

Omer Ibrahimagić

**BOSNA SE BLIŽI
SVOME SMIRAJU**

Izdavač: Univerzitet u Sarajevu
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i
međunarodnog prava

Za izdavača: Dr. Rasim Muratović, naučni savjetnik

Rcenzenti: Prof. dr. Esad Zgodić
Dr. Rasim Muratović

DTP: dipl. ing. Sead Muhić

Naslovna strana: Samir Leskovac

Štamparija: Štamparija Fojnica d.o.o.

Tiraž: 300

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

821.163.4(497.6)-821

IBRAHIMAGIĆ, Omer

Bosna se bliži svome smiraju / Omer
Ibrahimagić. - Sarajevo : Institut za istraživanje
zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava,
2015. - 835 str. ; 24 cm

Bibliografija i bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-028-11-3

COBISS.BH-ID 22492934

OMER IBRAHIMAGIĆ

BOSNA SE BLIŽI SVOME SMIRAJU

Sarajevo, 2015.

Knjigu posvećujem uspomeni na svoje najdraže rahmetlije: sina Samira, babu Aliju, mamu Hanku, sestre Sevletu, Nafu, Nejru, Fehmu, Lebibu i Džemilu, braću Aliju (Muhameda) i Kadragu (Osmana), neka im je lahka bosanska zemlja.

„Naš cilj je Bosna slobodnih ljudi, Bosna u kojoj će se poštovati čovjek i njegova prava. Konceptu jednonacionalnih, jednovjerskih i jednostranačkih paradržava – kažem to u množini – mi suprotstavljamo naš koncept slobode i demokratske Bosne. Mržnji i netrpeljivosti mi suprotstavljamo demokratiju i toleranciju. Kada to geslo ispišemo na svim našim zastavama, onda treba da tome postojano težimo.

Svaki narod ima svoju obećanu zemlju. Naša obećana zemlja je Bosna... Bitna je stvar da Bosna opstaje, a kako će opstati? Treba da ostanu Srbi-Srbi, Hrvati-Hrvati, Bošnjaci-Bošnjaci, ali da budu prije svega Bosanci“.

Alija Izetbegović

Poruka iz Vatikana

„Draga braćo i sestre, čitam ondje: 'Dobrodošao natrag!' Hvala, jer jučer sam bio u Sarajevu, u Bosni i Hercegovini, kao hodočasnik mira i nade. Sarajevo je grad simbol. Stoljećima je bilo mjesto suživota naroda i religija, tako da je prozvan „Jerusalemom zapada“. U nedavnoj je prošlosti postao simbol ratnog razaranja. Sada je u toku lijepi proces pomirenja i prije svega sam zbog toga otišao kako bih podupro miran suživot različitih naroda. To je naporan, težak, ali i moguć put! I dobro im ide.

Zahvaljujem vlastima i svim građanima za topao prihvata. Zahvaljujem katoličkoj zajednici, kojoj sam htio ponijeti ljubav Opće crkve. Također, posebno zahvaljujem svim vjernicima – pravoslavicima, muslimanima, Židovima i drugim vjerskim manjinama. Cijenim nastojanja na saradnji i solidarnosti među tim osobama različitih vjeroispovijesti, potičući ih da nastave duhovnu i moralnu obnovu društva, da rade zajedno kao istinska braća. Neka Gospodin blagoslovi Sarajevo i Bosnu i Hercegovinu“.

Papa Franjo

BOSNA JE SREĆOM TVOREVINA KULTURE

„Bosna je srećom tvorevina kulture. Bosnu nisu stvarale političke partije, nisu je stvarali politički pokreti, nisu je stvarale vojske. Bosnu je stvarao jedan specifičan način života. I te, specifične forme života su ono što je proizvelo Bosnu, što je bosanska kultura. Bosna je, srećom i nesrećom po sebe, uvijek bila daleka periferija višenacionalnih imperija. Muslimani u Bosni su, koliko god imali iluziju da su u vrijeme turske bosanske okupacije bili privilegirani, nužno shvatili da su njihovi katolički komšije njima malo bliži od Turaka koji su im braća po vjeri. Nakon osmanske okupacije dolazi austrijska okupacija koja je bosanske katolike, koji su, poznato je, bili malo privilegirani, upozorila na to da su njihovi muslimanski i pravoslavni komšije ipak bocu bliži od Austrijanaca, Mađara, Čeha, Poljaka... Nekako je slično bilo i moglo biti u vrijeme Jugoslavije u kojoj su Srbi bili malo ravnopravniji nego ostali. E taj specifičan način života, karakterističan za Bosnu, u kojem sam ja mogao i morao shvatiti da mi je Mile Babić, jedan bosanski fratar, sjajni, blizak, da mi je moj, da mi je on potreban da prepoznam i shvatim samoga sebe. To je ono što je Bosnu oblikovalo...

Mile Babić, svaki dan, ima posla sa mnom, jednim muslimanom. Ima posla s našim pravoslavnim prijateljima, ima posla sa agnosticima, scijentistima, ateistima, ima posla sa svim mogućim sortama ljudi. U tom ambijentu, on, dakle svaki dan iznova, bira svoje katoličanstvo. On ga ne može automatizirati... Sa kulturnim identitetima je, otprilike, kao sa organima koji vam ne prave probleme, kulturni identitet se ne smije automatizirati, jer kad smo automatizirali svoje kulturne identitete zaboravili smo temeljno ljudsko pitanje: zašto sam ja na svijetu? Što ću ja ovdje? Ako automatiziram svoje kulturne identitete ja počnem sebe osjećati na drugi način, ja sam ovdje kao anorganska materija, alge, amebe, vjetrovi – ma nisi, čovječe! Ti nisi samo prirodna pojava. Bog ima pravo da se ne pita što će ovdje, ja nemam.

Ovo pričam da kažem kako je sa Bosnom. Još uvijek ima Bosne. Još uvijek smo Mile Babić i ja najbolji prijatelji, još uvijek se u Sarajevu niko ne čudi što smo mi najbolji prijatelji, još uvijek ja znam da je Mile Babić važan dio moje svijesti o sebi. Toga ima sve manje, mislim te prave Bosne. Sile na Zapadu, zbog nečega, trebaju problem Bosne na Balkanu, i dok ima netko tko treba problem Bosne, mi ćemo se koprcati u luđačkoj košulji koja se zove Daytonski sporazum. Međutim, to je srećom, ipak ona službena razina stvari – u praktičnoj razini stvari, u stvarnom, svakodnevnom životu, stvari ipak stoje mnogo bolje, nego što bi se dalo pomisliti na temelju čitanja novina ili gledanja vijesti i naravno mnogo gore nego što bismo mi željeli...”

Dževad Karahasan, književnik

HVALA SARAJEVU!

Poštovane dame i gospodo!

Hvala Sarajevu na **Šestoaprilskoj** nagradi!

Sarajevo je otvoren grad, kakav treba da bude svaki grad, prema drugom i drukčijem.*^{*)} U njemu stoljećima zajedno žive muslimani, pravoslavni, katolici i Jevreji. Zato mladi ljudi vole doći u Sarajevo da u njemu studiraju i rade, bez razlike na vjeru i naciju. Njih privlači i njegova historija i kultura življenja. To je razlog zbog kojeg sam prije 54 godine došao u Sarajevo na studije prava.

Sarajevo ima kapacitet grada-metropole, u kome mladi ljudi mogu svojim radom i upornošću, koju mladost i inače nosi sa sobom, da ostvare sve svoje želje. Ja sam u Sarajevu, kao dijete sa sela, ostvario svoje dječачke snove. To što sam u njemu uradio nisam uradio samo za sebe. Sarajevo je to prepoznalo. Nagrada koju sam dobio priznanje je mome djelu, da ono ima značaj za Grad i širu društvenu zajednicu.

Sarajevo je i grad ljubavi. U najtežim trenucima nedavne svoje opsade mržnjom sa okolnih brda, koja ga okružuju, praćenim kišom granata i metaka, glađu i žeđu, kao i smrću nevine djece i građana, svojim prisustvom u tom zlom vremenu, svjedočim da Sarajevo nije uzvratilo mržnjom. Sarajevo je u isto vrijeme patilo i pjevalo, kao u nekoj antičkoj drami. Na mržnju je odgovorilo ljubavlju zajedničkog života svojih građana različitih religija i naroda. Time je Sarajevo poslalo poruku da je bilo Evropa i onda kada mu je Evropa okrenula leđa, dozvolivši njegovu srednjevjekovnu skoro četverogodišnju opsadu na pragu XXI stoljeća.

Zato Sarajevu pripada budućnost. Ja sam ponosan što sam njegov građanin. Hvala!

^{*)} Kratko obraćanje prisutnim i javnosti poslije primanja **Šestoaprilске** nagrade Grada Sarajeva za 2008. godinu, 6. aprila na Dan Sarajeva.

S A D R Ź A J

PREDGOVOR AUTORA

Bosna se bliži svome smiraju	23
------------------------------------	----

PREDGOVOR

Dr. Esad Zgodić	27
Dr. Rasim Muratović	31

IDEJE I PROJEKTI

Mogućnost primjene Belgijskog ustavnog modela na Bosnu i Hercegovinu	37
Nema promjena ustava za vrijeme rata	40
Koncept organizacije i funkcionisanja Muslimanskog dobrotvornog društva „MERHAMET“	43
Koncepcija odgojno-obrazovnog sistema u Islamskoj zajednici BiH	64
Prijedlog za razmišljanje o mogućim elementima nacionalnog programa Bošnjaka	75
Poruke Bošnjacima za sadašnjost i budućnost	88
Nacrt Ustava Republike Bosne	121
Kako bi trebalo urediti našu Islamsku zajednicu	164
Džemat – Tema za razmišljanje	173
Obrazovanje i nauka u Ustavu Federacije BiH i interesi Bošnjaka	185
Mišljenje o inicijativi za promjenu Ustava RBiH	193

Pravni položaj Distrikta Sarajevo u ustavno – pravnom sistemu Republike i Federacije Bosne i Hercegovine	195
Organizacija vlasti u Sarajevu za vrijeme ratnog stanja	208
Mišljenje o proširenju važnosti Ustava Federacije na cijelu Bosnu i Hercegovinu	211
Razvoj bosanske državnosti i savremena pitanja bosanske države	216
Paralelne vlasti – kako funkcionirati	228
Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine	231
Ustavno utemeljenje državne nadležnosti civilnog upravljanja i zajedničke komande oružanim snagama Bosne i Hercegovine	233
Akcenti u mojim trima knjigama o Bosni i Bošnjacima	242
Na Deklaraciju o odgovornosti Narodne skupštine RS – odgovoriti Deklaracijom o ustavnoj ravnopravnosti konstitutivnih naroda u oba entiteta	244
Podrška policijskoj reformi	246
Načela VKBI za ustavne promjene	247
Samouprava Grada Jerusalema	251
Organi i nadležnosti prema Ustavu Bosne i Hercegovine	253
Prijedlog kako implementirati Presudu Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Sejdić-Finci	262
Prijedlog za donošenje jedinstvenog zakona o političkim organizacijama u BiH	264
Prijedlog za izmjenu i dopunu Izbornog zakona Bosne i Hercegovine	265
Presuda Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine	267

Teze za razgovor u VKBI sa drugim nevladinim organizacijama o ustavnom uređenju Bosne i Hercegovine ..	269
Razdvojiti etničku kulturu od političke kulture	272
Mišljenje o Nacrtu amandmana na Ustav Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini	275
Ustavni sudovi u BiH nisu nadležni da ocjenjuju ustavnost zakona i odluka koje donosi OHR	280
Odnos Bošnjaka prema tekovinama i vrijednostima Narodnooslobodilačkog rata 1941. – 1945. godine	284
Uvodno izlaganje na temu Okruglog stola: „Državnopravna istina Bosne i Hercegovine 1945.-1995.-2025.“	291
Državnopravni kontinuitet Bosne i Hercegovine i pitanje njene nacije	296
Nezavisnost i suverenost Bosne i Hercegovine u kontekst studomaćeg i međunarodnog prava	306
Pravne činjenice kojim se potvrđuje vlasništvo Bosne i Hercegovine na Kruševicu i Sutorinu	337

MIŠLJENJA GRUPE ZA STRATEGIJU

1. O statusu republičkih javnih ustanova u oblasti kulture	345
2. Islamski post i javni život	347
3. Briga o Bošnjacima nastanjenim pod kontrolom HVO i VRS	348
4. Obilježavanje stratišta i umrlih Bošnjaka	350
5. O bosanskoj naciji	352
6. Izборе u Brčkom treba odložiti	357
7. Nužnost izlaska države BiH na njene međunarodno priznate granice	360

8. Ekspertno utvrđivanje novih nadležnosti i institucija Bosne i Hercegovine i usklađivanje ustava entiteta sa Ustavom Bosne i Hercegovine	363
9. Geopolitičko preoblikovanje Centralne Evrope i pozicija BiH	365
10. Uspostava suvereniteta države BiH u obrazovanju	371
11. Nadležnosti unutrašnjih poslova entiteta uskladiti sa Ustavom BiH	373
12. Vratiti Federaciji sa kantona njene isključive nadležnosti u oblasti unutrašnjih poslova	374
13. Visokoškolsko islamsko obrazovanje	376
14. Afirmiranje i izučavanje srednjevjekovne bosanske baštine	378
15. Vjera u odgojno-obrazovnom sistemu	379
16. O potrebi afirmiranja bosanskog jezika i bošnjačkog nacionalnog imena u jeziku međunarodne diplomatije	382
17. O potrebi afirmiranja imena, institucija i toponima porijeklom iz srednjovjekovne Bosne	383
18. Populaciona politika Bosne i Hercegovine	384
19. O odnosima države i vjerskih zajednica	388
20. O preimenovanju dosadašnjih državnih simbola Bosne i Hercegovine u simbole Bošnjaka	389
21. Uvesti pravopisni standard „Bosanski Srbi“ i „Bosanski Hrvati“	391
22. Očuvanje ekonomskog suvereniteta Bosne i Hercegovine	393
23. O eksproprijaciji	397
24. Ustavni status ranijih republičkih ustanova i institucija ...	399

25. O statusu bosanskih univerziteta	402
26. Državni zakon o lokalnoj samoupravi	404
27. Zavod za zapošljavanje Bosne i Hercegovine	407
28. Usaglašavanje ustava i zakona entiteta sa Ustavom BiH	411
29. Odnos prema mezarjima i pogrebnoj tradiciji	416
30. Strategija razvoja streljaštva, borilačkih vještina i izviđačkih organizacija	419
31. Konceptija utvrđivanja „Dana općine“ i „Dana antifašizma“	421
32. Izgradnja memorijalnog kompleksa posvećenog Bošnjacima-neidentifikovanim žrtvama zločina genocida u agresiji na Bosnu i Hercegovinu od 1992. do 1995. godine	424
33. Socijalno i zdravstveno osiguranje političkih zatvorenika 1945.-1990. godine	428
34. Sistem informisanja u Bosni i Hercegovini	430
35. Osnivanje muzeja „Srebrenica 1995“	437
36. Ustanovljenje 27. jula kao Dana antifašističke borbe u Bosni i Hercegovini	439
37. Usklađivanje propisa entiteta sa Ustavom i zakonima Bosne i Hercegovine	442
38. Revitalizacija sela	445

PREDAVANJA

U pitanju je mir	451
Ustav štiti BH. sport	453
Ne pojeftiniti subjektivitet	455

Bosna je odbranjena a nije oslobođena	459
Diplomatsko i konzularno pravo (Teze)	475
Dvadeset godina nezavisnosti i suverenosti Bosne i Hercegovine	485
Ustavni položaj Grada Mostara	497
Mi smo nacija Bosanaca	504
Historijska svijest o Bosni i Bošnjacima	508

JUBILEJI

Genocid u Srebrenici (Teze)	529
Turskoj put u Evropsku uniju ide preko Zapadnog Balkana ...	532
Šezdeset godina Konvencije o genocidu	535
Aktuelnost Povelje Kulina bana danas	538
Republika Srpska kao Bog Janus	542
Svako vrijeme nosi svoje breme određenih promjena	543

ESEJI I OSVRTI

Politički terorizam u Bosni	557
Knjiga malog obima, velikog sadržaja	562
Političko-pravni aspekti razvitka Bosne i Hercegovine	563
Tri teze	568
Ustavno pravo izbjeglih i raseljenih lica na vraćanje privatne imovine	570
Pored priznanja konstitutivnih naroda nužno je priznati i političko građanstvo građaninu BiH	578

Politički razvitak Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu	582
Namjera ili činjenje i nečinjenje odaju zločin genocida	584
Opsada i odbrana Sarajeva 1992.-1995	587
Tranzicija i reforma javne uprave	589
Odakle Vlasi u Smolući	593
OHR je institucija Dejtonskog sporazuma	597
Pravni i politički značaj odbrane Sarajeva	601
Reforma ili novi ustav	606
Zapadni političari i pravo	610
Dan bosanskog svitanja	613
Evropska politika lokalne samouprave i Bosna i Hercegovina	619
Pravna priroda državnog poretka u kome je moguć politički motiviran sudski proces	621
Odgovornost Ujedinjenih nacija za rat u Bosni i Hercegovini	626
Međunarodna zajednica je izdala Srebrenicu	636
Neke pretpostavke za briselsku Bosnu i Hercegovinu	642

PISMA

Ratna pisma od najbližih članova porodice	653
Direktoru VISPAK-a p.o. Prehrambene industrije Visoko u Visokom	664
Lični predstavnik predsjedavajućeg OSCE-a	666
Projekat Dejtonskog sporazuma o miru	668
Pismo Hans Jochen Petersa	676

Pismo VKBI-u	677
Pismo zahvalnosti muftiji Nusret ef. Abdibegoviću	678
Pismo Koaliciji za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom FBiH	679
Pismo urednici Senki Kurtović „Oslobođenje“	680
Pismo Gosp. Pedi Ešdaunu	684
Čestitka za 70. rođendan	685
Pismo Gosp. Muhamedu Ibrahimoviću	686
Pismo Gđe Susan R. Johnson	689
Pismo sućuti porodici mog kuma Zorana Popovskog	695
Pismo Upravnom odboru VKBI	697
Pismo Bošnjačkog instituta	700
Čestitke za Šestoaprilsku nagradu Grada Sarajeva	701
Pismo ministru Hajrudinu Ibrahimoviću	713
Pismo Ujedinjenim nacijama, Evropskoj uniji i OSCE	715
Pismo Mufidu Memiji	717
Pismo Desanki i Faruku	719
Pismo Gosp. Radoslavu Maksimoviću	722
Pismo OHR-u	726
Pismo bh. magazinu „DANI“	728
Pismo Radoslava Maksimovića	732
Pismo reisu-l-ulemi dr. Mustafi ef. Ceriću	737
Pismo Gosp. Rolanda Gillesa	738
Pismo akademiku Muhamedu Filipoviću	740
Pismo Emira Ramića	741

Pismo reisu-l-ulemi Husein ef. Kavazović	744
Pismo Emira Ramića	745
Pismo BANU	750
Pismo dr. Nerzuka Ćurka	751

PRILOG

Rodoslov Ibrahimagića u Smolući	755
Razgovor majke s ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu ...	777

O AUTORU

Omer Ibrahimagić	823
------------------------	-----

POGOVOR

Dr. Saša Leskovac	831
-------------------------	-----

PREDGOVOR AUTORA

BOSNA SE BLIŽI SVOME SMIRAJU

Bosna se, od kako je historija zna pod tim imenom, kroz cijelo vrijeme svoga postojanja do danas, odupirala vanjskim silama da je, ne samo potčine pod svoj državni suverenitet, već i da je učine sastavnim dijelom svoga društvenog prostora i nametnu joj svoju vjeru i svoju kulturu življenja. Tako je historija Bosne, za čitavo vrijeme, kao zemlje i kao države, bila historija borbe njenog naroda Bošnjana, Bošnjaka i Bosanaca (kao sinonima za naziv istog naroda u različitim historijskim periodima) za svoj opstanak i opstanak svoje zemlje i države.

Bosna je tim silama toliko za njih bila privlačna, kao ona otrovna jabuka iz poznate bajke. Ko ju je zagrizao, nestao je. Nestalo je Bizantskog i Dušanovog carstva, Ugarskog kraljevstva i Mletačke republike, nestalo je Osmanskog carstva i Austro-ugarske monarhije. Nestale su sve tri Jugoslavije u kojima su Srbi kao većinski narod pokušavali da se i Bosni nametnu, da samo oni njome vladaju.

Bosnu je od njih svih spašavalo njeno multivjersko društvo u kome su ljudi živjeli, ne u suživotu, već u životu zajedno, iako vjerom odvojeni. Bosni je bilo najteže kada su osvajači sa strane u njoj nalazili svoje vjerske saučesnike. U njoj nikada nisu ratovali međusobno njeni građani različitih vjera. U Bosni je uvijek rat unošen sa strane i traženi domaći saučesnici. Kada ih je bilo, a bilo je, tada je Bosni bilo najteže. Ali je uvijek, opstajala, u zajednički život se vraćala, vjerna svome iskonu.

Bosna je nadživjela 415 godina vladavinu Osmanlija koji su u Bosnu donijeli vjeru islam, za koje vrijeme Bošnjaci, ipak, nisu postali Turci, jer su ostali vjerni svom bosanskom identitetu u svojim trima vjerama. Bosna je nakon 40 godina njene vladavine ispratila Austro-ugarsku monarhiju na smrtničkoj postelji. Tada je Bosna ušla u Kraljevinu SHS (Jugoslaviju) u svojim granicama utvrđenim na Berlinskom kongresu 1878. godine. U tim granicama Bosna je obnovila svoju državnost 25. novembra 1943. godine na Prvom zasijedanju ZAVNOBiH-a u Mrkonjić Gradu. Kao jedna od šest federalnih jedinica bila je konstituent, umjesto do tada unitarne, nove Demokratske federativne Jugoslavije, u kojoj je

doživjela svoje „zlatno doba“, ali to nije pomoglo Jugoslaviji da preživi jer je nisu htjeli Srbi kao zajednicu ravnopravnih naroda, već kao veliku Srbiju. Oni su bili „jedini narod koji je imao kapacitet da je razbije“ (L.Perović).

Bosni je međunarodna zajednica 1992. godine priznala nezavisnost i suverenitet i primila je u Ujedinjene nacije. Bosna je kao nezavisna i suverena država pretrpjela agresiju svojih susjeda Srbije, Crne Gore i Hrvatske (1992.-1995.), s namjerom da je između sebe podijele, a muslimane Bošnjake pobiju, rasele ili prevedu na svoju vjeru. Bosna je hrabrošću svojih patriota tu agresiju preživjela, ali sa teškim ranama na svome tijelu i u svojoj duši, sa genocidom u Srebrenici. Bosna danas liječi te svoje rane, ali je ostala čista obraza pred svijetom i ljudima kao multivjerska zajednica, što je i bila od svog prvog pomena u historiji 949. godine do danas, kao uzor Evropi i Svijetu kakvi bi oni sami trebali biti i dokazala, kako je moguć, ne suživot, već zajednički život ljudi različitih vjera u svom hiljadugodišnjem postojanju. Kako je Bosna sve to preživjela, to samo ona zna, i zaslužila je da se vrati svome iskonu, jer ona samo kao takva umije i zna biti.

Hvala Bosno na toj svojoj izdržljivosti i snazi uvjerenja kojim si dokazala svoju dosljednost samoj sebi, pored svih zločina koje su prema tebi i tvome narodu činili tvoji susjedi, i da ostaneš ono što jesi i postaneš uzor svima oko sebe i svima onima u svijetu koji hoće da slijede tvoj put i kojima možeš biti učiteljica tolerancije i života, a ne mržnje i smrti.

U ovoj knjizi su objavljeni radovi različitih namjena nastali u posljednjih 23 godine turbulencija kroz koje je Bosna prošla, koji dokumentuju tu historijsku težnju Bosne da ostane ono što je bila od prvog svog pomena u historiji, zemlji i državi različitih vjera i kultura koje se umrežavaju u zajednički društveni život svih njenih ljudi-Bosanaca. Zašto ne reći poslije ovakve hiljadugodišnje burne historije, vjetrovi sile nisu uspjeli razbiti njenu volju, da uprkos toj sili ostane ono što je bila, da ostane vjerna svome iskonu. Danas i sutra Bosna se bliži svome smiraju na nepovratnom putu u Evropsku uniju.

Sarajevo, 6.3.2015. godine

PREDGOVOR

Knjiga prof. Omera Ibrahimagića „Bosna se bliži svome smiraju“ *izvlači* tragove i svjedočanstva ideja, alternativa i projekata *iz arhiva vlastite misli*, ona *ono* u različitim medijima *raspršeno, jednokratno* i, razumljivo, *uveliko zaboravljeno* sabire, objedinjuje, *ukoričava* i stavlja na *jedno mjesto*, i *ono* što nije do sada bilo publicirano - pa je ostajalo anonimno, nepristupačno javnosti i u sferi internih veza i odnosa - ovdje je došlo na *vidjelo*. Ima ona, dakle, i nešto od *autobiografskog htijenja* i od *memoarskog diskursa* te od reminiscencija na njegovo javno djelovanje. Otuda i možemo kazati: ko želi kompletirati svoje uvide u porijeklo, prirodu, karakter i domete društvene misli Omera Ibrahimagića, a ona se situira (o tome smo pisali u našoj knjizi *Bosanski rukopis Omera Ibrahimagića*, Sarajevo 2001. i 2005.) u *vrh* postsocijalističke znanstvene i publicističke produkcije u Bosni i Hercegovini, može u ovoj knjizi naći *dovoljno relevantne građe* - i one s teorijskim i konceptualnim i, svakako, one s dokumentiranim i političkim atribucijama.

Iskušavao se prof. Omer Ibrahimagić, demonstrira to ova knjiga, u različitim žanrovima: sadrži ona u sebi eseje i pisma, ekspertize, predavanja i autobiografske zapise... U višedecenijskom javnom angažmanu nije, dakle, Omer Ibrahimagić iskazivanje *svog kritičkog mišljenja* rezervirao samo za jednu publicističku formu, za, na primjer, strogo znanstveni, elitistički ili, pak, usko ekspertistički literalni oblik: naprotiv - koristio je široku lepezu prilika, povoda i formi iskaza da bi svoju misao učinio *korisnom*, upotrebljivom, publiciranom i dostupnom javnosti ili izvjesnim ličnostima, organizacijama i institucijama.

No, žanrovska heterogenost otkriva nam jednu svoju specifičnu vrijednost: budući da su mnoge ideje sadržane u ovdje sabranim i struktuiranim tekstovima objavljene u *razvijenijem izrazu i obliku* u mnogobrojnim knjigama prof. Ibrahimagića to, ukoliko se to hoće, oni omogućavaju uvide u porijeklo ili genezu tih tekstova, u okolnosti, posebno one ratne, u kojima su nastajali, u svrhe s kojima su pisani, u autorove motive i aspiracije koje stoje iza njih, i sl. Otuda mnogi od tih tekstova i predstavljaju osebujnu *autobiografiju* njegovih ideja, misli, analiza i zamisli.

Nije, međutim, žanrovski pluralizam *slučajan*: ako se promisli njegovo značenje onda se može doći, između ostalog i do zaključka da iza njega stoji – može se to i valja uočiti ili prepoznati - autorovo poimanje veza i odnose između konteksta, znanja, inteligencije i javnog angažmana. Nije se, zapravo, prof. Ibrahimagić opredjelio za ulogu *autističnog, slobodnolebdećeg ili kontemplativnog ili vrijednosno neutralnog znalca, promatrača i intelektualca*. Naprotiv - *sav koncentriran* na pitanje povezano sa *sudbinom* Bosne i Hercegovine, on se do kraja predao - posvetio kritičkoj i *proemancipatorskoj* ulozi praktično-djelatnog znanstvenika - ulozi koju karakterizira *angažiranu inteligenciju*. Govori o tome i to da nema posebno izražene autocenzure kada je riječ o izboru pitanja problema, procesa ili događaja o kojima hoće misliti i javno govoriti: tu su, da to ilustriramo, na primjer - u toku agresije na Bosnu i Hercegovinu nastali - tekstovi koji se kreću od *promišljanja* i konceptualnih dimenzija konstitucije i funkcioniranja Islamske zajednice preko *ideje bosanske nacije* pa do ustava- uobličava ga u formi nacrt, i sl.

Nema, uz to, autor ni *odbojnosti* prema *vanznastvenim* oblicima angažmana ni predrasuda prema *adresama* na koje upućuje - po pozivu ili samoinicijativno - svoja stručna mišljenja ili druga politička stajališta: zato će - i onda kada je riječ o *magistralnim* ili *supstancijalnim* i onda kada hoće govoriti o *tekućim pitanjima* vezanim za zbilju i osmišljavanje prosperitetne perspektive Bosne Hercegovine – i koristi raznovrsne prilike i različite žanrovske izraze kao medije svog mišljenja i djelovanja. Stoje kod njega, dakle, žanr, mišljenje i djelovanje u simboličkim vezama, a one, te veze, svjedoče o tome što je prof. Ibrahimagić *zbiljski* podrazumijevao pod *misijom* akademske inteligencije i pravnog ekspertizma u *historiji bosanske sadašnjice*.

Postoje u tekstovima koji se nalaze u ovoj knjizi - tu i tamo - ideje koje pripadaju, nazovimo to tako, *normativnim idealitetima*. Ilustrirajmo ovaj uvid: njima pripadaju, na primjer, zamisao da bi trebalo u javni vokabular uvesti nazive *Bosanski Srbin* i *Bosanski Hrvat* ili, uzmimo, ideja da bi nacionalne stranke na izbore izlazile s multinacionalnim listama. No, ovdje *ne prekoravamo*: svjedoče one – tako ih možemo pojmiti - o autorovom *protestnom nemirenju s mentalitetom faktokratije* - fatalističkim mentalitetom

koji *postojeće*, čak i *ono* što je nastalo silom i zločinima, tretira nepromjenljivim, dovršenim, umnim, *svetim*, sakraliziranim i sl., pa se na njih, razumljivo, i reagira ponekada onim *normativno poželjnim-idealnim*. One, međutim, dektetiraju još jednu *važnu predikaciju* autorovog mišljenja: njegove analize - i one iz doba rata i one što se oblikuju u postratnom dobu - ne zastaju na razini konvencionalnih deskripcija i dijagnoza, nisu, pored toga, *zaro-bljene* u sklonost ka lamentaciji i osjećanje beznadežnosti, na-protiv, one, zasnovane - a to je aksiom u autorovim refleksijama i njegovoj protunacionalističkoj političkoj aksiologiji - na očuvanju Bosne i Hercegovine kao države s njenim punim teritorijalnim integritetom, *tragaju za alternativama* silama diverregnecije i de-strukcije i *rješeljima* koja slijede logiku bosanskohercegovačkog državnog uma i njegovih htijenja - u toj potrazi može da privuče i diskurs onog *treba*, onog *utopijskog* ili *idealnog*.

Uz to - zanimljivo je da autor u knjigu uvrštava tekstove u njihovom *autentičnom* - *izvornom* obliku: on nigdje - ne poka-zuje za tim nikakvu potrebu korekture - ne vrši *naknadna* koz-metiranja, preispitivanja, revidiranja, odustajanja, retuširanja, distanciranja, relativiziranja, i sl. Kao da nam hoće reći: bio sam *to* i *to*, mislio sam tako, zastupao sam *ta* i *takva* stanovišta, *pos-tfestum* reinterpertacija bila bi falsificiranje *izvornog*, ono što *jest* u mišljenju i djelovanju bilo - *treba takvo* i da ostane. Jedna od vrijednosti u knjigu uvrštenih tekstova jeste, dakle, njihova *au-tentičnost*. Ona, na drugoj strani, omogućava i dopušta čitaocu, a objavljivanjem tekstova sam autor prihvata izazove i rizike takve mogućnosti, ukoliko je sklon tome, da s *naknadnom pameću* i s kritičkog stanovišta traga za *onim* što se može u njima učini-ti da pripada previdima, ishitrenom, neopreznom, imaginarnom, anahroniziranom, idealnom, romantičnom, *lijepim* i plemenitim željama, i sl.

Nesporno je da univerzalnim pojavama u ljudskim društvi-ma pripada poistovjećenje ljudi s *zavičajnom teritorijom*: teritori-jalni identitet pojavljuje se i kao individualna i grupna identifi-kacija sa zavičajem. No - s globalizacijom svijeta života *osjećanja zavičajnosti* su sve više anatemizirana, ugrožena, uveliko pre-zrena: *identifikacije sa zavičajem* nalaze se, dakle, pod perma-nentnim destruktivnim presijama procesa mundijalizacije života,

rada i proizvodnje, kosmopolitizacije svjetonazorskih diskursa, vrijednosne preferencije ksenofilije, neoliberalizacije kulturnih vrijednosti ili, uzmimo, planetarnih komunikacijskih praksi. Istodobno - *traju otpori*: ljudi još uvijek normativno tretiraju *zavičajni identitet* kao *važnu ljudsku potrebu* i *poželjnu kulturnu vrijednost*. Većina ljudi, dakle, još uvijek cijeni *ukorijenjenost* i *ukorijenjivanje* ili *uzavičavanje*, ustrajava u privrženosti *zavičajnom komadu zemlje*, jeste, dakle, ona, ta odanost, ta privrženost, za većinu ljudi još uvijek važan, a ne prezren, sadržaj njihovih identiteta. Kultura zavičajnosti nije anahronizirana, a presije na tu kulturu kako bi se ona učinila *nemodernom* - ne prestaje pa se zato i reagira na *te* silnice: nostalgija, čežnja, ganutljivost, romantizacija, sentimentalnost, himnični tonaliteti – sve to obilježava *normalni* i *afirmativni govor* ljudi o zavičajnom identitetu. Elemente *takvog govora* nalazimo i kod prof. Ibrahimagića: ne može se, zapravo, apostrofirajmo ovaj naš stav, ostati *ravnodušnim* nakon uvida u tekstove koji govore o autorovom *zavičajnom patriotizmu* i *porodičnoj tradiciji*. Još se manje može, akcentirajmo i ovaj naš uvid, biti *emocionalno indolentan* spram teksta u kojem se iskazuje autorova i ljubav njegove supruge prema – u vrijeme opsade Sarajeva – ubijenom sinu. Mada ovi dijelovi knjige pripadaju autobiografskom – zaslužuju empatiju i puni respekt. I još nešto: budući da se u knjizi nalaze i osebujni *autobiografski sadržaji* to s *naglaskom* recimo kako se *nadamo* da ova knjiga nije profesoro-va *knjiga oprostaja* od nas i od ovog *zemnog svijeta*.

A sada zaključimo: figuriraju mnogobrojni razlozi – ovdje su samo neki od njih u sublimiranoj formi naznačeni – zbog kojih bez rezerve *preporučujem* ovo – motivacijski, tematski, interpretativno i žanrovski heterogeno – djelo prof. dr. Omera Ibrahimagića.

Dr. Esad Zgodić

II

Ima li većeg zadovoljstva vrijednom studentu nego kada ga njegov profesor pozove da mu napiše predgovor za knjigu znakovitog naslova: „*Bosna se bliži svome smiraju*“. Vjerujem da je i profesoru zadovoljstvo kada u desetinama generacija studenata može naći i jednog takvog koji može relevantno govoriti o njegovom djelu. Radi se o obostranom zadovoljstvu i realizaciji obostranog uspjeha. I profesora i studenta.

Lijepo je to. I rijetko je to.

Profesor Ibrahimagić bijaše meni profesor sredinom sedamdesetih prošlog stoljeća. I bio je najbolji profesor toga vremena. Pravedan, strog, spreman da prenese znanje, da dâ savjet i uputu. Zauzvrat je tražio znanje i razumijevanje onoga što je bilo predmet izučavanja. Jednostavna interakcija.

Ovo je dvadesetčetvrta knjiga profesora Ibrahimagića. Knjiga posvećena uspomeni na najdraže rahmetlije: sina Samira, babu Aliju, mamu Hanku, sestre Sevletu, Nafu, Nejru, Fehmu, Lebibu i Džemilu, braću Aliju (Muhameda) i Kadragu (Osmana). Ali, da ne bude zabune. Knjiga *Bosna se bliži svome smiraju* jeste posvećena onima kojih više nema među živima, ali je namijenjena živima i onima Bosancima koji će tek u budućnosti „udariti svojim čelom o tvrdo bosansko tlo“. Ne radi mijenjanja njihovog mišljenja nego radi učenja i izvlačenja pouke.

Bosna se bliži svome smiraju je znak i dokaz da su Bošnjaci, nakon 200 godina duge pauze, uspjeli spoznati sami sebe. Čovjek mora spoznati prvo sebe da bi spoznao one druge, a i da bi drugi spoznali njega.

U knjizi je sadržano 37 različitih ideja i projekata; 38 Mišljenja Grupe za strategiju; 9 Predavanja; 6 kratkih osvrtâ na različite jubileje; 21 esej i osvrt; 33 Pisma i Rodoslov Ibrahimagića iz Smoluće. Ovo nije ležernost, nedisciplina, podanički mentalitet, čepenački patriotizam, politička kratkovidost. *Bosna se bliži svome smiraju* je knjiga dokument. Činjenica je da je znanje kod Bošnjaka stoljećima patilo od nesistematičnosti i neuvezanosti. Akademik Ibrahimagić ovom knjigom i svim onim što je u njoj zapisano prekida tu neugodnu tradiciju.

Kako on to sam kaže: „U ovoj knjizi su objavljeni rado-vi različitih namjena nastali u posljednjih 23 godine turbulencija kroz koje je Bosna prošla, koji dokumentuju tu historijsku težnju Bosne da ostane ono što je bila od prvog svog pomena u historiji“. *Bosna se bliži svome smiraju* je dokaz da su Bošnjaci prevazišli krupan nedostatak svog identiteta, a to je ne usvajanje pouka o genocidnom trajanju.

Bosna se bliži svome smiraju je i znak i dokaz da u stalnoj borbi dobra i zla, na kraju dobro pobjeđuje. „Bosna se, od kako je historija zna pod tim imenom, kroz cijelo vrijeme svoga postojanja do danas, odupirala vanjskim silama... Tako je historija Bosne bila historija borbe njenog naroda za svoj opstanak i opstanak Bosne...“ Bosna je tim silama toliko za njih bila privlačna, kaže profesor, kao ona otrovna jabuka iz poznate bajke. Ko ju je za-grizao nestao je (Bizant, Dušanovo carstvo, Ugarsko kraljevstvo, Osmansko carstvo, Austrougarska monarhija, tri Jugoslavije...

Ova knjiga akademika Ibrahimagića sadrži oko 800 strana, preko 218 zasebnih jedinica i obuhvata svojevrsnu historiju Bosne od Kulina Bana do našijeh dana. Imamo na jednom mjestu povijest Bosne, ali političku povijest Bosne, u kojoj se fokusira na naučne studije o aktuelnim problemima. Na ovom tragu, ako sam ja dobro razumio, profesor Ibrahimagić nudi bosanstvo kao perspektivu i jednih i drugih i trećih, a u okviru suverene, nezavisne i demokratske Bosne i Hercegovine. Zašto sumnjati u ovo kada se izvan Bosne to već i ostvarilo. I tamo smo svi mi Bosanci.

U svim radovima akademika Ibrahimagića kao crvena nit provlače se tri izuzetno važne stvari. Prva je da je za akademika Ibrahimagića lažna dilema narod ili država? Njegovo čvrsto stajalište je da „ako nemate države ne možete biti ni narod“. U tom kontekstu Ibrahimagić naglašava da državnopravna egzistencija Bosne dijeli sudbinu zemalja u svome okruženju, koje su bile pod stalnom prijetnjom ili dominacijom Bizanta, Ugarske i Osmanlija.

Druga nit je, Antifašističko biće Bosne. Bosna je iz svojih njedara iznjedrila i ZAVNOBiH i AVNOJ. Na njenom tlu su formirane i antifašistička Bosna i Hercegovina i antifašistička Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ). To su činjenice koje Bosanci slabo i nevješto koriste dopuštajući čak da se za Bosnu

i Bosance vežu idejne osnove praktični rezultati nekih fašističkih ideja i fašističkih tvorevina uvezenih sa strane.

Treća je postojanje diskontinuiteta države Bosne, ali i diskontinuiteta Srbije, Hrvatske, Makedonije, Slovenije i Crne Gore, kao bitne činjenice koja se pokušava prekrajati i prikrivati.

Akademik Ibrahimagić nije intelektualac konformista. On je uvijek u središtu problema i države i naroda. Fizički i umno. Njega ne može pokolebati ni ubistvo djeteta u ratnom vihoru Sarajeva u opsadi. Ni nepravedna rješenja međunarodnih moćnika čija su rješenja uvijek bila na štetu Bosne i Bošnjaka. Ibrahimagić umjesto apatije i nihilizma nudi rad i angažman kao psihologiju uspjeha. Kao spas. On je angažirani intelektualac. Od prvog zaposlenja u Željezari Vareš, pa do poslova koje je obavljao kao profesor i dekan Fakulteta političkih nauka, sudije Ustavnog suda SFRJ, sudije i predsjednika Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, pa do danas, kada svoje penzionerske dane koristi pišući knjige. Do sada ih je objavio 23, i tako čini dobra djela. „Jer šta bi inače mladom čovjeku od tridesetak godina ostalo od života nego da se baci sa petog sprata, kada spozna besmisao, i života i smrti“, rekao mi je jednom prilikom profesor Ibrahimagić. „Ali zato nam ostaje traganje za smislom života i na ovom i na onom svijetu, a činjenje dobrih djela je ono što treba da nas drži“, dodao je profesor.

Zato, kad god vas obhrva nihilizam i teške misli o besmislu života, tražite njegov smisao tako što ćete raditi ono što najbolje znate, i nikada ne klonite duhom. Ne predajite se. Nikada. To bi bila poruka svih radova koje je napisao i objavio, a ovdje ih sistematizirao, akademik Ibrahimagić. Kada analizirate Rodoslov Ibrahimagića iz Agića dijela Smoluće koja se nalazi na tromedju pćina Lukavac – Tuzla – Srebrenik. Kada analizirate porodicu Alije Ibrahimagića, oca Omerovog, koji je imao dvanaestoro djece, onda vidite da je optimizam nešto urođeno Ibrahimagićima. Da bi ste se uputili u bijeli svijet sa dvanaestoro djece, što je uradio Omerov otac Alija, u vihoru Drugog svjetskog rata, morate zaista biti nepopravljivi optimista. Taj individualni i porodični optimizam, koji nije bez pokrića, Ibrahimagići, posebno onih 41 sa visokom školom, su prenijeli i ugradili u državu Bosnu. Ibrahimagići su sjajan primjer ljudskog poštenja i patriotizma bez interesa.

Na kraju, ne znam da li je dobra usporedba? Profesor Ibrahimagić u predgovoru ove svoje 24.-te knjige o Bosni kaže: „...Zašto ne reći, poslije ovakve hiljadugodišnje burne historije, vjetrovi sile nisu uspjeli razbiti njenu volju, da uprkos toj sili ostane ono što je bila, da ostane vjerna svome iskonu. Danas i sutra Bosna se bliži svome smiraju na nepovratnom putu u Evropsku uniju...”

Zašto ne reći, poslije ovakvih poučnih riječi, da je čast i zadovoljstvo preporučiti ovu knjigu za čitanje. Ona je vjerodostojan dokument i argument naših života i smrti da bi se živjelo.

Dr. Rasim Muratović

IDEJE I PROJEKTI

MOGUĆNOST PRIMJENE BELGIJSKOG USTAVNOG MODELA NA BOSNU I HERCEGOVINU

1. Teritorija države Republike Bosne i Hercegovine sa stano-
višta historijskog, geografskog, saobraćajnog, ekološkog, etnič-
kog, kulturnog i vjerskog prostora je jedinstvena i nedjeljiva, s
obzirom na izmiješanost njenog stanovništva.

2. Teritorija Bosne i Hercegovine može se vodeći računa o
prirodnom, geografskom, istorijskom, optimalnom ekonomskom
i saobraćajnom modelu podijeliti na četiri odnosno 8 okruga^{*)}.

I varijanta: Sarajevo, Banja Luka, Tuzla i Mostar.

II varijanta: Sarajevo, Banja Luka, Tuzla, Mostar, Zenica, Doboj,
Bihać, Trebinje.

3. Zakonom se izvjesne teritorije, u svojim utvrđenim grani-
cama, mogu izuzeti od podjele na okruge, staviti neposredno pod
izvršnu vlast Republike i podvrći posebnom statusu.

4. Podjela na okruge i opštine može se ustanoviti samo za-
konom.

5. Granice države, okruga i opština mogu se mijenjati ili is-
pravljati samo na osnovu zakona.

6. S obzirom na multietnički i jezički sastav Bosna i Hercego-
vina obuhvata tri narodnosne grupe: Muslimane, Srbe, Hrvate i
ostale ili tri jezičke grupe: bosanska jezička grupa, srpska jezička
grupa i hrvatska jezička grupa.

Zakoni kojim se uređuje teritorija Bosne i Hercegovine i
uređuju pitanja od drugog nacionalnog i kulturnog interesa moraju

^{*)} Iz mog ratnog dnevnika: Mogućnost primjene belgijskog ustavnog mod-
ela na Bosnu i Hercegovinu razmatrao sam u julu 1992. godine.

da budu usvojeni većinom glasova ne samo u zakonodavnom tijelu, nego i većinom glasova u svakoj narodnosnoj grupi, odnosno u svakoj jezičkoj grupi, zavisno od opredjeljenja Ustava koju će grupu smatrati subjektom odlučivanja (narodnosnu ili jezičku). Narodnosna grupa, odnosno jezička grupa obrazuje se od članova Skupštine Republike Bosne i Hercegovine. Tako bi narodnosnu grupu Srba, odnosno srpsku jezičku grupu sačinjavali poslanici Srbi; narodnosnu grupu Hrvata, odnosno hrvatsku jezičku grupu sačinjavali bi poslanici Hrvati i narodnosnu grupu Muslimana, odnosno bosansku jezičku grupu sačinjavali bi Muslimani. Grupu ostalih sačinjavali bi pripadnici nacionalnih manjina i lica koja se nisu odredila kojem narodu pripadaju.

Uvođenjem narodnosnih grupa odnosno jezičkih grupa (belgijski model) u proces parlamentarnog odlučivanja činilo bi suvišnim uvođenje Vijeća naroda u parlament, što bi bilo bliže i konsekvantnije izvođenje Bosne i Hercegovine kao građanske države, uz uvažavanje etnokulturnih interesa. Pošto narodnosne, odnosno jezičke grupe sačinjavaju poslanici parlamenta koga biraju građani neposrednim glasanjem, one ne bi bile paritetno sastavljene kao što bi bile u zasebnom vijeću. Međutim, taj nedostatak se ispravlja time što bi Ustavom bilo propisano da se odluka smatra donesenom ako se za nju izjasnilo tri četvrtine ili dvije trećine članova svake narodnosne odnosno jezičke grupe.

Prema belgijskom Ustavu, vraćanje nacrtu ili prijedloga zakona na mišljenje Vladi sa prijedlozima narodnosne ili jezičke grupe mogu koristiti samo jedanput za dotični nacrt ili prijedlog zakona. Ovo iz razloga da bi se izbjegla blokada rada parlamenta.

8. S obzirom na jedinstven kulturni prostor Bosne i Hercegovine koji pokrivaju sve tri narodnosne zajednice: Muslimani, Srbi, Hrvati i ostali, obrazovale bi se četiri kulturne zajednice: muslimanska, srpska, hrvatska i ostalih. Svaka zajednica bi imala ovlašćenja koja su joj data Ustavom ili zakonima donijetim na osnovu Ustava.

Rješavanje pitanja za koja su ovlašćene kulturne zajednice bilo bi povjereno kulturnim vijećima koja obuhvataju članove narodnosne odnosno jezičke grupe članova Skupštine Republike Bosne i Hercegovine.

Način rada kulturnih vijeća uređuje se zakonom donesenim dvotrećinskom većinom svake narodnosne, odnosno jezičke grupe, naročito u odnosu na sljedeća pitanja: javnost rada sjednice, izbor funkcionera parlamenta, način odlučivanja u parlamentu, način glasanja u parlamentu, podnošenje amandmana, organizovanje parlamentarne ankete, podnošenje poslaničkih pitanja i interpelacije, parlamentarni imunitet, vrijeme zasjedanja parlamenta. To je aktivnost kulturnih vijeća koja se odnose na rad parlamenta.

Međutim, postoji samostalna i isključiva nadležnost kulturnih vijeća. Pitanja iz svoje nadležnosti kulturna vijeća rješavaju odlukama. To su sva pitanja koja se odnose na kulturnu materiju, pitanja nastave izuzev onih koja se tiču obaveza iz radnog odnosa i sva pitanja koja se odnose na saradnju između kulturnih zajednica i međunarodne kulturne saradnje. Zatim, u njegovoj nadležnosti je i regulisanje upotrebe jezika za administrativne potrebe, nastavu, nastavu u ustanovama koje javni organi obrazuju, subvencionišu ili priznaju.

Odluke koje se odnose na jezik imaju snagu zakona u ustanovama koje se obrazuju za potrebe narodnosne, odnosno jezičke grupe, odnosno u javnoj komunikaciji državnih organa.

Za finansiranje djelatnosti kulturnih vijeća zakonom se obezbjeđuju globalna sredstva koja se stavljaju na raspolaganje svakom kulturnom vijeću koje svojom odlukom reguliše njihovu potražnju.

9. Upotreba jezika koji se koriste u Bosni i Hercegovini (bosanski, srpski i hrvatski) je fakultativna, a uređuje se zakonom samo u odnosu na akte javnih organa i sudske poslove. U donošenju ovog zakona učestvuju narodnosne, odnosno jezičke grupe u parlamentu sa dvotrećinskom većinom u svojoj grupi.

10. Ovaj model narodnosnih, odnosno jezičkih grupa primjenjuje se u funkcionisanju skupštine narodnosno i jezički mješovitih okruga i opština što se utvrđuje u Ustavu Republike, odnosno u statutima okruga i opština, kao i u njihovim asocijacijama i organizacijama.

11. Ukoliko bi se usvojio koncept sa konstituisanjem u parlamentu narodnosnih, odnosno jezičkih grupa od članova parlamenta, kao i kulturnih zajednica sa kulturnim vijećima koje bi sačinjavali takođe članovi parlamenta pripadnici narodnosnih, odnosno jezičkih grupa, u parlamentu, tada bi izlišno bilo obrazovanje vijeća naroda kao zasebnog parlamentarnog doma. U tom slučaju bi Skupština Republike bila jednodoma i sačinjavali bi je predstavnici koje biraju građani neposredno u skladu sa izbornim zakonom. Ovakav koncept bi bio bliži onome što nazivamo građanskom državom. Bio bi u prvi plan stavljen politički položaj građanina, a ne bi bio zanemaren u bitnim pitanjima ni interes naroda, odnosno njegove kulturne zajednice.

12. Organi izvršne i sudske vlasti Republike sastavljeni bi bili na paritetnom principu od predstavnika Muslimana, Srba, Hrvata i Ostalih.

NEMA PROMJENE USTAVA ZA VRIJEME RATA

Mi nijedan posao koji se tiče ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine^{*)} nećemo moći uspješno obaviti, ako u startu nemamo za to ispunjene političke pretpostavke. Jedna od tih pretpostavki jeste da se tačno politički ocijeni i definiše današnje stanje u našoj državi. Nije dovoljno reći da je u nas rat i da je ratno stanje. Treba jasno reći kakav je to rat. Je li to građanski rat, je li to odbrambeni rat od agresije. Treba otkriti cilj tog rata. Je li to rat za teritorije Bosne i Hercegovine.

Treba jasno reći da ovaj rat nije rat između etničkih grupa; treba jasno reći da ovo nije građanski rat (mada u sredstvima javnog informisanja novinari govore da je ovo i građanski rat i odbrambeni rat od agresije). Ako je odbrambeni rat od koga se branimo. Pojam agresije u riječnicima stranih riječi tumači se kao napad jedne ili nekoliko imperijalističkih država na druge zemlje

^{*)} Ovo je bilo moje pravno stanovište koje sam zapisao u svome ratnom dnevniku 19.08.1992. godine.

s ciljem otimanja njihova teritorija i nasilnog potčinjavanja stanovništva tuđoj državi. Predsjedništvo je definisalo agresora: JNA (čija je to vojska, u vrijeme agresije iza nje je stajala još uvijek međunarodno-pravno priznata SFRJ), Srbija i Crna Gora, kao i ekstremni dio SDS. Događaji su pokazali da su stvarni agresor Srbija i Crna Gora. Da se SFRJ definitivno raspala sa stvaranjem tzv. Treće Jugoslavije koja nema međunarodno priznanje, a SDS je u cijelosti, a ne samo njegov ekstremni dio od legalnih i legitimnih organa (Višeg suda u Sarajevu) osuđen kao teroristička organizacija.

SDS, dakle, po definiciji ne može biti agresor, to je, dakle teroristička organizacija, a mogu joj se dodati i druge kvalifikacije koje su poznate u dosadašnjim ratovima: **peta kolona**, kada radi za agresora na neosvojenom prostoru i **kvislinška organizacija**, pomagač okupatora, izdajica domovine, kolaboracionist. Naime, ne treba zaboraviti da je Bosna i Hercegovina posljednjih mjeseci prije rata bila tiho okupirana od strane JNA, vojske SFRJ, koja je po svim međunarodno-pravnim normama bila dužna da se povuče sa teritorije Bosne i Hercegovine onog dana kada je bila međunarodnopravno priznata (tj. 6. aprila 1992. godine).

Stoga treba međunarodnim činiocima jasno dati do znanja, da sa SDS i njenim predstavnicima ne može biti razgovora, ne zbog toga što to neko neće, već zbog toga što je cilj agresije pripajanje teritorije Bosne i Hercegovine Srbiji i Crnoj Gori, a da sa agresorom u ostvarivanju toga cilja kolaborira SDS i njegovo rukovodstvo.

S druge strane, Hrvatska je formalno priznala državu Bosnu i Hercegovinu, ali za razliku od Srbije i Crne Gore, koje su neposredno započele rat za teritorije, radi joj iza leđa. Ne zaboravimo da je Hrvatska bila inicijator prvog sastanka njenog i srpskog vođe za podjelu Bosne i Hercegovine. Neovisno od toga što se radi o istom agresoru i na Hrvatsku, za Bosnu i Hercegovinu to nije nikakva olakšavajuća okolnost. U opštinama u kojima je većinsko hrvatsko stanovništvo, a i u opštinama u kojima je većinsko muslimansko stanovništvo, a koje po projektu Hrvatske treba anektirati, na silu i suprotno Ustavu Bosne i Hercegovine, umjesto civilne uvedena je vojna uprava preko HVO (Hrvatskog

vijeća odbrane). Da se borba protiv agresora može uspješno voditi i sa razgraničenom civilnom vlašću od vojnih organa pokazuje primjer funkcionisanja tzv. ratnih predsjedništava skupština opština i opštinskih i okružnih štabova koji komanduju vojnim jedinicama.

HVO sve se više razvija kao paralelna vojna formacija, pored oružanih snaga Bosne i Hercegovine i ne želi da se integriše u oružane snage Republike. Želi da se razvije kao vojna sila zasebne hrvatske države na tlu Bosne i Hercegovine, kao paralelna vojska Armiji Bosne i Hercegovine. Kao argument može da posluži činjenica da se HVO suprotstavlja agresoru uglavnom na onim bojištima koja je predvidio da uđu u tzv. hrvatski kanton. Ako je tako, čemu politički razgovori sa zastupnicima teritorijalnog razbijanja cjelovite i jedinstvene Bosne i Hercegovine.

Na jednoj strani, dakle, imamo agresora i zastupnike nacionalne podjele teritorije BiH, a na drugoj strani legitimnu i legalnu bosansku vlast (u kojoj se nalaze legalno izabrani predstavnici Muslimana, Srba i Hrvata) i oružane snage Bosne i Hercegovine u kojima se nalaze borci sva tri naroda čiji broj približno odgovara nacionalnoj strukturi stanovništva, koji se bore za demokratsku, suverenu i cjelovitu Bosnu i Hercegovinu. Ako je politički ta ocjena tačna, tada se postavlja pitanje, da li su politički razgovori o Bosni i Hercegovini svrsishodni prije nego što prestane agresija na Bosnu i Hercegovinu.

Ovo postavljam iz razloga što do agresije nije došlo zbog neuspjeha u političkim razgovorima tri bosanska naroda, iako može tako na prvi pogled da izgleda, dok danas, nakon što smo ušli u peti mjesec rata nismo saznali ono što nismo znali prije rata, da su Srbija i Crna Gora mnogo prije nego što su i započeli razgovori o Bosni i Hercegovini pripremali agresiju na Bosnu i Hercegovinu da bi sebi pripojili 70%, a ostatak od 30% njenog teritorija uzela za sebe Hrvatska. Francuski ministar Kušner je to nakon nedavne posjete kratko okvalifikovao kao „zavjeru Srba i Hrvata za teritorijalnom podjelom Bosne i Hercegovine“. Zato predlažem, da bosanski predstavnici na konferenciji u Londonu (26-28. avgusta) čvrsto stanu pri stavu iz Platforme Predsjedništva, o širokoj decentralizaciji državne vlasti po regionima koji su

nastali kao entiteti historijskog razvoja i područja u kojima tradicionalno stoljećima žive sva tri bosanska naroda, sa paritetnim predstavljanjem sva tri naroda u državnim i drugim organima i organizacijama u Republici. To treba da bude naš politički stav, a o Ustavu, po prestanku rata i povratku izbjeglica, neka odlučuje Ustavotvorna skupština izabrana na slobodnim izborima pod međunarodnom kontrolom.

KONCEPT ORGANIZACIJE I FUNKCIONISANJA MUSLIMANSKOG DOBROTVORNOG DRUŠTVA „MERHAMET“

Savremeno bosansko-hercegovačko društvo je veoma izraženo kroz svoju političku dimenziju^{*)}. Različite društvene grupe i socijalni slojevi teže za svojim političkim identitetom, koji se najčešće izražava kroz političko organizovanje u vidu političkih stranaka. Cilj je ostvarivanje političkog uticaja na donošenje političkih odluka u kojima je sublimiran interes određene društvene grupe ili socijalnog sloja. Jedna od društvenih grupa-narod, naročito u mješovitim društvima, takođe teži za svojim identitetom. Narodni identitet se ne iscrpljuje samo političkim organizovanjem i učešćem u vršenju efektivne političke vlasti, već i u miru aktivnostima koje obuhvatamo jedinstvenim izrazom-civilno društvo. Ove aktivnosti čine sadržaj života ljudi koje su sastavni dio njegove svakodnevnice i bez kojih se ne bi mogao zamisliti jedan civilizovani svijet. Te aktivnosti potpunije, nego što je to samo politika, izražavaju ono što se jednom riječju može nazvati ljudska sreća ili ljudska nesreća. Život u kojem se miješaju lijepi trenuci života sa onim ružnim, radosti sa strepnjom, ljubav sa mržnjom, dobro sa zlim, bogatstvo sa siromaštvom i dr. aspekti svakodnevnog življenja.

^{*)} Na ovom projektu sam radio od oktobra do decembra 1992. godine u ratnim uslovima opkoljenog Sarajeva i dao ga ratnim i poratnim rukovodiocima „Merhameta“ Bosne i Hercegovine. U pisanju ovog rada korišćena je tadašnja terminologija u imenovanju pripadnika bošnjačkog naroda.

Jednom riječju, politički život ne pokriva sve sfere ljudskog bitisanja, pa prema tome ni bitisanje jednog naroda. Ukupnost uslova takvog života može biti podrška ili teškoća u ostvarivanju određenih političkih ciljeva jednog naroda. To znači da pored političkih institucija, narod treba da ima i druge institucije putem kojih će ispoljavati svoje narodnosno biće s jedne strane, ali i svoje životne interese i potrebe, neovisno od toga kada je njegova politička stranka na vlasti ili nije, odnosno kada je jedan narod organizovan u više političkih stranaka. Neke njegove institucije mogu biti jedinstvene i onda kad su pripadnici jednog naroda organizovani u više političkih stranaka ili kada neki od njih nisu uopšte politički organizovani.

Jedna od takvih organizacija, pored niza drugih, može biti i Dobrotvorno društvo Muslimana „Merhamet“, koje će imati socijalnu, zdravstvenu, prosvjetno-kulturnu, ekonomsku i razvojnu funkciju. Društvo bi bilo organizovano na teritorijalnom i funkcionalnom principu. Pored skupštine i upravnog odbora sa predsjednikom na republičkom nivou, Društvo bi imalo svoje podružnice u svim opštinama, sa mogućnošću formiranja takvih podružnica i u svim državama gdje žive bosanski Muslimani. Na funkcionalnom principu bi Društvo organizovalo socijalno-zdravstvene, prosvjetno-kulturne, finansijske, trgovačke, proizvodne i razvojne institucije.

Osnovni zadatak i svrha formiranja Društva i njegovih institucija jeste duhovna i materijalna podrška u razvoju i životu muslimanskog naroda, a posebno onim njegovim dijelovima koji su socijalno ugroženi i kojima briga državnih i drugih institucija koje djeluju u društveno-političkim zajednicama nije dovoljna za njihovo materijalno i duhovno zbrinjavanje, tj. za održanje njihove gole egzistencije i otvaranje perspektive da se uz pomoć Društva i njegovih institucija ljudima pomogne da se uz vlastito aktiviranje svojih sposobnosti i potencijala što brže izvuku iz socijalne bijede i duhovne, posebno obrazovne i kulturne zaostalosti. Putem socijalnih i zdravstvenih institucija zbrinjavali bi se stari, nemoćni i nejak i od dobrovoljnih priloga; zavještanje Društvu vlastite imovine onih koji žele zbrinjavanje preko Društva, ako je posjeduju, od sredstava i priloga drugih institucija društva.

Podrška prosvjetnom i kulturnom uzdizanju mladih koji nemaju materijalne mogućnosti, kao podrška talentovanoj djeci za dalje školovanje. Društvo bi imalo svoju banku i svoju organizaciju za osiguranje imovine i lica, kao finansijske institucije koje će ostvarivati materijalnu podršku za socijalne i obrazovne programe Društva, ali takođe i za programe obezbjeđivanja stambeno-poslovnog prostora za socijalno ugrožene porodice, kao i za razvojne programe u maloj privredi, zanatstvu i poljoprivredi, turizmu, industriji i sl. Društvo bi imalo i svoju komercijalno marketinšku instituciju sa svojom trgovačkom mrežom, koja bi omogućavala da se najsiromašniji pod povoljnijim uslovima snabdijevaju životnim potrebštinama. Rad svih ovih institucija Društva bio bi tako organizovan da budu profitabilne izuzev izvjesnih socijalnih programa koji bi se finansirali iz zato namijenjenih i po posebnom programu predviđenih sredstava. Na čelu svake od ovih institucija nalazio bi se direktor koga bi postavljao upravni odbor Skupštine Društva po proceduri utvrđenoj zakonom za privatna i mješovita preduzeća. Sva imovina bi bila imovina Društva, sa mogućnošću da se određene institucije organizuju kao dioničarska društva ili organizacije sa mješovitim kapitalom, čemu bi bio podređen i način upravljanja ovim institucijama Društva. Banci i organizaciji za osiguranje, bila bi potrebna garancija putem kredita neke finansijske institucije iz inostranstva ili iz zemlje.

1. Osnovna ideja Projekta

Osnovni elementi za ovaj Projekat bili su nabačeni na papir prije rata, ali zbog zauzetosti drugim poslovima vezanim za radno mjesto nisam stigao da ga uobičajim definitivno i predam na razmatranje mjerodavnim organima "Merhameta". U toku rata nastavio sam rad i uobičio prvu verziju koju dajem na razmatranje. Nisam bio u mogućnosti da ostvarim uvid u postojeće programe i normativne akte „Merhameta“, pa je moguće da u ovom Projektu ima nešto predviđeno što se već ostvaruje i potvrđuje u praksi, posebno u onom dijelu koji se odnosi na pružanje pomoći licima u nevolji, naročito u ishrani, odjeći, lijekovima, smještaju, kao i saradnji sa međunarodnim i drugim inostranim i domaćim

humanitarnim organizacijama. "Merhamet" je u svom dosadašnjem radu stekao bogato iskustvo, kako u mirnodopskim tako i u ratnim uslovima koje će vjerovatno kada to uslovi budu omogućili kritički ocijeniti u svrhu unaprijeđenja svoga rada. Temeljno idejno polazište ovog Projekta jeste da „Merhamet“ svoj rad, organizaciju i funkcionisanje treba da zasnuje na SAMOPOMOĆI, ne zanemarujući POMOĆ onima kojima je ona potrebna, što je inače jedna od osnovnih funkcija svake humanitarne organizacije. Uočio sam da na ovakvom polazištu insistira i Kongres bosanskomuslimanskih intelektualaca, održan 22.12.1992. godine. U kongresnoj Rezoluciji u tač. 15. i 16. zahtjeva se da bosanskomuslimansko/bošnjačko društvo u budućnosti, pored ostalog svoj život "organizira tako da više nikad ne bude ovisno o tuđoj milosti i pomoći" i "da su Bosanski Muslimani/Bošnjaci/ dužni stalno i svestrano brinuti se o svojim sunarodnicima u inozemstvu, među kojima su veće muslimanske zajednice u Sandžaku, na Kosovu, u Hrvatskoj, Makedoniji i Sloveniji". Pošto postoje razilčiti načini i vidovi samoorganizacije i organizacije muslimanskog naroda, da bi izbjegao svoju zavisnost od tuđe milosti i pomoći, u ovom Projektu samo su naznačene neke ideje kako da se to učini u okviru svoje već postojeće organizacije „Merhamet“.

2. "Merhamet"-jedan od oblika organizovanja samopomoći i pomoći

Dobrotvorno društvo „Merhamet“ je tradicionalna humanitarna organizacija Bosanskih Muslimana. Zadatak društva je da sve Bosanske Muslimane organizuje i poveže kroz različite oblike svoje aktivnosti i djelovanja na ostvarivanju SAMOPOMOĆI I POMOCI u cilju njihovog biološkog opstanka na ovim prostorima davanjem podrške stvaranju normalnih uslova za život svim Bosanskim Muslimanima, posebno onim najugroženijim. Osnovna ideja ovog Projekta jeste: ne svođenje te aktivnosti samo na puko preživljavanje, već kroz organizovanje aktivnosti „Merhameta“ u maloj privredi, proizvodnom zanastvu i uslužnim djelatnostima,

u obrazovanju, zdravstvu, pružanju pravne zaštite, unaprijeđivanju kulture života i stanovanja Bosanskih Muslimana zasnovanom na islamskoj kulturi i vrijednostima i njegovanju specifične tradicije života i kulture Bosanskih Muslimana po kojima se oni razlikuju od drugih koji žive na ovim prostorima. Zato je u aktivnostima „Merhameta“, pored socijalne funkcije u užem smislu, neophodno različitim oblicima organizacije obuhvatiti najširi krug potreba i interesa Bosanskih Muslimana koji u sebi sadrži funkciju SAMOPOMOĆI. Da se kroz takvu funkciju „Merhameta“ otpočne realizovati ona ideja sadržana u jednoj japanskoj poslovice: da je bolje da nekog naučimo da lovi ribu, nego da mu se daje ulovljena riba. Različiti oblici pružanja pomoći u „Merhametu“ ne bi bili isključeni, posebno kada je riječ o djeci, majkama i ostarjelim osobama, kao i onima koji su u nuždi, ali to bi bio samo jedan vid humanitarne aktivnosti, a ne sva aktivnost kojom se „Merhamet“ bavi.

Ovakav koncept humanitarne aktivnosti „Merhameta“ opredjeljuje i način njegovog finansiranja. Imajući u vidu opredjeljenje da to bude humanitarna organizacija svih Bosanskih Muslimana, prvenstveni način njenog finansiranja bio bi SAMOFINANSIRANJE, kao realizacija osnovne ideje SAMOPOMOĆI. Samofinansiranje bi se vršilo isključivo kroz realizaciju konkretnih programa „Merhameta“. Ti programi treba da budu u funkciji unaprijeđenja uslova života pojedinaca, ali i interesnih grupa, naseljenih mjesta, različitih socijalnih grupa i sl. Programi „Merhameta“ koji imaju širi značaj za bosanskomuslimansko/bošnjačko/društvo finansirali bi se i iz priloga donatora. Dugoročni programi „Merhameta“ bi se finansirali na bazi udruživanja sredstava iz različitih izvora, među kojima su i sredstva koja se dobijaju od države, međunarodnih humanitarnih organizacija, raznih agencija Ujedinjenih nacija, iz pomoći koju daju bogati pojedini humanisti iz inostranstva, prilozi humanitarnih organizacija iz inostranstva i dr. Za svaki dugoročni program bi se pravila zasebna konstrukcija finansiranja. Dugoročni programi ili projekti bi se posebno odnosili na socijalnu zaštitu i pomoć, zdravstvenu zaštitu, unaprijeđenje obrazovanja, nauke i kulture, zapošljavanje individualnih lica i sl. Svakako treba računati i na vlastite prihode proizvodnih jedinica i ustanova „Merhameta“, kao i na članarinu, poklone, prihode iz nepokretnosti i sl.

3. Organizaciona i funkcionalna struktura „Merhameta“

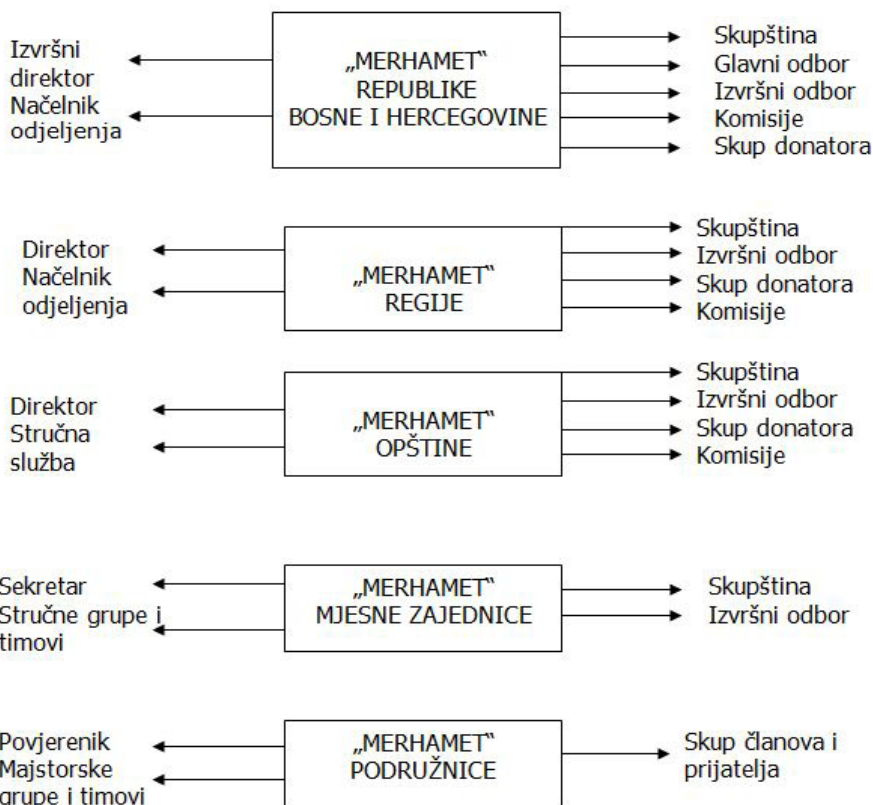
„Merhamet“ organizaciono i funkcionalno je jedinstvena organizacija za područje cijele Bosne i Hercegovine i njegove dijaspore. Njegova organizacija i funkcija zasnivaju se na dva principa organizacije: subordinaciji i koordinaciji. To znači da je „Merhamet“ centralizovana organizacija, ali da njeni djelovi /u regijima i opštinama/ imaju i autonomiju za vlastite inicijative. Statutom „Merhameta“ utvrđuju se poslovi kojima će se upravljati iz centra i poslovi kojim će se upravljati autonomno i koji će biti predmetom koordinacije između centralne, regionalne i opštinske uprave „Merhameta“. Predmetom autonomnog upravljanja i koordinacije bili bi oni poslovi koji se uglavnom finansiraju iz lokalnih izvora. Centralna uprava „Merhameta“ je u Sarajevu, a regionalne i opštinske uprave u sjedištima regija i opština. U opštinama će se organizovati društva „Merhamet“, u mjesnim zajednicama njegove ispostave, a podružnice „Merhameta“ obrađivaće se u stambenim zgradama, po ulazima u blokovima stambenih naselja, u ulicama, selima zaseocima i dr.

Djelatnost „Merhamet“ odvijale bi se preko odjeljenja kao stručnih organizacionih jedinica, ustanova, službi, proizvodnih i uslužnih jedinica, organizovanih grupa i timova za pojedinačne i konkretne zadatke i sl. Najviši organ upravljanja „Merhameta“ bila bi skupština u Republici, regiji, opštini, i mjesnoj zajednici. Skupština „Merhameta“ u Republici bira svoj Glavni odbor koji upravlja „Merhametom“ između dva zasjedanja skupštine uz pomoć svog Izvršnog odbora. Stručnim i operativnim poslovima, pod nadzorom Izvršnog odbora, rukovodi Izvršni direktor „Merhameta“, a odjeljenjima, kao stručnim jedinicama, rukovode načelnici odjeljenja. U regijama, opštinama i mjesnim zajednicama skupštine „Merhameta“ imaće svoje izvršne odbore. Stručnim poslovima će rukovoditi direktor, a u mjesnoj zajednici sekretar. U podružnicama „Merhameta“ konstituisaće se s k u p o v i članova i prijatelja „Merhameta“, koji će imati svoga povjerenika izabranog na skupu i svoje predstavnike u skupštini „Merhameta“ mjesne zajednice. Skupštine „Merhameta“ u opštinama sačinjavaće predstavnici iz mjesnih zajednica, u skupštini regije predstavnici iz opština a u skupštini „Merhameta“ Republike biće predstavnici

koje će birati skupštine „Merhameta“ regije i opštine. Skupštine „Merhameta“ na svim nivoima održavaće se obavezno jednom godišnje, a mandat njihovih članova trajaće do četiri godine, što će se Statutom preciznije urediti.

U „Merhametu“ Republike, regije i opštine konstituiseće se jedno konsultativno tijelo koje će sačinjavati donatori pod nazivom Skup donatora koje će se sastajati obavezno jednom godišnje prije zasjedanja skupštine „Merhameta“ kome će biti prezentirani na mišljenje materijali o radu i poslovanju „Merhameta“ pripremljeni za zasjedanje skupštine „Merhameta“. Mišljenja ovog SKUPA obavezno se dostavljaju uz ostale materijale članovima skupštine, uz mogućnost da ih predstavnik Skupa donatora obradži na sjednici skupštine.

Odjeljenjima „Merhameta“ kao njegovim organizacionim stručnim jedinicama u Republici i regiji rukovodiće načelnici, a njihovo kolegijalno upravljačko tijelo su komisije sastavljene od visokostručnih osoba koje imenuje Glavni odbor „Merhameta“ u Republici, odnosno izvršni odbor skupštine „Merhameta“ u regiji. U opštinama umjesto odjeljenja obrazuje se jedinstvena stručna služba, sa izuzetkom većih opština, o čemu će odlučivati skupštine „Merhameta“ u tim opštinama. U mjesnim zajednicama obrazovaće se grupe i timovi visokostručnih osoba koje će neposredno na terenu davati svoje usluge u izvođenju konkretnih programa i projekata „Merhameta“ u mjesnoj zajednici i njegovim podružnicama. Privredne i uslužne jedinice, kao i ustanove „Merhameta“ organizovaće se u skladu sa propisima državnih organa i aktima „Merhameta“ kao njihovim osnivačima, uz pravnu zaštitu svojih osnivačkih prava pri njihovoj registraciji.

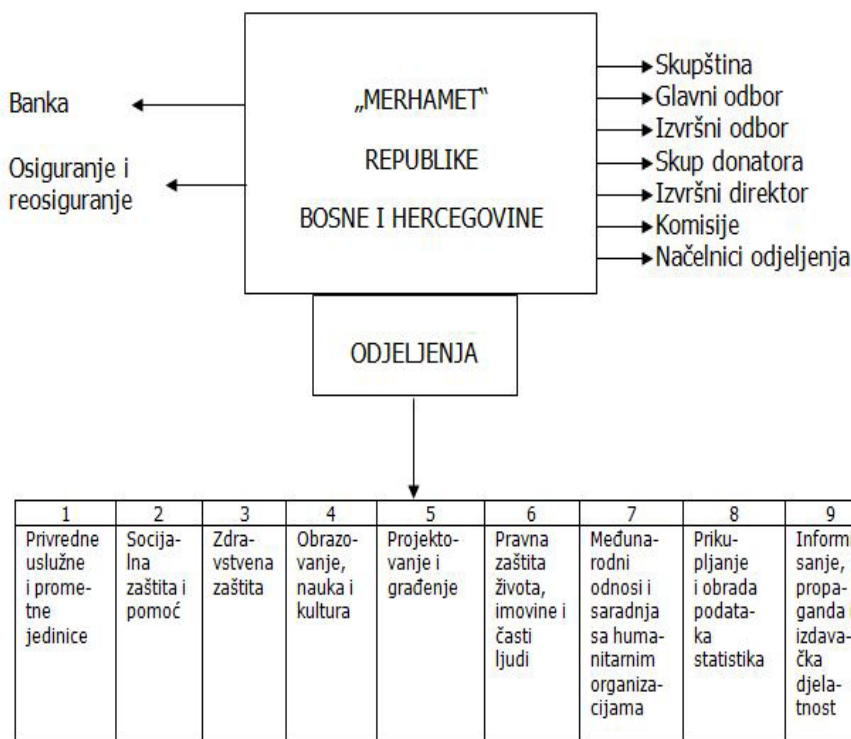
4. Organizaciona i funkcionalna struktura uprave „Merhamet“ u Republici

Upravu „Merhameta“ u Republici činiće Skupština, Glavni odbor, Izvršni odbor i Izvršni direktor, kao i komisije i načelnici odjeljenja, a njihovo konsultativno tijelo bio bi Skup donatora. Dalju razradu organizovanja, funkcionisanja i nadležnosti ovih organa treba urediti Statutom i drugim aktima „Merhameta“. Skupština bira Glavni odbor a on svoj Izvršni odbor. Skupština i Glavni odbor treba da izraze demokratsku strukturu „Merhameta“ i jedinstvo njegove organizacije zastupljenošću u njima predstavnika iz opština i grada.

Glavni odbor saziva sjednice Skupštine i Skupa donatora i imenuje članove komisija odjeljenja i drugih komisija i radnih tijela. Komisije upravljaju odjeljenjima kao organizacionim stručnim jedinicama „Merhameta“ Republike. Izvršni odbor je izvršno tijelo „Merhameta“ pod demokratskim nadzorom Skupštine i Glavnog odbora. Izvršni odbor postavlja i razrješava Izvršnog direktora i načelnika odjeljenja. Rukovodioce i organe upravljanja ustanova „Merhameta“, kao što su, naprimjer, u ovom Projektu predviđene „Merhamet“ banka i „Merhamet“ osiguranje, biraće se prema proceduri koju predviđaju zakoni koji regulišu rad takvih ustanova, kao i osnivački akti ovih ustanova. Projektom nisu detaljnije razrađivane funkcije i zadaci banke i osiguranja, to je prepušteno organima „Merhameta“ koji će donijeti odluku o obrazovanju ovih ustanova. Ono što je zajedničko kod ove dvije ustanove jeste da budu u funkciji poslovanja „Merhameta“, tj. da svo finansijsko poslovanje „Merhameta“ i njegovih proizvodnih, uslužnih i prometnih jedinica treba da obavlja „Merhamet“ banka, a osiguranje i reosiguranje imovine „Merhameta“ i njegovih jedinica treba da obavlja „Merhamet“ osiguranje. Obje ustanove bi trebalo organizovati na principu dioničarskog društva, s tim da „Merhamet“ obezbijedi ulog od najmanje 51% akcija, kako bi obezbijedio svoj najveći uticaj na rad ovih ustanova.

Što se tiče organizacije odjeljenja, Projektom su samo globalno utvrđene funkcije i zadaci odjeljenja, a detaljnija razrada prepuštena je aktima o njihovom obrazovanju. Smatram da je u prvo vrijeme potrebno obrazovati devet odjeljenja. S obzirom na ograničena sredstva u pogledu zapošljavanja većeg broja stručnih kvalifikovanih lica za rad u odjeljenjima treba se osloniti na volonterski i honorarni rad članova i prijatelja „Merhameta, kao njihov društveni angažman u okvirima bosanskomuslimanskog / bošnjačkog/ društva. Inače, Projekat rad odjeljenja usmjerava na saradnju sa drugim postojećim državnim i privatnim organizacijama. Odjeljenja treba prije svega da budu mjesta za stručno osmišljavanje i definisanje dugoročnih i kratkoročnih projekata i programa u okviru svojih zadataka i funkcije, a izvođači tih programa mogu biti kako privredne i uslužne jedinice i ustanove „Merhameta“ tako i stručne, naučne, privredne, obrazovne, zdravstvene, socijalne i druge organizacije i udruženja, koje i inače postoje u

Republici, a bave se djelatnošću odjeljenja „Merhameta“. Odjeljenja treba da budu stručni osmišljivači i organizatori i nadzornici realizacije svih projekata i programa „Merhameta“, a prije svega njihovi inicijatori i predlažaći.

Odjeljenje za privredu i usluge prvenstveno će se baviti staranjem za otvaranje privrednih i uslužnih preduzeća i radnji, zatim zanatskih radnji u kojima će se prvenstveno zapošljavati invalidna i socijalno ugrožena lica. Pri obrazovanju ovih organizacija vodiće se računa o lokalnim resursima i potrebama, zatim zadržavanju invalidnih i socijalno ugroženih lica u njihovim staništima otvaranjem novih radnih mjesta i podizanjem akumulativnih proizvodnih jedinica. Privredni i uslužni objekti treba da budu u vlasništvu „Merhameta“ ili da „Merhamet“ u njima ima svoje akcije. Podsticanje privatne inicijative koja ima za cilj zapo-

šljavanje invalidnih i socijalno ugroženih lica. Radiće na udruživanju sredstava sa drugim organizacijama koje su spremne da vrše prekvalifikaciju invalidnih lica i lica koja zbog promjene programa proizvodnje ostaju bez zaposlenja. Davaće u zakup vlastiti poslovni prostor i obradivo zemljište, pri čemu prednost treba da imaju invalidna i socijalno ugrožena lica, posebno porodicama koje imaju veliki broj nezbrinute djece ili koja su zbog ratnih dejstava ostale bez ikakvih uslova za život, a imaju odgovarajuće kvalifikacije. U svojim privrednim i uslužnim jedinicama organizovaće prekvalifikaciju invalidnih i socijalno ugroženih lica. Ovo odjeljenje će biti inicijator svih programa kojim se unapređuje privredna i uslužna djelatnost „Merhameta“ u funkciji sve većeg zapošljavanja invalidnih i socijalno ugroženih lica koja su sposobna za rad.

Odjeljenje za socijalnu zaštitu i pomoć staraće se ponajprije o socijalno ugroženim osobama i porodicama, posebno o bespomoćnim, bolesnim, maloljetnim i napuštenoj djeci, kao i o svim drugim osobama koje iz bilo kog razloga nisu u stanju da obezbijede minimalne uslove za život. Za ove svrhe se prema materijalnim mogućnostima osnivaju ustanove za zbrinjavanje i odgajanje napuštene djece i ostarjele osobe. Odjeljenje će organizovati patronažnu službu za pomoć starim i bespomoćnim osobama u njihovim stanovima, zatim organizovati kuhinje za ishranu lica koja se od svojih primanja ne mogu izdržavati. Poseban vid brige treba pokazati prema porodicama poginulih boraca i teških invalida koji se ne budu uspjeli prekvalifikovati i ponovo osposobiti za rad. Porodice sa velikim brojem djece također treba da imaju prioritet u socijalnoj zaštiti i pomoći. Zaštita ovih porodica mora biti sistematska, a ne s vremena na vrijeme. Porodice sa velikim brojem djece, neovisno od stepena socijalne ugroženosti, do punoljetstva djece, trebaju imati osiguranu materijalnu zaštitu koja će im omogućiti uslove za život i školovanje. Ta zaštita će se ogledati kroz prioritete u zapošljavanju njihovih roditelja, besplatne đачke kuhinje, obdanište, udžbenike, odijevanje, ljetovanje, oslobađanje plaćanja školarine ili obezbjeđivanje sredstava za školarinu tamo gdje je ona uvedena i sl. Porodice sa više djece treba unaprijed da znaju na koje vidove socijalne pomoći mogu da računaju da bi mogle planirati razvoj svoje porodice. Ovakve porodice bi imale prednost kod dodjele

stanova, poslovnog prostora ili obradivog zemljišta u zakup na period do punoljestva djece radi vlastitog privređivanja, kao i u zapošljavanju u privrednim jedinicama „Merhameta“. S obzirom na velika ratna stradanja, posebno djece koja su ostala bez roditelja, umjesto u zasebne dječije domove, „Merhamet“ treba da pozove svoje članove i prijatelje na solidarnost i da djecu smjesti u porodice, bilo po osnovu usvojenja ili po nekom drugom osnovu. Inače, ovo odjeljenje treba da bude nosilac mnogih inicijativa i prijedloga državnim organima u pogledu pravnog regulisanja materije iz oblasti socijalne zaštite i pomoći, ne čekajući da to drugi učine, naročito u pogledu zaštite djece, trudnica, žena majki, starih i invalidnih lica i sl.

Odjeljenje za zdravstvenu zaštitu imalo bi primarno preventivnu funkciju, koja bi se sastojala u organizovanom zdravstvenom prosvjećivanju, unaprjeđenje zdravstvene higijene ljudi i njihovih naselja, te organizovanje preventivnih sistematskih pregleda svog muslimanskog stanovništva. Ova aktivnost bi se ostvarivala putem predavanja, štampanjem zdravstvenih publikacija i ilustrovanih plakata, a prvenstveno organizovanjem mjesnih i seoskih ambulanti kao centara preko kojih će se širiti zdravstvena kultura, kao savjetovališta u kojima bi povremeno oridinirali ljekari različitih specijalnosti. Posebnu bi pažnju trebalo posvetiti preventivnoj zaštiti djece i trudnica i ostarjelih lica. Zatim treba razviti posebno podučavanje djece i omladine, kao i ostalog stanovništva u prikupljanju ljekovitog bilja i šumskih plodova, zatim podučavanje u primjeni fitoterapije i drugim tradicionalnim oblicima preventivne zaštite zdravlja. Pri ambulantama organizovati priručne apoteke, kurseve hitne pomoći i sl. Ove ambulante kao centri zdravstvenog prosvjećivanja i staranja o higijeni, vodile bi računa o izvorima pitke vode, seoskim bunarima, higijeni namirnica i ostaloj zdravstvenoj infrastrukturi u naselju i selu. Zatim, o zdravoj ishrani, primjeni prirodnih postupaka u proizvodnji hrane, pripremanju zimnice, zdravoj ishrani djece i trudnica i sl; razvijalo bi aktivnost protiv upotrebe alkohola i droga. Odjeljenje bi sarađivalo sa postojećim zdravstvenim ustanovama, osiguravalo sredstva za preventivne zdravstvene aktivnosti, bilo inicijator i predlagač zakonskog uređivanja zdravstvene zaštite stanovništva, posebno djece, trudnica i ostarjelih osoba.

Odjeljenje za obrazovanje, nauku i kulturu. Na osnovu svojih utvrđenih kriterija ovo odjeljenje će raditi na organizaciji pružanja pomoći najuspješnijim učenicima u njihovom daljem školovanju neovisno od njihovog socijalnog položaja. Pomagaće talente u oblasti obrazovanja nauke i kulture i time omogućiti njihov dalji razvoj. Ova pomoć ogledaće se u stipendiranju, plaćanju školarine, brizi za smještaj u zemlji i inostranstvu. Vodiće registar imućnijih muslimanskih porodica u zemlji i inostranstvu koje su spremne da materijalno pomognu u obrazovanju talenata, bilo finansijskim priložima bilo spremnošću za smještajem i primanjem u svoje porodice na određeno vrijeme ovih talenata koji se nalaze na školovanju ili usavršavanju. „Merhamet“ će putem ovog odjeljenja otvarati škole, biblioteke i čitaonice i time pomoći širokom narodnom prosvjećivanju. Ne bi trebalo da bude ni jedna mjesna zajednica ili veće selo bez biblioteke i čitaonice, kao centra za kulturno prosvjećivanje naroda, snadbjevenom i vjerskom literaturom i štampom. Putem ovih centara razvijati predavačku aktivnost iz različitih oblasti znanja i kulture kojim bi se doprinijelo obogaćivanju kulturnog života stanovništva i afirmaciji vrijednosti islamske kulture i tradicije muslimanskog života na ovim prostorima. Posebno treba raditi na razvijanju svijesti o identitetu bosanskih muslimana, kao naroda koji živi na svome a ne na tuđem teirtoriju, što mu se često spočitava, u čemu treba ostvariti punu saradnju sa MKD „Preporod“ i Kongresom bosanskomuslimanskih intelektualaca, kao i sa nizom obrazovnih, naučnih i kulturnih organizacija, korišćenjem njihovih usluga i dobre volje da pomognu.

„Merhamet“ putem ovog odjeljenja treba posebnu pažnju da posveti staranju u vaspitanju djece do sedam godina otvaranjem svoje mreže dječijih obdaništa u kojima će raditi stručni vaspitači koji imaju i temeljno vjersko obrazovanje. S obzirom da će iz rata izaći veliki broj invalidne djece i omladine, trebaće zajedno sa drugim stručnim organizacijama raditi na otvaranju specijalnih odjeljenja, škola, zavoda i dr. institucija za osposobljavanje za njihov život i rad. Posebna briga treba da bude prema licima kojima će biti potrebno doškolovanje ili prekvalifikacija radi bržeg uključivanja za vlastito privređivanje. Odjeljenje će biti nosilac inicijativa i prijedloga prema državnim organima za bržim i potpunijim regulisanjem materije iz oblasti obrazovanja, nauke i kulture.

Odjeljenje za projektovanje i građenje imaće naročito značajnu ulogu u osmišljavanju i organizovanju pomoći u obnovi i izgradnji ratom opustošenih muslimanskih naselja i domova. Pri projektovanju naselja i domova i stanova treba njegovati bosansku tradiciju i muslimanski način života. Reafirmisati bosanskomuslimansku arhitekturu, ne samo objekata nego i unutrašnje opreme i dvorišta, vodeći računa o podneblju, lokalnim materijalima i urbanističkim zahtjevima koje će u međuvremenu trebati preispitati i dovesti u sklad sa zahtjevima koji proizilaze iz bosanskomuslimanske tradicije. Za realizaciju ovakvog koncepta biće potrebno inicirati od strane ovog odjeljenja otvaranje lokalnih industrijskih pogona i zanatskih radnji koje treba da budu u funkciji serijske proizvodnje dijelova za izgradnju ovakvih stambenih objekata i za njihovo opremanje. Pošto će poslije rata biti ogromne potrebe za materijalima za izgradnju stambenih objekata i njihove opreme, biće potrebno otvarati i lokalne pogone za proizvodnju materijala. Zatim, biće velike potražnje za majstorima i drugim stručnim licima. Da bi se ublažio njihov nedostatak, kao i da se razvije solidarnost, jer će ljudi poslije rata biti znatno osiromašeni, pri opštinama, mjesnim zajednicama i podružnicama „Merhameta“ treba organizovati grupe stručnjaka, majstora, kao i druge razne timove /npr. grupe projektanata, grupe statičara, grupe zidara, grupe električara, grupe vodoinstalatera, grupe stolara i sl./ koje će na principu svoga doprinosa ovoj humanitarnoj organizaciji pomoći da se izvrši što brža obnova porušenih domova, naselja, sela, mjesnih objekata infrastrukture i sl., naročito kanalizacije, vodovoda, električne mreže, saobraćajnica i dr. Da bi ovo odjeljenje uspjelo u svojim zadacima moraće okupiti i organizovati stručnjake različitih profila i motivirati ih da se uključe u projektovanje i građenje na osnovama bosanskomuslimanske tradicije i vrijednosti islamske kulture. Ovo odjeljenje će također trebati da prednjači u podnošenju inicijativa i prijedloga državnim organima za pravnim uređivanjem pitanja iz oblasti projektovanja, urbanizma i građenja. Posebno kad je riječ o aktivnostima na urbanizaciji muslimanskih sela, gradskih i prigradskih naselja u kojima većinski živi muslimanski narod.

Odjeljenje za zaštitu prava na život, imovinu i čast ljudi. Ova prava spadaju u sam vrh vrijednosti islamske kulture i civiliziranog svijeta. Ove tri vrijednosti posebno su bile na udaru srpsko-crnogorskog fašizma u agresiji na Republiku Bosnu i

Hercegovinu u cilju uništavanja i obeščašćivanja muslimanskog naroda, kao i uništavanja ekonomskih osnova života naroda i države, kao uslova njihovog opstanka. Zato će biti neophodno, s obzirom na masovno stradanje ljudi i njihove imovine, a posebno lica čija je čast povrijeđena, da „Merhamet“ organizuje u ovom odjeljenju visoko-stručnu službu koja će pružiti stručnu pravnu pomoć ovim licima. S obzirom na veličinu stradanja ljudi i imovine i njihovog obeščašćivanja, najbolje bi bilo da se ta pomoć organizuje u saradnji sa Advokatskom komorom Republike Bosne i Hercegovine na volonterskoj osnovi, bar u prvo vrijeme, jer je masa ljudi kojima je potrebna takva vrsta pravne pomoći ostala ne samo bez imovine nego i elementarnih uslova za život i nemaju finansijskih sredstava za plaćanje skupih advokatskih usluga. Mogli bi se formirati timovi ili grupe advokata za pojedine vrste sporova uz pružanje administrativnih usluga od strane ovog odjeljenja. Organizovanje ove stručne službe bio bi kolektivni oblik organizovane pravne zaštite muslimanskog naroda, ne samo u ovom slučaju, saniranja posljedica rata, nego za buduće vrijeme. Time bi se doprinijelo unaprjeđenju pravne kulture muslimanskog naroda i njegovo upućivanje da pravnim sredstvima putem državnih organa ostvaruje svoja prava, a ne da ih ostvaruje nasiljem, osvetom i sl. nepravnim metodama. Na ovaj način će se doprinositi stvaranju svijesti o potrebi, ne samo individualne, nego i kolektivne pravne zaštite muslimanskog naroda. Tako će se jačati i svijest o njegovom idnetitetu, solidarnosti i razvijanju svijesti o tome da su kao kolektiv jači i da u svojim nevoljama nisu prepušteni sami sebi i neizvjesnosti, kao i bezdušnosti državne birokratije. U nadležnost ovog odjeljenja spadalo bi vođenje svih pravnih poslova „Merhameta“ među kojima posebno mjesto treba da imaju krivično-pravni i imovinsko-pravni poslovi, kao i poslovi sa elementima inostranosti, ne samo s obzirom na potrebu raščišćavanja imovinsko-pravnih poslova sa bivšim jugoslavenskim republikama, nego i s obzirom na veliki broj naših izbjeglica u inostranstvu i s tim u vezi nastankom novih pravnih situacija sa kojima se naše pravosuđe nije susretalo. Posebnu ulogu ovo odjeljenje će imati da pravno zaštiti veliki broj boračkih porodica, invalidnih lica, zatim silovanih žena i dr. kojim će se sudskim putem tražiti obeštećenje od Srbije i Crne Gore, čije su vojske počinile zločine u Bosni i Hercegovini za vrijeme rata. Odjeljenje će biti incijator prijedloga prema državnim organima

za pravnim uređivanjem mnogih pitanja na koja će odjeljenje nailaziti u svom radu. Pravnici ovog odjeljenja zastupaće „Merhamet“ u svim sporovima pred sudovima i organima uprave.

Odjeljenje za međunarodne humanitarne odnose ostvarivaće sve odnose „Merhameta“ sa inostranstvom koji se odnose na humanitarne aktivnosti, posebno sa međunarodnim humanitarnim organizacijama i agencijama, inostranim humanitarnim organizacijama i donatorima. Posebnu aktivnost treba ostvarivati sa dobrotvornim društvima Bosanskih Muslimana i drugih muslimanskih zajednica u bivšim jugoslovenskim republikama. U osnovi te saradnje treba da bude pomoć tim muslimanskim zajednicama da očuvaju svoj identitet i kulturu muslimanskog naroda na prostorima u kojima žive. „Merhamet“ bi trebao da inicira osnivanje dobrotvornih društava „Merhamet“ kao samostalnih društava u Sloveniji, Hrvatskoj, Makedoniji, Srbiji i Crnoj Gori, posebno u Sandžaku i na Kosovu. U ovom slučaju „Merhamet“ bi u tim državama i pokrajinama odigrao dvostruku ulogu: s jedne strane bio bi humanitarna organizacija Muslimana na tim područjima, a istovremeno bi bio neka vrsta matice iseljenika Bosanskih Muslimana, dok te matice kasnije eventualno ne bi postale samostalne organizacije. Trebalo bi razmisliti o povezivanju ovih „Merhamet“ društava u bivšim jugoslavenskim republikama u međunarodno društvo „Merhamet“ sa sjedištem u Sarajevu. To bi bio jedan od organizovanih oblika međusobnog povezivanja muslimanskog naroda na ovim prostorima, tim prije što humanitarne aktivnosti isključuju političke konotacije i najdjelotvorniji su vid međusobne solidarnosti i kulturnog povezivanja muslimanskih zajednica na ovim prostorima. Do osnivanja „Merhameta“ u ovim državama, odnosno pokrajinama, trebalo bi „Merhamet“ Republike Bosne i Hercegovine da osnuje svoja predstavništva.

„Merhamet“ u svojoj međunarodnoj humanitarnoj saradnji treba da se osloni prije svega na iseljene Bosanske Muslimane u Evropi, Americi i Australiji, kao i one koji su tamo privremeno zaposleni. U prvo vrijeme treba sarađivati sa klubovima koje su formirali naši radnici i sa maticama iseljenika u pojedinim zemljama, uz istovremeno podsticanje da naši sunarodnici obrazuju svoja društva „Merhamet“ koja će se povezivati sa „Merhametom“ u svojim zavičajima i opštinama. Putem ovog društva naši

sunarodnici će njegovati svoje običaje, muslimanski način života i vrijednosti islamske kulture, uz istovremeno staranje o socijalno ugroženim članovima muslimanske zajednice i ostvarivanje saradnje sa „Merhametom“ Republike Bosne i Hercegovine. Pored humanitarne pomoći u užem smislu, ova saradnja može biti korisna na privrednom, zdravstvenom, prosvjetnom, kulturnom, naučnom i dr. poljima. Na ovaj način bi se mogla ostvariti saradnja u školovanju naše talentovane djece na uglednim školama i fakultetima u inostranstvu, na istom principu slati na usavršavanje mlade naučne radnike, zatim ostvariti razne vidove kulturne saradnje (izložbe, koncerti, književne i pozorišne predstave i sl.) i na taj način, u tuđini, našem narodu približiti duhovno i materijalno stvaralaštvo Bosanskih Muslimana i njihove domovine Bosne i Hercegovine.

„Merhamet“ saradnju sa humanitarnim organizacijama islamskih zemalja treba da zasnuje na dugoročnoj osnovi, da bude kontinuirana i programirana, posebno s obzirom na posljedice ratnih razaranja ekonomije i stanovništva. Privreda Bosne i Hercegovine, već prema onome što se može vidjeti golim okom, je skoro potpuno uništena, a stanovništvo raseljeno i osiromašeno i naša država, a i svi oblici organizovanja naroda, biće za duže vrijeme oslonjeni na pomoć iz inostranstva. Zato „Merhamet“ treba da izradi program prikupljanja sredstava iz ovih zemalja, namjenski, kako bi se pokrenuli razni faktori u tim zemljama u prikupljanje priloga za različite namjene za realizaciju konkretnih projekata u našoj zemlji. Na primjer, za projekte male privrede u kojoj bi se zapošljavale familije poginulih boraca, borci, invalidi, socijalno ugrožena lica i sl., zatim projekti za rehabilitaciju ranjenika i dr. invalidnih lica kao posljedica rata, projekti za obnovu porušениh domova i naselja, projekat za pomoć djeci i omladini u školovanju, odjeći i obući, besplatnih udžbenika, odnosno projekat za prihvāt učenika i studenata na školovanje u zemlji davaocu pomoći itd; projekat za rehabilitaciju djece invalida, pomoć ženama muslimankama silovanim od četnika, projekat za obnovu kulturnih, historijskih spomenika, vjerskih objekata i dr. Podsticanje putem „Merhameta“ saradnje između regija i gradova. Trebalo bi razmisliti o otvaranju stalnih predstavništava „Merhameta“ u nekim islamskim zemljama u kojima bi radili naši ljudi koji se tamo nalaze na radu ili školovanju ili su tamo naseljeni.

„Merhamet“ treba da se uključi u međunarodnu asocijaciju humanitarnih društava, a posebno da ojača svoju saradnju sa organizacijama koje imaju međunarodni status kao što su „Karitas“, „Crveni križ“, odnosno „Crveni polumjesec“, „Igasa“ itd. Posebnu saradnju treba ostvariti sa organizacijama i agencijama koje djeluju pod okriljem Ujedinjenih nacija, kao i sa nacionalnim humanitarnim organizacijama susjednih zemalja, kao i drugih država, naročito onim u kojima žive naši sunarodnici.

S obzirom na potrebu ovakve razgranate saradnje sa međunarodnim humanitarnim organizacijama stručna lica koja budu radila u ovom odjeljenju trebaju da vladaju sa najmanje dva svjetska jezika, od kojih bi jedan obavezno trebao da bude engleski ili arapski jezik, a prednost bi imali kandidati koji znaju oba ova jezika. Ovu naznaku smatram posebno važnom da bi se isključio svaki nesporazum u pogledu podobnosti stručnih kvalifikacija koja ta lica treba da imaju. Dakle, pravnici, ekonomisti, ljekari, inženjeri, socijalni radnici i dr. koji bi željeli da rade u ovom odjeljenju, pored stručnih znanja, treba da ispunjavaju i gore navedene uslove u pogledu znanja stranih jezika.

Ovo odjeljenje bi bilo i nosilac inicijative i prijedloga prema državnim organima radi pravnog uređivanja odnosa koji se tiču međunarodne humanitarne aktivnosti „Merhameta“.

Odjeljenje za prikupljanje, obradu i dokumentaciju podataka. Ovo odjeljenje biće u funkciji svih pogona „Merhameta“. Ono treba da bude tehnički opremljeno tako da se u njemu formira banka podataka za sve aktivnosti „Merhameta“. Treba da bude opremljeno kompjuterima i sa dobro obučanim kadrom za ovaj posao. Radi komunikacije sa terenom biće potrebno adekvatno tehnički opremiti regionalne i opštinske službe „Merhameta“, sve do mjesne zajednice. Za početak se treba zadovoljiti i skromnijim opremanjem, ali u doglednoj budućnosti u „Merhametu“ treba da proradi takav sistem prikupljanja i obrade podataka koji će isključiti svaku mogućnost voluntarizma i privatnog ponašanja u odnosu na muslimansku zajednicu. Tu će biti neophodno osposobiti programe za svaku djelatnost kojom se „Merhamet“ bavi, napraviti dokumentaciju svega što ulazi i što izlazi iz „Merhameta“, kako bi u svako vrijeme, kada je to potrebno mogli doći do relevantnih podataka. Svaka služba „Mer-

hameta" praviće zahtjeve na osnovu kojih će se praviti programi za prikupljanje podataka. Biće potrebna posebna stručna lica koja će te podatke analizirati i dostaviti njihovim korisnicima. Ovo odjeljenje će na zahtjev organa „Merhameta" praviti razne programe za statistička istraživanja, za sprovođenje raznih anketa, programe za istraživanje demografske, obrazovne, socijalne i dr. pokretljivosti stanovništva, odnosno muslimanskog naroda, kao i istraživanje drugih programa relevantnih za ostvarivanje funkcije „Merhameta".

Odjeljenje za informisanje, propagandu i izdavačku djelatnost. Ovo odjeljenje će imati primarnu ulogu u tome kako da svojim radom približi „Merhamet" na saradnju sa cijelom muslimanskom populacijom, da se ona identifikuje sa „Merhametom" kao sa svojim društvom u kome će naći zaštitu u svakom pogledu. U tom smislu su koncipirana i predložena odjeljenja i druge ustanove „Merhameta". Dakle, da radi na približavanju „Merhameta" svakom čovjeku i njegovoj potrebi, ali i obrnuto, da svakog čovjeka, rukovodeći se načelom samopomoći, privuče na saradnju i aktivnost kroz institucije „Merhameta". Ovo odjeljenje će za takav svoj rad koristiti postojeće informativne, propagandne i izdavačke potencijale muslimanskog naroda, ali će stvarati i svoje sopstvene kanale komunikacija, a svakako da će koristiti i one koji se nalaze u vlasništvu države ili u privatnom vlasništvu. U okviru svoje djelatnosti ovo odjeljenje treba da reafirmiše muslimanski način života i vrijednosti islamske kulture u svakodnevnom životu Bosanskih Muslimana i na taj način humanitarne aktivnosti predstavi kao sastavni dio samog tog života, a ne nešto izvan, ili samo kao aktivnost u koju su uključeni socijalno najugroženija lica. Ovo odjeljenje naročito treba da radi na razradi i propagandi ideje samopomoći, počev od djece u najranijoj dobi do onih koji su u trećoj dobi, da bi se razvio i očuvao njihov aktivan odnos prije svega o staranju prema svojoj vlastitoj egzistenciji, pa onda i samilost prema egzistenciji drugih, odnosno solidarnost i uzajamnost.

Posebni zadaci ovog odjeljenja biće u ostvarivanju komunikacije „Merhameta" prema inostranim činiocima, kako međunarodnim humanitarnim organizacijama, svjetskom javnom mnenju, tako i prema našima sunarodnicima koji rade i žive u inostranstvu. Ove komunikacije, posebno, moraju biti razvijene

sa muslimanskim zajednicama u republikama i pokrajinama bivše SFRJ imajući u vidu mogućnost raznih informativnih blokada kojima mogu biti izložene. Informativna, propagandna i izdavačka djelatnost „Merhameta“ treba da bude naročito usmjerena prema školskoj i studentskoj omladini, prije svega kroz nastavne programe, a zatim i raznim dopunskim oblicima aktivnosti, udruživanjem sredstava sa drugim izdavačima kako bi učenici i studenti dobili jeftine udžbenike, vjersku literaturu i druge za njih korisne publikacije /kasete, filmove, zabavnu literaturu i sl./. Odjeljenje će biti inicijator i predlagač raznih projekata iz svoga domena koji će se uređivati državnim propisima, a također i aktima raznih organa „Merhameta“.

Rukovođenje i upravljanje odjeljenjem. Rukovođenje odjeljenjem bi bilo povjereno načelniku odjeljenja, stručnoj osobi sa iskustvom, sa ograničenim mandatom i mogućnošću reizbora. Upravljanje odjeljenjem povjerilo bi se komisiji stručnjaka koju imenuju Glavni odbor, s tim da u njoj budu stručne osobe iz djelatnosti kojem se odjeljenje bavi, ali iz različitih specijalnosti. Rad u komisiji bio bi dobrovoljni društveni angažman bez posebne materijalne naknade, ukoliko se ne radi o radu u ekspertnim grupama koje se honoriraju. Komisija bi bila organ upravljanja odjeljenjem i najodgovorniji organ za uspješnost rada odjeljenja. Predsjednika komisije i njegovog zamjenika također bi imenovao Glavni odbor. Članovi komisije i njeni funkcioneri bi bili imenovani na određeni period i mogli bi biti reizabrani. Komisija će svoju aktivnost ostvarivati u saradnji sa Izvršnim odborom „Merhameta“ i uz njegovu neposrednu pomoć, a izvještaje o svom radu podnosiće Glavnom odboru povremeno, a najmanje jedanput godišnje.

Stručni kadrovi koji će raditi u administraciji odjeljenja, ustanova, privrednih i uslužnih jedinica i dr. pogonima „Merhameta“ treba da budu osobe dokazanih stručnih i ljudskih kvaliteta, moralne osobe koje krase osobina pravednika i koje će pored stručnih znanja imati temeljno vjersko obrazovanje. Zapošljavanje će se vršiti prema unaprijed utvrđenim potrebama u aktima o sistematizaciji poslova i radnih zadataka o čemu će odlučivati Izvršni odbor, odnosno drugi odgovarajući organ. Zaposleni u republičkim organima i organizacijama /odjeljenjima

i sl./ „Merhameta“ svoje radnopravne odnose ostvarivaće u okviru Sekretarijata Izvršnog direktora ili u okviru zasebnih ustanova i preduzeća „Merhameta“ /npr. banke, osiguranja, zavoda, preduzeća i sl./.

5. Regionalna, opštinska i mjesna društva „Merhamet“.

Republika Bosna i Hercegovina biće decentralizovana država po regijama koja će imati značajnu samostalnost u svome organizovanju. Zato će pored centralne uprave u Sarajevu biti i regionalne uprave „Merhameta“. Projektom se predviđa obrazovanje društva „Merhamet“ po regijama, koja će organizaciono biti sastavnim dijelom „Merhameta“ Bosne i Hercegovine, ali će u nekim svojim ovlašćenjima imati i autonoman položaj, što će biti utvrđeno Statutom /Pravilima/ „Merhameta“ Republike Bosne i Hercegovine. Ta autonomija bi trebalo da se ogleda, naročito u izradi i realizaciji projekata i programa koji se odnose na dotičnu regiju i koji se finansiraju iz lokalnih izvora, a subordinacija će postojati u realizaciji republičkih projekata koji se finansiraju iz sredstava „Merhameta“ Republike. Zatim će svaka regija imati svoju skupštinu i izvršni odbor i direktora kao poslovnog organa „Merhameta“ regije, kao i autonomno uređivanje svoje unutrašnje organizacije. „Merhamet“ regije, kada su potrebe Republike u pitanju biće u subordiniranom odnosu, a u pitanjima gdje je on autonoman, uspostaviće se odnos koordinacije u vođenju aktivnosti. Banka, osiguranje, statistika i sl. biće centralizovane ustanove, a u regijama će biti njihove filijale. Regionalna društva „Merhamet“ će trebati u svojim osnivačkim aktima pozvati se na Statut /Pravila/ „Merhameta“ Republike kao pravni osnov svoga postojanja i istovremeno utvrditi da su sastavni dio „Merhameta“ Republike i da po tom osnovu imaju svoje predstavnike u Skupštini i Glavnom odboru „Merhameta“ Republike i da svoju aktivnost ostvaruju preko organa i organizacija „Merhameta“ Republike, vlastitih organa i organizacija i preko opštinskih mjesnih društva „Merhameta“.

Opštinska i mjesna društva „Merhamet“ trebaju također sa pozivom na Statut /Pravila/ Republičkog „Merhameta“ kao svoj pravni osnov da se samoorganizuju i obrazuju svoje skupštine i

izvršne i poslovodne organe. Opštinska i mjesna društva bi bila bazične organizacije republičkog i regionalnog „Merhameta“ putem kojih se ostvaruju republički i regionalni projekti i programi. Opštinska društva „Merhamet“ treba da imaju svoje predstavnike u skupštinama „Merhameta“ Republike i regije i da politika koja tamo bude usvojena bude obavezujuća za organa i organizacije „Merhameta“ u opštini. Organizaciono, opštinska organizacija „Merhameta“ je u subordiniranom odnosu prema regionalnoj i republičkoj organizaciji „Merhameta“ neposredno i predstavlja njihovu filijalu u sprovođenju odluka i programa. Opštinsko društvo „Merhamet“ je autonomno samo za svoje vlastite programe koje finansira iz lokalnih izvora.

Mjesna društva „Merhamet“ koja se obrazuju u mjesnim zajednicama imaju svoje predstavnike u skupštini „Merhameta“ opštine, u subordiniranom su odnosu prema opštini, regiji i Republici, a autonomni samo za vlastite programe koje finansiraju iz lokalnih izvora.

KONCEPCIJA ODGOJNO-OBRAZOVNOG SISTEMA U ISLAMSKOJ ZAJEDNICI BiH

Jesu li jednaki oni koji znaju i oni koji ne znaju...Reci: Bože, povećaj mi znanje! (Kur'an)

I Smisao i značaj uspostave odgojno-obrazovnog sistema u IZ^{*)}

Svaka zajednica, pa i IZ, postavlja zahtjeve koji utječu na norme i forme života ljudi. Oživotvorenje tih zahtjeva osigurava se, prije svega, odgojem i obrazovanjem. Prvo, osnovni smisao i

^{*)} Pošto smo živjeli u komšiluku, kolega Mujo Slatina i ja odlučili smo da napišemo zajednički ovaj tekst, koji smo objavili u islamskim informativnim novinama „Preporod“, 1. i 15. juli 1993. godine u Sarajevu.

značaj uspostavljanja odgojno-obrazovnog sistema IZ je povećanje znanja. Prije svega, razumnom uspostavom suvremenog odgojno-obrazovnog sistema u IZ osigurava se i štiti razvoj vjerskog i moralnog života.

Drugo, ovaj sistem je neophodan radi afirmacije i popularizacije specifičnog kulturnog koda Bosanskih Muslimana (Bošnjaka). Taj kulturni specifikum Bošnjaka tek je razumljiv u kontekstu njihove vjerske kulture. Sprega vjerske s njihovom kulturom uopće obavezuje IZ da svojom prosvjetno-kulturnom djelatnošću dade puni svoj doprinos ovoj afirmaciji. Kako je odgoj neodvojiv od kulture jednog naroda i od njegovih ideala to i odgojno-obrazovna djelatnost IZ u organskoj je vezi s emancipacijom nacije i afirmacijom bosanskomuslimanske kulture. Drugim riječima, odgojno-obrazovna emancipacija se javlja kao preduslov svake druge emancipacije. Da bi se učinkovitost odgojno-obrazovne djelatnosti IZ podigla na društveno potrebnu razinu, neophodan je njen promišljen i osavremenjen sistem odgoja i obrazovanja.

Treće, pokazalo se da klasični oblik vjeronauka 'mektebskog karaktera' ne može biti istinska podloga afirmaciji učenja islama. Ova reducirana poduka bila je više decenija politički nametnuta tako da je u nama stvorila naviku koje se teško oslobađamo. Podučavanje je uglavnom funkcioniralo po logici 'alfabetskih tečajeva', 'kurseva' i 'akšam-škola' što je rezultiralo površnim znanjem i neodovoljno dubokim vjerskim osjećanjima. To je bilo daleko od duha i smisla učenja islama. Bez savremenog odgojno-obrazovnog sistema u IZ nema istinske afirmacije islamskog učenja u njegovom totalitetu. Ovakva afirmacija ne dopušta da se jedni dijelovi ili elementi islamskog učenja kroz odgojno-obrazovnu djelatnost afirmiraju na štetu drugih dijelova, a što je ovom reduciranom podukom učinjeno. Strukturu ovog učenja je neophodno odgojno-obrazovno tretirati po principu korelativnosti, a ne po principu subordiniranja.

Četvrto, proces internalizacije vrednota islama ima svoje trajanje, svoju postupnost kao i svoje mehanizme. Prirodan socijalno-psihološki tok ovog procesa može se osigurati dinamičnošću i unutarnjom povezanošću odgojno-obrazovnih sadržaja. Zato su neophodni kontinuiranost i usponski razvoj što se sistemom odgoja i obrazovanja u IZ može obezbijediti.

Peto, valjano odgojene i kreativno obrazovane stručne i naučne kadrove u duhu načela i vrednota islama, a za potrebe islamske zajednice, odnosno za potrebe bosanskomuslimanskog naroda, ne izrastaju kroz različita 'edukativna preskakanja' ili kroz 'edukativne tečajeve'.

II Cilj odgoja

Cilj odgoja islamske zajednice jeste RAZVOJ SLOBODNE, SAMOSTALNE I AKTIVNE LIČNOSTI MUSLIMANA. Daćemo samo kratke naznake ovako postavljenog cilja.

Islamsko učenje podučava da čovjekova djela nisu silom determinirana nego su određena u Božijem znanju. Dakle, ovo učenje omogućuje ljudskom razumu da se opredjeljuje i vrši izbor između više mogućnosti. Bog je, kako saznajemo iz kur'anskih ajeta oslobodio ljudska srca i razum od bilo kakve prisile. (Allah, dž.š., odriče prisilu sa svoje strane: „Da Gospodar tvoj hoće, na Zemlji bi doista bili svi vjernici. Pa zašto onda ti da nagoniš ljude da budu vjernici!, Kur'an, X:99). Prisiljavanje na vjeru bilo bi negacija slobode. Poštujući ovu logiku Kur'an na više mjesta govori o slobodnoj ličnosti.

Mnoge individualne razlike čovjek donosi svojim rođenjem. Potencije svakog individuuma, koje potrebuju odgoj i koje se dadu odgojem razvijati neophodno je njegovati. Razvoj individualiteta, a ne ujednačavanje neujednačenog je zadaća odgoja. Samostalna ličnost je upravo posljedica razvoja individualiteta. Brisanje individualnih razlika učenje islama tretira kao nasilje.

Svoje činjenje, svoja djela slobodna i samostalna ličnost zasniva na tevekkulu (oslanjanje na Allaha, dž.š.). Međutim, tevekkul traži propitanu i čvrstu odluku kojoj prethodi propitivanje svih mogućnosti rješenja, korišćenje svih umijeća i naporni aktivitet. Tek nakon svega ovog slijedi oslanjanje na Božiju pomoć. Pasivna ličnost nikako ne može biti cilj islamskog odgoja. Kako je islam vjera aktiviteta jer 'Allah neće izmijeniti jedan narod dok on ne izmijeni sebe'; kako je to vjera proučavanja i razmišljanja, razvoja i mijenjanja, vjera opreza i budnosti, samokontrole i samopromatranja, to ovo učenje i traži slobodnu,

samostalnu i aktivnu ličnost. Stub odgovornosti ove ličnosti jeste nijet (nakana, motiv) činjenja i djelanja jer 'djela su valjana samo preko dobrih nakana'.

III Principi odgojno-obrazovnog sistema

1. Osnovni princip uspostave odgojno-obrazovnog sistema u IZ jeste princip slobode kojeg svaka demokracijski organizirana država omogućuje. Iz ovog principa kao i samog cilja odgoja proizilazi i princip slobode u samom odgojno-obrazovnom zbivanju. Dakle, neophodno je da ukupno odgojno-obrazovno zbivanje počiva na principu slobode. Ovaj princip ne znači odsustvo pravila. Slobode bez reda nema, ali ima reda bez slobode. Zato se postupkom autoritarnosti (neprekidni niz kazni, zabrana, direktiva, opomena itd.) ne može podučavati slobodi i samostalnosti. Kao što se nefilozofijskim postupkom ne može produkovati filozofijska svijest tako se ni autoritarnim postupkom ne može stvarati slobodna nego neslobodna svijest. Postupak neslobode i nesamostalnosti u sebi ne sadrži onog čega treba da ima u cilju. Onoga čega nema u odgojnom postupku ne može ga biti ni u cilju. Prema tome, slobodna i samostalna ličnost ne može se razvijati postupcima neslobode i nesamostalnosti. Nauka nam pokazuje da djeca odgojena u slobodi i igri pokazuju individualna osjećanja za razliku od djece, odgojene u neslobodi i pritisku, koja pokazuju sklonost izražavanju emicija u masi, na mitingu. Ne smije se zaboraviti na historijsku činjenicu da odgoju koji je prepun zapovijedi, koji samo zna za komisive (obećanja) i direktive odgovara finansijska nauka kojoj je princip i vrhunsko saznanje „dobiti na poklon i na zajam“. Tako odgajano dijete propašće u tzv. tržišnoj privredi koja traži samostalnu ličnost, samosvojni individualitet. Da bi se afirmirali sposobnost i dostojanstvo ličnosti odgoj mora funkcionirati na principu slobode.

2. Načelo da nema vjerovanja kojim se nešto ne saznaje i da nema saznanja koje ne uključuje vjerovanje sadržano je u učenju islama. U islamu se ne može govoriti o sukobu vjere i nauke. Naprotiv, ovo učenje upućuje na sklad vjere i razuma. Na sretan spoj duhovne i svjetovne komponente. Ovo se postavlja u

vidu imperativa: 'Tražite znanje-da biste razumjeli vjeru'. Otuda uspostava odgojno-obrazovnog sistema u IZ treba da uvažava princip nužno potrebne kulturne i socijalno-psihološke povezanosti sa jedinstvenim odgojno-obrazovnim sistemom države RBiH. Kako odgoj potrebuje produhovljenje, a ne podržavljenje to se ova povezanost ne sastoji u tome što će 'branioci džamija' zauzimati državno, a 'branioci države' džamijsko stajalište. Stoga dodirne tačke ova dva sistema treba tražiti, prije svega, na polju socijalizacije mladih, u domenu moralnog odgoja kao i na polju nastave religijske kulture (ili historije religija), nastave bosanskog jezika, historije, geografije, muzičkog i likovnog odgoja.

3. Povezanost odgojno-obrazovnog sistema u IZ i tzv. 'paralelne škole' (RTV, štampa, časopisi, hodočašća, proslave, ekskurzije itd.) je treći princip uspostave odgojno-obrazovnog sistema u IZ. Njime se osigurava tvorenje prosvjetno-kulturnog društvenog ambijenta koji odgaja i obrazuje.

IV Edukacijski metod

Osnovna karakteristika edukacijskog metoda je što počiva na učenju arapskog jezika na svim mektebskim i daljim nivoima školovanja. Razlozi ovakvog opredjeljenja su u sljedećem:

- a) molitve kod muslimana se obavljaju na arapskom jeziku;
- b) učenje arapskog jezika omogućuje razumijevanje ne samo vjersko-moralnog života, Kur'ana i Hadisa, tj. islama u njegovoj cijelosti nego i islamske kulture uopće;
- c) učenjem ovog jezika osigurava se prirodan proces internaliziranja univerzalnih vrednota islamskog učenja i njihove afirmacije;
- d) najzad učenje vjere kroz učenje arapskog jezika motiviraće roditelje i djecu jer se na ovaj način pored spoznaje vjerske kulture i kultura uopće, uči i jedan svjetski jezik.

V Institucije sistema

Institucije odgojno-obrazovnog sistema u IZ bile bi:

- A) porodica
- B) jaslice i obdaništa
- C) škola
 - mekteb
 - medresa
 - fakultet
- D) paralelna škola
- A) PORODICA

Porodica je društvena grupa u kojoj se odvijaju dva značajna procesa: a) proces prirodne reprodukcije i b) proces društveno-kulturne reprodukcije. Porodica nije uvijek prožeta aktuelnim društvenim idealom. Često u njoj žive tradicionalističke predstave koje onemogućuju da se novonastale civilizacijske vrednote smjeste u nju. Iako spada u red najmanjih grupa ona u sebi ujedinjuje različite strane i oblike ljudskog života. Sa društvenog stajališta porodica vrši bitnu posredujuću funkciju od koje zavisi društveno-kulturni kontinuitet, stabilnost i opstanak svake društvene zajednice. Ona posreduje između dva totaliteta društva i ličnosti. Sa antropološkog, socijalno-psihološkog i društveno-kulturnog stanovišta u razvoju ličnosti porodica je nezamjenjiva odgojna sredina. Međutim, nezamjenjivu i autentičnu odgojnu snagu porodice ponekad oduzima činjenica što roditelj nije uvijek dobar odgajatelj. Nikako se ne može osporiti činjenica da roditelji nisu dobri psiholozi niti dobri pedagozi. Drugim riječima, razina opće i odgojne kulture porodice nije takva da bi osigurala promicanje univerzalnih vrednota islamskog učenja. Da bi se ovo promicalo kroz odgojnu praksu porodice bilo bi neophodno koordinirati i usmjeravati sve procese i dinamizme socijaliziranja i personaliziranja. Individua u porodici istodobno prolazi kroz tri razvojna procesa: proces kulturalizacije, socijalizacije i individualizacije, tj. proces personalizacije. Ove procese koordiniraju i

usmjeravaju roditelji kroz odgojnu praksu. Ova praksa ima više spontani nego li svjesni i racionalno organizirani i usmjeravani tok. Ovakav karakter odgojne prakse ima svoje pozitivne i negativne strane. Pozitivne je teško nadomjestiti a negativne teško otkloniti ili korigirati. Otuda, a uvažavajući princip da odgojitelj mora biti odgajan, je neophodno, prije svega, početi od andragogijske dimenzije porodičnog odgoja. Da bi se mogla ova dimenzija porodičnog odgoja ostvarivati neophodno je:

a) na pedagoškom smjeru Fakulteta islamskih znanosti formirati usmjerenja za žene - pedagog za porodični odgoj. Ovaj stručnjak bi organizirao, pratio i ispitivao vjerski i moralni odgoj u porodici te koordinirao rad drugih stručnjaka (psihologa, ljekara, socijalnog radnika).

b) osnivati povremene i različite škole za roditelje kojima će se podizati opća kultura porodice i kojima će se obuhvatiti problemi odgoja u porodici od trudnoće, preko rađanja, njegovanja, podučavanja djeteta do izbora bračnog druga.

c) za potrebe porodičnog odgoja organnizirati džematske, predramazanske i slične škole kao i odgovarajuće škole posredstvom RTV, časopisa i štampe.

B) JASLICE I OBDANIŠTE

1) PORODIČNE JASLICE

Oblik vanporodičnog dnevnog zbrinjavanja djece uzrasta 2-3 godine u porodičnom domu njegovateljice. Može da nosi vidne pečate socijalne ustanove. Razvijati ih kao primaran oblik organiziranog staranja o djeci jaslenog uzrasta. Mogu pripadati ustanovama cjelodnevnog boravka ili biti pod sličnim administrativnim nadzorom ovih ustanova. Početne investicije nisu velike. U grupi je manji broj djece čime je veća sigurnost na zdravstvenom planu. Atmosfera u ovoj instituciji treba da bude slična porodičnim uslovima sa fleksibilnim režimom življenja i individualiziranim odnosom. Kadar osposobljavati na srednjoj školi-medresi u okviru medicinsko-zdravstvenog smjera. Osnovni zadatak je njegovanje, formiranje higijenskih i navika ishrane kao i razvoj govora.

2) OBDANIŠTE

Obuhvata uzrast od 3-5 godina. To je u izvjesnom smislu 'mali mekteb' koji mora biti blaga i ljubazna odgojno-obrazovna sredina koja je u korelativnosti s porodičnim odgojem. Čuvanje djece, formiranje njihovih higijenskih i navika ishrane kao i kulturnih navika, osnovna je zadaća 'malog mekteba'. Igra je osnovni metod učenja i socijaliziranja. Za tu igru su neophodni odgovarajući didaktički materijali (igračke, slikovnice, slagalice, crtani filmovi i sl. s bosanskomuslimanskim kodom) kojim se razvijaju govor, mašta i moralna osjećanja. Djeca uče i izabrane pojmove iz bosanskog jezika kojima se omogućuje ulazak u bosansko-muslimansku kulturu.

U petoj godini djeca počinju učiti riječi arapskog jezika koje su u najtješnjoj vezi s vjersko-moralnim odgojem.

C) ŠKOLE

Programske sadržaje izraditi na principu koncentričnih krugova. Zavisno od uzrasta i uvjeta rada heftični broj sati će se kretati od 1-4.

1) PRIPREMNI MEKTEB

Obuhvata djecu dobi 5-7 godina. Djeca iz područja ahlaka (islamskog vladanja) upoznaju se s vrednotama kao što su: život i zdravlje, rad i čistoća, porodica i porodični odnosi itd. djeca se upoznaju sa svojim zavičajem i otadžbinom, sa bosanskomuslimanskom kulturom (neke navike, običaji, ishrana, nošnja, imena, moral i vjera). Uz odgovarajući didaktički materijal, sličnom iz 'malog mekteba', djeca će imati i etnološko-slikovnu početnicu. Uporedo sa arapskim jezikom djeca uče i vjeronauk.

Kadar su žene sa završenim pedagoškim smjerom Fakulteta islamskih znanosti i završena srednja medresa sa pedagoškom akademijom (odgojiteljski smjer) te, eventualno samo završena srednja medresa.

2) MEKTEB – I STEPEN

Obuhvata djecu hronološke dobi od 7-9 godina. Uporedo sa učenjem arapskog jezika i arapskog pisma djeca uče vjeronauk. Ovo je prvi/drugi krug izbora islamskog vjerovanja (akaid), izbor iz islamskih dužnosti (ibadet), izbor moralnih vrednota (ahlak). Uporedo djeca uče arapski jezik i arapsko pismo. Posredstvom etnološko-muslimanskih čitanki djeca se upoznaju sa kulturom bosanskomuslimanskog naroda.

Kadar se regrutira sa pedagoškog smjera Fakulteta islamskih znanosti.

3) MEKTEB – II STEPEN

Obuhvata djecu hronološke dobi od 9-11 godina. Odgojno-obrazovni vjersko-moralni sadržaji su kao u I stepenu – drugi/treći programski krug. Uporedo se izučava arapski jezik i kultura Bosanskih Muslimana.

Kadar se regrutira sa pedagoškog smjera Fakulteta islamskih znanosti.

4) MEKTEB – III STEPEN

Obuhvata djecu hronološke dobi od 11-15 godina. Odgojno-obrazovni vjersko-moralni sadržaji iz trećeg/četvrtog programskog kruga. Uporedo se izučava arapski jezik, kultura Bosanskih Muslimana i neki elementi islamske kulture uopće.

Kadar se regrutira sa pedagoškog smjera Fakulteta islamskih znanosti.

Pored svjedočanstva o svakom završenom stepenu mekteba izdaje se i potvrda o stečenom znanju iz arapskoj jezika.

5) MEDRESA – SREDNJA ŠKOLA

Završen III stepen mekteba je u korelativnosti (dalji usponski odgojno-obrazovni razvoj) sa medresom kao srednjom

školom. Da bi medresa bila priznata i verificirana kao srednja škola od strane države neophodno je da obuhvata obavezne opšteobrazovne predmete.

Smatramo da se uz već postojeći smjer trebaju otvoriti još dva smjera i to: a) smjer za medicinske sestre i b) odgojiteljsko-socijalni smjer. Oba profila imaju temeljnu vjersku naobrazbu. Programski sadržaji omogućuju da i ovi profili budu priznati od strane države.

Medresa treba da omogući slušanje određenog predmeta ili grupe predmeta koji se izučavaju u njoj za učenike koji su završili III stepen mekteba i žele da prošire i prodube znanje iz vjersko-moralnog nauka. To su učenici koji pohađaju neku drugu srednju školu i žele samo neke predmete slušati na medresi. Kurs se označava potvrdom škole koja nema snagu diplome.

Zavisno od materijalnih i kadrovskih mogućnosti razmotriti otvaranje ove srednje škole ili odjeljenja sarajevske medrese u Bihaću, Mostaru, Tuzli i Banjaluci.

Učenicima medrese omogućiti uzdizanje u domenu muzičke kulture (npr. sviranje na nekom od instrumenta).

6) FAKULTET ISLAMSKIH ZNANOSTI

Razvoj prethodnog školstva pratiće Fakultet islamskih znanosti. Na ovom fakultetu obrazovaće se kadrovi teološkog i pedagoškog profila. Fakultet će redovno organizirati postdiplomski studij. Postdiplomski studij povezivati sa orijentalnim institutom radi istraživanja istorijsko-kulturnog nasleđa Bosanskih Muslimana.

Na Fakultetu omogućiti izučavanje određenog predmeta ili grupe predmeta za studente drugih studija koji žele da prodube znanje iz vjersko-moralnog nauka.

Kurs se verificira potvrdom koja nema snagu diplome.

D) 'PARALELNA ŠKOLA'

Želju da nam svaki musliman bude samostalni karakter, da svako bude osoben, da svako ima posebne vrline i da nam se svi muslimani podjednako ističu vjerovanjem i humanošću mora da prati i tzv. 'paralelna škola', tj. odgovarajuće socijalno-kulturno i duhovno okruženje. Ovo okruženje čine:

- ustanove za masovnu komunikaciju koje sobom nose prosvjetne elemente (RTV, dnevna, nedjeljna i mjesečna štampa, novosti, zabava i reklama);
- izdavačka djelatnost (naučno-popularne knjige, časopisi, bilteni i slični pisani materijali);
- formirane džematske biblioteke i čitaonice;
- muzička i video produkcija;
- programi i svečanosti (islamski post, bajramski i drugi blagdani, mevlud i sl.);
- hodočašća i slični susreti i svečanosti (hadž, Ajvatovica, godišnje molitve i susreti u starim džamijama kapitalne i kulturne vrijednosti, skupovi u novoizgrađenim regionalnim džamijama s kompletnim prosvjetno-kulturnim i drugim pratećim sadržajima, posjete tekijama i šehitskim mezarjima itd; (Ustanoviti godišnji kalendar hodočašća za republičku, regionalnu i mjesnu razinu)
- različite izložbe knjiga, pisanih materijala, muzejskih zbirki i sl.;
- organiziranje različitih takmičenja (učenje Kur'ana, izvođenje kasida i ilahija, poznavanje islama i islamske kulture i dr.).

Osim vjerske i prosvjetno-kulturne funkcije mnogi od ovih sadržaja trebaju imati i ekonomski i turistički značaj i smisao.

PRIJEDLOG ZA RAZMIŠLJANJE O MOGUĆIM ELEMENTIMA NACIONALNOG PROGRAMA BOŠNJAKA

Predlažem da se Program sastoji iz četiri dijela: političkog, ekonomskog, kulturnog i socijalno-humanitarnog.*) U ovom tekstu sadržani su neki elementi za politički dio, a u toku je rad grupe autora na drugim dijelovima. Usljed tehničkih problema oko prekucavanja teksta (oko 40 stranica), bio sam prinuđen da u ovom tekstu iznesem samo prijedloge do kojih sam došao istraživanjem, a argumentaciju i dodatna obrazloženja daću ukoliko se upriliči rasprava o ovim prijedlozima.

1. NARODNOST - Bošnjak. Pod Bošnjacima treba podrazumjevati sve muslimane na prostoru bivše SFRJ koji se nisu drugačije nacionalno opredijelili. Ovaj princip važi i za bosanske katolike i pravoslavce u BiH.

2. NACIONALNOST – Bosanac. U Bosni i Hercegovini nacionalno, državljansko opredjeljenje Bosanac treba razumjeti kao naziv za bosanski narod u političkom značenju za pripadnike sve tri narodnosne zajednice: Bošnjake, bosanske Srbe, bosanske Hrvate i pripadnike nacionalnih manjina i ostale.

3. IME DRŽAVE - Republika Bosna. "Zemlja Bosna" u historiji je poznata više od hiljadu godina, a kao država više od 800 godina, a Hercegovina je bila njen sastavni dio. Naziv Bosne i Hercegovine uveden je Austro-Ugarskim zakonom o upravljanju Bosnom i Hercegovinom, od 22. februara 1880. na osnovu člana 25. Berlinskog ugovora iz 1878. godine. Izmjenom Ustava RBiH treba našoj državi vratiti njeno historijsko ime - Bosna.

4. DRŽAVNA TERITORIJA BOSNE I HERCEGOVINE. Pod državnim teritorijem treba podrazumjevati teritorij sa kojim je Bosna i Hercegovina ušla u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca utvrđen na Berlinskom kongresu 1878. godine.

5. JEDNAKOPRAVNI NARODI BOSNE I HERCEGOVINE. Jednakopravni narodi u BiH su: Bošnjaci, Srbi i Hrvati kao i ostali koji su stalno nastanjeni u Bosni i Hercegovini i koji nose njeno

*) Pisanje ovog teksta sam završio 26. oktobra 1993. godine u opkoljenom Sarajevu.

državljanstvo. Njihova jednakopravnost proizilazi iz njihove autohtonosti a ne konstitutivnosti. Njihovo porijeklo vodi od autentičnog bosanskog naroda Bošnjana različitih vjera. Sticajem historijskih okolnosti Bošnjaci su bili katolici, pravoslavci, mahinejci-arijanci (crkva bosanska), a dolaskom Osmanlija i pripadnici islama, svi vezani za zemlju Bosnu, po kojoj su i dobili ime. Pod uticajem velikosrpske i velikohrvatske propagande i djelovanjem pravoslavne i katoličke crkve iz Srbije i Hrvatske, u drugoj polovini XIX stoljeća, pravoslavci Bošnjaci su se odredili nacionalno kao Srbi, katolici Bošnjaci kao Hrvati, a jedino su muslimani ostali da njeguju tradiciju "dobrih Bošnjana", nazivali su sebe Bošnjacima. To dakle nisu konstitutivni narodi, jer oni nisu ništa konstituisali. Bosna kao država postojala je i u vrijeme kada nisu postojale tri današnje zasebne narodnosti. Velikosrbima i velikohrvatima potrebno je da se Srbi i Hrvati nazovu konstitutivnim narodom, ne da bi nešto konstituisali, već da bi razgradili jedinstvenu i cjelovitu bosansku državu u korist svojih matica Srbije i Hrvatske.

6. DRŽAVNI SIMBOLI. Državni simboli su: grb, zastava i himna. Današnji grb i zastava koji su u upotrebi zasnivaju se na heraldici bosanskog srednjevjekovnog kraljevstva. Taj koncept i pristup treba zadržati. Time kroz državne simbole Bosanci kao politički narod Bosne baštine hiljadugodišnju historiju Bosne, jer današnje nacionalne i vjerske oznake su elemenat razbijanja državnog jedinstva Bosne. U tom smislu treba raditi i na himni, koja će slaviti Bosnu, njenu historiju i njen bosanski narod koji se vijekovima borio za nezavisnost i samostalnost.

7. NACIONALNI SIMBOLI BOSANACA. Nacionalni simboli Bosanaca u cijelosti treba da budu simboli njihove države. Unošenje u nacionalne simbole vjerskih simbola ne bi doprinosilo nacionalnom jedinstvu Bosanaca s obzirom da je bosanska nacija multikonfesionalna i multietnička. Nacionalni simboli treba da doprinesu i državnom jedinstvu i teritorijalnom integritetu države.

8. POLITIČKO ORGANIZOVANJE BOŠNJAKA. Neophodno je, shodno političkim pravima i slobodama građana, omogućiti slobodno individualno opredjeljivanje Bošnjaka u pogledu političkog oraganizovanja i djelovanja. Bošnjaštvo se ne može ocjenjivati po tome kojoj stranici Bošnjak pripada, već u kojoj mjeri se

na djelu bori za ostvarivanje dobrobiti bošnjačkog naroda, koji se doprinos uvijek može objektivizirati. Sve drugo, dolazak na vlast i smjena sa vlasti, treba da bude prepušteno slobodnoj političkoj utakmici i političkom opredjeljenju biračkog tijela.

9. LJUDSKE I GRAĐANSKE SLOBODE I PRAVA treba jednako da uživaju svi ljudi i građani, narodi i nacionalne manjine, u skladu sa Ustavom i zakonima BiH i međunarodnim konvencijama koje potpiše naša država. Stoga je neophodno u Ustav i zakone preuzeti iz međunarodnih deklaracija, paktova i konvencija sve što je najvrednije čime se garantuju ljudska i građanska prava i slobode sa organiziranjem institucionalnih mehanizama koji će se o tome starati. To će biti najbolja garancija za očuvanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta države i plodno tlo za njegovanje patriotskih osjećanja naroda prema svojoj domovini. Pravna država se gradi tako što će državna vlast poštovati i dosljedno primjenjivati propise koje je sama donijela.

10. ŽIVOT S DRUGIM NARODIMA U B I H. Bošnjaci žive zajedno sa bosanskim Hrvatima, bosanskim Srbima i ostalim narodnostima. Zato je u svakom vremenu potrebno definirati osnove toga zajedničkog života ispod kojih se neće ići i to javno propagirati i isticati. To znači da je svaki pripadnik naroda koji žive u BiH dužan da poštuje sljedeće postulate zajedničkog života: prvo, pozitivan odnos prema državi BiH u njenim međunarodnopravno priznatim granicama; drugo, da će svaki narod čuvati teritorijalni integritet i jedinstvo države BiH; treće poštivanje demokratskih principa organizacije javnog života i državne vlasti; četvrto, poštivanje ljudskih i građanskih prava i sloboda i, peto, poštivanje jednakih prava naroda utvrđenih u Ustavu i zakonima. Pripadnici bilo kojeg naroda koji ne poštuju ove postulate zajedničkog života, određuju svoju budućnost, ali ne na štetu drugog naroda i teritorijalnog integriteta i jedinstva BiH. Ove postulate potrebno je ugrađivati u sve međunarodne akte kojima se uređuju politički odnosi u Bosni i Hercegovini. Kada za to budu povoljne političke prilike, da bi se mogao postići konsenzus, treba donijeti o tome zasebnu političku deklaraciju. Do tada u mirovnom procesu treba više koristiti političke deklaracije i odluke Prvog i Drugog zasijedanja ZAVNOBIH-a, posebno one dijelove o jedinstvu i teritorijalnom integritetu BiH i građanskim pravima i slobodama.

11. KADROVSKA POLITIKA treba da se temelji na sljedećim postulatima: sposobnosti, odgovornosti i stručnosti u svim sferama života. Posebno to treba potencirati u ova četiri područja: političko-stranačkom, političko-predstavničkom, političko-izvršnom i stručno-profesionalnom. Samo u političko-stranačkom području, pored ova tri postulata dozvoljavati i četvrti, ideološki odnosno filozofski, na kome se temelji politički program stranke. Političko-stranačko područje će biti pod javnom kontrolom članstva političkih stranaka. Ostala tri područja treba da budu pod kontrolom biračkog tijela (političko-predstavničko područje), parlamenta i vlade (političko-izvršno područje), a stručno-profesionalno će biti pod kontrolom biračkog tijela, parlamenta, vlade, pravosuđa i građana kao korisnika usluga. Posebno treba podsticati razvijanje političkog javnog mnijenja kao kontrole svih navedenih područja. Kadrovska politika treba da se čuva da u nju ne prodre nepotizam i različiti oblici korupcije koji mogu biti pogubni za zdrav život naroda i države.

12. POLITIKA BIOLOŠKE OBNOVE NARODA treba da se temelji na stimulaciji prirodnog priraštaja. Kao što je poznato cilj ovog rata bio je da se pored ubijanja geografskog i političkog bića Bosne, ubije i njen najbrojniji muslimanski narod. Optimističke su prognoze da bi na kraju ovog rata, što od pogibelji i ubijanja što asimilacijom i stalnim azilom muslimanskog naroda u BiH moglo biti manje i do 30 % u odnosu na popis iz 1991. Zato je neophodno da Vlada RBiH, Sabor Islamske zajednice i Centrala SDA, svako u okviru svojih ovlašćenja, odmah pristupe izradi programa biološke obnove naroda. Elemente za taj program treba naznačiti u socijalnom dijelu Nacionalnog programa.

13. GEOPOLITIČKI PROSTOR NASELJAVANJA. Da bi osigurali budućnost naroda i države od atakovanja Srbije, Crne Gore i Hrvatske na njih, kojih se aspiracija oni u svojim nacionalnim programima neće odreći, neophodno je uz biološku obnovu planirati i prostor njegovog naseljavanja. Taj prostor mora biti umrežen i zadovoljavati uslove narodne egzistencije, ali istovremeno da bude bitan za zaštitu (sanitaran prostor) teritorijalnog integriteta zemlje i njenih spoljnjih granica. Ekonomske elemente ovog naseljavanja treba razraditi u ekonomskom dijelu Nacionalnog programa.

14. SARADNJA SA BOŠNJACIMA U DIJASPORI. Potrebno je odmah pristupiti osnivanju Bosanske matice iseljenika koja će imati primaran zadatak da uspostavi veze sa iseljeništvom koje osjeća BiH kao svoju matičnu domovinu. Ovdje se prije svega misli na ranije iseljenike koji već imaju državljanstvo zemalja koje su ih primile. Razumije se i na nove iseljenike koji su dobili politički azil i nemaju namjeru da se skoro vrate u zemlju. Ova Matica se ne bi miješala u kompetencije vladine Agencije za izbjeglice i prisilno raseljena lica. Neophodno je da Matica odmah pristupi osnivanju svojih filijala u inostranstvu gdje žive naši iseljenici, na principu udruženja u kojima bi radili predstavnici tih udruženja, a ne lica koja bi plaćala Matica. U tome mogu da nađu svoj interes i druga bosanska društva. Vlada bi mogla dati budžetsku potporu Bosanskoj matici iseljenika, koja bi joj bila u funkciji da potpomogne Vladine programe sa inostranim partnerima. Filijale Bosanske matice iseljenika u inozemstvu posebno treba uključiti u programe obnove zemlje i propagiranja da naši iseljenici investiraju u funkciji naseljavanja određenih geopolitičkih prostora za koje je naša zemlja zainteresovana.

15. POLITIKA POVRATKA IZBJEGLICA I PRISILNO RASELJENIH. Ovo je prvorazredno političko pitanje i bez međunarodnih garancija za njihov povratak u svoje domove, ne treba potpisivati Sporazum o miru za BiH. U suprotnom to bi bio dokaz da ni međunarodna zajednica ne računa ozbiljno sa BiH kao državom u perspektivi. Nezavisno od potpisivanja mirovnih papira Vlada treba da ima svoj program repatrijacije našeg naroda u svoju domovinu. Pri tome treba imati u vidu sljedeće elemente: prvo, pitanje repatrijacije ne smije se prepustiti samo na volju međunarodnih organizacija (UNHCR i dr.) i njihovim kriterijima koji bi repatrijaciju odužilo i na 20 godina; drugo, otvoreno treba reći bosanskim Srbima i Hrvatima da ćemo insistirati na vraćanju "do posljednjeg" izbjeglice na njihova ognjišta i da se bošnjački narod neće nikada više pomiriti, kao ranije, da bude žrtva prisilnog iseljavanja i da će se služiti svim sredstvima (pa i silom) da to pravo koje garantuju međunarodne konvencije i ostvari; treće, izbjeglicama i prisilno raseljenim licima povratak u njihove domove Vlada treba da učini, ne samo izglednim, nego da razradi budžetske mehanizme kojim će taj proces biti praćen i materijalnom podrškom i dugoročnim programom obnavljanja života

na upropaštenim imanjima i u naseljima; četvrto, posebno treba razraditi mehanizam materijalne stimulacije za povratak u sela i na prostore za koje je država zainteresovana; peto, izbjeglice iz inostranstva koje se ne mogu odmah vratiti u svoje domove zbog opstrukcije srpske i hrvatske okupatorske vlasti, treba primati na slobodnoj teritoriji najbližoj njihovom zavičaju radi brže aklimatizacije u socijalnu sredinu i radi podsticanja želje da se što prije vrati u svoj bliski zavičaj; šesto, oformiti pri opštinama i okruzima službe "pravne pomoći" koje će ljudima davati srtučnu pomoć u ostvarivanju prava za povratak i naknadu imovinske štete i ostvarivanja drugih prava koja proizilaze iz njihovog izbjegličkog statusa.

16. POLITIKA ODNOSA SA SRBIJOM, CRNOM GOROM I HRVATSKOM. Dugoročno, za narednih nekoliko stoljeća, treba računati sa pretenzijama Srbije, Crne Gore i Hrvatske za teritorijalnim proširenjem na račun BiH. Čitava dosadašnja historija odnosa sa tim zemljama govori tome u prilog. Treba to saznanje ugraditi u svijest našeg naroda i u politiku odnosa naše zemlje sa tim zemljama. Nikakva "iznenađenja" se ubuduće, sa tim u vezi, neće moći opravdati.

17. POLITIČKO-TERITORIJALNA PODJELA DRŽAVE. U hiljadugodišnjoj historiji BiH zabilježene su regionalne podjele državnog teritorija. Podjela srednjevjekovne bosanske kraljevine bila je osnova za kasnije podjele za vrijeme turske i austrougarske vlasti. Ta podjela aktuelna je, uz male izmjene, i danas.

Srednjevjekovna i sve kasnije regionalne podjele BiH najjači su argument protiv etničke podjele BiH. Sa etničkom podjelom na tri etničke državnice hoće se ukinuti bosanska državnost. Sa svakom drugom podjelom, država BiH ima svoju budućnost. Pri tome nije bitno da li centralna vlast ima više ili manje nadležnosti. Sa etničkom podjelom u tri države i pod pretpostavkom veće nadležnosti u centru, postoji stalna opasnost za opstanak bosanske države. Zato ne treba bježati i od veće nadležnosti regija (republika, provincija, oblasti, okruga ili kako će se već zvati), ako će se one obrazovati prema historijskim, geografskim, kulturnim, ekonomskim, saobraćajnim i sl. kriterijumima. Zato predlažemo tri varijante takve političko-teritorijalne podjele. Prva,

Tuzla, Banjaluka, Sarajevo i Mostar; druga, Tuzla, Doboј, Banjaluka, Bihać, Sarajevo, Zenica i Mostar i treća, Tuzla, Brčko, Doboј, Zvornik, Modriča, Banjaluka, Drvar, Prijedor, Bihać, Jajce, Livno, Mostar, Trebinje, Travnik, Zenica, Visoko, Goražde i Sarajevo.

Grad Sarajevo u svim podjelama treba da ostane sa svojih 10 opština, s tim što će u sve tri varijante biti sjedište i regije i države.

18. DRŽAVNO UREĐENJE. Nezavisno od toga hoće li BiH biti složena država ili sa širokom autonomijom regija, u svakom sporazumu o unutrašnjem ustavnom uređenju trebaju biti sadržani sljedeći postulati: prvo, politički i svojinski pluralizam; drugo, demokratski principi organizacije vlasti; treće, jednaka ljudska i građanska prava i slobode; četvrto, jednaka prava naroda i odgovarajuća prava nacionalnih manjina; peto, podjela na zakonodavnu, izvršnu, i sudsku vlast i, šesto, nepovrjedivost međunarodnopravno priznatih granica upotrebom sile. Bez ovih postulata uzetih kumulativno neće biti ni države ni demokratske vlasti, kao temelja za ostvarivanje ljudskih i građanskih prava i sloboda i prava naroda.

19. POLITIKA ODBRANE DRŽAVE. Nezavisno od političkog dogovora, hoće li BiH biti demilitarizovana ili ne, ona se u pogledu odbrane državnog teritorija i naroda mora osloniti na vlastite resurse.

Drugi pravac naše odbrambene aktivnosti treba da bude pokretanje postupka uključivanja naše zemlje u vojni i politički savez Zapada (NATO) i Evropsku uniju.

20. POLITIKA U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA. Prednost u međunarodnim odnosima treba dati miroljubivom rješavanju sporova. U tome ćemo biti uspješniji ako budemo poklonili maksimalnu pažnju odbrambenim pripremama zemlje. Imajući u vidu nestabilnost na Balkanu koja ugrožava i čitavu Evropu, a posebno na prostoru bivše SFRJ, kao i sukobe između Hrvatske i Srbije oko Bosne i Hercegovine, kao trajne konstante njihove politike, neophodno je već sada pokrenuti ideju da međunarodna zajednica garantuje Bosni i Hercegovini status stalne neutralnosti. To pitanje bi trebalo pokrenuti na predstojećim konferencijama o

globalnim rješenjima krize na Balkanu. U prilog tome je činjenica da je BiH multinacionalna, multikulturna i multikonfesionalna država, čiji je narod miroljubiv i otvoren za saradnju. U tom slučaju bi otpala potreba za pristupanjem BiH zapadnom savezu (NATO) ili bilo kom drugom vojnom savezu, a ostala bi mogućnost organizacije odbrane zemlje osloncem na vlastite resurse. Neovisno od dobijanja statusa stalne neutralnosti u međunarodnim odnosima treba imati maksimalno dobre odnose sa svim zemljama, ali se u tim odnosima moraju raspoznati ko su pravi prijatelji BiH i s tim zemljama ići i u specijalne aranžmane i projekte, ne samo u sferi politike, nego i u drugim područjima odnosa od interesa za narod i državu.

21. DRŽAVNI I NACIONALNI DANI. Smisao uspostavljanja ovih dana je u jačanju svijesti građana o značaju državnosti i narodne svijesti o svom identitetu. Na toj osnovi se razvija osjećanje patriotizma, ljubavi prema domovini, narodnoj posebnosti, narodnoj kulturi, istoriji, narodnoj budunosti, razvijanju osjećanja za raspoznavanje prijatelja od neprijatelja, moralne i etičke vrijednosti narodnog bića i dr., što čovjeka čini posebnim u odnosu na druge, a istovremeno i pripadnikom univerzalne zajednice kada nacionalne vrijednosti uđu u opšti kulturni fond, kao dobro od opšteg civilizacijskog značaja.

Za državne dane (praznike) predlažemo: za Dan državnosti 25. novembar, dan obnavljanja bosanske državnosti na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a 1943; za Dan nezavisnosti 20. decembar, dan kada su Predsjedništvo i Vlada zatražili od Evropske zajednice međunarodnopravno priznanje, preuzimajući sve međunarodne obaveze BiH od bivše SFRJ; za Dan rada, 1.maj, međunarodni praznik rada koji se slavi u svim civilizovanim zemljama. Sva tri dana bi bili neradni, kao i Nova godina.

Za nacionalne praznike predlažemo: za Dan obnove nacionalnog identiteta, 28. septembar, kad je na Bošnjačkom saboru usvojena Izjava kojom se vraća historijsko i nacionalno ime Bošnjaka, za Dan nacionalnog otpora, 8.april, dan kada je Predsjedništvo 8.aprila 1992.godine, donijelo Uredbu o obrazovanju Staba teritorijalne odbrane RBiH, kojim se činom organizovano pristupilo kolektivnim odbrambenim aktivnostima u odbijanju

agresije na BiH; za Bosanski dan mrtvih, 27. maj, kad je u Sarajevu, a do tada i u cijeloj BiH, za jedan dan, 27. maja 1992., na jednom mjestu u ulici Ferhadija ubijeno najviše civila. Prva dva dana obilježila bi se radno, prigodnim akademijama, priredbama i na drugi način, a Bosanski dan mrtvih bio bi neradni, toga dana će se držati masovne komemoracije i masovno posjećivati mezaristani i odavati pošta ubijenim. Ovaj Dan smo nazvali Bosanski dan mrtvih iz razloga što je cilj rata bio da se uništi bosanski muslimanski narod. Narod je dao veličanstven otpor i to je sjećanje na one koji su umrli za Bosnu.

22. PRAVNI SISTEM. Malo je materijalnih tragova o pravnom poretku srednjevjekovne Bosne. Ono što ima trebalo bi iznova naučno revalorizovati, s obzirom da su nam najčešće drugi pisali političku istoriju Bosne. U posljednjih 500 godina u BiH bila su primijenjena četiri pravna sistema: turski, austrijski, kraljevine Jugoslavije i federativne Jugoslavije. Svaki od ovih sistema ostavio je svoga traga na pravnu i političku kulturu našeg naroda. Sa stanovišta afirmacije bosanske državnosti najdubljeg traga ostavio je pravni sistem federativne Jugoslavije, koji je bio osnova za izgradnju autonomnog bosanskog državnog pravnog sistema. S obzirom na promjenu društveno-ekonomskih i političkih odnosa, danas je ovaj pravni sistem, sa izvjesnim izuzecima, skoro neupotrebljiv i trebaće pristupiti izgradnji potpuno novog pravnog sistema. Pošto naša zemlja pripada Evropi i s obzirom da su u njoj u toku integracioni procesi u kojima se između ostalih ujednačava i pravni sistem i imajući u vidu našu upućenost prema Evropi, biće potrebno u naš pravni sistem početi ugrađivati kategorije i standarde evropskog pravnog sistema. Imajući u vidu činjenicu da je Austrija na ovim prostorima imala uređen pravni sistem koji je bitno uticao na sticanje evropske pravne kulture kod našeg naroda, a Austrija i danas važi za uzorno pravno uređenu zemlju, predlažemo korišćenje austrijskog pravnog sistema. Pošto je Belgija članica Evropske unije u čiji se pravni sistem ugrađuju evropski pravni standardi, a imajući u vidu da je to i nacionalno složena zemlja, predlažemo da koristimo i njen pravni sistem. Tome bi se mogao dodati još i švajcarski (zbog kantonalne organizacije) i njemački pravni sistem, jer je i Njemačka članica Evropske unije i u njoj danas boravi po raznim osnovama oko 400 hiljada

Bošnjaka. Smatramo da bi u tom smislu trebalo orijentisati i osposobiti postojeći Zavod za javnu upravu koji bi bio Vladin servis za korišćenje zakonodavstva ovih zemalja u pripremi propisa za pojedina područja u saradnji sa Ministarstvom za pravosuđe i upravu i Vladinim Sekretarijatom za zakonodavstvo.

23. DRŽAVNI INFORMACIONI SISTEM. Treba odmah pristupiti izgradnji državnog informacionog sistema da bi se uključili u informacione sisteme drugih zemalja. Na tome se počelo nešto raditi pred rat. Naime, 1985. završeno je projektovanje "Društvenog sistema informisanja u Republici", koji bi se, s obzirom da je u međuvremenu BiH postala nezavisna država i da su nastale promjene u ekonomskom i političkom sistemu, mogao brzo prilagoditi potrebama novog ustavnog ustrojstva naše države. Jedan broj naučnih radnika koji su radili na projektu ostao je u Sarajevu i mogli bi se koristiti za ovo prilagođavanje. Kompletan projekat objavljen je od strane Savjeta društvenog sistema informisanja R BiH pod naslovom "Društveni sistem informisanja, koncept, modeli, tehnologije", 1987. u Sarajevu. Predlažem da se uz izvjesne adaptacije rezultati istraživanja ovog projekta koriste za izgradnju državnog informacionog sistema BiH. U tom smislu potrebno je imenovati Savjet za informatiku, koji bi za svoj rad bio direktano odgovoran Vladi. Također neophodno je formirati državni informatički zavod kao upravnu organizaciju pri Vladi R BiH, koja bi obavljala sve organizacione i stručne poslove na izgradnji informacionog sistema Bosne i Hercegovine.

24. POLITIKA PREMA BOŠNJACIMA NE PROSTORU BIVŠE SFRJ. Najveća koncentracija Bošnjaka je u Sandžaku, tj. u Srbiji i Crnoj Gori. Njima je od velikosrpskih nacionalista namijenjeno smaknuće kao i njihovoj matici u BiH. Oni su u još težem položaju poslije sticanja nezavisnosti BiH. Oni nemaju ni kulturne ni političke autonomije. Oni su prepušteni otvorenom raseljavanju i uništavanju. Zato u međunarodnim pregovorima o rješavanju krize na prostoru bivše SFRJ naša zemlja treba snažnije da postavi pitanje političke i kulturne autonomije ovog našeg naroda u Srbiji i Crnoj Gori.

Pošto se raspadom bivše SFRJ postavlja pitanje i naše nacionalne manjine u drugim novonastalim državama, potrebno

je ovo pitanje hitno izučiti i formirati našu politiku prema njima. Mogao bi se primjeniti i princip reciprociteta. Postoji opasnost, ako ništa ne poduzmemo u zaštiti naše nacionalne manjine, da joj prijeti asimilacija od strane većinskog naroda. S tim u vezi se postavlja i pitanje priznavanja dvojnog državljanstva, koje pitanje također treba hitno proučiti i prema njemu se politički odrediti da bi se moglo blagovremeno pravno normirati.

25. NACIONALNO POLITIČKO STRANAČKO ORGANIZOVANJE SRBA I HRVATA U BIH. Nacionalno političko stranačko organizovanje u BiH uvijek je korišteno od strane Srbije i Hrvatske za razbijanje njenog teritorijalnog integriteta. Nacionalno političko stranačko organizovanje suprotno je opciji građanske, pravne i sekularne države. Predratno i ratno iskustvo pokazuje da nacionalno političko stranačko organizovanje ne ide u prilog države Bosne i Hercegovine. Politička istorija stranačkog organizovanja u BiH pokazuje da su sve srpske i hrvatske političke stranke u BiH bile političke agenture Srbije i Hrvatske u funkciji pete kolone namijenjene destrukciji političkog života u BiH i razbijanja njenog teritorijalnog integriteta, kako 1919. i 1939. tako i 1992. Ove političke stranke nikada nisu imale dovoljnu samostalnost u svom djelovanju da bi se za njih moglo reći da autentično predstavljaju političke interese bosanskih Srba i Hrvata. Uvijek je njihova politika ovisila od političke volje i interesa velikosrpske i velikohrvatske politike. Za očuvanje teritorijalnog integriteta države i stvaranja minimuma političkog jedinstva bosanskog naroda sve tri konfesije, ima razloga da se zabrani nacionalno stranačko političko organizovanje u BiH.

26. POLITIČKA STRATEGIJA OBESMIŠLJAVANJA ETNIČKE PODJELE BIH. Pored kapitulacije, etnička podjela BiH na tri države bila bi najgore rješenje za političku budućnost naše države i naroda. Zato na svaki način izbjeći takvo rješenje političke krize u BiH koje bi vodilo njenoj etničkoj podjeli. Ovo i iz razloga što je svima opštepoznato da do te podjele ne bi došlo zbog unutarbosanskog sukoba (građanskog rata), jer njega nije ni bilo ni u ovoj formi u kojoj se danas vodi, da nije bilo agresije Srbije, Crne Gore i Hrvatske čiji je cilj da se BiH među njima teritorijalno podijeli i da se uništi bosansko muslimanski narod. Potpisivanjem etničke podjele ni država ni muslimanski narod ne bi imali nikakvu

političku budućnost. Otuda da bi spriječili etničku podjelu treba primijeniti političku strategiju njenog obesmišljavanja, tj. da se Srbima i Hrvatima samima takva podjela učini besmislenom. Ta strategija bi se sastojala u tome da se mirovnim sporazumom svi pravno obavežu da se izbjegle i raseljene osobe obavezno pod prijetnjom sile vrate u svoje ranije domove iz kojih su istjerani, kao što je to Tito učinio poslije Drugog svjetskog rata. Time bi se približili takvoj teritorijalno podjeli BiH koja bi pored etničkih uvažavala i istorijske, geografske, kulturne, ekonomske, saobraćajne i druge kriterijume.

27. POLITIKA ZAŠTITE DRŽAVNE GRANICE. Bilo kakvo da bude ustavno ustrojstvo BiH, zaštita državne granice treba da bude u nadležnosti Vlade RBiH. Međunarodne prelaze će štitići granična policija i uprava carina, a vojne granične jedinice štitiće i kontrolisati (čuvati) granicu.

28. POLITIČKA PROPAGANDA. Političkoj propagandi u našoj zemlji nije poklonjena dužna pažnja kakvu bi ona zasluživala. Smatramo da je to najslabija komponenta odbranbenog sistema, kako u Armiji, policiji, tako i u vladinim institucijama. Pod Vladinu kontrolu treba staviti BEHA-pres, po jedan kanal Radia i Televizije i jedne novine. Politička propaganda naše zemlje treba da se zasniva na istinitim činjenicama, ali koje će doći do ušiju posljednjeg slušaoca i do očiju posljednje čitaoca. A to znači obezbijediti najsavremeniju tehnologiju svojim medijima, staranjem o njihovoj povezanosti sa terenom i prodajnoj mreži. Našu istinu treba plasirati zanimljivo, u različitim formama i medijskim obradama. Naročito je naša politička propaganda kasnila u reagovanju na laži i poluistine koje su plasirali neprijateljski mediji i mediji drugih zemalja. Treba biti protiv cenzure medija, ali se mora znati šta je državna odnosno vojna, poslovna, profesionalna i dr. tajna čije se otkrivanje sankcioniše. Ali da tajnom ne može biti nikakva aktivnost uperena protiv interesa države i naroda, makar od koga ona dolazila.

Lutanje u pogledu političke propagande nije bilo samo konceptijske prirode, već i institucionalne. Politika se mora opredijeliti u tom pogledu. U svakoj varijanti, da li bilo ministarstvo informisanja ili ne, Vlada uvijek mora imati svoj Ured za informisanje, na čijem čelu će biti portparol Vlade. Ovaj Ured mora

biti kadrovski osposobljen da Vladinu politiku približi masama, da se zna šta je oficijelna državna politika, u odnosu na stranačke politike i politike drugih subjekata u sistemu, kao i u odnosu na psihološko-propagandnu aktivnost naših neprijatelja u zemlji i inostranstvu.

29. POLITIČKO JEDINSTVO BOŠNJAKA. Svako vrijeme u sebi nosi prepozantljivu nacionalnu vrijednost na kojoj treba graditi političko jedinstvo naroda. Politički i misleći ljudi nacije treba da blagovremeno prepoznaju koja je to vrijednost i da na tom pitanju izvrše političku mobilizaciju nacionalne svijesti kako bi se ta vrijednost afirmisala i očuvala. Kada je riječ o nacionalnim vrijednostima, pripadanje različitim političkim strankama ne bi smjela da bude prepreka izgradnji političkog jedinstva nacije na očuvanju te vrijednosti. Dakle, političko jedinstvo nacije ne treba tražiti u pripadanju nacionalnoj političkoj stranci, nego u nacionalnoj vrijednosti koja određuje sudbinu naroda u datom vremenu. Ako bi tražili da se političko jedinstvo naroda gradi na njegovom pripadanju određenoj političkoj stranci, već samo to bi bio dovoljan element za razbijanje političkog jedinstva naroda. Da ne govorimo o tome, koliko bi to bilo u suprotnosti sa svečano proklamovanim deklaracijama o ljudskim i građanskim pravima i slobodama svakog čovjeka i građanina posebno.

Današnje vrijeme je u prvi plan istaklo pitanje odnosa prema odbrani država BiH, kao najveće nacionalne vrijednosti Bošnjaka za posljednjih 500 godina. Političke stranke su se različito odnosile prema ovoj osnovnoj vrijednosti danas. Bosanci nezavisno kojem su etnosu i stranci pripadali, koji su se patriotiski odnosili prema svojoj domovini i koji su u njenoj ugroženosti prepoznali svoju najveću nesreću, stali su bez kalkulacija u prve borbene redove za njenu odbranu. Nasuprot tome, jedan broj političara koji se do tada zaklinjao u narod i pripadao stranci koja je polagala pravo da govori u ime naroda, svrstao se među najveće izdajnike svoga naroda ili je pobjegao iz zemlje. Još jednom se pokazalo da deklarativno pripadanje nacionalnoj političkoj stranci nije nikakva garancija političkom jedinstvu naroda. Konkretan odnos prema nacionalnoj vrijednosti državi, pokazao se pravim kriterijem za izgradnju političkog jedinstva naroda. Takav politički pristup jedinstvu naroda trebaće zadržati i ubuduće, kada na ovim prostorima zavlada mir, jer država BiH za naš narod

još dugo vremena će biti kamen kušnje za ostvarivanje političkog jedinstva, ne samo Bošnjaka, već i bosanske nacije, Bosanaca, dakle svih njenih državljana.

PORUKE BOŠNJACIMA ZA SADAŠNJOST I BUDUĆNOST

Poruke su namijenjene za Bošnjake*) u zemlji i dijaspori i njihove institucije. One služe za orijentaciju Bošnjaka, ma gdje se nalazili, da ih dalje razrađuju i primjenjuju prema uslovima i vremenu u kome žive i ugrađuju u društveni poredak sredine u kojima su stalno nastanjeni.

Poruke su pisane u formi kratkih sadržaja razumljivih svakome neovisno od njihovog obrazovanja. Nije se išlo u njihovo obrazlaganje, obrazloženje je dala sama historija našeg postojanja na našoj bosanskoj zemlji, sam život i današnje okolnosti u kojima su se našla sva tri bosanska naroda. Razumijevanje, razradu i primjenu ovih poruka prepuštamo na znanje i savjest svakom Bošnjaku. Ove poruke mogu poslužiti kao orijentacija, ali i kao podsticaj za individualnu i kolektivnu akciju, ponašanje u životu, da se ne sačekuje drugi, da se ne gleda uokolo da li se ima saputnik, već koliko smo svaki pojedinačno spremni da učestvujemo u njihovoj realizaciji.

Poruke su koncipirane u četiri dijela u kojima je koncentrisana bit života svakog čovjeka: politika, ekonomija, kultura i socijalna sigurnost. Teško je jednim popisom poruka obuhvatiti sav život. Prepuštamo svakom Bošnjaku da u praktičnoj primjeni ovih poruka radi na proširenju njihovih dimenzija i dubini njihovih sadržaja kako da postanu sastavni dio svakodnevnog života.

*) U okviru ratnog djelovanja Foruma intelektualaca u Općini Novi Grad u Sarajevu sačinjen je u formi PORUKE, neke vrste program djelovanja Bošnjaka u sadašnjosti i budućnosti u sferi POLITIKE, EKONOMIJE, KULTURE I SOCIJALNE sigurnosti, koji su napisali prof. dr. Omer Ibrahimagić, prof. dr. Malik Kulenović, prof. dr. Mujo Slatina i mr.sc. Firdesa Karamehmedović. O ovom programu je vođena diskusija i na Okruglom stolu KDM „Preporod“, 21. decembra 1993. godine.

I. POLITIKA, DRŽAVA, NACIJA

1. Ime države

Republika Bosna i Hercegovina neovisno od oblika svog državnog uređenja kada za to budu stvoreni uslovi, treba da vrati svoje historijsko ime BOSNA. Hercegovina je bila njen sastavni dio. Tada bi zvanično ime naše države bilo: REPUBLIKA BOSNA.

2. Državno uređenje

Republika Bosna i Hercegovina je međunarodno pravnopravno priznata država. Otuda bez očuvanja cjelovite BiH Bošnjaci nemaju političke budućnosti na ovim prostorima. Oblici njenog državnog uređenja određivaće se zavisno od međunarodnih političkih odnosa i unutrašnjih snaga, kao i potrebe njenih građana.

3. Ostvarivanje suvereniteta

Suverenost države Bosne i Hercegovine u međunarodnim odnosima mora biti neograničena. U unutrašnjim odnosima državna suverenost zavisiće od oblika državnog uređenja. Prema vani država BiH svoj državni suverenitet ostvaruje u ime cijelog bosanskog naroda, kao državljana Bosne i Hercegovine.

4. Nacionalno opredjeljenje

Bosanski muslimani nacionalno se opredjeljuju kao Bošnjaci. Nacionalno opredjeljenje Bošnjak treba ostaviti otvorenim i za katolike, pravoslavce i pripadnike drugih konfesija i raznih sekti.

5. Historijske teritorije

Historijske teritorije Bošnjaka su međunarodnopravno utvrđene granice Bosne i Hercegovine na Berliskom kongresu 1878. godine i teritorije koje su bile pod suverenitetom srednjovjekovne bosanske države u vrijeme kralja Tvrtka I.

6. Autohtonost naroda

Bošnjaci i bosanski Srbi i bosanski Hrvati su autohtoni narodi na bosanskoj zemlji, i nemaju obilježja konstitutivnih nacija. Zato su na cijelom državnom prostoru BiH, ako su stalno nastanjeni, kao njeni državljani, politički ravnopravni i zato nemaju pravo na samoopredjeljenje prisvajanjem samo za sebe ni jednog dijela državnog teritorija na kome su naseljeni, a time ni pravo na otcjepljenje.

7. Državljanstvo

Bosancem, kao državljaninom BiH, treba smatrati svakog Bošnjaka, bosanskog Srbina i bosanskog Hrvata i pripadnike drugih etničkih zajednica i ostalih, kao i strance koji to žele, koji su prije međunarodnopravnog priznanja BiH bili stalno nastanjeni na njenoj teritoriji. Treba omogućiti državljanstvo BiH i svim strancima koji su aktivno učestvovali u oružanim snagama BiH i pokretu otpora protiv agresije na BiH, iako nisu bili ranije stalno nastanjeni. Državljanstvo dati i svim bosanskim muslimanima, pravoslavicima i katolicima u dijaspori ako su lica bez državljanstva.

8. Državni simboli

Grb i zastava BiH treba da se zasnivaju na heraldici bosanskog srednjovjekovnog kraljevstva bez današnjih vjerskih znakova. Himna BiH treba da slavi hiljadugodišnju historiju Bosne bez unošenja vjerskih obilježja.

9. Nacionalni simboli

Simboli Bošnjaka treba da budu državni simboli BiH, bez vjerskih obilježja. Upotreba ovih simbola treba da doprinese nacionalnom jedinstvu i teritorijalnom očuvanju BiH.

10. Ljudska i građanska prava i slobode

Ljudske i građanska prava i slobode trebaju biti jednaki za sve državljane BiH, a za strance u skladu sa Ustavom i zakonom.

11. Politički sistem

Politički sistem BiH treba da osigura sljedeće: svojinski i politički pluralizam; demokratske principe organizacije vlasti; jedinstvenu sudsku zaštitu života, imovine i časti ljudi; jednaka prava državljana i nacionalnih zajednica; podjelu na zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast; garantovanje lokalne samouprave; nezavisnost i nepovrjedivost državnog teritorija BiH.

12. Lokalna samouprava

Bilo kako da bude državno uređenje BiH potrebno je izvršiti teritorijalnu podjelu na okruge i opštine kao oblike lokalnih zajednica. U ovim zajednicama će se vršiti delegirana državna vlast i lokalna samouprava. Okruge izgraditi kao središnju državnu vlast u kojima će se vršiti i lokalna samouprava. Treba otvoriti šire mogućnosti da svako veće naselje bude centar opštine da bi se izbjeglo stvaranje centara otuđene političke moći i u odnosu na stanovništvo i u odnosu na državu. Posebno ona naselja koja imaju historijsku tradiciju kao nekadašnji centri administracije, trgovišta (pijaca) i drugih oblika okupljanja stanovništva iz obližnjih mjesta.

13. Pravni sistem

Neophodno je naučno revalorizovati historiju države i prava kao i političku historiju Bosne i Hercegovine, jer su nam je do sada drugi pisali i afirmisati i izvući iz zaborava poznata imena iz ovih oblasti. Novi pravni sistem treba izgrađivati na uzorima najuspješnijih pravnih sistema zemalja Evropske unije, preuzeti njihov pravni kategorijalni i pojmovni aparat. U tom smislu postojeći Zavod za javnu upravu treba osposobiti kadrovski i tehnički i pretvoriti ga u pravni informativni centar i povezati ga sa sličnim pravnim informativnim centrima u Evropi.

14. Informacioni sistem

Potrebno je odmah pristupiti izgradnji državnog informativnog sistema i povezati ga sa informacionim sistemima drugih zemalja. U ovaj sistem uvezati sve okruge i opštine, kao i sve javne organizacije i ustanove u zemlji. Pri Vladi BiH obrazovati Savjet za informatiku, a kao stručnu instituciju formirati Državni zavod za informatiku.

15. Politička propaganda

Ministarstvo za informacije ili vladin ured za informacije treba pretvoriti u centar državne propagande mjera i namjera Vlade BiH u smislu njihove popularizacije, tumačenja i ugrađivanja u svijest javnosti onih informacija koje su u interesu države Bosne i Hercegovine. U ovim institucijama treba zaposliti najsposobnije i domovini odane kadrove i obezbjediti im najsavremeniju tehniku. Umjesto da propaganda prednjači u odbrani zemlje, ona je do sada bila najslabija karika odbrane zemlje. Vlada treba pod svoju kontrolu da stavi BH-press, po jedan kanal na TV i Radiu, jedan dnevni list i obezbijedi satelitski prenos svojih informacija. Cenzuru kao oblik kontrole javnog mišljenja treba upotpunosti odbaciti. Neistinito i tendenciozno pisanje drugih treba suzbijati vlastitim programima, umjesto zabrane i uvođenja cenzure.

16. Kadrovska politika

Kadrovska politika u svim sferama života treba da se temelji na sljedeća tri postulata: sposobnosti, odgovornosti i stručnosti, s tim što se patriotizam pretpostavlja. Četvrti postulat, ideološka odanost, može se uzeti u obzir samo u vođenju kadrovske politike unutar političke stranke kod izbora u stranačke organe. Kadrovska politika treba u korijenu da sasijeca karijerizam bez pokrića, nepotizam, kupovanje funkcija novčanim priložima u vrijeme izbora. U tom smislu prihodi i rashodi političkih stranaka moraju biti pod javnom kontrolom i uređeni zakonom.

17. Odbrana države i naroda

Pošto su nacionalni programi Srbije, Crne Gore i Hrvatske preuzeti kao državni program tih zemalja, a u kojima je predviđeno uništavanje BiH u bilo kom obliku državnosti, kao i nestajanje Bosanaca, a posebno Bosanaca muslimana, a pošto je to fašistička ideologija, neophodno je da se naša strategija odbrane i zaštite rukovodi sljedećim postulatima: (1) Fašizam može suzbiti samo veća sila, a mi veću silu možemo osigurati ako svim Bošnjacima od malena ugrađujemo u svijest da smo u opasnosti s te strane, kao i osposobljavanjem ljudi i institucija za samoodbranu; (2) U vremenu ljudi-zvijeri ili ćemo biti oni koji pobjeđuju ili ćemo biti pobijedjeni; (3) Oslonac na vlastite resurse, moderne tehnologije, nauku, odgoj, obrazovanje i etiku prožetu univerealnim vrijednostima islamske civilizacije i kulture, bosanskom narodnom tradicijom, kulturom i običajima; (4) Umrijeti časno i dostojanstveno u odbrani života, imovine i časti bolje je nego na smrt biti prisiljen u poniženju, jer smrti ionako niko nije izbjegao. Naša strategija odbrane zasnovana na ovim postulatima treba da obeshrabi neprijatelje da nas napadne, ali i učini spremnim da na napad sa dostojanstvom odgovorimo i pobijedimo.

18. Međunarodni odnosi

U međunarodnim odnosima prednost treba davati miro-ljubivom rješavanju sporova. Odnose se susjednim zemljama: Srbijom, Crnom Gorom, Hrvatskom neophodno je temeljiti na historijskoj činjenici njihovih višestoljetnih imperijalnih namjera za podjelom BiH i prisajedinjenju njenih teritorija svojim država-ma. U cilju neutraliziranja negativnih posljedica njihovog terito-rijalnog okruženja, Bosna i Hercegovina treba da ostvari čvrste ekonomske, saobraćajne i kulturne veze sa drugim balkanskim zemljama, kao i zemljama srednja Evrope i Mediterana i u njima obezbijedi svoje destinacije; šire povezivanje sa Evropom i svije-tom. Poseban akcent treba staviti na bilateralnu saradnju sa nama prijateljskim zemljama. Trebamo biti prisutni u OUN, KEBS-u, kao i regionalnim organizacijama kao što su Intermedijala (srednja Evropa), a ostvariti saradnju i sa Arapskom ligom, Konferencijom islamskih zemalja i dr. Odmah otpočeti proces uključivanja zemlje u strukture Evropske unije i preuzimanja njihovih standarda u svim sferama, a naročito u tehnologiji i privredi.

Neophodno je otvoriti postupak da BiH dobije status stalne neutralnosti, ili ako to ne uspije tražiti prijem u NATO pakt i EU.

19. Zaštita državne granice

Bilo kakvo da bude uređenje BiH, zaštita državne granice mora biti u nadležnosti centralne vlasti. Dubina graničnog zaštit-nog pojasa treba da bude najmanje deset km. U tom graničnom pojasu neophodno je izgraditi lanac pograničnih sela u čijem će sastavu biti i karaule. Treba stimulirati nastanjivanje Bosanaca s obje strane granice. Carinarnice, granična policija i granične voj-ne jedinice trebaju biti u nadležnosti centralne vlasti.

20. Državni dani (praznici)

Za državne dane koji će se slaviti kao državni praznici tre-ba uzeti sljedeće dane: za Dan državnosti, uzeti 25.novembar, dan kad je poslije gubitka državnosti 1463. godine prvi put ob-

novljena državnost Bosne i Hercegovine na Prvom zasijedanju ZAVNOBiH-a 25. novembra 1943. godine u Mrkonjić Gradu; za Dan nezavisnosti, uzeti 20. decembar, dan kada su 20.12.1992. Predsjedništvo BiH i Vlade zatražili od Evropske zajednice međunarodnopravno priznanje BiH kao nezavisen države, koja je preuzela od bivše SFRJ sve međunarodne obaveze koje su se odnosile na BiH; za Dan rada, 1. maj, inače međunarodni praznik rade koji se slavi u svim civiliziranim zemljama. Ovi dani bili bi neradni. Naravno, kao i Nova godina.

21. Nacionalni dani (praznici)

Za nacionalne dane koji će se slaviti kao nacionalni praznici Bošnjaka treba: za Dan obnove nacionalnog identiteta, uzeti 28. septembar, dan kad je Bošnjački sabor 28. IX 1993. usvojio Izjavu kojom se vraća historijsko nacionalno ime Bošnjak; za Dan nacionalnog otpora uzeti 8. april, dan kad je Predsjedništvo BiH, 8.aprila 1992. godine donijelo Uredbu o obrazovanju Štaba teritorijalne odbrane RBiH, kojim se činom organizovano pristupilo nacionalnim odbrambenim aktivnostima u odbijanju agresije na BiH; za Bosanski dan mrtvih, uzeti 27. maj, dan kada je u Sarajevu do tada u BiH na jednom mjestu ubijeno 16 ljudi u redu za hljeb, a mnogi su bili ranjeni. Nacionalni praznici bi se obilježili radno akademijama, Bosanski dan mrtvih komemoracijama i masovnim posjetama mezarjima šehida.

22. Politika planiranja prostora i građenja

S obzirom na ograničen prostor i prirodne resurse države neophodno je izgraditi novu politiku planiranja prostora i građenja. Potrebno je regionalno i lokalno planiranje prostora podrediti interesima države i naroda u cjelini. U planiranju prostora voditi računa o racionalnom utvrđivanju: industrijskih, stambenih, poljoprivrednih i vodoopskrbnih zona. Pri građenju voditi računa o zaštiti životne sredine izborom tehnologije, a projektovanje infrastrukture, civilnih i javnih objekata, pod cijenu skuplje gradnje, podrediti njihovoj sigurnosti i funkciji i u uslovima rata. U

tome koristiti ratno iskustvo, život u opkoljenim gradovima sa uništenom i blokiranom infrastrukturom i komunikacijama. Zato je neophodno osnovati Državni zavod za planiranje i građenje sa filijalama u okruzima i opštinama koji će na tome raditi.

Geopolitički prostor naseljavanja Bošnjaka treba da budu doline rijeka, polja, glavne komunikacije, strateške visoravni i planine, obale mora i jezera, i granični pojasi.

23. Demografska politika

S obzirom na veliki gubitak biološke supstance svih Bošnjaka, raznim državnim i drugim mjerama stimulirati prirodni priraštaj stanovništva; stimulirati povratak izbjeglica i raseljenih lica; stimulirati povratak iseljenih Bošnjaka iz ranijih vremena; stimulirati ulaz „mozgova“, a destimulirati novu emigraciju stvaranjem povoljnijih ekonomskih uslova za rad i život stanovništva.

24. Politika povratka izbjeglica

Država mora imati izgrađen program povratka izbjeglica i raseljenih lica. Država treba da učini izglednim njihov povratak u zemlju, a potom i na njihova ognjišta. Država treba da osposobi svoje službe koje će davati materijalnu i stručnu pomoć povratnicima i pomoći im da ostvare svoje pravo na povratak koji garantuju konvencije, kao i naknada štete od agresora za izgubljenu imovinu i povrijeđenu čast. Država treba javno da saopšti svoj stav da će svim sredstvima podsticati povratak izbjeglica na njihova ognjišta. Ako to nije moguće, u prvo vrijeme, omogućiti im povratak na slobodnu teritoriju u blizini njihovih zavičaja.

25. Bosanci u dijaspori

Odmah treba postojeću Maticu iseljenika BiH preimenovati u Bosansku maticu iseljenika i donijeti novu koncepciju i program rada. Bosanska matica iseljenika treba da ima svoje filijale u okruzima i opštinama, kao i u inostranstvu, u gradovima u

kojima je najviše naseljeno Bosanaca. Preko Bosanske matice iseljenika treba organizovati školovanje naše omladine i njeno usavršavanje u najboljim inostranim školama, nastupe bosanskih institucija, vjerskih i odgojno-obrazovnih institucija koje treba da daju doprinos u nacionalnom osvješćivanju i podučavanju iz nacionalnih predmeta. Posebno treba stimulirati saradnju naših društava iz inostranstva sa okružnim i opštinskim filijalama Matice. Poseban program Matica treba da napravi u prikupljanju materijalnih priloga u vrijeme obnove zemlje. Bosanskoj nacionalnoj manjini u drugim državama treba garantovati sva prava i slobode koje im prema konvencijama pripadaju.

26. Bošnjaci u Sandžaku

Bošnjaci u Sandžaku su izvoran, samorodan, autohton narod na tom prostoru koji nije niotkud tamo doseljen, nije dakle nacionalna manjina. Isto bi se to moglo reći za Bošnjake u Makedoniji, Crnoj Gori i na Kosovu, ukoliko se nacionalno drugčije nisu opredijelili. Kao autohton narod Bošnjaci u Sandžaku imaju ista prava kao Srbi i Hrvati u BiH. Ako to nemaju, ne znači da se za ta prava ne treba boriti. Treba propagirati da se Bošnjaci ne iseljavaju iz Sandžaka, treba im pružiti ekonomsku pomoć da tamo opstanu, kao i svaku drugu pomoć. Treba otvoriti konzulat BiH u Novom Pazaru.

27. Život s drugim narodima

Bošnjaci mogu živjeti zajedno s drugim narodima u BiH pod uslovom da se pripadnici drugih naroda zajedno s njima pridržavaju sljedećih civilizacijskih postulata: da BiH smatraju svojom domovinom; da aktivno učestvuju u očuvanju nezavisnosti i teritorijalnog integriteta BiH; da uvažavaju demokratske principe organizacije i funkcionisanja vlasti; da poštuju jednaka građanska i ljudska prava i slobode; da poštuju jednaka prava i drugog naroda i prava narodnosti utvrđene Ustavom, zakonom i međunarodnim ugovorima. Deklaraciju o ovome trebaju donijeti zastupnici izabrani od naroda.

28. Bošnjačka zajednica

S obzirom na jedinstvo društvenog i vjerskog kod Bošnjaka u njihovom duhovnom i moralno biću inspirisanom islamskom civilizacijom i kulturom i bosanskom narodnom tradicijom, kulturom i običajima, Bošnjaci u zemlji i dijaspori imaju potrebu da to svoje biće ispoljavaju ne samo individualno već organizovano putem raznih autonomnih društvenih, kulturnih i vjerskih organizacija i udruženja. Tu organizovanost treba da podstiče i koordinira Bošnjačka zajednica koju treba organizovati. U okviru Bošnjačke zajednice je i Islamska zajednica na čelu sa Reisom, kao jedna od autonomnih bosanskih muslimanskih institucija, koja radi po svome ustavu. Najviši organ Bošnjačke zajednice je Sabor u kojem su delegirani zastupnici bošnjačkih institucija i zastupnici muslimana kao individua koje oni biraju u okviru ovog džemata, kao muslimanskih opština. Sabor konstituiše i promoviše sastav Savjeta Bošnjačke zajednice u koji ulaze najumniji i najuspješniji Bošnjaci u svim sferama života, kako iz zemlje tako i iz dijaspore. Savjet raspravlja i zazuzima stavove o strateškim pitanjima iz života Bošnjaka. Sabor te stavove Savjeta promoviše u programski minimum ponašanja svakog Bošnjaka ma gdje on živio i na ma kakvoj se funkciji i položaju nalazio.

29. Političko organizovanje

Ako se u Bošnjačkoj zajednici ostvaruje minimum organizovanog društvenog i vjerskog jedinstva Bošnjaka, njihovo političko organizovanje i djelovanje treba u potpunosti saobraziti konceptu građanskih političkih stranaka, u skladu sa ustavnim pravima i slobodama građana na udruživanje i okupljanje. Bošnjaci imaju interes da se i pripadnici drugih naroda politički organizuju po građanskom, a ne po nacionalnom modelu. Posebno kada je riječ o srpskoj i hrvatskoj nacionalnoj zajednici, čije je dosadašnje političko nacionalno organizovanje uvijek išlo protiv BiH i muslimana, jer su se i njihove političke partije objektivno pretvarale u unutrašnje agenture Srbije, Crne Gore i Hrvatske. Zato bi građanski model političkog organizovanja muslimana bio dobar primjer i za druge. Bošnjačka zajednica ne bi se ocjenjivala po tome kojoj političkoj stranci Bošnjak pripada. Dolazak na vlast

i smjena sa vlasti bila bi isključivo u rukama biračkog tijela, a to znači svih državljana BiH.

30. Političko jedinstvo

Političko jedinstvo Bošnjaka u zemlji i dijaspori treba ostvarivati na prepoznatljivim vrijednostima Bošnjaka, a ne pripadanjem ovoj ili onoj političkoj stranci. Danas, i za dugo vremena u budućnosti, najveće vrijednosti Bošnjaka biće očuvanje nezavisnosti i teritorijalne cjeline jedine nam domovine Bosna i Hercegovina u njenim međunarodno - pravno priznatim granicama. Bosnu i Hercegovinu svaki Bošnjak treba doživljavati kao svoju matičnu državu, i ne dozvoliti da se ijedan njen dio otcijepi po cijenu rata.

II RAD, EKONOMIJA, TEHNOLOGIJA

1. Rad i znanje

Centralno pitanje ove poruke je kako doći u situaciju da imamo dobro osmišljenu ekonomiju i dobro razvijenu privredu. Tu se mora potražiti odgovor, polazeći od osnove koja struktuirala privredu i ekonomiju, a to je simbioza čovjeka i rada i njihovog međusobnog odnosa. Strukturiranje tog odnosa se prvenstveno utemeljuje putem odgoja i obrazovanja, što znači da je nužno stvoriti takav ambijent, navike i svijest gdje će se maksimalno cijiniti rad i znanje.

2. Odnos prema radu

Odnos prema radu se gradi od najranijeg doba čovjekovog života. Taj odnos se stvara i izgrađuje počevši od porodičnog odgoja pa dalje putem odgojno-obrazovnih institucija. U ovoj relaciji je potrebno eliminisati nakaradna shvatanja da je „snalažljivost“ sinonim za sticanje materijalnih dobara bez rada. Treba

razvijati svijest o tome, da je sve što imamo na raspolaganju kao materijalna dobra neko stvorio odgovarajućim radom i da bez ličnog radnog doprinosa neminovno mora doći do iscrpljivanja i nestanka dobara što uvijek rezultira lošim pojavama sa teškim posljedicama. Paralelno treba razvijati interes za sve što je novo, tj. razbijati inertnost i strah u odnosu na prihvatanje i primjenu novih ideja, pronalazaka, pristupa i tehnologija.

3. Odnos prema materijalnim sredstvima

Ovo je važna komponenta koja opet svoje korijene vuče iz porodičnog odgoja. Ona se zasniva na prethodnoj, jer ako se radom stiču materijalna dobra tada se postaje svjesno njihove vrijednosti, pa će se prema njima odnositi na racionalan, tj. domaćinski način. Pri tome treba razvijati svijest da ništa nije neiscrpno. U tom smislu se ističe potreba objektivnog i istinitog prikazivanja prirodnih resursa zemlje u kojoj živimo, jer izjave o tome kako smo veoma bogata zemlja ovim ili onim rudama i drugima prirodnim blagom nemaju nikakav pozitivan uticaj pošto takve izjave nisu tačne i stvaraju lažni osjećaj sigurnosti i lagodnosti bez mnogo rada. Ako u nečem i jeste tako, treba odmah reći kolike su rezerve i do kada mogu trajati uz određene uvijete i sa prijedlogom alternativnih rješenja.

4. Odgovornost u radu

Činjenice je da odgovornost ide sa ovlaštenjima. Ovdje se mogu locirati dva problema koja treba eliminisati:

-Želja za ovlaštenjima ali uz maksimalno nastojanje izbjegavanje odgovornosti.

-Strah od odgovornosti i izbjegavanje da se preuzmu obaveze i kada za to nema nikakvog razloga.

Prva konstatacija se odnosi na one koji ne ispunjavaju minimalne uvjete odgoja. Da bi se onemogućilo takvo ponašanje moraju se stvoriti mehanizmi objektivne ocjene kandidata prema njihovoj sposobnosti, odgovornosti, stručnosti. Druga konstata-

cija upućuje na ljude koji posjeduju sve kvalitete za prihvatanje većih odgovornosti ali ih iz straha odbijaju. Eliminisanje ovakve pojave se može postići kroz odgojno- obrazovni sistem.

5. Značaj države u ekonomiji

Ova relacija je izrazita u svim domenima ljudske aktivnosti. Ako se govori o ekonomiji i privredi, tada se taj odnos može poistovjetiti sa odnosom prema vlastitoj porodici.

Država se ne smije shvatiti kao nešto izvan nas, tj. nešto protiv čega se treba boriti opstrukcijom „davanja“ na bazi kojih ona živi i funkcioniše. S druge strane, treba regulisati i dovesti u mjeru potraživanja države institucionalnim sredstvima i putevima.

6. Nacionalni interes u ekonomiji

Pored osnovnih kriterija: sposobnosti, odgovornosti, i stručnosti, kao i eliminisanje nepotizma i korupcije, treba imati na umu da zarada i profit ne smiju otupiti oštricu kritičnosti svakog pojedinca u preuzimanju određenih poslova koji su upereni (ili takvi mogu postati) protiv naroda, tj. nacije kojoj dotični stručnjak pripada.

7. Ravnopravnost privatne i društvene privrede

Različite podjele privredne djelatnosti (mala i velika privreda, društvena odnosno državna i privatna u raznim oblicima i sl.) ne smiju jedne oblike dovoditi u povlaštenu poziciju u odnosu na druge, nego da se ocjena vrši samo na bazi profitabilnosti. Takav pristup se odnosi na privredu zemlje, regije i opština.

8. Evropska ekonomija kao kriterij nacionalne ekonomije

Novi ekonomski sistem naše zemlje treba da se zasniva na zakonima Evropske Unije.

To se ogleda u korištenju ekonomskih mjera i instrumenata najrazvijenijih zemalja. Primjenom ekonomskih i privrednih standarda obezbjeđujemo istovremeno mjeru kvaliteta i ispunjenja kriterija za prijem naše zemlje u navedenu asocijaciju. Pri tome treba voditi računa o tri veoma važna elementa:

-Temeljni oslonac moraju biti prirodni i društveni resursi države BiH. Tu se misli na sve, počevši od zemljišta i ruda pa do kulture i pameti.

-Ekonomski sistem mora se bazirati na svijesti da smo okruženi zemljama koje žele da se prošire na račun BiH. To mora biti konstanta stalno prisutna u formiranju nacionalne svijesti kao mjera opreza kojeg nismo imali.

-Potpuna otvorenost prema stranom kapitalu i to u formi ulaganja i u formi koncesija.

9.Tržišna ekonomija

Mora postojati opredjeljenje za tržišnu ekonomiju u okviru pravne države. Pošto tržišna ekonomija ne zna za nacionalne granice, potrebno je maksimalno razviti opreznost od instrumentaliziranja naših dobara i stavljanja u kolonijalni položaj naše ekonomije u odnosu na ekonomije susjeda (očigledan primjer su događaji prije i za vrijeme ovoga rata).

10.Težište privređivanja

Prednost treba dati razvoju stočarstva, voćarstva, intenzivne zemljoradnje te planinskog, odnosno seoskog turizma.Tešku industriju svesti na obim zadovoljavanja vlastitih potreba.

Razvijati prerađivačku industriju, zanatstvo, trgovinu te sitno i krupno bankarstvo. Pri tome treba težište staviti na maksimalno korištenje hidroenergije.

11. Nacionalni proizvodi

To su proizvodi po kojima će Bosna biti prepoznatljiva u svijetu. Potrebno je ustanoviti koji su to proizvodi a zatim vodeći brigu o stalnosti kvaliteta obezbjediti njihovu popularnost i plasman u svijetu.

12. Zamjena „prljavih“ tehnologija

Na teritoriji BiH lociran je veliki broj industrijskih kapaciteta koji zagađuju i već su zagađili čovjekovu okolinu. Zato treba posvetiti posebnu pažnju analizi tehnologije sa aspekta savremenosti, aktuelnosti, profitabilnosti i naročito čistoće. Sada je vrijeme da se objektivno i korektno analizira potreba i opravdanost egzistiranja takvih pogona. Rješavanje ovog problema zahtijeva iznalaženje alternativnih rješenja koja će zadovoljiti potrebu zaštite životne sredine, a takođe i upošljavanje ljudi.

13. Privatizacija ranijeg društvenog vlasništva

Ovaj proces se ne smije prepustiti stihijanosti jer se mora izvesti sa jasno definisanim ciljevima. Posebno treba preispitati dosadašnji zakon koji je rađen neposredno prije izbivanja rata i sve što je na osnovu njega učinjeno. Predlaže se da država stavi na međunarodnu licitaciju svu industriju, s tim da se oko 30% utvrđene vrijednosti podijeli bivšim i sadašnjim radnicima u vidu akcija. Ovakvo dobijeni novac bi se pretvorio u zlatne i devizne rezerve Narodne banke radi jačanja konvertibilnosti valute i za razvoj. Obrazovati berzu vrijednosnih papira i deviza.

14. Državno vlasništvo

U državnom vlasništvu trebaju biti elektroprivreda, PTT i željeznica, aedromi kao i vojna industrija. Država je također vlasnik svih vojnih objekata na cijeloj teritoriji BiH. Ona je vlasnik dosadašnjeg državnog zemljišta i šume. Zabraniti izvoz oblovine i rezane građe. Treba uvesti državni porez na promet na luk-suz, igre na sreću, so, duhan i alkohol za namjensko finansiranje obrazovnih i socijalnih potreba iz državne blagajne.

15. Zemljišna politika

Potrebno je reprivatizirati sva dobra koja su oduzeta naci-onalizacijom kao i zemljišta oduzeta agrarnom reformom. Preis-pitati ranije agrarne reforme. Ukinuti zemljišni maksimum. Oču-vati i proširiti katastarsko vlasništvo Bošnjaka na zemljištu.

16. Državne dadžbine i finansiranje uprave i pravosuđa

Veoma je važno pitanje poreza, tj. pitanje da li će biti sti-mulativni ili će djelovati u smislu gušenja razvoja. Država treba da kaže što je njeno vlasništvo i da se dogovori sa privredom koje ingerencije zadržava (porez, carine i sl.). Državna uprava i sudovi bi se finansirali kroz državne i sudske takse a to znači da državni upravni aparat i sudovi ne bi bili konstantnog kapaciteta nego bi se mijenjao u skladu sa potražnjom za dotičnom vrstom usluga, koje se plaćaju taksama. Državne dadžbine bi bile jedan od regulatora tržišne ekonomije.

17. Država i privreda

Od države se ne može očekivati da u odnosu na privredu bude ono što je bila prija rata. Uбудuće privreda je ta koja mora imati inicijativu i koja mora podsticati državu na poteze koji će oslobađati prostor privrednom razvoju.

18. Strani kapital i koncesije

Prilikom angažovanja stranog kapitala treba izbjegavati kreditne odnose a stimulirati ulaganja i to prvenstveno prema našim programima razvoja. U ovom poslu glavnu ulogu imaju privredni subjekti koji će se direktno angažirati ili putem privrednih asocijacija. Najpoznatijim stranim firmama treba dati koncesije za naftu i derivate, aviosaobraćaj, autoceste i gasifikaciju zemlje. Ovo je neophodno uraditi zbog nedobronamjernog ponašanja neposrednih susjeda naše zemlje koji će nas držati u okruženju kad god im se prohtije.

19. Nove tehnologije

Kod uvođenja novih tehnologija treba iskazati valiku ozbiljnost jer su to sistemi za koje su potrebna velika novčana sredstva.

Opredjeljenje za realizaciju nekog sistema, baziranog na novim tehnologijama, mora biti zasnovano na stručnoj i ozbiljnoj analizi opravdanih potreba. Pristup samoj REALIZACIJI SE započinje tek po završenoj razradi kompletnog projekta pošto svaki realizirani segment mora biti potpuno kompatibilan sa cjelinom sistema koji će zaživiti možda tek za nekoliko godina.

20. Saobraćajne veze sa svijetom

Obzirom na potrebu otvorenosti BiH prema Evropi i svijetu u uspostavljanju saobraćajnih veza treba se zalagati za destinacije izvan neposredno susjednih zemalja. Posebno treba favorizirati vazdušni saobraćaj.

21. Infrastruktura zemlje

Infrastrukturne objekte treba graditi tako da se ni u kom slučaju ne dođe u bilo kakav stepen ovisnosti od neposrednih susjeda.

22. Ekonomske mjere za stimulaciju povratka izbjeglica

Pored mjera koje poduzima država i međunarodne institucije u nastojanju da se izbjeglice vrate u mjesta odakle su protjerane potrebno je da bosanski muslimani razrade svoj sistem pomoći povratku izbjeglica. U tom smislu bi bilo dobro da se u okviru postojećih muslimanskih udruženja i udruženja privrednika organizuju klubovi koji bi okupljali uspješne poslovne ljude koji bi davali podršku muslimanima koji žele da započnu privrednu djelatnost. Tu treba razraditi mehanizam provjere sposobnosti kandidata, mehanizam davanja novčane pomoći i ulaska istog u krug onih koji daju pomoć. Posebno treba stimulisati one, koji žele započeti privrednu djelatnost u mjestima iz kojih su otišli.

III KULTURA, ODGOJ, OBRAZOVANJE I MORAL

1. Bošnjaci se moraju definirati svojom kulturom

Zadnjih 110-120 godina politika, povijest, ekonomija, školski sistem, čak i moral razvijani su u Bosni i Hercegovini na uštrb razvoja bosanskog duha. Sve ovo vrijeme bosanski duh je zatočen i zaleđen. Ovo je dovelo do toga da se kreativni moment izmiče, povlači ispred egzistencijalnog te da se kontinuirano uspostavi proces **razbošnjavanja Bošnjaka**. Za ovo vrijeme Bošnjaci skoro da ništa nisu primili na nacionalni način. Njihova kultura, posebno implicitna kultura, živjela je ispod ili iza, a ne uz drugačije kulture. Sve ovo kod Bošnjaka je proizvelo bijeg od vlastitih kulturnih i tradicijskih, duhovnih i moralnih korijena.

Kultura ima univerzalno značenje. Upravo zato svaki narod i želi da se odredi svojom kulturom. Bošnjački narod to nije dovoljno dobro niti otvoreno učinio. Njegova **privrženost** kulturnim, tradicijskim i vjerskim vrednotama je sramežljiva i povučena, mada bošnjački narod ima sociokulturne vrednote svjetskog ranga i značenja. Ovo inhibira razvoj, ne samo kulturne nego i političke i vjerske svijesti Bošnjaka. Zato je neophodno uspostaviti općedruštveni proces kultiviranja i političkog subjektiviranja bošnjačkog naroda na principu prirodne i nužne **sukladnosti**,

kulturnog, nacionalnog, državnog, jezičkog i vjerskog. Kada se u kulturno-psihičkom biću Bošnjaka pažljivo osmotri ova sukladnost, sukladnost koju **potrebuje** individualitet bilo kog naroda, onda na vidjelo izlazi niz problema njihove kulturne, političke i vjerske zapuštenosti. Da bi se bošnjački narod oslobodio ove zapuštenosti neophodno je da se odredi, da se DEFINIRA svojom kulturom. Spoznaja sopstvene kulture ne samo da predstavlja ogromno dostignuće svakog Bošnjaka-pojedinca nego će biti prva brana kolektivnom satiranju bošnjačkog naroda koje se historijski više puta ponavlja. Da bi se, pak, ovo definiranje u cijelosti realiziralo neophodno je nanovo (re-kreirati) kulturni, odgojno-obrazovni i moralni sistem. Principi ovog kreiranja bili bi:

- princip historijske cjelovitosti Bosne i Hercegovine i njene kulture;

- princip univerzalnog značenja oposebljene (posobite) kulture;

- princip kontrastnog (ne kontrastnog, suprotnog) razvoja bošnjačkog kulturnog prostora te

- princip prirodno-historijske sukladnosti nacionalnog i državnog, jezičkog i vjerskog u kulturno-psihičkom individualitetu bošnjačkog naroda.

2. Kulturno djelovanje Bošnjaka

Bošnjaci se moraju izboriti da njihova kultura ima mjesta uz drugačije, a ne mjesto pod drugačijim kulturama. Afirmacija kulturnih vrednota i obrazaca kulturnog ponašanja bošnjačkog naroda obavezna je zadaća svakog Bošnjaka. Proces ovog afirmiranja kao i kreiranja kulturnog sistema neophodno je da obuhvati sljedeće oblike kulturnog djelovanja:

- a) kulturu stvaralaštva
- b) kulturu rada
- c) tehničku kulturu

- d) fizičku kulturu
- e) kulturu životnog prostora te,
- f) kulturu potreba

a) Kultura stvaralaštva osiguravaće se neophodnim vezama između institucija kulture i materijalne proizvodnje te izradom posebnih kulturnih programa za zadovoljavanje kulturnih potreba i interesa koje pojedine sredine žele njegovati kao svoju permanentnu preokupaciju.

Kulturno-umjetničko stvaralaštvo u svim svojim vrstama i oblicima kao i izrada programa prioriternih kulturnih akcija mora da bude stalna briga, prije svega, kulturnog društva „Preporod“. Književnom, muzičkom, umjetničkom, pozorišnom, filmskom i dr. stvaralaštvu dati veće mogućnosti njihovog razvoja, štampanju, otkupu, i izvedbi kulturnih djela i vrijednosti.

Obnavljanje naših fundamentalnih porušenih kulturnih spomenika, sakralnih objekata, mezarja itd. kao i prezentiranje i revitalizacija nacionalne baštine je važna pretpostavka jačanja društvene, kulturne i moralne svijesti Bošnjaka.

Programi zaštite arhivske građe, sistematsko mikrofilmsko i drugo snimanje, konzervacija, restauracija i zaštita kulturnih vrednota i dokumenata, prikupljanje i zaštita svih dokumenata genocida, arhivskog i dr. materijala, te zaštitni radovi na izuzetno ugroženoj građi i njenom smještanju je od posebnog nacionalnog značaja. Raditi na otvaranju muzeja o izvršenom genocidu, urbicidu i dr.

Rad na svekolikoj afirmaciji bosanskog jezika i bošnjačke književnosti, finansiranje različitih projekata istraživanja kulturne baštine, izdavanje posebnih listova i časopisa za kulturu, izrada etnomuzikologijskih, etnomedicinskih, etnopedagoških, itd. „čitanki“, priručnika, udžbenika za kulturno i odgojno djelovanje, izrada i odabir knjiga za obaveznu porodičnu biblioteku svakog Bošnjaka neophodni su za brz razvoj nacionalne svijesti.

Obezbjedjivanje međunarodne kulturne saradnje i kulturne razmjene mora postati stalna briga intelektualaca-Bošnjaka.

Kulturna samodovoljnost vodila bi u kulturnu stagnaciju. Zato je neophodna slobodna razmjena sa drugim kulturama.

b) Kulturu rada je neopohodno razvijati u dva smjera: a) u pravcu kulta rada islamskog učenja i pravcu njenog tehničkog i tehnološkog unaprijeđivanja i razvijanja.

c) Tehnička kultura omogućuje da se prati telekomunikacijski kulturni sistem koji je prožet dvjema tendencijama: prva je informatička (telefon, banke podataka, kablovski prenosi, kasete, video diskovi) druga je radio-televizijska koja sadrži elemente predindustrijske kulture (tradicija, običaji, kulturni spomenici i kulturne vrijednosti, centralizovani socijalizacijski procesi).

Kada se zna da tehnika kao jedna od kulturnih vrijednosti igra značajnu ulogu u kulturnom življenju budući da mijenja prirodu kontakta između pojedinca i velikog broja kulturnih vrijednosti, da omogućuje lakšu, bržu i masovniju razmjenu kulturnih vrednota onda se tehničkoj kulturi mora posvetiti dužna i puna pažnja. Komunikativnost i otvorenost omogućice nastanak nove industrijske kulture koja će uspostaviti ove vrijednosti: razvoj, obrazovanje, nauku, tehnologiju, mobilnost, takmičenje, pluralizam u razmjeni kulturnih vrednota i sl.

Kulturna funkcija spada u glavne funkcije medija. Ta funkcija se očituje, prije svega u prenošenju kulturnog nasljeđa, znači svih tekovina materijalne i duhovne kulture čovječanstva. Njome se osigurava dostupnost, očuvanje i razvoj kulturnih proizvoda sadašnjeg vremena. Mas mediji omogućuju kolektivno pamćenje. Zato Bošnjaci moraju imati svoj radio, svoje informativne izložbe, svoje informiranje Bošnjaka u dijaspori, itd.

Zato je neophodno razviti jedinstven informacijski sistem i mreže elektronskih računara radi usmjeravanja i koordiniranja rada, radi urbanizacije, uređenja prostora i prostornog planiranja, radi obrade podataka (AOP) neophodnih za razvoj kulturnog života.

d) Razvoj i zadovoljavanje potreba u području fizičke kulture zahtijeva izgradnju i obnovu sportskih i rekreativnih centara, izgradnju višenamjenskih dvorana za vježbanje, izgradnju

otvorenih površina, plivališta, razvoj masovnih oblika tjelesnog odgoja, školovanje kadrova, i poboljšanje kadrovskih struktura, posebnu usmjerenost na razvoj nekih sportskih disciplina, formiranje informatičkog sistema itd.

e) Kulturu životnog prostora trebala bi, prije svega da karakterizira briga stvaranja sistema kulturnih institucija: muzeji, domovi kulture, različiti centri kulture, regionalne džamije, biblioteke, teatri, orkestri, galerije, kina, radio-televizijski mediji, štampa, razne kulturne manifestacije itd.

Grad jeste mjesto razmjene i potrošnje. Međutim, Bošnjaci su pokazali da grad može biti i umjetničko djelo. Takvih gradova u Bosni i Hercegovini je bilo više. Zato je neophodno te gradove obnavljati i činiti ih mjestima kolekcije različitih umjetničkih djela i vrijednosti. Napraviti program restauriranja srednjovjekovnih bosanskih gradova. Mnogi gradovi mogu i trebaju sve više da čine jedinstvo umjetničkih građevina i starih kulturnih spomenika i objekata i tako postaju mjesto poticaja mašte za tvorbu, ljudske, kulturne okoline i sredine. Ovakvu predodžbu grada nije teško kod Bošnjaka obnoviti i razvijati. Dijelove grada i odabrana sela treba po bošnjačko-orijentalnoj arhitekturi uređivati i graditi. Unutarnja oprema tih kuća treba da odiše bošnjačko-orijentalnim stilom s funkcijama za savremeno čovjekovo življenje.

Osnivanje Muzeja bosanskih arheoloških spomenika, izgradnja nacionalne i sveučilišne biblioteke i otvaranje drugih nacionalnih institucija, izgradnja, obnavljanje, održavanje i zaštita spomen-obilježja, adaptacija i podizanje novih ateljea za likovne umjetnike, uređivanje i otvaranje novih izložbenih prostora, otvaranje izložbe sakralnih umjetnosti, omogućivanje prakse zadužbine tj. izgradnje mostova, džamija, mekteba, obdaništa, škola, hajr-voda (vodovoda) itd. od imućnih ljudi iz zemlje i inostranstva sve više će okolinu činiti kulturnom sredinom.

f) Kultura potreba obuhvata tzv. implicitnu kulturu. Pitanjima zadovoljenja potreba i njihovog razvoja, pitanjima kulture ponašanja, kulture vjerovanja, kulture stanovanja, ishrane, odijevanja itd. neophodno je dati dužnu pažnju kako na individualnom tako i na društvenom planu.

3. Povezanost općehumanističkog i općenaučnog znanja

Dva bitna svojstva svake kulture su da najprije mora biti naučena, a potom zajednička. Istinsko učenje i podučavanje omogućuje kultura. Kako kultura nije samo kulturni prostor u kojem čovjek obitava nego istodobno i proces oljuđivanja, proces njegovanja duše to je svaki **prenos** kulture istodobno i odgojno-obrazovni proces. Odgoj i obrazovanje jesu kulturno djelovanje u univerzalnom smislu. Međutim, samo posebna kulturna oblikovanja mogu da budu realnim temeljima odgoja. To znači da odgojno-obrazovni sistem mora biti upućen na bosansku kulturu. Ova upućenost pretpostavlja i podrazumjeva:

- nužnu i prirodnu povezanost općehumanističkog i općenaučnog znanja;

- pretvaranje znanja u kulturu;

- potpunu afirmaciju bošnjačke kulture i njenih stvaralaca,

- te demokratizaciju odgoja a ne vaspitanja i obrazovanja.

Da bi se ovo doseglo neophodno je nanovo kreirati državni odgojno-obrazovni sistem i odgojno-obrazovni sistem u Islamskoj zajednici. Ova dva sistema je neophodno povezati preko tzv. grupe nacionalnih predmeta (povijest, bosanski jezik, etnologija, geografija, muzička i likovna kultura, domaćinstvo). Specifičnu njihovu vezu neophodno je realizirati posredstvom predmeta-historija religija. Za ozbiljnu uspostavu ovih sistema neophodno je razlikovati odgoj kao oblik kojim društvo postoji kao ljudsko društvo tj. odgoj koji pripada cjelini kulture, odgoj koji predstavlja uobličavanje i saopštavanje iskustva od odgoja koji je posebno osmišljen, planiran i institucionaliziran. Treba, dakle, razlikovati odgoj koji je određen autentičnim kulturnim vrednotama od onog koji je određen vrednotama koja nečemu služe. Prema tome, odgoj koji proizilazi iz vrijednosti življenja sredine, spontane, spontani i neposredni odgoj neophodno je lučiti od njegove društveno neophodne instrumentalizacije. Proces odvijanja odgoja u ovom dvoznačnom smislu nije moguće

bez ozbiljne brige o porodičnom odgoju i o religijskom odgoju. Povezanost državnog i odgojno-obrazovnog sistema u Islamskoj zajednici mogle bi se sažeti u formulaciji: - Ne postoji znanje koje u sebi ne nosi vjerovanje kao što nema ni vjerovanja kojim se nešto ne saznaje. Konfrontacija tradicije izražene u zahtjevima za humanim obrazovanjem i savremenosti izražene u tehničko-ekonomskim aspektima obrazovanja apsurdna je. Tehnika kao velika šansa za čovjeka ne „sugerira“ nikakvo suprostavljanje općehumanostičkom, općeiznastvenom obrazovanju. Islamsko učenje nedvojbeno traži njihovu povezanost.

Protekla politika (politike) trpila je kulturno nastojanje Bošnjaka samo dotle dok se ono dalo podvrći službi političkih ciljeva. Tako su postavljene zapreke kulturnom stvaralaštvu, religijskoj kulturi i religijskom odgoju, kao i ukupnoj odgojno-obrazovnoj djelatnosti. Zato se demokratizacija odgoja i obrazovanja mora više pojmiti intelektualnom i kulturnom negoli politički. Odgoj i obrazovanje mogu stasati samo u vrijednom a ne moćnom društvu. Zato niti jedan Bošnjak ne bi smio zaboraviti da bez politike nema DRŽAVE ali i bez odgoja i obrazovanja nema kontinuiteta u kulturi niti njihove nacionalne i opće ljudske emancipacije.

4) Moralna obnova Bošnjaka

Za fizičko i duhovno opstajanje bošnjačkog naroda neophodan je etički angažman svakog Bošnjaka pojedinačno. Ovaj angažman bit će moguć ukoliko se provede moralna obnova Bošnjaka. Ovu obnovu je neophodno zasnivati na općehumanističkim vrednotama islamskog učenja. Zato je neophodno uspostaviti potpunu otvorenost prema metafizičkom, prema religijskom, kao bitnom elementu i kontinuitetu svakog društva i svake kulture. Islamsko učenje podučava da čovjekova djela nisu silom određena jer se ljudskom razumu dopušta izbor između više mogućnosti. Bog je kako saznajemo iz kur'anskih riječi oslobodio ljudska srca i razum od bilo kakve prisile.

Kur'an ne prisiljava ni na vjeru jer bi time bila negirana sloboda. Sloboda, aktivnost i život od vlastitog rada, po islamskom učenju su izvor moralnih vrednota svake ličnosti. Pasivna ličnost ne

može biti cilj moralne obnove Bošnjaka jer „Allah neće izmijeniti jedan narod dok on ne izmijeni sebe“ poruka je Kur'ana. S druge strane, islamsko učenje poštuje sve Božije poslanike ne dopuštajući rasnu, nacionalnu i sl. isključivost. Moralna obnova Bošnjaka na moralnim vrednotama islamskog učenja bit će moguća, odnosno do naše „izmjene“ će doći, ako:

- budemo svjesni svoje golgote, nesreće i patnje, zla koje nas je zadesilo i koje se historijski ponavlja;

- uvidimo uzroke tom zlu i genocidu;

- budemo kod potomaka razvijali historijsko pamćenje zločina nad narodom;

- uvidimo put koji vodi prevazilaženju našeg fizičkog i duhovnog satiranja i zatiranja;

- budemo svjesni da moramo mijenjati dosadašnji način života.

Kultura, odgoj, obrazovanje i moral mogu biti najboljem branom fizičkog i duhovnog uništavanja Bošnjaka. To svaki Bošnjak mora da zna.

IV- SOCIJALNA SIGURNOST

1. Biološki opstanak muslimanskog naroda

Saradnja sa narodom je uslov upoznavanja lica koja su u stanju socijalnih potreba: starih i iznemoglih bez porodičnog staranja, bolesnih kojima je potrebna kućna njega, zapuštenih odnosno, lica sa društveno-negativnim ponašanjem, maloljetničkih delikvenata i djece bez roditeljskog staranja kao posljedicom brutalne agresije na našu zemlju i drugim licima koji iz bilo kog razloga nisu u stanju da obezbijede minimalne uslove za život. Ukratko, licima kojima je potrebna fizička, materijalna, zdravstvena, sociopsihološka i drugi vidovi-pomoći.

2. Evidencija i dokumentacija

Da bi se kvalitetno ostvarivala saradnja sa građanima neophodno je ustanoviti jedinstven sistem evidencije postojećih i novih statističkih podataka primjenom metoda istraživanja društvenih pojava uz saradnju sa drugim institucijama i organizacijama koji brinu o socijalnoj politici i socijalnoj zaštiti i dokumentacije za cijelu teritoriju države – od MZ do Vlade. Neophodno je uspostaviti socijalne karte građana od strane tima naučnika i stručnjaka u cilju iznalaženja najpovoljnijih kriterija kod podjele socijalne pomoći. To će voditi pravednijoj podjeli kako bi svi građani dobili uslove da prežive, a izbjegle bi se i socijalne privilegije.

3. Istraživanje socijalnih potreba

Sačiniti projekat istraživanja u cilju otkrivanja, praćenja i proučavanja socijalnih pojava, slučajeva i problema a zatim planirati socijalne aktivnosti u cilju rješavanja problema po kriterijumima odnosno, prioritetima: djeca, trudnice, teški bolesnici, ranjenici, borci itd.

Posebno je neophodno izvršiti analizu o broju starih i iznemoglih koje bi trebalo smjestiti u domove za stara i iznemogla lica. Organizovati socijalne aktivnosti u pogledu njege i pomoći u kući samohranim i starim- nepokretnim osobama, ranjenim i povrijeđenim osobama. Osnovati patronažnu službu i otvoriti ambulantu za jednu ili više mjesnih zajednica za pomoć bespomoćnim osobama u njihovim stanovima preko kojih će se širiti zdravstvena kultura, organizovati razna savjetovališta, gdje bi povremeno ordinirali ljekari–specijalisti, obavljala prevencija, unapređivala zdravstvena higijena ljudi i naselja, organizovali kursevi prve pomoći, vodila briga o higijeni namirnica, vode itd. Organizovati kuhinje za lica koja se od svojih primanja ne mogu izdržavati.

4. Usvajenja i starateljstvo

Ratna razaranja rastavila su djecu i roditelje pa je neophodno sačiniti analizu podacima o djeci boraca–šehida, djeci čiji su roditelji žrtve rata i djeci bez jednog ili oba roditelja, kao i

djeci kojima je potrebno promijeniti porodičnu sredinu radi socijalne zaštite. Sačiniti projekat smještanja djece a) adopcijom (posvojenjem, usvajanjem djece bez roditelja i bliskih srodnika), b) stavljanjem djece pod starateljstvo u porodice ili druge vidove starateljstva, c) primanjem u porodični smještaj za vrijeme školovanja, d) primanjem u porodice u toku dana u cilju ispomoci u školovanju, obuci za određeno zanimanje i sl.

Prilikom smještanja djece u porodice prioritet dati srodnicima posebno kada su u pitanju djeca šehida odnosno, djeca poginulih. Samo u izuzetnim slučajevima djecu smještati u domove i druge oblike kolektivnog smještanja, po mogućnosti u domove porodičnog oblika sa najviše 8-12 djece, strogo vodeći računa o kadrovima koji će voditi brigu o odgoju djece.

5. Staranje o djeci šehida

Staranje o djeci šehida treba da bude svestrano i kontinuirano. Djeci šehida treba obezbjediti materijalne uslove za ishranu, odijevanje, pribor i knjige za školu, obezbjeđenje ljetovališta i drugih oblika rekreacije i korištenja slobodnog vremena i pružanja pomoći u pogledu savlađivanja svih problema oko učenja i izbora poziva i svih drugih problema koji se pojave na putu do završetka školovanja i pronalaženja zaposlenja.

6.Rehabilitacija i resocijalizacija invalida rata

Pitanje invalidnosti i onesposobljenosti treba prići veoma ozbiljno i odgovorno jer to je i medicinski i socijalni i socijalno-psihološki i ekonomski problem i pojedinca i društva. Rehabilitacija i svaka druga pomoć hendikepiranim je, ustvari, ispit savjesti za muslimanski narod. Biće potrebno mnogo aktivnosti, stručnosti i materijalnih sredstava da se pomogne ovim licima. Zato je neophodno otvarati rehabilitacione centre, specijalne škole, odjeljenja pri školama, zavode i razne druge institucije pri humanitarnim organizacijama za osposobljavanje za život i rad u cilju liječenja, psihosocijalne rehabilitacije odnosno, ocjene psihosocijalnih mogućnosti radi procjene ponašanja prema sebi, porodici i okolini;

resocijalizacije i motivacije za određene zadatke u cilju otklanjanja navike na nerad i dosadu; promjene profesije i motivacije za rad u cilju ekonomskih efekata zatim prekvalifikacije, doškolovanja radi bržeg uključivanja u privredu itd.

7. Zaštita boraca

Posebni vid brige potrebno je pokazati prema borcima koji su učestvovali u odbrani zemlje od agresora, ranjenim borcima. Sačiniti analizu o socijalnom položaju ovih kategorija i predložiti pravno regulisanje zaštite ovih lica, njihovih roditelja a posebno njihove djece u pogledu školovanja, rješavanja stambenih pitanja i drugih pitanja neophodnih za život i rad.

8. Zaštita invalida rata

Izrada projekata za izgradnju stanova za smještaj teških i lakših invalida-boraca i invalida-žrtava rata vezano za njihove potrebe za kretanje uz obezbjeđenje ortopedskih pomagala bio bi važan zadatak. Smještanje ovih lica trebalo bi da bude u adaptiranim stanovima prilagođenim potrebama invalida ili gradnja novih stanova u naseljima; zavičaju gdje će se ova lica osjećati najsigurnije.

9. Zapošljavanje invalida rata

Sačiniti projekte i programe za otvaranje privrednih i uslužnih preduzeća i zanatskih radionica u kojima bi se prvenstveno zapošljavali invalidi i socijalno ugrožena lica vodeći računa o lokalnim resursima i potrebama kako bi se invalidna lica zadržavala u njihovom zavičaju odnosno, naseljima.

10. Udruživanje sredstava za zapošljavanje invalida

Pronalaziti mogućnost zapošljavanja invalidnih i socijalno ugroženih lica koja su ostala bez zaposlenja udruživanjem sredstava više organizacija koje bi vršile prekvalifikaciju i osposobljavanje invalidnih lica.

11. Davanjem u zakup zemljišta i poslovnog prostora

Davanjem u zakup državnog poslovnog prostora i obradivog zemljišta gdje bi prednost imala invalidna i socijalno ugrožena lica, kao i porodice koje imaju veliki broj nezbrinute djece koja su zbog ratnih dejstava ostala bez ikakvih uslova za život a posjeduju određene kvalifikacije. Otvarati pogone i zanatske radionice za izradu građevinskog materijala za izgradnju i opremu stanova.

12. Zaštitu prava na život, imovinu i čast ljudi

Ove tri najviše vrijednosti bile su na udaru fašističke agresije u cilju uništavanja ili obeščašćivanja muslimanskog naroda i ekonomskih osnova života naroda i države kao uslova opstanaka. Uključiti udruženja pravnika i advokatskih komora da pomognu građanima da ostvare svoja prava na obeštećenje. Posebnu pomoć pri ostvarivanju ovih prava pružiti boračkim porodicama, silovanim ženama, djeci i invalidnim licima. Ovaj vid pomoći doprinijeće unaprijeđivanju pravne kulture muslimanskog naroda i ukazati im na pravna sredstva ostvarivanja svojih prava, a ne nasiljem i osvetom i stvaranju svijesti o potrebi kolektivne pravne zaštite muslimanskog naroda, kao i jačanju svijesti o njegovom identitetu.

13. Projektovanje i građenje

Prioritetan zadatak bi bio pomoć u obnovi i izgradnji ratom opustošenih muslimanskih naselja i domova njegujući bosansku tradiciju i muslimanski način života. Reafirmisati bosanskomuslimansku arhitekturu ne samo objekata nego i unutrašnje opreme i dvorišta. Unaprijediti kulturu života zasnovanoj na islamskoj kulturi i vrijednostima i njegovanju specifične tradicije života i kulture bosanskih muslimana po čemu se oni razlikuju od drugih naroda na ovim prostorima.

14. Zbrinjavanje žena i djece žrtava zločina

Posebna obaveza je smještanje i obezbjeđivanje traumatiziranih žena kao žrtava zločina agresora i njihove djece. U liječenju njihovih trauma angažovati entuzijaste žene-stručnjake u traumatološka savjetovališta u kojima bi radile bule kao njegovateljice, kao i stručnjaci koji bi im pomogli da se vrate u normalne tokove života.

15. Briga o porodici

Stručna pomoć porodicama gdje su prisutni konflikti i asocijalna ponašanja uz organizovan stručni-timski savjetodavni rad. (Uspostavljanje evidencije i dokumentacije koja će se koristiti u istraživanjima).

16. Stimulisanja nataliteta

Pitanje biološke i duhovne obnove muslimanskog naroda u svjetlu njegovog masovnog stradanja i borba za opstanak na ovim prostorima je vrlo važan zadatak. Biološka obnova je prioritetan zadatak od vitalnog interesa za našu državu u smislu opstanka našeg naroda, pa je neophodno stimulirati natalitet određenim pogodnostima za djecu koja su već rođena i djecu koja će doći na svijet. Porodice sa više djece treba da unaprijed računaju na koje vidove socijalne pomoći mogu računati odnosno, stimule koje pruža zajednica. Ovo podrazumjeva pravno regulisanje materije iz oblasti socijalne zaštite i pomoći, a naročito: trudnicama u pogledu porodijskog odsustva, ženama majkama, pogodnostima pri odgoju djece i pogodnostima za vrijeme školovanja i zapošljavanja kao i stambeni pogodnostima.

17. Briga o trudnicama

Stimulisanje rađanja porodijskim odsustvom od dvije godine za žene koje su zaposlene uz cijelu platu koju je imala prije trudničkog bolovanja, računajući i povišicu koju bi imala. Porodijsko odsustvo za žene koje nisu zaposlene, sa porodijskim odsustvom od dvije godine, uz uplatu za penziono-invalidsko osiguranje.

18. Stimulacija stambenim pogodnostima

Porodicama sa velikim brojem članova dodjeljivati veće stanove i zemljišta u vlasništvu humanitarnih organizacija u zakup do punoljetstva djece odnosno, do zaposlenja.

19. Pomoć porodicama u školovanju djece

Pružati materijalnu pomoć porodicama koje imaju veći broj djece. Ako su izuzetno sposobni omogućiti im najviši stepen obrazovanja do kraja školovanja besplatno uz sve pogodnosti (materijalne). Za troje i više djece besplatno korištenje vrtića-igraonica, prevoz do škole i nazad, knjige i školski pribor, besplatno cjelokupno školovanje.

20. Zadaci države u dodatnoj zaštiti lica u socijalnoj nuždi

Neovisno od aktivnosti kojima se razvija primarna, sekundarna i tercijalna prevencija u oblasti cjelokupnog socijalnog rada i socijalne zaštite potrebno je razmotriti položaj i zaštitu djece šehida radi eventualnog donošenja novih propisa i zakona o dodatnoj zaštiti ove djece, zatim trudnica, žena-majki sa malodobnom djecom i starim i invalidnim licima, kao i izbjeglica i njihove djece.

21. Saradnja humanitarnih organizacija sa vlastima

Neophodno je poduzeti niz aktivnosti u saradnji sa Vladom, opštinskim vlastima, humanitarnim organizacijama, centrima za socijalni rad odnosno, službama socijalne zaštite, crvenim krstom itd. u cilju realizacije i iznalaženja najadekvatnijih kriterija za pomoć građanima određenih kategorija. Izvođenje socijalnih akcija na osnovu istraživanja potreba građana koja se može ostvariti samo učešćem više institucija i organizacija.

22. Saradnja sa humanitarnim društvima van naše zemlje

Projekte i dugoročne programe koji se odnose na socijalnu zaštitu, zdravstvenu zaštitu u zapošljavanju posebno invalidnih lica treba realizovati u saradnji sa međunarodnim humanitarnim organizacijama, agencijama Ujedinjenih nacija i pomoću bogatih humanista iz inostranstva.

Programi treba da budu u funkciji unapređenja uslova života pojedinih interesnih grupa, naselja ili socijalnih grupa.

23. Finansiranje socijalnih programa

Programe koji imaju širi društveni značaj za bosansko-muslimansko društvo treba finansirati iz državnog budžeta i priloga donatora. Realizacija ovih projekata i programa podrazumijeva saradnju sa državnim institucijama, međunarodnim humanitarnim organizacijama, agencijama sa dobrotvornim društvima muslimanskih zajednica u bivšim jugoslovenskim republikama itd.

Sarajevo, decembar 1993. godine

**Forum intelektualaca u
Općini Novi Grad
Sarajevo**

NACRT USTAVA REPUBLIKE BOSNE

Ustavna preambula sadržavaće istorijski državnopravni kontinuitet Bosne.

Ustav će donijeti sadašnji sastav Skupštine Bosne i Hercegovine, koja će na istoj sjednici, prije donošenja Ustava, donijeti Ustavni zakon kojim će sebe proglasiti Skupštinom Republike Bosne i na taj način, za budućnost, osigurati državnopravni kontinuitet Bosne i Hercegovine.

U S T A V

REPUBLIKE BOSNE*)

*) Ovaj nacrt Ustava Republike Bosne (original) nastao je u periodu od novembra 1993. do marta 1994. u opsjednutom Sarajevu kada je bilo uslova za rad. Poslije odbijanja podjele Bosne i Hercegovine u tri nacionalne republike koje bi činile Uniju republika BiH na Bošnjačkom Saboru 27. i 28. septembra 1993. godine, nije se znalo kakav će biti konačni stav Međunarodne zajednice prema državnom uređenju Bosne i Hercegovine u eventualno postignutom Mirovnom sporazumu. Ovaj Nacrt Ustava Republike Bosne napisao sam u saradnji s jednom grupom pravnika, ako bi nekim slučajem Međunarodna zajednica silom natjerala BiH da pristane na Uniju triju republika kao što je to učinila u oktobru 1995. godine pod prijetnjom Natovog bombardovanja položaja Armije RBiH ako ne zaustavi svoje napredovanje prema Banja Luci, Prijedoru, Doboju i drugim okupiranim gradovima od strane srpske vojske tzv. republike srpske i vojske SR Jugoslavije. Nacrt Ustava Republike Bosne sam uputio na nadležno mjesto da ga imaju „za ne daj Bože“. Kako je već u martu 1994. Vašingtonskim sporazumom stvorena Federacija Bosne i Hercegovine, a u aprilu 1994. počela da djeluje tzv. Kontakt grupa, umjesto Owena i Stoltenberga dotadašnjih pregovarača ispred Međunarodne zajednice za razrješenje političke krize i prestanak agresije na BiH, sa novim prijedlozima, Nacrt srećom nikada nije ušao u službeni proceduru u bilo kom političkom tijelu ili državnom organu. Ovdje ga objavljujemo da se vidi da Bošnjaci ni tada nisu razmišljali na način na koji i danas razmišljaju srpska i hrvatska politička elita da kantone i entitete u kojima su većina urede samo za sebe (dvije škole pod istim krovom, samo svoje sveučilište, ekavica i srpski jezik u školama za bošnjačku djecu i sl.)

I. OPĆE ODREDBE

Član 1.

Bosna je nedjeljiva, laička, demokratska i socijalna republika. Ona obezbjeđuje jednakost pred zakonom svih državljana bez obzira na porijeklo, rasu, vjeru i naciju. Ona poštuje sva vjerska ubjeđenja.

Bosna je u sastavu Unije Republika Bosne i Hercegovine.

Član 2.

Bosna je država svih svojih državljana koja se zasniva na trajnom i neotuđivom pravu bosanskog naroda na samoopredjeljenje.

Nacionalna suverenost pripada narodu i on je vrši preko svojih zastupnika i putem referenduma.

Nijedan dio naroda i nijedan pojedinac ne mogu prisvojiti za sebe vršenje suverenosti.

Član 3.

Vlast se vrši na način uređen Ustavom.

Vršenje određenih vlasti može Ustavnim sporazumom da bude povjereno Uniji Republika Bosne i Hercegovine, a ugovorom ili zakonom ustanovama međunarodnog javnog prava.

Zakonodavnu vlast vrši Državni stanak; izvršnu vlast vrši predsjednik Republike i Vlada; sudsku vlast vrše sudovi, a presude i odluke donose se u ime naroda; Ustavni sud vrši kontrolu ustavnosti i zakonitosti.

Zakoni i drugi propisi moraju biti u skladu sa Ustavom, opštevažećim načelima međunarodnog prava i međunarodnim ugovorima koji obavezuju Bosnu. Ratifikovani i objavljeni međunarodni ugovori primjenjuju se neposredno.

Član 4.

Državne granice Bosne utvrđuju se Ustavnim sporazumom o Uniji Republika Bosne i Hercegovine.

Bosna se administrativno dijeli na okruge i opštine. Zakonom se uređuje nadležnost okruga i opština. Okruzi i opštine su lokalne zajednice sa osiguranom lokalnom samoupravom.

Zakonom se izvjesne teritorije, u zakonom utvrđenim granicama, mogu izuzeti od podjele na okruge i opštine i staviti pod vlast vlade i podvrći posebnom statusu.

Član 5.

Državljanstvo Bosne uređuje se zakonom. Svojstvo Bosanaca stiče se, zadržava i gubi po pravilima koje određuje zakon.

Stranci u Bosni, u skladu sa međunarodnim ugovorima, imaju sva prava zajamčena Ustavom ili zakonom, osim onih koja po Ustavu ili zakonu imaju samo državljani Bosne.

Bosanci bez bosanskog državljanstva mogu u Bosni uživati posebna prava i povlastice u skladu sa zakonom.

Član 6.

Država na svojoj teritoriji štiti prava čovjeka i osnovne slobode. Štiti i obezbjeđuje prava nacionalnih zajednica i etničkih grupa. Stara se o bosanskim nacionalnim zajednicama u susjednim zemljama, o bosanskim iseljenicima i radnicima na privremenom radu u inostranstvu i unapređuje njihove odnose sa domovinom. Stara se o očuvanju prirodnog bogastva i kulturne baštine i stvara mogućnost za usklađen civilizacijski i kulturni razvoj Bosne.

Član 7.

Ustav ne može da bude suspendovan ni u cjelini ni djelimično.

Svi zakoni, uredbe, odluke i propisi državne uprave, kao i propisi organa lokalnih zajednica obavezuju tek pošto budu objavljeni u obliku određenom zakonom.

Sve zakletve ustanovljavaju se samo na osnovu zakona. Zakonom se utvrđuje tekst zakletve.

Član 8.

Službeni jezik u Bosni je bosanski jezik, latinično pismo i ijekavski izgovor.

Službena upotreba jezika nacionalnih zajednica uređuje se zakonom.

Član 9.

Nacionalni grb /Alternativa: Grb Bosne/ je oblika štita plave boje obrubljenog zlatnom bojom na kome se nalaze srebrno koplje dijagonalno postavljeno od lijevog donjeg ruba do desnog kuta štita i po tri zlatna ljiljana u svakom polju.

Nacionalna zastava /Alternativa: Zastava Bosne/ je bijele boje sa Grbom u sredini razmjera jedan prema dva.

Upotreba grba, zastave i himne uređuje se zakonom.

Član 10.

Sarajevo je prezidencija Bosne i sjedište vlade.

/Alternativa: Sarajevo je sjedište vlade./

II. PRAVA I OSNOVNE SLOBODE ČOVJEKA

Član 11.

U Bosni su svakome zajamčena jednaka prava i osnovne slobode čovjeka bez obzira na nacionalnost, rasu, pol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, materijalno stanje, rođenje, obrazovanje, društveni položaj ili bilo koju drugu ličnu okolnost.

Svi su pred zakonom jednaki.

Član 12.

Prava i osnovne slobode čovjeka ostavaruju se neposredno na osnovu ustava.

Zakonom se može propisati način ostvarivanja prava i osnovnih sloboda čovjeka kada je to utvrđeno ustavom ili ako

je to neophodno zbog same prirode pojedinog prava ili slobode.

Prava i osnovne slobode čovjeka ograničena su samo pravima drugih i u slučajevima utvrđenim ovim ustavom.

Zajamčeni su sudska zaštita prava i osnovnih sloboda čovjeka i pravo na otklanjanje posljedica povrede tih prava.

Nijedno pravo ili osnovna sloboda čovjeka koji su uređeni pravnim aktima koji važe u Bosni ne mogu se ograničavati pod izgovorom da ih ovaj ustav ne priznaje ili da ih priznaje u manjoj mjeri.

Član 13.

Prava i osnovne slobode čovjeka utvrđene ovim stavom izuzetno se mogu privremeno ukinuti ili ograničiti za vrijeme trajanja ratnog ili vanrednog stanja, i to samo u obimu koji takvo stanje zahtijeva i na način da preduzete mjere ne dovode do neravnopravnosti koja bi se zasnivala samo na rasi, nacionalnoj pripadnosti, polu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, materijalnom stanju, rođenju, obrazovanju, društvenom položaju ili bilo kojoj drugoj ličnoj okolnosti.

Po odredbi prethodnog stava nije dozvoljeno nikakvo privremeno ukidanje ili ograničavanje prava utvrđenih u članu 14,15,18, 24, 25, 26, i 41.

Član 14.

Život čovjeka je neprikosnoven.

Član 15.

Svako je odgovoran za zločin genocida i urbicida.

Niko ne smije biti podvrgnut mučenju, neljudskom ili ponižavajućem kažnjavanju ili postupanju. Zabranjeno je na čovjeku vršiti medicinske ili druge naučne eksperimente bez njegovog slobodnog pristanka.

Član 16.

Lična sloboda je zagarantovana.

Niko ne smije biti lišen slobode, osim u slučajevima i po postupku koji su utvrđeni zakonom.

Svako ko je lišen slobode mora biti na maternjem jeziku ili na jeziku koji razumije odmah obaviješten o razlozima za lišavanje slobode.

Odmah mora biti upoznat sa tim da nije dužan ništa da izjavi, da ima pravo da odmah dobije pravnu pomoć branioca koga slobodno izabere, kao i o tome da je nadležni organ na njegov zahtjev dužan da o lišenju slobode obavijesti njegove najbliže.

Član 17.

Lice za koje postoji osnovna sumnja da je izvršilo krivično djelo može biti pritvoreno samo na osnovu odluke suda, kada je to neophodno potrebno radi izvođenja krivičnog postupka ili radi bezbjednosti ljudi.

Licu koje je pritvoreno mora se uručiti pismeno obrazloženo rješenje prilikom pritvaranja ili najkasnije u roku od 24 sata od pritvaranja. Protiv ovog rješenja to lice ima pravo žalbe o kojoj je sud dužan da odluči u roku 48 časova. Pritvor može trajati samo onoliko vremena dok postoje zakonski razlozi za to, a najduže tri mjeseca od dana lišenja slobode. Vrhovni sud može pritvor produžiti još za tri mjeseca.

Ako se do isteka tih rokova ne podigne optužnica okrivljeni se pušta na slobodu.

Član 18.

Zajamčeni su poštovanje čovjekove ličnosti i ljudskog dostojanstva u krivičnom i svakom drugom parničnom postupku, kao i za vrijeme lišenja slobode i izvršavanja kazne.

Zabranjeno je svako nasilje nad licima kojima je sloboda na bilo koji način ograničena, kao i bilo kakvo iznuđivanje priznanja i izjava.

Član 19.

Svakome je zajamčena jednaka zaštita svojih prava u postupku pred sudom i pred drugim državnim organima, organima lokalnih zajednica i nosiocima javnih ovlašćenja, koji rješavaju o njegovim pravima, dužnostima, ili pravnim interesima.

Član 20.

Svako ima pravo da o njegovim pravima i dužnostima, kao i o optužbama protiv njega, bez nepotrebnog odlaganja odlučuje nezavisan, nepristrasan i zakonom ustanovljen sud.

Može mu suditi samo sudija koji je izabran po pravilima unaprijed utvrđenim zakonom i sudskim poretком.

Član 21.

Sudske rasprave su javne. Presude se izriču javno. Izuzeci su utvrđeni zakonom.

Član 22.

Svakome je zajamčeno pravo na žalbu ili druga pravna sredstva protiv odluka sudova i drugih državnih organa, organa lokalnih zajednica i nosilaca javnih ovlašćenja, kojima se rješava o njegovim pravima, dužnostima ili pravnim interesima.

Član 23.

Svako ima pravo na naknadu štete koju mu u vezi sa obavljanjem službe ili neke druge djelatnosti državnog organa, organa lokalne zajednice ili nosioca javnih ovlašćenja, svojim protivpravnim postupanjem nanese lice ili organ koji tu službu ili djelatnost obavlja.

Oštećeno lice ima pravo da u skladu sa zakonom naknadu traži i neposredno od lica koje mu je štetu nanijelo.

Član 24.

Lice koje je okrivljeno za krivično djelo smatra se nevinim sve dok se njegova krivica ne utvrdi pravosnažnom presudom.

Član 25.

Niko ne smije biti kažnjen za djelo koje prije nego što je učinjeno, nije bilo predviđeno zakonom kao kažnjivo djelo i za koje zakonom nije bila predviđena kazna.

Krivična djela imaju se utvrditi i kazne za njih izreći po zakonu koji je važio kada je djelo bilo učinjeno, osim u slučaju kada je novi zakon blaži za učinioca.

Član 26.

Svakome ko je okrivljen za krivično djelo moraju se uz punu ravnopravnost obezbijediti i sljedeća prava:

- da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu odbrane;

- da mu se sudi u njegovom prisustvu, kao i da se brani sam ili sa braniocem;

- da mu se obezbijedi izvođenje dokaza u njegovom prisustvu, kao i da se brani sam ili sa braniocem;

- da mu se obezbijedi izvođenje dokaza u njegovu korist;

- da nije dužan da dâ izjavu protiv sebe ili svojih bližnjih, ili prizna krivicu.

Član 27.

Lice nepravredno osuđeno za krivično djelo ili neosnovano lišeno slobode, ima pravo na rehabilitaciju, naknadu štete i druga prava po zakonu.

Član 28.

Niko ne može biti ponovo osuđen ili kažnjen zbog krivičnog djela za koje je krivični postupak protiv njega pravosnažno obustavljen ili je optužba protiv njega pravosnažno odbijena, ili je pravosnažnom presudom oslobođen ili osuđen.

Član 29.

Svako ima pravo slobode kretanja i izbora prebivališta, da napusti državu i u nju se bilo kad vrati.

Ovo pravo može se ograničiti zakonom, ali samo u slučaju kada je to potrebno da bi se obezbijedilo vođenje krivičnog postupka, spriječilo širenje zaraznih bolesti ili zaštitio javni poredak, ili ako to zahtijevaju interesi odbrane zemlje.

Strancima se na osnovu zakona može organizirati ulazak u zemlju i vrijeme boravka u njoj.

Član 30.

Zajamčeno je pravo na privatnu svojinu i nasljeđivanje.

Član 31.

Svako ima pravo na lično dostojanstvo i sigurnost.

Član 32.

Zajamčena je nepovrjedivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava.

Član 33.

Stan je nepovrjediv.

Niko bez rješenja suda protiv volje stanara ne smije ući u tuđi stan ili druge tuđe prostorije, niti u njima vršiti pretresanje.

Pretresanju ima pravo da prisustvuje lice čiji se stan ili prostorije pretresaju, ili njegov zastupnik.

Pretresanje se može vršiti samo u prisustvu dva svjedoka.

Pod uslovima predviđenim zakonom službeno lice može bez odluke suda ući u tuđi stan ili tuđe prostorije i izuzetno bez prisustva svjedoka izvršiti pretresanje ako je to neophodno radi neposrednog hvatanja učinioca krivičnog djela ili radi zaštite ljudi i imovine.

Član 34.

Zajamčena je tajnost pisma i drugih sredstava općenja.

Samo zakonom može se propisati da se na osnovu odluke suda na određeno vrijeme može odstupiti od zaštite tajne pisama

i drugih sredstava općenja i nepovrjedivosti ljudske ličnosti, ako je to neophodno za pokretanje i vođenje krivičnog postupka ili za bezbjednost države.

Član 35.

Zajamčena je zaštita ličnih podataka. Zabranjena je upotreba ličnih podataka u suprotnosti sa namjenom za koju su prikupljeni.

Prikupljanje, obrada, namjena korištenja, nadzor i zaštita tajne ličnih podataka utvrđuju se zakonom.

Svako ima pravo da bude upoznat sa prikupljenim ličnim podacima koji se odnose na njega, kao i pravo na sudsku zaštitu u slučaju njihove zloupotrebe.

Član 36.

Zajamčena je sloboda izražavanja misli, govora i javnog istupanja. Svako može slobodno da prikuplja, prima i širi vijesti i mišljenja.

Svako ima pravo da dobije informaciju od javnog interesa za koju ima na zakonu zasnovan pravni interes, osim u slučajevima utvrđenim zakonom.

Garantuju se prava i slobode ideoloških i filozofskih manjina.

Član 37.

Štampa je slobodna.

Cenzura se ne može ustanovljavati.

Zajamčeno je pravo na ispravku objavljenog obavještenja kojima se nanosi povreda prava ili interesa pojedinca, organizacije ili organa, a zajamčeno je i pravo na odgovor na objavljenu informaciju.

Član 38.

Ispovjedanje vjere i drugih opredjeljenja u privatnom i javnom životu je slobodno.

Niko nije dužan da se opredijeli u pogledu svog vjerskog ili drugog uvjerenja.

Roditelji imaju pravo da u skladu sa svojim uvjerenjem svojoj djeci obezbjeđuju vjersko i moralno vaspitanje. Usmjeravanje djece u pogledu vjerskog i moralnog vaspitanja mora biti u skladu sa godinama života djeteta i njegovom zrelošću, kao i sa njegovom slobodom savjesti, vjerskog i drugog opredjeljenja ili uvjerenja.

Niko ne može biti prinuđen da na bilo koji način učestvuje u aktima i ceremonijama neke vjeroispovijesti niti da poštuje njene dane odmora.

Član 39.

Državljanima Bosne imaju pravo da se mirno i bez oružja okupljaju bez prethodne dozvole. Ova odredba ne primjenjuje se na skupove pod vedrim nebom, koji ostaju u potpunosti regulisani zakonom.

Svako ima pravo da se slobodno udružuje.

Zakonska ograničenja ovih prava dozvoljena su ako to zahtijeva bezbjednost zemlje ili javna sigurnost, kao i zaštita od širenja zaraznih bolesti.

Član 40.

Biračko pravo je opšte i jednako.

Svaki državljanin koji je navršio 18 godina života ima pravo da bira i da bude biran. Pravo izbora na javnu funkciju može biti ograničeno godinama boravka u zemlji.

Zakonom se može utvrditi u kojim slučajevima i pod kojim uslovima biračko pravo imaju stranci.

Član 41.

Svaki državljanin ima pravo da u skladu sa zakonom neposredno ili preko izabranih predstavnika učestvuje u upravljanju javnim poslovima.

Član 42.

Državljanin sam ili više njih ima pravo na podnošenje molbi i davanje drugih inicijativa od opšteg interesa.

Jedino organi obrazovani po zakonu imaju pravo da upućuju molbe u zajedničko ime.

Član 43.

Prigovor savjesti dozvoljen je u slučajevima utvrđenim zakonom, ako se time ne ograničavaju prava i slobode drugih lica.

Član 44.

Državljanin Bosne ne može biti izručen stranoj zemlji. Stranac se može izručiti samo u slučajevima predviđenim međunarodnim ugovorima koji obavezuju Bosnu.

Član 45.

U granicama zakona priznaje se pravo azila stranim državljanima i licima bez državljanstva koja su progonjena zbog zalaganja za prava i osnovne slobode čovjeka.

Član 46.

Zajamčena je sloboda rada.

Svako slobodno bira zaposlenje.

Svakome je pod jednakim uslovima dostupno svako radno mjesto.

Zajamčeno je pravo zarade po osnovu rada.

Prinudan rad je zabranjen.

Član 47.

Državljanima, pod uslovima utvrđenim zakonom, imaju pravo na socijalnu sigurnost.

Država uređuje obavezno zdravstveno, penzijsko, invalidsko i drugo socijalno osiguranje i obezbjeđuje njihovo funkcionisanje.

Ratnim veteranima i žrtvama ratnog nasilja zajamčena je posebna zaštita u skladu sa zakonom.

Član 48

Svako ima pravo na zdravstvenu zaštitu pod uslovima utvrđenim zakonom.

Zakonom su utvrđena prava na zdravstvenu zaštitu iz javnih sredstava.

Niko se ne može prinuditi na liječenje, osim u slučajevima utvrđenim zakonom.

Član 49.

Invalidima je u skladu sa zakonom zajamčena zaštita i osposobljavanje za rad.

Djeca sa poremećajima u fizičkom ili u psihičkom razvoju i druga teže hendikepirana lica imaju pravo na obrazovanje i osposobljavanje za aktivan život u društvu.

Obrazovanje i osposobljavanje iz prethodnog stava finansira se iz javnih sredstava.

Član 50.

Brak se zasniva na ravnopravnosti bračnih drugova. Brak se zaključuje pred nadležnim državnim organom. Zaključenje građanskog braka mora uvijek da prethodi zaključenju braka pred vjerskim službenikom.

Brak i pravni odnosi u njemu, u porodici i vanbračnoj zajednici uređuju se zakonom.

Država štiti porodicu, materinstvo, očinstvo, djecu i omladinu i stvara uslove potrebne za tu zaštitu.

Član 51.

Roditelji imaju pravo i dužnost da izdržavaju, obrazuju i vaspitavaju svoju djecu. To pravo i dužnost roditeljima se mogu oduzeti ili ograničiti samo iz razloga koji su radi zaštite interesa djeteta utvrđeni zakonom.

Djeca rođena van braka imaju jednaka prava kao i djeca rođena u njemu.

Član 52.

Odlučivanje o rođenju svoje djece je slobodno.

Država zajamčuje mogućnost za ostvarivanje ove slobode i stvara uslove koji roditeljima omogućavaju da donesu odluku o rođenju svoje djece.

Država materijalno pomaže porodoce sa većim brojem djece u skladu sa zakonom.

Član 53.

Djeca uživaju posebnu zaštitu i brigu. Prava i osnovne slobode čovjeka djeca uživaju u skladu sa svojim godinama života i zrelošću.

Djeci je zajamčena posebna zaštita od ekonomske, socijalne, fizičke, psihičke ili druge eksploatacije i zlostavljanja. Takva zaštita uređuje se zakonom.

Djeca i maloljetnici bez roditeljske brige, bez roditelja ili djeca koja nisu na odgovarajući način porodično zbrinuta uživaju posebnu zaštitu države. Njihov položaj uređen je zakonom.

Član 54.

Obrazovanje je slobodno.

Osnovno školsko obrazovanje je obavezno i finansira se iz javnih sredstava.

Država stvara mogućnosti da građani mogu da steknu odgovarajuće obrazovanje.

Član 55.

Državni univerziteti i državne visoke škole su autonomni.

Način njihovog finansiranja uređuje se zakonom.

Član 56.

Zajamčena je sloboda naučnog i umjetničkog stvaranja.

Član 57.

Zajamčena je zaštita autorskih i drugih prava koja proističu iz umjetničke, naučne, istraživačke i pronalazačke djelatnosti.

Član 58.

Svako ima pravo da slobodno izrazi pripadnost svom narodu ili nacionalnoj zajednici, da gaji i izražava svoju kulturu i upotrebljava svoj jezik i pismo.

Član 59.

Svako ima pravo da u ostvarivanju svojih prava i dužnosti i u postupku pred državnim i drugim organima koji obavljaju javnu službu, upotrebljava svoj jezik i pismo na način utvrđen zakonom.

Član 60.

Protivustavno je svako podsticanje na nacionalnu, rasnu, vjersku ili drugu neravnopravnost, kao i raspirivanje nacionalne, rasne, vjerske ili druge mržnje i netrpeljivosti.

Protivustavno je svako podsticanje na nasilje i rat.

Član 61.

Na osnovi reciprociteta utvrđenog Ustavnim sporazumom o Uniji republika BiH autohtonoj srpskoj i hrvatskoj nacionalnoj zajednici i njihovim pripadnicima zajamčeno je pravo na slobodnu upotrebu svojih nacionalnih simbola i da radi očuvanja svog nacionalnog identiteta osnivaju organizacije, razvijaju privredne, kulturne i naučnoistraživačke djelatnosti i djelatnosti u oblasti javnog informisanja i izdavaštva. U skladu sa zakonom ove nacionalne zajednice i njihovi pripadnici imaju pravo na vaspitanje i obrazovanje na svom jeziku i na oblikovanje i razvijanje tog vaspitanja i obrazovanja. Nacionalnim zajednicama i njihovim pripadnicima zajamčeno je pravo da gaje odnose sa svojim matičnim narodima i njihovim državama. Država materijalno i moralno pomaže ostvarivanje ovih prava.

Nacionalne zajednice neposredno su zastupljene u predstavničkim organima lokalne samouprave i u Državnom stanku.

Zakonom se uređuje položaj i način ostvarivanja prava srpske odnosno hrvatske nacionalne zajednice na područjima gdje žive, obaveze samoupravnih lokalnih zajednica za ostvarivanje tih prava, kao i ona prava koja pripadnici tih nacionalnih zajednica ostvaruju i izvan tih područja. Prava obje nacionalne zajednice i njihovih pripadnika zajamčena su bez obzira na broj pripadnika tih zajednica.

Zakoni, drugi propisi i opći akti koji se odnose samo na ostvarivanje ustavom utvrđenih prava i položaja nacionalnih zajednica, ne mogu se donijeti bez saglasnosti predstavnika nacionalnih zajednica.

Član 62.

Položaj i posebna prava drugih nacionalnih zajednica koje žive u Bosni uređuju se zakonom na bazi reciprociteta.

III. EKONOMSKI I SOCIJALNI ODNOSI

Član 63.

Država stvara mogućnost za zapošljavanje i za rad i obezbjeđuje njihovu zakonsku zaštitu.

Član 64.

Vlasništvo je zajamčeno.

Zakonom se utvrđuje način sticanja i korištenja vlasništva.

Zakonom se utvrđuje način i uslovi nasljeđivanja.

Član 65.

Stranci mogu sticati pravo vlasništva na nepokretnostima pod uslovima utvrđenim zakonom.

Stranci ne mogu steći pravo vlasništva na zemljištima, osim nasljeđivanjem na osnovu reciprociteta.

Član 66.

Pravo vlasništva na nepokretnostima može se u javnom interesu oduzeti ili ograničiti u slučajevima i na način utvrđen zakonom, uz isplatu pravične i prethodne naknade.

Član 67.

Na javnom dobru može se steći posebno pravo korištenja pod uslovima utvrđenim zakonom.

Zakonom se utvrđuju uslovi pod kojima se mogu iskorišćavati prirodna bogastva.

Zakonom se može utvrditi da prirodna bogastva mogu iskorišćavati i strana lica, kao i uslovi za iskorišćavanje.

Član 68.

Zakonom se radi racionalog iskorišćavanja utvrđuju posebni uslovi za korišćenje zemljišta.

Zakonom se utvrđuje posebna zaštita poljoprivrednog zemljišta.

Država se stara o privrednom, kulturnom i socijalnom napretku stanovništva u brdskim i planinskim područjima.

Član 69.

Svako u skladu sa zakonom ima pravo na zdravu životnu sredinu.

Država obezbjeđuje zdravu životnu sredinu. U tom cilju zakonom se utvrđuju uslovi i načini za obavljanje privrednih i drugih djelatnosti.

Zakonom se utvrđuje pod kojim uslovima i u kom obimu je izazivač štete u životnoj sredini dužan da štetu nadoknadi.

Zaštita životinja, šuma i voda uređuje se zakonom.

Član 70.

Svako je dužan da u skladu sa zakonom štiti prirodne znamenitosti i rijetkosti, kao i spomenike kulture.

Država i lokalne zajednice staraju se o očuvanju prirodne i kulturne baštine.

Član 71.

Preduzetnička inicijativa je slobodna.

Zakonom se utvrđuju uslovi za osnivanje preduzeća i ustanova. Preduzetnička djelatnost ne može se vršiti u suprotnosti sa javnim interesom.

Zabranjena su djela nelojalne konkurencije i djela koja u suprotnosti sa zakonom ograničavaju konkurenciju.

Član 72.

Radnici učestvuju u upravljanju preduzećima i ustanovama na način i pod uslovima utvrđenim zakonom.

Član 73.

Osnivanje i rad sindikata i učlanjivanje u sindikate je slobodno.

Član 74.

Radnici imaju pravo na štrajk.

Ako to zahtijeva javni interes pravo na štrajk, uzimajući u obzir vrstu i prirodu djelatnosti, može se ograničiti zakonom.

Član 75.

Država stvara mogućnosti da državljanin može steći odgovarajući stan.

Član 76.

Stranci zaposleni u Bosni i članovi njihovih porodica imaju prava utvrđena zakonom.

IV. DRŽAVNO UREĐENJE

1. Državni stanak (Sabor)

Član 77.

Državni stanak (Sabor) sačinjavaju zastupnici državljana Bosne i broji 110 zastupnika.

Zastupnici se biraju opštim jednakim, neposrednim i tajnim glasanjem.

U Državni stanak uvijek se bira po jedan zastupnik manjinske nacionalne zajednice u skladu sa zakonom.

Izborni sistem uređuje se zakonom koji donosi Državni stanak dvotrećinskom većinom glasova svih zastupnika.

Član 78.

Državni stanak bira se na četiri godine.

U slučaju da mandat Državnog stanka istekne u toku rata ili u vrijeme trajanja vanrednog stanja, njegov mandat prestaje šest mjeseci po prestanku rata ili vanrednog stanja, a može i ranije, ako stanak tako odluči.

Izbore za Državni stanaka raspisuje Predsjednik Republike. Novi Državni stanak bira se najranije dva mjeseca a najkasnije 15 dana prije isteka četiri godine od prve sjednice prethodnog Državnog stanka. Ako se Državni stanak raspusti, novi stanak bira se najkasnije dva mjeseca po raspuštanju prethodnog. Mandat prethodnog Državnog stanka završava se prvom sjednicom novog Državnog stanka, koju saziva predsjednik Republike najkasnije 20 dana po izboru.

Član 79.

Zastupnici su predstavnici svojih birača i ne obavezuju ih bilo čija uputstva.

Zakonom se utvrđuje ko ne može biti biran za zastupnika, kao i nespojivost funkcije zastupnika sa drugim funkcijama i dje-latnostima.

Za zastupnika može biti izabrano samo lice koje je napunilo 25 godina, koje je najmanje 7 godina državljanin Bosne i koje je u trenutku izbora nastanjeno najmanje 2 godine u okrugu u kome se bira.

Državni stanak potvrđuje zastupničke mandate. Protiv odluke Državnog stanka, u skladu sa zakonom, može se podnijeti žalba Ustavnom sudu.

Član 80.

Zastupnik Državnog stanka nije krivično odgovoran za mišljenje ili glas koji je izrekao na sjednicama Državnog stanka ili njegovih radnih tijela.

Zastupnik ne može biti pritvoren niti se protiv njega, ako se pozove na imunitet, može pokrenuti krivični postupak bez dozvole Državnog stanka osim ako je bio zatečen u vršenju krivičnog djela za koje je propisana kazna zatvora veća od 5. godina.

Državni stanak može priznati imunitet i zastupniku koji se na njega nije pozvao ili je bio uhvaćen u vršenju krivičnog djela iz prethodnog stava.

Član 81.

Državni stanak ima predsjednika, potpresjednika i obrazuje svoje predsjedništvo.

Član 82.

Državni stanak radi na redovnim i vanrednim sjednicama.

Redovne i vanredne sjednice saziva predsjednik Državnog stanka, vanrednu sjednicu dužan je da sazove ako to zahtijeva najmanje četvrtina zastupnika ili Predsjednik Republike.

Član 83.

Državni stanak donosi odluke ako je na sjednici prisutna većina zastupnika. Državni stanak donosi zakone i druge odluke i ratifikuje međunarodne ugovore većinom prisutnih zastupnika, osim ako je Ustavom, zakonom ili poslovníkom utvrđena drugačija većina.

Član 84.

Prava i obaveze državljana i drugih lica mogu se utvrditi samo zakonom.

Materija koja ne spada u oblast zakona ima uredbodovani karakter.

ALTERNATIVA ZA ČLAN 84.

Zakonom se utvrđuju pravila koja se tiču:

- prava državljana i drugih lica u vršenju javnih sloboda, prava i obaveza;

- državljanstva, ličnog statusa i pravne sposobnosti, bračnog režima, nasljeđivanja i poklona;

- određivanja krivičnih djela, kao i kazni koje se na njih primjenjuju; krivičnog postupka, amnestije; osnivanja sudova i statusa sudija;

- utvrđivanje osnova, iznosa i načina naplate svih dažbina; režima emitovanja novca;

- izbornog režima;

- ustanovljavanja javnih ustanova

- nacionalizacije preduzeća i prenosa svojine preduzeća iz javnog sektora u privatni;

Zakonom se određuju osnovna načela:

- opšte organizacije narodne odbrane

- upravljanja lokalnim zajednicama, njihovih nadležnosti i njihovih prihoda;
- nastave;
- režim svojine, stvarnih prava i civilnih i trgovačkih obli-gacija;
- radnog prava, sindikalnog prava i socijalnog osiguranja.

Finansijskim zakonima određuju se državni prihodi i ras-hodi.

Programskim zakonom određuju se ciljevi privredne i so-cijalne aktivacije države.

Odredbe ovog člana mogu da budu precizirane i dopunje-ne posebnim organskim zakonom.

Materija koja ne spada u oblast zakona ima uredoodavni karakter.

Član 85.

Zakone može predlagati vlada ili svaki zastupnik. Zakon može predložiti najmanje 5000 birača.

Član 86.

Državni stanak donosi zakone u višefaznom postupku, ako poslovníkom nije drugačije utvrđeno.

Član 87.

Državni stanak može o pitanjima koja se uređuju zakonom raspisati referendum. Državni stanak obavezuje ishod referendu-ma.

Državni stanak referendum iz prethodnog stava raspisuje na svoju inicijativu, ali je dužan da ga raspiše ako to zahtijeva naj-manje trećina zastupnika, Ekonomsko-socijalni savjet ili 40.000 birača.

Pravo da glasaju na referendumu imaju svi državljani koji imaju biračko pravo.

Smatra se da je prijedlog usvojen ako se za njega izjasnila većina birača koji su glasali.

Referendum se uređuje zakonom koji se donosi dvotrećinskom većinom glasova prisutnih zastupnika.

Član 88.

Zakone proglašava ukazom Predsjednik Republike najkasnije u roku od 8 dana od dana njihovog donošenja.

Predsjednik Republike može u roku od sedam dana od dana donošenja zakona a prije njegovog proglašenja zahtijevati da Državni stanak o njemu još jednom odlučuje. Pri ponovnom odlučivanju za donošenje zakona mora da glasa većina svih zastupnika, osim ako Ustavom za donošenje razmatranog zakona nije predviđen veći broj glasova. Ponovna odluka državnog stanaka je konačna.

Ako Predsjednik Republike ne vrati neki zakonski prijedlog u roku 7 dana od kako mu je podonijet na potpis, zakonski prijedlog će postati zakon kao da ga je potpisao, osim ukoliko Državni stanak odlaganjem svog rada ne spriječi njegovo vraćanje, u tom slučaju prijedlog neće postati zakon.

Član 89.

Državni stanak odlučuje o uvođenju ratnog ili vanrednog stanja.

Ratno ili vanredno stanje se proglašava kada su ugroženi opstanak države, naroda, prirodna i javna dobra.

Ratno ili vanredno stanje uvodi se ili ukida na prijedlog Vlade.

U slučaju ratnog ili vanrednog stanja Državni stanak odlučuje o upotrebi snaga odbrane.

Kada Državni stanak ne može da se sastane, o pitanjima iz stava 1. i 2. odlučuje Predsjednik Republike. On je dužan da

odluke podnese na potvrdu Državnom stanku odmah pošto se sastane.

Član 90.

Državni stanak može narediti istragu o pitanjima od javnog interesa, međutim to je dužan da učini na zahtjev trećine zastupnika Državnog stanka ili na zahtjev Ekonomsko-socijalnog savjeta. U tu svrhu imenuje komisiju koja u pitanjima uviđa i proučavanja ima shodno jednaka ovlaštenja kao i pravosudni organi.

Državni stanak može provoditi anketu.

Član 91.

Državni stanak ima poslovnik koji se donosi dvotrećinskom većinom glasova prisutnih zastupnika.

Član 92.

Zastupnici državnog stanka dobijaju platu ili naknadu utvrđenu zakonom.

2. Ekonomsko-socijalni savjet

Član 93.

Ekonomsko-socijalni savjet je zastupništvo nosilaca socijalnih, privrednih, profesionalnih i lokalnih interesa. Savjet ima 50 članova.

Savjet sačinjavaju:

- pet predstavnika poslodavaca;
- pet predstavnika posloprimaca;
- po pet predstavnika seljaka, zanatlija i samostalnih zanimanja;

-devet predstavnika vanprivrednih djelatnosti;

-24 predstavnika lokalnih zajednica.

Organizacija Savjeta uređuje se zakonom.

Član 94.

Savjet ima pravo inicijative podnošenja prijedloga i davanja mišljenja.

Savjet može:

-Državnom stanku predlagati donošenje zakona;

-Državnom stanku davati mišljenje o svim pitanjima iz njegove nadležnosti;

-zahtijevati od Predsjednika Republike prije proglašenja nekog zakona da se o njemu još jednom odlučuje;

-zahtijevati raspisivanje referenduma o pitanjima koja se uređuju zakonom;

-zahtijevati istragu ili anketu o pitanjima od javnog interesa.

Na zahtjev Državnog stanka Savjet je dužan da iznese mišljenje o pojedinom pitanju.

Član 95.

Izbori u Savjet uređuje zakon koji donosi Državni stanak dvotrećinskom većinom glasova svih zastupnika.

Članovi Savjeta biraju se na pet godina.

Član 96.

Savjet donosi odluke ako je na sjednici prisutna većina članova.

Savjet donosi odluke većinom opredijeljenih glasova prisutnih članova. Zahtjev za raspisivanje referenduma Savjet donosi većinom glasova svih članova.

Član 97.

Član Savjeta ne može istovremeno biti zastupnik u Državnom stanku.

Članovi Savjeta uživaju jednak imunitet kao i zastupnik. O imunitetu odlučuje Savjet.

Član 98.

Savjet ima poslovnik koji se donosi većinom glasova svih članova.

3. Predsjednik Republike

Član 99.

Predsjednik Republike predstavlja Republiku Bosnu i vrhovni je komandant njenih oružanih snaga.

Član 100.

Predsjednik Republike bira se na neposrednim, opštim i tajnim izborima.

Smatra se da je za Predsjednika Republike izabran kandidat koji je izabran većinom važećih glasova.

Predsjednik Republike bira se na pet godina, a najviše dvaput uzastopno. Ako mandat Predsjednika Republike istekne u toku rata ili u vrijeme trajanja vanrednog stanja, mandat mu prestaje šest mjeseci po prestanku ratnog ili vanrednog stanja.

Za Predsjednika Republike može biti izabrano samo lice koje je rođeno u Bosni i Hercegovini i da je posljednjih 10 godina živilo u Bosni.

Izbore za Predsjednika Republike raspisuje predsjednik Državnog stanka. Predsjednik Republike mora biti izabran najkasnije u roku od 60 dana prije isteka mandata prethodnog Predsjednika.

Član 101.

Prije nego što preuzme funkciju Predsjednik Republike pred Državnim stankom polaže zakletvu:

“Zaklinjem se da ću poštovati Ustav i zakone bosanskog naroda, da ću čuvati nacionalnu nezavisnost i nepovrjedljivost teritorije Bosne”.

Član 102.

Funkcija Predsjednika Republike nespojiva je sa obavljanjem druge javne funkcije ili zanimanja.

Član 103.

U slučaju trajne spriječenosti, smrti, ostavke ili drugog prestanka funkcije Predsjednika, do izbora novog Predsjednika funkciju Predsjednika Republike privremeno vrši predsjednik Državnog stanka. U tom slučaju izbore za novog Predsjednika Republike treba raspisati najkasnije u roku od 15 dana od dana prestanka funkcije prethodnog Predsjednika.

Predsjednik Državnog stanka privremeno vrši funkciju Predsjednika Republike i u vrijeme spriječenosti Predsjednika Republike.

Član 104.

Predsjednik Republike:

- raspisuje izbore za Državni stanak;
- proglašava zakone;
- imenuje državne funkcionere kada je to utvrđeno zakonom;
- postavlja i opoziva ambasadore i poslanike Republike i prima akreditivna pisma stranih diplomatskih predstavništava;
- izdaje ratifikacione dokumente;
- odlučuje o pomilovanjima i aboliciji;

- dodjeljuje odlikovanja i počasne titule;
- obavlja druge poslove utvrđene ovim Ustavom.

Na zahtjev Državnog stanka Predsjednik Republike dužan je da izloži svoje mišljenje o pojedinom pitanju.

Član 105.

Kada Državni stanak zbog ratnog ili vanrednog stanja ne može da se sastane, Predsjednik Republike, na prijedlog Vlade može donositi uredbe sa zakonskom snagom.

Uredbom sa zakonskom snagom mogu se izuzetno ograničiti pojedina prava i osnove slobode, kako je to utvrđeno članom 16. ovog Ustava, ako je to u interesu odbrane.

Predsjednik Republike je dužan da uredbe sa zakonskom snagom podnese na potvrđivanje Državnom stanku odmah čim se sastane.

Član 106.

Ako Predsjednik Republike u vršenju svoje funkcije vrši povredu Ustava ili vrši teže povrede zakona, Državni stanak može ga optužiti pred Ustavnim sudom. Ustavni sud utvrđuje osnovanost optužbe ili optuženog oslobađa, a dvotrećinskom većinom glasova svih sudija može donijeti odluku o oduzimanju funkcije. Kada Ustavni sud dobije odluku Državnog stanka o optužbi, može donijeti odluku da Predsjednik Republike do donošenja odluke o optužbi privremeno ne može vršiti svoju funkciju.

4. V l a d a

Član 107.

Vladu sačinjavaju predsjednik i ministri. Vlada i pojedini ministri u pogledu svojih nadležnosti samostalni su i odgovorni Državnom stanku.

Član 108.

Predsjednik Republike na osnovu konsultacija sa šefovima poslaničkih klubova predlaže Državnom stanku kandidata za predsjednika Vlade.

Predsjednika Vlade Državni stanak bira većinom glasova svih zastupnika, ako Ustavom nije drukčije utvrđeno. Glasanje je tajno.

Ako kandidat ne dobije potrebnu većinu glasova, Predsjednik Republike poslije ponovnih konsultacija u roku od 14 dana može predložiti drugog ili ponovo istog kandidata.

Ako novi kandidat u ponovljenom glasanju na istoj sjednici ni poslije trećeg kruga glasanja ne dobije potrebnu većinu Predsjednik Republike raspušta Državni stanak i raspisuje nove izbore.

/Alternativa za stavove 3. i 4./

Ako u roku 30 dana ne izabere Predsjednika Vlade Državni stanak se raspušta i raspisuju se novi izbori.

Član 109.

Ministre imenuje i razrješava Državni stanak na prijedlog predsjednika Vlade.

Predloženi ministri dužni su da se prije imenovanja predstave nadležnoj komisiji Državnog stanka i odgovore na njena pitanja.

Ministri imaju pristup u Državni stanak i u Ekonomsko-socijalni savjet i pravo da budu saslušani kada to zatraže.

Državni stanak i Savjet mogu da zahtijevaju prisustvo ministra, na svojim sjednicama.

Član 110.

Predsjednik Vlade i ministri prilikom izbora, odnosno posle imenovanja pred Državnim stankom polažu zakletvu.

Ministri imaju pravo odlučivanja u Državnom stanku ako su njegovi članovi.

Član 111.

Vlada donosi uredbe.

Predsjednika Vlade stara se o jedinstvu političke i upravne orijentacije Vlade i usklađuje rad ministara. Ministri su zajednički odgovorni za rad Vlade, a svaki ministar za rad svog ministarstva.

Sastav i rad Vlade, broj, nadležnosti i organizacija ministarstava uređuju se zakonom.

Član 112.

Funkcija predsjednika Vlade i ministara prestaje kada se poslije izbora sastane novi Državni stanak. Funkcija ministara prestaje i svakim drugim prestankom funkcije predsjednika Vlade, kao i razrješenjem ili ostavkom ministra, pri čemu su dužni da tekuće poslove vrše do izbora novog predsjednika Vlade, odnosno do imenovanja novih ministara.

Član 113.

Državni stanak može izglasati nepovjerenje Vladi na prijedlog najmanje jedne četvrtine zastupnika većinom glasova svih zastupnika, osim ako Državni stanak dvotrećinskom većinom glasova svih poslanika ne donese drugačiju odluku ili ako je zemlja u ratnom ili vanrednom stanju.

Ako Državni stanak izglasa nepovjerenje ili odbaci program o opštoj politici Vlade, predsjednik Vlade mora podonijeti Predsjedniku Republike ostavku.

Član 114.

Predsjednik Vlade može zahtijevati glasanje o povjerenju Vladi. Ako Vlada ne dobije podršku većine glasova svih zastupnika Državni stanak je dužan da u roku od 30 dana izabere novog predsjednika Vlade ili da dotadašnjem predsjedniku pri ponovnom glasanju izglasa povjerenje. U protivnom Predsjednik Repu-

blike raspustiće Državni stanak i raspisati nove izbore. Predsjednike Vlade može pitanje povjerenja vezati i za donošenje zakona ili druge odluke u Državnom stanku. Ako se odluka ne donese, smatra se da je Vladi izglasano nepovjerenje.

Član 115

Od zahtjeva za glasanje o povjerenju odnosno nepovjerenju do glasanja mora da protekne najmanje 48 časova.

Član 116.

Najmanje deset zastupnika može u Državnom stanku pokrenuti interpelaciju o radu Vlade ili pojedinog ministra.

Ako poslije rasprave o interpelaciji većina svih zastupnika izrekne nepovjerenje Vladi ili pojedinom ministru, Državni stanak razriješiće Vladu ili ministra.

Član 117.

Niko ne može predsjednika Vlade i ministre osloboditi od odgovornosti.

Predsjednika Vlade ili ministra Državni stanak može pred Ustavnim sudom optužiti zbog povrede Ustava i zakona u vršenju funkcije.

Zakonom će se utvrditi slučajevi i odgovornosti, kazne koje se mogu izreći, kao i način vođenja postupka protiv njih, bilo po tužbi Državnog stanka bilo na traženje oštećenih stranaka.

5. Uprava

Član 118.

Organizacija uprave, njene nadležnosti i način imenovanja njenih funkcionera uređuju se zakonom.

Organi uprave svoj rad obavljaju samostalno u okviru i na osnovu Ustava i zakona.

Protiv odluka i radnji organa uprave i nosilaca javnih ovlaštenja zajamčena je sudska zaštita prava i zakonitih interesa državljana i organizacija.

Član 119.

Zadatke uprave neposredno obavljaju ministarstva.

Zakonom, lokalne zajednice, preduzeća i druge organizacije, kao i pojedinci mogu dobiti javno ovlaštenje za obavljanje pojedinih funkcija državne uprave.

Član 120.

Zapošljavanje u službama uprave moguće je samo na osnovu javnog konkursa, osim u slučajevima utvrđenim zakonom.

6. Odbrana zemlje

Član 121.

Odbrana zemlje je obavezna za državljanje u granicama i na način utvrđen zakonom.

Član 122.

Vrsta, obim i organizacija odbrane nepovrjedivosti integriteta državne teritorije uređuju se zakonom koji donosi Državni stanak dvotrećinskom većinom glasova prisutnih zastupnika.

Nadzor nad sprovođenjem odbrane vrši Državni stanak.

7. Sudstvo

Član 123.

Sudije su u obavljanju sudijske funkcije nezavisane. Obavezuje ih Ustav i zakon.

Član 124.

Uređenje i nadležnost sudova utvrđuje se zakonom.

Vanredni sudovi se ne mogu ustanovljivati.

Posebnim zakonima regulisaće se organizacija vojnih sudova, njihova ovlašćenja, prava i ovlašćenja ovih sudova, kao i trajanje njihove funkcije.

Član 125.

Vrhovni sud je najviši sud u državi.

Vrhovni sud odlučuje o redovnim i vanrednim pravnim sredstvima i obavlja druge poslove utvrđene zakonom.

Član 126.

Zakonom se uređuju slučajevi i oblici neposrednog učešća državljana u sprovođenju sudske vlasti.

Član 127.

Funkcija sudije je trajna. Zakonom se utvrđuje starosna granica i drugi uslovi za izbor.

Zakonom se utvrđuje starosna granica za penzionisanje sudija.

Član 128.

Sudije Vrhovnog suda bira Državni stanak na prijedlog Predsjednika Republike.

Član 129.

Sudiji Vrhovnog suda prestaje sudijska funkcija ako nastupe razlozi predviđeni zakonom.

Ako sudija u obavljanju sudijske dužnosti vrši povredu Ustava ili težu povredu zakona, Državni stanak može na prijedlog Predsjednika Republike razriješiti sudiju.

U slučaju namjerno učinjenog krivičnog djela zloupotrebe sudske funkcije, utvrđenog pravosnažnom sudskom odlukom, Državni stanak razriješiće sudiju.

Član 130.

Funkcija sudija nije spojiva sa funkcijama u drugim državnim organima, u organima lokalne samouprave i u organima političkih stranaka, kao ni sa drugima funkcijama i djelatnostima za koje je to utvrđeno zakonom.

Član 131.

Niko ko učestvuje u suđenju ne može biti pozvan na odgovornost za mišljenje koje je dao prilikom odlučivanja u sudu.

Sudija ne može biti pritvoren, niti se bez dozvole organa koji ga je birao protiv njega može pokrenuti krivični postupak ako je osumnjičen da je učinio krivično djelo u vršenju sudijske funkcije.

8. Državno tužilaštvo

Član 132.

Državni tužilac podnosi i zastupa krivične optužbe i ima druge zakonom utvrđene nadležnosti.

Uređenje, organizacija i nadležnost državnih i vojnih tužilaštava utvrđuju se zakonom.

Član 133.

Funkcija Državnog tužioca nije spojiva sa funkcijama u drugim državnim organima, u organima lokalne samouprave i u organima političkih stranaka, kao ni sa drugim funkcijama i djelatnostima za koje je to utvrđeno zakonom.

9. Advokatura i notarijat

Član 134.

Advokatura je kao dio pravosuđa samostalna i nezavisna služba koja se uređuje zakonom.

Notarijat je javna služba koja se uređuje zakonom.

V. USTAVNOST I ZAKONITOST

Član 135.

Zakoni, podzakonski akti i drugi opći akti moraju biti saglasni sa Ustavom.

Zakoni moraju biti u skladu sa općevažecim načelima međunarodnog prava i sa važecim međunarodnim ugovorima koje je ratifikovao Državni stanak, a podzakonski propisi i drugi opći akti i sa drugim ratifikovanim međunarodnim ugovorima.

Podzakonski propisi i drugi opći akti moraju biti u skladu sa Ustavom i zakonima.

Pojedinačni akti i radnje državnih organa, organa lokalnih zajednica i nosilaca javnih ovlašćenja moraju se zasnivati na zakonu ili propisu zasnovanom na zakonu.

Član 136.

Propisi moraju biti objavljeni prije stupanja na snagu. Propis stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja, ako propisom nije drugačije utvrđeno.

Državni propisi se objavljuju u državnom službenom listu, a propisi lokalnih zajednica u službenom glasilu koje same određuju.

Član 137.

Zakoni, drugi propisi i opći akti ne mogu imati povratno dejstvo.

Samo se zakonom može utvrditi da pojedine njegove odredbe imaju povratno dejstvo, ako je to u javnom interesu.

Član 138.

Ako sud prilikom odlučivanja smatra da je zakon koji bi trebalo primijeniti protivustavan, dužan je da postupak prekine i pokrene postupak pred Ustavnim sudom. Postupak pred sudom nastavlja se po odluci Ustavnog suda.

Član 139.

O zakonitosti konačnih pojedinačnih akata kojima državni organi, organi lokalnih zajednica i nosioci javnih ovlašćenja odlučuju o pravima ili obavezama i pravnim interesima pojedinaca i organizacija, nadležni sud odlučuje u upravnom sporu, ako za određeno pitanje nije zakonom predviđena druga sudska zaštita.

Ako nije obezbijeđena druga sudska zaštita, u upravnom sporu, nadležni sud odlučuje i o zakonitosti pojedinačnih radnji i akata kojima se zadire u ustavna pitanja pojedinaca.

Član 140.

Pravni odnosi uređeni pravosnažnom odlukom državnog organa mogu se poništiti, ukinuti ili preinačiti samo u slučajevima i po postupku utvrđenom zakonom.

VI. USTAVNI SUD

Član 141.

Ustavni sud odlučuje o:

-usklađenosti zakona sa Ustavom:

-usklađenosti zakona i drugih propisa sa ratifikovanim međunarodnim ugovorima i općim načelima međunarodnog prava;

-usklađenosti podzakonskih propisa sa Ustavom i zakonima;

-usklađenosti propisa lokalnih zajednica sa Ustavom i zakonima;

-usklađenosti općih akata donijetih za izvršavanje javnih ovlašćenja sa Ustavom, zakonima i podzakonskim propisima;

-ustavnim žalbama zbog povreda prava i osnovnih sloboda čovjeka pojedinačnim aktima;

-sukobima nadležnosti između države i lokalnih zajednica i između samih lokalnih zajednica;

-sukobima nadležnosti između sudova i drugih državnih organa;

-sukobima nadležnosti između Državnog stanka, Predsjednika Republike i Vlade;

-protivustavnosti akata i djelovanja političkih stranaka;

-drugim pitanjima koja su mu ovim Ustavom ili zakonima stavljena u nadležnost.

Ako zakonom nije drugačije utvrđeno, Ustavni sud odlučuje o ustavnoj žalbi samo ako je iscrpljena pravna zaštita. O tome da li Ustavni sud ustavnu žalbu prima u razmatranje odlučuje sa na osnovu kriterija i postupka utvrđenih zakonom.

Član 142.

Ako Ustavni sud utvrdi da je zakon protivustavan, ukinuće ga u cjelini ili djelimično. Ukidanje stupa na snagu odmah ili u roku koji odredi Ustavni sud. Ovaj rok ne može biti duži od godinu dana. Druge protivustavne ili nezakonite propise ili opšte akte Ustavni sud će poništiti ili ukinuti. Ustavni sud može pod uslovima utvrđenim zakonom do donošenja konačne odluke, u cjelini ili djelimično, obustaviti izvršenja akta čiju ustavnost ili zakonitost ocjenjuje.

Ako Ustavni sud pri odlučivanju o ustavnoj žalbi utvrdi protivustavnost propisa ili općeg akta, može ga u skladu sa odredbama stava 1. poništiti ili ukinuti.

Pravne posljedice odluka Ustavnog suda uređene su zakonom.

Član 143.

Postupak pred Ustavnim sudom uređuje se zakonom.

Predlagače zahtjeva za pokretanje postupka pred Ustavnim sudom utvrđuje zakon. Svako može dati inicijativu za pokretanje postupka ako iskaže svoj pravni interes.

Ustavni sud odlučuje većinom glasova svih sudija, ako Ustavom ili zakonom za pojedine slučajeve nije utvrđeno drugačije. O tome da li će pokrenuti postupak na osnovu ustavne žalbe Ustavni sud može odlučivati u užem sastavu od onog utvrđenog zakonom.

Član 144.

Ustavni sud sačinjava devet sudija koje na prijedlog Predsjednika Republike bira Državni stanak na način utvrđen zakonom.

Sudije se biraju iz reda pravnih stručnjaka.

Predsjednika Ustavnog suda iz svojih redova biraju sudije na tri godine.

Član 145.

Sudija Ustavnog suda može biti prijevremeno razriješen dužnosti, na način utvrđen zakonom, samo:

-ako sam to zahtijeva;

-ako je kažnjen za krivično djelo kaznom lišenja slobode,
ili

-zbog trajnog gubitka radne sposobnosti za obavljanje svoje funkcije.

Član 146.

Sudije Ustavnog suda se biraju na devet godina. Ustavne sudije ne mogu biti ponovo izabrane.

Po isteku roka za koji je izabran Ustavni sudija vrši funkciju do izbora novog sudije.

Član 147.

Funkcija sudije Ustavnog suda nije spojiva sa funkcijama u državnim organima, u organima lokalne samouprave i organima političkih stranaka, kao ni sa drugim funkcijama i djelatnostima koje po zakonu nisu spojive sa funkcijom sudije Ustavnog suda.

Član 148.

Sudije Ustavnog suda uživaju jednak imunitet kao i poslanici državnog stanka. O imunitetu odlučuje Državni stanak.

/Alternativa/: O imunitetu odlučuje Ustavni sud.

VII. LOKALNA SAMOUPRAVA

Član 149.

Lokalna samouprava uređuje se zakonom.

Stanovnici Bosne lokalnu samoupravu ostvaruju u okruzima, opštinama i drugim lokalnim zajednicama.

Okruzi i opštine su administrativne lokalne zajednice u kojima se vrši lokalna samouprava.

Stanovnici sela i naselja mogu obrazovati mjesne zajednice kao oblike svoje samouprave.

Član 150.

Država zakonom na okrug može prenijeti obavljanje pojedinih zadataka iz državne nadležnosti za koje obezbjeđuje sredstva i stručni nadzor.

Član 151.

Okrugom upravlja vijeće i predsjednik (načelnik) okruga. Vijeće okruga bira se glasanjem.

Predsjednika (načelnika) okruga biraju stanovnici okruga tajnim glasanjem.

Predsjednik (načelnik) okruga odgovoran je za rad organa uprave okruga.

Član 152.

Teritorija opštine obuhvata naselje ili više naselja povezanim zajedničkim potrebama i interesima stanovnika.

Član 153.

U nadležnosti opštine spadaju lokalni poslovi koje opština može urediti samostalno i koji se tiču samo stanovnika opštine.

Opštinom upravlja vijeće i predsjednik (načelnik) opštine.

Vijeće i predsjednika (načelnika) opštine biraju stanovnici opštine tajnim glasanjem.

Predsjednik (načelnik) opštine odgovoran je za rad organa uprave opštine. Država zakonom na opštinu može prenijeti obavljanje pojedinih zadataka iz državne nadležnosti za koje obezbjeđuje sredstva i stručni nadzor.

Član 154.

Urbanizirana mjesta prema uslovima utvrđenim zakonom mogu dobiti status grada.

Grad ima položaj opštine.

Grad Sarajevo ima položaj okruga.

Član 155.

Lokalne zajednice se finansiraju iz vlastitih izvora. Okruzima i opštinama koji zbog slabe privredne razvijenosti ne mogu u potpunosti da obezbijede obavljanje svojih zadataka država, u

skladu sa zakonom utvrđenim načelima i kriterijumima, obezbjeđuje dodatna sredstva.

Član 156.

Ako organi opštine i okruga ne obavljaju na propisan i zadovoljavajući način prenese državne nadležnosti, Vlada će putem svojih ministarstava preuzeti staranje za njihovo uspješno obavljanje.

Član 157.

Državni organi vrše nadzor nad zakonitošću rada organa lokalnih zajednica.

VIII. JAVNE FINANSIJE

Član 158.

Država i lokalne zajednice pribavljaju sredstva za ostvarivanje svojih zadataka porezima i drugim obaveznim davanjima, kao i prihodima od sopstvene imovine.

Nikakav porez ili taksa ne mogu biti uvedeni na predmete koji se izvoze.

Država i lokalne zajednice vrijednost svoje imovine iskazuju imovinskim bilansima.

Član 159.

Samo na osnovu zakona mogu se dodjeljivati penzije i pokloni koji se isplaćuju iz državne blagajne.

Član 160.

Država zakonom propisuje poreze, carine i druga davanja. Lokalne zajednice propisuju poreze i druga davanja svojim aktima pod uslovima koji su utvrđeni Ustavom i zakonom.

Porezi koje ubire država izglasavaju se svake godine. Zakoni kojima se oni uvode važe samo godinu dana, ukoliko ne budu obnovljeni.

Samo zakonom se mogu ustanovljivati oslobođenja ili smanjenja poreza.

Član 161.

Svi prihodi i rashodi države i lokalnih zajednica za finansiranje javne potrošnje moraju biti unijeti u njihov budžet i završni račun.

Svake godine se donosi završni račun i budžet države i lokalnih zajednica.

Ako se budžet ne donese do prvog dana kada treba da počne njegovo izvršavanje, korisnici koji se finansiraju iz budžeta privremeno se finansiraju na osnovu prethodnog budžeta.

Član 162.

Kreditni na teret države i garancija države za kredite mogu se davati samo na osnovu zakona.

Član 163.

Računski sud je najviši organ kontrole državnih računa, državnog budžeta i cjelokupne javne potrošnje.

Računski sud se organizuje zakonom.

Računski sud je u svom radu nezavisan, a obavezuje ga Ustav i zakon.

Član 164.

Računski sud nadležan je da ispituje i likvidira račune opšte uprave i svih računopologača državnoj blagajni. On se stara da nijedan stav sa budžetskih rashoda ne bude prekoračen i da ne bude izvršeno nikakvo prenošenje sredstava. On zaključuje račune različitih organa državne uprave i nadležan je da u tu svrhu prikuplja sva potrebna obavještenja i računске dokumente. Opšti državni završni račun podnosi se Državnom stanku sa primjedbama računskog suda.

Član 165.

Članove računskog suda imenuje Državni stanak na vrijeme utvrđeno zakonom.

Član 166.

Republika Bosna ima centralnu (nacionalnu) banku. U svom radu ova banka je samostalna i odgovorna neposredno Državnom stanku. Centralna (nacionalna) banka osniva se zakonom.

Centralna (nacionalna) banka je ustanova monetarnog sistema države.

Guvernera centralne (nacionalne) banke imenuje Državni stanak.

IX. POSTUPAK ZA PROMJENU USTAVA

Član 167.

Prijedlog za pokretanje postupka za promjenu Ustava može dati Predsjednik Republike, trideset zastupnika Državnog stanka, Vlada ili najmanje 30.000 birača.

O prijedlogu odlučuje Državni stanak dvotrećinskom većinom glasova prisutnih zastupnika.

Član 168.

Promjena Ustava smatra se usvojenom ako se za akt o promjeni Ustava izjasnila dvotrećinska većina svih zastupnika.

Član 169.

Nikakav postupak promjene Ustava ne može da bude pokrenut odnosno nastavljen za vrijeme rata ili ako je Državni stanak spriječen da se slobodno sastane na državnoj teritoriji.

Član 170.

Promjena Ustava stupa na snagu proglašenjem u Državnom stanaku.

X. PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 171.

Ovaj Ustav stupa na snagu danom proglašenja.

Član 172.

Odredbe ovog Ustava primjenjuju se od dana proglašenja, osim ako Ustavnim zakonom za sprovođenje ovog Ustava nije drugačije utvrđeno.

Član 173.

Za sprovođenje ovog Ustava i za obezbjeđenje prelaska na primjenu odredaba ovog Ustava donosi se Ustavni zakon.

KAKO BI TREBALO UREDITI NAŠU ISLAMSKU ZAJEDNICU

**(Neka načelna i organizaciona pitanja za koja mislim da
treba da budu uređena Ustavom Islamske zajednice)**

1. Pravni subjektivitet islamske zajednice ne proizilazi iz njenog statusa udruženja građana.^{*)} Ona nije udruženje građana i ne treba da bude registrovana kod suda kao takva. Njen pravni subjektivitet proizilazi iz samog državnog ustava i tu činjenicu treba unijeti u preambulu Ustava Islamske zajednice. Prema tome u Bosni i Hercegovini može postojati samo jedna islamska zajednica koja će obuhvatiti muslimane Bošnjake i muslimane drugih nacionalnosti. To isto važi za sve oblike aktivnosti

^{*)} „Hikmet“, broj 7, 30.6.1994., Tuzla.

muslimana Bošnjaka koji se ostvaruju kroz islamsku zajednicu u dijaspori. Njihov subjektivitet će proizilaziti iz državnog ustava zemalja u kojima djeluju i Ustava Islamske zajednice. To proizilazi iz onih odredaba državnih ustava koje proklamuju slobodu vjere. Prema tome, njihovo organizovanje i djelovanje ne može proizilaziti iz zakonodavstva tih zemalja, jer se vjere organizuju i djeluju autonomno, u skladu sa svojim Ustavom. U slučaju spora neophodna je intervencija Rijasetu Islamske zajednice.

2. Poslije prestanka postojanja hilafeta, muslimani su u raznim zemljama svoje islamske institucije organizovali po nacionalnom i državnom principu, ako su pripadali određenoj naciji i imali svoje nacionalne države. Bosanski muslimani nisu imali sreće da se tako organizuju, jer ih se nastojalo denacionalizirati ili prevesti u druge nacije. Od ulaska Austrije u BiH, preko režima dviju Jugoslavija, bosanski muslimani nisu imali autonomije u pogledu svog organizovanja. Njihovi ustavi bili su sankcionirani od političkih režima i time islamska zajednica stavljana u funkciju vladajućih režimskih struktura. Danas se, po prvi put, bosanski muslimani imaju priliku organizovati potpuno autonomno, bez uticaja državnih vlasti. Pošto su u međuvremenu vratili svoje nacionalno ime - Bošnjaci, a država Bosna i Hercegovina, koju su oni oduvijek smatrali svojom domovinom, postala međunarodnopravno priznata, imaju mogućnost da svojoj islamskoj zajednici kroz sam njen naziv daju nacionalno i kulturno prepoznatljiv bosanski, odnosno bošnjački identitet, po tome će se razlikovati u svjetskoj zajednici muslimana, ali istovremeno joj i pripadati. Otuda su, umjesto današnjeg: Islamska zajednica u BiH, moguća dva naziva. Bosanska islamska zajednica, prema historijskom imenu države, ili, Islamska zajednica u Bošnjaka, prema nacionalnoj pripadnosti. Pod oba ova naziva bili bi obuhvaćeni i Bošnjaci koji žive u dijaspori, ne osporavajući pravo da njoj pripadaju i muslimani drugih nacionalnosti koji žive u BiH^{10*)}.

3. Bosanskoj islamskoj zajednici, odnosno Islamskoj zajednici u Bošnjaka, pripadaju, dakle, svi muslimani Bošnjaci u zemlji i dijaspori, kao i muslimani različitih nacionalnosti koji žive u BiH. U ovom slučaju nije bitno državljanstvo koje će Bošnjaci imati, pa ni nacionalnost, ako su porijeklom iz BiH, ako žele da

*)Danas bih predložio drukčiji naziv islamske zajednice: Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini i muslimana Bošnjaka u dijaspori.

ostvare duhovnu i kulturnu vezu sa svojom domovinom organizovanjem i djelovanjem u islamskoj zajednici. Bosanska islamska zajednica, koja će se upravljati prema Kur'anu, sunnetu, te propisima i etici koji iz njih proizilaze, bit će prepoznatljiva i prema narodnoj kulturi i tradiciji svojih sljedbenika muslimana Bošnjaka, ma gdje oni živjeli u svijetu.

4. Za razliku od hrišćanstva, islam nije samo religija, on je filozofija života. Ali, objektivno gledajući, društvena sredina u kojoj djeluje islamska zajednica poznaje postojanje samo crkava i pripadanje ljudi različitim religijama i njihovim crkvama. Zbog toga će i islamska zajednica, mada nije crkva, biti tretirana od državnih i drugih faktora kao neka vrsta „muslimanske crkve“, vjerske zajednice, i biti pandan drugim vjerskim zajednicama. Otuda njena organizaciona struktura mora odraziti i tu vjersku (religijsku) dimenziju njene, inače univerzalne funkcije, s tim što će se u programima i u sadržaju njenog djelovanja trebati prepoznavati islam u svim njegovim, univerzalnim odrednicama.

5. Imajući u vidu tu činjenicu, da islam nije samo religija, već sam život muslimana, islamska zajednica ima interes da muslimane ne prepusti samotoku i stihiji i time se afirmira kao zajednica svih muslimana po rođenju, u našem slučaju muslimana Bošnjaka ma gdje se nalazili, kao i muslimana koji žive u BiH. Zato islamska zajednica ne treba i ne može imati ili poznavati kategoriju članstva. Ovo tim prije što smo rekli da islamska zajednica nije nikakvo udruženje građana. Musliman postaje to rođenjem, što se potvrđuje rodnim listom, a kakav će on biti musliman, kakva moralna osoba, to će zavisiti umnogome od porodice i od same islamske zajednice kao i obrazovnog sistema i ukupnih društvenih okolnosti i uslova. Prema tome, islamska zajednica treba da bude tako efikasno organizovana da se stara i bdije nad svakim muslimanom, od njegovog rođenja do smrti, da se bori za njega. Ako musliman i pogriješi, ne treba ga izopćavati, odricati ga se, već se boriti za njega da bude primjeran i odan član muslimanske zajednice. Da li se ikada islamska zajednica priupitala koliki je bio njen doprinos zapuštenosti muslimana u vjerskom pogledu. Komunistički režim nije bio manje rigidan ni prema katoličkoj crkvi, ali u njenim redovima nije bila takva vjerska zapuštenost katolika. Prema tome, ne može se sva odgovornost prevaljivati na komunistički režim i na muslimane kao populaciju.

6. Ako pođemo od toga da u islamskoj zajednici nema članstva, svaki musliman po sticanju punoljestva stiče aktivno i pasivno biračko pravo, s tim što se u pogledu pasivnog biračkog prava mogu predvidjeti i drugi uslovi, kao na primjer određene godine starosti, stručnosti, vremena nastanjenosti u džematu i sl. Dakle, među muslimanima u pogledu korišćenja biračkim pravom nema razlika. Razlike mogu biti po sposobnosti, stručnosti, moralnosti, vrednoći na poslu i drugim kvalitetima ličnosti, kao i ispunjavanju drugih uslova koji su ustavom islamske zajednice unaprijed utvrđeni za vršenje određenih dužnosti i funkcija. Svakom muslimanu, pod jednakim uslovima, treba da budu dostupne sve funkcije u islamskoj zajednici. Iz razmišljanja ljudi i ponašanja islamske zajednice treba ukloniti svaku vještačku podjelu među muslimanima između vjerske i svjetovne inteligencije, između muslimana „laika“ i muslimana „vjernika“. Svi uslovi se moraju maksimalno unaprijed objektivizirati ustavom i propisima islamske zajednice.

7. Neophodno je uvesti teritorijalni i funkcionalni princip organiziranja islamske zajednice. U teritorijalnom organiziranju islamske zajednice svi muslimani su džematlije od rođenja, s tim što se sa punoljestvom uvode u biračke spiskove mjesnog džemata. U funkcionalnom organiziranju muslimani se organizuju po principu članstva u različite oblike aktivnosti islamske zajednice. Svaki oblik te aktivnosti vodi evidenciju o svome članstvu; oni su autonomni u okviru ustava i propisa islamske zajednice i svaki od ovih oblika može imati svojstvo pravnog lica ako posluje po propisima države na čijoj je teritoriji registrovan dotični oblik aktivnosti. Ako članstvo u tim funkcionalnim oblicima organiziranja nosi izvjesne obaveze, kao i materijalne koristi i olakšice, to je stvar odnosa člana i tog oblika aktivnosti, a ne islamske zajednice. Za one koji nisu članovi tih oblika aktivnosti, a muslimanima su potrebne njihove usluge, utvrđuju se ekonomske cijene, ako se izuzmu socijalni slučajevi.

Sve funkcionalne i teritorijalne oblike aktivnosti muslimana, koji se ostvaruju izvan domašaja islamske zajednice, treba tretirati ili kao nacionalne oblike aktivnosti ili kao oblike aktivnosti građana, što se uređuju državnim zakonom i ne mogu se tretirati kao oblici aktivnosti islamske zajednice. Islamska zajednica će

sama odlučivati da li će takve oblike aktivnosti materijalno i moralno podržavati, ako oni ostvaruju jednim dijelom i programske ciljeve islamske zajednice.

8. Teritorijani oblici organiziranja islamske zajednice su: mjesni džemat, opštinski džemat, muftijstvo, mešihat i rijaset.

a) Mjesni džemat čine svi muslimani po rođenju nastanjeni u džematu. Punoljetne džematlije se obavezno upisuju u birački spisak džemata. Mjesni džemat koji ima više od 100 punoljetnih džematlija konstituise najviši organ upravljanja džematom: „Skup džematlija“. Skup se bira tajnim glasanjem. Skup džemata bira džematski odbor kao svoje izvršno tijelo. Mandat skupa i odbora je jedna godina. Inokosni organ mjesnog džemata je džematski imam: Imama imenuje i razrješava muftija. Granice mjesnih džemata utvrđuje Sabor muftijstva uvažavajući specifičnosti terena i volju džematlija. Džematski imam nadležan je za vjerska pitanja, upravlja administrativnim i finansijskim poslovima džemata u okviru odluke Skupa džematlija i propisa islamske zajednice. Za upravljanje finansijskim sredstvima dobijenim od islamske zajednice odgovoran je muftiji.

b) Opštinski džemat organizira se za područje opštine čije su granice utvrđene državnim propisima. Ako u opštini ima samo jedan mjesni džemat, on ima i funkciju opštinskog džemata. Najviši organ opštinskog džemata je skup opštinskog džemata, koga sačinjavaju predstavnici mjesnih džemata izabrani na izborima tajnim glasanjem. Broj predstavnika se bira prema broju džematlija, s tim što svaki mjesni džemat ima najmanje jednog predstavnika u sastavu opštinskog skupa. Skup opštinskog džemata ima svoj izvršni organ: opštinski džematski odbor. Opštinski džemat ima opštinskog imama, koji je inokosan organ.

Opštinskog imama imenuje i razrješava muftija. Mandat skupa opštinskog džemata i opštinskog džematskog odbora je dvije godine. Opštinski imam odgovoran je za sva vjerska pitanja, za rad administracije i upravlja finansijama u okviru odluka Skupa opštinskog džemata i propisa islamske zajednice. Za upravljanje finansijskim sredstvima dobijenim od islamske zajednice opštinski imam odgovoran je muftiji.

c) Muftijstvo se organizira u zemlji i dijaspori za područje jednog ili više okruga, oblasti, kantona, provincija, federalnih jedinica i sl., čije su granice utvrđene državnim propisima. Područje muftijstva utvrđuje Reisu-l-ulema. Najviši organ muftijstva je Sabor muftijstva koji sačinjava 75% sabornika izabranih tajnim glasanjem u mjesnim džematima i 25% delegata koji su delegirani iz funkcionalnih oblika djelovanja islamske zajednice sa područja muftijstva. Sabor muftijstva ima svoj izvršni organ: saborski odbor muftijstva. Muftija je inokosni organ muftijstva koga imenuje i razrješava Reisu-l-ulema. Mandat Sabora muftijstva i saborskog odbora je tri godine. Muftija je odgovoran za sva vjerska pitanja na području muftijstva, upravlja administracijom i finansijama muftijstva na osnovu odluka Sabora muftijstva i propisa islamske zajednice. Za upravljanje finansijskim sredstvima dobijenim od islamske zajednice odgovoran je Reisu-l-ulemi.

d) Mešihat se organizira za područje jedne suverene države u kojoj ima dva i više muftijstva. Mešihat čine muftije sa područja mešihata. Na čelu mešihata je muftija u čijem muftijstvu je sjedište mešihata. Funkcija mešihata je da koordinira rad muftijstva u ostavri vanju programskih ciljeva islamske zajednice. Na mešihat se ne mogu prenositi nadležnosti muftijstva i Reisu-l-uleme. Mešihat je za svoj rad odgovoran Reisu-l-ulemi. Muftijstva u BiH se ne mogu organizirati u mešihate.

e) Rijaset je naziv za službeno sjedište Sabora Bosanske islamske zajednice, odnosno Islamske zajednice u Bošnjaka, Saborskog odbora i vrhovnog poglavara Bošnjaka u zemlji i dijaspori, Reisu-l-uleme.

Sabor je vrhovno zakonodavno tijelo islamske zajednice Bošnjaka, odnosno Bosanske islamske zajednice. Njega sačinjavaju 75% sabornika izabranih na izborima u mjesnim džematima u zemlji i dijaspori i 25 % delegata delegiranih iz funkcionalnih oblika aktivnosti islamske zajednice. Niko po funkciji ne može biti član Sabora. Mandat sabora traje 5 godina. Sabor ima 150 članova. Jedan sabornik se bira na određen broj džematlija u muftijstvima, što se utvrđuje izbornim propisima islamske zajednice. Muftijstvo koje nema utvrđen broj džematlija-birača, biće zastupljeno s najmanje jednim sabornikom. Sabor može imati

komisije sastavljene samo od sabornika radi razmatranja pitanja iz nadležnosti Sabora prije nego što se o njima bude odlučivalo. Komisija bira svoga predsjednika.

Sabor utvrđuje politiku islamske zajednice i prati nje-no provođenje, Sabor donosi Ustav islamske zajednice, odluke, preporuke, deklaracije, rezolucije i zaključke. Sabor svojim odlukama uređuje način upravljanja vakufima koji ne može biti u suprotnosti sa voljom lica koje je svoju imovinu uvakufilo, kao i ostalom imovinom i dobrima islamske zajednice. Sabor donosi godišnji budžet islamske zajednice i svih organizacija i ustanova koje se finansiraju sredstvima islamske zajednice i usvaja završni račun budžeta. Sabor se saziva u dva redovna zasjedanja godišnje, kada donosi budžet i kada usvaja završni račun. Ostale sjednice Sabora su vanredne. Sabor donosi svoj Poslovnik. Sabor vrši i druge poslove kad je to Ustavom predviđeno.

Sabor ima izvršno tijelo: saborski odbor od sedam članova. Saborski odbor bira predsjednika, zamjenika predsjednika i skretara. Saborski odbor priprema i saziva sjednice Sabora, koordinira rad saborskih komisija i daje svoja mišljenja na prijedlog budžeta, završnog računa i nacрте propisa koje Reisu-l-ulema podnosi Saboru na usvajanje. Za vrijeme rata ili vanrednog stanja u zemlji, ako se Sabor ne može sastati, saborski odbor vrši funkciju Sabora, s tim što je dužan da na prvoj sjednici Sabora sve svoje odluke iznese na potvrdu Sabora.

9. Reisu-l-ulema u svojoj funkciji simbolizira i ostvaruje jedinstvo muslimana Bošnjaka u zemlji i dijaspori i predstavlja islamsku zajednicu u zemlji i inostranstvu. Reisu-l-ulema je vrhovni poglavar Bosanske islamske zajednice, odnosno Islamske zajednice u Bošnjaka. Njega bira Sabor većinom glasova ukupnog broja sabornika. Reisu-l-ulema bira se na neodređeno vrijeme do navršениh 70 godina života, a mandat mu može prestati i ostavkom i zbog nemogućnosti obavljanja funkcije, što utvrđuje Vrhovni šeriatski sud konsenzusom.

Reisu-l-ulema upravlja svim vjerskim pitanjima, odgovoran je za rad administracije Rijaseta i odlučuje o finansijama islamske zajednice u okviru budžeta, odlukom Sabora i propisa islamske zajednice. Reisu-l-ulema donosi pravila, na osnovu

odluka Sabora, o organizaciji Rijasetu, o postupku imenovanja i razrješenja imama, muftija i drugih funkcionera islamske zajednice i njihovom uvođenju u funkciju; imenuje i razrješava muftije, funkcionere Rijasetu i druge funkcionere za koje je ovlašten Ustavom i odlukom Sabora.

Reisu-l-ulema ima svog zamjenika. Zamjenika bira Sabor. Zamjenik zamjenjuje Reisu-l-ulemu u njegovom odsustvu i vrši druge poslove koje mu Reisu-l-ulema povjeri iz okvira svojih nadležnosti. U slučaju spriječenosti Reisu-l-uleme i njegovog zamjenika da vrše svoju funkciju za duže vrijeme, njihovu dužnost će privremeno vršiti muftija u sjedištu Rijasetu. A ako je i on spriječen onda naibu-reis koga imenuje saborski odbor.

10. U Rijasetu su smještene službe Sabora, Saborskog odbora i Reisu-l-uleme. Sjedište Rijasetu je u Sarajevu. Rijaset je organizovan po upravama, uredima, centrima, agencijama, kabinetima i drugim službama. Rijaset ima ove uprave: 1. Uprava za islamsko obrazovanje, nauku i kulturu; 2. Uprava za vakufe, ekonomiju i finansiranje; 3. Uprava za odnose i saradnju sa inozemnim islamskim zajednicama; 4. Uprava za pravne poslove i pripremu propisa; 5. Uprava za poslove sa javnošću, informiranje i propagandu; 6. Uprava za zdravstvena, socijalna i humanitarna pitanja; 7. Uprava za rad, kadrove i personalne poslove i 8. Uprava za izgradnju i restauraciju islamskih objekata. Na čelu uprave su upravitelji koje imenuje i razrješava Reisu-l-ulema. Oni su za svoj rad odgovorni Saboru i Reisu-l-ulemi.

Rijaset ima Centar za informatiku, statistiku i demografiju, banku, putnu agenciju, novinsku agenciju, novine, časopise, radio i TV, agenciju za osiguranje i reosiguranje imovine islamske zajednice, humanitarnu organizaciju, razne fondove, preduzeća i ustanove, škole, fakultete, institute i druge organizacije za koje se ukaže potreba. Odluku o osnivanju ovih organizacija donosi Sabor. Rijaset može imati svoje povremene i stalne izaslanike akreditovane kod drugih islamskih zajednica, o čemu odlučuje Sabor, a imenuje ih Reisu-l-ulema.

Rijaset ima inspekcijski, upravni i finansijski nadzor nad muftijstvima, preduzećima, ustanovama i drugim organizacijama koje je osnovala islamska zajednica radi provođenja svojih programskih ciljeva.

11. Bosanska islamska zajednica, odnosno Islamska zajednica u Bošnjaka ima Vrhovni šerijski sud u Sarajevu, šerijske sudove u muftijstvima i pomirbena vijeća džematlija u opštin-skim i mjesnim džematima. Odlukom Sabora se pobliže reguliše rad ovih institucija.

Vrhovni šerijski sud sastoji se od 5 sudija. Sudije se bi-
raju iz reda vrhunskih poznavalaca islamskog prava. Izbor sudija
vrši Sabor tajnim glasanjem sa liste na kojoj se nalazi 10 kan-
didata koju predlaže Reisu-l-ulema. Sudije se biraju na neodre-
đeno vrijeme do navršenih 70 godina starosti. Sudijska funkcija
prestaje ostavkom i nemogućnošću obavljanja iste, što utvrđuje
sam Sud konsenzusom i o tome obavještava Reisu-l-ulemu. Sud
bira svog predsjednika svake tri godine.

Vrhovni šerijski sud ocjenjuje odluke islamskih institu-
cija sa stanovišta šeriata i njihove ustavnosti u odnosu na Ustav
islamske zajednice i rješava o sukobima nadležnosti između or-
gana i institucija islamske zajednice. Vrhovni šerijski sud svo-
jim Poslovníkom uređuje postupak pred Sudom. Odluke Suda su
obavezne. Reisu-l-ulema se stara da odluke Suda budu izvršene.
Sud odlučuje većinom od ukupnog broja sudija.

Vrhovni šerijski sud daje menšuru Reisu-l-ulemi i uvodi
ga u funkciju, najduže sedam dana od njegovog izbora.

12. Smatram neophodnim da Ustav islamske zajednice
donese osnovne odredbe o vakufima, vakufnami i upravljanju va-
kufima, kao samostalnim pravnim subjektima u okviru islamske
zajednice. Da Ustav uvede obavezu registracije vakufa u Rijasetu
Islamske zajednice, neovisno na kome nivou i gdje su osnovani,
da bi se imala evidencija o njima i omogućio nadzor nad njihovim
upravljanjem.

13. Neophodno je Ustavom dati mogućnost zaposlenim u
islamskoj zajednici da se koriste svojim građanskim pravom da
se organizuju i udružuju u sindikate radi zaštite svojih profesio-
nalnih i statusnih prava, pravom na štrajk i pravom pokretanja
inicijativa prema organima islamske zajednice i države.

14. Na kraju, ne manje važno, je i pitanje prostora na kome će biti lociran Rijaset islamske zajednice. Neophodno će biti, kada za to bude vrijeme i stvoreni uslovi, da se izgradi reprezentativan objekat Rijasetu sa svim drugim pratećim objektima, primjerenim takvoj nacionalno-vjerskoj instituciji. Možda bi za tu svrhu najbolje odgovarao prostor bivše fabrike duhana u blizini Skupštine R BiH, inače urbanističkim planom grada Sarajeva predviđen za još neizgrađeni Memorijalni centar J.B.Tita, u kome je trebalo da bude smještena Narodna i univerzitetska biblioteka BiH. Na toj lokaciji bi bilo mjesta, ako se nije odustalo od tog projekta, i za jedno i za drugo. Vjerovatno bi se i zgrada Narodne biblioteke gradila također u orijentalno-bosanskom stilu, kao što vjerujem da bi se u istom stilu gradio i objekat Rijasetu.*)

DŽEMAT

Tema za razmišljanje*)

1. Bosanski muslimani kao sljedbenici islama čije su norme sadržane u Kur'anu i Sunnetu slijede pravno učenje /tumačenje Šerijata/ imama Ebu Hanife Nu'mana ibn Sabita. Slijedeći suštinu „imana“ - vjerovanja, a izvodeći ga iz Kur'ana i hadisa, ova pravna škola zastupa mišljenje da je vjerovanje stvar srca i ono ne može odsustvovati, nasuprot očitovanju koje može nedostajati. Budući da je vjerovanje unutrašnja stvar kojoj je potreban neki od znakova, očitovanje je postalo zastupnik vjerovanja u ovosvjetskim propisima, postojalo ono ili ne. Onaj ko srcem vjeruje, a jezikom ne očituje, on je vjernik pred Bogom, iako on nije

*) Napomena redakcije „Hikmeta“: Rad koji je pred vama predstavlja do sada jedan od najozbiljnijih pokušaja organizaciono-teorijskog preustroja naše islamske zajednice. U njemu ima lucidnih i jako sretnih rješenja, premda stavovi izneseni u njima nisu u potpunosti i stavovi redakcije „Hikmeta“. Ipak, smatramo da bi više ovakvih pokušaja itekako doprinijelo boljem i primjerenijem profiliranju islamske zajednice kojoj pripadamo, te ga stoga sa zadovoljstvom objavljujemo.

*) „Glasnik“, broj 4-6, 1994. godine, izdavač Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo.

vjernik u ovosvjetskim propisima. Onaj koji vjeruje srcem i očitu- je jezikom ima pravo da kaže: "Ja sam pravi vjernik." Ako bude sumnjao u svoje vjerovanje, on ne vjeruje. Ni djela, također, ne spadaju u suštinu vjerovanja jer je vjerovanje uslov za djela.

Suprotno ovom je učenje Malika, osnivača malikijske škole i Šafije, osnivača šafijske škole. Oni kažu da je vjerovanje: vjerovati srcem, očitovati jezikom i izvršavati glavne vjerske obaveze koje se odnose na tijelo. Kod njih su očitovanje i djela (djelovanje) dva bitna dijela vjerovanja. Oni kažu da vjerovanje može biti veće ili manje, zavisno od toga da li čovjek uradi više ili manje djela. Suprotno ovim učenjima, racionalni dokazi pokazuju da je čovjek vjernik u svako doba, a djelo, niti očitovanje, ne postoje u svakom času. Vjerovanje ima definiciju i jedino je prisutno kada su prisutni svi dijelovi definicije. U suprotnom bi počinitelj većeg ili manjeg grijeha bio nevjernik, budući da bi iz nepostojanja jednog dijela definicije vjerovanja (ubjeđenja, djela i očitovanja) proizlazilo nepostojanje cjeline vjerovanja. Dakle, čovjek je vjernik s vjerovanjem koje mu je u srcu trajno, a obnavlja se dokazima. Vjerovanje je jedno i sljedbenici su u osnovi jednaki. Razlika među njima je po bogobojažnosti. "Vjerovanje" i "islam" u Šerijatu imaju jedno značenje, jer je islam pokornost i odanost Bogu, a to je suština vjerovanja, pa su neodvojivi jedno od drugog. Vjerovanje onoga koji oponaša druge je prihvatljivo (mada je zanemareno razmišljanje). Naš Poslanik je prihvatio vjerovanje beduina i njima sličnih koji ne znaju prosuđivati, a tako su činile i pravedne halife .

Samo je islam vjera kod Boga (Kur'an, III/19) On je sredina između pretjerivanja i uskraćivanja, sredina između antropomorfizma i shvatanja o Iišenosti Boga svih atributa, sredina između učenja onih koji poriču čovjekovu slobodnu volju i onih koji smatraju da je čovjek u svojim postupcima potpuno samostalan, sredina između (osjećanja) sigurnosti i očajanja. (Interpretacija je preuzeta od Hasana Kafije Pruščaka, *Izabrani spisi*, 1983. Sarajevo, str. 119-124).

2. Poslije definiranja vjernika sukladno izvorima islama, potrebno je definirati i džemat. Džemat (džema'at) je arapska riječ i ima sljedeća značenja: 1. općina; 2. vjerska općina; zbor muslimana koji idu u jednu džamiju ili skupa vrše molitvu; 3.

društvo, udruga, kompanija; džematlija - član džemata, općinar; džematile - skupno, zajedno u društvu. (*Riječnik stranih riječi*, Bratoljub Klaić, Zora, Zagreb). U ovom tekstu riječ džemat bit će upotrijebljavana u značenju vjerske općine. Džemat kao vjerska općina obuhvata dio naselja, naseljeno mjesto ili više naseljenih mjesta koja naseljavaju muslimani neovisno od uzrasta i da li su to po svome rođenju ili očitovanjem. Riječ musliman označava vjernika, pravovjernika, pripadnika islamske vjeroispovijesti. Prema tome, džemat čine svi muslimani na području koje ima status džemata. Džemat kao vjerska općina ne mora da se podudara sa državnim općinom. Nigdje u svijetu se vjerska općina ne podudara sa državnim općinom ili bar nije obavezno da se podudara.

3. Pošto su muslimani sljedbenici islama, islamska zajednica je sinonim za muslimansku zajednicu. Zato svaka islamska zajednica i njeni oblici teritorijalnog organiziranja trebaju težiti ka obuhvatanju u svoju organizaciju i pod svoju jurisdikciju svih muslimana sa područja za koje je svojom organizacijom islamska zajednica nadležna. Kada je riječ o bosanskoj muslimanskoj dijaspori, da obuhvati sve muslimane Bošnjake. Zato, da bi se izgradio savremen sistem organizacije bosanske muslimanske, odnosno islamske zajednice, neophodno je uzeti u obzir i teritorijalni i funkcionalni oblik organizacije. U tom slučaju će se moći jasnije razgraničiti, pored organizacije, nadležnosti i upravljanje određenim oblicima. Moći će se tamo uspješnije sistemski urediti prava i obaveze muslimanske zajednice i svakog pojedinca u njoj, koja proizilaze iz teritorijalnog principa organiziranja, od onih prava i obaveza pojedinaca i grupa koja proizilaze iz funkcionalnog principa organiziranja.

Teritorijalni princip organiziranja obavezno ima samo vertikalnu strukturu organizacije (Džemat, Muftijstvo, Rijaset). Funkcionalni princip organizacije ima i vertikalnu i horizontalnu strukturu organizacije. Vertikalnu strukturu imaju oni funkcionalni oblici koji imaju svoje ogranke (filijale) na nižim nivoima teritorijalne organizacije. Horizontalnu strukturu organizacije imaju oni funkcionalni oblici koji su autonomni za svaki određeni teritorijalni nivo organizacije i subordinirani su samo prema svom teritorijalnom organu islamske zajednice, ali ne i prema nekom višem funkcionalnom obliku organizacije. Organizacija vakufa

može biti i vertikalno i horizontalno funkcionalno organizirana. Zavisí ko su vakífi i koje područje njihov vakuf obuhvata, da li je upravljanje vakufom povjereno Islamskoj zajednici BiH, ili muftijstvu, ili džematu. Organizacija humanitarnog i socijalnog zbri-njavanja može biti centralna sa svojim ograncima (filijalama), a može biti i lokalna samo za određeno muftijstvo ili džemat. Međutim, postoje i takvi funkcionalni oblici organiziranja koji su primjereni isključivo jednom džematu, odnosno gradskoj zajednici džemata, kao što su mjesna pokopna društva koja se staraju o mjesnim grobljima (haremima).

4. Radi ostvarivanja integriteta i jedinstva Islamske zajednice Bosne i Hercegovine u zemlji i dijaspori, neophodno je izdvojiti one elemente koji su zajednički za sve oblike teritorijalnog i funkcionalnog organiziranja kojim će se upravljati iz Rijaseta. Prvo, to je pitanje jedinstva organizacije u odnosima između organa počev od Džemata, preko Muftijstva do Rijaseta, kako u pogledu pravne regulative, tako i u pogledu njenog izvršavanja, kao i uspostavljanje stroge subordinacije u pogledu imenovanja i odgovornosti džematskog imama, muftije i reisu-I-uleme. Ali, s druge strane, postojanje autonomije dijelova kroz uspostavljanje demokratskih načela aktivnog učešća punoljetnih članova Islamske zajednice (muslimana) da neposrednim tajnim glasanjem biraju sabornike u sabore džemata, muftijstva i Rijaseta. Imami, muftije i reisu-I-ulema su suvereni u vjerskim pitanjima tumačenja i prakticiranja islamskih propisa sukladno njihovim izvorima, a sabori treba da budu suvereni u pravnom reguliranju organiziranja i funkcioniranja islamskih institucija i uključivanja svih muslimana u aktivnosti islamske zajednice, također sukladno islamskim izvorima i prihvaćenim pravnim tumačenjima Šerijata. Radi ostvarivanja jedinstva finansijskog sistema u Islamskoj zajednici neophodno je prihvatiti princip pojedinačne odgovornosti džematskog imama, muftije i reisu-I-uleme, u okviru ovlašćenja koja im je dao sabor svojim propisima.

Sljedeće fundamentalno pitanje koje bi se integralno rješavalo jeste pitanje edukacije. Jedinstven sistem educiranja svih muslimana, posebno njihovih učitelja i kadra za zadovoljavanje njihovih drugih potreba u okviru svoje zajednice. Dobra odluka je da se na Fakultetu islamskih nauka pored studija za teologe, organizira

i studij za pedagoške stručnjake unutar Islamske zajednice. Bilo bi dobro proučiti i pitanje obrazovanja kadra za zadovoljavanje i drugih potreba muslimanskih zajednica. Posebno kada je riječ o radu sa najmlađom djecom u obdaništima, za njegovanje starih i bolesnih lica i dr. Jedinostveno bi, također, trebalo da bude upravno-finansijsko poslovanje, sa jedinstvenom metodologijom, jedinstvenim obrascima i knjigama, evidencijama, statistikama, sa jedinstvenim kompjuterskim centrom preko kojeg bi se povezala sva muftijstva u zemlji i dijaspori i svi džernati, sa centralnom bazom podataka o svakom bosanskom muslimanu, bilo gdje da se nalazi. Da se brzo može doći do podatka koliko svaki džemat ima muslimana, svako muftijstvo itd. Nama su ovi podaci potrebni da bi se mogla voditi jedinstvena politika u islamskoj zajednici, da bi u formiranju te politike mogli učestvovati svi punoljetni muslimani i da Islamska zajednica izražava njihove interese i potrebe.

Jedinstvena humanitarna organizacija za sve bosanske muslimane u okvirima Islamske zajednice Bosne i Hercegovine postavlja se kao imperativ. Ta humanitarna organizacija treba da ima bazu podataka za sve bosanske muslimane razvrstane u nekoliko socijalnih kategorija, od onih koji imaju i mogu dati, do onih koji su u najvećoj socijalnoj nuždi, kada ih treba pomoći i onda kada ne traže pomoć. Socijalni statusi su promjenljive kategorije i to se mora redovno pratiti. Još jedna značajna aktivnost Islamske zajednice treba da bude jedinstveno organizirana, a to su vakufi. Nužno je uspostaviti jedinstvenu evidenciju svih vakufa, njihovu vrijednost procjenjivati svake godine, voditi jedinstvenu politiku njihovog obnavljanja, održavanja, restauriranja, nadzora nad upravljanjem i korišćenjem. Ovo tim prije što se ne radi samo o ekonomskim i materijalnim dobrima, već prije svega što su to u najvećem broju kulturne vrijednosti našeg naroda od najvećeg značaja i kroz to postaju duhovno blago i svojina svakog muslimana, ali i njegova briga.

5. Treba praviti razliku između džemata kao vjerske općine i teritorijalnog oblika organiziranja muslimana (od novorođenčeta do starca) i džemata kao skupa muslimana koji idu u jednu džamiju ili na zajednički namaz, kojeg treba smatrati funkcionalnim oblikom okupljanja i organiziranja (džamijski džemat). Džematski imam je vjerski, duhovni vođa svih muslimana u džematu kao

vjerskoj općini, a imami pojedinih džamija su predvodnici muslimana koji dolaze u dotičnu džamiju. Džamija prema hadisu nije namijenjena samo za namaz ili za mekteb. Džamija bi trebala biti otvorena tribina za predavanja muslimanima iz različitih oblasti nauke, politike i društvenog života koja bi držali najobrazovaniji muslimani iz džemata ili dovedeni sa strane. Ako u naseljenom mjestu nema javne čitaonice ili biblioteke, džamija bi trebala imati priručnu biblioteku i biti u funkciji čitaonice ili učionice za učenike i studente, ako nemaju na drugom mjestu da spremaju svoje ispite. Današnji način upotrebe i korišćenja džamije je neracionalan i skup i za bogatija društva od našeg. Sa osmišljenim programom edukacije i duhovne rekreacije, džamije bi postale rasadište znanja, kulture, odgoja i što nije za zanemariti, ne tako "hladne" i "otuđene" od mase muslimana različitih uzrasta koji imaju različita interesovanja u pogledu dopune svoga obrazovanja i zadovoljavanja potrebe za različitim informacijama.

Kad je riječ o džematu kao vjerskoj općini, ne bi bilo korisno nekim propisom određivati donju ili gornju granicu broja članova muslimanske zajednice (naselja) koja bi imala status džemata. Da li će neko naselje ili skup naselja imati status džemata zavisilo bi od konkretne situacije diktirane potrebama samih muslimana i interesa Islamske zajednice. U većoj gradskoj aglomeraciji može džemat (vjerska općina) biti cijeli grad, ili dio grada od nekoliko hiljada naseljenih muslimana, a u slabo naseljenom području ili u muslimanskoj zajednici koja se nalazi u okruženju katoličke ili pravoslavne zajednice, može biti dovoljno i desetak muslimana pa da se obrazuje džemat. U nekim hercegovačkim općinama ili u općinama sa većinskim hrvatskim ili srpskim stanovništvom ima sela naseljenih muslimanima, koja ako ne bi bila džemati (vjerske općine) i uz to briga cijele islamske zajednice, bila bi prepuštena raseljavanju, stihiji i zatiranju traga muslimanima i njihovoj kulturi na tim terenima.

S druge strane, institucionalno, trebali bi se utvrdili standardi za sve džemate, nezavisno od njihove veličine, naročito u pogledu broja imama, alima, muallima i dr. stručnih radnika islamske zajednice za određen broj muslimanske populacije za različite uzraste. Ovo je neophodno i da bi se mogao planirati potreban

broj kadra i njegovo školovanje. Našim džematima naročito nedostaju fakultetski obrazovani teolozi i vjerski pedagozi. Do sada, s obzirom na usku kadrovsku bazu, s našim narodom se nije dovoljno radilo. U tom pogledu kao uzor mogu nam poslužiti neke druge vjerske zajednice čiji su vjerski dostojanstvenici u stalnom kontaktu sa narodom, ne samo na molitvi. Uбудućе ne bi smjeli dozvoliti da imamo imame koji bar jednom godišnje ne bi obišli svaku muslimansku porodicu na području svoga džemata, neovisno od toga da li neko iz te porodice dolazi u džamiju, ili da li njihovo dijete pohađa mekteb. Imami su dužni upoznati dušu svakog džematlije, a džematlija je svaki musliman nastanjen na području njegovog džemata. Imam bi sam ili uz pomoć svojih saradnika trebao upoznati društvene prilike svakog muslimana u svome džematu, njegov socijalni položaj, da se raspita za njihovo zdravlje, te da pomogne u obrazovanju, u kulturnom i duhovnom uzdizanju svakog svoga džematlije na terenu, a ne samo onih koji pripadaju džamijskom džematu. Bez bilo kakvih predumišljaja i opterećenja treba da pristupaju svakom muslimanu. Samo tako će moći uspješno ostvariti svoje imamske dužnosti, koje nisu nimalo lahke. Imamska dužnost niti počinje niti se završava sa predvođenjem džematlija u namazu. Ne treba zaboraviti da je imam institucionalni predstavnik cijele islamske zajednice u džematu i da muslimani kroz njegov rad i ponašanje u životu ne procjenjuju samo njega, kao pojedinca, već procjenjuju samu instituciju Islamske zajednice, njene organe i odgovorne pojedince, a u krajnjem, procjenjuju i duhovno stanje ummeta, tj. muslimanske zajednice u planetarnim razmjerama.

6. Često se postavlja pitanje da li propisi islama i ovosvjetski propisi islamske zajednice obavezuju sve muslimane ili samo one koji ih prihvataju. U principu, oni obavezuju sve muslimane po rođenju i one koji očitovanjem pokažu da su muslimani. Drugo je pitanje, koje je mnogo složenije, koliko se ljudi ponaša u skladu sa tim propisima. Zato i postoje raznovrsne institucije islamske zajednice koje nastoje pomoći ljudima da svoje ponašanje približe idealu sadržanom u propisima islama i islamske zajednice, a ne da ih se odriču, da ih odbacuju, da ih kvalificiraju kao nevjerne, jer treba da znaju da na taj način postaju svjesni koliko su propustili da urade, a što im je bila dužnost da učine kao plaćeni

službenici Islamske zajednice. Nije imamovo da procjenjuje ko je vjernik a ko nevjernik. Kao što stoji u uvodnom dijelu ovog teksta, vjerovanje srcem je odnos čovjeka prema Bogu, a očitovanje tog vjerovanja u ovosvjetskim odnosima može i da izostane, a da se za dotično lice ne može reći da je nevjernik. Vjerovanje je jedno, a kao što je rečeno, razlika među sljedbenicima islama je u njihovoj bogobojažnosti. Zato muslimane u džematu (vjerskoj općini) ne treba niko da dijeli na vjernike i nevjernike, vjernike i laike, one koji idu u džamiju smatrati jednim vjernicima, a one koji ne idu u džamiju nevjernicima. Ti koji to čine, a smatraju sebe sljedbenikom hanefijske pravne škole, nisu ni svjesni da se praktično ponašaju po pravnim tumačenjima malikijske ili šafijske škole, koje nisu prihvaćene od muslimana na ovim našim prostorima.

U islamu nema institucije "crkve" koja nekome oprašta ili ne oprašta njegove grijehe. U islamu ne postoji ni "kler". Imami ni po čemu, samim tim što su imami, nisu bliži Bogu, u odnosu na druge vjernike. Samo Bog zna kakav je ko vjernik, ko je više, a ko manje bogobojažan. Po tome se islam razlikuje od drugih religija. Tu i jeste snaga islama - u njegovoj antidogmatičnosti, u njegovoj dijalektici, u važnosti Kur'ana u svakom vremenu nanovo protumačenom u tom vremenu u univerzalnosti islama koji nije samo religija, već filozofija života muslimana na cijeloj planeti. O ovome se u nekim našim džematima nedovoljno vodi računa. Posebno u onim u kojima su imami nedovoljno obrazovani. Oni često ukalupljuju život muslimana u određene okvire koji njeretko nisu okviri islama, već vidokrug "određenog" imama i ljudi oko njega. Zato nije lahko biti imam (vođa) džemata, posebno onih džemata u kojima ima više obrazovanih džematlija, Islamska zajednica (vjerovatno o tome vodi računa pri odabiru ličnosti za imame i odabiru učenika i studenata za školovanje). Međutim, današnje potrebe su mnogo veće, naročito u razvijenijim gradskim centrima, nego što postoji zadovoljavajuća kadrovska osnova za to. Naime, dobar poznavalac teoloških znanja ne mora biti i dobar prenosilac tih znanja džematlijama ili djeci u mекtebima. Spremanje dersova, vazova i hutbi traži mnogo vremena, veliko iskustvo, sposobnost služenja literaturom, razumijevanje društvenih procesa u sredini u kojoj se djeluje i mnogo šta drugo. Dobri imami će lahko napuniti džamiju, a od loših i one dobre

džematlije bježe. Zato treba više investirati u obrazovanje imama, a manje u vjerske objekte u kojima neće imati ko da bude dobar imam. Dobra je odluka Fakulteta islamskih nauka da pored teološkog otvori i pedagoški studij. Na ovakvoj orijentaciji u obrazovanju kadra ne treba stati. Zašto ne bi imali islamski univerzitet na kome bi se obrazovali i drugi stručni kadrovi potrebni našim muslimanskim zajednicama (džematima), kao što su ljekari, psiholozi, profesori, inženjeri, arhitekti, muzičari i drugi profili. Ne treba muslimanski način života svesti samo na religiozne obrede, na namaz, već nastojati da ukupni praktični i duhovni život muslimana u džematima bude prožet islamskom filozofijom, njenom duhovnošću i naukom, kao i najsavremenijom tehnologijom koja će naše bosanske muslimane staviti u najviši svjetski vrh korišćenja znanja radi olakšanja svoga života prožetog moralom i etikom islama.

Ako u islamu nema prisile u pogledu prihvatanja islama, ne bi je trebalo biti ni u svakodnevnom životu muslimana u odnosima prema određenim vrijednostima islama. Ako džemat, odnosno muslimanska zajednica jednog područja, uspije organizirati ukupni život muslimana tako da pored duhovne sfere postoji i praktična korist, da se olakša ovozemaljsko življenje ljudi, mijenjat će se i njihov odnos prema islamu u smislu razvijanja pozitivnog stava prema njegovim pojedinim vrijednostima, koji neće biti samo u sferi duhovnosti, već praktično preveden i primijenjen u cjelini života ljudi. Ovdje prije svega mislim na saglasnost teorije i prakse, riječi i djela, onoga što neko propovijeda drugima, a sam se drukčije ponaša. Nema veće odbojnosti ljudi prema nekoj ideologiji, pa prema tome i učenju neke religije, od one kada se riječi razilaze od djela. A mi moramo priznati, da kada je riječ o organiziranju i funkcioniranju života naših muslimana u svim sferama života prema duhovnim načelima islama, da smo na početku. Nešto iz razloga što su nas dosadašnji politički režimi u tome sprječavali, a dobrim dijelom i zbog toga što se nismo uspjeli bolje organizirati.

Komunistički režim bio je rigidan više ili manje i prema drugim vjerskim zajednicama, pa su one ipak uspjevale da se uspješnije organiziraju i povežu sa vjernicima i ukupni život organiziraju u duhu svojih načela. Uбудуće se više nećemo moći braniti postojanjem komunističkog režima.

7. Prema tome ni ubuduće ne treba očekivati da će se svi muslimani u džematu jednako odnositi prema islamskim propisima. Kao što se ni svi građani jednako ne odnose prema državnim propisima, iako ne moraju čekati onozemaljski sudnji dan, već njihovo protupravno ponašanje biva odmah sankcionirano. Primarna funkcija ovozemaljskih propisa Islamske zajednice jeste da sve muslimane u džematu stavi u jednak objektivni položaj. To znači da uspostavi takav sistem odnosa u zajednici u kojem će se svi muslimani izjednačiti u ostvarivanju prava i dužnosti koja proizilaze iz činjenice da pripadaju određenom džematu putem kojeg ostvaruju svoja prava i dužnosti u cjelini sistema organiziranja Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. U izvršavanju tih svojih prava i obaveza ljudi će se ponašati različito, od njihovog prihvatanja do njihovog odbacivanja, ali ni jedan musliman neće moći reći da nije bio obuhvaćen sistemom odnosa koji su tim pravnim normama uspostavljeni u Islamskoj zajednici. Kao prvo, svi se muslimani trebaju smatrati članovima islamske zajednice. Iz članstva proizilaze određena prava i obaveze na teritorijalnom i na funkcionalnom principu organiziranja. Vršanjem određenih prava, proizilaze obaveze i obrnuto preuzimanjem određenih obaveza, stižu se prava primjerena tim obavezama. Ljudi svojim ponašanjem se smještaju u određene odnose unutar Islamske zajednice. Time aktivno ili pasivno utječu na svoju vlastitu poziciju u njoj. Sva muslimanska djeca pod istim uslovima imaju pravo na vjersku pouku u jednom džematu. Svi muslimani određene socijalne kategorije imaju obavezu davanja zekata, a drugi pravo na primanje socijalne pomoći. Svi muslimani imaju pravo da idu u džamiju ali oni koji su učestvovali u njenoj izgradnji imaju pored toga i pravo da budu upisani kao njeni donatori i druge privilegije koje iz toga proizilaze i tako dalje.

Islamska zajednica kroz instituciju džemata treba da osigura da se sva novorođena djeca upišu u matičnu knjigu rođenih; da se mladenci upišu u matičnu knjigu vjenčanih (poslije zaključenja braka po državnim propisima); da u matičnu knjigu umrlih mogu biti upisana sva umrla lica za koje se dobije propisana smrtovnica iz općine. Ali vjenčanje po islamskim propisima, ukoliko Islamska zajednica ne osigura da se u cijelosti poštuje takva procedura, prije će spadati u folklor, nego u islamski

brak. Ako iz ovih statusnih stanja ne proiziđu neke praktične posljedice kojim će se muslimanima pomoći da svojim registriranjem u džematu olakšaju svoj život i poboljšaju materijalni položaj svoje porodice, neće biti mnogo zainteresirani ni za upis novorođenog djeteta, niti za vjenčanje, niti za upis umrlog člana porodice. Ove aktivnosti ne treba stavljati samo u kontekst vjerskog, već i društvenog, solidarnog odnosa i ponašanja muslimana prema pridošlom novom članu, prema braku i porodici, prema onome koji odlazi sa ovog svijeta na ahiret. Sva ta pitanja trebaju biti uređena sistemskim propisima Islamske zajednice. Da novorođeno dijete kada dobije rodni list upisom u džematsku matičnu knjigu rođenih dobije paket po standardima Unicefa ili Islamske zajednice; da novi bračni par koji zaključi islamski brak, prema standardima Islamske zajednice, dobije neku pomoć u formiranju svoga domaćinstva; da porodica umrle osobe koja prijavi smrt člana porodičnog domaćinstva prema standardima Islamske zajednice ili džemata dobije jednokratnu pomoć ili olakšice kod sahrane. Tada solidarnost među muslimanima neće biti fraza, riječi će se podudariti sa djelima i čovjek će imati sigurnost da živi u jednoj organiziranoj zajednici u kojoj neće biti prepušten na milost i nemilost tržišnih i robnonovčanih odnosa koji vide samo interes, a ne i čovjeka. Kada musliman vidi praktičnu sistemsku brigu džemata i muslimanske zajednice i osjeti da ona saučestvuje u njegovoj sreći i nesreći, tada će i njegov odnos prema drugim muslimanima u džematu i šire biti bliže onom idealnom odnosu koji se prema propisima islama traži od muslimana. Suprotno ponašanje pojedinaca treba smatrati izuzecima, a muslimansku zajednicu i prema njima ostaviti otvorenom da se s njom solidarišu kada promijene mišljenje.

U Islamskoj zajednici u cjelini, a u džematu posebno, treba da vladaju demokratska načela kojim će svaki punoljetni musliman, kroz demokratsku proceduru, moći da ostvari svoje pasivno i aktivno biračko pravo u izboru organa islamske zajednice i džemata. Svaki punoljetni musliman treba da bude upisan u džematsku matičnu knjigu punoljetnih osoba, kojim upisom se stiče biračko pravo. Ali sticanje punoljetstva člana muslimanske zajednice u džematu mora na adekvatan način da bude obilježeno. Da to bude praznik, ne samo za te mlade ljude, već za cijelu

muslimansku zajednicu džemata. Hoće li svi punoljetni muslimani koristiti to svoje biračko pravo, to je stvar njihove slobodne volje. Bitno je da mu se to pravo sistemski osigura, a ne da mu se uskraćuje po nekim voluntarističkim lokalnim kriterijumima, da li je vjernik ili nevjernik. Treba da nam bude jasno da islamska zajednica nije ničija staleška organizacija. Za ostvarivanje staleških, odnosno statusnih prava, obrazuju se posebne funkcionalne organizacije, kao na primjer, udruženje uleme, kroz koje će se rješavati sva statusna (sindikalna) pitanja. Islamska zajednica je organizacija svih muslimana i tako je treba sistemski organizirati da se to osjeti i u organizaciji džemata, njegovog sabora i izvršnog odbora, kao i drugih funkcionalnih organizacija muslimana, putem kojih će se zadovoljiti statusni ili grupni interesi muslimana zainteresiranih da se unutar Islamske zajednice organiziraju u pojedina udruženja radi zadovoljavanja svojih interesa koji neće protivrječiti cjelini interesa Islamske zajednice, naprotiv treba da ih unaprjeđuju.

8. U pogledu identifikacije muslimana predlažem da se donese propis o uvođenju matične knjige rođenih u Islamskoj zajednici i da se utvrdi obrazac rodnog lista koji će biti identifikacioni dokumenat unutar Islamske zajednice. Rodni list bi imao formu današnje lične karte, koji bi izdao džemat po upisu djeteta u matičnu knjigu rođenih. Sa tim listom vršila bi se identifikacija svih imalaca rodnog lista (bez slike) u toku cijelog života u pogledu ostvarivanja svih prava i obaveza koje musliman ima po propisima Islamske zajednice i njenih funkcionalnih oblika organiziranja. Rodni list bi pored podataka o roditeljima, mjestu i vremenu rođenja, sadržavao registarski i matični broj, naziv muftijstva i džemata koji je izdao rodni list sa potpisom džematskog Imama.

Džemat bi pored matične knjige rođenih, imao i matične knjige vjenčanih (razvedenih), punoljetnih lica koja su stekla biračko pravo i matičnu knjigu umrlih lica.

9. Na osnovu do sada rečenog organizaciona shema džemata izgledala bi ovako: inokosni organ džemata je džematski imam kojeg postavlja i smjenjuje muftija i koji je za svoj rad u pitanjima vjere i sredstava koja dobija od muftijstva odgovoran muftiji.

U svim drugim pitanjima odgovara džematlijama preko sabora i izvršnog odbora. Imami džamija i mesdžida, koje postavlja džematski imam u pitanjima vjere odgovaraju džematskom imamu, a u svim drugim pitanjima odgovaraju džematlijama preko džamijskog odbora.

Kolegijalni organ upravljanja džematom je sabor i izvršni odbor kojim predsjedavaju njihovi predsjednici. Sabor odgovara svim muslimanima džemata (biračima), a izvršni odbor Saboru.

Džemat ima administraciju na čijem čelu je džematski imam. On postavlja i smjenjuje svoje saradnike. Administracija vodi matične knjige, poslove vakufa, džematske finansije i administrativne poslove vjerskih ustanova džemata. Funkcionalnim organizacijama džemata (pokopno društvo i sl.) upravljaju džematlije koje su ih organizirale preko njihovih organa koje sami biraju i razrješavaju.

OBRAZOVANJE I NAUKA U USTAVU FEDERACIJE BiH I INTERESI BOŠNJAKA

1. U Ustavu Federacije je uređeno (čl. III-4) da kantoni imaju »sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti«.*) Polazi se dakle od tzv. pretpostavljene nadležnosti kantona. Ovu ustavnu odredbu treba razumjeti tako da »neizričite nadležnosti« federalne vlasti ne moraju biti uređene samo ustavom, nego i zakonom federacije. Naime, nije rečeno da one moraju biti izričito povjerene federalnoj vlasti u ustavu. Ustavotvorac da je to htio, rekao bi. A nije rekao iz razloga što ima toliko značajnih pitanja za život ljudi, naroda i države, o kojima se treba rješavati, da bi ih teško bilo sve nabrojati kao ustavom utvrđenu isključivu nadležnost federacije. Takvo taksativno nabranje

*) Ovaj članak u kome se razjašnjavaju neke ustavne norme sadržane u Ustavu Federacije BiH dao sam Senadu Avdiću 2. jula 1994. godine da ga objavi u svojoj reviji "Slobodna Bosna". Nepoznati su mi razlozi zbog čega to nije učinio, tako da se on prvi put objavljuje u ovoj knjizi.

stvora veliku mogućnost da nešto bude izostavljeno. Zato gore navedenu ustavnu odredbu treba tako razumjeti da je moguće da federacija uredi neku materiju, ako ona nije izričito ustavom rezervisana kao kantonalna nadležnost, kao i da kanton u okviru svoje pretpostavljene nadležnosti uredi neku materiju za koju federalni zakonodavac nije pokazao svoj interes.

Ovome ide u prilog i činjenica što ni u »isključivoj nadležnosti« federacije (član III-1), ni u zajedničkoj federalnoj i kantonalnoj nadležnosti (član III-2) nije sadržana opšta klauzula kojom se za njih rezervišu regulativna prava.

2. Kantoni kao federalne jedinice imaju ustavom utvrđenu autonomiju. Međutim, oni su sastavni dio jednog jedinstvenog političkog sistema i ne mogu se tom svojom autonomijom koristiti tako da narušavaju, negiraju ili razbijaju politički sistem Federacije. To važi naročito za ljudska prava i osnovne slobode (odjeljak II Ustava), kao npr. jednakost pred zakonom, zabrana svake diskriminacije, obrazovanje, zaštitu manjina i potencijalno ugroženih grupa i dr.

Polazeći od tih premisa utvrđena je ustavna nadležnost kantona: »Kantoni imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerenе federalnoj vlasti«. Među njima je i »b) utvrđivanje obrazovne politike, uključujući donošenje propisa o obrazovanju i osiguranju obrazovanja«. Pošto je u isključivoj nadležnosti Federacije: »a) vođenje vanjskih poslova«(član III-1), a to nisu samo politički vanjski poslovi, već i vanjski poslovi u sferi obrazovanja, kulture, nauke itd., neophodno je da: kantonalna obrazovna politika, kao i propisi koje kantoni donose o obrazovanju, budu u skladu sa federalnom vanjskom politikom u pogledu pridržavanja međunarodnih ugovora koje federacija sačini sa drugim državama u oblasti obrazovanja, zatim pridržavanje međunarodnih konvencija koje je ratifikovala federacija, zatim pridržavanje obaveza koje proizilaze iz članstva zemlje u OUN i njenim agencijama, kao što je npr. UNESCO, zatim obaveze zemlje koje proizilaze iz njenog članstva u regionalnim međunarodnim organizacijama, raznim evropskim konvencijama za pojedine segmente obrazovanja, nauke-kulture i sl.

Zatim, kada je riječ o obrazovanju za koje je kanton nadležan, mora se voditi računa o isključivoj nadležnosti Federacije i pitanjima odbrane, državljanstva, uređivanje ekonomske politike, uređivanje unutrašnje i međunarodne trgovine i finansija, komunikacija, uređivanja finansija i finansijskih institucija, suzbijanja međunarodnog kriminala i finansiranje federalnih vlasti i ustanova i institucija koje federacija obrazuje. Neke od ovih institucija mogu biti i obrazovne institucije za koje su nadležni kantoni i itd. To se isto odnosi u pogledu zajedničkih nadležnosti federalne i kantonalne vlasti u pogledu zdravstva, socijalne politike, zaštite čovjekove okoline, turizma, korišćenja prirodnih bogatstava, komunikacije i transportne infrastrukture i sl.

3. U tom smislu kada je riječ o obrazovanju, iako je »b) utvrđivanje obrazovne politike, uključujući donošenje propisa u obrazovanju i osiguranju obrazovanja«, nadležnost kantona, federalni organi, pojedina ministarstva drugih resora, a posebno ministarstvo obrazovanja i Vlada nisu bez odgovornosti. Zato bi se moglo govoriti o nekoj vrsti simultane odgovornosti za obrazovanje kantona i federalne vlasti. Nadležnost kantonalne vlasti bi se ticala utvrđivanja obrazovne politike, sa stanovišta potreba kantona, kao i reguliranja odnosa u sferi obrazovanja i osiguranju (sredstava i kadrova) obrazovanja, a nadležnost federalne vlasti bi se ticala visokoškolskog obrazovanja, odnosno školovanja kadrova potrebnih obrazovanju; zatim posredovanju u međudržavnim odnosima u pogledu vrijednovanja školskih diploma, koje se stiču u kantonalnim školama (osnovnim i srednjim) radi njihove nostrifikacije u inozemstvu; kao i posredovanje Federacije između škole i kantona u pridržavanju međunarodnog prava u sferi obrazovanja na koje se obavezala Federacija u bilateralnim ugovorima sa pojedinim državama i multilateralnim obavezama koje proizilaze iz članstva Federacije (Republike) u raznim međunarodnim organizacijama i asocijacijama koje se bave obrazovanjem.

4. S obzirom da su visokoškolske institucije istovremeno i naučne institucije, a nauka, Ustavom Federacije, nije navedena da spada u nadležnost kantona, a s obzirom na pretpostavljenu nadležnost kantona, ukoliko Federacija ne bi regulirala materiju nauke, neophodno je da federalne vlasti urede materiju visokoobrazovanih institucija (univerziteta) i nauke u cjelini.

5. Pošto će se novi društveno-ekonomski odnosi prvenstveno temeljiti na privatnom vlasništvu, uz značajnu intervenciju države, a također i uz značajno državno vlasništvo u sferi obrazovanja, biće neophodno donijeti odgovarajuće federalne odnosno kantonalne propise kojim će se preciznije normirati uslovi za otvaranje privatnih i državnih osnovnih, srednjih i visokoškolskih institucija i univerziteta.

Federalna vlast treba da utvrdi donju granicu uslova za formiranje obrazovnih institucija, profile kadrova i potrebne programske sadržaje za osnovne i pojedine vrste srednjih škola, kojim će se moći obezbijediti verifikacija škola na cijelom prostoru zemlje i međunarodnopravno priznanje njihovih diploma iza kojih će stajati država Bosna i Hercegovina. Bez tih minimalnih uslova koje bi država propisala, diplome bi imale samo interni značaj, u okviru kantona ili opštine. Znači država bi trebalo da ima pravo da vrši stručnu i upravno-pravnu inspekciju u pogledu zadovoljavanja tih uslova.

6. Dakle, minimalni režim za osnivanje škola bio bi identičan u cijeloj državi i za privatne i za državne škole. S tim što bi se državne škole finansirale iz budžeta opštine, kantona i Federacije, a privatne škole bi finansirali njihovi osnivači bez finansijskog učešća države. Pod privatnim školama podrazumijevale bi se sve škole čiji osnivač nije država (fizička i pravna lica i vjerske zajednice). Istom režimu državne dozvole potpadale bi i škole koje osnivaju strane države, za koje se, u nekim slučajevima, može tražiti reciprocitet.

7. Ako je riječ o visokoškolskim institucijama(univerzitetima) također treba da se zakonima omogućí obrazovanje privatnog i državnog univerziteta. Predlažem da se postojeći univerziteti u Sarajevu, Tuzli i Mostaru urede kao državni univerziteti i da se u njihovom organizovanju primijene američki i evropski standardi. Da se zasada više škole u Bihaću učine sastavnim dijelom Sarajevskog univerziteta. Vlada i nadležno ministarstvo treba da preuzmu ovlašćenja nad državnim univerzitetima kakva ovlašćenja imaju vlade zapadnih zemalja u odnosu sa svojim univerzitetima. Razmotriti racionalnost grupisanja fakulteta iz iste naučne oblasti u zasebne univerzitete na sadašnjem Sarajevskom univerzitetu ili propisati da profesori bez ponovnog izbora na drugom

fakultetu mogu držati nastavu u okviru sedmičnog fonda časova prema rješenju iz radnog odnosa radi racionanog korišćenja kadra. Vlade i nadležno ministarstvo treba da imaju ingerenciju u imenovanju i smjenjivanju rektora i dekana, a radni odnos sa profesorima na državnom univerzitetu treba da zasniva ministar obrazovanja i nauke u ime države BiH. Rješenjem o zasnivanju radnog odnosa utvrđivala bi se i radna obaveza za one predmete za koje su izabrani, kao i fakulteti na kojima bi imao obavezu da predaje, razumije se sa navođenjem iznosa mjesečnih priradnosti. U tom smislu je potrebno donijeti i državni propis o raspoređivanju profesora univerziteta u određene platne razrede.

8. Privatne škole i univerzitete u principu bi finansirali oni pravni i fizički subjekti koji bi ih osnovali, odnosno roditelji djece koja pohađaju te škole. Pošto će naš državni prostor biti interesantan, s obzirom na svoju nacionalnu izmiješanost, i za promicanje raznih ideoloških, civilizacijskih i kulturnih i političkih uticaja, treba biti obazriv kod davanja državne dozvole za otvaranje privatnih škola. Protuakcija neće se moći svesti na zabranu otvaranja takvih privatnih škola, već mora biti usmjerena u dva pravca: prvo, osigurati visoku tehničku i kadrovsku osposobljenost državnih i privatnih škola koje osnivaju Bošnjaci i bošnjačke kulturne i vjerske institucije i drugo, da bošnjačke kulturne, humanitarne i vjerske institucije donesu propise kojim će se sistemski garantovati stipendije i druge olakšice najboljim učenicima i studentima, uz stimulans da najbolji od najboljih, mogu nastaviti svoje školovanje na elitnim svjetskim univerzitetima, uz osiguranje njihovog povratka u zemlju poslije završenog školovanja.

9. Pošto je Univerzitet u Mostaru u najtežem položaju, posebnu pažnju Federacija treba da posveti osposobljavanju ovog univerziteta i državnim mjerama orijentisati hercegovačke visoko-naučne kadrove iz Sarajeva prema ovom univerzitetu, dok se ne osposobi vlastiti kadar. Treba u prvo vrijeme osigurati privremeno prisustvo naših najboljih kadrova na ovom univerzitetu. S obzirom da je to državni univerzitet, to treba da se državnim mjerama i ulaganjima osiguraju materijalni uslovi za kadar koji će raditi na tom univerzitetu i motivirati studente da se upisuju na taj univerzitet.

10. Posebno poglavlje naše brige biće visokostručno obrazovanje kadra u bihaćkoj regiji. Neophodno je razmotriti mogućnost osnivanja jednog multidisciplinarnog nastavničkog fakulteta koji bi školovao kadrove za nastavnike osnovnih i srednjih škola, prije svega za nacionalne predmete, a po tom i u drugim strukama. A nakon nekog vremena da se taj multidisciplinarni fakultet pretvori u jedan manji univerzitet sa strukturom fakulteta koja bi odgovarala potrebama regionalnog privrednog razvoja. S obzirom na odsječenost bihaćke regije od Sarajeva, stvaranjem uslova za sticanje visokog obrazovanja kod kuće, doprinijeli bi zadržavanju omladine na tom području i ublažili bi odliv visokostručnih kadrova. U tom smislu neophodno je kompletirati i tuzlanski i mostarski univerzitet i podržati njihove razvojne koncepte zavisno od privredne strukture regije. Za sve ono što ne bi bile potrebe regije, školovanje kadrova bi se osiguralo na sarajevskom univerzitetu.

11. Prema Ustavu Federacije, kanton je dužan »općinama čije većinsko stanovništvo, po nacionalnoj strukturi, nije stanovništvo koje čini nacionalnu većinu u kantonu kao cjelini... delegirati svoje nadležnosti vezane za obrazovanje, kulturu, turizam, lokalno poslovanje i dobrotvorne aktivnosti, radio i televiziju« (član V-2(2)). Zato je neophodno da se na području zapadne Hercegovine, Neretve, srednje Bosne i Posavine snime naselja koja su naseljena sa većinskim bošnjačkim stanovništvom i da se razmotri mogućnost njihovog konstituisanja u opštine, kako bi u gore navedenim oblastima, među kojima je i obrazovanje, kreirale politiku. U tom smislu neophodno je razmotriti ulogu koju u tome može imati »Preporod«, »Merhamet« i druge bošnjačke institucije. U prvo vrijeme dok se ne osposobe kadrovi iz vlastitih sredina, država, odnosno Ministarstvo obrazovanja treba svojim dekretom da potrebne kadrove usmjerava prema tim opštinama.

12. Država treba da zauzme stav da u principu sve privatne i državne osnovne i srednje škole treba da budu dostupne za svu djecu neovisno od pripadnosti vjeri i naciji. Država ne smije dozvoliti stvaranje čisto nacionalnih osnovnih i srednjih škola. To je suprotno Ustavu. Samo škole koje osnivaju vjerske zajednice za obrazovanje svećenika mogu biti izuzete od tog principa. Međutim, rukovođeni tim pravilom, ne treba taj proces prepustiti stihiji. Bošnjačke prosvjetne i kulturne institucije moraju imati izgrađenu bazu podataka na jednom mjestu iz kojeg će se pratiti

kretanje bošnjačke djece u školama, njihov uspjeh i profesionalna orijentacija i stvarati potrebne materijalne uslove da se pomoćne najtalentovanijim u sticanju najvišeg obrazovanja. Ne bi se smjelo desiti da nemamo podatke ni za jedno dijete, neovisno u čijoj se i kakvoj se školi nalazilo, kako u zemlji, tako i u inozemstvu. Neophodno je dogovoriti se koju bošnjačku instituciju treba osposobiti za takve zadatke.

13. U svim osnovnim i srednjim školama u principu država treba da verifikuje nastavne planove i programe, nezavisno od toga hoće li to biti privatne ili državne škole. Ako su škole vjerskih zajednica, onda one programe kojim se te škole žele verifikivati kao srednje škole, a ostatak programa mogu same kreirati. U pogledu upotrebe udžbenika treba čvrsto ostati na stanovištu da u upotrebi mogu biti samo udžbenici odobreni od državnih organa Bosne i Hercegovine. Ako ima potrebe da se u nekim predmetima koriste udžbenici iz drugih država, zato je neophodno provesti proceduru verifikacije takvog udžbenika od naših nadležnih državnih prosvjetnih organa. Ovo naročito se odnosi na udžbenike iz nacionalnih predmeta, posebno jezika i književnosti i istorije. Ne bi se smjelo dogoditi da učenik iz BiH, bilo koje nacionalnosti uči iz udžbenika u kome piše: »moja domovina« je Hrvatska, ili Srbija i sl.« Ili da se njima dovodi u pitanje državnost i nezavisnost BiH i sl. Naš interes je da se u BiH u školama uči historija BiH, a ne historije pojedinih njenih naroda. Bilo bi dobro da se za nastavnike historije organizuju posebni seminari iz historije BiH. Na ovim časovima osvijetliti velikane iz bosanske historije iz sva tri naroda i ne dozvoliti da Hrvati ili Srbi prisvajaju, samo zbog toga što su bili pravoslavci ili katolici, neke srednjobosanske vladare, kao da su oni već tada bili Srbi ili Hrvati, a ne Bošnjani. U tom smislu je neophodno obnoviti skoro sva izdanja štampana u ediciji kulturnog nasljeđa BiH i reafirmisati bosanske velikane u različitim oblastima stvaralaštva. Ovo tim prije što bosansku predislamsku prošlost prisvajaju i Srbi i Hrvati, krivotvorenjem historijskih izvora o Crkvi bosanskoj i sl.

14. Službenu upotrebu jezika treba doslovno sprovesti. Prema Ustavu Federacije u službenoj upotrebi je bosanski jezik i hrvatski jezik. Do daljnjeg srpski jezik nije u službenoj upotrebi. Data je mogućnost da drugi jezici budu u komunikaciji i u nastavi, ali o tome treba donijeti posebnu odluku. U školama

treba uvesti princip učenja i bosanskog jezika i hrvatskog jezika i srpskog jezika. S obzirom da su naši nastavnici jezika studirali srpskohrvatski jezik, neophodno je organizovati od strane ministarstva obrazovanja obavezne seminare za nastavnike koji predaju bosanski jezik i književnost. U tom smislu je neophodno izvršiti ponovni kritički odabir školske lektire, a posebno afirmirati bošnjačke junačke pjesme i srednjevjekovnu književnost i umjetnost radi utemeljenja svijesti o našoj bošnjačkoj hiljadugodišnjoj samobitnosti na ovim prostorima.

15. Na kraju predlažem da se ovi stavovi otpočinu sprovođiti prije svega donošenjem novih zakona o univerzitetu, srednjim i osnovnim školama. Zatim, da se u ovom smislu educiraju naši politički kadrovi u kantonima i opštinama, da bi znali za šta će se zalagati i šta će podržavati, a šta neće. U ovom smislu neophodno je da ministar obrazovanja animira i širu javnost preko sredstava informisanja. Mi ne smijemo dozvoliti da budemo vođeni i manipulirani od drugih i da podlegnemo njihovim nacionalističkim stavovima u sferi obrazovanja. U datom historijskom trenutku nama više odgovara multietnička struktura osnovnih i srednjih škola. A to je blisko i međunarodnim standardima o pravima i osnovnim slobodama koji su ugrađeni u Ustav Federacije. Svakako uz posjedovanje pune svijesti o tome šta nam je činiti na afirmaciji naše nacionalne bosanske samobitnosti i posebnosti.

16. U oblasti nauke, pored staranja o državnim univerzitetima, neophodno je da država promjenama u zakonu o naučnom radu otvori mogućnost osnivanja privatnih naučnih instituta. Time treba ubrzati izjašnjavanje države o tome koje će postojeće institute proglasiti državnim i preuzeti potpuno staranje nad njima, jer se ne zna sudbina tih instituta. To se odnosi naročito na dosadašnje institute u velikim privrednim sistemima, kojih objektivno više nema. Da nam se visokostručni naučni kadar tih instituta ne bi rasuo, potrebno je izvršiti identifikaciju svih instituta i poduzeti odgovarajuće mjere. Ovo je olakšano tim prije što su svi instituti bili istovremeno u sastavu univerziteta i o njima se podaci mogu naći na univerzitetima.

MIŠLJENJE O INICIJATIVI ZA PROMJENU USTAVA R BiH

Iz teksta IO SDA kojim se daje inicijativa za promjenu Us-tava RBiH^{*)} proizlazi da bi te promjene trebalo izvršiti uglavnom u domenu institucije Predsjedništva, proširenja ovlašćenja Skupštine, jačanje funkcije Skupštine u konstituiranju Predsjedništva i statusu Predsjedništva u proširenom sastavu i u funkciji vrhovne komande.

U pogledu unutrašnje strukture Predsjedništva pored funkcije predsjednika predlaže se i funkcija njegovog zamjenika ili potpredsjednika, koji bi u svim slučajevima spriječenosti predsjednika vršio njegovu funkciju.

U pogledu proširenja ovlašćenja Skupštine, predlaže se davanje saglasnosti na neke odluke Predsjedništva (imenovanje komandanta Generalštaba i komandanta korpusa) i da se u nadležnost Skupštine (a ne biračkog tijela) prenese pravo izbora članova Predsjedništva, a također njegovog predsjednika i potpredsjednika.

U pogledu sastava Predsjedništva u vrijeme rata i njegovim ovlašćenjima u proširenom sastavu, traži se tumačenje da li je prošireni sastav Predsjedništva u funkciji samo kada odlučuje u materiji iz nadležnosti Skupštine kada se ona ne može sastati, ili i u drugim pitanjima iz nadležnosti Predsjedništva. Zatim, ko je vrhovna komanda: Predsjedništvo samo ili prošireni sastav Predsjedništva. Šta je prošireni sastav Predsjedništva. Jeli ono samo vrhovna komanda. S tim u vezi je i pitanje da li je prisustvo sjednicama sva tri člana iz proširenog sastava uslov validnosti odluka Predsjedništva samo u funkciji vrhovne komande ili i drugih odluka Predsjedništva.

Predlažem da se implementaciji predložene inicijative pristupi na sljedeći način: Prvo, treba poći od originalnog teksta Amandmana LI i LXXIII, a ne od prečišćenog teksta Ustava i da

^{*)} Tekst mišljenja predat na nadležno mjesto 16.maja 1995. godine.

se namjesto ova dva amandmana pripremi novi amandman kojim će se istovremeno pored novih odredbi prečistiti njihov tekst u cijelosti. U novom amandmanu pored odredbi koje će ostati, treba ponuditi sljedeća nova rješenja: dati u nadležnost Skupštini izbor članova Predsjedništva. Uvesti funkciju zamjenika ili potpredsjednika. U nadležnost Skupštine dati izbor predsjednika i zamjenika predsjednika Predsjedništva. Za opoziv članova Predsjedništva predvidjeti dvotrećinsku većinu od ukupnog broja poslanika u oba doma. Za smjenjivanje predsjednika i potpredsjednika predvidjeti nadležnost Ustavnog suda. Predvidjeti davanje saglasnosti Vijeća građana na imenovanje komandanta Glavnog štaba i komandanata korpusa. Redefinirati instituciju vrhovne komande i njenu funkciju za vrijeme rata. Vrhovnu komandu bi sačinjavalo Predsjedništvo, predsjednik Skupštine, predsjednik Vlade i komandant Glavnog štaba. Vrhovnom komandom bi predsjedavao predsjednik Predsjedništva. Njegova funkcija bi bila isključivo u domenu komandovanja odbranom na osnovi Ustava, zakona, i uredaba koje bi donosili Skupština, Predsjedništvo i Vlada. Vrhovna komanda se ne bi miješala u nadležnosti ustavnih organa Republike, pa ni Predsjedništva, ni Skupštine, ni Vlade.

Što se tiče prijedloga za donošenje prečišćenog teksta Ustava R BiH, predlažem da Skupština R BiH na predstojećem zasijedanju donese odluku da se pristupi izradi prečišćenog teksta Ustava, da se taj posao povjeri Komisiji za ustavna pitanja i da Skupština prečišćeni tekst Ustava donese u formi Ustavnog zakona. Da se odlukom o pristupanju pripremi prečišćenog teksta navedu zadaci Komisije i obaveza da koristi i druge zakone, uredbe, koji su regulirali ustavnu materiju, kao što je npr. ime države, grb, zastava, jezik, i dr.

Predlažem da se prije donošenja Ustavnog zakona o prečišćenom tekstu Ustava, donese amandman na Ustav kojim će se proglasiti prestanak važenja Preambule Ustava, odjeljaka I i IX (stav 1. Osnovnih načela). Istim amandmanom urediti da se u različitim padežima brišu riječi: "socijalizam", "društvena", "društveno-politička", "samoupravljanje", "samoupravne interesne zajednice". Da se "radni ljudi" i "radni čovjek" zamijene sa "građanin" ili "državljanin". Da se "republička uprava" zamijeni

sa "državna uprava". Da se u nazivu organa i institucija gdje je u upotrebi „BiH“ doda „republika“ i sl.

PRAVNI POLOŽAJ DISTRIKTA SARAJEVO U USTAVNO-PRAVNOM SISTEMU REPUBLIKE I FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Da bi otpočela implementacija Ustava Federacije u Sarajevu neophodno je prethodno regulirati ustavno-pravni status Sarajeva^{*)}. U Ustavu Federacije Sarajevo se spominje kao glavni grad Federacije i kao distrikt. Distrikt Sarajevo spominje se u prelaznim rješenjima (Član IX-10) u kojim stoji da će se Ustav Federacije primjenjivati u „distriktu Sarajevo... dok (je) pod međunarodnom upravom“. Ovako stilizirana odredba je dvosmislena i daje mogućnost njenog različitog tumačenja. Jedno tumačenje može biti da se Ustav Federacije na Sarajevo može primijeniti samo ako je ono pod međunarodnom upravom. Drugo, da se Ustav na Sarajevo može primijeniti neovisno od međunarodne uprave, jer je Sarajevo glavni grad Federacije, a da se „međunarodna uprava“ spominje samo u kontekstu prava koja bi u tom slučaju imao „međunarodni upravitelj“ koji može odstupiti u vršenju svoje funkcije od Ustava Federacije, ali „ne smije odstupiti od poglavlja II o ljudskim pravima i slobodama“ (Član IX-10).

Pošto je Sarajevo glavni grad Federacije sa položajem distrikta, dakle zasebne oblasti koja ne pripada ni jednom kantonu, Ustav Federacije nema drugih odredaba o distriktu Sarajevu jer se one nalaze među odredbama o prelaznim rješenjima. Zato je potrebno urediti pravni položaj distrikta Sarajevo, prije nego što se pristupi implementaciji Ustava Federacije na Sarajevo. Najjednostavnije bi bilo da se odredbe Ustava Federacije koje se odnose na kantone primijene amandmanom na Ustav

^{*)} Pošto je prošlo više od godinu dana od donošenja Ustava FBiH (30.03.1994. godine), a da se ništa nije uradilo na novom organiziranju Sarajeva kao distrikta predviđenog u Ustavu FBiH, samoinicijativno sam ovim tekstom kojeg sam uputio 7.6.1995. godine odgovornim ličnostima htio dati inicijativu da se stvari pokrenu sa mrtve tačke.

tako što bi se one odnosile i na distrikt Sarajevo. S obzirom da je ustavna procedura složenija i duža, druga mogućnost je da se pravni položaj Sarajeva regulira zakonom. Za ovo postoje ustavne pretpostavke. Ustav je definirao Sarajevo glavnim gradom Federacije i distriktom. Samo ostaje da se uredi njegov pravni položaj u sistemu Federacije (Republike). U tom slučaju bi se odredbe Ustava koje se odnose na kanton i njegov pravni položaj, uz izvjesne modifikacije, mogle preuzeti iz Ustava u Zakon o distriktu Sarajevo. Prednost ovakvog rješenja je u tome što bi se lakše mogle mijenjati odredbe zakona nego Ustava, ukoliko to bude potrebno, s obzirom na specifičnost distrikta u odnosu na kantone u sistemu Federacije. Distrikt nije federalna jedinica, već zasebna administrativno-politička oblast koja ima i funkciju glavnog grada Federacije i time mogućnost da Federacija (Republika) u odnosu na distrikt ima šira ovlašćenja u reguliranju njegovog pravnog položaja, kao i ovlašćenja federalne administracije. Ovo iz razloga što distrikt Sarajevo nije uređen Ustavom Federacije.

Pošto je Sarajevo i glavni grad Republike Bosne i Hercegovine, potrebno je identično njegov pravni položaj regulirati i republičkim propisom. Ovo iz razloga jedinstva federalnog i republičkog pravnog sistema i što Republika ne bi mogla „zadirati u ovlašćenja državnih organa uspostavljena u skladu sa ovim ustavom“ (Član IX-11)(Ustavom Federacije). U uslovima rata jedini organ koji to može učiniti je Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine. Predsjedništvo je Ustavom RBiH ovlašćeno da u ratu donosi uredbe sa zakonskom snagom koje važe samo dok postoji ratno stanje i one ne podliježu potvrdi Skupštine (Amandman LI, tač. 5. stav 4.). U ovom slučaju bi Predsjedništvo bilo dužno donijeti Uredbu sa zakonskom snagom o distriktu Sarajevo sa istim sadržajem koji bi imao i Zakon o distriktu Sarajevo kojeg bi donijela Ustavotvorna skupština Federacije, s tim što Uredba ne bi morala čekati donošenje ovog zakona, već je samo bitno da ona ne mijenja ovlašćenja državnih organa uspostavljena Ustavom Federacije. Pošto Ustavom Federacije za distrikt Sarajevo ta ovlašćenja nisu utvrđena, ona bi se prvi put utvrdila Uredbom Predsjedništva i Zakonom Federacije.

S obzirom da je distrikt niži nivo autonomije od federalne jedinice (kantona) nad njim administracija Federacije (Republike)

može imati i neka neposredna ovlašćenja nadzora i uprave. U tom slučaju trebat će raspraviti, hoće li najviši pravni akt distrikta biti ustav ili statut. Odnosno da li se zakonom umjesto ustava može propisati da distrikt ima ustav ili samo statut, s obzirom da je Ustavom federacije propisano da kantoni imaju ustav.

U svakom slučaju u Zakon o Distriktu Sarajevo, odnosno u Uredbu sa zakonskom snagom o Distriktu Sarajevo trebat će ugraditi i odredbe Ustava Federacije iz prelaznih rješenja koje se odnose na konstituiranje općinskih vijeća i zakonodavnih organa kantona, koji će važiti i zakonodavni organ distrikta, kao i privremeni karakter tih organa do održavanja novih izbora. Razlika u sadržaju između Zakona i Uredbe, mogla bi biti samo utoliko, što bi se Zakon mogao pozivati na obaveznost određenih odredaba Ustava Federacije i na distrikt Sarajevo i njegove općine, ne prepisujući te odredbe, a Uredba bi ih morala preuzeti uz izvjesne modifikacije ne pozivajući se na izvor, jer Ustav Federacije nije akt po kome radi Predsjedništvo, već je to Ustav Republike Bosne i Hercegovine. Aneks Ustava Federacije u kome je spisak 21 instrumenta za zaštitu ljudskih prava koji imaju snagu ustavnih odredaba trebalo bi Ustavnim zakonom na Ustav RBiH također preuzeti kao ustavne odredbe.

U prelaznim odredbama u Uredbi bi se morale naći i odredbe kojim bi se ukinuo sarajevski okrug i neke druge odredbe kojim bi se uredili prelazni odnosi između distrikta Sarajevo i državnih organa.

U prilogu dajem jednu od više mogućih verzija Uredbe sa zakonskom snagom o Distriktu Sarajevo.

UREDBA SA ZAKONSKOM SNAGOM O DISTRIKTU SARAJEVO

I Opće odredbe

Član 1.

Distrikt Sarajevo je poseban oblik političko-administrativnog organiziranja i vršenja državne vlasti u Republici Bosni i Hercegovini.

Na Distrikt Sarajevo u cijelosti će se primjenjivati Ustav Federacije Bosne i Hercegovine i ova Uredba.

Član 2.

Distrikt Sarajevo obuhvaća sljedeće općine: Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad, Ilidža, Vogošća, Hadžići, Ilijaš, Trnovo i Pale.

Granice Distrikta Sarajevo čine granice njegovih općina.

Član 3.

Distrikt Sarajevo ima svoj ustav/statut kojim uređuje svoju organizaciju, organe vlasti, nadležnosti, zaštitu prava i sloboda građana utvrđenih ustavom i Aneksom ove Uredbe.

Ustav/statut Distrikta Sarajevo mora biti u skladu sa Ustavom i ovom Uredbom.

II Nadležnosti

Član 4.

Distrikt Sarajevo nadležan je za:

- a) jamčenje i provođenje ljudskih prava;
- b) zdravstvo;

- c) politiku zaštite čovjekove okoline;
- d) komunikacijsku i transportnu infrastrukturu;
- e) socijalnu politiku;
- f) provođenje zakona i drugih propisa o državljanstvu;
- g) imigraciju i azil;
- h) turizam i
- i) korišćenje prirodnih bogatstava.

Član 5.

U skladu sa potrebama, nadležnosti iz prethodnog člana, mogu biti ostvarivane zajednički ili koordinirano od strane države u skladu sa Ustavom i ovom Uredbom.

U vršenju ovih nadležnosti, kada se radi o zakonima i drugim propisima koji su obavezujući na području cijele države, u skladu s Ustavom i odlukama skupštine, državna vlast će postupiti uzimajući u obzir nadležnosti Distrikta Sarajevo i potrebu za fleksibilnošću u provođenju. Državna vlast ima pravo utvrđivati politiku i donositi zakone koji se tiču svake od ovih nadležnosti.

U vršenju ovih nadležnosti u skladu sa Ustavom RBiH i Ustavom Distrikta Sarajevo, Distrikt Sarajevo će provoditi odluke, učestvovati u odlučivanju i kad je potrebno predlagati odluke zakonodavnim tijelima. Distrikt Sarajevo ima pravo utvrđivati politiku i provoditi zakone koji se tiču svake od ovih nadležnosti.

Član 6.

Distrikt Sarajevo ima sve nadležnosti koje nisu izričito poverene državnoj vlasti. Posebno je nadležan za:

- a) uspostavljanje i nadziranje policijskih snaga koje će imati jedinstvene državne uniforme sa oznakama distrikta Sarajevo,
- b) utvrđivanje obrazovne politike, uključujući donošenje propisa o obrazovanju i osiguranje obrazovanja,

- c) utvrđivanje i provođenje kulturne politike,
- d) utvrđivanje stambene politike, uključujući donošenje propisa koji se tiču uređivanja i izgradnje stambenih objekata,
- e) utvrđivanje politike koja se tiče reguliranja i osiguranja javnih službi,
- f) donošenje propisa o korišćenju lokalnog zemljišta, uključujući zoniranje,
- g) donošenje propisa o unapređenju lokalnog poslovanja i dobrotvornih aktivnosti,
- h) donošenje propisa o lokalnim postrojenjima za proizvodnju energije i osiguranje njihove dostupnosti,
- i) utvrđivanje politike u vezi sa osiguranjem radija i televizije, uključujući donošenje propisa o osiguranju njihovog rada,
- j) provođenje socijalne politike i uspostava službi socijalne zaštite,
- k) stvaranje i primjenu politike lokalnog turizma, razvoj turističkih resursa i
- l) finansiranje djelatnosti vlasti distrikta Sarajevo ili njenih agencija oporezivanjem, zaduživanjem ili drugim sredstvima.

III Vlast Distrikta Sarajevo (Član V, od 1 do 11)

Član 7.

U izvršavanju svojih nadležnosti utvrđenih u članovima 4. i 6. Distrikt Sarajevo će:

- a) poduzeti sve potrebne mjere zaštite ljudskih prava i sloboda utvrđenih u Ustavu i djelovati u skladu s Ustavom;
- b) izvršavati svoje nadležnosti vodeći računa o nacionalnoj strukturi stanovništva u svakoj općini.

Član 8.

Distrikt Sarajevo ovlašćen je da delegira i prenese svoje nadležnosti na općine na svojoj teritoriji ili na državu.

Distrikt Sarajevo može delegirati svoje nadležnosti vezane za obrazovanje, kulturu, turizam, lokalno poslovanje i dobrotvorne aktivnosti, radio i televiziju općinama na svojoj teritoriji, a dužan je to učiniti prema općinama čije većinsko stanovništvo, po nacionalnoj strukturi, nije stanovništvo koje čini nacionalnu većinu u Distriktu Sarajevo kao cjelini.

Distrikt Sarajevo može zaključivati sporazume sa državama i međunarodnim organizacijama samo uz saglasnost sa parlamentom države.

Član 9.

Distrikt Sarajevo ima zakonodavno tijelo koje se sastoji od jednog doma, čiji je broj poslanika utvrđen u odnosu na nacionalnu strukturu stanovništva, ali koji ne može biti manji od 30 niti veći od 50 poslanika.

Poslanici u zakonodavnom tijelu Distrikta Sarajevo imaju dvogodišnji mandat.

Poslanike u zakonodavno tijelo biraju birači na demokratskim i neposrednim izborima, tajnim glasanjem, na cijeloj teritoriji Distrikta Sarajevo. Svaki birač ima pravo glasati za bilo koju od registriranih stranaka.

Prije svakih izbora, svaka registrirana stranka objavljuje izbornu listu kandidata. Poslanici će biti birani sa vrha liste te stranke prema broju dobivenih glasova; zamjene za poslanike vrše se od osoba koje slijede na ostatku liste.

Svaki birač može biti biran za poslanika Distrikta Sarajevo.

Zakonodavno tijelo Distrikta Sarajevo bit će prvi put sazvano najkasnije deset dana nakon objavljivanja rezultata izbora.

Član 10.

Zakonodavno tijelo Distrikta Sarajevo:

- a) priprema i dvotrećinskom većinom usvaja svoj ustav/statut,
- b) bira predsjednika Distrikta Sarajevo,
- c) bira sudije Distrikta Sarajevo,
- d) utvrđuje nadležnost suda Distrikta Sarajevo i općinskih sudova,
- e) donosi ostale propise za izvršavanje nadležnosti Distrikta Sarajevo i
- f) usvaja budžet Distrikta Sarajevo i donosi zakone o oporezivanju i na druge načine osigurava potrebno finansiranje.

Član 11.

Zakonodavno tijelo Distrikta Sarajevo bira predsjedavajućeg između svojih poslanika i donosi poslovnik.

Zakonodavno tijelo zasijeda javno, osim u izuzetnim okolnostima predviđenim njegovim poslovníkom i objavljuje izvještaje o zasijedanjima i odlukama.

Zakoni Distrikta Sarajevo stupaju na snagu kako je u njima utvrđeno, ali ne prije nego što budu objavljeni.

Krivični postupak ili građanska parnica ne mogu biti pokrenuti protiv poslanika, niti poslanik može biti zadržan u pritvoru ili kažnjen na bilo koji drugi način zbog izraženog mišljenja i datog glasa u zakonodavnom tijelu.

Zakonodavno tijelo Distrikta Sarajevo može provoditi istrage i u tu svrhu zatražiti da mu se predlože dokumenti i svjedočenja.

Član 12.

Predsjednika Distrikta Sarajevo bira zakonodavno tijelo Distrikta Sarajevo većinom glasova između kandidata koje predlože poslanici.

Predsjednik Distrikta Sarajevo ima dvogodišnji mandat i ne može biti biran više od dva puta uzastopno. Predsjednik može biti smijenjen dvotrećinskom većinom u zakonodavnom tijelu.

Ukoliko mjesto predsjednika ostane upražnjeno, zakonodavno tijelo Distrikta Sarajevo izabrat će novog predsjednika u roku od 30 dana. U slučaju privremene spriječenosti predsjednika da vrši svoju funkciju, predsjedavajući zakonodavnog tijela vršit će tu dužnost.

Vladu Distrikta Sarajevo imenuje predsjednik Distrikta Sarajevo a potvrđuje je zakonodavno tijelo Distrikta Sarajevo većinom glasova. Organizacija vlade uređuje se u skladu sa ustavom/statutom Distrikta Sarajevo, tako da vlada odražava nacionalni sastav stanovništva kao cjeline, s tim da u svakom slučaju osigurava zastupljenost konstitutivnih naroda.

Član 13.

Vlada Distrikta Sarajevo nadležna je za:

- a) provođenje politike Distrikta Sarajevo i izvršavanje njegovih zakona, izvršavanje odluka suda i vršenje svake druge nadležnosti povjerene Distriktu Sarajevo od strane državnih organa,
- b) pripremu prijedloga budžeta kojeg odobrava zakonodavno tijelo,
- c) osiguranje saradnje vlade i ombudsmena,
- d) nadzor nad istragom i krivičnim gonjenjem u vezi sa kršenjem zakona Distrikta Sarajevo, kao i nad policijom, a posebno, osiguranjem poštovanja nacionalne strukture policije i
- e) izvršavanje drugih nadležnosti utvrđenih zakonom i ustavom/statutom Distrikta Sarajevo.

Član 14.

U izvršavanju svojih nadležnosti u odnosu na policiju Distrikta Sarajevo, vlada će osigurati da nacionalna struktura policije odražava nacionalnu strukturu stanovništva Distrikta Sarajevo, s tim da nacionalna struktura policije svake općine mora odražavati nacionalnu strukturu stanovništva te općine.

Član 15.

Sud Distrikta Sarajevo ima izvornu nadležnost u stvarima koje ne spadaju u nadležnost općinskih sudova i druge nadležnosti utvrđene zakonom i odlučuje po žalbama na presude općinskih sudova.

Sudije Distrikta Sarajevo predlaže predsjednik Distrikta Sarajevo, iz redova uglednih pravnika, a bira ih većinom glasova zakonodavno tijelo Distrikta Sarajevo, s tim da nacionalna struktura sudstva u cjelini odražava nacionalnu strukturu stanovništva Distrikta Sarajevo.

Sudije će biti u službi do dobi od 70 godina, ukoliko ne podnesu ostavku ili ne budu smijenjeni konsenzusom sudija Vrhovnog suda. Uvjeti službe bit će određeni zakonom Distrikta Sarajevo.

Plaće i druge naknade sudija ne mogu biti umanjene tokom njihove službe na sudu.

Sud Distrikta Sarajevo bira svoga predsjednika.

IV Općinske vlasti (član VI – 1 do 7)

Član 16.

U vršenju svojih nadležnosti svaka općina:

a) poduzima sve potrebne mjere u cilju osiguranja zaštite prava i sloboda utvrđenih u Ustavu i u instrumentima navedenim u Aneksu,

b) vodi računa o nacionalnoj strukturi stanovništva u općini.

Član 17.

U općini se ostvaruje lokalna samouprava.

Općina ima statut koji mora biti u skladu sa ustavom/statutom i zakonodavstvom Distrikta Sarajevo.

Član 18.

Svaka općina ima općinsko vijeće.

Mandat članova općinskog vijeća je dvije godine, s tim da mandat prvih članova općinskog vijeća traje jednu godinu.

Općinske vijećnike biraju, demokratskim putem, birači na neposrednim i tajnim izborima na cijelom području općine.

Svaki birač ima pravo glasati za bilo koju registriranu stranku. Svaka stranka će dobiti broj vijećničkih mjesta srazmjerno procentu osvojenih od ukupnog broja važećih glasova.

Svaki birač može biti biran za općinskog vijećnika.

Član 19.

Općinsko vijeće:

- a) priprema i dvotrećinskom većinom glasova usvaja budžet,
- b) bira općinskog načelnika,
- c) usvaja općinski budžet i donosi propise o oporezivanju i na druge načine osigurava potrebno finansiranje koje nisu osigurali Distrikt Sarajevo i država,
- d) donosi druge propise u izvršavanju općinskih nadležnosti.

Član 20.

Općinsko vijeće stvara uvjete za izbor općinskog načelnika i donosi svoj poslovnik koji mora biti u skladu sa zakonodavstvom države i Distrikta Sarajevo.

Općinsko vijeće zasijeda javno, osim u izuzetnim okolnostima predviđenim u svom poslovniku i vodi zapisnike o donesenim odlukama.

Općinski propisi stupaju na snagu kao što je u njima propisano, ali ne prije nego što budu objavljeni.

Član 21.

Općinski načelnik nadležan je za:

- a) imenovanje i smjenjivanje općinskih službenika,
- b) provođenje općinske politike, izvršavanje općinskih propisa i delegiranih ili prenesenih nadležnosti općini od države i Distrikta Sarajevo,
- c) osiguranje saradnje općinskih službenika sa ombudsmenima i
- d) podnošenje izvještaja općinskom vijeću i javnosti o provođenju općinske politike i svojim aktivnostima.

Član 22.

Općina ima sudove, koji se mogu osnovati u saradnji sa drugim općinama. Općinski sudovi imaju izvornu nadležnost za sve građanske i krivične stvari, osim ako je Ustavom R BiH, ustavom/statutom i zakonom Distrikta Sarajevo, kao i državnim zakonom, dio izvorne nadležnosti prenesen na neki drugi sud.

Općinske sudove osniva i finansira vlast Distrikta Sarajevo.

Sudije općinskih sudova imenuje predsjednik najvišeg suda Distrikta Sarajevo nakon konsultacija sa općinskim načelnikom.

Općinske sudije bit će u službi do dobi od 70 godina, osim ako ne podnesu ostavku ili ne budu smijenjeni konsenzusom sudija najvišeg suda Distrikta Sarajevo. Uvjeti službe bit će određeni zakonom Distrikta Sarajevo. Plaće i ostale naknade sudija ne mogu biti umanjene tokom službe u općinskim sudovima Distrikta Sarajevo.

V Prijelazne odredbe

Član 23.

Prijelazni period će trajati pet mjeseci od dana stupanja na snagu ove Uredbe do održavanja izbora za općinska vijeća i zakonodavno tijelo Distrikta Sarajevo.

U prijelaznom periodu, čim ova Uredba stupi na snagu odbornici u svakoj skupštini općine izabrani 1990. godine, čiji su mandati još uvijek važeći, u roku 15 dana izabrat će prijelazne općinske organe u skladu s ovom Uredbom.

Zakonodavno tijelo Distrikta Sarajevo u prijelaznom periodu bit će izabrano u roku 30 dana od dana stupanja na snagu ove Uredbe, a sastojat će se od po pet odbornika iz svake općinske skupštine, koji će biti izabrani od strane skupštine općine iz reda odbornika općinske skupštine izabranih 1990. godine, čiji su mandati još važeći. Zakonodavno tijelo Distrikta Sarajevo u prijelaznom periodu u roku 10 dana od dana svoga konstituiranja izabrat će sve druge prijelazne organe u skladu s ovom Uredbom.

Pri konstituiranju prijelaznih općinskih vijeća i zakonodavnog tijela Distrikta Sarajevo vodit će se računa o nacionalnoj strukturi i rezultatima izbora 1990. godine uz primjenu parlamentarne demokratske procedure.

Član 24.

Do dana konstituiranja prijelaznih općinskih vijeća i prijelaznog zakonodavnog tijela Distrikta Sarajevo prema članu 23. ove Uredbe postojeći administrativni aranžmani ostat će na snazi. Poslije ovog roka prestaju sa radom Okrug Sarajevo i njegovi organi, kao i Skupština i Izvršni odbor Grada Sarajeva. Sve osobe na funkciji ostat će na toj funkciji dok ne budu razriješeni u skladu sa odgovarajućim zakonom Distrikta Sarajevo ili dok se ta funkcija ne ukine.

Član 25.

Svi postupci u sudovima, organima i tijelima koja vrše javna ovlaštenja na teritoriji Distrikta Sarajevo, na dan stupanja na

snagu ove Uredbe, nastaviti će se ili prenijeti na druge sudove, organe i tijela koja će biti osnovana prema ovoj Uredbi, a u skladu sa zakonodavstvom kojim su utvrđene nadležnosti tih sudova, organa i tijela.

Član 26.

U slučaju da u međuvremenu bude uspostavljena međunarodna uprava nad Distriktom Sarajevo, međunarodni upravitelj će u vršenju svojih dužnosti moći da odstupi od odredaba ove Uredbe, u skladu sa međunarodnim sporazumom o preuzimanju uprave nad Distriktom Sarajevo.

ORGANIZACIJA VLASTI U SARAJEVU ZA VRIJEME RATNOG STANJA

1. Svaki razgovor o organizaciji vlasti u Sarajevu za vrijeme rata je razgovor o tome da li je ta vlast, kako je sada organizirana primjerena uslovima rata.^{*)}

2. Postoji ustavni osnov Amandman LI toč. 5. stav 2. da Predsjedništvo Republike obustavi za vrijeme rata ustavne odredbe koje reguliraju status gradskih zajednica (A. XLII, toč. 6., 7. i 8.).

3. Pošto je neizvjesno koliko će još rat trajati, jer su okolnosti takve da rat može stati sutra, a može trajati i neodređeno vrijeme – primjera u svijetu za to ima dosta – ima razloga da se ovo pitanje stavi na raspravu.

4. Problem organizacije vlasti u Sarajevu je prisutan od samog početka rata, bilo je pokušaja inicijativa da se to pitanje stavi na dnevni red rješavanja, ali iz različitih razloga, to je pitanje do danas ostalo otvorenim.

^{*)} Ovo moje razmišljanje je proizišlo iz potrebe da se bolje urede odnosi i nadležnosti općine i grada u uslovima rata. U ljeto 1995. godine kada je bilo neizvjesno do kada će rat još trajati u funkciji predsjednika Pravnog savjeta Vlade F/RBiH uputio sam ovo mišljenje Predsjedništvu R BiH.

5. Međutim, neke okolnosti su doprinijele da se ono ponovo u jednoj mirnijoj atmosferi postavi i da se obrazloži potreba njegovog rješavanja.

6. Prvo iz razloga što više ne odgovaraju ranija ustavna rješenja o Sarajevu kao zajednici općina (u kome ono nema svojih izvornih ovlašćenja); drugo, što Sarajevu ne odgovara da bude subordinirano okrugu, jer bi samo trebalo da ima pravo i dužnosti okruga, i treće, što je u dosadašnjim međunarodnim pregovorima nedefiniran status Sarajeva – nagoviještena je međunarodna uprava nad njim ali još nije uspostavljena, i četvrto, što se u Ustavu Federacije o Sarajevu govori kao o distriktu (oblasti), što je različito od statusa koje imaju kantoni kao federalne jedinice.

7. Sarajevo je glavni grad i Republike i Federacije. Prema kriterijima po kojima je konstituirana Federacija (kao zajednica Bošnjaka, Hrvata i građana RBiH i ostalih) na današnjoj teritoriji Sarajeva (kao grada) sa 10 opština apsolutnu većinu stanovnika čine Bošnjaci i Hrvati. Međutim, s obzirom da je Sarajevo i glavni grad Republike – u kojoj su sva tri naroda ravnopravna – u Sarajevu su ravnopravna sva tri naroda. Činjenica da je Sarajevo Ustavom Federacije definirano kao distrikt olakšaće dogovor u pogledu ostvarivanja ravnopravnosti sva tri naroda u upravljanju Sarajevom – do završetka međunarodnih pregovora i eventualnom uvođenju međunarodne uprave nad Sarajevom, a tim prije, što je opredjeljenje Sarajlija da se grad ne dijeli po etničkom principu.

8. U koncipiranju organizacije vlasti u Sarajevu za vrijeme rata treba da se približimo onim rješenjima koja su predviđena za kantone i općine u Ustavu Federacije. A to je da se razluče zakonodavne i izvršne funkcije vlasti. U tom smislu biće neophodno da se postojeća skupština grada transformiše u Gradsko vijeće sa odbornicima iz 1990. kojima je mandat još u važnosti, a da se izvršne funkcije prenesu na gradonačelnika, koji će biti na čelu gradske vlade, koju će on imenovati, a to imenovanje potvrditi Gradsko vijeće. Grad također treba da preuzme vršenje prava i dužnosti dosadašnjeg sarajevskog okruga.

Općine u gradu treba razvijati u funkciji lokalne samouprave. Tako što će se skupštine transformirati u općinska vijeća, a izvršnu funkciju preuzeti načelnici općina.

U pogledu podjele nadležnosti između grada i općine, smatram da općinama treba da bude pretpostavljena nadležnost. Tako da općina bude nadležna za sve ono što grad nije preuzeo kao svoju nadležnost. Međutim, opštini bi republičkim propisom trebalo garantovati da ono što spada u lokalnu samoupravu, grad ne može preuzeti da vrši svojim propisima. Općinama bi trebalo garantovati sve ono što spada u elementarne potrebe i interese građana: lokalno privređivanje, korišćenje lokalnog zemljišta, lokalne dobrotvorne aktivnosti, lokalna energetska postrojenja, službe za socijalnu zaštitu, izgradnja i održavanje lokalne infrastrukture, upravljanje općinskim dobrima, higijena i lokalno zdravlje, osnovno obrazovanje i sl.

Republika može na grad i opštinu prenijeti neka svoja ovlašćenja.

Grad i općina imaju svoje statute kojima se uređje organizacija vlasi i nadležnosti.

Grad uređuje svoje nadležnosti; s tim da ne može imati nikakve ingerencije nad onim poslovima koje vrši općina i općina je u tome potpuno autonomna. Ostaje samo kontrola zakonitosti u drugom stepenu.

Općina može uticati na politiku grada samo preko vijećnika izabranih na njenoj teritoriji i putem pravosudnih organa, ukoliko grad povrijeđuje neki njen interes ili ustavom ili pravom utvrđeno pravo.

Nema subordinacije između zakonodavne gradske i općinske vlasti, svako radi u okviru svojih nadležnosti, ali nema subordinacije niti između gradskog i općinskog načelnika, svaki radi u okviru svojih ovlašćenja koje mu je dao njihov zakonodavni organ.

Subordinacija postoji samo u kontroli ostvarivanja ustavnosti i zakonitosti.

Porez gradski pripada gradu u cjelini, porez općinski pripada općini u cjelini.

Ako Republika, odnosno Federacija prenosi na grad ili općinu dio svojih ovlašćenja one ih i finansiraju.

Smatram da je došlo vrijeme da Predsjedništvo Republike svojom Uredbom sa zakonskom snagom uredi organizaciju vlasti u Gradu Sarajevu koje će vršiti za vrijeme rata.

MIŠLJENJE O PROŠIRENJU VAŽNOSTI USTAVA FEDERACIJE NA CIJELU BOSNU I HERCEGOVINU

U vezi sa idejom proširenja važnosti Ustava Federacije Bo-sne i Hercegovine*) na cijeli teritorij Republike Bosne i Hercegovine pojavljuju se neka politička pitanja koja treba raspraviti i usaglasiti, od kojih dva imaju karakter prethodnih pitanja. Prvo se odnosi na potrebu pristupanja Srpskog građanskog vijeća Bosne i Hercegovine Vašingtonskom sporazumu, a drugo, na potrebu privremene upotrebe današnjih državnih simbola u reintegriranoj Federaciji Bosne i Hercegovine.

Kao što je poznato, Bošnjaci i Hrvati su se Vašingtonskim sporazumom saglasili da federaliziraju teritorij Republike Bosne i Hercegovine koji oni većinski naseljavaju. S obzirom da je Republika Bosna i Hercegovina po svom važećem Ustavu država sa svoja tri jednakopravna naroda: Bošnjaka, Hrvata i Srba, na cijelom njenom državnom teritoriju, a Vašingtonski sporazum i Ustav Federacije važe samo za Bošnjake i Hrvate i samo za prostor koji oni većinski naseljavaju. Potrebno je da se bosanski Srbi o tome izjasne i za prostor koji oni većinski naseljavaju i da pristupe Vašingtonskom sporazumu. S obzirom da je Karadžić odbio da to učini, pristupanje tom sporazumu Srpskog građanskog vijeća Bosne i Hercegovine značilo bi značajan pomak ka unutrašnjem ustrojstvu cijele Bosne i Hercegovine na federalnim osnovama tri jednakopravna naroda. Ako bi Srpsko građansko vijeće za tu opciju pridobilo, makar i minimalan broj ljudi iz Karadžićeve opozicije to bi značilo da većina bosanskih Srba želi takvu Bosnu i Hercegovinu.

*) Upućeno Predsjedništvu RBiH, 22. juni 1995.

Zato, ako se hoće proširiti konstitutivnost srpskog naroda na današnji Ustav Federacije, a njega učiniti važećim na cijeloj teritoriji Republike, to se može izvesti tako da Srbi pristupe Vašingtonskom sporazumu, kao što su to učinili Bošnjaci i Hrvati. Bez toga nije moguće na pravno relevantan način izvesti ideju do kraja. To bi bio najkraći put međunarodnog priznanja unutrašnjeg ustrojstva Bosne i Hercegovine na cijelom njenom teritoriju.

Zato, ako se hoće ići na federalizaciju cijele teritorije Bosne i Hercegovine i na kojoj će sva tri njena naroda biti jednakopravna, nezavisno od podjele na federalne jedinice (kantone) i distrikt Sarajevo, neophodno je da i Srbi pristupe Vašingtonskom sporazumu. Tom prilikom predstavnici sva tri naroda treba da izdaju zajedničku izjavu (deklaraciju) u kojoj će prokalmirati najmanje dva politička principa kao izraza njihove zajedničke volje da žele živjeti zajedno u Bosni i Hercegovini, koja ne bi bila sponzorirana ni od kakve strane sile ili međunarodne institucije, već kao izraza njihovog unutrašnjeg političkog raspoloženja, a to su:

1/ očuvanje jedinstvenog i nacionalno nedjeljivog državnog teritorija Bosne i Hercegovine u međunarodnopravno priznatim granicama, i,

2/ jednakopravnost Bošnjaka, Srba i Hrvata, kao i građana, u svakom kantonu i distriktu Sarajevo, kao i na cijelom državnom teritoriju Bosne i Hercegovine.

U suprotnom da se Karadžić i njegova klika, kao zločinci izoluju i diskvalifikuju, a da se teritorija države Bosne i Hercegovine koju oni kontrolišu smatra okupiranom od strane srpsko-crnogorskog agresora i njihovih političkih istomišljenika u Bosni kao pripadnika kvislinških formacija i da se preuzme obaveza njihovog oslobađanja.

Drugo prethodno pitanje odnosi se na potrebu postizanja saglasnosti da današnji simboli Republike Bosne i Hercegovine (grb i zastava) budu u upotrebi u prelaznom periodu do donošenja propisa o simbolima reintegrirane Federacije Bosne i Hercegovine, tj. kada se ona proširi na cijeli teritorij Republike. Ovo iz razloga što država ne može ni jednog trenutka biti bez ova dva simbola.

Ukoliko se ne postigne prethodna saglasnost, ne bi imalo smisla ići na proširivanje važnosti Ustava Federacije na cijelu Bosnu i Hercegovinu, ako iza toga proširenja neće stajati neko predstavništvo srpskog naroda, jer je ovaj Ustav samo pravno normirao ono što je postignuto Vašingtonskim sporazumom između Bošnjaka i Hrvata. Moglo bi se ići i na stvaranje novog sporazuma između ova tri naroda, ali se bojim da bi se tada čitava stvar vratila na početak s neizvjesnim ishodom. U tom slučaju morat će se sačekati sudbina plana kontakt-grupe ili vojno rješenje oslobođenjem zemlje.

Slijedeće pitanje o kome je potrebno postići saglasnost ne spada u kategoriju prethodnih pitanja, ali je od značaja za realizaciju ideje o federalizaciji cijele Bosne i Hercegovine, ukoliko se postigne saglasnost o gore navedena dva prethodna pitanja. Ono se odnosi na prenošenje nekih institucija belgijskog ustavnog sistema u ustavni sistem Bosne i Hercegovine. Misli se na sastav drugog doma parlamenta i obrazovanje nacionalnih vijeća Bošnjaka, Hrvata i Srba pri federalnom parlamentu.

Prema sadašnjoj strukturi parlament Federacije ima predstavnički dom i dom naroda. U belgijskom parlamentu je predstavnički dom i senat. U senatu nisu predstavnici naroda (etničkih grupa), već predstavnici stanovništva belgijskih pokrajina kao administrativnih jedinica, čiji se broj senatora određuje prema broju stanovnika svake pokrajine iz koje senator dolazi. Ti senatori ne mogu biti članovi pokrajinskog parlamenta, a za svoj rad odgovaraju svim stanovnicima pokrajine, a ne pred pokrajinskim parlamentom. Jedan senator se bira na 200.000 stanovnika u pokrajini. Drugi dio senatora biraju stanovnici neposredno i taj broj senatora jednak je polovini broja članova predstavničkog doma. Također su utvrđeni uslovi koja lica se mogu birati za senatora. Senatori ne primaju platu od parlamenta.

Pored ova dva doma, u belgijskom parlamentu postoje tzv. kulturno vijeće za francusku kulturnu zajednicu koje obuhvata članove francuske jezičke grupe u oba doma, ista takva vijeća ima holandska i njemačka kulturna zajednica koje obuhvaćaju poslanike holandske, odnosno njemačke jezičke grupe. Ova kulturna vijeća imaju nadležnost da dekretom (uredбом sa

zakonskom snagom), a ne zakonom (zakon je akt zakonodavca) reguliraju:

1/ kulturnu materiju,

2/ nastavu (ali ne i druga pitanja koja se odnose na školski mir, školsku obavezu, strukturu nastave, diplome, pomoći, plate, norme školskog stanovništva), i

3/ saradnju između kulturnih zajednica.

Zatim odlučuju o upotrebi jezika za:

a/ administrativnu materiju

b/ nastavu u ustanovama koje javni organi obrazuju, subvencioniraju ili priznaju, i

c/ odnose između poslodavaca i osoblja, kao i akte i dokumente preduzeća čije vođenje zahtijevaju zakoni i propisi.

Sa dvije trećine pozitivnih glasova poslanika svake jezičke grupe svakog doma donosi se zakon kojim se određuje način na koji se vrše ovlašćenja u domovima, posebno s obzirom na javnost sjednica domova, izbor predsjednika, potpredsjednika i predsjedništva parlamenta, u pogledu načina odlučivanja domova, glasanja, ankete, imuniteta, zasijedanja senata, vremenu zasijedanja domova i pravima ministara poslanika. Belgijski ustav predviđa da kulturna vijeća imaju pravo da svaki prijedlog zakona, za koji smatra da je od interesa za jezičku grupu, odnosnu kulturnu zajednicu, može razmotriti i staviti prijedloge i primjedbe. Vlada je dužna u roku 30 dana ponovo vratiti parlamentu prijedlog zakona na usvajanje sa obrazloženjem za prihvatanje ili neprihvatanje primjedaba vijeća kulturne zajednice. Tada se taj zakon, bez dalje procedure donosi sa dvotrećinskom većinom u oba doma.

Ako bi se u federalni ustavni sistem prenijela ova institucija nacionalnih vijeća iz belgijskog ustava, onda bi do kraja trebalo slijediti tu ideju, a ne uzimati iz nje ono što nekom narodu odgovara, a izbacivati ono što ne odgovara. Ne bi se smjelo desiti da se u federalni parlament, pored dva doma, useli na mala vrata, neki nacionalni parlament, koji bi faktički izvlastio oba doma

federalnog parlamenta. To bi se desilo, ako bi se proširile nadležnosti ovih nacionalnih vijeća izvan onih okvira koji su dati u belgijskom ustavu.

Pored definiranja nadležnosti ovih nacionalnih vijeća, potrebno se usaglasiti i u pogledu drugog doma federalnog parlamenta, doma naroda. Postavlja se pitanje, da li ima smisla imati i dom naroda, pored ovih nacionalnih vijeća koja imaju gore navedena ovlašćenja. Da li bi bilo racionalnije rješenje da taj dom bude sastavljen na sličan način kao i blegijski senat. Prema uslovima koji su predviđeni belgijskim ustavom za izbor senatora, u tom domu bi se našli ljudi od znanja i bogatog životnog iskustva iz različitih društvenih segmenata, što ima za svrhu podizanje kvaliteta odlučivanja, a bili bi prezentirani i interesi stanovništva pojedinih federalnih jedinica.

Idejom o proširenju važnosti Ustava Federacije predviđeno je da predsjednik Federacije, premijer i predsjednik parlamenta ne budu iz istog naroda. U tom slučaju potrebno je ujednačiti dužinu mandata za sve tri ove funkcije. U suprotnom bilo bi teško ispoštovati navedeni princip.

RAZVOJ BOSANSKE DRŽAVNOSTI I SAVREMENA PITANJA BOSANSKE DRŽAVE

I

Bosna se spominje kao zaseban geopolitički entitet prvi put u historijskim dokumentima u desetom stoljeću, a osam stotina godina njene državnosti obilježeno je 1989. godine.^{*)} Bosna je jedna od najstarijih evropskih država. Njen vladar je nosio titulu bana (1189), a potom kralja (1377). Bosna je izgubila svoju nezavisnost 1463. dolaskom Osmanlija. Narod srednjovjekovne Bosne je sebe nazivao Bošnjanima. Bošnjani su pripadali različitim vjerama i iskustvo suživota ljudi različitih vjera Bosna u sebi nosi do naših dana. Ta činjenica je najupečatljivija karakteristika bosanskog bića. Od pripadnika različitih vjera će se kasnije u drugoj polovini XIX stoljeća razviti različiti nacionalni entiteti: Bošnjaci (muslimani), bosanski Srbi (pravoslavci) i bosanski Hrvati (katolici), kao autohtoni narodi Bosne.

Granice Bosne su u posljednjih trista godina bile među najstabilnijim u Evropi. Od uspostave Bosne kao posebnog pašaluka (pokrajine) Osmanskog Carstva 1580. godine, granice Bosne se od 1699. godine do danas nijesu bitnije mijenjale. Ulaskom Bosne pod upravu Austro-Ugarske ona je organizovana kao zemlja sa posebnim statusom (*Corpus separatum*), kada je i dobila današnje ime Bosna i Hercegovina. Ujedinjenjem u Kraljevinu SHS 1918. godine Bosna i Hercegovina zadržala je svoje historijske granice i administrativnu podjelu u šest historijskih oblasti (Banjaluka, Bihać, Mostar, Sarajevo, Travnik i Tuzla). Bosna i Hercegovina je obnovila svoju državnost 25. novembra 1943. godine na prvom zasijedanju Završnog sabora i tada je postala jedna od šest federalnih jedinica bivše Jugoslavije. Disolucijom bivše SFRJ tokom 1991/92. godine, Bosna i Hercegovina je stekla svoju državnu suverenost i nezavisnost međunarodnopravnim priznavanjem 6. aprila 1992. godine od strane tadašnje Evropske Zajednice, a potom Amerike, Rusije i drugih država i prijemom u UN 22. maja iste godine.

^{*)} Referat je napisan 12. avgusta 1995. godine za naučni simpozij o budućnosti Bosne i Hercegovine, koji nije održan.

II

S obzirom na hiljadugodišnju političku i državnopravnu tradiciju suživota bosanskog naroda različitih vjera, kultura i nacija (Bošnjaka, bosanskih Srba i bosanskih Hrvata), realno je očekivati da se Bosna i Hercegovina ubuduće državnopravno uredi kao federacija kantona i time njena tri naroda nastave tradiciju višestoljetnog zajedničkog života.

Ovo tim prije što do sukoba između ova tri naroda nikada nije dolazilo njihovom voljom, već instrumentalizacijom sa strane Srbije i Hrvatske radi ostvarivanja njihovih velikodržavnih projekata na račun bosanske teritorije, što je pravi uzrok i današnjeg rata. Saglasnost ova tri naroda o suživotu u svojoj državi i domovini Bosni i Hercegovini temeljili bi se na sljedećim političkim principima: (1) očuvanju teritorijalnog integriteta, državnog suvereniteta i međunarodnog kontinuiteta Bosne i Hercegovine u njenim međunarodnopravno priznatim granicama; (2) teritorijalnom organiziranju Bosne i Hercegovine u kantone (federalne jedinice) bez nacionalnog predznaka i distrikt Sarajevo; (3) uspostavi svojinskog i političkog pluralizma; (4) uspostavi organizacije vlasti na demokratskim parlamentarnim načelima; (5) uspostavi jedinstvene sudske zaštite života, imovine i lične časti ljudi; (6) uspostavi jednakih ustavnih prava sva tri naroda i odgovarajućih prava nacionalnih manjina prema međunarodnim konvencijama; (7) uspostavi jednakih prava i sloboda čovjeka i građanina prema najvišim međunarodnim standardima; (8) uspostavi političkog sistema na principu podjele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku i (9) garantovanju lokalne samouprave prema načelima evropske povelje o lokalnoj samoupravi.

Projekat Federacije se temelji na dosada postignutim rezultatima mirovnog procesa u Bosni i Hercegovini i postignutoj saglasnosti Bošnjaka i Hrvata da Bosnu i Hercegovinu uredi kao federativnu državu (Vašingtonski sporazum i Ustav Federacije Bosne i Hercegovine) i planu kontakt-grupe koji predviđa teritorijalno uređenje Bosne i Hercegovine u razmjeri 49:51 posto između bosanskih Srba s jedne strane i Bošnjaka i bosanskih Hrvata s druge strane. Koncept federacije treba da usvoje i bosanski Srbi. To je moguće postići na jedan od dva načina: prvi je da međunarodna zajednica izvrši dodatni pritisak na ekstremne bosanske

Srbe da prihvate plan kontakt-grupe, a drugi je, da međunarodna zajednica ubuduće za svoje sagovornike uzme Srpsko građansko vijeće i opozicione lidere režimu na Palama. Da se režim na Palama politički marginalizira i smatra otpadnikom od međunarodne zajednice. Ako se izuzme vojno rješenje, samo takvim postupkom međunarodna zajednica može doći do političkog rješenja krize u Bosni i Hercegovini.

U oba slučaja Republika Bosna i Hercegovina bi se federalizirala na cijelom svom međunarodnopravno priznatom teritoriju na gore izloženim političkim principima suživota tri naroda. Federacija bi se uredila kao jednakopravna zajednica sva tri naroda na cijelom državnom teritoriju, podijeljena na kantone bez nacionalnog prefiksa i distrikt Sarajevo. Jednakopravnost sva tri naroda i jednakost prava i sloboda čovjeka i građana ustavom bi se definirala po najvišim međunarodnim standardima; ustavom ih institucionalizirala i izgradila mehanizme za njihovu sprovedbu.

Kao što je poznato, Bošnjaci i Hrvati su se Vašingtonskim sporazumom saglasili da federaliziraju teritorij Republike Bosne i Hercegovine koji oni većinski naseljavaju. S obzirom da je Republika Bosna i Hercegovina po svom važećem Ustavu država sa svoja tri jednakopravna naroda: Bošnjaka, Hrvata i Srba, na cijelom njenom državnom teritoriju, a Vašingtonski sporazum i Ustav Federacije važe samo za Bošnjake i Hrvate i samo za prostor koji oni većinski naseljavaju, potrebno je da se bosanski Srbi o tome izjasne i za prostor koji oni većinski naseljavaju i da pristupe Vašingtonskom sporazumu. S obzirom da je režim na Palama odbio da to učini, pristupanje tom sporazumu Srpskog građanskog vijeća Bosne i Hercegovine značilo bi značajan pomak ka unutrašnjem ustrojstvu cijele Bosne i Hercegovine na federalnim osnovama tri jednakopravna naroda. Ako bi Srpsko građansko vijeće za tu opciju pridobilo, makar i minimalan broj ljudi iz opozicije paljanskog režima to bi značilo da većina bosanskih Srba želi takvu Bosnu i Hercegovinu.

Zato, ako se hoće proširiti konstitutivnost srpskog naroda na današnji Ustav Federacije, a njega učiniti važećim na cijeloj teritoriji Republike, to se može izvesti tako da Srbi pristupe Vašingtonskom sporazumu, kao što su to učinili Bošnjaci i Hrvati.

Bez toga nije moguće na pravno relevantan način izvesti ideju do kraja. To bi bio najkraći put međunarodnog priznanja unutrašnjeg ustrojstva Bosne i Hercegovine na cijelom njenom teritoriju.

Uvjet za federalizaciju cijele teritorije Bosne i Hercegovine u kojoj će sva tri njena naroda biti jednakopravna, nezavisno od podjele na federalne jedinice (kantone) i distrikt Sarajevo, jeste da i Srbi pristupe Vašingtonskom sporazumu. Tom prilikom predstavnici sva tri naroda treba da izdaju zajedničku izjavu (deklaraciju) u kojoj će proklamirati najmanje dva politička principa kao izraza njihove zajedničke volje da žele živjeti zajedno u Bosni i Hercegovini, koja ne bi bila sponzorirana ni od kakve strane sile ili međunarodne institucije, već kao izraza njihovog unutrašnjeg političkog raspoloženja, a to su: (1) očuvanje jedinstvenog i nacionalno nedjeljivog državnog teritorija Bosne i Hercegovine u međunarodnopravno priznatim granicama, i, (2) jednakopravnost Bošnjaka, Srba i Hrvata, kao i građana, u svakom kantonu i distriktu Sarajevo, kao i na cijelom državnom teritoriju Bosne i Hercegovine. Da se tom Izjavom paljanski režim, kao zločinci, izoluju i diskvalifikuju, a da se teritorija države Bosne i Hercegovine koju oni kontrolišu smatra okupiranom od strane srpsko- crnogorskog agresora i njihovih političkih istomišljenika u Bosni kao pripadnika kvislinških formacija i da se preuzme obaveza njenog oslobođanja.

Da bi se otklonile nacionalne podjele i torovi kao posljedica ratnih sukoba neophodno je ustavom federacije: (1) garantovati raseljenim i izbjeglim licima povratak na njihova ognjišta i naknadu štete za uništenu imovinu, (2) proglasiti ništavnim sve ugovore i izjave date pod prisilom o odricanju od imovine ili zamjeni imovine i (3) propisati nezastarjevanje zločina genocida, ratnog zločina, zločina protiv čovječnosti i humanitarnog prava.

U organiziranju državne vlasti adekvatno institucionalizirati i ustavnim mehanizmima garantovati da se na nivou federalne administracije primijeni princip nacionalnog pariteta sva tri naroda za sve državne organe i organizacije, a u kantonima i distriktu Sarajevo primijeniti proporcionalni princip, s mogućnošću i pariteta tamo gdje je stanovništvo nacionalno izbalansirano, a u općinama osigurati lokalnu samoupravu. Umjesto kategorije "ostali" na odgovarajući način uvesti nacionalne manjine u organe vlasti.

Omogućiti da kanton i distrikt Sarajevo mogu prenijeti svoje nadležnosti na općinu i federalnu vlast, kao i da federalna vlast može prenijeti izvršavanje svojih nadležnosti na kanton, distrikt Sarajevo i općinu. Zatim da kanton i distrikt Sarajevo može svoje nadležnosti vezane za obrazovanje, kulturu, turizam, lokalno poslovanje i dobrotvorne aktivnosti, radio i televiziju prenijeti na općinu na svojoj teritoriji, a da je dužan to učiniti prema općinama čije većinsko stanovništvo, po nacionalnoj strukturi, nije stanovništvo koje čini nacionalnu većinu u kantonu i distriktu Sarajevo kao cjelini. Teritorij kantona, distrikta i općine ne smatrati nacionalnim teritorijem, samo jednog naroda.

Nadležnosti državne vlasti podijeliti između federalne i kantonalne vlasti tako što će se predvidjeti isključiva nadležnost federacije; zajednička nadležnost federacije i kantona; samostalna nadležnost kantona i pretpostavljena nadležnost kantona i distrikta Sarajevo. Izvršiti podjelu između zakonodavne, izvršne i sudske vlasti.

U ustavni sistem uvesti instituciju ombudsmena, ustavnog suda i suda za ljudska prava. U redovnim sudovima uvesti trostepeni postupak u stvarima bitnim za zaštitu života i ostvarivanje prava i sloboda čovjeka i građanina na cijelom prostoru federacije sa Vrhovnim sudom kao zadnjom instancom.

Uvesti ustavno pravilo da u istom mandatu predsjednik federacije, premijer i predsjednik parlamenta ne mogu biti iz jednog ili dva naroda. Uz ove funkcije uvesti po pravilu po dva potpredsjednika iz druga dva naroda. Unijeti načelo da federalni funkcioneri za svoj rad odgovaraju parlamentu i svim stanovnicima federacije, a ne samo narodu iz kojeg potiču. U federalnoj administraciji uvesti načelo struke, sposobnosti i odgovornosti, vodeći računa o srazmjernoj zastupljenosti sva tri naroda.

Predsjednik federacije bi imao konsultaciono tijelo, tzv. Predsjedničko vijeće u čiji sastav bi ušli pored predsjednika i potpredsjednika, još i predsjednik parlamenta, premijer, ministri odbrane, unutrašnjih poslova, vanjskih poslova i predsjednikov svjetnik za nacionalnu sigurnost.

Premijera, ministre i njihove zamjenike imenovao bi predsjednik, a imenovanje potvrđivao parlament.

Parlament bi se sastojao iz predstavničkog doma i senata. Senat bi bio sastavljen od jednakog broja predstavnika kantona i distrikta Sarajevo. Po uzoru na belgijski parlament, konstituirala bi se tzv. nacionalna vijeća: bošnjačko, hrvatsko i srpsko u čiji sastav bi ušli već izabrani članovi oba doma parlamenta svake nacionalnosti posebno. Ono bi se sastajalo kada ima primjedbe na predloženi zakon, ako on tangira nacionalne interese određenog naroda, a imalo bi ovlaštenje da u meritumu odlučuje o upotrebi nacionalnog jezika i pisma, nacionalnim predmetima u školama i o nacionalnoj kulturi.

Federalne oružane snage sastojale bi se od sofisticiranih profesionalnih jedinica Federacije i domobranskih jedinica unutar svakog kantona. Jedinstvena komanda bi se uspostavljala samo u vrijeme rata. Zakonom o odbrani bi se uredili svi ostali odnosi, finansiranje, komandovanje, oznake, logistika i dr.

Što se tiče budućih odnosa Federacije (Republike) Bosne i Hercegovine u njenim međunarodnopravno priznatim granicama, sa Hrvatskom i Srbijom, odnosom tzv. Jugoslavijom, umjesto konfederalnih veza, predlažem da sve tri države budu istovremeno primljene u članstvo Evropske Unije i Nato, kroz patnerstvo za mir, i svoje međusobne odnose uređuju po pravilima ovih multinacionalnih organizacija.

U međunarodnim odnosima Federacija (Federalna Republika) Bosna i Hercegovina bi nastavila kontinuitet Republike Bosne i Hercegovine.

III

Često se postavlja pitanje odnosa i nadležnosti između Republike i Federacije. Mislim da je to pitanje riješeno samim ustavnim konceptom Federacije. Novouspostavljena Federacija, po svome konceptu, zamišljena je kao oblik državnog uređenja cijelog teritorija Republike Bosne i Hercegovine. Bosanski Srbi su to odbili, ali mir na ovim prostorima moguće je trajno postići

samo federalizacijom cijele Republike. Ulaskom, dakle, pod njeno okrilje i bosanskih Srba, kao trećeg naroda u Bosni i Hercegovini. Zbog tog cjelovitog koncepta, nije se ni išlo na subordinaciju Federacije prema Republici kao njenoj federalnoj jedinici, ali u ovom trenutku Federacija nije ni samostalni međunarodnopravni subjekt. Upravo, u tome što nije subordinirana Republici, djeluje kao samostalan državno-pravni subjekt, ali se taj privid potire činjenicom što Federacija nema efektivnog međunarodno pravnog subjektiviteta.

Iz toga proizilazi njen privremeni karakter: ili na federalizaciju cijele Republike tipa kantona, ili zadržati raniji sistem podjele države na općine i imati dva nivoa vlasti: država i općine. Današnji unutrašnji suverenitet, koji Federacija zbog sporog konstituiranja efektivno ne koristi, privremeno joj je "posudila" Republika Bosna i Hercegovina do postizanja mirovnog sporazuma o Bosni i Hercegovini.

U svim pitanjima gdje bi se Federacija mogla pojaviti prema inozemstvu kao samostalni državno-pravni subjekt, pojavljuje se Republika. Naprimjer, graničenje sa Republikom Hrvatskom, pasoši, učlanjivanje u međunarodne organizacije, monetarni sistem kao bitan entitet državnosti prema inozemstvu, politički i ekonomski odnosi sa inozemstvom na međudržavnom nivou, državni simboli Republike u inozemstvu, međunarodne oznake na vozilima i slično. Tamo gdje bi se Federacija i pojavila, iznad natpisa Federacije mora stajati natpis Republika Bosna i Hercegovina. Sve se, dakle, vanjske funkcije Federacije privremeno "zamrzavaju" do postizanja mirovnog sporazuma o Bosni i Hercegovini.

Ako se sporazumom o BiH cijeli teritorij BiH bude federalizirao na način na koji smo ranije iznijeli, tada će u skladu s tim mirovnim sporazumom današnji Ustav Federacije pretrpjeti promjene, po kojima će i bosanski Srbi biti jedan od tri jednakopravna naroda na cijelom teritoriju Republike, pa i današnje Federacije. Tada će se potražiti i takva ustavna rješenja, po kojima će Republika Bosna i Hercegovina, kao federativna republika, u sebi sublimirati i današnje uređenje i funkcije Federacije, kako u unutrašnjim, tako i u međunarodnim odnosima. Zato smatram

današnje rješenje, po kome je Vlada Republike istovremeno i Vlada Federacije, optimalno i politički i državnopravno, jer odgovara konceptu Federacije. Stvaranje posebne vlade Federacije, bilo bi optimalno samo pod uslovom da je današnja Federacija konstituirana kao federalna jedinica Republike.

Od dobre saradnje predsjednika i potpredsjednika Federacije sa Predsjedništvom Republike ovisi koliko će se oni uključiti u upravljanje inozemnim poslovima zemlje. Smatram da bi bilo funkcionalno rješenje, ako bi i predsjednik i potpredsjednik Federacije bili i u funkciji članova Predsjedništva Republike. To najbolje pokazuje primjer aktuelnog potpredsjednika Federacije. Tada se ne bi tako oštro postavljalo pitanje učešća predsjednika Federacije u vođenju vanjske politike zemlje, odnosno Federacije. Zapravo, spoljnu politiku Federacije, kao sastavnog dijela Republike do postizanja mirovnog sporazuma o BiH, vodi Predsjedništvo i Skupština Republike Bosne i Hercegovine.

Otuda, kada je riječ i o konfederalnim odnosima Federacije i Republike Hrvatske, praktično se radi o ovlašćenju Republike BiH datom Federaciji da stupi u takve međudržavne odnose sa zemljom koja je susjed Republike Bosne i Hercegovine, a ne Federacije, ali u onim okvirima koji neće dovoditi u pitanje teritorijalni integritet i državni suverenitet Republike Bosne i Hercegovine. U tome treba razlučiti političke iluzije nekih ljudi i nekih političkih faktora, od onoga što je ustavno-pravno i politički dogovoreno. Kada je riječ o Federaciji, ona može stupiti u navedene konfederalne odnose samo onda kada bude efektivno uspostavljena. Tu se misli, prije svega, na Federaciju organiziranu u skladu sa njenim Ustavom, a to znači sa općinama i kantonima konstituiranim na način kako je to Ustav propisao i sa provedenim izborima za predstavnički dom i dom naroda. To znači da je proces konfederalizacije moguće otpočeti od momenta gašenja "Herceg Bosne" i njenih funkcija. Dokle god bude funkcionirala "Herceg Bosna", nema ništa od konfederacije, jer nema drugog partnera, nema Federacije organizirane prema Vašingtonskom sporazumu i kako je uređeno u Ustavu Federacije. Da budem jasan: uspostavom Federacije nestaje "Herceg Bosne", ali ostaje Republika Bosna i Hercegovina i to ne "bivša", nego ista ona čije su granice stare

300 godina, do postizanja mirovnog sporazuma o Bosni i Hercegovini, kada će cijela, nadam se, biti federalizirana. A onda će se odlučiti, s kim će i hoće li ići u konfederalne odnose.

IV

Politički pluralizam podrazumijeva široku političku kulturu građana i toleranciju različitih političkih mišljenja i ideologija unutar naroda, jednog naseljenog mjesta, grada, okruga i države. Zadatak države je da osigura demokratsko izražavanje volje građana. Poznati su slučajevi nedemokratskog, u nekim slučajevima siledžijskog odnosa pojedinaca i grupa prema osobama drukčijeg političkog mišljenja. Trebamo se privikavati da se u jednom nacionalnom korpusu pojave i dvije ili više političkih stranaka, ili da se u naseljenom mjestu nalaze pripadnici različitih stranaka i političkih opcija, koje nisu ukorijenjene u kulturnom kodu samo jednog naroda. U jednonacionalnom društvu sve građanske stranke su i nacionalne, kao što u višenacionalnom društvu, kao što je naše, i nacionalne stranke su građanske stranke, ako poštuju i slijede propisanu demokratsku proceduru političkog ponašanja u procesu vršenja vlasti i donošenja odluka, kao i smjene sa vlasti, ako je to izraz političke volje biračkog tijela na izborima, nezavisno od njihove vjerske i nacionalne pripadnosti. Na izborima 1990. godine, na primjer, poslanike Hrvate, Bošnjake, Srbe nije biralo biračko tijelo njihovih nacionalnih zajednica, već cjelokupno biračko tijelo svih građana Bosne i Hercegovine koji su tada imali pravo izići na izbore.

Stoga kod ocjene pojedinih političkih stranaka, smatram bitnijim da li su njihovi programi izraz političkih interesa domaćeg čovjeka, a ne nekih stranih interesa, nekih inozemnih zemalja, koje se žele prikazati kao nacionalni interesi nekog od bosanskih naroda, Srba ili Hrvata, na primjer. Bosanski politički život potvrđuje katastrofalne egzistencijalne i političke posljedice za naš narod i državu, infiltriranje stranačke ili državne politike naših susjeda u stranačke programe i političko ponašanje naših političkih stranaka, koje ne moraju biti obavezno nacionalne. Sjetimo se stranke Jugoslavena, federalista, socijalista i dr., koje su bile antibosanske stranke. A primjeri SDS, SPO, i ekstremista u HDZ

i Abdićevih političkih pristalica su najmarkantniji. Nadajmo se, da će poslije ove kataklizme, biračko tijelo znati da kazni takvo ponašanje nekih političkih stranaka.

Drugo značajno pitanje koje proizilazi iz višestranačja jeste, da će biti potrebno da se naučimo praviti izborne i parlamentarne koalicije političkih stranaka bliskih političkih opredjeljenja. Da bi to postigli, potrebno je da se oslobodimo političkih iluzija da jedna politička stranka može apsolutno izražavati političko mišljenje cijelog jednog naroda, na primjer, ili cijelog biračkog tijela naše zemlje. Koalicija političkih stranaka uvijek je bila zasnovana na političkim kompromisima, bilo da se radi o izbornom programu, bilo da se radi o vladinom programu, kada je riječ o parlamentarnoj koaliciji. U parlamentarnom sistemu postaje irelevantno, da li je neka stranka nacionalna, ili nije. Ako neka nacionalna stranka ne uđe u koaliciju, to ne znači da je time diskriminiran narod koju ona predstavlja. Koalicija je uvijek politički izraz volje rukovodstva stranke, odnosno njenog članstva, koja se verificira izbornim rezultatima.

Suprotno koalicijskim odnosima između političkih stranaka, jeste političko partnerstvo između stranaka. Dok je koalicija jedna demokratska institucija, jer odlučivanje koncentriše u vladi i parlamentu, partnerstvo je nedemokratska institucija, koja odlučivanje izvlači iz vlade i parlamenta i prenosi u vrhove partnerskih stranaka. A potom se odluka vraća u parlament ili vladu da bude formalno donešena. Time se dovodi u pitanje ustavno funkcioniranje države i njenih najviših institucija. Umjesto demokratije ostvaruje se partokratija. A to je već bilo viđeno u autoritarnim i jednopartijskim sistemima vlasti. Stranačko partnerstvo umjesto demokratije, može da dovede do tiranije "partnera na vlasti", do destrukcije države, kao što je bio slučaj sa ponašanjem SDS ili opstrukcije u vršenju vlasti koju su čitavo vrijeme rata provodili ekstremisti HDZ. Da nije bilo stranačkog partnerstva, izdaja Bosne od strane nekih od njih bila bi ranije otkrivena i eventualno onemogućena sprovođenjem novih izbora.

V

Za položaj Bosne i Hercegovine u međunarodnim odnosima veoma je bitan njen geopolitički položaj. BiH je politički, kulturni i civilizacijski fenomen, kao i Švajcarska ili Belgija. Možda zbog prisustva islama na ovim prostorima je i karakterističniji fenomen od prethodna dva. Bosna je unikatna civilizacijska vrijednost koju bi trebalo zaštititi i njegovati, ona je planeta u malom. Paradigma višestoljetnog suživota triju vjerskih zajednica i tri naroda. Prožimanje triju kultura koje baštine, svaka na svoj način, kulturnu prošlost Bosne. To Svijet i Evropa treba da sačuvaju i njeguju kao paradigmu svojih vlastitih težnji ka ujedinjavanju i međusobnom povezivanju različitih kultura i civilizacija. Tragedija Bosne je u tome što je bila ispred Svijeta i Evrope u tim procesima. To je uočio papa Vojtila i zato se, između ostalog, zdušno zalaže da rat prestane i da se Bosna i Hercegovina očuva.

VI

Da bi sačuvala svoju političku i kulturnu samostalnost koja je prepoznatljiva u svijetu, BiH mora biti vojno, obrazovno i ekonomski snažna. Jer Svijet, kao što smo vidjeli voli samo one koji su snažni. S druge strane, naši ljudi moraju imati razvijenu svijest o sebi, svojoj naciji, kulturi, vjeri, a prije svega, državotvornu svijest, jer im samo država, njihova država, može osigurati da ne budu politički, ekonomski, kulturno kolonizirani, bilo da im ta opasnost dolazi sa Istoka, bilo sa Zapada. Samo u svojoj državi ljudi mogu razviti kolektivne snage, oslanjajući se na vlastite resurse.

Postoje tri bitna segmenta u kojima ta kolektivna svijest i napor mogu doći do izražaja, kao vlastiti samoodbranbeni mehanizam od svake pokore: Prvo, razviti sistem odgoja i obrazovanja sa oslonom na bosansku narodnu tradiciju, kulturu, historiju i vjeru; usvajanjem najsavremenijih naučnih, tehnoloških i civilizacijskih dostignuća; kod djece od male na razvijati samoodbranbeni mehanizam da se samo sticanjem novih znanja i teorijskim razumijevanjem historije, može razumjeti stvarnost i projicirati racionalna budućnost. Drugo, u ekonomskom razvoju treba se

osloniti na tradicionalnu porodicu i od nje stvoriti osnovnu ekonomsku ćeliju otpornu za sve nedaće kroz formu porodičnih preduzeća i zadruga čijim će se poslovanjem i snaženjem najkraćim putem suzbiti siromaštvo i oštre socijalne razlike koje ono sa sobom nosi, kao i teške socijalne sukobe koji prate svako društvo zasnovano na tržišnoj ekonomiji i konkurenciji; razumije se da ovakva ekonomska filozofija podrazumijeva otvorenost zemlje i njeno povezivanje sa međunarodnom privredom i kapitalom i učiniti svjetski kapital zainteresiranim da ulaže u BiH i time odgovornim od budućih barbarskih razaranja. Treće, izgraditi profesionalnu policiju koja će osigurati zakonsku sigurnost svakom njenom državljaninu i sofisticiranu vojsku koja će znati čuvati i braniti zemlju, što podrazumijeva i razvijanje samoodbranbenih mehanizama osposobljavanjem i naoružavanjem svakog punoljetnog državljanina da može da brani svoj kućni prag. To će vjerovatno zahtijevati i promjene u projektovanju i građenju naseljenih mjesta i stambenih četvrti.

VII

Osnovne vrijednosti koje trebamo njegovati i braniti, a u čijoj funkciji treba da bude politički sistem Bosne i Hercegovine, jesu, prije svega država, podrazumijevajući pod tim teritoriju, narod i vlast; zatim porodica, žene, djeca, starci, imovina, vjera, kultura i pravo na vlastiti život; pravo na vlastito političko mišljenje i slobodu njegovog ispoljavanja. Razumije se i sve druge vrijednosti koje baštinimo iz riznice osvojenih prava i ljudskih sloboda koje je međunarodna zajednica priznala i proglasila ih univerzalnim. Razvijajući i braneći navedene vrijednosti dajemo svakome na znanje, da ih se ne odričemo i da ćemo ih stalno ugrađivati u naš nacionalni državni program kojim se promiče prostor za njihovo uživanje i ispoljavanje.

U sklopu ovog sistema vrijednosti, možemo poručiti našim susjedima, od danas pa navijek: da se od teritorija naše države BiH ni danas, ni ubuduće, nikada, neće moći proširivati Crna Gora niti praviti velika Srbija ni velika Hrvatska. Bosna nije tijesna ni za jedan narod, a za one koji joj rade o glavi, iz bilo kog naroda da su, možemo poručiti da traže sebi drugu domovinu. Bosna i

Hercegovina će se sa bogatom političkom kulturom suživota svih naroda koji u njoj žive izgrađivati kao demokratska pravna država, u kojoj će zakon biti jednaka mjera i za vladara i za pučanina, i time garancija jednakosti prava i sloboda za sve.

PARALELNE VLASTI – KAKO FUNKCIONIRATI

Prijedlog Uputstva o paralelnom funkcioniranju državnih i federalnih organa, kao i organa općina i okruga do postizanja sporazuma o miru u Bosni i Hercegovini^{*)}

Paralelno funkcioniranje republičke i federalne vlasti sve je više izvlašćivalo državnu (republičku) vlast na račun federalne vlasti. U procesu implementacije na terenu su u praksi funkcioniranja državnih institucija uspostavljenih prema Ustavu Republike Bosne i Hercegovine nastale negativne promjene koje se graniče sa njihovim nestajanjem iz ustavnog poretka zemlje, iako ih ni jedan državni organ nije formalno ukinuo. To se prije svega odnosi na skupštine općina, izvršne odbore i okruge koji pokrivaju teritoriju pod kontrolom srpske vojske.

Pravni savjet^{*)} smatra da je nedopustivo da se sa uspostavljanjem kantona i općinskih vijeća odustaje od funkcioniranja organa okruga i skupština općina, prije nego što se u cijelosti uspostavi funkcioniranje Federacije od vrha do dna, dok se ne postigne mirovni sporazum za Bosnu i Hercegovinu.

I kada se konstituiraju kantoni, okruzi ne mogu prestati sa radom sve dok rat traje ili dok ne budu ukinuti od strane Predsjedništva Republike. Pogotovo ako se oni u cijelosti teritorijalno ne podudaraju sa kantonima, jer će dijelovi teritorije Republike BiH pod kontrolom srpske vojske ostati nepokriveni sa središnjom državnom vlasti. Tako npr. Bosanski Petrovac je u okrugu

^{*)} S obzirom na probleme koji su nastali, u neizvjesnosti koliko će rat još trajati, pokušao sam 14. oktobra 1995. godine napraviti kratko Uputstvo o paralelnom funkcioniranju vlasti i uputiti ga Pravnom savjetu Vlade na razmatranje, što je ostalo samo na pokušaju.

^{*)} U to vrijeme sam bio predsjednik Pravnog savjeta Vlade RBiH.

Bihać ili Bijeljina, Modriča i Doboj su u okrugu Tuzla, a nisu u Kantonu Tuzla i sl.

Do konačnog mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu, morat će se tolerisati paralelna vlast na istoj teritoriji. Dakle, i vlast Republike BiH i vlast FBiH, s tim što mogu ista lica u okrugu, gradu i općini, odnosno u kantonu biti izabrana na iste funkcije po postupku koji reguliraju republički, odnosno federalni zakoni. Ti organi će u vršenju vlasti po Ustavu i zakonu Republike BiH funkcionirati kao okruzi, a u sprovođenju zakona Federacije BiH kao kantoni. Da bi se izbjegli različiti sadržaji dva pravna sistema, republičkog i federalnog, u procesu donošenja zakona, odnosno okružnih, kantonalnih i općinskih odluka, neophodno je postići maksimalnu identičnost njihovog sadržaja. Naime, okruzi nisu nadležni da rade po Ustavu i zakonima Federacije BiH niti su kantoni nadležni da postupaju po Ustavu i zakonima Republike BiH.

Da bi se postigla racionalnost i funkcionalnost političke i izvršne vlasti, neophodno je u skupštine okruga uključiti što više poslanika kantonalnih parlamenata, a skupštine opština zadržati u njihovoj funkciji lokalne samouprave i onda kada su se one konstituisale u općinska vijeća prema Ustavu Federacije i ustavu kantona. Ovo iz razloga što se ne smije dozvoliti da, prije nego što se postigne mirovni sporazum za BiH, Republika Bosna i Hercegovina izgubi svoju infrastrukturu vlasti na nivou općine, odnosno okruga. U suprotnom neće imati ko primjenjivati republičke zakone u bazi države.

Da bi se uprostilo funkcioniranje izvršne vlasti u okrugu i općini, i kao republičke (državne) i federalne vlade, vlade okruga i kantona zadržat će isti personalni sastav. Na nivou okruga, općine i grada Ustav RBiH predviđa izvršni organ, ali ne obavezuje da to bude obavezno kolektivni organ u formi izvršnog odbora, već da može biti i inokosni (načelnik), kao što je to predviđeno i Ustavom Federacije BiH. U tom slučaju ista ličnost, kao načelnik, sa svojim saradnicima, bila bi nadležna da sprovodi propise koje donosi i Republika (država) i Federacija, odnosno i skupština općina odnosno općinsko vijeće, zavisno od toga da li postupaju po Ustavu Republike BiH ili po Ustavu FBiH. U tom slučaju će se izbjeći i sukob nadležnosti, s tim da se zna kad postupaju po Ustavu i zakonu RBiH, a kada po Ustavu i zakonu FBiH, odnosno

parlamenta kantona ili skupštine okruga, skupštine općine ili općinskog vijeća.

Neophodnost postojanja paralelnih funkcija u različitim organima istog personalnog sastava naročito je potrebna, kada propis donese organ Republike BiH, a ne donese organ Federacije BiH. U tom slučaju potrebna je državna institucionalna infrastruktura u bazi društva koja će sprovoditi taj republički propis. Tipičan primjer za to je Zakon o podržavljenju društvenih sredstava, kojeg je donijela Skupština Republike, a nije Ustavotvorna skupština FBiH. U tom slučaju potrebno je, pored predstavničko-političkih i izvršnih organa, zadržati i sudove i tužilaštva od općinskih, viših (kantonalnih) do Vrhovnog suda i Tužilaštva R BiH.

Zato je neophodno utvrditi šta se iz čega finansira. Ne može budžet R BiH finansirati FBiH i kantone, niti budžet FBiH može finansirati R BiH i okruge. Kad je riječ o općinama, mogao bi se utvrditi jedinstven budžet općine kojeg bi donijeli i skupština općine i općinsko vijeće. Ako u tom slučaju ne bi postojala saglasnost ova dva predstavnička organa, onda bi općina u tom slučaju imala dva budžeta. Jedan iz koga bi se finansirale funkcije općine prema Ustavu Republike, a drugi za funkcioniranje funkcija općine prema Ustavu FBiH.*)

*) S obzirom da je ubrzo 21. novembra 1995. u Dejtonu parafiran Mirovni sporazum za BiH, prijedlog Uputstva se nije ni razmatrao na Pravnom savjetu Vlade R BiH. Objavljujem ga iz dokumentarnih razloga, da se vidi sa kakvim se problemima suočavala vlast u ratnim uslovima u Bosni i Hercegovini.

USTAVNI SUD FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Poštovane dame i gospodo

Cijenjeni gosti

Otvaram svečanu sjednicu Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine povodom početka njegovog rada.^{*)}

Dozvolite da vam predstavim domaće i strane sudije Ustavnog suda: Bola Adesumbo Ajibola (Nigerija), Milan Bajić, Mirko Bošković, Draško Vuleta, Muamer Herceglij, Abdullah Fikri El-Khani (Sirija), Katarina Mandić, Francois Ernest Robert Rigaux (Belgija) i Omer Ibrahimagić.

Ustavni sud je ustanovljen Ustavom Federacije BiH sa osnovnim zadatkom da rješava sporove između kantona, između kantona i federalne vlasti, između općina i njihovih kantona ili federalne vlasti i između institucija federalne vlasti ili pojedinih institucija federalne vlasti, zatim da ocjenjuje ustavnost ustava kantona, zakona i drugih propisa.

Ratni uslovi i spor proces konstituiranja političkog i pravnog sistema Federacije razlog su što Ustavni sud nije ranije počeo sa radom. Sporovi koji su trebali ići pred Ustavni sud išli su pred međunarodnog medijatora i arbitra Federacije ili su bili predmet političkih dogovora između zainteresiranih strana.

Zahvaljujemo se američkoj vladi i američkom udruženju pravnika koji su u okviru svoga programa za Srednju i Istočnu Evropu „CEELI“, danas naši gosti, značajno pomogli da Ustavni

^{*)} Moja pozdravna riječ u svojstvu predsjednika na svečanoj sjednici Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, održanoj 10.01.1996. godine.

sud Federacije u punom sastavu započne sa svojim radom i upriliči ovu svečanu sjednicu.

Našoj svečanosti se pridružio i gosp. Roberts Owen, arbitar Federacije, koji se ispričao zbog nemogućnosti da prisustvuje sjednici i poslao poruku u kojoj između ostalog piše:

„...želio bih da sudijama prenesete moje srdačne čestitke i najbolje želje. Nemam nikakve sumnje da će postojanje jakog Ustavnog suda u Federaciji pomoći značajno jačanje ne samo Federacije, već i cijelog mirovnog procesa u Bosni“.

Molim gospodu Predsjednika Federacije Krešimira Zubaka, Predsjedavajućeg Ustavotvorne skupštine Mariofila Ljubića, Ombudsmena Esada Muhibića, sudiju Međunarodnog suda pravde i našeg suda Abdullaha Fikri El-Khania i Američkog ambasadora Johna Menziesa da uzmu riječ.

Dozvolite da zaključim ovu svečanu sjednicu sa jednom željom da sila bude zamijenjena snagom argumenata, pravde i prava čemu treba da služi i ovaj Ustavni sud.

USTAVNO UTEMELJENJE DRŽAVNE NADLEŽNOSTI CIVILNOG UPRAVLJANJA I ZAJEDNIČKE KOMANDE ORUŽANIM SNAGAMA BOSNE I HERCEGOVINE

U referatu "Demokratska kontrola sigurnosne politike i oružanih snaga"^{*)}, napisanom za potrebe Centrale OSCE u Beču, a podnešenom na Seminaru o demokratskoj kontroli sigurnosne politike i oružanih snaga, održanom 29-31. januara 1999. godine u Sarajevu, u organizaciji OSCE i Ministarstva vanjskih poslova Bosne i Hercegovine, dao sam tumačenje ustavnih odredaba kojim se, za razliku od dotadašnje prakse, utemeljuje državna nadležnost civilnog upravljanja i komande oružanim snagama u Bosni i Hercegovini. Na osnovi toga tumačenja iznesenog u referatu, koje je podržano u diskusiji na Seminaru, Visoki predstavnik OHR-a Carl Westendorp 19. februara je donio Odluku kojom se civilna vrhovna komanda oružanim snagama izuzima iz nadležnosti entiteta i pojedinih članova Predsjedništva BiH i stavlja u nadležnost Predsjedništva BiH kao kolektivnog šefa države.

Iz pomenutog referata citiraću samo one dijelove koji se odnose na ustavno utemeljenje državne nadležnosti civilnog komandovanja oružanim snagama u BiH i prezentirati tekst Odluke Carla Westendorpa.

Za sigurnosnu i odbranbenu politiku Bosne i Hercegovine veoma je važna pravilna interpretacija odredbi člana III.5a. Ustava Bosne i Hercegovine: "Bosna i Hercegovina je nadležna...i u stvarima koje su potrebne za očuvanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine, u skladu sa podjelom nadležnosti među institucijama Bosne i Hercegovine. Dodatne institucije mogu biti uspostavljene prema potrebi za vršenje ovih nadležnosti". Ovo je široko polje na kome se može razviti legislativa države Bosne

^{*)} Izvod iz moga referata koji je podstaknuo visokog predstavnika OHR Carla Westendorpa da donese svoju odluku 19.02.1999. koju donosimo u prilogu.

i Hercegovine, jer su pobrojane one vrijednosti za koje se može reći da su u isključivoj nadležnosti svake suverene države danas u svijetu: (1) suverenitet, (2) teritorijalni integritet, (3) politička nezavisnost i (4) međunarodni subjektivitet.

Visoki predstavnik (OHR) je već proglasio nekoliko zakona koji se odnose na ovu ustavnu materiju: o državljanstvu, pasoširna, zastavi i grbu države. Ovo pokazuje koliko je malo političke volje predstavnika nekih od naroda u BiH, da se Bosna i Hercegovina brže izgrađuje u ostvarivanju svojih nadležnosti i funkcioniranju njenih institucija. Ako se bude dosadašnjim tempom izgrađivalo državno zakonodavstvo i uspostavljala državna institucionalna strukutura, međunarodna zajednica će se zadržati u Bosni i Hercegovini toliko dugo, dok BiH ne uđe u Evropsku uniju i Partnerstvo za mir NATO saveza, ma koliko godina trebalo za to. Naime, susjedi Bosne i Hercegovine će i ubuduće manipulirati svojim političkim filijalama u Bosni i Hercegovini s namjerom da se ona nikada ne uspostavi sa svojim funkcijama kao i sve druge države. Zato je važno da OHR i OSCE imaju u vidu i ovu pesimističku perspektivu Bosne i Hercegovine i da budu upornije i agresivnije u korišćenju svojih ovlašćenja da pomognu Bosni i Hercegovini da se brže uspravi i pripremi za prijem u evropske integracije i time obeshrabri kočničare tog procesa. Samo BiH pod kišobranom Evrope moći će da sačuva svoju dušu, a to je da ostane polifonična zajednica svojih naroda kao što je to bila posljednjih stoljeća i da u niski evropskih država u tom pogledu bude najsvjetlijim draguljem. U suprotnom, ovaj region će i ubuduće ostati Ahilova peta Evrope.

...

U pogledu odbranbene politike temeljna je ranije citirana ustavna odredba da je država Bosna i Hercegovina nadležna u stvarima suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta (član III. 5a.). Ovom ustavnom odredbom oduzimaju se entitetima prerogative "suverene države", koje su oni sebi dali svojim ustavima u vrijeme oružanog konflikta i kojih se još nisu oslobodili. Razlog tome je što su u entitetskim ustavima ostali ostaci tih prerogativa i nakon njihovog usklađivanja sa Ustavom Bosne i Hercegovine, a još važnije je što u entitetima dominira svijest kod ekstremnog političkog

establišmenta koja se političkim djelovanjem stranaka i putem medija koje one kontroliraju ta svijest prenosi i na stanovništvo, da je npr. Republika Srpska suverena država, a da je Bosna i Hercegovina neka unija, što ne proizlazi, ni iz cjeline Dejtonskog sporazuma, a još manje iz Ustava Bosne i Hercegovine.

Zato je za vođenje odbranbene politike u Bosni i Hercegovini, koja bi ovu državu što brže politički stabiliziralo, potrebno biti dosljedan u primjeni kako odredaba Mirovnog sporazuma, tako posebno odredaba Ustava Bosne i Hercegovine. To je potrebno da čine i međunarodne organizacije, posebno OHR i OSCE, u legislativnoj aktivnosti države, usklađivanjem entitetskih ustava sa Ustavom Bosne i Hercegovine i podrškom u osposobljavanju BiH medija da emitiraju istinu o Bosni i Hercegovini i ograničavanjem uzurpacije medijskih prostora BiH od strane medija bosanskih susjeda.

Pored tih aktivnosti na općem planu, neophodno je, polazeći od teksta samog Ustava Bosne i Hercegovine, otpočeti izgradnju odbranbenih institucija na nivou države koje će osiguravati suverenitet, teritorijalni integritet, političku nezavisnost i međunarodni subjektivitet Bosne i Hercegovine. Iako u Ustavu nema razrađene odbranbene institucionalne strukture, Ustavom je osiguran pravni osnov da se ona uspostavi: "Dodatne institucije mogu biti uspostavljene prema potrebi za vršenje ovih nadležnosti" (član III.5a)...

Sve što je u vezi sa oružanim snagama u Bosni i Hercegovini i entitetima rečeno u Ustavu Bosne i Hercegovine, sadržano je u članu V. 5. a) u podnaslovu "Stalni komitet". Međutim, ove ustavne odredbe ne bi nam bile jasne ako se one ne bi dovele u vezu sa ranije citiranim članom III.5.a), koji govori da je Bosna i Hercegovina nadležna u stvarima suverentiteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta.

Šta je sadržano u članu V.5.a) Ustava Bosne i Hercegovine? U stavu 5. a) ovog člana ima više odredaba: (1) Sve oružane snage u Bosni i Hercegovini će funkcionirati u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom Bosne i Hercegovine, (2) Nijedan entitet neće prijetiti silom niti upotrebljavati silu protiv drugog entiteta, (3) Ni pod kakvim okolnostima oružane sna-

ge jednog entiteta ne smiju ući niti boraviti na teritoriji drugog entiteta bez saglasnosti njegove vlade i Predsjedništva Bosne i Hercegovine, (4) Svaki član Predsjedništva će, po službenoj dužnosti, vršiti funkciju civilnog zapovjednika oružanih snaga...

Kao međunarodni subjekt, Bosna i Hercegovina ima svoje međunarodne obaveze, koje proizlaze iz njenog članstva u Ujedinjenim nacijama, u OSCE, članstva u regionalnom odbranbenom savezu, a i kao potencijalni član Partnerstva za mir NATO saveza. Zato BiH po Ustavu može imati zasebne oružane snage koje proizlaze iz njenih obaveza prema međunarodnoj zajednici, kao što su: učešće u oružanim snagama u operacijama očuvanja mira, u katastrofama, operacijama hitne pomoći, u krizama sa izbjeglicama, u osiguranju humanitarne pomoći. Za svaku ovu operaciju moraju biti vojne formacije visoko obučene, specijalizirane, i najčešće sastavljene od profesionalnih vojnika, a ne s brda s dola sastavljenih iz oružanih snaga entiteta. Svaka od ovih formacija mora imati svoju komandu, svoje stalno sjedište, komandno uvezanu sa zajedničkom komandom svih oružanih snaga u Bosni i Hercegovini i podređene civilnoj upravi i parlamentarnoj kontroli, Predsjedništvu i Parlamentarnoj skupštini BiH.

Pored gore navedenih, bit će potrebne zasebne vojne formacije sa zaduženjem održavanja kontrole državne granice Bosne i Hercegovine, čuvanja vazdušnog prostora, uspostavljanja jedinstvenog centra veza i informisanja, logistike, namjenske proizvodnje kao i vojne formacije sa zadacima koji će proizići iz potrebe BiH da odgovori obavezama svoga članstva u Partnerstvoza mir itd...

...

U okviru ovakve odbranbene politike, oružane snage u Bosni i Hercegovini imale bi zajedničku komandu na čijem čelu bi bio načelnik sa dva zamjenika imenovani na tri godine, s tim da se na toj dužnosti godišnje rotiraju s mogućnošću ponovnog izbora. Načelnik i njegova dva zamjenika ne bi bili iz istog naroda. Njih bi imenovalo Predsjedništvo koje prema Ustavu ima ulogu vrhovne civilne komande. Stalni komitet za vojna pitanja obavljao bi poslove pripreme prijedloga za Predsjedništvo, Vijeće ministara i Parlamentarnu skupštinu koja bi imala zaseban odbor za

pitanja odbrane i vršila kontrolu upravljanja oružanim snagama u BiH u domenu svoje nadležnosti.

Posebne formacije oružanih snaga u BiH, svaka sa specifičnim zadacima i posebnom namjenom bile bi sastavljene od profesionalaca pod ugovorom, vodeći računa pored njihove sposobnosti i stručnosti i o nacionalnoj izbalansiranosti vojnika i komandi...

...

S tako koncipiranim oružanim snagama, Bosna i Hercegovina kao suverena država mogla bi stupati u odnose sa drugim državama i međunarodnim organizacijama u pogledu svojih vojnih obaveza kao međunarodni subjekt tih prava i obaveza...

...

Ostaje za raspravu citirana ustavna odredba pod tač.1, člana V, stava 5a, da li je treba razumjeti, kao što je do sada razumijevana u oružanim snagama Federacije, da član Predsjedništva vrši funkciju civilnog zapovjednika samo nad svojom nacionalnom komponentom vojske Federacije, odnosno Republike Srpske, ili je treba razumjeti kao ustavno ovlašćenje članova Predsjedništva da uopće, po službenoj dužnosti, vrše funkciju civilnog zapovjednika, kao Predsjedništvo, oružanih snaga u Bosni i Hercegovini, kao što bi se moglo razumjeti iz citirane ustavne odredbe pod tač. 3. stava 5a, člana V. Ustava BiH. Ustavna osnova za prihvatanje ovog drugog tumačenja može se naći u citiranoj ustavnoj odredbi pod tač. 4. koja uređuje: "Sve oružane snage u Bosni i Hercegovini će funkcionisati u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom Bosne i Hercegovine". Jer ko je pozvaniji od svih ustavnih organa Bosne i Hercegovine da procjenjuje da li se oružane snage tako ponašaju ili ne, od samog Predsjedništva Bosne i Hercegovine, a ne dakle, da o tome odlučuju pojedinačno članovi Predsjedništva svaki za sebe, za "svoju" nacionalnu komponentu entitetske vojske. U tom slučaju, npr. u Federaciji se ne bi nikada mogle ni uspostaviti jedinstvene oružane snage Federacije jer su sastavljene iz dvije nacionalne komponente. Članovi Predsjedništva mogu imati različito mišljenje o tome, ali do odluke se ipak mora doći usaglašavanjem njihovih mišljenja.

Dok bi Predsjedništvo imalo funkciju civilnog zapovjednika oružanim snagama u BiH, Stalni komitet za vojna pitanja imao bi funkciju koordiniranja aktivnosti oružanih snaga u Bosni i Hercegovini. Činjenica da su članovi ovog Stalnog komiteta po slovu samog Ustava sva tri člana Predsjedništva govori o njegovom značaju. Po tome je Stalni komitet u svojoj funkciji jači od ministarstva odbrane u državama u kojima ona postaje, ali s druge strane, nema prava donošenja izvršnih odluka, kao što ih imaju ministarstva...

...

Dobru osnovu za uspostavljanje Zajedničke komande oružanih snaga u Bosni i Hercegovini predstavljaju uspješni oblici dosadašnje saradnje između komandi oružanih snaga oba entiteta i njihove saradnje sa odgovarajućim međunarodnim organizacijama. Za njegovu pravnu regulativu, pored Ustava Bosne i Hercegovine, može dobro da posluži Sporazum o mjerama izgradnje povjerenja i sigurnosti u Bosni i Hercegovini (Beč, 26. januar, 1996.), posebno član IV, koji govori o sigurnosnim privilegijama i imunitetima; zatim Poslovnik o radu Stalnog komiteta za vojna pitanja, od 8. avgusta 1997., kao i aktivnosti OSCE u okviru Centra za spriječavanje konflikata, a naročito propisani uslovi NATO saveza o pristupanju država Partnerstvu za mir NATO saveza, u koji može da pristupi samo Bosna i Hercegovina, a ne i entiteti pojedinačno.

Sa gore naznačenom strukturom oružanih snaga u Bosni i Hercegovini, ona će moći odgovoriti svojim međunarodnim obavezama i kao članica UN i OSCE, ali i kao budući član Partnerstva za mir, evropskih integracija i regionalnih odbranbeno-sigurnosnih saveza u koje može ulaziti samo Bosna i Hercegovina kao suverena država i međunarodni pravni subjekt.

Na tragu ovih razmišljanja su i riječi gen. Bjorna Karlsona, zamjenika šefa misije OSCE za regionalnu stabilizaciju u intervjuu listu "Oslobođenje" od 20.11.1998. godine: "Nije moguće pripadati Evropi ako ste samo entitet. Iz različitih razloga, samo je država ta koja može pripadati Evropi. Iako želite uključiti oružane snage to mora biti na nivou države. Može postojati mogućnost pristupa Partnerstvu za mir, učestvovati u mirovnim operacijama,

a to se ne može na nivou entiteta već na nivou države. S toga, postoje područja za koja država mora preuzeti odgovornost”.

**ODLUKA VISOKOG PREDSTAVNIKA O TUMAČENJU ČLANA V
(5)a ANEKSA 4 OPŠTEG OKVIRNOG MIROVNOG SPORAZUMA
ZA BOSNU I HERCEGOVINU S OBZIROM NA CIVILNU
KOMANDU NAD ORUŽANIM SNAGAMA**

19. februar 1999. godine

Vršeci ovlaštenja koja su mi dodijeljena članom V Aneksa 10 Opšteg okvirnog mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu, po kojima je Visoki predstavnik vrhovna vlast kad je u pitanju tumačenje civilnih aspekata sprovedjena mirovnog sporazuma, ovim donosim sljedeću

Odluku

O tumačenju Člana V (5)(a) Aneksa 4 Opšteg okvirnog mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu (Ustav BiH), s obzirom na civilnu komandu nad oružanim snagama od strane svakog Člana Predsjedništva na osnovu svojih mandata.

TUMAČENJE se sastoji u sljedećem:

I. Civilno zapovjedništvo

Ovlasti civilnog zapovjedništva nad oružanim snagama u Bosni i Hercegovini vrši Predsjedništvo kao nadležna institucija Bosne i Hercegovine.

Take ovlasti se primjenjuju i na sva pitanja koja se tiču oružanih snaga, uključujući i pitanja osoblja, ali vršenje ovih ovlasti, u određenim slučajevima, Predsjedništvo može dodijeliti podređenim organima vlasti zbog što bolje djelotvornosti. U slučajevima kada se tako i postupi, Predsjedništvo uvijek zadržava pravo da odbije svaku odluku koju podređni organi vlasti donesu.

II. Vršenje civilnog zapovjedništva

U suverenim državama, ovlasti civilnog zapovjedništva nad oružanim snagama obično obavlja Šef države. U Bosni i Hercegovini, gdje je vlast Šefa države utjelovljena u Predsjedništvu kojeg čine tri Člana, ne postoji razlika. To proizilazi iz samog gore pomenutog člana V(5)(a), pod uslovom da svaki Član Predsjedništva, na osnovu svog mandata, ima ovlasti civilnog zapovjedništva nad oružanim snagama u Bosni i Hercegovini.

Stoga, kada Predsjedništvo vrši ovlasti nad oružanim snagama, ono to vrši kao jedna institucija, što znači da je svaki Član ovlašten da učestvuje u procesu donošenja odluka koje se tiču oružanih snaga. Predsjedništvo, a ne Predsjedavajući, je civilni Vrhovni zapovjednik. Predsjedništvo zajednički postupa i donosi odluke o datom pitanju.

Ustav BiH jednako tako zahtijeva da Predsjedništvo imenuje Stalnu komisiju za vojna pitanja kao nadležno tijelo koje koordinira aktivnosti oružanih snaga u Bosni i Hercegovini. Njegovi članovi bi trebali osigurati da to bude aktivni forum u kojem se raspravlja o svim vojnim pitanjima.

Prema članu III (3)(b) Ustava Bosne i Hercegovine, entiteti su obavezni da poštuju Ustav, a time i princip ustanovljen članom V (5)(a), prema kojem civilno zapovjedništvo nad oružanim snagama se nalazi u rukama Predsjedništva Bosne i Hercegovine. Taj princip je pojačan zadnjom rečenicom te odredbe: "Sve oružane snage u Bosni i Hercegovini će djelovati dosljedno suverenitetu i teritorijalnom integritetu Bosne i Hercegovine."

S obzirom da obaveza entiteta da poštuju civilnu komadu Predsjedništva nad oružanim snagama direktno proizilazi iz Ustava Bosne i Hercegovine, entiteti se neće moći niti će se pozivati na bilo koje odredbe Entitetskog ustava kojima bi se proturječilo ili odustalo od potpunog poštivanja u ispunjavanju date obaveze. Svaki postupak bilo koje vlasti osim Predsjedništva BiH kojim se krši civilno zapovjedništvo Predsjedništva nad oružanim snagama je ništavno i nevažeće.

Ustavni sud trenutno još uvijek razmatra slučaj, između ostalog, do koje mjere se Entitetski ustavi moraju izmijeniti kako bi bili u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine po ovom pitanju i kako bi se shodno tome moglo upravljati.

III. Aneks 1A Opšteg okvirnog mirovnog sporazuma

U toku mandata Stabilizacijskih snaga (SFOR) ništa što se nalazi u ovoj Odluci neće izmijeniti, zamijeniti ili ukloniti obavezu Bosne i Hercegovine i njenih entiteta da sarađuje i obezbjeđuje informacije i da se pridržava Uputstava strana (ITP) i drugih SFOR-ovih uputstava sačinjenih u sklopu Aneksa 1A Opšteg okvirnog mirovnog sporazuma.

Odluka stupa na snagu odmah.

Sarajevo, 19.02.1999, god.
Carl Westendorp

Visoki predstavnik

AKCENTI U MOJIM TRIMA KNJIGAMA O BOSNI I BOŠNJACIMA

U prvoj knjizi „Bosna i Bošnjaci-država i narod koji su trebali nestati“ (1995/96.)*)

1. Država BiH spada u red prvih vrijednosti u sistemu vrijednosti za Bošnjake.
2. Politički pluralizam Bošnjaka – Bošnjaci mogu pripadati različitim političkim strankama, ali ne smiju biti protiv integriteta i suvereniteta BiH kao cjeline.
3. Država i narod su jedno – nema dileme država ili narod.
4. Bošnjaci treba da izvuku trajne pouke iz genocida u Srebrenici.
5. Bošnjaci se državom Bosnom raspoznaju u svijetu, a vjerom i kulturom od drugog i drukčijeg u komšiluku.

U drugoj knjizi „Bosna i Bošnjaci između agresije i mira“ (1998.)

6. Ljudska prava i slobode trebaju postati univerzalna vrijednost – obaveza je Međunarodne zajednice da interveniše u državi na koju je izvršena agresija i u kojoj se sprovodi genocid nad građanima određene nacionalne grupe.
7. Što je Bosna etnički šarenija, više je Bosna koju historija poznaje i kakvu je svijet vidi, tamo gdje je etnički čistija, tamo je manje historijske i stvarne Bosne.
8. Trajan mir u Bosni i sa njenim susjedima moguć je samo u integriranju BiH i njenih susjeda u Evropsku uniju i Evroatlantski sigurnosni sistem.

*) Nakon promocija mojih triju knjiga o Bosni i Bošnjacima, na osnovi postavljenih pitanja slušalaca, osjetio sam potrebu da akcentiram moje osnovne ideje u ovim trima knjigama, što sam i uradio na jednom naučnom kolokviju održanom 18. januara 2001. godine na FPN u Sarajevu.

U trećoj knjizi „Bosna i Bošnjaci poslije Dejtona“ (2000.)

9. Bosna i Hercegovina nikada nije bila ni samo srpska, ni samo hrvatska, ni samo bošnjačka zemlja, ona je uvijek bila samo bosanska zemlja za sve njene BH građane koji u njoj žive i žele je vidjeti kao svoju jedinu domovinu.

10. BiH treba da bude nacionalna država Bosanaca, svojih državljana – u političkom smislu, a u kulturnom smislu država u kojoj će se moći potvrđivati i razvijati kulturni identitet svakog njenog naroda i svake nacionalne manjine.

11. Bosansko društvo je multikulturno, multietničko i multivjersko u kome pojedinac slobodno pripada svojoj kulturi, etničkoj i vjerskoj zajednici, i uvažava pripadanje drugog njegovoj kulturi i njegovoj etničkoj i vjerskoj zajednici, ali na cijelom državnom prostoru BiH.

12. Država Bosna i Hercegovina je zajedničko javno dobro svih njenih građana.

13. U Bosni ne može biti etnički čistog prostora u kome će pripadnik druge etnije biti drugorazredna osoba.

NA DEKLARACIJU O ODGOVORNOSTI NARODNE SKUPŠTINE RS-ODGOVORITI DEKLARACIJOM O USTAVNOJ RAVNOPRAVNOSTI KONSTITUTIVNIH NARODA U OBA ENTITETA

1. Da bi Republika Srpska bila priznata neophodno je da prvo ona prizna državu Bosnu i Hercegovine*), u kojoj se taj entitet nalazi.
2. U oba entiteta ustavna ravnopravnost konstitutivnih naroda mora biti osigurana u zakonodavnoj, izvršnoj i sudskoj vlasti, javnoj upravi, javnim ustanovama i javnim preduzećima proporcionalno prema popisu stanovništva iz 1991. Alternativa: da zastupljenost bude osigurana u entitetima i općinama kao na nivou Bosne i Hercegovine.
3. Odlučivanje na nivou entiteta u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti da bude kao na nivou Bosne i Hercegovine danas a to znači da u Predstavničkom domu oba entiteta ne može biti donešena odluka bez dvotećinske saglasnosti jednog od konstitutivnih naroda.
4. Predsjednik entiteta, premijer i predsjednik skupštine odnosno predstavničkog doma trebaju se rotirati između tri konstitutivna naroda u svakom mandatu.
5. Da se izvorne nadležnosti države iz člana III - 5 a) Ustava BiH i aneksa V, VI, VII i VIII koje su entiteti uzurpirali vrate državi.
6. Da se izvorne nadležnosti države iz člana III - 5 a) Ustava BiH koji se odnose na teritorijalni integritet, suverenitet, političku nezavisnost i međunarodni subjektivitet, kao i osnivanje novih institucija za vršenje tih nadležnosti, ostvaruje bez saglasnosti entiteta jer entiteti po Ustavu nemaju to pravo.

*) Moja reakcija na Deklaraciju Narodne Skupštine RS, upućena 20. marta 2008. godine, kao prijedlog našeg odgovora, jednom broju bošnjačkih funkcionera u državnim organima Bosne i Hercegovine.

7. Da se članovi IV i V Ustava BiH usklade sa članom IX Ustava BiH i Evropskom konvencijom za zaštitu prava i sloboda čovjeka i građanina, čime će se Srbima u Federaciji a Hrvatima i Bošnjacima u Republici Srpskoj osigurati pravo na funkcije u svim državnim organima Bosne i Hercegovine, kao i Ostalim.
8. Da državljani BiH ne gube državljanstvo Bosne i Hercegovine prijemom u državljanstvo druge države i da njihovi potomci samim rođenjem automatski stiču državljanstvo Bosne i Hercegovine.
9. Da organizacija teritorijalne vlasti u oba entiteta bude simetrična, nasuprot današnjoj asimetričnoj organizaciji.

Prof. dr. Omer Ibrahimagić, s. r.

PODRŠKA POLICIJSKOJ REFORMI

Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca^{*)} poziva poslanike oba doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, da na svom zasijedanju 3. aprila donesu zakone koji se odnose na policijsku reformu. Nije naše da tumačimo evropske principe navedene reforme, već Evropske unije čiji su to principi. Ako predstavnici Evropske unije kažu da ti zakoni zadovoljavaju kriterije po kojima bi poslije njihovog donošenja Bosna i Hercegovina ispunila uslove za potpisivanje Ugovora o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom, zašto to ne bi zadovoljilo političare i poslanike u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine. Poslanici u Parlamentu Bosne i Hercegovine nisu poslanici samo svojih političkih stranaka, nego prije svega svojih birača, građana, koji apsolutno podržavaju opredjeljenje Bosne i Hercegovine za njeno priključivanje Evropskoj uniji. Ako je donošenje policijskih zakona uslov za to onda taj uslov treba ispuniti njihovim usvajanjem u oba doma Parlamenta.

Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca poziva sve poslanike Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine da ne propuste priliku da Bosnu i Hercegovinu, svojom pozitivnom odlukom, približe Evropi. U suprotnom, bespotrebno trošimo dragocjeno vrijeme, i ostajemo u još dubljoj izolaciji.

^{*)} Ovaj moj tekst sam 31.3.2008. predložio kao nacrt javnog saopćenja kojim se VKBI 1. aprila 2008. godine obratio poslanicima PS BiH da usvoje zakone koji se odnose na policijsku reformu u BiH.

NAČELA VKBI ZA USTAVNE PROMJENE

Mi smo podijelili ovdje 20 primjeraka stavova Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca o ustavnim promjenama u Bosni i Hercegovini^{*)}. Ja bih zamolio da se ti stavovi objave u publikaciji koja bude urađena sa ovog skupa. Mi smo imali nekoliko rasprava u okviru političko-pravnog savjeta Vijeća, a kasnije i Skupština Vijeća je razmatrala ove stavove i usvojila. Da dam samo nekoliko svojih napomena i da vas upoznam s nekim načelima VKBI za predstojeće ustavne promjene.

Dejtonski sporazum i Ustav unutar toga sporazuma imao je prvorazrednu funkciju, da zaustavi rat u Bosni i Hercegovini i dâ osnove za društvenu i političku reintegraciju Bosne i Hercegovine, imajući u vidu razorne posljedice toga rata na bosansko društvo i na međunarodno-pravno priznatu državu. Vojni aspekt tog sporazuma je uspješno obavljen, a po mom mišljenju problem je bio u civilnoj implementaciji Dejtonskog sporazuma, s obzirom na to da je ona povjerena onim istim snagama koje su vodile rat unutar Bosne i Hercegovine uz, razumije se, terciranje, da tako kažem, naših susjeda Srbije i Hrvatske prema svojim nacionalnim sunarodnicima koji su onda brže ili sporije se uključivali u proces implementacije sporazuma. Mislim da međunarodna zajednica nije bila u tom pogledu u svim situacijama jedinstvena, faktički, prvi mandat Biltov od dvije godine je prošao uprazno, dok nisu 9. i 10. decembra 1997. godine došle bonske ovlasti. Svaki od tih visokih predstavnika je na neki način obilježio svoj boravak u Bosni i Hercegovini, neko uspješnije neko manje uspješno, što govori o tome da je kontrola koja je vršena nad njima od strane upravljačkog komiteta, ustvari, davala im ili oduzimala podsticaje u pogledu njihovih aktivnosti. Ono gdje su propustili visoki predstavnici, a iza čega stoji ipak ta međunarodna zajednica, jeste da nisu Bosnu i Hercegovinu s bonskim ovlastima, dakle, svojim zakonodavstvom, osposobili da bude uspostavljena ona državna

^{*)} Izlaganje u ime VKBI na Okruglom stolu posvećenom raspravi o ustavnim promjenama u organizaciji Srpskog građanskog vijeća – Pokret za ravnopravnost, održanom u Sarajevu, 19.05.2008. godine.

struktura koja je neophodna za ispunjavanje uslova za pristupanje Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji. Pred Bosnu i Hercegovinu se postavljaju danas oni isti uslovi kao što su se postavljali i za države srednje Evrope ili jugoistočne Evrope koje nisu uopće imale jedan katastrofalni rat kao što ga je imala Bosna i Hercegovina. I tu je, po mom mišljenju, primarna greška međunarodne zajednice, primarni propust međunarodne zajednice. Ona je morala, prije svega, uspostaviti Bosnu i Hercegovinu u nekim relacijama normalne evropske države kojoj će se onda postavljati uslovi koje ona inače postavlja pred države u srednjoj Evropi i jugoistočnoj Evropi. I zbog toga Bosna i Hercegovina ovako dugo kaska prema Evropi.

Ja bih predložio da jedan od okruglih stolova bude u istom današnjem sastavu, možda ga proširiti, i na ovu četvrtu nevladinu organizaciju Krug 99, pa i možda šire, na kome ćemo se pozabaviti dvjema ustavnim kategorijama Ustava Bosne i Hercegovine, a to su kategorija **ravnopravnosti** i kategorija **konstitutivnosti**. One su za sada prazne fraze. To su ustavne kategorije. Dakle, obavezujuće kategorije, ali one su u primjeni prazne i s tim kategorijama se, ustvari, manipulira od strane pojedinih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini, kako opštinskih, tako kantonalnih, entitetskih do državne vlasti. Zato bih predložio da se pripremi jedan stručni sastanak u organizaciji ovih nevladinih organizacija u kojem će se eksperti pozabaviti šta se podrazumijeva pod ustavnom kategorijom **ravnopravnost**, a šta se podrazumijeva pod ustavnom kategorijom **konstitutivnost**. I kada to raspravimo i ako se usaglasimo o sadržaju tih dviju kategorija, onda, ustvari, moramo to ugrađivati u ustavne amandmane, odnosno zakone i druge odluke.

Mi smo u VKBI predložili, a to je i moje vlastito stanovište, da moramo ići u dvije faze ustavnih promjena. Prva faza jesu amandmanske promjene koje su toliko, tako da kažem, vidljive svakom građaninu, a nekamoli političkim ljudima koji vode ovu zemlju, da ih treba odmah izvršiti i to mislim da ne treba ići u paketu. Po mom mišljenju moramo ići u ustavne promjene mimo paketa, jer, ustvari, rasprava o ustavnim promjenama u paketu jeste jedna obična trgovina između političkih vođa u našoj zemlji. Mi moramo, dakle, ići na one ustavne promjene koje su nam

sugerirane od strane institucija međunarodne zajednice bez kojih mi ne možemo dalje koračati prema Evropi. Evo i ovaj monitoring ovih dana koji je ovdje prisutan iz Vijeća Evrope govori o tome da je neophodno vršiti promjene u čl. 4. i 5. Ustava Bosne i Hercegovine. Neophodno je izvršiti i promjene u pogledu državljanstva, dakle, naših ljudi koji su u dijaspori. Neophodno je izvršiti ustavnu promjenu unoseći u Ustav ono oko čega smo se već dogovorili da budu funkcije države, i to treba odmah učiniti, oko čega se nismo dogovorili o tome ćemo se dogovarati, a ono oko čega smo se dogovorili, to treba odmah dići na nivo ustavne norme.

Samo na taj način ćemo mi unapređivati naš put prema Evropi. Mi ćemo iduće godine, vjerovatno dobiti, poslije sadašnjeg potpisivanja Ugovora o stabilizaciji i pridruživanju, i status kandidata. Uobičajeno je da od dobijanja statusa kandidata do uključivanja u Evropsku uniju prođe pet-šest godina. Prema tome, u prve tri godine je neophodno raditi na amandmanskim promjenama Ustava iz Dejtona i na taj način koračati prema Evropi, a kada se budemo već izvjesno približili Evropi dvije godine pred uključivanje Evropskoj uniji onda je potrebno donijeti novi Ustav. Nije primjereno jednoj evropskoj zemlji da ulazi u Evropsku uniju sa Ustavom koji je oktroiran u Dejtonu i zato je potreban novi Ustav. Odmah da kažem, ako se u taj Ustav ugradi ono oko čega smo se dogovorili kroz amandmanske promjene, ali da se to kaže da je to Ustav Bosne i Hercegovine koji je usvojio Parlament Bosne i Hercegovine.

Mislim da bi poruka sa ovog sastanka trebala da bude da se svaka rasprava o ustavnim promjenama mora vratiti u Parlament Bosne i Hercegovine. Ja bih zabranio, kako da kažem, bojkotovao sastanke lidera koji govore o ustavnim promjenama. Parlamentarci su dobili mandat od građana da raspravljaju o svim političkim pitanjima u Parlamentu, oni su najodgovorniji. Šefovi stranaka mogu doći u Parlament kao gosti i neka izvole tamo sa parlamentarcima diskutovati o ovim pitanjima.

Neophodno je, dakle, da Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine donese odluku o tome da pristupa promjeni Ustava. Ovi naši šefovi stranaka diskutuju o promjeni Ustava a da uopće nema parlamentarne odluke o tome da se pristupa promjeni Ustava. U svakoj normalnoj državi Parlament donese odluku da se

pristupi promjeni Ustava, a onda se zna, formira se ustavna komisija u kojoj se određene stvari elaboriraju i ko želi od tih vođa parlamentarnih stranaka da učestvuje u diskusiji na Parlamentu neka izvole dolaziti u Parlament na sastanke tih komisija itd., neka se o tome dogovaraju.

Ja bih ovdje zamolio predsjedavajućeg za još dvije minute da vam ovdje pročitam nekoliko načela iza kojih stoji Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca.

„Bosna i Hercegovina je nedjeljiva socijalna, sekularna, građanska, multietnička država Bošnjaka, Srba, Hrvata i nacionalnih manjina, zasnovana na vladavini prava, individualnih sloboda i jednakosti, nacionalne i spolne jednakosti, društvene pravde. Demokratski multistranački sistem i demokratski proces donošenja odluka predstavljaju najveće vrijednosti koje trebaju biti ugrađene u ovom Ustavu. Pravna i efikasna zaštita ljudskih prava, uključujući povratak svih izbjeglih i raseljenih lica u mjesta iz kojih potiču. To je temeljna obaveza svih javnih institucija u Bosni i Hercegovini, jer pravo povratka ne zastarijeva i ne može se ograničiti nikakvim rokom. Ustav Bosne i Hercegovine će se temeljiti na principima građanske demokratije sa obaveznim uvažavanjem multietničkog karaktera države. Da se na državnom, srednjem i općinskom nivou vlasti (zakonodavna, izvršna i sudska) Ustavom garantiraju mjesta za pripadnike konstitutivnih naroda i nacionalnih manjina pod kojim podrazumijevamo njihove etničke, a ne regionalne, vjerske i druge grupe, proporcionalno prema popisu stanovništva iz 1991. godine, čime bi se otklonile posljedice etničkog čišćenja. Bosna i Hercegovina u novom Ustavu treba da bude jedinstvena, decentralizovana država, ustrojena na načelu multietničkih i ekonomski održivih regija (srednji nivo vlasti) vodeći računa o geografskim, prometnim, istorijskim i sličnim ne-etničkim kriterijima. Sve strukture srednjeg nivoa vlasti organiziraće se na istim principima i imat će jednake nadležnosti. Uz to treba da se definiraju izvorne i izvedene nadležnosti za sva tri nivoa. Bosna i Hercegovina će imati zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast koja se oblikuje kroz parlament, predsjednika, Vladu na čelu sa premijerom i Ustavni sud i druge sudove uređene zakonom, sa nacionalnom rotacijom čelnih funkcija. Sistem odlučivanja urediti tako da se onemogućí blokada rada i odlučivanja

u državnim institucijama. Ustavom ustanoviti načelo lojalnosti državi Bosni i Hercegovini kao kriterij za obavljanje javnih funkcija. Ustav treba da garantira izborni sistem koji osigurava odgovornost svih izabраних političara i drugih predstavnika vlasti spram cjelokupnog stanovništva, na svim nivoima vlasti, a ne prema pripadnicima samo svog naroda. Ustav garantira sva građanska prava utvrđena međunarodnim konvencijama iz Aneksa 1 na Ustav BiH iz Dejtona. Kolektivna prava pojedinih naroda štite se kroz sistem precizno, definiranog vitalnog nacionalnog interesa. Ustav treba da institucionalizira saradnju svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini sa iseljenim Bosancima i Hercegovcima, neovisno da li imaju ili nemaju državljanstvo Bosne i Hercegovine.

Na kraju, sastavni dio ovih načela biće principi i predložena rješenja koja se nalaze u programu prve faze amandmanske promjene postojećeg Ustava ako se ne stignu ili iz bilo kojih drugih razloga ne budu ugradili u amandmane važećeg Ustava BiH“.

I na kraju, mi smatramo da Visoki predstavnik mora ostati do kraja donošenja novog Ustava koji nas vodi u Evropu. Hvala lijepo.

SAMOUPRAVA GRADA JERUSALEMA

Pošto je Svijet ušao u šestu deceniju bez riješenog državno-pravnog statusa Palestine, a pregovori između Izraela i Palestinske samouprave u pitanju razgraničenja između Izraela i buduće države Palestine su zastali, razmišljao sam o tome da bi bilo dobro ponuditi bar djelimično rješenje za grad Jerusalem u skladu sa međunarodnim pravom, s obzirom da je Jerusalem sveto mjesto Jevreja, kršćana, hrišćana i muslimana i da ga treba izuzeti iz jurisdikcije i Izraela i buduće države Palestine.

O toj ideji sam razgovarao sa reisom Mustafom ef. Cerićem 15. januara 2009. godine i predložio mu da na nekom međunarodnom forumu, kao što je Davos, izađe s tim prijedlogom.

Rekao mi je da ideja nije loša i da mu tu ideju obrazložim u jednom kratkom tekstu koji će njemu poslužiti kao podsjetnik. Ja sam mu istog dana poslao tekst sljedeće sadržine:

PRIJEDLOG DA SE GRAD JERUSALEM ODLUKOM UJEDINJENIH
NAIJA PROGLASI AUTONOMNOM SAMOUPRAVNOM
TERITORIJOM U ODNOSU NA IZRAEL I BUDUĆU DRŽAVU
PALESTINU*)

Sporazumijevanje između Izraela i Palestine u pogledu teritorijalnih granica između Izraela i buduće države Palestine između ostalog zapelo je i na pitanju grada Jerusalema. Jerusalem je sveti grad svih konfesija Zapadne civilizacije: židovstva, kršćanstva i islama, i svima njima on pripada jednako. Otuda Jerusalem u njegovim historijskim granicama sa svojim prirodnim okruženjem, treba izuzeti iz sastava i Izraela i buduće države Palestine. Spoljne granice Jerusalema bi bile pod zaštitom Ujedinjenih nacija, a grad Jerusalem bi imao svoju autonomnu teritorijalnu samoupravu, sa gradonačelnikom koji bi se rotirao svake četiri godine iz druge konfesionalne zajednice. Grad Jerusalem bi bio subjekt međunarodnog prava, bez članstva u Ujedinjenim nacijama i drugim međunarodnim organizacijama u kojima su članice suverene države. Grad Jerusalem bi imao pravo izdavati lične dokumente svojim građanima, koji bi važili u međunarodnom saobraćaju i komunikacijama, i pravo da kontrolira svoje granice. Grad Jerusalem ne bi imao status države, već autonomne samoupravne teritorije zaštićene međunarodnim pravom.

*) Ovaj prijedlog sam napisao 15. januara 2009. godine i prosljedio reis ef. Mustafi Ceriću, da ga koristi u komunikaciji sa ličnostima koje utiču na vođenje svjetske politike, kako bi se doprinijelo pravičnijem rješavanju palestinskog pitanja pred svjetskim forumima, i učinio slobodan pristup Jerusalemu kao svetom gradu, njegovim administrativnim nepripadanjem ni Izraelu ni budućoj državi Palestini.

Otuda predlažem da se u Ujedinjenim nacijama pokrene inicijativa, kao znak dobre volje, prema svim narodima koji danas žive na prostoru Izraela i Palestine, da Ujedinjene nacije donesu odluku – kao što su to učinile i kada su donijele odluku o stvaranju države Izrael – o autonomnom samoupravnom teritoriju grada Jerusalema, izuzimajući ga ispod jurisdikcije i Izraela i buduće države Palestine.

P.S. Na ovaj moj prijedlog od reisa ef. Cerića nisam dobio povratnu informaciju.

ORGANI I NADLEŽNOSTI PREMA USTAVU BOSNE I HERCEGOVINE

Član I

Stav 4. Kretanje roba, usluga, kapitala i lica^{*)}—

„Postoji sloboda kretanja širom Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina i entiteti neće ometati punu slobodu kretanja lica, roba, usluga i kapitala širom Bosne i Hercegovine. Nijedan entitet neće provoditi bilo kakvu kontrolu na granici između entiteta“.

Iz ovih odredaba Ustava proizilazi obaveza BiH da svojim zakonima osigura jedinstven ekonomski prostor na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine neovisno u kom entitetu žive ili su registrovani fizički i pravni subjekti: sloboda nastanjanja, sloboda

^{*)} Ideje i prijedlozi koje sam poslao radnoj grupi koja je radila na tzv. Butmirskom paketu ustavnih promjena, 20.01.2009. godine.

rada i zapošljavanja neovisno na entitetsko državljanstvo, sloboda kretanja roba i kapitala.

Za svaku ustavnu kategoriju navedenu u stavu 4. (lica, roba, usluga i kapital) treba donijeti državni zakon kao i entitetske zakone u kojima će se navesti organi i nadležnosti ili obaveza osnivanja novih organa koji će osigurati provedbu ovih ustavnih odredaba. I BiH i entiteti su obavezni zakonski osigurati slobodu kretanja ovih četiriju ustavnih kategorija utvrditi nadležnosti države i entiteta i osnovati organe koji će se time baviti i imati ovlašćenje sankcionirati ometanje ovih ustavnih prava i sloboda.

Stav 5. Glavni grad

„Glavni grad Bosne i Hercegovine je Sarajevo“.

Neophodno je državnim zakonom urediti da Sarajevo kao glavni grad bude u predratnim granicama, ne dovodeći u pitanje granice entiteta i utvrditi njegovu organizaciju i nadležnosti.

Stav 7. Državljanstvo

U tač. d) poslije prve rečenice umjesto zapete staviti tačku, a brisati sljedeći tekst „pod uslovom da postoji bilateralni ugovor između Bosne i Hercegovine i te države kojim se to pitanje uređuje, a koji je odobrila Parlamentarna skupština u skladu sa članom IV, stav 4. tač. (d)“.

U vezi sa tač. e) donijeti državni zakon kojim će se uspostaviti centralni registar izdatih pasoša, to je ustavna obaveza i nadležnost države.

Član II

Ljudska prava i osnovne slobode

Stav 1. Ljudska prava

„Bosna i Hercegovina i oba entiteta će osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda“.

Ovdje je nadležnost i države i entiteta, s tim što će u ovoj oblasti zakon entiteta morati biti usklađen sa zakonom države.

Stav 3. Katalog prava

U ovom stavu je navedeno 13 prava u kojima nadležnost da ih regulira ima i država i entiteti. Svako od ovih 13 navedenih prava moraju imati svoju zaštitu i osiguranje njihovog korišćenja i uživanja u državnom zakonu i državnom organu predviđenom u tom zakonu.

Radi ujednačavanja sudske prakse u primjeni državnih i entitetskih i kantonalnih zakona na svako fizičko i pravno lice, bit će neophodno osnovati VRHOVNI SUD BOSNE I HERCEGOVINE, da se pravda ne bi završavala na entitetskim granicama, s obzirom da ova prava garantuje državni, a ne entitetski ustav.

Član III

Nadležnosti i odnosi između institucija Bosne i Hercegovine i entiteta

Stav 1. Nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine

Taksativno je pobrojano 10 funkcija koje su u nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine.

Potrebno je izvršiti funkcionalnu analizu dosadašnjeg rada ovih institucija, njihove organizacije i osposobljenosti za vršenje ovih nadležnosti i da li su entiteti svojim aktima i praktičnim djelovanjem uzurpirali neka od prava i ovlašćenja ovih institucija, ako jesu da se pokrene postupak pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine radi njihovog poništavanja.

Stav 2. Nadležnosti entiteta

Tač. a) Preispitati sadržaj paralelnog sporazuma Republike Srpske sa Srbijom, da li u nekim elementima povrjeđuje suverenitet i teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine, ako povrjeđuje pokrenuti spor pred Ustavnim sudom BiH.

Tač. d) *„Svaki entitet može također sklapati sporazume sa državama i međunarodnim organizacijama uz saglasnost Parlamentarne skupštine. Parlamentarna skupština može zakonom predvidjeti da za određene vrste sporazuma takva saglasnost nije potrebna“.*

Treba provjeriti jesu li entiteti sklopili neki sporazum sa drugim državama i međunarodnim organizacijama mimo saglasnosti Parlamentarne skupštine. U tom smislu treba tretirati ekonomske ili druge vrste predstavništava koje je Republika Srpska

otvorila u inostranstvu i pokrenuti spor pred Ustavnim sudom BiH o poništavanju takvih odluka.

Neophodno je donijeti spomenuti državni zakon kojim će se predvidjeti saradnja entiteta sa inostranstvom za koju u svakom pojedinačnom slučaju neće trebati saglasnost Parlamentarne skupštine. Mimo ovog zakona, svaka saradnja entiteta s drugom državom ili međunarodnom organizacijom je suprotna Ustavu. Svaka dozvola strane države da Republika Srpska sarađuje s njenim institucijama ili da u njoj otvori svoje predstavništvo smatrat će se nedozvoljenim, ako ga nije odobrila Parlamentarna skupština BiH.

Stav 3. Pravni poredak i nadležnosti institucija

Tač. b) *„Entiteti i sve njihove administrativne jedinice će se u potpunosti pridržavati ovog Ustava, kojim se stavljaju van snage zakonske odredbe Bosne i Hercegovine i ustavne i zakonske odredbe entiteta koje mu nisu saglasne, kao i odluke institucija Bosne i Hercegovine“.*

Potrebno je izvršiti analizu i utvrditi koje odredbe ustava i zakona entiteta i institucija nisu saglasne s Ustavom Bosne i Hercegovine. Primjera radi navodimo odredbu u Zakonu o Vijeću ministara i njihovom poslovniku koji predviđaju saglasnost jednog ministra iz reda jednog konstitutivnog naroda, da bi nacrt zakona bio usvojen na Vijeću ministara. Ustavna odredba o Vijeću ministara ne regulira tu obavezu u procesu odlučivanja Vijeća ministara.

Ima mnogo zakona koji su donešeni za vrijeme rata koji se danas primjenjuju, a koji su suprotni Ustavu BiH, a niko ne pokreće postupke ocjene njihove ustavnosti, a sami entiteti ih shodno ovoj odredbi Ustava BiH, nisu uklonili iz pravnog poretka.

Stav 5. Dodatne nadležnosti

tač. a) 1- Bosna i Hercegovina će preuzeti nadležnost u onim stvarima u kojima se o tome postigne saglasnost entiteta;

2- Bosna i Hercegovina će preuzeti nadležnost u onim stvarima koje su predviđene u Aneksima 5-8 Opšteg okvirnog sporazuma;

3- Bosna i hercegovina će preuzeti nadležnost u onim stvarima koje su potrebne za očuvanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine;

4- U skladu sa podjelom nadležnosti među institucijama Bosne i Hercegovine;

5- Dodatne institucije mogu biti uspostavljene prema potrebi za vršenje ovih nadležnosti (iz tač. a)).

Međunarodna zajednica (OHR i drugi) nisu poštivali ove ustavne odredbe, naročito pod alinejom 2) i 3). Uglavnom su insistirale da se način vršenja nadležnosti u alinejama 2) i 3) ozakoniti po proceduri iz alineje 1), tj. sporazumom između entiteta. Tako su aneksi 5, 6, 7 i 8, umjesto da budu isključiva nadležnost države, učinile da to bude u nadležnosti entiteta, a država se pojavljuje tu kao supsidijarni, umjesto da bude primarni činilac u vršenju ovih nadležnosti. To je isto učinjeno sa nadležnošću pod alinejom 3). primjenom te metodologije napravili smo oružane snage takve kakve su, nismo uspjeli sa reformom državne policije i niza drugih državnih funkcija koje proizilaze po osnovi državnog suvereniteta, očuvanja teritorijalnog integriteta, afirmiranja političke nezavisnosti i posebno međunarodnog subjektiviteta BiH.

Bosna i Hercegovina je posebno oštećena kao jedini međunarodno-pravni subjekt u svim pitanjima svoje nadležnosti koji

imaju elemente inostranosti, naročito u oblastima kao što su kultura, sport, obrazovanje, nauka, tehnološki razvoj, zdravstvo, zaštita prirode i niza drugih nadležnosti koje proizilaze iz činjenice da su u njenoj nadležnosti kompletna infrastruktura koja se tiče cjelovitosti prostora (teritorija) Bosne i Hercegovine kao što su ceste, pruge, vazduh, more, jezera, rijeke, energetika, vodoprivreda i niz drugih sadržaja koji se tiču cjelovitog prostora BiH, za koji je BiH međunarodni pravni subjekt, odgovorna, a ne entiteti, pred institucijama međunarodne zajednice u pogledu ispunjavanja uslova za integranje u EU i NATO.

Tač. b) *„U periodu od 6 mjeseci od stupanja na snagu ovog Ustava, entiteti će početi pregovore s ciljem uključivanja i drugih pitanja u nadležnost institucija Bosne i Hercegovine, uključujući korišćenje izvora energije i zajedničke privredne projekte“.*

Nakon 13 godina, a ne nakon 6 mjeseci, pregovori nisu ni počeli, iako je ovo **imperativna** ustavna norma („entiteti će“), a ne entiteti „mogu“ pregovarati. Ovo je bila ustavna obaveza entiteta, na koju ih je trebao natjerati OHR, ali nažalost nije. U vezi sa ovim je Aneks 9 na Opšti sporazum koji je ostao mrtvo slovo na papiru.

Član IV

Parlamentarna skupština

Stav 1. Dom naroda

„Dom naroda se sastoji od 15 delegata, od koji su dvije trećine iz Federacije (uključujući pet Hrvata i pet Bošnjaka) i jedna trećina iz Republike Srpske (pet Srba).“

Ova odredba Ustava je u suprotnosti sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, jer oduzima pasivno i aktivno pravo Bošnjacima i Hrvatima u Republici Srpskoj, a Srbima u Federaciji, a nacionalnim manjinama u oba entiteta.

Predlažemo da se u Dom naroda iz Republike Srpske biraju 3 Srbina, 2 Hrvata, 2 Bošnjaka i 1 iz reda nacionalne manjine, a iz Federacije 3 Bošnjaka, 3 Hrvata, 2 Srbina i 1 iz reda nacionalne manjine. Njih bi birali nacionalni klubovi u Domu naroda Parlamenta Federacije i Vijeću naroda Republike Srpske. Bilo bi, dakle, ukupno 17 članova u Domu naroda Parlamentarne skupštine BiH. Kvorum za sjednice bi ostao isti s tim što bi mu se pridodao i 1 iz nacionalne manjine.

U skladu sa Odlukom Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti sva tri naroda u oba entiteta i njihovoj ustavnoj ravnopravnosti i jednakosti, a na temelju popisa iz 1991. godine, neophodno je da 14 predstavnika koji dolaze iz Republike Srpske i 28 predstavnika koji dolaze iz Federacije po svojoj nacionalnoj strukturi odražavaju rezultate popisa iz 1991. godine, a ne rezultate etničkog čišćenja i genocida.

Nije dobro za prijatelje cjelovite Bosne i Hercegovine da se pri današnjoj nacionalnoj strukturi stanovništva u entitetima povećava broj zastupnika u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine, sve dok u Ustavu postoji odredba o entitetskoj većini, koja u Republici Srpskoj pri sadašnjem stanju stvari i predstavlja ne entitetsku, već etničku većinu, a u Federaciji, sa malim brojem svojih predstavnika Hrvati neće moći nikada izraziti kroz institut entitetske većine svoju etničku većinu, u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine, zbog čega oni Federaciju i ne doživljavaju kao svoj entitet.

Da bi neutralizirali pojavu da se entitetska većina praktično manifestuje kao etnička većina, u novim ustavnim rješenjima institut entitetske većine treba ukinuti ili kao alternativu predložiti da u toj većini budu zastupljeni predstavnici sva tri naroda dotičnog entiteta.

Član V

Predsjedništvo

Preuzeti predložena rješenja iz ranijeg paketa ustavnih promjena (2006. godine).

Aneks I na Ustav Bosne i Hercegovine

Ovaj Aneks sadrži 15 konvencija i povelja koje čine sastavni dio Ustava BiH. Bilo bi dobro da se analizom ovih konvencija utvrdi koji su organi u izvršnoj vlasti, pored postojećih, još potrebni da bi država odgovorila svojim obavezama koje proizilaze iz ovih konvencija, kao i koje nadležnosti. Naša ustavna praksa, pa ni nauka ustavnog prava u BiH, još ove konvencije ne doživljava kao sastavni dio Ustava BiH. Bilo bi dobro da se one zajedno sa tekstom Ustava BiH objave u jednoj knjizi, jer tako kao cjelina čine Ustav Bosne i Hercegovine, a ne samo onih 12 članova iz sadašnjeg Ustava BiH.

Lokalna samouprava

U Ustav bi trebalo unijeti i osnovne principe lokalne samouprave iz Evropske povelje o lokalnoj samoupravi, jer nas ona obavezuje da to učinimo ili ustavom ili zakonom, ali državnim, a ne entitetskim kao što je slučaj danas, da nemamo donešen državni zakon.

PRIJEDLOG KAKO IMPLEMENTIRATI PRESUDU EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U SLUČAJU SEJDIĆ - FINCI

U konkretnom slučaju radi se o potrebi izmjene čl. IV i V Ustava Bosne i Hercegovine, odredaba koje se odnose na Parlamentarnu skupštinu i Predsjedništvo.*)

Član IV Ustava odnosi se na Parlamentarnu skupštinu, a Presuda Sejdić-Finci se odnosi na Dom naroda, tj. na stav 1. člana IV koji regulira sastav Doma: „Dom naroda se sastoji od 15 delegata, dvije trećine iz Federacije (uključujući 5 Hrvata i 5 Bošnjaka) i jedna trećina iz Republike Srpske (5 Srba)“. Dakle, ovom danas važećom odredbom Ustava isključeni su pripadnici Ostalih u koje se računaju i Sejdić i Finci kao pripadnici Roma i Jevreja što je Evropski sud za ljudska prava ocijenio suprotnim Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, jer im oduzima aktivno i pasivno biračko pravo. Međutim, pri otklanjanju nesaglasnosti ove odredbe Ustava BiH sa ovom konvencijom treba imati u vidu da ova ustavna odredba oduzima aktivno i pasivno biračko pravo i Bošnjacima i Hrvatima u Republici Srpskoj i Srbima u Federaciji BiH, jer su onemogućeni da se kandiduju i da biraju predstavnike svoga naroda u Dom naroda Parlamentarne skupštine. Tako ovih pet Bošnjaka, pet Srba i pet Hrvata nisu predstavnici svih Srba, Hrvata i Bošnjaka u Bosni i Hercegovini, već samo onih Srba, Bošnjaka i Hrvata iz entiteta iz kojih su delegirani. To je suprotno i općoj odredbi Ustava BiH sadržanog u stavu 3. člana IX koja glasi: „Dužnosnici imenovani na položaje u institucijama Bosne i Hercegovine će predstavljati narode Bosne i Hercegovine“, a ne narode samo iz entiteta iz kojeg su delegirani.

Da bi se implementirala Presuda Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Sejdić i Finci, potrebno je uzeti u obzir da nisu diskriminirani samo Ostali, već i Bošnjaci i Hrvati u Republici Srpskoj i Srbi u Federaciji BiH.

*) Pisani prilog dat na Konferenciji „Kako implementirati presudu Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Sejdić i Finci“, održanoj u organizaciji „Konrad Adenauer Stiftung“, 2. decembra 2010. godine u Sarajevu.

Da bi se otklonila nesaglasnost stava 1. člana IV Ustava BiH sa konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda predlažem dvije varijante:

Varijanta 1: Da stav 1. člana IV glasi: „Dom naroda će se sastojati od 17 delegata od kojih će se u Federaciji BiH imenovati 3 Bošnjaka, 3 Hrvata, 2 Srbina i 1 iz reda Ostalih, a u Republici Srpskoj 3 Srbina, 2 Bošnjaka, 2 Hrvata i 1 iz reda Ostalih“.

Varijanta 2: da stav 1. člana IV glasi: „Dom naroda će se sastojati od 17 delegata: 5 Bošnjaka, 5 Srba, 5 Hrvata i 2 Ostalih, koje imenuje Predstavnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine“ (To je model po kome Narodna skupština Republike Srpske imenuje delegate u Vijeće naroda Republike Srpske).

Kada je riječ o članu V Ustava Bosne i Hercegovine koji se odnosi na Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, Presudom Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Sejdić i Finci, sa Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, nesaglasna je Preambula toga člana, koja glasi: „Predsjedništvo Bosne i Hercegovine će se sastojati od tri člana: jedan Bošnjak, jedan Hrvat od kojih se svaki bira direktno sa teritorije Federacije, te jedan Srbin koji se bira direktno sa teritorije Republike Srpske“. Ovom ustavnim odredbom, kao i u slučaju Doma naroda iz stava 1. člana IV Ustava, mogućnosti da se kandiduju i da budu birani isključeni su Ostali, Bošnjaci i Hrvati u Republici Srpskoj, kao i Srbin i Ostali u Federaciji. Da bi otklonili tu nesaglasnost treba mijenjati sadržaj Preambule člana V Ustava Bosne i Hercegovine. Predlažem dvije varijante:

Varijanta 1. Preambule člana V glasi: „Predsjednik Bosne i Hercegovine se bira iz reda građana na neposrednim izborima“.

Varijanta 2. Preambule člana V glasi: „Predsjedništvo Bosne i Hercegovine će se sastojati od četiri člana: jedan Bošnjak, jedan Hrvat, jedan Srbin i 1 iz reda Ostalih koje bira

Predstavnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine većinom glasova svih članova Predstavničkog doma".

Ovaj prijedlog je u skladu ne samo sa Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, koja je bila pravna podloga Presude u slučaju Sejdić i Finci, već i sa ranije citiranom općom odredbom stava 3. člana IX Ustava Bosne i Hercegovine da dužnosnici na položaju u institucijama Bosne i Hercegovine predstavljaju narode Bosne i Hercegovine, a ne narode entiteta.

PRIJEDLOG ZA DONOŠENJE JEDINSTVENOG ZAKONA O POLITIČKIM ORGANIZACIJAMA U BIH

Danas u Bosni i Hercegovini postoje tri zakona o političkim organizacijama:*)

1) Zakon o političkim organizacijama koji je donijela Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine („Službeni list SR BiH“, broj 27/91 od 16. avgusta 1991. godine) danas se primjenjuje samo u Federaciji Bosne i Hercegovine;

2) Zakon o političkim organizacijama koji je donijela Narodna Skupština Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, broj 15/96 od 08. jula 1996. godine) danas se primjenjuje samo u Republici Srpskoj;

3) Zakon o političkim organizacijama koji je donijela Skupština Brčko Distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, broj 12/02 i 19/07) primjenjuje se u Brčko Distriktu BiH.

*) Tekst prijedloga predao sam 3. novembra 2011. godine gosp. Emiru Zlataru, generalnom sekretaru VKBI za zajedničku raspravu sa drugim nevladinim organizacijama.

S obzirom da su zakoni po svom sadržaju identični, a da političke stranke u Bosni i Hercegovini mogu osnivati samo građani Bosne i Hercegovine, smatram racionalnim da se donese jedinstven Zakon o političkim strankama, s obzirom na to da Bosna i Hercegovina, prema Ustavu BiH ima jedinstven politički i izborni sistem: „Bosna i Hercegovina će biti demokratska država koja će funkcionirati prema slovu Zakona sa slobodnim demokratskim izborima“ (Član 1, stav 2 Ustava BiH). U članu II Ustava BiH garantuje se „svim licima“ unutar teritorije Bosne i Hercegovine „sloboda mirnog okupljanja, sloboda udruživanja sa drugim“. Ova ustavna obaveza države ostvarila bi se donošenjem jedinstvenog zakona o političkim organizacijama, zašto je nadležna Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine.

Ova obaveza garantovanja jednakih prava u pogledu političkog udruživanja svih svojih građana, proizilazi iz članstva Bosne i Hercegovine u Vijeću Evrope i dosljednoj primjeni Evropske konvencije za zaštitu osnovnih sloboda i ljudskih prava.

PRIJEDLOG ZA IZMJENU I DOPUNU IZBORNOG ZAKONA BOSNE I HERCEGOVINE

S obzirom da je Odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine od 1. jula 2000. godine^{*)} garantirana jednakopravnost sva tri konstitutivna naroda Bošnjaka, Srba i Hrvata u oba entiteta, dakle, na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine, kao i ostalim građanima Bosne i Hercegovine, nemoguće je Bosnom upravljati na dosadašnji način, a da se ne osigura njihova puna ravnopravnost na svim nivoima vlasti u skladu sa proporcionalnim sastavom u strukturi stanovništva. Kako zakonodavnoj, tako u upravnoj (izvršnoj) i sudskoj vlasti. S druge strane, dosadašnje iskustvo je

^{*)} Prijedlog je predat 3. novembra 2011. godine generalnom sekretaru VKBI gosp. Emiru Zlataru za zajedničku raspravu sa drugim nevladinim organizacijama.

pokazalo da svi trpimo nespremnost političkih stranaka na kompromise prilikom sastavljanja vlade na nivou kantona, entiteta i države. Često se u tim raspravama čine zloupotrebe pozivanjem na interes ovog ili onog naroda, ili na neuvažavanje toga interesa od strane predstavnika drugog ili trećeg naroda. Ono što jest neoboriva činjenica, a to je da se Bosnom ne može upravljati, bez ravnopravnog učešća sva tri njena naroda i ostalih na svim nivoima vlasti, ali ne na ovaj način kako se to dosada radilo.

Postizborna partnerstva i koalicije u vlasti nisu položile ispit. To najbolje pokazuje da poslije dvanaest mjeseci nije uspostavljena izvršna vlast u tri kantona i na nivou države, dok se onoj na nivou Federacije osporava njena legitimnost. Otuda predlažem da se u Izbornom zakonu dopuni stav (1) člana 4.19 sljedećim tekstom **„na kojoj će proporcionalno biti zastupljena sva tri konstitutivna naroda i ostali“**.

Sa ovom dopunom ćemo osigurati već na kandidatskim listama njen multietnički sastav kojim će se omogućiti da birači odabirom liste za koju će glasati, jer će sve liste biti multietničke, ispune svoju dužnost birača kao građani, a ne isključivo samo kao Bošnjaci, Srbi ili Hrvati, jer više ne bi bilo „čistih“ nacionalnih listi. To će omogućiti koaliciji koja pobijedi na izborima brzo formiranje izvršne vlasti na bazi svoga programa koji je ponudila biračima, a u izvršnoj vlasti bili bi predstavljeni predstavnici iz sva tri konstitutivna naroda i ostalih. Ovaj model osigurava da političke stranke u koaliciji neće se ponašati opoziciono dokle god važi njihov međusobni sporazum o koaliciji.

PRESUDA SEJDIĆ I FINCI PROTIV BOSNE I HERCEGOVINE

Usklađivanje Ustava Bosne i Hercegovine (član IV, tačka 1.a i b, tačka 2. b, e, f i g) sa članom 14. u vezi s članom 3. Protokola br. 1. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i usklađivanje Ustava Bosne i Hercegovine (član V) sa članom 1. Protokola br. 12. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, a u vezi sa primjenom presude Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine koju je donio Evropski sud za ljudska prava (veliko vijeće) 22. decembra 2009. godine (na osnovi aplikacija br. 27996/06 i 34836/06), presuđeno je sa 14 glasova „za“ i tri glasa „protiv“, da postoji kršenje člana 14. u vezi s članom 3. Protokola br. 1. koji se odnosi na nemogućnost aplikanata da se kandiduju na izborima za Dom naroda Bosne i Hercegovine. Presuđeno je sa 16 glasova „za“ i jedan glas „protiv“, da postoji povreda člana 1. Protokola br. 12. zbog nemogućnosti aplikanata da se kandiduju na izborima za Predsjedništvo Bosne i Hercegovine.*)

I

Pošto su oba doma Parlamentarne skupštine BiH svojim zaključcima obrazovali Zajedničku komisiju za provođenje Presude Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu u predmetu Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine, time je zadat i pravni okvir koga se Komisija mora pridržavati. Svako odstupanje od mandata Komisije bit će protivpravno. Za proširivanje svoga djelokruga Komisija mora tražiti novi mandat od oba doma.

Sve što je u predloženim materijalima političkih stranaka izvan zadatka koji je dat Komisiji ne može biti predmet rasprave ove Komisije, već neke druge komisije, ako se domovi o tome saglase.

*) Ovo moje mišljenje poslao sam gosp. Šefiku Džaferoviću, predsjedniku Parlamentarne komisije za usklađivanje Ustava BiH sa Presudom Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić-Finci protiv Bosne i Hercegovine, 11. novembra 2011. godine.

1. U skladu s tim mišljenja sam, kada je riječ o usaglašavanju člana IV Ustava BiH sa navedenom Konvencijom i njenim Protokolom, da je potrebno u tački 1. urediti da se Dom naroda sastoji od 18 delegata, s tim da dvije trećine iz Federacije (uključujući 5 Hrvata, 5 Bošnjaka i 2 Ostalih) i jedna trećina iz Republike Srpske (5 Srba i 1 Ostalih).

Pod tačkom 1.a) treba dodati da će 2 delegata Ostalih birati delegati Ostalih u Domu naroda Federacije, a da će 1 delegat Ostalih biti biran od strane Narodne skupštine Republike Srpske. Sve ostalo ostaje kao što je i bilo.

U tački 1.b) na postojeći kvorum dodati po 1 Ostalih iz oba entiteta.

U tački 3.b) dodati Ostale u predsjedavajuće i da će se rotirati među četiri izabrane osobe.

U tački 3.e) izjednačiti pravo Ostalih da imaju pravo na svoj „vitalni interes“ i sva druga prava koja imaju i konstitutivni narodi.

U tački 3.f) i g) u svemu izjednačiti prava „Ostalih“.

2. Kada je riječ o Predsjedništvu, neophodno je u članu V Ustava BiH, u prvom stavu u kome se govori o njegovom sastavu ostaviti da se ono sastoji od tri člana koji ne mogu biti iz istog naroda ili Ostalih, s tim da se dva biraju u Federaciji a jedan u Republici Srpskoj, bez navođenja iz koga naroda će oni biti. Ovo iz razloga što oni nisu predstavnici naroda već svih građana u entitetu iz koga dolaze jer se biraju neposrednim glasanjem i drugo, što oni ne štite interese „svoga“ naroda već „vitalni interes entiteta“, pa je nebitno iz koga naroda će on biti izabran.

Time ćemo, kada je riječ o članovima Predsjedništva napraviti otklon od njegove etničke pripadnosti i učiniti ga odgovornim da predstavlja sve građane entiteta koji su ga izabrali za svoga predstavnika u Predsjedništvo.

II

Zaključak: Sve što je izvan Presude ostaje za raspravu u procesu ustavnih promjena u narednom periodu i izvan je mandata ove Komisije.

TEZE ZA RAZGOVOR U VKBI SA DRUGIM NEVLADINIM ORGANIZACIJAM O USTAVNOM UREĐENJU BOSNE I HERCEGOVINE

1. Prvobitne namjere Srbije, Crne Gore i Hrvatske u agresiji na Bosnu i Hercegovinu bile su da se na silu izdvoje teritorije Bosne i Hercegovine radi proširenja Srbije, Hrvatske i Crne Gore. To nije moglo da se učini a da se ne izvrši preseljavanje i raseljavanje bosanskohercegovačkog stanovništva, a time i počine zločini genocida i drugi zločini nad civilnim stanovništvom.
2. Nakon dvije godine bezuspješnog ratovanja Hrvatske i Hrvatskog vijeća odbrane Hrvatske zajednice Herceg Bosne, a kasnije tzv. Republike Herceg Bosne napravljena je Federacija Bosne i Hercegovine tzv. Vašingtonskim sporazumom 18.03.1994. godine, koji je u sebi sadržavao i ustavni tekst koji je u formi Ustava usvojen na takozvanoj Ustavotvornoj skupštini Bosne i Hercegovine koju su činili izabrani poslanici Skupštine Republike Bosne i Hercegovine 1990. godine. Ustav koji je usvojen 30. marta 1994. godine u članu 1. stav 1. glasi: „Bošnjaci i Hrvati kao konstitutivni narodi zajedno sa ostalima i građani Republike Bosne i Hercegovine, ostvarujući svoja suverena prava, preoblikuju unutrašnju strukturu teritorija sa većinskim bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom u Republici Bosni i Hercegovini u Federaciju Bosne i Hercegovine koja se sastoji od federalnih jedinica sa jednakim pravima i odgovornostima“. U pogledu teritorijalnog obuhvata prostora koji je namijenjen za Federaciju Bosne i Hercegovine tada je postupljeno suprotno citiranom stavu 1. člana 1.

Ustava Federacije. Posavina sa općinama Bosanski Šamac, Bosanski Brod, Derventa, Modriča i Doboj u kojima su Bošnjaci i Hrvati imali apsolutnu većinu tada nisu ušle u sastav Federacije. Također, općine Foča, Višegrad, Rogatica, Bratunac, Srebrenica, Vlasenica i Zvornik koje su imale apsolutnu većinu bošnjačkog stanovništva nisu ušle u federaciju. Suprotno citiranoj odredbi Ustava Federacije BiH Glamoč, Drvar, Bosansko Grahovo i Bosanski Petrovac, koje su imale apsolutnu većinu srpskog stanovništva, sa više od 80%, ušle su u sastav Federacije.

3. U Ustavu Federacije u stavu 2. člana 1. pisalo je „Odluke o ustavnom statusu teritorije Republike Bosne i Hercegovine sa većinskim srpskim stanovništvom biće donesene u toku pregovora o miru na Međunarodnoj konferenciji o bivšoj Jugoslaviji“. Umjesto da se na Međunarodnoj konferenciji novi entitet Republika Srpska konstituirala od općina sa većinskim srpskim stanovništvom ona se konstituirala u zatečenom stanju koje je rezultiralo zločinima genocida i drugim zločinima u težnji da se srpski narod homogenizira u cijelosti u sastav Republike Srpske i sa teritorijama u kojim su Bošnjaci i Hrvati bili većinski narod, naročito u Podrinju i u Posavini kojeg su prisilno iselili iz njihovih općina. Suprotno očekivanju da će američka inicijativa u pogledu formiranja Federacije Bosne i Hercegovine sa deset kantona na Međunarodnoj mirovnoj konferenciji proširiti je sa još pet kantona u kojim će biti obuhvaćeno i većinsko srpsko stanovništvo, došlo je do paradoksalnog rješenja da se Bosna i Hercegovina organizuje iz dva asimetrična entiteta, Federacije Bosne i Hercegovine i unitarne Republike Srpske. Imajući u vidu činjenicu da su oba entiteta ratne tvorevine, oni su sa stanovišta međunarodnog prava nelegitimni jer su u suprotnosti sa izraženom političkom voljom građana Bosne i Hercegovine iz reda sva tri njena naroda i ostalih koji su sa 64% od ukupnog biračkog tijela izrazili svoju političku volju na Referendumu održanom 29. februara i 1. marta 1992. godine da Bosna i Hercegovina kao država bude nezavisna i suverena ravnopravna politička zajednica Bošnjaka, Srba i Hrvata, kao i ostalih njenih građana, bez etničke podjele njenog teritorija.

4. Prema tome, predlažem da se ove četiri nevladine organizacije ne bave parcijalnom teritorijalnom organizacijom niti Federacije niti Republike Srpske već da daju svoj prijedlog da se ukinu i Federacija BiH i Republika Srpska i Brčko distrikt i na taj način izvrši restitucija političke volje biračkog tijela iz 1992. godine izražena na Referendumu s jedne strane, i dosljedno provede Odluka Ustavnog suda BiH iz 2000. godine da su sva tri naroda: Bošnjaci, Srbi i Hrvati konstitutivni na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine i dosljedno provede Aneks 7 Dejtonskog sporazuma. Da naš stav bude da se u Bosni i Hercegovini vlast organizira na tri nivoa: centralni (državni), regionalni (kantonalni ili okruzi-županije) i lokalni (općine). U tom smislu predložimo, vodeći računa o novim okolnostima koje su u međuvremenu nastale u posljednjih 23 godine, da Bosna i Hercegovina bude adiministrativno podijeljena na 11 (jedanaest) regija koje će biti multietničke i Sarajevo kao glavni grad Bosne i Hercegovine u svom predratnom geografskom položaju:

1. Bihaćku, 2. Banjalučku, 3. Dobojsku, 4. Tuzlansku, 5. Sembersko-Podrinjsku, 6. Romanijsko-Podrinjsku, 7. Goraždansku, 8. Trebinjsku, 9. Mostarsku, 10. Travničku i 11. Zeničku. Brčko distrikt bi izgubio svoj sadašnji status u sastavu Tuzlanske regije.

5. Regije (kantoni ili okruzi-županije) obavezne su prenijeti na općine čije većinsko stanovništvo, po nacionalnoj strukturi, nije većinsko stanovništvo koje čini etničku većinu u regiji kao cjelini, prenijeti sljedeće nadležnosti: osnovno obrazovanje, kulturu, turizam, lokalno poslovanje i humanitarne aktivnosti, radio i televiziju. Svaka regija zavisno od svoje specifičnosti na takve općine može prenijeti i druge svoje nadležnosti, u skladu sa svojim statutom.

Ove teze sam napisao i podijelio svim učesnicima pozvanim na razgovor.

Sarajevo, 26. 04.2013. godine

RAZDVOJITI ETNIČKU KULTURU OD POLITIČKE KULTURE

Na pitanje gosp. Hazima Šadića upućeno prisutnim profesorima da li ih političari konsultuju prije donošenja važnih odluka, javio sam se za riječ i dao sljedeći odgovor.^{*)} Moje istraživanje je pokazalo da Bosna i Hercegovina ne može funkcionirati tako što će nacionalna stranka Bošnjaka zastupati Bošnjake, srpska Srbe, hrvatska Hrvate. Mogu vam reći da se naučno bavim sistemom više od 40 godina. Mi jesmo multietničko društvo, jesmo multietnička država, ali mi moramo razdvojiti etničku kulturu od političke kulture. Politička kultura mora biti zajednička, a etnička kultura ostaje briga i svojina svakog od naroda, to je njegovo i to mu niko ne može oduzeti, to je sastavni dio njegovog bića, on se po tome i razlikuje od drugog naroda. U suprotnom država ne može funkcionirati. Društvo ne može funkcionirati. O tome se radi. Zato treba razdvojiti etničku kulturu od političke kulture, da ona bude zajednička. To sam formulirao ovako: Da bi ona bila zajednička mi moramo imati propis u formi zakona, da su na izborima stranke i koalicije dužne ponuditi multietničku listu proporcionalno popisu stanovništva na svim nivoima vlasti. Svaka čast SDP-u, ali ni on ne bi mogao ponuditi multietničku listu za cijeli prostor BiH, on ništa ne znači u zapadnoj Hercegovini, on skoro ništa ne znači u Republici Srpskoj. To me je navelo da kažem i da napišem i to sam objavio u knjizi i intervjuima u novinama i na radiju. U tom slučaju bi se išlo na koalicije, pošto nema jakih multietničkih stranaka.

Mi stranke u zakonu ne možemo zaobići, zato ćemo u zakonu napisati „stranke i političke koalicije“. U tom slučaju bi se, ako ne mogu stranke ponuditi multietničku listu, tu multietničku listu bi mogle ponuditi koalicija socijaldemokratskog usmjerenja, lijevo od centra, koalicija narodnodemokratskog usmjerenja, dakle, desno od centra, i politički centar koji ne inklinira ni socijaldemokratskim ni narodnodemokratskim ideologijama. Centar ima svoju zasebnu političku ideologiju. Tako da bi se u tom slučaju

^{*)} Osvrt u formi diskusije na Okruglom stolu „Bosanskohercegovačko društvo juče, danas, sutra“, održanom 21. novembra 2013. godine u Tuzli u povodu 70-godišnjice ZAVNOBiH-a, u organizaciji kantonalne organizacije SABNOR.

pojave umjesto nekoliko desetina političkih stranaka na izborima, tri koalicije i svaka od njih bi bila multietnička, a kad ponude multietničku listu te koalicije, moraju ponuditi politički program, da ukoliko dođe na vlast, da se zna koju će ona politiku naredne četiri godine imati u vršenju svoje vlasti. U tom slučaju, glasa-jući za jednu od tih multietničkih listi, Bošnjak neće glasati kao Bošnjak nego kao građanin, Srbin neće glasati kao Srbin već kao građanin, Hrvat neće glasati kao Hrvat nego kao građanin, jer oni već na samoj listi imaju i Hrvate i Bošnjake i Srbe i ostale. Prema tome, šta im je raditi, pošto neće moći glasati za „svoju nacionalnu stranku“. Oni će tada pogledati šta to piše u programu te koalicije, pa će onda vidjeti šta mu nudi ta koalicija kao svoju politiku, drugo pogledat će listu pa će vidjeti koji su to ljudi na jednoj, na drugoj i na trećoj listi, pa će vidjeti i procjenjivati u koji program, u koje ljude ima povjerenja, pa će onda glasati kao građanin. Mogu reći – nikad me niko nije pozvao iz bilo kog političkog miljea da ja to njima objasnim šta ja to mislim u vezi s tim.

I šta se onda desilo? Čitavu godinu dana sam tražio prijem kod visokog predstavnika gospodina Inzka. I tek kad je bila promocija knjige mog uvaženog kolege Pejanovića 2010. godine, negdje u novembru, došao je i gospodin Inzko. Rekao sam mu u pauzi da ja preko njegovih službi tražim godinu dana da me primi, a Vi me ne primate. A ne samo mene, nego došao bi por-ed mene (iz Vijeća bošnjačkih intelektualaca), ispred Hrvatskog narodnog vijeća fra Luka Markešić, a ispred SGV kolega Pejanović. Onda kaže on, u redu veli odredit ću vam jedan termin. Negdje u martu 2011. godine, Mirko je tada bio vani pa je došao Miladin Vidaković, mi smo primljeni kod gospodina Inzka. Sad ću vam kratko prenijeti razgovor: Gospodine Inzko mi vam, ove tri nevladine organizacije, koje predstavljaju bošnjačke intelektualce, Srpsko građansko vijeće - Pokret za ravnopravnost, Hrvatsko narodno vijeće predlažemo slijedeće: prvo da u izbornom zakonu, ako ove izmjene koje bi predložili ne usvoji parlament da ih vi proglasite svojom odlukom. I to prvo, da se izvrše izmjene u zakonu o političkim strankama u kojem će se reći da se sve političke stranke registri-raj u Ministarstvu pravde Bosne i Hercegovine, a ne u kantonalnim i okružnim sudovima pa se onda neće govoriti o strankama iz Federacije i strankama iz Republike Srpske jer će biti registrovane u Ministarstvu pravde Bosne i Hercegovine pa

će one biti sve bosanske stranke. I tako ćemo postići jedan političko - psihološki efekat. Prije toga sam mu rekao da ovim našim prijedlogom ne treba promijeniti ništa u dejtonskom ustavu; a da on usvoji ove prijedloge koje ćemo mu mi napraviti. Da znate dobro, ni jednu zapetu ne treba izmijeniti u postojećem Ustavu, ponovio sam. Dakle, sve će biti u skladu sa dejtonskim ustavom, a da on napravi ove izmjene.

Drugo, da su sve političke stranke i koalicije dužne na izborima ponuditi multietničku listu prema popisu stanovništva iz 1991. godine od opštinske, preko kantonalne i entitetske do parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u skladu sa aneksom 7. Dejtonskog sporazuma. Tada ćemo imati ovo: da će građani Bosne i Hercegovine glasati za jednu od tih lista, a kad, jedna od tih listi (koalicija) dođe na vlast ona može mijenjati Ustav u skladu sa članom 10. stav 2. Ustava Bosne i Hercegovine gdje je potrebno 28 glasova u Predstavničkom domu. I treći prijedlog je bio da se ozakone prijevremeni izbori, da bi se spriječile blokade.

Mimo ovoga, predložili smo još dvije stvari, a to je da on donese zakon o glavnom gradu BiH. Ne zaboravite da u Ustavu BiH stoji da je glavni grad BiH Sarajevo. Ali ono nije geografski omeđeno i rekao sam da u tom zakonu o glavnom gradu BiH treba da kaže da se misli na prostor predratnog grada Sarajeva sa deset opština uključujući i Pale. Onda sam mu rekao – olakšavajuća je okolnost i činjenica da je RS u svom Ustavu kojeg je donijela 1992. godine 28. februara zapisala da je glavni grad RS Sarajevo i da do danas ta odredba iz Ustava nije mijenjana, da je svejedno što su u Banja Luci sve njihove entitetske ustanove, glavni grad u Ustavu RS je Sarajevo. Pa prema tome, imat ćemo dakle, glavni grad BiH Sarajevo u predratnim granicama i imat ćemo da RS ima glavni grad Sarajevo, a i u Ustavu Federacije stoji da je glavni grad Federacije Sarajevo. I da ono kao glavni grad države bude izuzeto, kako da kažem, iz nadležnosti entiteta, nego da Parlamentarna skupština BiH regulira pitanje nadležnosti glavnog grada BiH, a da se ne dira u entitetske granice i nadležnosti. Entitetske granice RS i Federacije ostaju, ali je glavni grad BiH Sarajevo na prostoru oba entiteta. I drugi prijedlog jeste da se Zakon o državnoj službi države BiH učini jedinstvenim zakonom za sve državne službenike na prostoru BiH i da se ukinu

entitetski, a u zadnje vrijeme počeli su se donositi i kantonalni zakoni o državnoj službi. Jer gdje god sjedi bilo koji službenik kao državni službenik on je službenik države BiH i to se pitanje regulira državnim zakonom o državnim službenicima. Time ćemo postići ovo, rekao sam mu, da ako u RS u općinama nema dovoljno Bošnjaka ili Hrvata, u odnosu na onaj procenat iz 1991. godine, onda će imati Bošnjaci i Hrvati iz Federacije pravo da konkurišu na radna mjesta državnih službenika u općinama RS i obrnuto.

Rekao sam mu, na kraju razgovora, gospodine Inzko, molim Vas, bavim se sistemom preko 40 godina ovo je rješenje za BiH, prenesite ovo gospođi Ešton i gospođi Clinton, ako se njih dvije slože sa ovim logičnim, normalnim prijedlozima, nemojte to iznositi na Vijeće za implementaciju, Vi imate bonske ovlasti a ne ovo Vijeće, Vi donesite ove propise i bit će mirna Bosna. Od tada do danas nema ništa. To Vam je odgovor na ovo Vaše pitanje. Hvala!

MIŠLJENJE O NACRTU AMANDMANA NA USTAV ISLAMSKJE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI

U Amandmanu VI, u kome je sadržana Preambula Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini^{*)}, u posljednjoj rečenici četvrte alineje historijski nije tačan navod „i kojim se Novopazarski sandžak tretira sastavnim dijelom starog vilajeta Bosne“, a u vezi sa Berlinskim ugovorom iz 1878. i Novopazarskom konvencijom (1879). Naime, historijska je činjenica da je Osmanska vlast 1877. godine, dakle, godinu dana prije Berlinskog kongresa iz Bosanskog vilajeta odvojila Novopazarski sandžak i pripojila ga novom Kosovskom vilajetu (Vidi: Dr Hajrudin Ćurić, Skolske prilike muslimana u Bosni i Hercegovini 1800-1878. izd. SANU, Beograd 1965., str. 30.).

Odmah iza toga u sljedećoj alineji citira se Carigradska konvencija iz 1879. godine, a zapravo je riječ o istoj konvenciji čiji su nazivi sinonimi, a sadržaj isti, koja se u svemu odnosi, kad

^{*)} „Preporod“, broj 5/1015 – 1.mart 2014.

je riječ o vjerskim pitanjima, na osobe „koje stanuju ili borave u Bosni i Hercegovini“, a pošto je Novopazarski sandžak odvojen od Bosanskog vilajeta, to se sve što je tamo rečeno ne odnosi na osobe Novopazarskog sandžaka, jer je on ostao pod punom vlašću Osmanske uprave, a ne u Bosni i Hercegovini.

U pretposljednjoj alineji Preambule navedeno je da je Ustav donesen 1997. godine Islamsku zajednicu definirao „kao jedna i jedinstvena zajednica muslimana“, a njen „sastavni dio su mešihati Islamske zajednice Sandžaka, Hrvatske i Slovenije“.

Nasuprot tome Amandmanom VII predlaže se nova definicija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini: „Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini je zajednica muslimana u Bosni i Hercegovini, muslimana u Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji, muslimana Bošnjaka izvan domovinskih zemalja i drugih muslimana koji je prihvataju kao svoju“. Ovo kao da je prepisano iz ranijeg Ustava islamske zajednice Jugoslavije, samo što su iz nje ispušteni muslimani Crne Gore i Makedonije.

Ovakvo definiranje Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini danas je suprotno svakoj logici i realnoj stvarnosti.

Poslije disolucije Jugoslavije i međunarodnopravnog priznanja suverenih država Bosne i Hercegovine, Slovenije, Hrvatske, Srbije, Makedonije i Crne Gore, prestala je da postoji jedinstvena zajednica muslimana na prostoru bivše države. Svaka od ovih država ima suvereno pravo da uređuje pitanja vjerskog života na svom prostoru, ne dovodeći u pitanje prava savjesti i vjeroispovijesti svojih građana i kako će oni organizirati svoj vjerski život. Poznato je da je svaka od ovih država više ili manje multietničkog, pa time i multikulturnog i multikonfesionalnog sastava svoga stanovništva. U svakoj od ovih država, kada je riječ o muslimanima, oni pripadaju više ili manje različitim etničkim grupama. U Srbiji, Makedoniji, Crnoj Gori, Kosovu, Hrvatskoj i Sloveniji, kako u kojoj državi, imaju značajne zajednice muslimana Bošnjaka. Dakle, ne može se govoriti o etnički kompaktnim zajednicama muslimana Srbije, Hrvatske, Slovenije itd. Odakle pravo Saboru Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini da donese Ustav te zajednice u Bosni i Hercegovini u koju će uključiti muslimane Srbije, muslimane Hrvatske i muslimane Slovenije i

da im svima zajedno nazivnik bude: Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini. Pri tome još da joj dodaju „muslimane Bošnjake izvan domovinskih zemalja“, misleći valjda na njihove domovine Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, Sloveniju i Hrvatsku, kada su njihove današnje domovine Australija, SAD, Njemačka, Francuska, Holandija itd.

Odakle muslimani u Srbiji, muslimani u Hrvatskoj i muslimani u Sloveniji u Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini, ako se Amandmanom XXXVI u članu 42d. uređuje da oni imaju svoje islamske zajednice sa svojim saborima i svojim mešihatima: „u Islamskoj zajednici u Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji pored sabora kao predstavničkih i zakonodavnih organa postoje mešihati kao vjerski i administrativno-pravni organi“. U članu 42g. „Mešihat je za svoj rad odgovoran predstavničkom i zakonodavnom organu na svom području“. U članu 42i. „Predsjednik mešihata-muftija, u okviru svojih prava i dužnosti: -predstavlja Islamsku zajednicu i zastupa njene interese u zemlji u kojoj djeluje“. Nigdje u strukturi islamskih zajednica u Srbiji, u Hrvatskoj i u Sloveniji nema Reisu-l-uleme, poglavara i vrhovnog muftije u Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini, u čijem se sastavu nalaze, kao što je uređeno Amandmanom VII i islamske zajednice ovih triju zemalja. Ima doduše, spominje se i reisu-l-ulema na dva mjesta u Amandmanu XXXVI, član 42e. „Kandidati za predsjednika Mešihata-muftiju u proceduri kandidature trebaju pribaviti prethodnu saglasnost reisu-l-uleme“ i članu 42i. „Nakon provedene procedure, a prije izdavanja rješenja, predsjednik mešihata-muftija, obraća se reisu-l-ulemi za izdavanje dekreta o postavljenju imenovanom“. Reisu-l-ulema se ovdje svodi na ulogu „britanske kraljice“ koja kao šef države Australije i države Kanade imenuje svoje guvernera koji će tehnički obnašati njen suverenitet u ovim zemljama, a parlamenti donositi zakone, a vlade vladati, a ona kao suveren odgovarati pred ljudima i svijetom. Ali nije samo reisu-l-ulema zaobidjen u upravljanju ovim zajednicama, već i drugi organi: RIjaset, Vijeće muftija i Sabor. Istim Amandmanom XXXVI, član 42g. stav 2., oni su počašćeni da dobiju izvještaje organa ovih islamskih zajednica: „Objedinjene godišnje izvještaje (Mešihat) podnosi Rijasetu, Vijeću Muftija i Saboru“. Nigdje se ne propisuje koje su posljedice ili sankcije, ako izvještaji budu negativno ocijenjeni. Nasuprot tome, predsjednik mešihata-muftija je po funkciji

član Vijeća muftija, delegati mešihata u Saboru imaju pravo učesća u donošenju odluka, a vjerovatno i svoj uticaj na rad Rijaseta i ocjenu rada reisu-l-uleme.

Ako, dakle, imamo problem sa logikom, da Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, bude službeni naziv, a u kojoj će istovremeno biti islamske zajednice u Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji, a predloženi Amandman XXXVI kojim se uvodi poglavlje MESIHAT u svemu ima funkciju zasebne islamske zajednice, a samo formalno su pridružene Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini, potrebno je razmotriti i međunarodno pravni aspekt ovog pitanja. Kao što je poznato sve četiri ove države su nezavisne i suverene. Ako muslimani ovih država žele da imaju istog Reisu-l-ulemu, Rijaset, Vijeće muftija i Sabor, logično bi bilo da se njihova zajednička zajednica muslimana nazove Islamska zajednica Posavlja, sa svojim autonomnim mešihatima, kojeg bi u tom slučaju imala i Bosna i Hercegovina. Zašto „Posavlja“, zato što rijeka Sava prolazi kroz sve četiri ove zemlje i to im je jedino pored islama zajedničko.

Ako bi se ovakvoj integriranoj zajednici muslimana pridružile i muslimanske zajednice Makedonije, Kosova, Albanije i Crne Gore, sa svojim mešihatima, imali bi Islamsku zajednicu zemalja Zapadnog Balkana, kako se u novije vrijeme naziva ovaj geopolitički prostor. Jedan Reisu-l-ulema, Rijaset, Vijeće muftija i Sabor za zajednicu muslimana osam zemalja sa svojim autonomnim islamskim zajednicama i mešihatima. Zar to ne bi bio model i za, u nečijim glavama projektovanu, zajednicu muslimana Evrope sa jednim evropskim Reisu-l-ulemom.

No, vratimo se Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini i predloženim amandmanima. Bosna i Hercegovina je nezavisna i suverena država svoja tri naroda Bošnjaka, bosanskih Srba i bosanskih Hrvata i ostalih. Ona je njihova matična država jer je riječ o autohtonim narodima u njoj, triju vjera muslimana Bošnjaka, katolika Hrvata i pravoslavnih Srba. Bošnjaci muslimani u Sandžaku, na Kosovu i Crnoj Gori su također autohton narod, nije niotkud tu doseljen. Od vremena Srednjovjekovne bosanske države, preko Vilajeta Bosne u vrijeme turske uprave sve do 1877. oni su bili bosanski državljani. Od tada to nisu. Danas su državljani Srbije, Crne Gore i Kosova. U Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji veliki

broj muslimana su bošnjačkog etničkog porijekla i oni su danas državljani Slovenije, Srbije i Hrvatske. U vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992.-1995. nekoliko stotina hiljada Bošnjaka muslimana genocidom i drugim vrstama ratnih zločina je etnički očišćeno sa više od polovine teritorije Bosne i Hercegovine i rasuto je u više od 80 država u svijetu. Za rasutost jednog naroda, u ovom slučaju Bošnjaka iz njihove matične domovine, neovisno da li iseljavanjem, izbjeglištvom ili pripajanjem dijelova ranije bosanske države u sastav druge države, upotrebljava se grčka riječ diaspeirō-rasipam (diaspora), tj. rasuto stanje u kojem žive članovi nekoga naroda po svijetu (Dr Bratoljub Klaić, Rječnik stranih riječi, „Zora“, Zagreb 1962.). Autohtonim Bošnjacima u Srbiji, Crnoj Gori i na Kosovu ustavom tih zemalja nije priznata politička konstitutivnost, te su oni svi zajedno sa Bošnjacima u Hrvatskoj, Sloveniji, Evropi, Americi, Australiji i drugim državama politički tretirani kao nacionalna manjina i podliježu pravnom režimu propisanom Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina (1994.) i Evropskom poveljom o regionalnim jezicima i jezicima nacionalnih manjina (1992.) i drugim konvencijama i poveljama o ljudskim pravima i slobodama. Ogromna većina njih zainteresirani su da se različitim nitima vežu za svoju matičnu domovinu Bosnu i Hercegovinu. Jedna od tih niti za muslimane Bošnjake jeste da organizaciono budu sastavni dio zajednice muslimana u Bosni i Hercegovini. Odatle bi trebalo poći u definiranju službenog naziva zajednice muslimana u Bosni i Hercegovini i muslimana Bošnjaka u dijaspori kao njihove jedinstvene islamske zajednice. Otuda bi logičan službeni naziv bio: Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini i muslimana Bošnjaka u dijaspori. U tom slučaju bi rukovođeni međunarodnim pravom, pridruživanje islamskih zajednica i mešihata Srbije, Hrvatske i Slovenije otpalo iz službenog naziva bh. zajednice muslimana. Postojeća organizacija muslimana u BiH i muslimana Bošnjaka u dijaspori u obliku džemata, medžlisa i muftiluka koje sve objedinjuje Sabor, Vijeće muftija, Rijaset i Reisu-l-ulema kao poglavar i vrhovni muftija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i muslimana Bošnjaka u dijaspori je najbolja forma okupljanja rasutih muslimana Bošnjaka u svijetu. Zajednica muslimana Bošnjaka je premala da bi se još dijelila na posebne islamske zajednice i mešihate. Da li je današnji raspored muftiluka u zemlji i dijaspori dobar i njihov

broj dovoljan o tome treba da odluče organi Islamske zajednice, uz sugestiju, da se muftiluci u dijaspori ne imenuju po nazivima država u kojim djeluju, već po mjestu svoga sjedišta. Ovo iz razloga što u svakoj suverenoj državi zajednice muslimana koji nisu muslimani Bošnjaci imaju pravo da organiziraju svoju islamsku zajednicu na način koji će njima najbolje odgovarati. Nije isključeno da i jedan broj muslimana Bošnjaka izabere drugu opciju i bude član Islamske zajednice u domicilnoj državi, kao što treba ostaviti mogućnost da i muslimani koji nisu Bošnjaci optiraju za članstvo Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini kroz lokalne džemate, medžlise i muftiluke.

USTAVNI SUDOVI U BIH NISU NADLEŽNI DA OCJENJUJU USTAVNOST ZAKONA I ODLUKA KOJE DONOSI OHR

Poštovane dame i gospodo!*)

Zahvaljujem na pozivu da učestvujem na ovoj konferenciji.

Ja bih u svojoj diskusiji otvorio dva pitanja za raspravu i dao prijedloge kako ih na najbolji način riješiti. Oba pitanja su u vezi sa naznačenom temom ove konferencije. Jedno od tih pitanja odnosi se na pravnu ili političku prirodu odluka OHR-a i nadležnosti ili nenadležnosti ustavnih sudova da preispituju njihovu ustavnost. Drugo pitanje o kojem mislim reći nekoliko riječi i dati svoj prijedlog za njegovo rješenje jeste kako se odbraniti od opstrukcije predstavničkih i izvršnih organa vlasti čije je propise ustavni sud ocijenio neustavnim i naložio rok otklanjanja njihove neustavnosti.

*) Izlaganje u formi diskusije na Konferenciji „Provođenje odluka ustavnih sudova u BiH i međuinstitucionalna saradnja u procesu provođenja tih odluka“, u organizaciji OSCE, održanoj u Parlamentarnoj skupštini BiH, 27. maja 2014. u Sarajevu.

Kad je riječ o odlukama OHR-a smatram da su one političke, a ne pravne prirode i da nisu podobne da budu predmet propitivanja njihove ustavnosti od strane domaćih ustavnih sudova. Zašto to smatram? Aneks 1a i 1b, Aneks 10 i Aneks 11 Dejtonskog sporazuma po svome sadržaju nisu ustavna materija Ustava Bosne i Hercegovine. Međunarodne oružane snage i pitanje stabilnosti regije, OHR i međunarodne policijske snage su pod neposrednom ingerencijom Vijeća sigurnosti UN i institucija Evropske unije. Otuda odluke koje donose ove organizacije, među kojima i OHR, su političke a ne pravne odluke i time izuzete iz ingerencije domaćih organa, a time i od propitivanja njihove ustavnosti od strane ustavnih sudova. Centri propitivanja njihove ispravnosti su Njujork i Brisel. U to smo se mogli uvjeriti da u dosadašnjoj praksi ni jedan domaći politički ili sudski organ nije mogao izmijeniti ili ukinuti neku od njihovih odluka. OHR je za svoje odluke u čijem su se sastavu nalazili ustavni amandmani, zakoni ili statuti općina, sam dao tumačenje da ih nadležni domaći zakonodavni ili izvršni organi ne mogu ni djelimično, ni u cjelini mijenjati dok ih ti organi ne donesu kao svoje. A znamo da mnogo zakona na državnom nivou i ustavnih amandmana na entitetske ustave, Parlamentarna skupština BiH i entitetski parlamenti nisu donijeli svojim naknadnim odlukama, a ustavni sudovi su ocjenjivali njihovu ustavnost, iako ih nisu donosili domaći zakonodavni i izvršni organi. Naime, Ustav BiH u članu VI.3. a. uređuje: "Ustavni sud će imati isključivo jurisdikciju da odluči o bilo kojem sporu koji se javljao po ovom ustavu između entiteta, ili između Bosne i Hercegovine i jednog entiteta ili entiteta i između institucija Bosne i Hercegovine...". Međutim, u praksi Ustavni sud BiH i ustavni sudovi entiteta, i pored ove nesumnjivo jasne odredbe sebe proglašavaju nadležnim. Odluke ustavnih sudova su obavezivale da te zakone i ustavne amandmane usklađuju domaći organi, iako ih oni nisu donijeli. Da je nekim slučajem ustavni sud svojom odlukom obavezao OHR da svoju odluku u kojoj se nalazi taj zakon usaglasi sa Ustavom, OHR bi se pozvao na svoj diplomatski status, da njegove aktivnosti ne podliježu jurisdikciji domaćih sudova, među kojima i ustavnih sudova. Klasični primjer je slučaj decertificiranih policajaca od prije nekoliko godina i najnoviji primjer Statuta Mostara koga je donio OHR, a njegovu neustavnost u jednom dijelu proglasio Ustavni sud BiH i

adresirao je na Skupštinu Grada Mostara, iako ona do danas Statut Mostara, nametnut od strane OHR-a, nije donijela svojom odlukom. Ustavni sud je svoju odluku o neustavnosti Statuta trebao adresirati na donosioca Statuta to jeste na OHR. A pošto znamo da OHR nije ustavna institucija BiH, već međunarodne zajednice, to nije mogao ni učiniti. Otuda predlažem domaćim ustavnim sudovima da ponovo preispitaju svoju nadležnost za ocjenjivanje ustavnosti zakona, statuta i ustavnih amandmana koje donosi OHR svojom odlukom, imajući u vidu činjenicu da su to politički, a ne pravni akti međunarodne zajednice nad kojima nadležnost imaju Ujedinjene nacije i Evropska unija.

Drugo pitanje u vezi provođenja presuda ustavnih sudova u BiH, traži dublju analizu razloga zbog kojih se presude ne provode. Jedan od njih, možda i najvažniji jeste **etnički** umjesto **građanskog** principa organizacije vlasti na svim nivoima u BiH. A to znači da se provođenje ili neprovođenje odluka ustavnih sudova procjenjuje ne sa **pozicije prava** niti sa pozicije **politike** pod kojom se podrazumijeva **opće dobro** svih građana – već sa pozicije **interesa samo svoga naroda** kojem političke elite pripadaju i nalaze načina da se takve odluke, bez ikakve odgovornosti uopće nemaju namjeru ni provesti. Navešću jedan drastičan primjer slučaja Kantona 10, koji je u svome Ustavu donesenom krajem 90-ih godina sebe imenovao "Herceg-bosanskim", suprotno Ustavu Federacije koji je uredio da se kantoni mogu imenovati po svome sjedištu ili nekom drugom svom regionalnom obilježju. Iako je prošlo 16 godina, do danas skupština tog kantona nije promijenila njegov naziv i sa tim logom se nastavio predstavljati u medijima i u svome ustavu. Ja sam naveo jedan primjer neprovođenja presude Ustavnog suda Federacije, a takvih primjera ima sigurno više.

Drugo, smatram da u uslovima besprimjerne neodgovornosti etničkih političkih elita koje su preplavile zakonodavne i izvršne institucije, kako na državnom i entitetskom nivou, tako i kantonalnom i lokalnom, nije dovoljno u postojećim ustavima države i entiteta koji uređuju materiju ustavnih sudova reći "Odluke suda će biti konačne i obavezujuće", ako te odredbe ne prati istovremeno i politička sankcija za zakonodavni i izvršni organ koji treba da postupi po odluci, posebno onda kada svoj propis koji je ocijenjen kao neustavan, ne dovede u sklad sa ustavom.

Otuda predlažem sljedeći tekst koji jednim članom treba dopuniti državni i entitetske ustave u dijelu kojim se uređuje ustavno sudstvo:

“Predstavnički i izvršni organ vlasti čiji propis je ustavni sud svojom odlukom proglasio, djelimično ili u cijelosti neustavnim, ako ne postupi u roku utvrđenom u odluci da svoj propis usaglasi sa ustavom, raspušta se, a njegovim članovima prestaje mandat i gube pravo ponovnog izbora.

Centralna izborna komisija, u skladu sa izbornim zakonom staraće se o primjeni odredaba iz prethodnog stava.

Za odluke koje nisu provedene u predviđenom roku, ustavni sud će u roku šest mjeseci utvrditi novi rok za njihovu provedbu u skladu sa stavom 1. ovog člana”.

Za teško oboljelu političku praksu u primjeni presuda ustavnih sudova kada je riječ o zakonodavnim i izvršnim organima, potreban je i adekvatan gorak lijek koga predlažem. Kada je riječ o odgovornosti inokosnih organa, mislim da je propisivanje krivične odgovornosti sasvim dovoljno, a apsurdno i neizvodljivo u slučajevima kolektivne odgovornosti zakonodavnih i izvršnih organa vlasti. Da bi se bolje razumjela potreba da se ovaj moj prijedlog – pretoči u ustavnu normu sažet ću ga u sentenci: “Ustavno sudstvo je posljednja linija odbrane pravne države”. U slučaju probijanja te linije imat ćemo poplavu voluntarizma i političke samovolje, onih razmjera koje danas imamo sa vodenim poplavama u Hrvatskoj, Srbiji i Bosni i Hercegovini i njihovim posljedicama.

Ovo ne znači da se time ustavni sud pretpostavlja zakonodavcu, jer zakonodavac kod nas je nadležan da donosi i vrši izmjene i dopune ustava, i može donijeti nove ustavne norme kojim će potvrditi svoju supremaciju nad sudskom vlasti – ali na ustavan način, poštujući ustavnu proceduru za donošenje tih normi.

Hvala što ste me saslušali!

ODNOS BOŠNJAKA PREMA TEKOVINAMA I VRIJEDNOSTIMA NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA 1941. – 1945. GODINE

Sažetak

Autor u ovom radu aktualizira odnos Bošnjaka prema vrijednostima i tekovinama Narodnooslobodilačkog rata 1941.-1945. godine protiv fašističkih režima Njemačke i Italije koji su okupirali Bosnu i Hercegovinu i pripojili je svojoj fašističkoj tvorevini tzv. Nezavisnoj državi Hrvatskoj (NDH) kojom je vladao ustaški fašistički režim Ante Pavelića.

Autor podsjeća da je na čelu NOP-a na prostoru bivše Jugoslavije bila Komunistička partija predvođena Josipom Brozom Titom, kome pokretu je pripadao i NOP Bosne i Hercegovine. Osnovna ideja NOP-a je bila: da svaki narod u svojoj okupiranoj zemlji podigne ustanak; da se pobijedi okupator i njihovi domaći saradnici; da se na oslobođenoj teritoriji uspostavi nova narodna vlast i da se obnovi Jugoslavija kao federativna država, nasuprot njenoj ranijoj unitarnoj strukturi. A to znači obnavljanje nacionalnih država na historijskim teritorijama Slovenaca, Hrvata, Srba, Crnogoraca, Makedonaca i Bosanaca i Hercegovaca.

Bosanci i Hercegovci su prihvatili taj poziv i 27. jula 1941. godine digli ustanak u kome su učestvovali svi slojevi stanovništva, sviju vjera i etničkih zajednica Srba, Hrvata i Bošnjaka i dr. Kao rezultat toga je obnovljena državnost Bosne i Hercegovine na njenom historijskom teritoriju na Prvom zasijedanju Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine (ZAVNOBIH-u), održanom u Mrkonjić Gradu 25.-26. novembra 1943. godine.

U ovom radu autor poziva Bošnjake da u novom vremenu, kada je država Bosna i Hercegovina na putu ka euroatlantskim integracijama, prihvate pozitivne vrijednosti i tekovine NOR-a 1941.-1945. godine i nastave sa obilježavanjem Dana ustanka 27. jula i tim povodom odaju priznanje Josipu Brozu Titu i njegovim najbližim saborcima u Bosni i Hercegovini, koji su u tome učestvovali. Time bi se uspostavio kontinuitet u razvoju savremene državnosti Bosne i Hercegovine i njene nezavisnosti i suverenosti koju je stekla 6. aprila 1992. godine i uspješno ih odbranili od agresije protiv Bosne i Hercegovine 1992.-1995. godine.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, Bosanci i Hercegovci, Bošnjaci, ustanak, Zavnobih, kontinuitet, državnost, nezavisnost i suverenitet.

U razmatranju ove teme^{*)} pošao bih, prvo, od činjenice da su Bošnjaci od 1463. godine, gubitkom svoje državnosti i nezavisnosti, sve do 1943. godine, dakle 480 godina, bili **podanici** dvaju carstava Osmanskog i Austro-Ugarskog i jednog kraljevstva, Jugoslavije. Dakle, narod bez države, odnosno bez svoje državne vlasti. Zatim, od druge važne činjenice, da su Bošnjaci od prvog historijskog pomena Bosne bili multikonfesionalan narod za razliku od svojih susjeda tada pod imenom Bošnjani, potom Bošnjaci u vrijeme Osmanske i Austrougarske uprave kada su počeli se etnički dijeliti na Srbe pravoslavne, Hrvate katolike i Muslimane. Po vjerskoj pripadnosti su počeli dobijati svoje nacionalne atribucije koje su ih po tom kriteriju susjedi prisvajali kao svoje navodne sunarodnike Srbe i Hrvate, s namjerom da Bosnu i Hercegovinu podijele između sebe, a Muslimane nacionaliziraju u Srbe i Hrvate, pobiju i protjeraju.

Dakle, s te dvije činjenice, Bosna bez svoje državnosti i bez svoga nacionalnog imena (priznanja) kao Bosanci (etnički Srbi, etnički Hrvati i etnički Bošnjaci), postaje objektom političke i svake druge manipulacije njenih susjeda i evropskih političkih centara moći. Čija je Bosna zemlja, srpska, što tvrde velikosrpski historičari i političari, hrvatska, što tvrde velikohrvatski historičari i političari, muslimanska, što tvrde evropski i svjetski mrzitelji islama – i zbog čega su Bosna i njeni muslimani trebali nestati u kršćanskoj Evropi agresijom na BiH 1992. godine. Kada bi htjeli svi ovi gore navedeni, odgovor bi bio vrlo brzo nađen – Bosna je zemlja Bosanaca, ma kako se emocionalno osjećali pravoslavnim Srbima, katoličkim Hrvatima, muslimanskim Bošnjacima, i onih koji se vjerski i etnički ne određuju. Svi su oni Bosanci.

S takvim neriješenim pitanjem Bosna ulazi u grotlo Drugog svjetskog rata, u kome se voljom agresora fašističkih režima Njemačke i Italije Jugoslavija raspada. U njenim dijelovima uvođe se različiti okupacioni režimi uz podršku domaćih kvislinga: u Sloveniji Rupnika, u Srbiji Milana Nedića, u Hrvatskoj u čijem sastavu je bila i Bosna i Hercegovina Ante Pavelića, u Makedoniji su bugarski, a u Crnoj Gori italijanski fašisti, a Vlada i Kralj Petar su u izbjeglištvu.

^{*)} Referat na naučnom skupu „Bosanskohercegovačka država i Bošnjaci“, koji je organizovao BKZ „Preporod“, održanom 31. maja 2014. u Sarajevu, objavljen u „Oslobođenju“, „Pogledi“, 21. juna 2014. godine.

Vođe predratnih političkih stranaka sa Vladom su u izbje-
glištvu, ili su ostali politički dezangažovani ili su podržali kvislinš-
ke režime ili su se sami u njih uključili ili su se odazvali pozivu
Komunističke partije na ustanak protiv Njemačkog i Italijanskog
okupatora i njihovih kvislinških režima. Politički koncept KPJ po-
zivom na ustanak je bio sljedeći: Da svaki narod na svome teri-
toriju podigne ustanak i ujedinjeni pod zajedničkom komandom
Vrhovnog štaba Jugoslavije oslobode se okupacije neprijatelja i
obnove ne više unitarnu, već federativnu Jugoslaviju, u kojoj će
svaki narod biti suveren u svojoj federalnoj jedinici.

Danas, sedamdeset i tri godine poslije, za momenat osta-
vimo po strani ideologiju Komunističke partije Jugoslavije i nje-
nog Pokrajinskog komiteta za Bosnu i Hercegovinu. Već odgo-
vorimo na pitanje je li ta njena politička odluka u tom vremenu,
sažimajući negativno iskustvo međunacionalnih odnosa unitarne
jugoslavenske države između dva svjetska rata, obećavala više
slobode narodima Jugoslavije i njihovom pravu na samoopre-
djeljenje do otcjepljenja u budućoj Demokratskoj federativnoj
Jugoslaviji. Taj poziv su prihvatili svi narodi Jugoslavije. Zašto?
Zato što je **fašizmu** koji je u međuvremenu zavladao cijelom
Evropom, izuzev Velike Britanije i Sovjetskog saveza, jedina alter-
nativa bio **antifašizam**. To su bile dvije dominantne ideologije u
vremenu od 1941. do 1945. godine na tlu Jugoslavije, odnosno
Bosne i Hercegovine, pa i u Evropi i Svijetu.

Za Dan Ustanka naroda Bosne i Hercegovine uzet je 27.
juli 1941. godine kad i u Hrvatskoj. S obzirom da je Bosna i Her-
cegovina bila u sastavu tzv. Nezavisne države Hrvatske (NDH) u
kojoj je dominantnu vlast imao ustaški pokret dr. Ante Pavelića,
koji je predstavljao političko i vojno krilo velikohrvatskog držav-
nog projekta o Hrvatskoj do Drine i Zemuna (velikoj Hrvatskoj)
sa cijelom teritorijom Bosne i Hercegovine u svome sastavu, a s
obzirom na multietničku i vjersku strukturu bosanskog stanovniš-
tva, to je moralo imati svoga uticaja, s jedne strane, na strukturu
kvislinške vlasti u Bosni i Hercegovini, ali i na strukturu ustanika,
s druge strane. Kvislinška vlast se prvenstveno oslanjala na profa-
šistički orijentirane katolike Hrvate i u manjoj mjeri na muslimane
koji su se od ranije smatrali nacionalnim Hrvatima, a objektom
ustaških progona bili su Srbi, Jevreji, Romi i patriotski orijentirani

Hrvati i Muslimani. S druge strane, u Bosni i Hercegovini je među nacionalnim Srbima bila veoma živa i djelotvorna ideja da se BiH prisajedini Srbiji (velikoj Srbiji) koja se njegovala ne samo putem srpskih političkih stranaka, već i putem udruženja četnika koja su legalno djelovala u Kraljevini Jugoslaviji, a u vrijeme okupacije Bosne i Hercegovine, četnici su organizovali vojne formacije pod komandom Draže Mihajlovića, počeli stvarati svoju političku vlast, s ciljem priključenja BiH velikoj (homogenoj) Srbiji i objekti njihovih progona su bili Muslimani, Hrvati, Romi, Jevreji i srpski patrioti u Bosni. Četničkom pokretu su se priključile i manje grupe muslimana, koji su se ranije smatrali nacionalnim Srbima. Kada je riječ o Muslimanima oni su se najviše međusobno politički i vojno podijelili. Pored navedenih opredjeljenja za saradnju sa ustašama i četnicima, bilo je pristalica za saradnju sa Nijemcima izdvajanjem Bosne iz NDH.

Ovakvo struktuiranje fašistički orijentiranog domaćeg stanovništva imalo je u početku ustanka uticaja i na strukturu ustanka-partizana. Ustaška vlast progonom Srba tjerala ih je na samoodbranu, prvo putem četničkih jedinica, koje su radi ostvarivanja velikosrpskog projekta o prisajedinjenju Srbiji etnički očišćene Bosne i Hercegovine od Muslimana i Hrvata, činile masovne zločine posebno nad muslimanskim stanovništvom, koje je opet radi svoje samoodbrane osnivalo seoske i mjesne muslimanske legije. Tako je već prije ustanka organizovanog od patriotski orijentiranih snaga predvođenih komunistima iz sva tri bosanskohercegovačka naroda, teritorija BiH postala predmetom oružanog nadmetanja velikosrpskog četničkog pokreta i velikohrvatskog ustaškog pokreta da ovladaju cijelom Bosnom i Hercegovinom i da je pripoje Hrvatskoj odnosno Srbiji. Ustanak bh. patriota iz sva tri naroda bio je **međa** razdjelnica između njih i autonomne Bosne i Hercegovine. Da nije bilo tog USTANKA pripadnika sva tri bh. naroda predvođenih bh. komunistima i patriotima Bosne i Hercegovine, ne bi bilo ni obnove njene državnosti na Prvom zasijedanju ZAVNOBiH-a 25. novembra 1943. godine u Mrkonjić Gradu.

Prvom zasijedanju ZAVNOBiH-a prethodilo je Prvo zasijedanje AVNOJ-a u Bihaću 26. i 27. novembra 1942. godine, na kome je izdat Proglas narodima Jugoslavije u kome se pojedinačno navode Hrvati, Slovenci, **Muslimani**, Crnogorci, Makedonci i

Srbi. To je bio prvi politički dokument uopće u posljednjih stotinu godina u kome se Muslimani imenuju kao poseban narod. Na istom mjestu na kome se obraća Muslimanima, u Proglasu AVNOJ se obraća i **Bosancima i Hercegovcima**: „Bosanci i Hercegovci samo ujedinjeni i složni, preko svojih narodnooslobodilačkih odbora, a u redovima Narodnooslobodilačke vojske možete sebi ostvariti jednu ljepšu i zajedničku budućnost. Muslimani ne smiju više biti roba, o koju će se nadmetati...jedni ili drugi. Vama svima i Srbima i Hrvatima i Muslimanima potrebna je iskrena i bratska saradnja da bi Bosna i Hercegovina kao jedinica u našoj bratskoj zajednici, mogla napredovati na zadovoljstvo svih bez razlike na vjeru i stranku“. Kao što se vidi, upoređujući današnju političku stvarnost u Bosni i Hercegovini koliko je i ranije i danas značajno jedinstvo sva tri naroda, kojim se potvrđuje politički identitet **Bosanaca i Hercegovaca**, kao nacije, kao državljana i građana države Bosne i Hercegovine.

U kojoj mjeri je u samom Narodnooslobodilačkom pokretu bilo prikriveno snažno prisutno i drugačije mišljenje u odnosu na Bosnu i Hercegovinu kao političku jedinicu i na Muslimane kao zaseban narod, kao i na Bosance i Hercegovce kojim se oni identifikuju kao politički narod (nacija) Bosne i Hercegovine, pokazće pripreme za održavanje Prvog zasijedanja ZAVNOBiH-a i sadržaj usvojene Rezolucije, održanog u Mrkonjić Gradu godinu dana kasnije. Prvo, osporavalo joj se pravo da bude zasebna politička jedinica, već da bude pokrajina u sastavu Srbije odnosno Hrvatske ili pri centralnoj vladi. Odnosno da nema isti status kao federalna jedinica (država) koji je bio predviđen za Sloveniju, Hrvatsku, Srbiju, Crnu Goru i Makedoniju. Jer se računalo da bi sa statusom pokrajine, a ne države, BiH bila lakše podijeljena između Srbije i Hrvatske, kao što se kasnije dogodilo sa Sandžakom koji je na Drugom zasijedanju AVNOJ-a imao status zasebne pokrajine čiji su delegati bili izabrani na Zemaljskom antifašističkom vijeću Sandžaka i učestvovali na Drugom zasijedanju AVNOJ-a. Na pritisak Srbije i Crne Gore Sandžak je kasnije ostao podijeljen između Srbije i Crne Gore, a ZAVNO Sandžaka se morao samoraspustiti. Tadašnje političko rukovodstvo BiH je ostajući čvrsto pri svome stanovištu da BiH treba, kao rezultat svoga **USTANKA**, da ima isti državnopravni status kao i ostalih drugih pet federalnih jedinica, tražilo je prijem kod Josipa Broza Tita,

glavnokomandujućeg Narodnooslobodilačkim ratom na prostoru Jugoslavije i prvom političkom ličnošću svih ustanika na prostoru Jugoslavije. Josip Broz je razumio historijsko biće Bosne i Hercegovine i njenu kulturnu i teritorijalno-političku posebnost i odlučno podržao političko vođstvo **USTANKA** u Bosni i Hercegovini, da Bosna i Hercegovina bude jedna od šest federalnih jedinica buduće Demokratske federativne Jugoslavije koja je konstituirana 4 dana kasnije na Drugom zasijedanju AVNOJ-a održanom u Jajcu 29. novembra 1943. godine. Tako je država Bosna i Hercegovina bila jedan od konstituenata federativne Jugoslavije, a ne kao što tvrde velikosrbi i velikohrvati, da je nju konstituirao AVNOJ. Delegati izabrani na Prvom zasijedanju ZAVNOBiH-a su zajedno sa delegatima drugih federalnih jedinica konstituirali Demokratsku federativnu Jugoslaviju.

Velikosrpski i velikohrvatski nacionalisti prikriveni unutar Narodnooslobodilačkog pokreta, neuspjevši spriječiti Bosni i Hercegovini status federalne jedinice, uspjeli su da u Rezoluciji ZAVNOBiH-a, Bosnu i Hercegovinu definiraju ne kao federalnu jedinicu Bosanaca i Hercegovaca, kao što je to bilo rečeno u ranije citiranom proglasu AVNOJ-a, već da ona nije samo ni srpska, ni hrvatska, ni muslimanska, već da je i srpska i hrvatska i muslimanska – i time joj nametnuli etnički umjesto političkog, građanskog principa organizacije vlasti, danas potvrđenog i u Dejtonu, zbog čega je nefunkcionalna država i sa slabom centralnom vlasti.

Ja ne bih dalje elaborirao ovu temu.

Sve nam je ostalo poznato. Htio sam da u raspravi na temu „Bosanskohercegovačka država i Bošnjaci“ ne zanemarimo dvije bitne stvari koje su doprinijele obnovi državnosti Bosne i Hercegovine nakon 480 godina njenog državnog diskontinuiteta. A to su **USTANAK** naroda Bosne i Hercegovine 1941-1945. godine i **uloga Josipa Broza Tita** u tome. Da nije bilo Ustanaka i da vođa ustanka na prostoru cijele Jugoslavije Josip Broz nije prepoznao historijsku, političku i kulturnu posebnost Bosne i Hercegovine i posebno njenog ukupnog vojnog doprinosa u tom opštejugoslovenskom antifašističkom i oslobodilačkom pokretu, pitanje je kakva bi bila njena sudbina, i sudbina njenih naroda,

posebno Muslimana na koje je skoro sto godina vršen pritisak da se nacionaliziraju kao Srbi ili Hrvati. Mislim da današnja bošnjačka politička nomenklatura u vlasti nije prepoznala te dvije vrijednosti, prve, **USTANAK** čiji DAN, 27. juli treba nastaviti obilježavati kao državni praznik, kao što se to i ranije činilo i, druge, političku i moralnu obavezu Bošnjaka odavanja priznanja i trajne počasti Josipu Brozu i njegovim saborcima u Bosni i Hercegovini: Vojislavu Kecmanoviću-Đedi, Đuri Pucar-u-Starom, Rodoljubu Čolakoviću, Nuriji Pozdercu, Avdi Humi, Osmanu Karabegoviću, Hasanu Brkiću, Cvijetinu Mijatoviću, Branku Mikuliću, Džemalu Bijediću i Hamdiji Pozdercu. Na regionalnom i lokalnom nivou tim se imenima mogu dodati i imena drugih istaknutih antifašista toga vremena. Bošnjaci bi priznavanjem vrijednosti **USTANKA** iz 1941. godine i tekovina borbe protiv fašizma, kao i odavanjem počasti i zahvalnosti najistaknutijim ličnostima borbe za obnovu državnosti BiH i njenu državnopravnu ravnopravnost i očuvanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta, potvrdili kontinuitet njenog državnopravnog razvitka i suživota sva tri njena naroda u posljednjih sedamdeset godina. Tim činom bi sebe još jednom osvjedočili značajnim državotvornim elementom države Bosne i Hercegovine, ničim nepovrijeđujući isto pravo bosanskim Srbima i bosanskim Hrvatima, kao i ostalim kojima je Bosna i Hercegovina njihova matična država.

UVODNO IZLAGANJE NA TEMU OKRUGLOG STOLA: „DRŽAVNOPRAVNA ISTINA BOSNE I HERCEGOVINE 1945.-1995.-2025.“

Kada su mi kolege s Pravnog fakulteta u Tuzli ponudili da se u povodu moje 80-te godišnjice života održi jedan naučni okrugli sto, dao sam svoj pristanak i predložio im da se tom prilikom stručno i naučno propita državnopravna istina Bosne i Hercegovine u periodu od četrdesetih godina XX stoljeća do kraja prve četvrtine XXI stoljeća, dakle vrijeme od 1939. do 2025. godine. Dva su osnovna razloga za takvo opredjeljenje: Prvi, što je u tom vremenu općenarodnim ustankom obnovljena državnost Bosne; stečeno i odbranjeno međunarodnopravno priznanje njene nezavisnosti i da je danas na putu integriranja u Evropsku uniju i NATO. Drugi razlog je što smo svi mi u ovom razgovoru danas savremenici ili neposredni učesnici, bolje reći živi svjedoci te državnopravne istine koju proživljavamo zajedno sa svojom domovinom Bosnom i Hercegovinom. Otuda su i ova tri panela i slobodan izbor tema koje će danas ovdje biti kratko predstavljene i objavljene u zasebnoj knjizi u obimu koga sami autori smatraju dovoljnim za njihovu naučnu obradu, prema afinitetu za temu koju odaberu, svojoj profesionalnoj orijentaciji i naučnoj znatiželji da se dublje uđe u problem koji se želi istražiti.

Zašto sam se opredijelio da organizatorima današnjeg okruglog stola predložim ovaj vremenski okvir. Historijske činjenice govore da se od 1939. godine, kada je riječ o statusu Bosne i Hercegovine odvijaju dva suprotstavljena politička procesa. (1) Nestanak Bosne i Hercegovine kao jedinstvenog geopolitičkog entiteta njenom podjelom između Srbije i Hrvatske tzv. Sporazumom Cvetković-Maček i (2) Početak razgovora da Bosna i Hercegovina kao historijski geopolitički entitet dobije političku autonomiju u procesu preuređenja Jugoslavije iz unitarne u federativnu državu.

Kao što je poznato historijski i politički je pobijedila ova druga opcija, da bi 50 godina kasnije u procesu disolucije federativne Jugoslavije ponovo oživjele velikosrpske i velikohrvatske državne ideje o podjeli Bosne i Hercegovine, sada ne više

sporazumom njihovih buržoazija, već vojnom agresijom njihovih političara i generala koji su crvenu zvijezdu petokraku zamijenili četničkom kokardom i ustaškim simbolima, ignorirajući činjenicu da je Bosna i Hercegovina u međuvremenu međunarodno-pravnim priznanjem (6. aprila 1992.) stekla državnu nezavisnost i suverenost i kao takva primljena 22. maja u UN i postala subjektom međunarodnog prava. Otuda i opravdanost izbora ove teme za naš današnji okrugli sto.

U posljednje dvije hiljade godina na današnjem tlu Bosne i Hercegovine, historijski su poznata dva narodna ustanka od općeg političkog značaja za njene stanovnike, neovisno od njihove vjerske i etničke pripadnosti protiv okupatora. Prvi takav ustanak bio je Batonov ustanak ilirskih plemena od 6-te do 9-te godine nove ere, protiv okupacije od strane Rimske imperije koja je bila porobila ovaj narod koji je u krvi ugušen s posljednjom bitkom na Vranduku.

Drugi ustanak je bio u našem vremenu, pri kraju drugog milenijuma, 1941. godine, u kome su učestvovali pripadnici svih vjera i etničkih zajednica u BiH, pored Srba, Hrvata i Bošnjaka, pripadnici Jevreja i drugih nacionalnih manjina koje su tada živjele na tlu Bosne i Hercegovine. Otuda 27. juli koji je proglašen Danom ustanka naroda Bosne i Hercegovine ima opći politički značaj i danas, kojim se utemeljuje državno-pravna istina Bosne i Hercegovine, da Bosnu i Hercegovinu kao svoju državu hoće i Srbi i Hrvati i Bošnjaci i pripadnici ostalih naroda koji u njoj žive kao njeni građani. Oni su s puškom u ruci protiv fašističke okupacije zemlje od strane Njemačke i Italije i domaćih izdajnika obnovili njenu državnost 25. novembra 1943. godine na Prvom zasijedanju ZAVNOBiH-a. Tim činom je obnovljena država BiH nakon 480 godina njene državno-pravne disolucije padom pod suverenitet Osmanskog carstva 1463. godine.

Na tom zasijedanju u svom političkom referatu Osman Karabegović je rekao:

„Dan kada smo se sastali iz svih krajeva Bosne i Hercegovine da prvi puta slobodno bez tuđeg tutorstva izaberemo najviše političko predstavništvo Bosne i Hercegovine...biće najveći i naj-sretniji dan u istoriji čitavog naroda ove zemlje. Nikada Bosanci i

Hercegovci, nikada Srbi, Hrvati i Muslimani nijesu (se) sreli čistijeg srca i plemenitijih težnji kao danas na ovome velikom narodnom poslu. Ovo naše vijeće...zasnovano na najširim simpatijama naroda i vojske je i najdemokratskije i najlegitimnije političko predstavništvo koje je ikada zasijedalo na ovoj našoj bosansko-hercegovačkoj zemlji“.

Na Drugom zasijedanju ZAVNOBiH-a 30. juna i 1. i 2. jula 1944. godine kada je ZAVNOBiH od vrhovnog političkog predstavništva dobio status vrhovne zakonodavne i izvršne vlasti vijećnik iz reda hrvatskog naroda dr. Jakov Grgurić je rekao:

„Bosna i Hercegovina po svojoj prošlosti imala je svoj državno-pravni položaj. Uzmite istoriju, pa možete vidjeti da je Bosna bila samostalna država, imala svoje banove, imala svoje dapče kraljeve. Po tome moramo onda da sudimo da je nama lako stvoriti državno-pravni akt o Bosni i Hercegovini. Državno-pravni temelji Bosne i Hercegovine su samo zakopani, a naša je sada dužnost da temelje otkopavamo i da na tim temeljima gradimo našu federalnu jedinicu, našu državu Bosnu i Hercegovinu“.

Na istom zasijedanju u duhu slobodarske političke tradicije autentičnih narodnih pokreta, kao što su bili Francuska buržoaska revolucija 1789. i Američki ustanak za nezavisnost od kolonijalne engleske vlasti (1776) koji su donijeli svoje deklaracije o slobodama i pravima građana, donešena je „Deklaracija ZAVNOBiH-a o pravima građana Bosne i Hercegovine“.

U Deklaraciji se između ostalog kaže:

„Prvi put u istoriji Srbi, Muslimani i Hrvati Bosne i Hercegovine, ujedinjeni u narodno-oslobodilačkom pokretu, stupili su na isti put, počeli su da izgrađuju svoj zajednički dom, u čije su temelje uzidane kosti njihovih najboljih sinova. Prvi put u istoriji oni su postali kovači svoje sudbine, čvrsto riješeni da jednom za uvijek sahrane vjekovnu mračnu i tešku prošlost i da izgrade državnu zajednicu u kojoj će živjeti u ravnopravnosti, slobodi, miru i blagostanju“.

U drugom dijelu Deklaracije su navedene slobode i prava građana dotada poznata u demokratskim zemljama. Posebno ovdje ističem da se Deklaracijom zajamčuje „ravnopravnost Srba,

Muslimana i Hrvata Bosne i Hercegovine, koja je njihova domovina". Ovo navodim iz razloga da je od pada srednjovjekovne bosanske države pod Osmansku upravu 1463. godine bosansko stanovništvo učeno da je njihova domovina Osmansko carstvo, Austro-Ugarsko carstvo i Jugoslavenstvo kraljevstvo. Nakon 480 godina robovanja pod vladarima tuđih država, Bosna i Hercegovina vratila se kao domovina svojim narodima i građanima koji će od tada sami upravljati svojom državom i svojom sudbinom.

Ta je historijska činjenica potvrđena na Trećem zasijedanju ZAVNOBiH-a, održanom od 26. do 28. aprila 1945. godine u oslobođenom Sarajevu. Svojom Odlukom o izmjeni i dopuni Odluke o konstituisanju ZAVNOBiH-a u najviše zakonodavno i izvršno narodno predstavničko tijelo Federalne Bosne i Hercegovine, ZAVNOBiH je promijenio svoj naziv u Narodnu skupštinu Bosne i Hercegovine. Jedan od najvažnijih zakona koje je tada donijela Narodna skupština je Zakon o narodnoj vladi Bosne i Hercegovine. Tako je Bosna i Hercegovina dobila svoju prvu narodnu vladu, nakon okončanja njenog 480-godišnjeg državnopravnog diskontinuiteta i sa svoja tri zasijedanja ZAVNOBiH-a i Narodnom skupštinom i Vladom nastavila svoj državnopravni život.

Svoju obnovljenu državnopravnu izgradnju nastavila je proglašenjem Bosne i Hercegovine REPUBLIKOM 20. februara 1946., nakon što se Ustavotvorna skupština DFJ, poslije provedenih izbora, opredijelila 29.11.1945. za republikanski umjesto monarhijskog oblika vladavine. Donošenjem 31. decembra 1946. godine svoga prvog Ustava, zaokružena je državnopravna izgradnja Bosne i Hercegovine, kao jedne od šest država (federalnih jedinica) savezne države Federativne Narodne Republike Jugoslavije u kojoj je Bosna i Hercegovina doživjela svoje „zlatno doba“ ne samo izgradnjom svoje državnopravne strukture, već posebno svoga industrijskog i ukupnog ekonomskog, kulturnog, prosvjetnog, zdravstvenog i socijalnog razvoja.

Međutim, imajući u vidu naziv teme naše današnje rasprave DRŽAVNOPRAVNA ISTINA BOSNE I HERCEGOVINE, poricanje državnopravne individualnosti Bosne i Hercegovine, i nacionalne posebnosti njenih stanovnika - Bosanaca od 1939. nije prestalo sve do danas. Protubosanske ideje u Srbiji, Hrvatskoj i

Crnoj Gori su egzistirale više ili manje prikrivene svo vrijeme od ZAVNOBiH-a do sticanja nezavisnosti i suverenosti međunarodnopravnim priznanjem Bosne i Hercegovine 6. aprila 1992., a svoj vrhunac to poricanje je dostiglo agresijom Srbije, Hrvatske i Crne Gore na Bosnu i Hercegovinu 1992.-1995. To poricanje je danas dobilo nove oblike zbog nefunkcionalnog ustrojstva Bosne i Hercegovine u Dejtonskom sporazumu (1995); poricanjem državnih prerogativa Bosne i Hercegovine od strane njenog jednog od dva entiteta Republike Srpske kao i etničkim umjesto građanskim ustrojem vlasti od dna do vrha. Zato je potrebno stalno govoriti i rasprostiti naučne argumente o državnompravnoj istini Bosne i Hercegovine na putu njenog integriranja u Evropsku uniju. Ja se nadam do 2025. godine. Hvala!

Prof. dr. Omer Ibrahimagić^{*)}

^{*)} Uvodno izlaganje na temu Okruglog stola „Državnopravna istina Bosne i Hercegovine 1945-1995-2025.“, održanom na Pravnom fakultetu Univerziteta u Tuzli 13.12.2014. godine.

DRŽAVNOPRAVNI KONTINUITET BOSNE I HERCEGOVINE I PITANJE NJENE NACIJE

SAŽETAK

Ovom temom autor nastoji da ponovo aktuelizira problem državnopravnog kontinuiteta Bosne i Hercegovine, kao i postojanje njene političke nacije, koji su neki historičari već odavno arhivirali, a on im kuca na prozor, a ne više na vrata, koliko se ova pitanja nameću kao životna za savremenu državu Bosnu i Hercegovinu. Ovo posebno poslije agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992. – 1995., kojom su agresori bili zaprijetili njenom nestanku sa geografske karte Zapadnog Balkana, kao i nestankom Bosanaca kao njene nacije.

Uz razjašnjenje njenog kontinuiteta i diskontinuiteta komparativnom analizom sa postavljanjem istog takvog pitanja u kakvom su statusu u tom pogledu bili njeni susjedi Srbija, Hrvatska i Crna Gora, dobija se odgovor da je Bosna i Hercegovina bila stabilnija državno-pravna i politička činjenica i u Srednjem vijeku nego što su to bila sva tri njena susjeda.

Naime, susjedi su njenu državnost osporavali na pitanju postojanja ili nepostojanja bosanske nacije. Naime, negirali su postojanje bosanske države time što su tvrdili da ona nema svoje nacije, postavljajući znak jednakosti između etnije i nacije. Suprotno modernom shvaćanju nacije pod kojom se podrazumijevaju građani kao politički narod, kao DEMOS države, pod kojim se podrazumijevaju sve etničke i vjerske skupine koje egzistiraju u državi. Oni svi skupa jesu nacija dotične države. Tako i Bosna i Hercegovina kao nezavisna i suverena država u kojoj su etničke skupine Srba, Hrvata, Bošnjaka i Ostalih koji se etnički neizjašnjavaju, čine politički narod Bosne i Hercegovine, njena su nacija njeni državljani – Bosanci.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, državnopravni kontinuitet, nacija, etnija, građanin, Bosanac.

Za Bosnu i Hercegovinu obično kažemo da je ona hiljadugodišnja zemlja. Zato bih predložio da danas razmotrimo dvije dimenzije njenog hiljadugodišnjeg postojanja, za koji period imamo pisanih tragova u njenoj historiji. Po mome mišljenju Bosnu, to je njeno pravo historijsko ime, a ne austrougarski kolonijalni naziv Bosna i Hercegovina, trebamo razumijevati prvo kao geo-

politički prostor i teritorijalno-administrativnu političku činjenicu. Ako smo saglasni u tome da taj teritorij kao takav egzistira više od hiljadu godina pod istim imenom, potom možemo razmatrati i njenu drugu dimenziju, koliko je Bosna dugo i državnopravna politička činjenica.

1. Početak utvrđivanja toga geopolitičkog teritorija pod imenom Bosna historijski datira od prvog pomena „zemlje Bosne“ 949. godine u djelu „De administrando imperio“ (Upravljanje carstvom) bizantskog cara Porfirogeneta.*)

Bosna i Hercegovina u okviru Balkanskog poluostrva ima geopolitičku autonomnost upućenu na Jadransko more i čini nje-govo zaleđe, pa je tako geopolitički vezana za zapadni, a ne za istočni dio poluostrva. Pa je stoga uključena u zapadni svijet. Tu činjenicu potvrđuje i historija. U starije željezno doba (halštatsko) ilirska plemena zaposjela su cijeli prostor zapadnog dijela Balkanskog poluostrva. Iza Ilira useliše se u ove krajeve i Kelti. Kasnije došlo je između ilirskih plemena i Rimljana do borbi za pomenuti prostor, pri čemu su ilirska plemena bila nadvladana. Iza toga dolazi još jedna značajna historijska činjenica, koja taj geopolitički položaj Bosne i Hercegovine jasno utvrđuje, a to je dioba rimskog carstva na istočni i zapadni dio u doba Teodosija (395.). Time je učinjen prvi pokušaj povlačenja demarkacione linije između Istoka i Zapada na prostoru Balkana. Ta podjela nije učinjena kao posljedica nečije pobjede u ratu, već pomoću prirodnih geografskih uslova na terenu. Ta podjela također odgovara i kulturnim vezama tih zemalja sa Zapadom, odnosno sa Istokom.*)

U doba seobe naroda na prostore današnje Bosne i Hercegovine naseliše se i Goti, Tračani, Huni i Slaveni. Tračansko pleme Basanisa dalo je ime ovom geopolitičkom prostoru i rijeci u njegovom središtu – Bosna.*)

*) Konstantin Porfirogenet, O upravljanju carstvom, izd. August Cesarec i AGM, Zagreb, 1994., str. 92.

*) Prof. Filip Lukas: Bosna i Hercegovina u geopolitičkom pogledu, u knjizi Povijest Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463., knjiga prva, drugo izdanje, izdavač HKD „Napredak“, Sarajevo, 1991. godine, str. 55-56.

*) Dr. Ibrahim Pašić, Tračko ime Bosna i Tračani u Bosni, izd. BZK „Preporod“,

Historijsko središte, dakle, iz kojeg je nikla bosanska država jeste Porfirogenetov chorion Bosona (zemlja Bosna), kraj oko rijeke Bosne i njezinih pritoka u gornjem toku do Vranduka. Ime **Bosna** se vremenom proširilo na veliku državu od Save i Drine do mora. Njeni historijski dijelovi su bili još: **Usora i Soli** u sjeveroistočnoj Bosni, koje se posebno spominju ali im je prošlost uz male izuzetke bila zajednička. **Donji krajevi** obuhvatali su prostor oko Gornje Sane i Vrbasa, koje je u XII stoljeću vjerovatno ban Kulin sjedinio s Bosnom. **Zapadne strane** čine prostor triju polja Glamočkog, Duvanjskog i Livanjskog prisajedinjen Bosni u XIV stoljeću. **Humska zemlja** prostirala se od izvora Neretve do Jadranskog mora, obuhvatajući poluotok Pelješac sa Stonom, koju je Bosni pripojio Stjepan II Kotromanić, koja se kasnije nazvala Hercegovinom. **Primorje** se zvao prostor oko Dubrovnika do Hercegynovog. **Podrinje sa Polimljem** se zvala oblast oko Gornje Drine i rijeke Lim, koja se trajno pripojila Bosni za vladavine kralja Stjepana Tvrtka I (1377-1391).*)

Dakle, zemlja pod imenom Bosna u kontinuitetu od tada egzistira 1.065 godina. U tom podatku je potvrda one fraze koju u kolokvijalnom govoru često ponavljamo da Bosna ima svoje hiljadugodišnje postojanje. To nimalo nije beznačajna historijska činjenica. Da na istom geografskom prostoru (teritoriju), ne pomaknutom, ni lijevo, ni desno, ni gore, ni dole, hiljadu godina egzistira ZEMLJA BOSNA, za razliku od njenih susjeda Srbije i Hrvatske, čije se historijsko središte pomicalo. Mnogo veće zemlje danas u Evropi se ne bi mogle pohvaliti tako dugim historijskim trajanjem pod istim imenom na istom geografskom prostoru. Poznat mi je identičan primjer, koji bi se mogao uporediti sa Bosnom, to je Poljska. Poljska je 70-ih godina XX stoljeća proslavljala „Tišonc lat krajove Polske“. Mi Bosanci smo, prije Poljaka, trebali 1949. godine proslaviti „Hiljadu godina zemlje Bosne“.

Kontinuitet zemlje Bosne s njenim jedinstvenim geografskim teritorijem je neupitan i on traje, kao što je rečeno, neprekinuto 1.065 godina.

2. Državnopravna egzistencija Bosne dijeli sudbinu zemalja u svome okruženju, koje su bile pod stalnom prijetnjom ili

Sarajevo, 2012. godina.

*) Prof. Filip Lukas, str. 63-64.

dominacijom Bizanta, Ugarske i Osmanlija (Turske). I o tome nema saglasnosti među historičarima, posebno među historičarima naših susjeda, koji obostrano svojataju Bosnu kao srpsku, odnosno kao hrvatsku zemlju, osporavajući joj srednjovjekovnu državnost i suverenost, već da je bila samo krajolik. Tvrde još da su Osmanlije osvajanjem Bosne u njoj zatekli samo etničke Srbe, koji su primili islam i time izdali „pradedovsku veru“, ili samo etničke Hrvate, koje kao muslimane smatraju „cvijećem“ hrvatskog naroda, a ovi prvi (Srbija sa Crnom Gorom) radije bi ih pobili ili natjerali da se vrate „pradedovskoj veri“ ili iselili u Aziju. Ono oko čega se jedino slažu naši susjedi jeste, da ako zemlja Bosna ne može u cijelosti pripasti samo Hrvatskoj ili samo Srbiji, oni bi je rado podijelili između sebe. Ali ni tu se ne slažu koliko će te zemlje pripasti jednima, a koliko drugima.

Ali na njihovu žalost nauka DRŽAVU prepoznaje po činjenici vršenja **javne vlasti**. To je bitan politički kriterij kojim se određuje da li je jedna zemlja država ili nije. Historičarka Nada Klaić u svome djelu „Srednjovjekovna Bosna“^{*)} tvrdi da jedino organizacija javne vlasti može biti „znak prepoznavanja“ za politički individualitet neke zemlje. Ako se pođe od toga kriterija, kaže ona, a ne od naziva vladara, da li je ban, kralj ili car, „u Bosni je stvorena politička vlast prije hrvatske ili srpske vlasti“.^{*)}

Rani period srednjovjekovne Bosne je dosta zatamnjen nedostatkom izvora, ali ipak historija potvrđuje da je Bosna od početka XII stoljeća samostalna država. Jedan ugarski dokument iz 1137. godine označava Bosnu kao „bosnensis ducatus“. Tu činjenicu potvrđuje citat iz Cinamova djela, da u tom vremenu (sredina XII stoljeća): „Bosna nije potčinjena arhižupanu Srba nego narod u njoj ima poseban način života i upravljanja“.^{*)} Ban Borić je prvi po imenu poznati bosanski vladar. Potom slijede Kulin ban koji svojom Poveljom Dubrovčanima (1189) o slobodi kretanja i trgovanja potvrđuje da je suvereni vladar Bosne. Potom slijede ban Ninoslav, Prijezda I, Prijezda II, Prijezda III, Stjepan I, Stjepan II, Tvrtko I, prvo kao ban, a od 1377. godine kao prvi kralj Bosne, a potom kraljevi Bosne su Dabiša, Jelena Gruba, Stjepan Ostoja, Tvrtko II, ponovo Stjepan Ostoja, Stjepan

^{*)} Nada Klaić, Srednjovjekovna Bosna, izd. „Eminex“, 1994., Zagreb, str. 18.

^{*)} Isto, str. 19.

^{*)} Isto, str. 54.

Ostojić, ponovo Tvrtko II, Stjepan Toma Ostojić i posljednji kralj Stjepan Tomašević (1461-1463.). Zar to nisu dovoljni argumenti da je Bosna u srednjem vijeku bila država, a u vrijeme kralja Tvrtka I najmoćnija država na današnjem Zapadnom Balkanu.

Ali ta historijska činjenica velikosrpskim i velikohrvatskim historičarima nije bila dovoljna. Srpski historičar Ljubo Stojanović 1929. godine objavljuje knjigu „Srpski vladari u srednjovjekovnoj Bosni“, a 1942. godine hrvatski historičar Dominik Mandić objavljuje knjigu „Hrvatski vladari u sredovječnoj Bosni“. Ovo svojatanje bosanskih vladara, kao srpskih, odnosno hrvatskih, čini zanimljivim činjenica da se prvi ohrabrio objaviti ovu knjigu u godini Aleksandrove diktature 1929., a drugi, u drugoj godini Pavelićevog režima (1941.-1945.) u Hrvatskoj (NDH) u čijem sastavu je, voljom fašista Hitlera i Musolinija, bila i okupirana Bosna i Hercegovina.

Da bi potvrdili da Bosna nije bila samostalna srednjovjekovna država velikosrpski i velikohrvatski historičari su bosansko srednjovjekovno pravo prisvojili kao srpsko, odnosno hrvatsko srednjovjekovno pravo na tlu Bosne. U zbornike spomenika srpskog, odnosno hrvatskog prava nekritički se uključuju sačuvani dokumenti autentičnog bosanskog srednjovjekovnog državnog prava i tumače se kao dokumenti srpskog ili hrvatskog prava.

U ovim falsifikatima radilo se ne o naučnoj argumentaciji, već o ideologijskim motivima koji su se uklopili u šire političke koncepte prisvajanja ne samo zemlje Bosne, već i njene kulture kao svoje, kao i društveno-političke i državno-pravne historije Bosne kao svoje zbog državnopravnih pretenzija Srbije i Hrvatske prema Bosni. Od tada, pa sve do danas. Njihovi nacionalisti se toga neće odreći ni u budućem vremenu.

3. U odnosu na našu današnju temu možemo, dakle, potvrditi neovisno od gore navedenih velikosrpskih i velikohrvatskih osporavanja bosanskohercegovačke državnosti u srednjem vijeku, pa i devedesetih godina prošlog stoljeća, kada su pokušali ratom da je između sebe podijele, nehajući za činjenicu da je međunarodnopravno priznata kao nezavisna i suverena država, da je historijska nauka utvrdila da je Bosna u kontinuitetu bila suverena država od početka XII stoljeća do 1463. godine kada su

joj Osmanlije oduzele državnost i suverenost. U narednih 480 godina, do Prvog zasijedanja Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine (1943), Bosna je imala prekinutu svoju državnost i suverenost i bila pod upravom 415 godina Osmanskog carstva (1463-1878), 40 godina Austro-Ugarskog carstva (1878-1918) i 25 godina kraljevina SHS i Jugoslavije (1918-1943). To je bio njen, skoro polumilenijski državnopravni diskontinuitet.

Ako problem državnopravnog diskontinuiteta posmatramo historijski u kakvom su državnopravnom položaju bile do 1943. godine ostale federalne jedinice koje su također u toku Narodno-oslobodilačkog rata protiv fašističke okupacije (1941-1945) obnovile svoju državnost i bile konstitutivni elementi, kao države članice, Demokratske federativne Jugoslavije (DFJ) konstituirane na Drugom zasijedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (29.11.1943.), državnopravni diskontinuitet Bosne bio je kraći nego Slovenije, Hrvatske, Makedonije i Crne Gore, a za 161 godinu duži od državnopravnog diskontinuiteta Srbije (1459-1878). Slovenija je bila nešto manje od hiljadu godina u državnopravnom diskontinuitetu, Makedonija takođe, Hrvatska od 1102. godine, dakle, 841 godinu, Crna Gora oko 600 godina, prvo pod srpskom, a potom pod osmanskom upravom i Srbija 319 godina od 1459. padom Despotovine, ne računajući do tada njen 70. godišnji status turskog vazala. Međunarodnopravno priznanje Srbija i Crna Gora su ponovo stekle na Berlinskom kongresu 1878. godine, da bi ga ponovo obje izgubile 1918. godine ulaskom u Kraljevinu SHS, odnosno Kraljevinu Jugoslaviju.

Bosna i Hercegovina kao i sve navedene federalne jedinice (države), koristeći se svojim suverenim pravom po obnovljanju svoje državnosti na svojim narodnim skupštinama, odlučile su se udružiti u Demokratsku federativnu Jugoslaviju, zadržavajući svoje pravo na otcjepljenje iz te federacije radi sticanja vlastitog međunarodnog priznanja na nezavisnost i suverenost. Ovo pravo su one i iskoristile u procesu disolucije federativne Jugoslavije. Međunarodno priznanje vlastite nezavisnosti i suverenosti Slovenija, Hrvatska i Makedonija stekle su 15. januara 1992. godine, Bosna i Hercegovina 6. aprila 1992. godine, a Crna Gora i Srbija 2006. godine.

4. S obzirom na dvostoljetne srpske i nešto mlađe hrvatske pretenzije da dovedu u pitanje državnost i bosansku političku nacionalnost njenih stanovnika, dozvolite da vam predočim još jednu informaciju koja će biti od značaja za današnju raspravu. Nazivi za narod Bosne u njenom historijskom toku bio je u srednjem vijeku Bošnjani^{*)}, u vrijeme uprave Osmanlija i Austrougara Bošnjaci^{*)} (krstjani, ristjani i muslimani), a u modernom vremenu Bosanci (i Hercegovci). Ta tri naziva su sinonimi za isti narod u različitom historijskom vremenu. Još je Prvo zasijedanje AVNOJ-a (1942) poznavalo jedinstveni nacionalni i posebni etnički naziv za stanovnike Bosne i Hercegovine: „Bosanci i Hercegovci samo ujedinjeni i složni...možete sebi ostvariti jednu ljepšu i zajedničku budućnost...vama svima i Srbima i Hrvatima i Muslimanima potrebna je iskrena i bratska saradnja da bi Bosna i Hercegovina kao jedinica...mogla napredovati na zadovoljstvo svih bez razlike na vjeru i stranku“.^{*)} Tu činjenicu danas je potvrdilo i naučno istraživanje etnogeneze stanovništva Bosne i Hercegovine Instituta za genetska istraživanja (IGENEA u Ženevi), koji se bavi genetskim istraživanjima evropskih naroda i koji važi za jednu od vodećih institucija iz oblasti DNK analiza. Ovaj Institut je dao procentualni sastav direktnih potomaka za Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, Hrvatsku i druge zemlje u našem okruženju. Međutim, nas ovdje, s obzirom na temu i pretenzije Srbije i Hrvatske da dokažu da BiH nije historijska država, jer nema svoga

^{*)} Dr. Ćiro Truhelka: „Za vrijeme bosanske neovisnosti dijelilo se je bosansko državno ustrojstvo, komu je na čelu prvobitno bio ban a kasnije kralj, u dva, jedno od drugog strogo odijeljena stališa, u plemstvo i narod.

Narod, koji se je, kad se je o njemu kao predstavniku narodnosti govorilo, nazivao ukratko „Bošnjani“, sastojao se skoro od samih kmetova ili kmetića, a ovi su od gospodara dobivali u nasljedno pravo zemljište za obragjivanje“. Vidi: „Državno i sudbeno ustrojstvo Bosne u doba prije Turaka“, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, januar-mart 1901., Sarajevo, str. 92-93.

^{*)} „Letopis Matice srpske“ (prvobitni naziv „Serbske letopisi“) za god. 1825. u uredničkom tekstu o koljenima slovenskog naroda na str. 56-58. piše: „3. Bošnjaci žive između Drine, Vrbasa, Save, Dalmacije i Hema (Huma-O.I.), koji ispovedaju ili Islam, ili su katolici, ili pravoslavci“.

Ni Njegošu nije bilo nepoznato da su stanovnici Bosne bili po imenu Bošnjaci: U „Gorskom vijencu“, kada Mletački dužd pita gosta iz Crne Gore, ima ovaj stih: „zapita me za naše susjede, za Bošnjake i za Arbanase“.

^{*)} Omer Ibrahimagić, Politički sistem Bosne i Hercegovine, drugo izdanje, izd. Autor, Sarajevo, 2008., str. 272.

naroda (nacije), kako kaže Tuđman, interesuje naučna zasnovanost njegove teze: „Bosna nije nacija, nema ni prava ni povijest nacije. Nacija je zemlja, ali je i rasa i krv, a takozvanu Bosnu naseljava nekoliko rasa i krvi. Kako bi neki iz te miješane i nečiste etničke situacije htjeli oblikovati cjelinu. Ne, gospodo, ne! Bosna mora nestati...“^{*)} Ovakva izjava proizilazi iz historijskog falsifikata, a i sam Tuđman je historičar, koji je od drugih historičara učio da je Bosna prije Osmanlija bila hrvatska zemlja, naseljena samo Hrvatima, suprotno tome srpski historičari naučavaju da je Bosna prije Osmanlija bila srpska zemlja koju su naseljavali samo Srbi, te da je ona danas avnojevska (Titina) vještačka tvorevina, koja disolucijom Jugoslavije treba da nestane kako kao zemlja pod tim imenom, tako i kao samostalni državnopravni politički entitet i bude podijeljena između Srbije i Hrvatske, a i Crna Gora je imala teritorijalne pretenzije prema istočnoj Hercegovini, jer je Sutorinu kao drugi historijski izlaz Bosne na more uspjela uzurpirati ranije.

Na žalost Tuđmanovu i Dobrice Ćosića kao očeva hrvatske i srpske nacije, o hrvatskoj odnosno srpskoj Bosni, IGENEINI^{*)} nalazi pokazuju i dovode u sumnju da su i današnja Srbija i današnja Hrvatska etnički čiste srpske odnosno hrvatske zemlje. U Srbiji ima samo 30% slavenskih potomaka; u Hrvatskoj ih ima još manje 20%, koliko i u Albaniji, a u BiH još manje, svega 15% slavenskih potomaka. Sve zemlje Zapadnog Balkana su naseljene različitim rasama i genetski miješanim krvnosrodničkim narodima. U Srbiji ima 21% ilirskih, 14% keltskih, 8% helenskih, 18% germanskih, 2% vikingških i 9% feničanskih potomaka. U Hrvatskoj ima 34% ilirskih, 18% keltskih, 12% germanskih, 8% feničanskih i 8% helenskih potomaka. Nasuprot i Srbiji i Hrvatskoj, u BiH je stanovništvo genetski manje izmiješano, suprotno Tuđmanovoj tezi. Naime, u BiH ima najviše ilirskih potomaka 40%, čak više nego što ih ima Albanija, iako Albanci sebe smatraju isključivo ilirskim potomcima. U Albaniji pored 30% ilirskih ima 20% slavenskih (koliko i u Hrvatskoj), 18% tračanskih, 16% feničanskih, 14% helenskih i 2% vikingških potomaka. Pored ilirskih (40%) i slavenskih (15%) u BiH ima 20% germanskih, 15% keltskih,

^{*)} Svjedočenje francuskog filozofa Bernarda Henry Levya u knjizi „Ljiljani i pepeo – Dnevnik pisca u bosanskom ratu“.

^{*)} info@igenea.com, www.igenea.com

6% hunskih i 4% tračkih potomaka. Dakle, ni u Hrvatskoj, ni u Srbiji nema ni natpolovične većine slavenskih potomaka, čak ni sa onih 15% u BiH koje oni smatraju, svaka za sebe, da su svi oni Hrvati, odnosno da su svi oni Srbi. Ono po čemu je Bosna i danas specifična u odnosu na svoje susjede jeste da ima najviše ilirskih potomaka 40% i gotskih 20% i da nije slavenska zemlja, pa prema tome nije mogla biti ni srpska ni hrvatska, već svoja BOSANSKA. Ovo tim prije što su joj ime dali Tračani po svome plemenu Basanisi, koji su u Bosnu došli sredinom VI stoljeća. ^{*)}

5. Na osnovu ovih IGENEIN-ih podataka ispada da smo svi mi na Zapadnom Balkanu u stvari bliski rasni i krvni srodnici, i da nas manje razdvaja narodnosna pripadnost, a više politizirana vjerska pripadnost, suprotno porukama objavljenih knjiga. Bilo bi normalno i poželjno da se u ovakvim multietničkim društvima, koja su karakteristika zemalja Zapadnog Balkana, počne razdvajati, više nego što je to u tekućoj političkoj praksi, vjera od politike i etnička kultura od političke kulture. Nosilac etničke kulture je narod, a nosilac političke kulture je nacija. Narod je sociološka kategorija sastavljen od plemena, bratstava i rodova, a nacija je politička kategorija vezana za naziv države i čini je svo stanovništvo jedne države, njeni građani, državljani, oni su politički narod – DEMOS dotične države iako su pripadnici različitih etničkih grupa i vjera. Rijetkost je da se narod i nacije podudaraju u postotnom broju. Dakle, etnokultura je zasebna i u etno mješovitim društvima-državama svaki je narod ima zasebno, a politička kultura je zajednička za sve građane dotične države, kao političke subjekte te države.

Da nije tako, nijedno društvo niti država ne bi mogli funkcionirati. Upravo u Bosni i Hercegovini iz razloga što etnokultura hoće da bude i politička kultura, što postoje otpori da se te dvije kulture razdvoje Bosna i Hercegovina ni kao društvo ni kao država ne može efikasno da funkcionira, jer svaki konstitutivni narod hoće da ima i svoje društvo i svoju državu u Bosni i Hercegovini, mada je ona stoljećima bila jedinstveno društvo i država za sve njene stanovnike. Otuda je i onaj citat iz Proglasa AVNOJ-a narodima svih „vjera i stranaka“, a ne etnija, u sebi sadržavao činjenicu da u Bosni žive Bosanci i Hercegovci, kao politički narod, njen

^{*)} Dr. Ibrahim Pašić, Tračko ime Bosna i Tračani u Bosni, izd. BZK „Preporod“, Sarajevo, 2012.

DEMOS, čija je politička kultura zajednička, oni su politička nacija Bosne i Hercegovine, ne dovodeći u pitanje njihovu etnokulturnu posebnost, kao Srba, Hrvata, Bošnjaka i Ostalih koji se narodno-sno neopredjeljuju ili su pripadnici nacionalnih manjina.

Ovo nije moja misao. To je, evropska misao i praksa. Preuzeo sam je od njemačkog filozofa Habermasa i Švicarskog politologa Ursa Altermata, koji kažu da u etnički mješovitim društvima i državama se moraju razdvojiti etnička od političke kulture. Politička kultura mora biti zajednička. Otuda su pripadnici različitih jezičkih kultura u Švicarskoj prema Ustavu svi nacionalni Švicarci, a u Belgiji su prema Ustavu svi nacionalni Belgijanci, iako postoje etnije Valonaca, Flamanaca i dr., a u BiH naši Bošnjaci, naši Srbi i naši Hrvati neće da budu nacionalni Bosanci. Kada to upišemo u naš Ustav, Bosna će zauvijek biti mirna i svima komotna zemlja. Težimo takvoj budućnosti Bosne.

Na stvaranju građanskog društva u Bosni i Hercegovini treba nastaviti raditi. U našem bh. slučaju su pripadnici svih etnokultura politički subjekti, kao građani, njihova politička kultura je zajednička, oni su politički narod, nacija Bosanaca, nacija državljanja Bosne i Hercegovine koja je njihova primarna domovina-otadžbina, u kojoj su grobovi njihovih predaka.

REZIME

Zemlja Bosna u kontinuitetu, bez obzira na oblike državnog uređenja na njenom tlu, traje više od hiljadu godina. Sve današnje države na Zapadnom Balkanu imale su duži ili kraći državnopravni diskontinuitet u svojoj historiji. Stanovnici Bosne, neovisno od svoje prvobitno vjerske a kasnije i etničke pripadnosti, ranije i danas čine političku naciju Bosne. Ranije su bili svi Bošnjani, potom svi Bošnjaci, razlikovali su se samo po vjeri, a danas su svi oni Bosanci, neovisno što su nosioci različitih etnokultura i vjera, i nazivaju se Srbima (pravoslavci), Hrvatima (katolici), Bošnjaci (muslimani), kao i ostali, svi su oni politički narod Bosne – Bosanci.

Jedna poruka svima nama na Zapadnom Balkanu: Ključ razumijevanja historije zemalja Zapadnog Balkana nalazi se u ILIRSKOJ, a ne slavenskoj eri ovih zemalja. Vratimo se dubljem proučavanju ilirskog nasljeđa u etničkoj i političkoj kulturi ovih zemalja. Podaci IGENEE nam u tome mogu biti od pomoći; ne smijemo ih ignorisati po običaju, ako nam razbijaju naše mitove o sebi samim. Oni pokazuju, ako nismo svi braća od istog oca i matere, onda smo, svejedno braća, iako su neki od nas, samo po ocu ili samo po majci braća. Nama to ne treba da smeta da svako za sebe zadrži i svoje historijsko nasljeđe, svoju etničku kulturu i različito vjersko uvjerenje. Makar bi to saznanje da smo braća bilo dovoljno da više međusobno ne ratujemo i da živimo u bratskoj slozi i ljubavi.

Na to nas pozivaju i sve objavljene knjige*).

NEZAVISNOST I SUVERENOST BOSNE I HERCEGOVINE U KONTEKSTU DOMAĆEG I MEĐUNARODNOG PRAVA*)

U v o d

Na referendumu ZA ili PROTIV nezavisnosti i suverenosti Bosne i Hercegovine održanom 29. februara i 1. marta 1992. godine od 64,13% izašlih glasača sa pravom glasa, za nezavisnu i suverenu Bosnu i Hercegovinu glasalo je 99,44% birača. Referendum su nadgledali posmatrači međunarodne zajednice i s njihove strane nije bilo primjedaba na tok i rezultate glasanja. Evropska zajednica je 6. aprila 1992. godine priznala rezultate referenduma i donijela odluku o međunarodno-pravnom priznanju

*) Referat podnešen na Okruglom stolu sa temom „Državnopravna istina Bosne i Hercegovine 1945-1995-2025.“, održanom na Pravnom fakultetu Univerziteta u Tuzli 13.12.2014. godine.

*) Glasnik BANU, Sarajevo, 2015.

nezavisnosti i suverenosti Bosne i Hercegovine. U procesu međunarodnog priznanja nezavisnosti i suverenosti republikâ bivše SFRJ, koja je bila u raspadu, Evropska zajednica je definirala svoja tri stava: (1) vanjske granice republika se moraju poštovati, (2) demarkacijske linije između Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine mogu se mijenjati samo putem slobodnog i međusobnog dogovora i (3) ako do dogovora ne dođe, prijašnje granice poprimaju karakter granica koje štiti međunarodno pravo, tj. postaju državne granice. Time je Bosna i Hercegovina postala subjektom međunarodnog prava i iste godine je primljena u članstvo OUN i OSCE i stekla pravo prijema u druge relevantne međunarodne organizacije i agencije.

Srbija, Crna Gora i Hrvatska nisu poštovale tri gore navedena pravna principa u procesu disolucije SFRJ i odlučile se da silom prekrajaju granice Bosne i Hercegovine. Izvršile su agresiju na Bosnu i Hercegovinu i pozvale svoje sunarodnike u Bosni i Hercegovini da im se pridruže i time pokušaju svoju agresiju prikazati pred međunarodnom javnošću, kao građanski rat. Bosna i Hercegovina je uspjela odbraniti svoju nezavisnost i suverenost koju činjenicu su priznali i agresori „Općim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini“ parafiranom u Dejtonu 21. novembra, a potpisanom u Parizu 14. decembra 1995. godine. Dejtonski sporazum su potpisali Alija Izetbegović u ime Bosne i Hercegovine, Franjo Tuđman u ime Hrvatske i Slobodan Milošević u ime SR Jugoslavije (Srbija i Crna Gora), dok su ga svojim potpisima svjedočili Evropska unija i zemlje kontakt grupe SAD, Rusija, Francuska, Njemačka i Velika Britanija.

1. Sporazum s pravnom snagom međunarodnog ugovora

Dejtonski sporazum je kompleksan i maksimalno uravnotežen međunarodni sporazum koji nije podložan promjenama. Njega nije moguće djelimično realizirati, da se može reći, da je u cijelosti realiziran. Njega nije moguće ni parcijalno mijenjati, a da se ne dovede u pitanje njegova cjelovita arhitektura. On je napravljen s namjerom da bude u cijelosti implementiran i

da se Bosna i Hercegovina uspostavi sa svim svojim funkcijama kao normalna evropska država. Konačni tumač vojnog dijela sporazuma (Aneks 1-A) je komandant IFOR-a (SFOR-a), a danas EUFOR-a. Konačni tumač civilnog dijela sporazuma na terenu je visoki predstavnik - OHR (Aneks 10, član 5.). On je stupio na snagu i postao primjenjiv od dana njegovog potpisivanja.

Ono što čini ovaj sporazum kompleksnim jeste činjenica da su ga potpisale tri države: Republika Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska i SR Jugoslavija i da su njegov sastavni dio jedanaest aneksa, koje su zavisno od materije, potpisale Republika Hrvatska, SR Jugoslavija i Republika Bosna i Hercegovina sa svoja dva entiteta ili samo Republika Bosna i Hercegovina sa njena dva entiteta: Federacija BiH i Republika Srpska ili samo entiteti.

Tako su Aneks 1-A, Aneks 1-B i Aneks 10 pored tri države potpisnice potpisala i oba bh. entiteta. Aneks 2 (o međuentitet-skoj liniji) pored BiH, potpisala su oba entiteta, a potvrdile Hrvatska i SR Jugoslavija. Aneks 3 (Izbori), Aneks 4 (Ustav BiH), Aneks 6 (Ljudska prava), Aneks 7 (Izbjeglice i raseljena lica), Aneks 8 (Očuvanje nacionalnih spomenika), Aneks 11 (Međunarodne policijske snage) pored Bosne i Hercegovine, potpisala su i oba bh. entiteta. Aneks 5 (Arbitraža) i Aneks 9 (Javne korporacije BiH) potpisali su samo bh. entiteti.

Ako se zna da se nešto u sporazumima može promijeniti samo saglasnošću volja strana potpisnica sporazuma, to čini Dejtonski sporazum teško izmjenjivim aktom i iz razloga što su o ovom sporazumu postigle saglasnost i pet zemalja kontakt-grupe i specijalni pregovarač u ime Evropske unije. Ni u jednom od ovih sporazuma nije predviđena mogućnost njihove promjene. Jedino je to predviđeno za Ustav Bosne i Hercegovine sadržan u Aneksu 4. Naime, tamo je u članu X rečeno da se ovaj ustav može mijenjati amandmanima od strane Parlamentarne skupštine BiH dvotrećinskom većinom u Predstavničkom domu.

Ako se izuzme Aneks 1-A (vojni aspekt sporazuma), Aneks 1-B (regionalna stabilizacija), Aneks 10 (visoki predstavnik) i Aneks 11 (međunarodna policija), materija svih drugih aneksa je obuhvaćena Ustavom Bosne i Hercegovine, pa prema tome

i mogućnošću njihove promjene. Aneks 3 (izbori) trebalo je da se iscrpi s održavanjem prvih izbora 1996. godine, a svi budući izbori prema članu IV stav 2a. Ustava BiH trebaju se organizirati prema izbornom zakonu. Prema članu III 5a. Ustava BiH, materija Aneksa 5, 6, 7 i 8 je u nadležnosti Bosne i Hercegovine. Aneksom 9, koga su potpisali bh. entiteti, predviđeno je osnivanje javnih korporacija Bosne i Hercegovine, kao što su komunalne, energetske, poštanske, saobraćajne, kao i upravljanje vodom i drugim prirodnim resursima. Pošto entiteti čine unutrašnju strukturu državnog uređenja BiH, to i pitanja njihovog razgraničenja (Aneks 2) ulaze u ustavnu materiju (Amandman I na Ustav BiH o Brčkom distriktu BiH) podložnu amandmanskim promjenama prema proceduri sadržanoj u članu X Ustava BiH. Otuda iz navedenih razloga ne treba očekivati bilo kakve nove konferencije za eventualnu promjenu Dejtonskog sporazuma.

Pošto je materija iz skoro svih aneksa preuzeta i čini sadržaj Ustava Bosne i Hercegovine, s još dodatnih 15 međunarodnih konvencija i ugovora (Aneks I na Ustav BiH), koji čine sastavni dio Ustava BiH, postoje, dakle, mogućnosti da se predviđenom procedurom amandmanskih promjena i dopuna nastavi usavršavanje ustavne strukture Bosne i Hercegovine, u skladu s vremenom i potrebama njenih građana. A za to je, kao što smo vidjeli, nadležna Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine. To znači da se u skladu s političkom voljom naroda i građana Bosne i Hercegovine, amandmanima na Ustav BiH, može mijenjati i nadopunjavati sve ono što je sadržano u Ustavu BiH, bez sazivanja novih međunarodnih konferencija. Proces unutrašnjih ustavnih prilagođavanja i promjena postajat će naša politička realnost sve više s učvršćivanjem uzajamnog povjerenja među narodima i građanima u Bosni i Hercegovini, kao i priključivanjem BiH evropskim političkim i ekonomskim integracijama, kao i euro-atlantskom odbranbeno-sigurnosnom sistemu.

Engleska verzija Ustava Bosne i Hercegovine (Anex 4) je dogovoreni i potpisani tekst iz Mirovnog sporazuma. Tekstovi na bosanskom, srpskom i hrvatskom jeziku nemaju isti, oficijelni status, već predstavljaju prevode sa engleskog kojima se strane služe.

U Preambuli Ustava stoji da su na osnovi Osnovnih načela usaglašenih u Ženevi 8.9.1995. i u Njujorku 26.9.1995., Bošnjaci, Hrvati i Srbi, kao konstitutivni narodi (u zajednici s ostalim), i građani Bosne i Hercegovine utvrdili Ustav Bosne i Hercegovine. Iz teksta Preambule dakle, proizilazi da Bosna i Hercegovina, nije samo država tri naroda, već da je i država građana, i pripadnika «ostalih» naroda i narodnosti koji imaju njeno državljanstvo i kojima je ona domovina.

U normativnom dijelu Ustava uređeno je (član 1. tač. 1.) da Republika Bosna i Hercegovina, koja će ubuduće imati zvanično ime «Bosna i Hercegovina» (1) nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država, (2) sa unutrašnjom strukturom od dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske (član 1. tač. 3.), (3) sa postojećim međunarodno priznatim granicama (od 6. aprila 1992.), (4) ostaje članica Ujedinjenih naroda i (5) pod novim imenom (Bosna i Hercegovina) može zadržati članstvo u međunarodnim organizacijama u kojima je primljena kao Republika Bosna i Hercegovina ili zatražiti prijem u organizacijama unutar sistema Ujedinjenih naroda, kao i u drugim međunarodnim organizacijama.

Ustavom Bosne i Hercegovine je uređeno da je Bosna i Hercegovina suverena država sa međunarodno-pravnim subjektivitetom i sa postojećim međunarodno priznatim granicama. Iako je sastavljena od dva entiteta, Bosna i Hercegovina prema obliku državnog uređenja nije federacija, jer entiteti nisu države, odnosno federalne jedinice, a nije ni konfederacija ni unija, jer entiteti nisu suverene države. Bosna i Hercegovina je prosta decentralizirana država u kojoj entiteti imaju visok stupanj autonomije, ali ne toliki da bi i formalno bili države. Iz pojedinih odredaba Ustava BiH mogu se izvoditi i drugačije interpretacije, s obzirom na postojanje instituta tzv. «entitetske većine» u procesu donošenja odluka u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, instituta tzv. «destruktivne odluke po vitalni interes entiteta» u procesu odlučivanja u Parlamentarnoj skupštini i Predsjedništvu BiH i instituta pretpostavljene nadležnosti entiteta, kao i postojanje Doma naroda. To su upravo oni elementi u Ustavu BiH koji je čine nefunkcionalnom državom i koje treba mijenjati ustavnim promjenama da bi se približila evropskim demokratskim standardima.

Bosna i Hercegovina je demokratski uređena država koja funkcionira u skladu sa zakonom i na osnovu slobodnih i demokratskih izbora.

2. Pravni poredak Bosne i Hercegovine

Pravni poredak Bosne i Hercegovine i entiteta uređen je članom III. stavom 3. Ustava Bosne i Hercegovine. Ustavom su uređena tri važna načela za funkcioniranje pravnog poretka:

Prvo, uređena je pretpostavljena nadležnost u korist entiteta. Sve funkcije i ovlašćenja vlasti «koja nisu ovim Ustavom izričito povjerena institucijama Bosne i Hercegovine pripadaju entitetima». Ovdje je važno istaći da je riječ o funkcijama i ovlašćenjima koja nisu povjerena «ovim ustavom», a ne «ovim članom», kako poneko voli da tumači ovu ustavnu odredbu o pretpostavljenoj nadležnosti entiteta, čime se sužavala mogućnost zakonodavnih i izvršnih organa Bosne i Hercegovine u reguliranju i izvršavanju svojih Ustavom utvrđenih funkcija i ovlašćenja.

Drugo načelo jeste uspostavljanje obaveze potpunog pridržavanja Ustava BiH i odluka institucija Bosne i Hercegovine od strane entiteta i njihovih administrativnih jedinica. Iz ovog načela proizilazi i obaveza države da uspostavi institucije kontrole i praćenja sprovođenja Ustava, zakona, uredbi i drugih propisa koji se donose na državnom nivou koje su entiteti, kantoni i općine dužni da izvršavaju. Primjena ovog načela u praksi je potpuno zanemarena.

Treće načelo jeste da su Opšta načela međunarodnog prava sastavni dio pravnog poretka Bosne i Hercegovine i entiteta i da Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni protokoli imaju prioritet nad svim ostalim zakonima. Samo što se primjena ovog načela u sudskoj i upravnoj praksi ne osjeti na terenu u svakodnevnom životu običnih ljudi.

To znači da postoji subordinacija u sistemu odlučivanja i sprovođenja odluka. Ustavom nije izuzeta ni jedna institucija Bosne i Hercegovine, čije odluke ne bi bile obavezne za entitete.

Međutim, nedostaju adekvatni mehanizmi kojim će se sankcionirati entiteti i njihove administrativne jedinice u slučaju kada odbijaju ili opstruiraju primjenu odluka institucija Bosne i Hercegovine.

U Ustavu nema odgovora na pitanje: čime se entiteti mogu natjerati da sprovedu odluke institucija Bosne i Hercegovine. Vjerovatno to treba riješiti dopunom Ustava BiH. Mehanizmi koje danas primjenjuje Ured visokog predstavnika pokazali su se neefikasnim, iako iza njih stoji politička, ekonomska i vojna moć međunarodne zajednice. Kada se međunarodna zajednica povuče iz BiH i kada prestanu djelovati njeni današnji prisutni instrumenti prinude, postavlja se pitanje, šta će te instrumente zamijeniti u Bosni i Hercegovini, kao državi, koja nema nekih važnih jedinstvenih institucija i nema jedinstvenog ekonomskog sistema i jedinstvene ekonomske politike i strategije razvoja.

Na uspostavljanju ovih mehanizama je neophodno raditi prije nego što se međunarodna zajednica povuče iz BiH. Bez toga će se BiH jednostavno raspolutiti na svoja dva entiteta. Ovo je realna opasnost, s obzirom da i nakon više godina oba entiteta nisu uskladila svoje ustave i zakone sa Ustavom Bosne i Hercegovine (član 3. tač. 3). U ovom slučaju su odgovorni i državni funkcioneri koji su ovlašćeni da pokreću postupke pred Ustavnim sudom BiH, a ne pokreću ih.

Ne mogu entiteti svojim zakonima proglašavati prestanak važenja ranijih državnih zakona, već to može učiniti samo Parlamentarna skupština BiH. Ne mogu entitetske vlade i njihovi ministri potpisivati međudržavne ugovore u ime Bosne i Hercegovine, ako zato nisu ovlašćeni i sl.

Upravo, imajući u vidu potrebu za postepenim prelazom na novi ustavni poredak, Aneksom II na Ustav Bosne i Hercegovine uređene su «prelazne odredbe». U tač. 2. prelaznih odredaba pod naslovom «Kontinuitet pravnih propisa» piše: «Svi zakoni, propisi i sudski poslovnici koji su na snazi na teritoriji Bosne i Hercegovine u trenutku kada Ustav stupi na snagu, ostaće na snazi u onoj mjeri u kojoj nisu u suprotnosti sa Ustavom dok drukčije ne odredi nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine».

Iako stavlja u istu ravan propise Republike Bosne i Hercegovine sa propisima Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine (jer su propisi Herceg Bosne već trebali prestati da važe sa donošenjem propisa Federacije), propisi RBiH će biti u važnosti, ako nisu u suprotnosti sa Ustavom i dok drukčije ne odredi nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine. Ova odredba «dok drukčije ne odredi nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine» odnosi se samo na propise Republike Bosne i Hercegovine, s obzirom na državnopravni kontinuitet BiH (član 1. tač. 1.).

Umjesto da aktivira «nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine», a to je Ustavni sud Bosne i Hercegovine, koji treba da ocijeni ustavnost zatečenih propisa entiteta; umjesto da aktivira Vijeće ministara, Predsjedništvo i Parlamentarnu skupštinu u donošenju novih zakona, u preuzimanju ranijih republičkih zakona, kao zakona države Bosne i Hercegovine ili da ih eventualno, u hodu, usklađuju sa novim Ustavom i tako izgrađuju novi pravni poredak države, Ured Visokog predstavnika je kompletno zakonodavstvo države Bosne i Hercegovine doveo u pitanje, kao da je Bosna i Hercegovina startala sa ledine, a ne kao što piše u članu 1. Ustava, da «Republika Bosna i Hercegovina nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država» pod novim imenom «Bosna i Hercegovina».

Tako su se ne uvažavanjem zakona Republike Bosne i Hercegovine vještački napravile pravne praznine u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine, čime je doveden u pitanje regularan život države. Tako je pospješén proces razgradnje države, umjesto njene reintegracije. Nasuprot tome, jačaju entiteti na račun države. Dolazi do preuzimanja suverenih prava države od strane entiteta i time slabljenja državnog subjektiviteta u međunarodnim odnosima.

Ista primjedba na ponašanje Ureda Visokog predstavnika se može staviti i na kontinuitet državnih organa. U prelaznim odredbama, tač. 4. piše: «Dok ne budu zamijenjeni novim sporazumom ili zakonom, organi vlasti, institucije i druga tijela Bosne i Hercegovine će funkcionisati u skladu s važećim propisima». A šta je uradio Visoki predstavnik (Carl Bildt). Suprotno praksi demokratskih država suspendovao je parlament i vladu Bosne i Hercegovine prije nego što su izabrani nova vlada i novi parlament

1996. Zatim su suspendovani ambasadori Bosne i Hercegovine (Vestendorp).

Bonskim sporazumom iz decembra 1997. godine izjednačeni su državni organi Republike Bosne i Hercegovine sa paradržavnim organima Herceg Bosne i time napravljen haos u pravnom poretku i Federacije i države Bosne i Hercegovine. Delegitimirani su državni organi Bosne i Hercegovine prije nego što su zamijenjeni novim, a pravni poredak Herceg Bosne nesmetano funkcionira pred očima međunarodne zajednice do današnjih dana preko udruženja građana tzv. Zajednice Herceg Bosne.

Problem Ureda Visokog predstavnika jeste da se u metodu svoga rada u Bosni i Hercegovini služi političkim pragmatizmom, umjesto da i za njega bude obavezan Ustav Bosne i Hercegovine kao sastavni dio Općeg mirovnog sporazuma i da slijedeći ustavne norme pomogne da se izgrađuje novi pravni poredak zemlje koji će je integrirati.

Mnogo šta može se prigovoriti političarima i funkcionerima u entitetima i organima Bosne i Hercegovine. Osnovno što im se može prigovoriti jeste ne postojanje političke volje da se Mirovni sporazum provodi u cjelini. Neki od njih bi provodili samo ono što odgovara njihovoj političkoj opciji.

Osnovno sporenje među njima jeste u pitanju dimenzija nadležnosti i funkcija Bosne i Hercegovine. Neki bi najradije da uopće i nema države Bosne i Hercegovine i da svoj komad vlasti i terena kojeg kontroliraju prisajedine svojoj «matičnoj zemlji», na račun Bosne i Hercegovine u ime koje obavljaju svoju političku i državnu funkciju. Drugi bi da jačaju državne funkcije Bosne i Hercegovine, u okvirima koje Ustav omogućava, ali nailaze na ambiciozne lidere entiteta, koji bi da jačaju funkcije i nadležnosti entiteta na račun države.

U pitanju je neažurnost organizacije posla na izradi državnog zakonodavstva. U uslovima kada treba praviti nove projekte zakona kojim treba da se uspostavi novi pravni poredak Bosne i Hercegovine, zamjenom starih novim zakonima, susrećemo se sa činjenicom, da u mnogim oblastima taj posao nije ni započet, a u nekim nije daleko odmakao.

U tom kontekstu se postavlja jedna važna zadaća da se u organiziranju državnih institucija i njihovom funkcioniranju ostvari ravnoteža između nacionalne i građanske dimenzije Bosne i Hercegovine, a da se istovremeno postigne efikasnost donošenja i izvršavanja političkih i pravnih odluka, bez dužih blokada koje bi dovele u pitanje funkcioniranje političkog i pravnog sistema Bosne i Hercegovine u cjelini.

U tome svemu nezamjenjiva je uloga Ustavnog suda Bosne i Hercegovine (član 6. tač. 3. i 4.). Ustavni sud može mnogo da uradi na stabiliziranju političkih odnosa u zemlji time što će kao najviša sudska ustanova u zemlji, nepristrasna u dnevnim političkim nadmetanjima i sporenjima, svojim odlukama reći šta je ustavno, a šta nije, i time ekstremne političke opcije pretvorene u zakone, dovoditi na mjeru općih interesa utvrđenih u Ustavu kako pojedine etničke grupe, tako i pojedinih građanskih opcija artikuliranih u programima i odlukama političkih stranaka i njihove izborne većine u skupštinama, koja ih pretvara u zakone.

U Ustavu je propisana obaveza Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, da svoje odluke donosi u skladu s Ustavom. Ustavni sud je jedini nadležan da donese odluku o sporu dva entiteta u nekom pitanju koje proizilazi iz Ustava Bosne i Hercegovine. Zatim u sporu između Bosne i Hercegovine i jednog ili oba entiteta, te između institucija Bosne i Hercegovine. Posebno je potencirana nadležnost Ustavnog suda da odlučuje da li su ustavne odluke entiteta, da uspostavi paralelne odnose sa susjednom državom, kao i o tome da li je bilo koja odredba ustava ili zakona entiteta u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine. Zato treba osposobiti državne službe i urede da prate donošenje zakona u entitetima koje bi ovlašćenim pokretačima postupka davale prijedloge za pokretanje postupka za utvrđivanje ustavnosti entitetskih zakona.

U demokratskim zemljama ustavno sudstvo je dalo neizmjeran doprinos izgradnji političkog sistema i demokratskog društva, posebno u ostvarivanju ljudskih i građanskih prava i osnovnih sloboda. Otuda prema odlukama Ustavnog suda imat će dužan respekt i Visoki predstavnik, mada ga te odluke ne moraju obavezivati, jer je Visoki predstavnik «konačni arbitar na terenu», ali bi se sigurno ustručavao da tim odlukama ospori njihov

legitimitet, s obzirom da u odlučivanju učestvuju međunarodne sudije, a i zbog pravnog autoriteta samog Ustavnog suda.

Veoma je važna odredba Ustava (član 6. tač. 3b.) koja uređuje da Ustavni sud «ima drugostepenu nadležnost» u pitanjima koja su sadržana u Ustavu Bosne i Hercegovine, kada ona postanu predmet spora zbog presude bilo kojeg suda u Bosni i Hercegovini. Iz ovih odredbi proizilaze tri ograničenja: prvim je određena drugostepena nadležnost ovog suda samo o onim pitanjima koja propisuje Ustav Bosne i Hercegovine i koja su time data pod zaštitu tog ustava, drugim je drugostepena nadležnost rezervirana samo za sudske presude, a ne i za odluke uprave, i trećim se daje mogućnost drugostepene nadležnosti na presude bilo kojeg suda u Bosni i Hercegovini koji je odlučivao u prvom stepenu o nekom pravu zaštićenom Ustavom Bosne i Hercegovine.

Na nivou države postojao je i Dom za ljudska prava koji predstavlja snažnu zaštitu ljudskih prava i sloboda garantiranih, ne samo Ustavom, već i međunarodnim konvencijama, posebno Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima. Njemu je krajem 2003. godine istekao mandat, a njegove poslove preuzela je Komisija za ljudska prava u okviru Ustavnog suda BiH.

Na nivou države Ustavni sud je postao apelacioni (žalbeni) sud za ona pitanja koja su sadržana u Ustavu Bosne i Hercegovine. Za pitanja koja su sadržana u ustavima entiteta, kantona i sl. nadležni su općinski, kantonalni i vrhovni sud entiteta. Ostaje da se rasprave pitanja drugostepene nadležnosti između pojedinih sudova, kada su neka prava i slobode zaštićene i entitetskim i državnim Ustavom. Ta će se pitanja morati regulirati državnim zakonodavstvom.

U još jednom pitanju odlučivanja Ustavnog suda BiH potvrđuje se supremacija države Bosne i Hercegovine u odnosu na entitete. To je u slučaju kada mu bilo koji sud u BiH, od općinskog pa naviše, proslijedi neko ustavno pitanje, u pogledu toga da li je zakon, o čijem važenju ovisi njegova odluka, kompatibilan sa Ustavom BiH, sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima, ili sa zakonima Bosne i Hercegovine; ili u pogledu postojanja ili domašaja nekog

općeg pravila međunarodnog javnog prava koje je bitno za odluku suda.

Da bi se sadašnje i buduće sudije osposobile da mogu postavljati ovakva ustavna pitanja pred Ustavni sud BiH, potrebna je njihova odgovarajuća edukacija. Neophodno je inovirati nastavne planove i programe pravnih fakulteta u zemlji i organizirati kontinuirane stručne seminare na kojima će se sudije upoznati sa sadržajem odgovarajućih međunarodnih konvencija.

Pošto su odluke Ustavnog suda BiH konačne i obavezujuće, možda tu leži i odgovor na pitanje postavljeno u ovom tekstu, ko će osigurati funkcioniranje složenog mehanizma vlasti u Bosni i Hercegovini poslije povlačenja međunarodne zajednice iz Bosne i Hercegovine. Naime, ako su presude konačne i obavezujuće, dopunama Ustava Bosne i Hercegovine trebat će odgovoriti i na pitanje: koja je institucija Bosne i Hercegovine nadležna da upotrijebi prinudu, ako neko, na koga se ta presuda odnosi, odbije da je provede.

Prije svega to pitanje treba regulirati u krivičnom zakonodavstvu, da onaj ko odbije da primijeni odluku Ustavnog suda, da time čini krivično djelo i da za to treba da odgovara: od člana Predsjedništva BiH, preko ministra u Vijeću ministara, do entitetskog, kantonalnog i općinskog funkcionera. U sve ovo trebat će involvirati i Evropski sud za ljudska prava, kojim će se internacionalizirati obaveza provođenja odluka Ustavnog suda i Državnog suda Bosne i Hercegovine time što će se moći podići tužba i protiv države Bosne i Hercegovine.

Samo ovakav pristup u osiguranju provođenja državnih odluka, a posebno odluka Državnog i Ustavnog suda BiH, daje osnova za tvrdnju da Ustav utvrđuje supremaciju države Bosne i Hercegovine nad entitetima u svome sastavu.

Da je drukčije, kako bi Bosna i Hercegovina bila suverena država i subjektom međunarodnog prava, kako je to uređeno Ustavom Bosne i Hercegovine. Tu činjenicu ne bi trebalo nika da da izgube iz vida Ured Visokog predstavnika i vlasti entiteta pri donošenju novih zakona u Bosni i Hercegovini. Međunarodno pravo ne obavezuje lokalne vlasti već državu Bosnu i Hercegovinu.

3. Nadležnosti Bosne i Hercegovine

U stavu 1. i 2. člana III Ustava BiH uređene su nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine i nadležnosti entiteta. Iako su od a) do j) taksativno pobrojane nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine, ne može se zaključiti da su to jedine nadležnosti.*) Naime, u istom članu III stavu 5. navedene su "dodatne nadležnosti" i Bosne i Hercegovine i entiteta. Također u cijelom tekstu Ustava BiH nalazimo odredbe kojim se određena pitanja stavljaju u nadležnost Bosne i Hercegovine ili njenih institucija i entiteta, o čemu ćemo kasnije reći nešto više.

Kod uređenja nadležnosti entiteta, primijenjen je drukčiji metod. Nisu pobrojana pitanja u kojima su entiteti nadležni već obaveze i prava entiteta:

Prvo, pravo entiteta da uspostave paralelne posebne odnose sa susjednim državama, uz ograničenje da to bude u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom Bosne i Hercegovine. Nije navedeno da Federacija BiH uspostavlja posebne odnose sa Hrvatskom, a Republika Srpska sa Srbijom ili Crnom Gorom, već oba "sa susjednim državama", a susjedne države sa kojima se BiH graniči su Republika Srbija, Republika Crna Gora i Republika Hrvatska, jer se entiteti ne graniče ni sa jednom susjednom državom. Samo država BiH ima granice sa susjedima.

Drugo, pravo svakog entiteta da može sklapati sporazume sa državama i međunarodnim organizacijama uz ograničenje da prethodno traže saglasnost Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Zakonom se može predvidjeti da za određene vrste sporazuma takva saglasnost nije potrebna. Međutim, do danas takav zakon još nije donešen.

*) Metodom enumeracije u stavu 1. sljedeća pitanja nalaze se u nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine: a) Vanjska politika; b) Vanjskotrgovinska politika; c) Carinska politika; d) Monetarna politika, kao što je predviđeno članom VII; e) Finansiranje institucija i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine; f) Politika i reguliranje pitanja migracije, izbjeglica i azila; g) Provođenje međunarodnih i međuentitetskih krivičnopravnih propisa, uključujući i odnose sa Interpolom; h) Uspostavljanje i funkcioniranje zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih sredstava; i) Reguliranje međuentitetskog transporta; j) Kontrola vazdušnog saobraćaja.

Treće, obaveza entiteta je da pruže svu potrebnu pomoć vladi Bosne i Hercegovine kako bi joj se omogućilo da ispoštuje međunarodne obaveze Bosne i Hercegovine, s tim što su entiteti sami dužni da ispoštuju svoje međunarodne finansijske obaveze do kojih je došlo do 14. septembra 1996. godine, do prvih parlamentarnih izbora, osim ukoliko je ta obaveza bila neophodna za nastavak članstva Bosne i Hercegovine u nekoj međunarodnoj organizaciji.

Četvrto, obaveza entiteta je da ispune sve uslove za pravnu sigurnost i zaštitu lica pod svojom jurisdikcijom, održavanjem civilnih ustanova za primjenu pravnih propisa, koje će funkcionirati u skladu sa međunarodno priznatim standardima uz poštovanje međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda iz člana II ovog Ustava i poduzimanjem ostalih odgovarajućih mjera.

Kao što se vidi iz ovog prikaza nadležnosti entiteta Ustav im u stavu 2. uređuje dva prava i dvije obaveze. Po tome bi entiteti imali veoma skromne nadležnosti, uglavnom u pitanjima osiguranja sigurnosti ljudi i zaštiti njihovih prava i osnovnih sloboda, dakle u sferi policije i sudstva. Otuda šire polje nadležnosti entiteta vjerovatno treba tražiti u primjeni navedenog načela pretpostavljene nadležnosti, tj. izvan funkcije i ovlašćenja koja nisu Ustavom izričito povjerena institucijama Bosne i Hercegovine.

U okviru člana III Ustava koji uređuje nadležnosti i odnose institucija Bosne i Hercegovine i entiteta, bit će zanimljive ustavne odredbe koje se odnose na međuentitetsku koordinaciju i dodatne nadležnosti. Naime, međuentitetsku koordinaciju Ustav BiH pretpostavlja, a u nekim slučajevima i obavezuje entitete na saradnju. U stavu 4. Ustav daje pravo Predsjedništvu da na osnovu svoje odluke može podstaći međuentitetsku saradnju u stvarima koje se ne nalaze u okviru nadležnosti Bosne i Hercegovine predviđene Ustavom, razumije se pod uslovom da se nijedan entitet tome ne usprotivi. Smatramo da ovo pravo inicijative Predsjedništvo nije u dovoljnoj mjeri koristilo.

U članu III – 5. a), u prvoj rečenici, Ustav BiH izričito uređuje da će Bosna i Hercegovina preuzeti nadležnost u onim stvarima u kojima se o tome postigne saglasnost entiteta. Isto

to pravo i obavezu Ustav utvrđuje u stavu 5b. U njemu se govori o dodatnim nadležnostima države i entiteta. Naime, Ustav obavezuje entitete da u periodu od 6 mjeseci od stupanja na snagu ustava (14. decembra 1995.) dakle, do 14. juna 1996., započnu razgovore s ciljem uključivanja i drugih pitanja u nadležnost institucija Bosne i Hercegovine, uključujući korišćenje izvora energije i zajedničke privredne projekte. Ove ustavne odredbe su od izuzetnog ustavno-pravnog značaja, kojima se u praksi uopće nije pridavao značaj koje one imaju. One predstavljaju Ustavni osnov da se na nivou države Bosne i Hercegovine, u skladu sa članom IV-4. e), zakonom reguliraju društveni odnosi koji su primjenom načela o pretpostavljenoj nadležnosti dodijeljeni kao nadležnost entiteta.

Naprotiv, zagovornici entitetskog ekskluziviteta na račun izgradnje državne infrastrukture, svaki pokušaj pokretanja inicijativa da se neka pitanja iz dosadašnje nadležnosti entiteta rješavaju na nivou države su obeshrabivali tvrdnjom da te inicijative, odnosno zakonsko reguliranje na nivou države nemaju osnova u Ustavu Bosne i Hercegovine, kako oni kažu "nije u skladu sa Dejtonom". Ako je Ustav BiH Aneks 4. Dejtonskog sporazuma, ako on dakle obavezuje entitete na međusobnu saradnju, da u periodu 6 mjeseci od njegovog stupanja na snagu započnu "pregovore s ciljem uključivanja i drugih pitanja u nadležnost institucija Bosne i Hercegovine", onda zaista nema mjesta ovakvim prigovorima. Dakle, nije u pitanju da li to "Dejton" omogućuje, već obavezuje entitete da to čine. Ali kod njih ne postoji politička volja da se BiH institucionalno i u pogledu svoje nadležnosti uspostavi kao normalna evropska država.

Otuda nije neophodno mijenjati Ustav BiH da bi se mogle izgrađivati državne institucije BiH i proširivati njihova nadležnost. Današnji Ustav daje mogućnost da se stvaraju i nove institucije i da se novim zakonima proširuje nadležnost BiH. Samo je potrebna politička volja za to. Ne može se sav život u BiH zabetonirati sa 1995. godinom, kao da se u nas i svijetu ništa ne mijenja. Dakle, entiteti su imperativnom ustavnom normom ovlašćeni da na državu BiH prenose svoje nadležnosti, a u periodu 6 mjeseci od stupanja na snagu Ustav ih obavezuje da o tome započnu razgovore. U tom slučaju o prenesenim nadležnostima zakone i

odluke donose državni organi i nije moguće da u tome suodlučuju i organi entiteta, kao što je predviđeno u državnom Zakonu o indirektnom oporezivanju.

To je jedan način na koji BiH stiče dodatne nadležnosti. Drugi način je uređen samim Ustavom i o tim pitanjima nije potreban prethodni sporazum između entiteta. Naime, u članu III. stavu 5. pod tačkom a), doslovno je uređeno da će Bosna i Hercegovina preuzeti nadležnost u stvarima koje su predviđene u Aneksima 5 do 8 Općeg okvirnog sporazuma, a to znači u Aneksu 5 Sporazuma o arbitražnom rješavanju sporova među dva entiteta, u Aneksu 6 Sporazuma o ljudskim pravima, u Aneksu 7 Sporazuma o izbjeglicama i raseljenim licima i u Aneksu 8 Sporazuma o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika. Drugo je pitanje što entiteti koristeći se pravom entitetske većine u parlamentarnoj proceduri ne dozvoljavaju Bosni i Hercegovini da vrši svoje funkcije i ovlašćenja iz ovih aneksa, a međunarodna zajednica je do sada blagonaklono gledala na to ne želeći sankcionirati neustavno ponašanje entiteta.

U istom stavu 5. pod tačkom a) uređeno je da će Bosna i Hercegovina preuzeti nadležnost u onim stvarima koje su potrebne za očuvanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine, u skladu sa podjelom nadležnosti između zakonodavne, izvršne i sudske vlasti. U istom stavu 5. stoji: "Dodatne institucije mogu biti uspostavljene prema potrebi za vršenje ovih nadležnosti". Iz ovih ustavnih odredaba proizilazi da su u nadležnosti zakonodavne, sudske i izvršne vlasti Bosne i Hercegovine sva pitanja koja se tiču suvereniteta, političke nezavisnosti, teritorijalnog integriteta i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine i da se mogu uspostavljati nove institucije koje će ta ovlašćenja vršiti. Da nabrojimo samo neka pitanja: uspostavljanje državne vojske i njeno civilno upravljanje i skupštinska kontrola; državne policije i obavještajne službe; uniformisana državna policija; sigurnost stranaca u BiH i staranje za bosansku dijasporu; institucije koje će se baviti međunarodnim i među-entitetskim kriminalom, trgovinom drogom, trgovinom ljudima, terorizmom i dr.; pitanjima međunarodne saradnje između država kao što su obrazovanje, nauka, kultura, zdravstvo, sport i

socijalna zaštita i sl. Uspostavljanje Granične policije, Državnog suda i Tužilaštva je dobar pravac u kome treba ići u uspostavljanju drugih državnih institucija kao što su jedinstvene carine i poreski sistem, jedinstven ekonomski sistem, jedinstveno tržište radne snage, roba i kapitala, kao i donošenje državnog zakona o slobodi kretanja građana u cilju zapošljavanja i nastanjivanja na cijelom prostoru zemlje pod jednakim uslovima. Ovo proizilazi iz člana I stav 4. Ustava BiH koji uređuje slobodu kretanja širom Bosne i Hercegovine, a državi i entitetima se zabranjuje ometanje pune slobode kretanja lica, roba, usluga i kapitala širom Bosne i Hercegovine.

Ustavom je uređena dužnost Bosne i Hercegovine i entiteta da osiguraju najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. U tom smislu je uređeno, članom II, da se Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni protokoli direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini, ne čekajući da se ova pitanja reguliraju domaćim zakonima, kao i da ova konvencija ima prioritet nad svim ostalim zakonima.

Veoma je važno istaći da su u članu II Ustava, kojim su uređena ljudska prava i osnovne slobode, u stavu 3., taksativno od a) do m) navedena prava koja ovaj Ustav garantira svim lici- ma na teritoriji Bosne i Hercegovine. Prema tome, država Bosna i Hercegovina, pošto su ova prava navedena u njenom Ustavu, dužna je da ih zakonom regulira i osigura institucije i pravne mehanizme koji će ova prava zaštititi jednako svakom licu na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine. Zbog značaja ovih prava ovdje ćemo ih doslovno citirati: a) Pravo na život; b) Pravo lica da ne bude podvrgnuto mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni; c) Pravo lica da ne bude držano u ropstvu ili potčinjenosti, ili na prisilnom ili obaveznom radu; d) Pravo lica na ličnu slobodu i sigurnost; e) Pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom; f) Pravo na privatni i porodični život, dom i prepisku; g) Slobodu misli, savjesti i vjere; h) Slobodu izražavanja; i) Slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima; j) Pravo na brak i zasnivanje porodice; k) Pravo na imovinu; l) Pravo na obrazovanje; m) Pravo na slobodu kretanja i prebivališta.

Ovo je, dakle, katalog prava koje država Bosna i Hercegovina ustavom garantira svojim građanima, pa i šire, svim licima, koji su nastanjeni na njenoj teritoriji. Zato će biti neophodno za ostvarivanje i zaštitu ovih prava donijeti odgovarajuće zakone i osnovati odgovarajuće institucije koje će se praktično baviti jednakom primjenom zakona i zaštitom ovih prava, među kojima i Vrhovni sud Bosne i Hercegovine.

Posebno treba istaći da u nadležnost Bosne i Hercegovine spada provođenje 15 dodatnih konvencija i paktova o ljudskim pravima koji imaju snagu ustavne norme, jer su pobrojani u Aneksu I na Ustav Bosne i Hercegovine^{*)} i sastavni su dio Ustava.

Bosna i Hercegovina je obavezna da sadržaj ovih konvencija, kao ustavne norme svoga ustava, pretoči na adekvatan način u svoje zakonodavstvo i stvori odgovarajuću institucionalnu infrastrukturu za njihovo provođenje, kao i mehanizme jednake zaštite za sve građane Bosne i Hercegovine.

U svakom članu Ustava BiH, zavisno od materije koju uređuje, navedena je nadležnost institucija Bosne i Hercegovine, ili Bosne i Hercegovine i entiteta. Međutim, problem je nedostatak političke volje nekih vodećih političkih stranaka ili entiteta da državne institucije i Bosna i Hercegovina u punom kapacitetu vrše svoje ustavne funkcije i ovlašćenja.

^{*)} Zbog njihovog značaja treba ih nabrojati: 1. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948); 2. Ženevske konvencije I-IV o zaštiti žrtava rata (1949) i Dopunski protokoli I i II (1977); 3. Konvencija koja se odnosi na status izbjeglica (1951) i Protokol (1966); 4. Konvencija o državljanstvu udatih žena (1957); 5. Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva (1961); 6. Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (1965); 7. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i Opcioni protokoli (1966 i 1989); 8. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966); 9. Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije u odnosu na žene (1979); 10. Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja (1987); 11. Evropska konvencija o sprečavanju mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (1987); 12. Konvencija o pravima djeteta (1989); 13. Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika-migranata i članova njihovih porodica (1990); 14. Evropska povelja za regionalne jezike i jezike manjina (1992) i 15. Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1994).

4. Mononacionalne teritorije, institucije, organi vlasti, javne ustanove i preduzeća u suprotnosti su s Ustavom BiH i međunarodnim pravom

Svaka teritorijalna homogenizacija jednog od tri bosanska naroda, posebno kada se ona uobličava u neke političko-administrativne forme s ovlašćenjima vlasti, u Bosni i Hercegovini, prijeti, s jedne strane, njenoj teritorijalnoj dezintegraciji, a s druge strane, za pripadnike druga dva naroda koji ostanu živjeti na tom teritoriju, manifestira se kao diskriminacija po nacionalnom ili vjerskom osnovu.

Otuda je Dejtonski sporazum akceptirao Federaciju BiH kao federaciju, ne Bošnjaka i Hrvata u BiH, već kao federaciju kantona, koji ne mogu imati nacionalni predznak. Isti ustavni princip važi i kad je riječ o drugom bh. entitetu, Republici Srpskoj, neovisno od njegovog naziva. On nije entitet samo Srba već i Bošnjaka i Hrvata i drugih koji u njemu žive. Poslije donošenja presude Ustavnog suda BiH (2000.) o konstitutivnosti sva tri bh. naroda: Bošnjaka, Srba i Hrvata, takvo rješenje iz Dejtona je ponovo potvrđeno i otklonjene su u tom pogledu, bar kad je riječ o pravnoj strani problema, sve nedoumice. Ostaje, dakle, problem njene implementacije u praksi. I to u njena tri aspekta koji čine suštinu Dejtona: (1) institucionalne izgradnje, (2) povratka izbjeglih i raseljenih lica u zavičaje i na njihova imanja i (3) jednake zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda bez kojih se Bosna i Hercegovina ne može početi uključivati u evropske integracione procese.

Ako Dejtonski sporazum ne poznaje čiste nacionalne političko-teritorijalne i administrativne rezervate, to još više važi za institucije Bosne i Hercegovine. Zato bi se moglo reći jasno, kao što Dejton ne poznaje nacionalne entitete i kantone, Dejton ne poznaje ni jednonacionalnu vojsku, ni jednonacionalnu policiju, ni jednonacionalna ministarstva, ni jednonacionalne vlade, ni jednonacionalne sudove, škole, univerzitete, bolnice, dječije ustanove i preduzeća. To je jasno precizirano u Ustavu Bosne i Hercegovine, u članu II stav 4. u tzv. antidiskriminacionoj klauzuli u kojoj stoji: *«Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovom članu ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I*

ovog ustava, osigurano je svim licima u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno i socijalno porijeklo, povezanost s nacionalnom manjinom, imovina, rođenje i drugi status».

Upravo zbog činjenice da je Bosna historijska paradigma dugovjeke multikonfensionalne i multietničke strukture svoga stanovništva, ona je moguća i kao država i kao zajednica svojih naroda i građana, samo tako što će sve njene javne strukture biti multietničke, otvorene za pripadnike svih naroda i građana koji u njoj žive. Dakle, ovdje se prije svega misli na javnu sferu djelovanja od političkih stranaka, preko državnih institucija, do javnih preduzeća i ustanova. U suprotnom BiH ne može kao država funkcionirati. Ako bi se doslovno slijedila ova antidiskriminacijska klauzula, bile bi neustavne sve političke stranke, javne ustanove, preduzeća, a pogotovo državne ustanove i organi, koji su organizirani po nacionalnom principu, odnosno znače nacionalni unitarizam.

Dosadašnje iskustvo funkcioniranja nezavisne i suverene BiH jasno govori da ona, upravo zbog toga što je multietnička zajednica, kao država ne može da funkcionira u slučaju uspostavljanja isključivo nacionalnih teritorijalno-političkih i administrativnih bantustana i ekskluzivnih nacionalnih političkih stranaka. S druge strane, jasno je da BiH kao država, ne može biti ni anacionalna, kao ni njene institucije, također. Ovdje trebamo učiti od već uspostavljenih demokratskih država, koje, također, imaju multietničku strukturu stanovništva, kao što su Belgija i Švicarska. Svi građani Belgije i Švicarske su prema njihovim ustavima Belgijanci i Švicarci (nacije državljana) i kao članovi svojih građanskih političkih stranaka, koje učestvuju u institucijama vlasti, ali i očuvanju kulturnog identiteta etno-grupe u pogledu jezika, kulturne tradicije i običaja. Razumije se vodeći uvijek računa o tome da je svaki od njih kao pripadnik određene etnije ili jezičke grupe, ali i kao građanin, čovjek, jednako zaštićen u pogledu ostvarivanja svojih javnih i privatnih prava i sloboda. U tom pogledu imaju, ne samo zaštitu sudova i državnih upravnih organa, već kroz određenu parlamentarnu strukturu i demokratsku proceduru i zaštitu svojih kolektivnih etnokulturnih prava. Ali ne na račun prava druge etno grupe, i ne na štetu države, da ona ne može da funkcionira.

Bosna i Hercegovina se u institucionalnom pogledu danas nalazi na razmeđu uspostavljanja funkcionalne građanske institucionalne strukture, ali s mehanizmima zaštite kolektivnih nacionalnih prava, ili pred blokadom institucija i normalnog funkcioniranja države u ime navodnih nacionalnih interesa. Može se otvoreno postaviti pitanje: šta je stvarni interes jednog naroda u BiH? Da država funkcionira i time zadovoljava potrebe i interese svojih naroda i građana ili da država ne funkcionira čime dovodi u pitanje egzistencijalni opstanak svojih građana i naroda.

Prije nego što pokušamo dati odgovor na ovo pitanje presudno je da vidimo kako su neke demokratske države Zapada, koje su prosperitetne i u ekonomiji i u uživanju svojih građanskih prava i sloboda, kako pojedinačnih, tako i kolektivnih, uredile predstavljanje građana i grupnih interesa u državnoj strukturi odlučivanja. U Belgiji nema političke stranke Flamanaca i političke stranke Valonaca, postoje političke stranke građana kao individualnih političkih subjekata koji su se udružili u političku stranku, da metodama političke rasprave i drugačijeg političkog mišljenja ponude biračima svoj politički program upravljanja državnim, dakle, javnim poslovima, ako dobiju povjerenje birača. Niko od njih u takvoj političkoj stranci nije manje Valonac ili Flamanac, ako su se okupili na jednom građanskom političkom programu za koji od birača traže podršku. Birači se ne prebrojavaju po tome ko je Flamanac, a ko je Valonac, već da li je stranka dobila podršku potrebnog broja biračkog tijela. Koja stranka dobije većinu glasova birača, postaje vladajuća u datom mandatu, a druge postaju opozicija. Ako jedna stranka ne dobije dovoljan broj glasova da može sastaviti vladu, ona je prinuđena da pravi koaliciju s drugom strankom približno sličnog programa. Ne gleda se je li njoj dalo glasove biračko tijelo jednog ili drugog naroda. Zato se zapadna demokratija i naziva predstavničkom demokratijom, ne pojedinog naroda, već većine birača, kao građana, kao individualnih subjekata političkog odlučivanja.

Ako je riječ o narodima (nacijama), odnosno, etničkim ili jezičkim zajednicama, za njih se može govoriti da su kolektivni subjekt nekog prava, koje predstavljaju izabranici tog naroda, ali ne kao građani, već kao pripadnici dotičnog naroda, odnosno, etničke zajednice. Zato i postoji razlika između predstavničkog

doma, kao doma građana, i doma naroda, kao doma predstavnika više naroda. Ako se izbori provode za predstavnički dom, dom građana, potpuno je irelevantno kojem narodu pripadaju građani birači, jer oni biraju svoje građanske predstavnike u predstavnički dom.

Otuda u predstavničkoj demokratiji kakva je na Zapadu, ako jedna politička stranka sebe imenuje nacionalnom, a bori se za predstavnički dom parlamenta, ona rizikuje, da narod koji ona zastupa ne bude u poziciji da vlada, već u opoziciji, ako političke građanske stranke koje su joj bile suprotstavljene uspiju da samostalno ili u koaliciji obrazuju vladu koja će imati podršku većine u parlamentu.

Kao što Dejtonski sporazum ne poznaje nacionalne administrativne entitete, tako on, ako bi se strogo primjenjivale antidiskriminacijske klauzule, ne poznaje ni političke stranke koje članstvo u njoj diskriminiraju po bilo kom osnovu, a posebno, po nacionalnom i vjerskom. Otuda politička perspektiva BiH nije u nacionalnim strankama, niti u nacionalnim entitetima, kantonima i općinama, kao i nacionalnim institucijama, koje imaju javni, državni i politički značaj.

Ali to ne znači da u institucijama javne vlasti u multietničkom društvu ne treba osigurati, upravo iz razloga nediskriminacije, zastupljenost pripadnika različitih nacionalnih interesa. Ali tako da i institucija bude prohodna, funkcionalna, ali i da daje zaštitu nacionalnog interesa. U tom slučaju će se zahtijevati kompromisna odluka, ali ne i blokada odlučivanja.

U tom slučaju Bosni i Hercegovini bi najviše odgovarale multietničke stranke ili multietničke predizborne koalicije na svim nivoima vlasti koje bi ponudile jedinstvenu multietničku izbornu listu posebno za svaki nivo vlasti, što omogućava da Bošnjaci, Hrvati, Srbi i ostali glasaju kao građani – birači za jednu od tih lista, a ne za „svoje“ nacionalne stranke svake posebno.

5. Ustav BiH u čl. IV i V preferira entitete i etnije na račun države i građana, što je suprotno međunarodnom pravu, zbog čega država Bosna i Hercegovina nije funkcionalna

Dejtonski sporazum je na donjoj granici kompromisa nacionalne i građanske političke opcije za BiH. Sam Ustav BiH, kao dio aranžmana iz Dejtona, u tome nije bio konzistentan. Upravo ta nekonzistentnost proizilazi ustupcima ekstremnim nacionalnim opcijama koje su željele da razore državnost BiH. Naime, u članu IX stav 3. općih odredaba Ustava BiH piše: *«Funkcioneri imenovani na položaje u institucijama Bosne i Hercegovine u pravilu odražavaju sastav naroda Bosne i Hercegovine»*, dakle, naroda BiH, a ne naroda entiteta. Međutim, u članovima IV i V Ustava, kojim se uređuje sastav i izbor Parlamentarne skupštine i Predsjedništva Bosne i Hercegovine, uređeno je suprotno članu IX Ustava. Narodi BiH su podijeljeni po entitetima kao izbornim jedinicama, tako da je Bošnjacima i Hrvatima uskraćeno u Republici Srpskoj da se kandidiraju za Dom naroda i člana Predsjedništva iz reda Bošnjaka i Hrvata i da učestvuju u njihovom izboru, i obrnuto to je pravo uskraćeno Srbima u Federaciji, kada je riječ o izboru srpskih predstavnika u Dom naroda Parlamentarne skupštine i člana Predsjedništva BiH.

Ovakvo ustavno rješenje je suprotno Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda jer narušava političko pravo građana da biraju i da budu birani u organe vlasti na nivou države BiH na cijelom njenom prostoru, a ne samo u okviru entiteta. Ovo pravo proizilazi iz paragrafa 7. Dokumenta drugog sastanka Konferencije o ljudskoj dimenziji, Konferencije o sigurnosti i saradnji u Evropi, Kopenhagen (Copenhagen) 1990., *kojim se garantira da u svakoj državi članici OSCE-a za sva mjesta u najmanje jednom domu nacionalnog zakonodavstva bude slobodno takmičenje u direktnom glasanju (7.2.); garantiraju univerzalna i jednaka glasačka prava za sve punoljetne građane (7.3.) i poštovanje prava građana da se kandidiraju za političku ili javnu funkciju, individualno ili kao predstavnici političkih stranaka ili organizacija bez diskriminacije (7.5.).*

Ako se ovi članovi ustava amandmanskim promjenama ne usklade s presudom Ustavnog suda BiH (2000. godine), iako se presuda ne odnosi na njih, već na entitetske ustave, onda će se postići to, da će entiteti biti multietnički, a BiH neće biti multietnička zajednica građana. Njena multietničnost će biti posredovana multietničnošću entiteta. Kao posljedica toga je i Presuda Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Sejdić-Finci protiv Bosne i Hercegovine iz 2009. godine koja se odnosi na oba ova člana Ustava BiH.

Za ostvarivanje Ustavne odluke o konstitutivnosti sva tri naroda u BiH, smatramo čak važnijim uskladiti s tom odlukom čl. IV i V Ustava BiH, nego formalno uskladiti ustave entiteta s Ustavom BiH. Za sudbinu države i ravnopravnost sva tri njena naroda u BiH, smatramo važnijim da državne organe u BiH biraju svi građani BiH, s jednakim aktivnim i pasivnim biračkim pravom u više izbornih jedinica, nego da se u entitetima postigne ta ravnopravnost, a na nivou države zadrže sadašnja izborna prava po entitetima, a time nejednakost građana BiH.

Bez pasivnog i aktivnog biračkog prava svih građana u oba entiteta BiH u izboru državnih organa, nema građanina BiH, postojat će samo građani entiteta, a to znači trajnu opasnost za cjelovitost teritorijalnog integriteta i političku nezavisnost BiH. Ne samo da neće biti građanina BiH, već neće biti ni Bošnjaka, Srbi i Hrvata, za cijelu Bosnu i Hercegovinu, već samo Bošnjaci, Srbi i Hrvati u entitetima. Kao što smo citirali Ustav BiH (član 9. tačka 3.), riječ je o tome da funkcioneri imenovani na položaje u institucijama BiH, u pravilu, odražavaju sastav naroda BiH, a ne naroda entiteta.

Usklađivanje čl. IV i V Ustava BiH s Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, priznavanjem građanima i narodima BiH jednakog pasivnog i aktivnog biračkog prava doprinijelo bi unutarnoj političkoj reintegraciji BiH. Visoki predstavnik možda nije ni svjestan da je njegovo donošenje odluka o proglašavanju zakona bila posljedica greške u ustavnoj konstrukciji BiH – sadržanoj u čl. IV i V, jer su po njima birani organi Bosne i Hercegovine koji ne funkcioniraju, pa mora intervenirati visoki predstavnik.

Sljedeća konstrukciona greška Ustava, koja se, također, nalazi u članu IV stav 3. d) odnosi se na proceduru donošenja odluka u oba doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine: Predstavnički dom i Dom naroda. Naime, u oba doma se preferiraju entiteti na račun građana i naroda. Ako se zna da u Domu naroda dolaze delegacije tri konstitutivna naroda izabrana u parlamentima entiteta, a u Predstavnički dom dolaze predstavnici građana izabrani od birača iz oba entiteta, nelogičnim se čini uslovljavati odluku saglasnošću, najmanje jedne trećine glasova delegata ili članova s teritorije svakog entiteta. Naime, predstavnički dom u parlamentarnoj demokratiji, svugdje gdje on postoji, predstavlja građane kao političke subjekte, to su domovi građana, birača u najširem smislu riječi. U predstavničkim se domovima odlučuje većinom onih koji su prisutni i koji glasa-ju. Uslovljavanjem odluke saglasnošću jedne trećine glasova iz entiteta, gubi se politički subjektivitet građanina. Na taj način se Predstavnički dom kao dom građana pretvara u dom *entiteta*, a Dom naroda iako dom *naroda*, se također pretvara u dom *entiteta*. Iz prvog je izbačen politički interes građanina, a iz drugog politički interes naroda. Za rješavanje političkog interesa naroda data je mogućnost da se postavi pitanje «vitalnog interesa» jednog od tri naroda (član IV, stav 3e.). Međutim, građani nemaju nikakve ustavne mogućnosti da kroz Parlament izraze svoj interes. Zato nije čudo da oni zbog toga često izlaze na ulicu ili zaprečavaju glavne saobraćajnice i na taj način pokušavaju da njihov interes dođe do ušiju Vlade i Parlamentarne skupštine BiH.

Ništa bitno ne mijenja u našem zaključku o defektnosti ovakvog rješenja ni ustavna norma (član IV-3d), da ukoliko odluku donese većina delegata ili članova jednog od domova, u kojoj nije uključena jedna trećina glasova delegata ili članova sa teritorije svakog entiteta, odluka će važiti pod uslovom da glasovi protiv odluke ne uključe dvije trećine ili više delegata ili članova izabranih iz svakog entiteta. To nam liči na onu narodnu kad se nešto «preljeva iz šupljeg u prazno». Ova normativna ekvilibiristika ništa neće pomoći da interes građanina, birača, bude predstavljen u Predstavničkom domu, a naroda u Domu naroda.

Ovakav način odlučivanja u Predstavničkom domu bosanskog parlamenta učinio je taj dom nefunkcionalnim i nepropusnim bastionom onih političkih opcija koje su vodile rat protiv države Bosne i Hercegovine želeći je zbrisati s geografske karte svijeta. Zato nije čudo što opstruiraju donošenje bitnih zakona na nivou države. To je pravi razlog zbog koga je visoki predstavnik donio sve važnije zakone Bosne i Hercegovine, jer predstavnici izabrani u Republici Srpskoj i Herceg Bosni su bili protiv tih zakona. Razumije se uz nastojanje da samu Republiku Srpsku, iako entitet, afirmiraju kao suverenu državu ili da HDZ tim opstrukcijama isposluje zaseban hrvatski entitet. Da ovakva odredba postoji u ustavima SAD, Njemačke i Ruske Federacije nijedna od ovih država ne bi mogla funkcionirati, a one su bile sponzori ovakvog rješenja za BiH u Dejtonu.

Naime, iz koncepta Ustava BiH proizilazi da su precizno podijeljene nadležnosti između entiteta i države. I ono što je u nadležnosti države treba da odlučuju predstavnici građana sa cijelog prostora BiH, vodeći računa o njihovom ukupnom interesu kroz sagledavanje interesa Bosne i Hercegovine kao cjeline, bez obzira na entitete, jer entiteti imaju svoje nadležnosti i neka o njima i odlučuju. Čak prema Ustavu BiH, entiteti imaju i pretpostavljenu nadležnost o svim pitanjima kojima se ne odlučuje na državnom nivou. Kroz donošenje državnih zakona, osigurava se ravnopravnost naroda i građana, a ne entiteta. To je najbolji način da se napravi ravnoteža između onog što nazivamo političkim interesom građana i političkim interesom naroda, ali na nivou cijele države Bosne i Hercegovine.

Evo iz tih razloga je neophodno da visoki predstavnik i OSCE pomognu usklađivanje ove tri konstrukcione greške Ustava BiH s navedenom Evropskom konvencijom. Ako su ove konstrukcione greške bile svjesno projektovane radi uspostavljanja mira u BiH 1995. godine, one će, ako se ne uklone dovesti u pitanje statiku zgrade koja se zove Bosna i Hercegovina i biti razlogom stalnih frustracija koje mogu dobiti i neželjene oblike. Neka nam primjer s HDZ-om i njihovom tzv. Hrvatskom samoupravom i ka-menovanje učesnika postavljanja kamena temeljca za džamiju u Trebinju i Banjoj Luci budu ozbiljna opomena, da se te konstrukcione greške moraju pod hitno ispraviti da bi se BiH upisala u red

normalnih država i mogla biti politički samoodrživa i bez prisustva OHR-a u BiH, u skladu sa međunarodnim pravom.

Ne treba zanemariti ni činjenicu da zbog ovih konstrukcionih grešaka u Ustavu BiH, nastalih u Dejtonu, Milorad Dodik i njemu slični promoviraju politiku secesije jer je BiH po njima nemoguća država, a sami nisu spremni da se u normalnoj proceduri ustavnih promjena te odredbe koje su i inače u suprotnosti sa Evropskom konvencijom za zaštitu osnovnih sloboda i ljudskih prava uklone. Uglavnom zbog čl. IV i V u svome ustavu Bosna i Hercegovina dobro kasni na putu prema euroatlantskim integracijama, a na unutrašnjem planu koči njen ukupni razvoj što frustrirajuće djeluje na građanstvo koje protestuje na ulici jer svoja prava ne mogu ostvariti putem institucija sistema.

6. Neophodno prestrukturiranje institucija i državnih organa Bosne i Hercegovine

Republika Bosna i Hercegovina u vrijeme sticanja nezavisnosti 6. aprila 1992. godine imala je dvostepenu organizaciju državne vlasti: općinske (109) i republičke organe državne vlasti, a Sarajevo kao glavni grad imalo je status Grada sa deset općina. Dejtonskim sporazumom Federacija BiH i Republika Srpska legitimirane su u obliku entiteta, čime im je oduzeto obilježje samoproglašanih država i svedene su na oblik administrativno-političkog entiteta sa pravom na unutrašnju autonomnu organizaciju vlasti u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine. Entiteti su bili obavezni da svoje ustave usklade sa Ustavom Bosne i Hercegovine u roku tri mjeseca odnosno do 14. marta 1996. godine. Kako nisu bile predviđene sankcije, udnosno prestanak važenja neusklađenih normi entitetskih ustava sa Ustavom Bosne i Hercegovine po sili samog Ustava BiH, to se ovi ustavi ni do danas nisu upotpunosti usaglasili sa Ustavom Bosne i Hercegovine, a ni sa Odlukom Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti Bošnjaka, Srba i Hrvata na cijelom teritoriju BiH, donesene 2000. godine.

Zadržavanje tih državnih atribucija od strane entiteta i danas je aktuelno i pored svih intervencija kako Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, Ustavnog suda Bosne i Hercegovine i Visokog predstavnika međunarodne zajednice u Bosni i

Hercegovini. Nameće se neophodnim prestrukturiranje institucija i državnih organa Bosne i Hercegovine, kojim će se omogućiti politička samoodrživost države Bosne i Hercegovine i njenih institucija, kao i njihovo funkcioniranje bez vojnog prisustva i OHR u Bosni i Hercegovini, i time se približiti evropskim demokratskim standardima u organizaciji državne vlasti. Ovo prestrukturiranje institucija i organa vlasti BiH mora se temeljiti na ustavno-pravnoj i političkoj teoriji i praksi demokratskih zemalja; na specifičnostima Bosne i Hercegovine u kojoj ravnopravno žive tri etničke zajednice i «ostali» kao i općeprihvaćenim milenijskim vrijednostima i političkoj i kulturnoj tradiciji bosanskohercegovačkog društva.

Smatramo neophodnim da umjesto sadašnjeg kolektivnog šefa države Bosna i Hercegovina ima inokosnog šefa države-predsjednika. Ova inovacija zahtijeva da se ujednači trajanje mandata predsjednika države, predsjednika predstavničkog doma parlamenta, predsjednika doma naroda i premijera vlade, s tim što će ove četiri funkcije u istom mandatu biti podijeljene između pripadnika tri etničke zajednice i «ostalih». Etničke zajednice i «ostali» bi se na tim funkcijama rotirali nakon isteka ustavom utvrđenog mandata (4 godine), s tim što bi se moglo predvidjeti da se etnički mandat na istim funkcijama može obnoviti još jedanput. Na isti način to treba učiniti i sa funkcijama predsjednika Ustavnog suda BiH, Državnog suda Bosne i Hercegovine, Državnog javnog tužioca BiH i Ombudsmena BiH.

Da bi se zakonodavna vlast učinila efikasnom i racionalnom neophodno je podijeliti današnju nadležnost Parlamentarne Skupštine BiH između Predstavničkog doma i Doma naroda, tako što će biti uvedeno jednodomo, umjesto dvodomog donošenja zakona. Da se Predstavničkom domu daju u nadležnost pitanja od općeg domaćeg i međunarodnog političkog značaja, a Domu naroda pitanja koja su od vitalnog nacionalnog interesa. Da bi se izbjegla blokada odlučivanja zakonodavne vlasti neophodno će biti ugraditi ustavni mehanizam da prijedlog zakona koji nakon tri uzastopna glasanja ne dobije većinu u parlamentu, a predsjednik države ocijeni da bi zbog toga mogla nastati nenadoknadv šteta za državu i njeno stanovništvo, donese ukaz o proglašenju prijedloga zakona kao zakona sa privremenim trajanjem dok ne

bude izglasan u parlamentu. Time bi današnja ovlašćenja OHR, odnosno Visokog predstavnika međunarodne zajednice u Ustavu BiH bila uređena kao nadležnost predsjednika države.

Kad je riječ o Vijeću ministara njega treba organizirati kao Vladu Bosne i Hercegovine i današnjem njenom sastavu treba dodati ministarstvo nauke i tehnologije, ministarstvo kulture i sporta, ministarstvo obrazovanja, ministarstvo rada, zdravlja i socijalne zaštite, ministarstvo privrede i ministarstvo trgovine i turizma.

Odredbe Ustava BiH o pretpostavljenoj nadležnosti entiteta se zloupotrebljavaju od strane entiteta koji Bosni i Hercegovini kao suverenoj državi negiraju pravo da zakonom uređuje i institucionalizira neke društvene oblasti u kojima država Bosna i Hercegovina ima svoje međunarodne obaveze kao subjekt međunarodnih odnosa (član III-5a Ustava BiH). Kao što su obrazovanje, nauka, socijalna zaštita, sport, kultura, rad i zdravstvo koje su danas u nadležnosti entiteta. Entiteti su te nadležnosti uzurpirali od države BiH u vrijeme rata kada su sebe proglasili državama i u svoje ustave to unijeli kao samo svoje nadležnosti. Zato je potrebno ukinuti pretpostavljenu nadležnost entiteta u korist države, a zakonima dimenzionirati nadležnost entiteta u tim oblastima. Ovo i radi nesmetane saradnje države sa Evropskom unijom.

Prema odredbama Ustava BiH iz člana III. 5. a), proizilazi da su u nadležnosti države sva pitanja u kojima se BiH kao država pojavljuje u svojstvu suverene države i međunarodnim pravnim subjektom i time odgovornom pred međunarodnom zajednicom i njenim organizacijama u pitanjima kao što je sport, obrazovanje, kultura, nauka, zdravstvo itd. Zato Bosna i Hercegovina treba da ima izgrađene pored entitetskih i svoje institucije iz ovih oblasti, kako bi kao država mogla odgovoriti međunarodnim obavezama i utvrditi jedinstvene standarde za cijelu zemlju, a koji odgovaraju standardima Evropske unije u koju želi da uđe, kao i euro-atlantski sigurnosni sistem. Kao i vođenje državne politike u ovim oblastima.

Nije u BiH moguće praviti civilno društvo u skladu sa evropskom demokratskom tradicijom, ako svi članovi njenog

društva nemaju jednaka građanska prava i osnovne slobode na državnom nivou kao i jednaku pravom osiguranu institucionalnu zaštitu za ostvarivanje tih prava. To država može postići svojim jedinstvenim zakonodavstvom i izgradnjom institucionalnog mehanizma za jednak pristup u ostvarivanju tih prava. U tom smislu potrebno je ukinuti entitetsko državljanstvo jer entiteti nisu države, niti je BiH savezna država. Bosna i Hercegovina jeste složeno multietničko i multikonfesionalno društvo, ali ona nije složena država tipa federacije ili konfederacije, već prosta decentralizirana država, danas podijeljena na dva entiteta, a sutra moguće u četiri historijske i ekonomske regije: Tuzlansku, Banjalučku, Mostarsku i Sarajevsku, kako je Bosna i Hercegovina administrativno bila organizirana jedno vrijeme poslije Drugog svjetskog rata (1949-1952), da bi one bile ekonomski samoodržive, u skladu sa evropskim standardima koji se odnose na regije.

Zaključak

Ovim razmatranjima smo ukazali na značaj kontinuirane institucionalne izgradnje države BiH prema demokratskim standardima u skladu sa domaćim i međunarodnim pravom. Bosna i Hercegovina je, dakle, kao nezavisna i suverena država, neupitna, a njeno unutrašnje uređenje će biti kako se dogovore njena tri naroda i ostali kao i njeni građani.

Literatura

a) Knjige

1. Kasim Begić, Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1997.
2. Derek Chollet, Tajna povijest Daytona, izd. Golden marketing-tehnička knjiga, Zagreb, 2007.

3. Muhamed Filipović, Bosna i Hercegovina-najvažnije geografske, demografske, historijske, kulturne i političke činjenice, izd. Compact-E, Sarajevo, 1997.
4. Richard Holbrook, Završiti rat, izd. Šahinpašić, Sarajevo, 1998.
5. Omer Ibrahimagić, Državnopravni i politički razvitak Bosne i Hercegovine, izd. AUTOR, Sarajevo, 2009.
6. Omer Ibrahimagić, Dejton=Bosna u Evropi, Pravna suština Dejtona (na bosanskom i engleskom jeziku), izd. VKBI, Sarajevo, 2001. godine.
7. Brendan Simms, Najsramniji trenutak-Britanija i uništavanje Bosne, izd. Buybook i Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, u saradnji sa: The Bosnian Institute, London, Sarajevo-Beograd, 2003.
8. Edin Šarčević, Ustav i politika, izd. Kult B-VKBI, Sarajevo, 1997.

b) Dokumenti i normativni akti

1. Dejtonski mirovni sporazum, izd. JP NIO Službeni list RBiH, Sarajevo, 1996.
2. Statistički bilten, broj 1934/JUISNN0084-4365), Prvi rezultati popisa stanovništva 1991., Savezni zavod za statistiku, Beograd 1991.
3. Odluka o raspisivanju republičkog referenduma za utvrđivanje statusa Bosne i Hercegovine, „Službeni list RBiH“, broj 2, 27. marta 1992.
4. Rezultati referenduma objavljeni 6. marta 1992., „Službeni list RBiH“, broj 7, 27. marta 1992.
5. Sažetak mišljenja Arbitražne komisije; 10-15. januara 1991., Vidi: Politički sistem BiH, knj. 1.
6. Odluka o priznavanju državnosti Bosne i Hercegovine, „Službeni list SRBiH“, 20. decembra 1991. Sarajevo.

7. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Rim, 4. studenoga 1950.), izd. Ministarstvo vanjskih poslova Hrvatske, Zagreb 1996.
8. Mišljenje o ustavnoj situaciji u Bosni i Hercegovini i ovlaštenjima visokog predstavnika, Venecijanske komisije (mart 2005.), izd. Ured Vijeća Evrope u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2005.

PRAVNE ČINJENICE KOJIM SE POTVRĐUJE VLASNIŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE NA KRUŠEVICU I SUTORINU

Ovih dana, tačnije 24. februara zakazana je Javna rasprava u Komisiji za ustavna pitanja Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH o vlasništvu dviju k.o. Kruševice i Sutorine za koje se spore Crna Gora i Bosna i Hercegovina.

Imajući u vidu kontroverzna mišljenja u našoj javnosti o ovom pitanju, uvidom u historijski literaturu i pravnu regulativu, utvrdio sam nekoliko pravnih činjenica kojim se potvrđuje pravo vlasništva Bosne i Hercegovine nad Kruševicom i Sutorinom. Ove svoje nalaze nudim na uvid javnosti kao svoj doprinos raspravi o ovom pitanju.*)

1. Berlinski kongres je 1878. godine donio odluku (član 25) da Austro-Ugarska umjesto Osmanskog carstva preuzme upravljanje Bosnom i Hercegovinom i tom prilikom je utvrdio granice Bosne i Hercegovine prema Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori sa dva izlaza na Jadransko more kod Neuma i Sutorine koje i danas važe ako nisu mijenjane odlukom Narodne skupštine BiH u skladu sa Ustavom.

2. U julu 1878. godine Berlinski kongres predao je svoj Operat o Bosni i Hercegovini Austro-Ugarskoj monarhiji kojoj se odobrava da Bosnu i Hercegovinu zaposjedne i njome upravlja.

*) Ovaj tekst sam poslao 10. februara 2015. godine glavnoj i odgovornoj urednici Vildani Selimbegović s molbom da ga objavi u nekom od izdanja „Oslobođenja“. Međutim, ovaj prilog iz meni nepoznatih razloga nije objavljen.

3. Prvog novembra 1918. godine Austrougarski vojni upravitelj Bosnom i Hercegovinom general Sarkotić predao je upravu nad Bosnom i Hercegovinom Narodnom vijeću Bosne i Hercegovine u granicama utvrđenim na Berlinskom kongresu.

4. Odlukom Narodnog vijeća Bosna i Hercegovina je sa granicom utvrđenom na Berlinskom kongresu ušla 1. decembra 1918. godine u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

5. Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca iz 1921. godine članom 135. stavom 3. uređuje: „Zakonom o razgraničenju oblasti, Bosna i Hercegovina će se razdeliti u oblasti u svojim sadanjim granicama“.

„Isto tako, ako se podela zemlje vrši uredbom, po ovom članu, Crna Gora iz 1913. godine sa Bokokotorskim a bez okruga pljevaljskog i bjelopoljskog važiće kao oblast i vršiće funkciju oblasti po ovome Ustavu“ (član 135. stva 2.).

Kao što je poznato tadašnji trebinjski srez sa administrativnom općinom Primorska sa dvije katastarske općine Kruševica i Sutorina teritorijalno je pripadao oblasti Mostar u BiH.

6. Kralj Aleksandar Karađorđević 6. januara 1929. godine izdaje svoju Proklamaciju kojom obznanjuje da Ustav Kraljevine SHS prestaje da važi, Narodnu skupštinu raspušta, a političke stranke se zabranjuju i zavodi ličnu vlast.

Iste godine 3. oktobra 1929. godine kralj donosi „Zakon o nazivu i podeli Kraljevine na upravna područja“ kojim mijenja naziv države u „Kraljevina Jugoslavija“, a uprave područja u 9 banovina, od kojih teritoriju Bosne i Hercegovine dijeli u četiri banovine: Primorsku sa sjedištem u Splitu, Vrbaska sa sjedištem u Banja-Luci, Drinsku sa sjedištem u Sarajevu i Zetsku sa sjedištem u Cetinju.

7. Zetskoj banovini pored teritorija crnogorske oblasti iz gore navedne tačke 5. pridodati su još Srez dubrovački iz Hrvatske i Srez trebinjski iz Bosne i Hercegovine (Oblast Mostar).

Ministar unutrašnjih poslova Kraljevine Jugoslavije donio je 25. septembra 1936. godine svoju Uredbu: „Na osnovu stava 2 paragrafa 50 Finansijskog zakona za 1936/37 godinu a po

odobrenju Ministarskog saveta propisujem Uredbu...o promeni područja u Zetskoj...banovini...

Član 4 – Opština primorska izdvaja se iz Sreza trebinjskog i pripaja Srezu bokokotorskom u sastav Sreske ispostave u Herceg Novom" (III br. 33727, 25 septembar 1936 godine Beograd).

Poslije donošenja navedene uredbe Ministar finansija konstatuje da su te promjene u poreskom pogledu izvršene Rješenjem br. 67341/III od 12. decembra 1936. godine. Ministar finansija dalje propisuje:

„Da bi se stanje u katastru zemljišta podudaralo sa stanjem u političko-upravnom i poreskom pogledu, na osnovu paragrafa 32 Zakona o organizaciji finansijeske uprave

Rešavam

da se u katastarskom pogledu:...Opština primorska, koju sačinjavaju katastarske opštine Kruševica i Sutorina, izdvoji iz područja Katastarske uprave u Trebinju i pripoji području Katastarske uprave u Kotoru („Službene novine Kraljevine Jugoslavije“, 1937, Broj 54-XVII, sreda, 10. mart, u Beogradu).

Takvo stanje je ostalo do danas, iako Opština primorska sa dvije k.o. Kruševica i Sutorina nikada nije bila ranije u katastru Crne Gore kao političke jedinice već u Bosni i Hercegovini.

8. Bosna i Hercegovina je na Prvom zasijedanju ZAVNO-BiH-a 25. novembra 1943. godine obnovila svoju državnost u granicama utvrđenim na Berlinskom kongresu sa dva izlaza na Jadransko more kod Neuma i Sutorine.

9. Predsjedništvo AVNOJ-a je 24. februara 1945. godine razmatrajući granice federalnih jedinica unutar Demokratske federativne Jugoslavije odlučilo da su granice Bosne i Hercegovine one koje su utvrđene na Berlinskom kongresu.

10. Ustav FNRJ iz 1946. godine uređuje (član 12) da promjenu granica između republika potvrđuje Narodna skupština Jugoslavije.

11. Ustav Narodne republike Bosne i Hercegovine iz 1946. godine (član 13) uređuje da o promjeni granice BiH odlučuje Narodna skupština BiH.

12. O granici između Crne Gore i BiH kojom se iz sreza Trebinje izdvaja Opština Primorska sa dvije katastarske općine Kruševica i Sutorina i prenosi u katastar Crne Gore nije odlučivala Narodna skupština BiH kako je uređeno Ustavom BiH iz 1946. godine.

13. U procesu raspada SFRJ Bosna i Hercegovina je međunarodnopravno priznata kao nezavisna i suverena država u granicama utvrđenim na Berlinskom kongresu, jer te granice nisu mijenjane saglasno procedurama utvrđenim u ustavima SFRJ i Republike Bosne i Hercegovine na području Kruševice i Sutorine.

14. Na ovu činjenicu nema nikakvog uticaja Mišljenje broj 3 Badinterove komisije jer ona nije bila nadležna da arbitrira u pitanju granica između republika, već da daje samo mišljenje da li republike ispunjavaju uslove propisane u Deklaraciji Evropske zajednice od 16. decembra 1991. godine da bi mogle dobiti međunarodno priznanje, a odluke je donosila EZ, a ne Badinterova komisija.

„Oslobođenje“ od 14. januara 1992. godine je objavilo Badinterovu znakovitu izjavu datu sredinom decembra 1991. godine da „njegova“ komisija nije „prava arbitražna komisija“ u njenom punom značenju u međunarodnom pravu, jer je osim pravnih izvora i regula kojim se rukovode arbitraže, u ovom slučaju naglašena osjetnija primjena općih pravnih principa pa i uzimanje u obzir političke konstelacije. (Vidi: Kasim I. Begić, Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma, izd. Bosanska knjiga, Sarajevo 1997., str. 36, bilješka 4)

15. Otuda Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je u prilici da prvi put nakon 552 godine, kao legitimno narodno predstavništvo, odlučuje o granici Bosne i Hercegovine sa njenim susjedima, imajući u vidu da su do danas granice Bosne i Hercegovine iste one granice koje su utvrđene na Berlinskom kongresu

1878. godine sa dva izlaza na Jadransko more kod Neuma i Sutorine.

16. Predlažemo da Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine zauzme stav da polazište od kojeg treba poći u utvrđivanju granica Bosne i Hercegovine sa susjedima budu granice utvrđene na Berlinskom kongresu 1878, uzimajući u obzir samo one promjene granice ako su izvršene u skladu sa Ustavom FNRJ (SFRJ) i Ustavom Narodne Republike Bosne i Hercegovine (SR-BiH).

MIŠLJENJA GRUPE ZA STRATEGIJU

MIŠLJENJE 1.

O statusu republičkih javnih ustanova u oblasti kulture

Federalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta izradilo je Informaciju o statusu republičkih javnih ustanova u oblasti kulture čije je sjedište na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, sa zahtjevom da se utvrdi ko će nad njima preuzeti prava i obaveze osnivača - Federacija ili Kanton.

Razmatrajući navedenu Informaciju, slobodni smo saopćiti svoje mišljenje:

1. Propise kojim su osnovane republičke institucije mogu mijenjati samo odgovarajući organi države Bosne i Hercegovine. Oni treba propisom iste pravne snage da odluče hoće li navedene institucije nastaviti svoj rad kao institucije države Bosne i Hercegovine ili će biti ukinita važnost propisa kojim su te institucije obrazovane, s tim da se da primjeren rok do kojeg će taj propis važiti.

2. Tek donošenjem takvog propisa, u roku koji je ostavljen, u kojem će institucija prestati postojati, Federacija, odnosno, kanton treba da donesu svoj propis kojim preuzimaju osnivačka prava nad navedenim institucijama. Ukoliko federalni ili kantonalni propis ne bi bio donešen u navedenom roku, te institucije bi, kada protekne ostavljeni rok, prestale raditi po sili zakona.

3. Smatramo da je obaveza bošnjačkih predstavnika u Vijeću ministara Bosne i Hercegovine da iniciraju donošenje odgovarajućih propisa na nivou države Bosne i Hercegovine, jer su Bošnjaci najviše zainteresirani za nastavak života ovih institucija, kojim se ojačava državnost Bosne i Hercegovine u sferi kulture.

4. Dok se ne riješi pitanje buduće egzistencije ovih institucija, bošnjački predstavnici u kantonu i Federaciji treba jed-

nokratnim finansijskim potporama pomoći ovim institucijama da prežive do konačnog rješenja.

Sarajevo, 28.04.1997. godine

Grupa za strategiju^{*)}

^{*)} Na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu je početkom 1997. godine osnovan **Centar za strategiju i međunarodne odnose** u okviru kojeg su djelovale dvije grupe naučnih radnika: Grupa za strategiju i Grupa za međunarodne odnose.

U Grupi za strategiju djelovali su: prof. dr. Kemal Hrelja, prof. dr. Omer Ibrahimagić, prof. dr. Muhamed Karamehmedović, prof. dr. Esad Zgodić, prof. dr. Mujo Slatina, prof. dr. Ibrahim Bušatlija, prof. dr. Jusuf Žiga i Mehmedalija Hadžić, prof. Grupom je rukovodio prof. dr. Omer Ibrahimagić, a administrativni sekretar bio je dr. Saša Leskovic. Zavisno od problema, kojim se Grupa bavila na svojim sesijama, povremeno su na poziv u radu Grupe sudjelovali još: prof. dr. Muzafer Mujić, prof. dr. Kasim Trnka, prof. dr. Muhamed Nuhić, prof. dr. Suad Arnautović, dr. Zlatko Hadžidedić i mr. sc. Mesud Ribić.

Grupa je za nepune dvije godine donijela 38 Mišljenja iz različitih oblasti društvenog života za koje je smatrala da bi mogla biti od pomoći raznim organima i organizacijama u donošenju njihovih odluka. Mišljenja su dostavljana najodgovornijim ličnostima na različitim državnim, političkim i društvenim položajima u tom vremenu.

Svih 38 Mišljenja se prvi put javno objavljuje u ovoj knjizi.

MIŠLJENJE 2.

Islamski post i javni život

Imajući u vidu činjenicu da je islam živa, prema svijetu i životu okrenuta religija u kojoj se duhovna - osobna i intimna - i društvena - javna i interakcijska - komponenta stalno isprepliću,

- da je islamski post jedna od pet temeljnih islamskih dužnosti čiji je cilj da čovjeka vraća prirodnom stanju, odnosno njegovoj suštini i duhovnoj i društvenoj komponenti, da predstavlja vid samodiscipline koja uspostavlja prirodnu ravnotežu tijela i duha te da je istodobno i duboka lična stvar pojedinca i njegova odnosa sa Bogom uzvišenim i samim sobom;

- da se sve više uočava tendencija zastranjivanja i zloupotrebe posta i mjeseca ramazana u vidu remećenja uobičajenog ritma javnog života (npr. kršenje radne discipline, odlaganje poslova, nervoza, neodgovornost pojedinih javnih djelatnika kao i druge anomalije u normalnom suodnošenju među ljudima), a da se sve to pokušava "pokriti" i legitimirati činjenicom da njihovi protagonisti upražnjavaju ramazanski post;

- da je u našoj bošnjačkoj tradiciji duboko sadržano dosljedno poštivanje posta i mjeseca ramazana i da naši preci nisu remetili svakodnevne poslove i javne odnose i nisu im služili kao isprika ni najteži fizički poslovi (postilo se i u dugim ljetnim danima kada bi se želo žito, okopavao kukuruz ili sadijevalo sijeno), a u vrijeme posta izbjegavali i samo rashlađivanje vodom jer - i "koža pije vodu",

MIŠLJENJA SMO:

- da je potrebno očuvati duboki smisao islamskog posta i dostojanstvo mjeseca ramazana u životu Bošnjaka i u kontekstu islama kao žive, posvjetovljene religije;

- da se ne bi smjelo dopustiti da i u nas zaživljavaju i preovladavaju neke druge, našoj sredini daleke i nepoznate pojave i uzusi kod kojih se u mjesecu ramazanu bukvalno zamjenjuju dan i noć i zamiru dnevne aktivnosti;

- da se u vrijeme Ramazana osigura puni radni angažman državne administracije, javnih ustanova i uopće institucija javnog života;

- da se shodno navedenom angažiraju odgovorni u državnim organima i javnim ustanovama da to i osiguraju.

Sarajevo, 15.05.1997. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 3.

Briga o Bošnjacima nastanjenim pod kontrolom HVO i VRS

Bošnjaci nastanjeni u području pod kontrolom HVO i Vojске RS su ljudi bez prava. Ukoliko mi Bošnjaci koji smo nastanjeni na teritoriji pod kontrolom Armije BiH ne budemo preuzeli brigu o njima, u jednom dužem periodu Bošnjaci će se tamo ili asimilirati ili emigrirati u druge zemlje. Da bi biološki opstao, u interesu bošnjačkog naroda, jeste da očuva cjelovitu državu Bosnu i Hercegovinu. Bez očuvanja postojećeg bošnjačkog stanovništva i bez povratka Bošnjaka na teritoriju pod kontrolom HVO i VRS, Bosna će biti u stalnoj opasnosti da bude podijeljena po etničkim zajednicama i time u daljoj perspektivi nestane kao geografski i politički pojam.

Da bi smo olakšali našem narodu život u tim područjima, osigurali minimalne pretpostavke za njegov opstanak i budući razvoj i stimulirali povratak izbjeglica, smatramo neophodnim da se u nevladinim organizacijama, u kantonima i općinama, razmotri mogućnost iznalaženja modela staranja i brige oBošnjacima na području pod kontrolom HVO i VRS.

MIŠLJENJA SMO:

-Da odgovarajući broj razvijenijih općina i gradova pod kontrolom Armije BiH preuzme brigu i staranje nad Bošnjacima u jednoj od općina odnosno gradova pod kontrolom HVO i VRS.

- Ta bi se briga ogledala u otvaranju vlastitih pogona za zapošljavanje Bošnjaka na tom području, staranje o obrazovanju, pružanju zdravstvene zaštite, kulturnim vezama, razvojem komunikacija između dotičnih mjesta, međusobnih posjeta djece i omladine, raznih društava i organizacija i sl.

- Za realizaciju ovog projekta neophodno je da se provede aktivnost u rukovodstvima općina i kantona, kao i u okviru SDA, Islamske zajednice, "Preporoda", „Merhameta“, Asocijacije općina i gradova Bosne i Hercegovine i da se u nadležnim organima donesu potrebne odluke.

- Grupa za strategiju neposredno ili putem svojih eksperata stoji na raspolaganju da pomogne u operacionalizaciji projekta.

Sarajevo, 9.06.1997. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 4.

Obilježavanje stratišta i umrlih Bošnjaka

Nad Bošnjacima su stoljećima vršeni masovni zločini, koji su bili rezultat plana neprijatelja da nas unište na ovim prostorima i izbrišu svaki trag o našem postojanju. Brojna stratišta Bošnjaka razasuta su svuda gdje oni žive ili su ranije živjeli. Najveći broj tih stratišta nikada nije obilježen pa prema tome ni sačuvan u našem kolektivnom pamćenju.

Ova, neizvjesna životna sudbina tjerala je Bošnjake na stalni muhadžirluk. Tako su zauvijek napustili brojna mjesta i izgubili ogromnu teritoriju.

Istovremeno, takva sudbina ih je natjerala da se u svom životu mnogo više vežu za vjeru svoju, nego li za zemlju. Međutim, sada je nastupilo vrijeme kada su postali svjesni da bez vlastite zemlje može doći u pitanje i sam biološki opstanak pa time i islam na ovim prostorima.

Da bi naš odnos prema vlastitom tlu bio čvršći i da bi naše kolektivno pamćenje o vlastitom stradanju bilo neprekinuto, potrebno je, između ostalog, obilježiti sva mjesta na kojima smo stradali kroz povijest. Ova spomen-obilježja trebaju da podsjećaju i opominju generacije Bošnjaka i tako im pomognu da, usprkos mijenjanju vremena i utjecaja sredine i tuđih običaja, ne izgube svoj bošnjački identitet.

U bošnjačkoj tradiciji je poznato da se spomen na poginulog ili umrlog čuva na taj način što se u znak sjećanja na nj podigne hajrat u vidu trajnog donošenja koristi, umjesto što se slijede islamu tuđi običaji podizanja reprezentativnih grobnica obloženih skupocjenim mermerom. Posljednjih decenija, pod utjecajem okruženja, mezarevi muslimana, po skupocjenim mermernim grobnicama, skoro se ne razlikuju od katoličkih i pravoslavnih grobalja i grobnica.

Imajući u vidu navedeno, sagledavajući potrebu vraćanja islamskoj tradiciji i vodeći računa o našem strateškom cilju da se stradanja ne zaborave,

MIŠLJENJA SMO:

- da na mjestima masovnog stradanja Bošnjaka tokom posljednje agresije, treba podizati spomen-obilježja na taj način što će se na tim mjestima saditi drveće i taj prostor proglasiti spomen-parkom u funkciji građana, sa imenima nastradalih na spomen ploči ili jednim manjim spomen-objektom u kome će se držati knjiga nastradalih, sa posebnom knjigom žalosti;

- da se na mjestu individualnog ili kolektivnog pomena na šehide i poginule ili umrle Bošnjake podižu spomen-česme ili šadrvani, kao i drugi objekti koji će služiti kao mjesta okupljanja i susretanja naših ljudi (Markale, Kapija);

- da se nad rijekama koje su postale grobnice velikog broja Bošnjaka podižu mostovi i pješački prijelazi kao spomen obilježja za nastradale a, istodobno, i kao korist za žive;

- da se u gradovima, na mjestima nastradalih, tamo gdje je to moguće, podignu ružičnjaci a na trotoarima postave cvijetne žardinjere kao trajno spomen obilježje;

- da se u gradovima na mjestima masovnog stradanja podignu prikladna trajna spomen - obilježja na kojima će gosti grada i drugi građani polagati cvijeće ili zasaditi spomen drvo;

- da se u svim mjestima, općinama, kantonima naprave mape otisaka "crvenih ruža" od granata kojim će se pokazati intezitet divljaštva u rušenju gradova, radi podsjećanja nadolazećim generacijama, a posjetiocima i turistima pružiti, na taj način, informaciju više o stradanju tih gradova;

- Bošnjake treba odgajati da umjesto ulaganja sredstava u skupe grobnice svojih najmilijih, novac ulažu u zajednička spomen obilježja na kojima će biti upisano ime njihovog rahmetlije,

a ta spomen obilježja biti od koristi živima kao trajno sjećanje rodbine i sugrađana na njega;

- potrebno je izgraditi ili obnoviti spomen obilježja na mjestima stradanja Bošnjaka u ranijim pogromima kada to nismo smjeli ili mogli, kako bi se i ta mjesta i njihovi stradalnici urezali u naše kolektivno pamćenje.

Sarajevo, 3.07.1997. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 5.

O bosanskoj naciji

Znajući da ljudi nisu samo objekt Historije, te da se osviješćenom državnom kulturnom politikom mogu suoblikovati povijesni procesi,

svjesni da reverzibilni povijesni procesi nisu mogući i da nije moguća obnova povijesno prevladanih koncepcija kakve su bile koncepcije bošnjaštva u 19. stoljeću,

respektirajući negativna iskustva sa jugoslavenstvom kao nacijom koje nije imalo historijsku podlogu,

u potrazi za novim oblicima svebosanske svijesti koja će, kao materijalna snaga, voditi reintegraciji običajnog, duhovno-kulturnog i socijalno-psihološkog života u BiH u kvalitativno novoj sadržini,

uviđajući kakve sve još neslućene, još neiskušane potencijale nosi država BiH, u svom neovisnom obliku, u oblikovanju svebosanske društvene svijesti,

polazeći od svjetskog (Amerike) i evropskog iskustva oblikovanja država-nacija u državama različitih etnokulturnih (Belgija), i jezičkih grupa (Švajcarska),

MIŠLJENJA SMO:

Da je potrebno definirati bosansku naciju prema evropskom modelu države-nacije proizišle iz historijskog imena bosanske države (identitet prema drugima), ne dovodeći u pitanje postojeći identitet etno-kulturnih zajednica ili grupa Bošnjaka, Bosanskih Srba i Bosanskih Hrvata, konstituiranih po religijskoj pripadnosti (identitet spram sebe).

Obrazloženje

1. Povijest formiranja evropskih nacionalnih država pokazuje: kao što etničko- narodne grupacije, na određenom stupnju svoga razvoja dopijevaju do samokonstituiranja u obliku države, tako isto, država, kad je već jednom stvorena, sa svoje strane, bitno suoblikuje transformaciju, po pravilu etnički heterogene svijesti u nacionalnu svijest (primjeri Francuske, Španije, Švajcarske, Belgije, Australije, Malezije, Amerike i sl.). Na tragu ovih iskustava za pretpostaviti je da će bosanskohercegovačka država, sa svoje strane, stimulatивно sudjelovati u oblikovanju ne samo svijesti o državi, nego i u njenoj transformaciji u bosansku nacionalnu svijest. Riječ je o dugoročnom historijskom procesu, a ne o svijesti koja se politički oktroira.

2. Evropske nacionalne države, sačuvavši svoj etnokulturni identitet kao hrišćanska društva, egzistiraju kao teritorijalne države utemeljene na sekularnom načelu. Nastale u vrtlogu unutar-hrišćanskih ratova, nacionalna društva su u sekularizmu našla tačku svenacionalne političke sinteze i prevencije protiv unutarnjih i unutarvjerskih antagonizama, sačuvavši svoje zasebne kulturne i vjerske identitete. Ova iskustva nas upućuju da proces konstituiranja bosanske nacionalne države pretpostavlja, također, njenu sekularnu konstituciju: država ne poznaje titularnu religiju, ne počiva na sistemu državnih ili državno-priznatih religija,

uz istovremeno očuvanje civilnog društva sa svojim religioznim identitetima. Proces izgradnje identifikacije građana sa bosanskom nacijom, također, pretpostavlja sekularističko konstituiranje države, istovremeno, uz očuvanje i afirmiranje etnokulturnih i vjerskih identiteta i vrijednosti u bosanskom društvu.

3. Moderne nacije su se oformile na tlu građanskog društva. One se, prema spolja, prema drugim državama, konstituiraju kao nacionalne države, a prema unutra, na načelima građanske jednakosti, privatnog vlasništva i univerzalizma prava. U duhu ovih iskustava, historijski proces konstituiranja bosanske nacionalne države uključuje u sebe transformaciju bosanskohercegovačkog društva u građansko društvo (civilno društvo). Taj proces otvoren je sveopćom privatizacijom, tržišnom ekonomijom, parlamentarnom višepartijskom demokratijom i općim društvenim, etnokulturnim i vjerskim pluralizmom, uz pravnu garanciju i zaštitu slobode i prava čovjeka i građanina prema opće usvojenim međunarodnopravnim standardima.

4. Projekcija historijskog razvoja države BiH u pravcu njenog konstituiranja u nacionalnu državu Bosanaca ima svoje historijsko utemeljenje u dva bitna momenta. Prvo, postoji historijski kontinuitet etničkog supstrata bosanskog naroda (Bošnjana) i drugo, postoji višestoljetni kontinuitet u državno-pravnom i političkom individualiziranju Bosne u odnosu na susjedne i druge države (Bosna kao suverena država, Bosna kao osmanska provincija, Bosna kao corpus separatum, Bosna kao federalna jedinica).

5. Srpske i hrvatske nacionalne identifikacije u Bosni i Hercegovini su novijeg datuma. Sve do kraja 19. i početka 20. stoljeća, stanovnici Bosne, svjesni svoje etničke jednorodnosti i svoje narodne individualnosti u odnosu na susjedne Srbe i Hrvate, nacionalno su se identificirali kao Bošnjaci. Ta identifikacija ima svoje porijeklo u srednjovjekovnoj Bosni. Iz svih sačuvanih dokumenata vidi se da su se, u narodnom smislu, stanovnici srednjovjekovne Bosne iskazivali kao Bošnjani. Takva identifikacija postojala je i u doba osmanske vladavine nad Bosnom. Osmanska vlast je silom ugušila Pokret za autonomiju Bosne 1831/32 i prekinula prirodno-historijske tokove razvoja bosanske nacije, ali

to nije definitivno zatvorilo mogućnosti da se, na tragu bosanske povijesti, u sasvim novim bosanskim povijesnim uslovima, otvori proces građanske identifikacije sa bosanskom nacijom i identifikacije bosanske nacije sa Bosnom kao nacionalnom državom Bosanaca različitih kultura i vjera.

6. Prvobitni narod Bosne, Bošnjani, povijesno se oblikovao u zasebne vjerske zajednice, zahvaljujući, između ostalog, otvorenosti bosanske srednjovjekovne države. Ona je bila svojevrsni "kalup" u kojem su se izlijevale i formirale nove etnički individualizirane kulturne zajednice ili grupe kojima je podloga bila pripadanje različitim vjerama. Pod odgovarajućim pretpostavkama, i u narednim decenijama bosanska država može bitno sudjelovati u prevladavanju sadašnjih nacionalnih identifikacija kojima je podloga pripadanje različitim religijama i formiranje bosanske nacionalne svijesti vezane, primarno, za državotvornu samosvijest i identifikaciju sa državom BiH. Ti procesi su već u prošlom stoljeću dovršeni u najvećem broju evropskih država i nacija, a dekolonizacijom taj proces je završen i u Americi, Africi, Aziji i Australiji.

7. Modeli države-nacije sa više sub-identiteta: jezičkih, vjerskih, kulturnih, regionalnih i sl., nisu nepoznati u modernoj Evropi i svijetu. U tom smislu, projekat podrazumijeva da se očuvaju i afirmiraju postojeća tri etno-kulturna i vjerska identiteta (Bošnjaci-muslimani, Bosanski Srbi-pravoslavci i Bosanski Hrvati-katolici, kao i mnoštvo drugih identiteta), ne samo u smislu prava na punu slobodu u kontekstu autonomije građanskog društva, nego i u pogledu njihovog odgovarajućeg predstavljanja u strukturama državne vlasti, posebno u domenu donošenja odluka u sferi obrazovanja i kulture (Belgijski model). Bosanska nacija, dakle, ne guši zasebne poviješću formirane etno-kulturne identitete. Naprotiv, nacionalna država podrazumijeva njihovu punu slobodu i afirmaciju.

8. Kako se radi o dugoročnom historijskom procesu, o projektu za naredne decenije, to je zadatak državne i kulturne politike da, sa svoje strane, oprezno i osmišljeno, kroz mehanizme socijalnog učenja, institucije javnog odgoja i medijsko oblikovanje svijesti, oslobodi prostor i mogućnosti da se građani identificiraju

sa bosanskom nacijom, već kod prvog narednog popisa stanovništva, kao i u drugim povodima gdje se traži samo nacionalni identitet, neovisno od etno-kulturnog i vjerskog. To ne znači da se građani neće narodnosno određivati i kao Hrvati, Srbi, Bošnjaci ili drukčije.

9. U tom kontekstu, smatramo da su sve ranije teorije o nacionalnom pitanju prevaziđene procesom mundijalizacije i evropeizacije dosadašnjih nacionalnih zajednica određenih prema kriterijima jezika, etnosa i kulture (Amerika, Švajcarska, Australija, Malezija, Belgija i dr.) a u prvi plan je izbio politički kriterij - država, kao opći znak raspoznavanja između nacija u Evropi i svijetu. Ulazimo u 21. stoljeće u kome će se i države-nacije sve manje prepoznavati po svojoj zasebnoj nacionalnoj osobenosti, a sve više po regionalnoj pripadnosti. Prije toga, Bosna i Bosanci moraju proći kroz svoju historijsku fazu države-nacije da bi time definitivno odbranili svoj zaseban državno-pravni i nacionalni identitet, međunarodnopravni subjektivitet u odnosu na agresivne susjede koji je historijski neopravdano prisvajaju kao svoju zemlju, svoju naciju i svoju kulturu.

Sarajevo, 14. 07. 1997. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 6.

Izbore u Brčkom treba odložiti

Pravno, ne mogu se izbori održati na dijelu Općine Brčko - "grad Brčko" - prije nego što se arbitražom utvrdi njegov pravni status.

U Oslobođenju od 28. 7. 1997. John Shattuck na pitanje novinara o arbitraži za Brčko izjavio je da će se "pitanje arbitraže za Brčko demokratski riješiti na izborima". Stoga postoji realna opasnost da izbori u Brčkom, ako bi bili održani, 13. i 14. septembra 1997., posluže kao jedna vrsta plebiscita o gradu Brčkom čije bi rezultate arbitraža svojom odlukom samo legitimirala. Ako će raznim manipulacijama Srbi imati veće biračko tijelo od Bošnjaka i Hrvata, na ovim izborima možemo izgubiti Brčko.

Odlukom Arbitražnog tribunala o statusu Brčkog u tački 5. postoji obaveza da se osigura provođenje slobodnih i poštenih lokalnih izbora "prije kraja međunarodne supervizije". Zato s izborima ne treba žuriti. U ovoj Odluci imamo pravni osnov da zatražimo da se izbori u Brčkom ne održe 13. i 14. septembra 1997., već poslije donošenja arbitražne odluke o statusu grada Brčkog a prije nego što se okonča međunarodna supervizija, dakle u proljeće 1998.

Po međunarodnom, a i prema domaćem pravu, redovni izbori, a tim prije lokalni izbori, ne mogu se organizirati za teritoriju čiji je pravni status nejasan ili nije definiran. U suprotnom slučaju je uobičajeno organiziranje samo plebiscita na spornom području kojim treba da se pokaže raspoloženje naroda, prije konačnog odlučivanja. To je razlog zbog čega se izbori neće održati i u nekoliko podijeljenih općina u Federaciji, jer nije donešen Zakon o općinama na liniji spajanja sa srpskim entitetom.

Aneksom 2 predviđena je arbitraža „u području Brčko“. Odlukom o arbitraži lociran je "grad Brčko" kao predmet arbitraže. Pošto je "grad Brčko" u sastavu predratne općine Brčko,

pravno nije moguće održati općinske izbore na općini Brčko jer u općini postoji dio sporne teritorije - "grad Brčko" - čiji pravni status treba da odredi arbitraža. To je razlog zbog čega i nesporni dio općine Brčko nije zakonom administrativno uređen. Zbog toga će veliki broj birača izvan tog spornog dijela "grada Brčkog" biti isključen iz izbornog procesa na septembarskim izborima.

Tačkom 5. Odluke o arbitraži supervizor je obavezan da za sporni dio općine Brčko "grad Brčko" - ponudi "takva pravila i propise koji mogu biti pogodna prilika za demokratsku vladu i multietničku upravu u gradu Brčko". Kao što je poznato, supervizor još ništa nije ponudio. Čak šta više, nije još odredio ni granice "grada Brčko". Kada odredi granice "grada Brčko", nije jasno kada će se administrativno urediti ostatak općine Brčko i kada će biti provedeni izbori za taj dio općine Brčko koji nesporno pripada i Federaciji i Republici Srpskoj. Poznato je i međunarodnoj zajednici da danas postoji samo jedna legitimna općina Brčko, predratna općina Brčko i jedina legitimna općinska vlast, ona izabrana 1990. godine.

MIŠLJENJA SMO:

1. Da Odluka o arbitraži, tač. 5. sadrži pravni osnov za naš zahtjev da se održavanje izbora odloži do konačne odluke arbitraže o pravnom statusu "grada Brčko", ne dovodeći u pitanje ovlaštenje OSCE da se ti izbori provedu "u skladu sa Pravilima i propisima PIK". Iz Odluke o arbitraži ne proizilazi i obaveza da se izbori u Brčkom provedu kada i izbori u drugim općinama u Bosni i Hercegovini.

2. Da se izbori održe odmah poslije odluke arbitraže, s tim da prije toga supervizor donese odluku kojom će precizirati granice "grada Brčko", ponudi pravila i propise kojim će se moći garantirati demokratska vladavina i multietnička uprava u gradu Brčko. Poželjno bi bilo da se broj predstavničkih mjesta po nacionalnostima u lokalnom parlamentu utvrdi srazmjerno popisu stanovništva u „gradu Brčko“ iz 1991. U tom slučaju bio bi irelevantan broj birača i time bi se doskočilo manipulacijama.

3. Da se u skladu s tačkom 4. Odluke o arbitraži do vre-

mena održavanja izbora izvrši repatrijacija prognanih i raseljenih lica u "grad Brčko", da bi se osigurao princip "Brčko Brčacima", posebno kada je riječ o povratku ljudi na njihov privatni posjed;

4. Prije izbora treba provesti tač. 7. Odluke o arbitraži a odnosi se na Aneks 9. član 2. tač. A. kojom je trebalo "svo zemljište lučke zone koje je trenutno u javnom ili društvenom vlasništvu staviti pod isključivu kontrolu Transportne korporacije Bosne i Hercegovine", u roku 15 dana od dana potpisivanja Mirovnog sporazuma;

5. Prije održavanja izbora, supervizor treba u skladu sa tač. 8. Odluke o arbitraži da uspostavi "grupe međunarodnih carinskih službenika koji bi sa nadležnim vlastima svih strana (uključujući Bosnu i Hercegovinu) djelovali u pravcu uspostavljanja efikasnih carinskih procedura i kontrole u odgovarajućem području".

6. Do konačne odluke arbitraže trebamo lobirati kod najviših međunarodnih predstavnika da "grad Brčko" postane poseban distrikt u Bosni i Hercegovini u kome će važiti zakoni Bosne i Hercegovine koji će lokalne vlasti proglasiti nadležnim da ih primjenjuju.

7. Ako Farand ne bi pristao na odlaganje izbora neophodno je pokrenuti ustavni spor pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine da je pravno neprihvatljivo provoditi izbore na dijelu općine Brčko kome prethodno nije utvrđen pravni status, sa zahtjevom da Ustavni sud izda privremenu mjeru o obustavi izbora u općini Brčko do njegove odluke.

Sarajevo, 28.07.1997. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 7.

Nužnost izlaska države BiH na njene međunarodno priznate granice

Dejtonski sporazum je međunarodni mirovni ugovor između tri suverene države, gdje se međunarodna zajednica pojavljuje kao garant njegove primjene. Iako se Sporazumom također reguliraju unutrašnji odnosi i ustrojstvo BiH kao međunarodno priznate države, Dejtonski sporazum kao mirovni ugovor između tri suverene države prvenstveno regulira pitanje međusobnih odnosa država-potpisnica, u smislu preuzimanja obaveze svake od njih da priznaje i uvažava međunarodno-pravni status supotpisnica. Unutar seta preuzetih obaveza, centralno mjesto pripada obavezi poštovanja međunarodno priznatih granica BiH, Hrvatske i SR Jugoslavije.

Dosadašnji tretman Sporazuma od strane međunarodne zajednice, ali i od strane legalno izabranih vlasti u BiH, u potpunosti je bio okrenut njegovim unutrašnjim tj. ustavno-pravnim, političkim i vojnim aspektima, dok su međunarodno-pravni aspekti preuzetih obaveza bili u potpunosti zanemareni. Posljedica toga je paradoksalna situacija u kojoj je unutrašnje, Dejtonom regulirano administrativno razgraničenje, faktički pretvoreno u međudržavnu granicu koja je dodatno utvrđena prisustvom međunarodnih snaga koje je kontroliraju, dok je kontrola međunarodno priznatih granica BiH ne samo fizički ostala van domašaja legalnih vlasti države BiH nego je izostao i angažman međunarodnih vojnih i političkih faktora na njenoj uspostavi. Pravo je i obaveza centralnih vlasti u Sarajevu da unutar institucija i prema institucijama međunarodne zajednice, kao i prema američkoj Administraciji kao neposrednom garantu Sporazuma, ovo pitanje postavi kao ključno za realizaciju cjelokupnog dejtonskog projekta.

Donji prag zaštite interesa BiH jeste očuvanje njenih međunarodno priznatih granica. Istovremeno, to je i donji prag tolerancije međunarodne zajednice prema secesionističkim tendencijama unutar BiH (Dejtonski sporazum, kao izraz volje i interesa međunarodne zajednice, projektovan je tako da ostavlja maksi-

malan prostor separatističkim tendencijama, istovremeno poričući pravo na secesiju, što je potvrđeno i u zaključcima iz Sintre). Stoga je opstojanje međunarodno priznatih granica BiH jedina tačka apsolutne podudarnosti interesa BiH sa interesima međunarodne zajednice, i ovu činjenicu je neophodno maksimalno eksploatirati, zahtijevajući od međunarodne zajednice da sredstvima koja joj stoje na raspolaganju (snage SFOR-a i IPTF-a, uz monitoring OSCE) omogući uspostavu kontrole međunarodno priznatih granica BiH, u skladu sa obavezama međunarodne zajednice kao garanta Dejtonskog sporazuma, koji predstavlja izraz volje i interesa same međunarodne zajednice. Kontrola granica je pravo i obaveza države BiH, a snage međunarodne zajednice mogu asistirati u tom procesu, što je neophodno i pravno regulirati u skladu sa ovlastima koje međunarodnoj zajednici pruža Dejton.

Historijsko iskustvo, na primjerima Švajcarske i Belgije, pokazalo je da je jačanje državnosti direktna posljedica međunarodnog priznanja i pristanka međunarodne zajednice odn. velikih sila da garantiraju opstanak međunarodno priznatih granica ovih država. Dejtonski sporazum, sponzoriran od SAD, i dodatne garancije iz Sintre od strane svih država-članica NATO, pravna su i politička garancija održivosti međunarodno priznatih granica BiH, i stoga realna osnova za konsolidaciju i postupno jačanje državnosti BiH. Uspostavljanje kontrole međunarodno priznatih granica BiH jeste ne samo neophodan prvi korak u tom procesu, nego i put za otklanjanje glavnine tenzija na unutrašnjem planu, pomoću izgradnje okvira za stvaranje jedinstvenog pravnog, političkog, ekonomskog sigurnosnog prostora.

MIŠLJENJA SMO:

1. Prvi korak u primjeni Dejtonskog sporazuma u cilju jačanja državnosti BiH nužno se odnosi na napore koje je potrebno poduzeti da bi bila uspostavljena kontrola nad međunarodno priznatim granicama BiH, od strane države BiH i uz asistenciju međunarodne zajednice.

2. U tu svrhu, neophodno je pokrenuti kampanju unutar i prema institucijama međunarodne zajednice, te kroz sredstva javnog informiranja, koja će fokusirati problem uspostavljanja kontrole međunarodno priznatih granica od strane države BiH kao prioritet odn. ključ za realizaciju odredbi Dejtonskog sporazuma.

3. Navedenim aktivnostima potrebno je dodati i sondiranje terena u SR Jugoslaviji i Hrvatskoj, sa ciljem utvrđivanja stepena spremnosti tamošnjih vlasti na saradnju sa BiH i međunarodnom zajednicom pri uspostavljanju kontrole nad zajedničkim, međunarodno priznatim granicama.

4. Neophodno je formirati posebnu pograničnu vojnu jedinicu za kontrolu međunarodno priznatih granica BiH, mješovitog i izbalansiranog nacionalnog sastava, pod upravom Predsjedništva i Stalnog vojnog komiteta.

5. Neophodno je formirati posebnu državnu gardijsku jedinicu za zaštitu državnih institucija, koja će biti mješovitog i izbalansiranog nacionalnog sastava, i djelovati pod upravom Predsjedništva odn. Državnog protokola.

6. Neophodno je formirati posebnu pograničnu policijsku upravu, mješovitog i izbalansiranog nacionalnog sastava, pod upravom Ministarstva za civilne poslove i komunikacije Bosne i Hercegovine.

7. Neophodno je formirati zajedničku carinsku upravu, mješovitog i izbalansiranog nacionalnog sastava, pod upravom Ministarstva za civilne poslove i komunikacije, radi jedinstvene carinske kontrole na graničnim prelazima, u čiji sastav trebaju ući sadašnje entitetske carinske službe.

Sarajevo, 10.09.1997. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 8.

Ekspertno utvrđivanje novih nadležnosti i institucija Bosne i Hercegovine i usklađivanje ustava entiteta sa Ustavom Bosne i Hercegovine

Ustavom Bosne i Hercegovine (Aneks 4 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini) član I tač. 3. uređeno je da se Bosna i Hercegovina sastoji od dva entiteta. U članu III uređene su nadležnosti i odnosi između institucija Bosne i Hercegovine i entiteta. U tač. 1. toga člana taksativno su navedena pitanja koja su u nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine, a u tač. 2. navedene su nadležnosti entiteta. U tač. 5. navedenog člana uređene su dodatne nadležnosti: za koje se entiteti slože; koje su u skladu sa aneksima 5-8 ili koje su potrebne da se očuva suverenitet, teritorijalni integritet, politička nezavisnost i međunarodni subjektivitet Bosne i Hercegovine, uz mogućnost uspostavljanja novih institucija koje bi vršile ove nadležnosti.

U članu IV tač. 4. uređene su nadležnosti Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. U članu V u tač. 3. uređene su nadležnosti Predsjedništva Bosne i Hercegovine, u tač. 4. uređene su nadležnosti Vijeća ministara Bosne i Hercegovine kako je naznačeno u članu III tač. 1, 4. i 5, a u tač. 5. uređena je nadležnost stalnog komiteta za vojna pitanja. U članu VI tač. 3. uređena je nadležnost Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, a u članu VII tač. 1. uređena je nadležnost Centralne banke Bosne i Hercegovine, a u članu VII predviđena je mogućnost samostalne nadležnosti Bosne i Hercegovine u prikupljanju prihoda za budžet iz kojeg će se finansirati izdaci institucija Bosne i Hercegovine i međunarodne obaveze Bosne i Hercegovine.

Posebno su članom II Ustava Bosne i Hercegovine konstituirane obaveze države Bosne i Hercegovine u osiguranju najvišeg nivoa međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. U tač. 2. istog člana uređeno je da će prava i slobode određene u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih

sloboda i njenim protokolima imati prioritet nad svakim domaćim zakonom.

Aneksom I na Ustav Bosne i Hercegovine pobrojano je 15 međunarodnih konvencija i ugovora koji se smatraju sastavnim dijelom Ustava Bosne i Hercegovine, a time su u neposrednoj nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine da ih sprovedu u život. Država Bosna i Hercegovina je prema ovim konvencijama i ugovorima neposredno odgovorna da se one provedu u život na području cijele države.

Uočena je tendencija da entiteti u okviru svoje zakonodavne regulative značajno krune zrno po zrno državnog suvereniteta Bosne i Hercegovine. Tome idu na ruku predstavnici međunarodne zajednice, skloni novim pregovaranjima o onome što je već dogovoreno i potpisano u Dejtonu, kao i novim kompromisima na račun suvereniteta države Bosne i Hercegovine. Da bi se taj negativni trend zaustavio,

MIŠLJENJA SMO:

1. Da treba od Ureda visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini tražiti da osnuje ekspertni tim svjetski poznatih stručnjaka iz oblasti međunarodnog i ustavnog prava da rukovodeći se samo stručnim kriterijem razrade nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine koje proizilaze iz tač. 5. člana III Ustava Bosne i Hercegovine i Aneksa I na Ustav Bosne i Hercegovine i da pored postojećih, predlože nove institucije koje bi te nadležnosti ostvarivale. Za ovo treba osigurati podršku prijatelja Bosne i Hercegovine i stranih i domaćih medija.

2. Da bi se ojačale postojeće nadležnosti Bosne i Hercegovine potrebno je u Uredu visokog predstavnika ponovo pokrenuti pitanje usaglašavanja ustava entiteta sa Ustavom Bosne i Hercegovine. U slučaju otpora tome neophodno je pokrenuti dobro pripremljene i obrazložene tužbe pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine, kojim bi neusklađeni dijelovi ustava entiteta bili sudski sankcionirani.

Venecijanska grupa Vijeća Evrope bila je na dobrom putu, ali iza nje nisu stajale snage koje bi je u tome podržale da do kraja u tome istraje. Zato naša država treba da u tome istraje i da traži od postojećih evropskih institucija i obiju kontakt grupa da traži odlučujuću političku i medijsku podršku da se započeti postupak usklađivanja ustava entiteta s Ustavom Bosne i Hercegovine uspješno okonča. Ovim bi ojačala državnost Bosne i Hercegovine i njen subjektivitet u međunarodnoj zajednici i bio učinjen značajan korak u boljem funkcioniranju državnih institucija na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine.

Sarajevo, 11.09.1997. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 9.

Geopolitičko preoblikovanje Centralne Evrope i pozicija BiH

I

Rat u BiH, iniciran putem agresije SRJ na teritoriju BiH, jeste projekcija savremene anglosaksonske strategije "sukoba civilizacija" na prostoru gdje takav sukob nije imao svoju historijsku, političku niti civilizacijsku osnovu, jer u BiH nismo mogli identifikirati tri civilizacije, uprkos postojanju tri religijske grupacije.

Tri civilizacije su se u BiH susretale samo potencijalno, ali, praktično, one su bile dijelovi *jedinstvene, specifične multilateralne kulturno-civilizacijske formacije*, strane evropskom unilateralizmu nacionalnih država.

Heretičnost bosanskog multilateralizma, u odnosu prema unilateralističkoj Evropi nacionalnih država, predstavljala je vrhovni razlog za demonstraciju "sukoba civilizacija" na tlu BiH, i konsekvantno razaranje njene cjelokupne državne i društvene strukture.

Vanjskom agresijom, genocidom i etničkim čišćenjem dosegnete neprirodne i nestabilne linije teritorijalnog razgraničenja između tri nacionalizirane religijske zajednice, koje su prethodno samo potencijalno inklinirale širim, religijsko-civilizacijskim nivoima identifikacije, vode perpetuiranju stanja nestabilnosti, što, zahvaljujući prisustvu vanjskih faktora, prerasta u stanje permanentne kontrolirane nestabilnosti.

Permanentna kontrolirana nestabilnost vodi ka povećanju stupnja identifikacije ovih zajednica sa njihovim potencijalnim širim, religijsko-civilizacijskim identitetima, i smanjivanju stupnja njihove identifikacije sa zajedničkim, bosanskohercegovačkim, multilateralnim kulturno-civilizacijskim identitetom.

Obrazac "sukoba civilizacija", bivajući nasilno usađen u strukturu bosanskohercegovačkog društva, svaku od ovih grupa u pravcu razvijanja vlastitih kvazi-fundamentalizama, kao temelja za dalju separaciju, samoizolaciju i autarhizaciju.

Krajnja tačka ovih procesa kod srpske i hrvatske grupe, kroz proces njihove klero-ruralizacije, jeste priključenje Srbiji i Hrvatskoj, dok je, prema obrascu "sukoba civilizacija", krajnja opcija za Bošnjake ponuđena u obliku političke i teritorijalne izolacije na dijelu nekadašnje međunarodno priznate bosanskohercegovačke države, kroz projektovani proces njihove re-islamizacije i političke radikalizacije.

Nacionalizacija bh. stanovništva, izvršena na religijskoj bazi, posluživši za uvođenje susjednih država kao faktora za destrukciju BiH kao multilateralne kulturno-civilizacijske tvorevine, trebala je biti zaokružena preimenovanjem Muslimana u Bošnjake, i konsekvantnim proglašavanjem teritorije pod njihovom kontrolom za sukcesora međunarodno priznate BiH (plan Owen-Stoltenberg iz 1993.).

Vašingtonski i Dejtonski sporazum i uvođenje Federacije djelomično su modificirali ovaj model trodjelne podjele BiH, iako opcija trodjelne podjele ostaje latentno prisutna zahvaljujući djelovanju faktora koji nastoje operacionalizirati anglosaksonsku strategiju "sukoba civilizacija".

II

Definiranje pozicije BiH u međunarodnim odnosima mora polaziti od neophodnosti prevazilaženja okvira koji je nametnut projekcijom obrasca "sukoba civilizacija" na tlu BiH, što je dovelo do destrukcije njene cjelokupne društvene i državne strukture.

Preduslov za prevazilaženje tog okvira jeste de-aktiviranje anglosaksonskog koncepta redefiniranja međunarodne pozicije i identiteta BiH u pravcu njene re-islamizacije i uspostavljanja kao "isturenog odjeljenja" islamskog geopolitičkog bloka unutar globalnog obrasca "sukoba civilizacija".

Pozicioniranje BiH unutar međunarodnih odnosa, koje prevazilazi logiku "sukoba civilizacija", mora polaziti od njenog tradicionalnog multilateralnog kulturno-civilizacijskog obrasca, i njegove kompatibilnosti sa multilateralnošću šireg kulturno-civilizacijskog kruga kojem BiH povijesno i geografski pripada.

Multilateralnost, kao konstitutivni kulturno-civilizacijski obrazac obje imperije čija tačka presijecanja je bila BiH (Otomanska imperija i Habsburška monarhija), preživjela je nacionalnu unilateralizaciju provedenu nakon njihovog raspada, i upravo taj trag kulturno-civilizacijske multilateralnosti predstavlja distinktivnu karakteristiku Centralne i Istočne Evrope, te Centralne Azije, u odnosu prema unilateralističkoj zapadnokršćanskoj Evropi.

Imajući u vidu da je prva aplikacija koncepta "sukoba civilizacija" izvršena na prostoru koji je sačuvao najveći stepen multilateralnosti svog kulturno-civilizacijskog modela (BiH), te da je njegova dalja aplikacija vjerovatna na pomenutom prostoru gdje multilateralni kulturno-civilizacijski obrazac još uvijek nije u potpunosti eliminiran u korist unilateralizma zapadnoevropskog tipa (prostor Centralne Azije, rubni dijelovi Centralne i Istočne

Evrope), neutralizacija logike "sukoba civilizacija" moguća je *lan-
siranjem koncepta geopolitičkog preoblikovanja ovog prostora na
osnovama tradicionalnog multilateralnog kulturno-civilizacijskog
modela, kao nasljeđa Otomanske imperije i Habsburške monar-
hije.*

Koncept krugova, baziranih na kulturno-civilizacijskoj bliskosti društava koji takve krugove konstituiraju, kompatibilnosti njihovih ekonomija (zahvaljujući uzajamnim povijesnim i geografskim relacijama), te konsekventnoj bliskosti stupnjeva njihovog razvitka, polazi, kao i koncept "sukoba civilizacija", od pretpostavke o nemogućnosti nametanja unipolarnog globalnog poretka i posljedičnom geopolitičkom preoblikovanju post-bipolarnog poretka u pravcu multipolarnosti.

Za razliku od koncepta "sukoba civilizacija", koji pojam "neminovnosti konflikta" među religijsko-civilizacijskim blokovima postavlja kao svoju centralnu hipotezu, koncept kulturno-civilizacijskih krugova u svoje središte postavlja princip transformacije klasične geostrategije (unutar koje funkcioniše koncept "sukoba civilizacija") u tzv. *geoekonomiju*, odn. koncept ekspanzije putem dominantno ekonomskih sredstava, sa implikacijama u vidu formiranja geoekonomskih (umjesto klasičnih geopolitičkih) blokova.

Postojeći geoekonomski blokovi (EU, NAFTA, APEC, ASEAN i sl.) svjedoče o neophodnosti globalne ekonomske multipolarizacije, bazirane na razvoju supra-nacionalnih (regionalnih i/ili kulturno-civilizacijskih) struktura, koje na unutrašnjem planu prevazilaze (nacionalni) protekcionizam, dok na vanjskom planu prakticiraju (supra-nacionalni) protekcionizam kao dominantni princip u međusobnim odnosima.

Struktura unutar koje BiH može očuvati svoj multilateralni kulturno-civilizacijski obrazac, zasnovana na regionalnom principu i kulturno-civilizacijskoj bliskosti (tradicija zajedničke pripadnosti Habsburškoj monarhiji), koja može evoluirati u pravcu supra-nacionalnog geoekonomskog bloka, jeste sadašnja struktura Centralnoevropske inicijative (CEI).

Evolucija CEI u pravcu formiranja geoekonomskeg bloka paralelnog i kompatibilnog EU (Italija i Austrija kao moguća sporna), odn. njeno pretvaranje u Centralnoevropsku uniju (CEU), sa svim implikacijama u pravcu liberalizacije i integracije po modelu EU, postaje moguća pod uslovom daljeg zaoštavanja kompeticije (i uzajamnih protekcionističkih mjera) između SAD i EU na ekonomskom planu, te konsekventnog jačanja opcije samostalnosti Zapadnoevropske unije (WEU) u odnosu na NATO na sigurnosnom planu.

U tom kontekstu, interes SAD za očuvanjem prisustva NATO u Evropi može sadašnji koncept stepenastog širenja NATO prema Istoku učiniti anahronim, a eventualnu strukturu CEU učiniti poželjnom opcijom za kolektivno uključenje čitavog bloka njenih članica pod sigurnosni kišobran NATO, odn. pretvaranje CEU u istočno krilo NATO (paralela WEU - CEU). Pri tome, relacija EU-CEU može biti definirana na bazi koordinacije (paralela EU-CEU) ili subordinacije (EU sastavljena od dvije komponente - WEU i CEU).

CEU, kao komplementarna struktura u odnosu na WEU/EU, te kompatibilna struktura u odnosu na NATO, svoju komplementarnost unutar nove evroazijske sigurnosno-ekonomske arhitekture može uspostaviti i u odnosu prema kulturno-civilizacijskom krugu/geoekonomskeg bloku zemalja Centralne Azije.

Uvođenje koncepta geoekonomskeg bloka Centralnoazijske unije (CAU), zasnovan na kulturno-civilizacijskoj bliskosti bivših zemalja Otomanske imperije i ostalih zemalja Centralne Azije, impliciralo bi jačanje uloge Turske kao spona između ovog bloka i sigurnosnih struktura NATO, sa mogućnošću izgradnje tri stepena integracije unutar NATO (WEU, CEU, CAU).

Eventualni nastanak CAU bio bi od vitalne važnosti za trajnu stabilizaciju prostora predviđenog za aplikaciju strategije "sukoba civilizacija", odn. za konačnu neutralizaciju ovog koncepta. Neutralizacija koncepta "sukoba civilizacija" stoga implicira prevazilaženje koncepta jedinstvenog islamskeg geopolitičkog bloka, u pravcu stvaranja nekoliko regionalnih, kulturno-civilizacijskih geoekonomskeg blokova, koji trebaju da apsorbiraju tenziju nastalu pokušajima za geopolitičkim ujedinjenjem islamskeg svijeta.

Uloga Turske, Irana i Pakistana (koji tvore već postojeću geoekonomsku formaciju Economic Co-operation Organization) u izgradnji geoekonomske blokove zemalja Centralne Azije od centralnog je značaja za takav razvoj, uz konsekventno stvaranje jedinstvene kulturno-civilizacijske/geoekonomske formacije arapskih zemalja, imajući u vidu da su dalekoistočne zemlje islamskog religijsko-civilizacijskog kruga već okupljene unutar slične regionalne kulturno-civilizacijske/geoekonomske formacije (ASEAN).

Formiranje nekoliko supra-nacionalnih geoekonomske struktura na regionalnim i kulturno-civilizacijskim osnovama (uključujući, vjerovatno, i geoekonomske blokove evroazijskih i dalekoistočnih zemalja, te pan-američki, i, možda, afrički geoekonomske blok), slijedeći principe liberalizacije i integracije na unutrašnjem i protekcionizma na vanjskom planu, vodi trajnom prevazilaženju koncepta multipolarnosti zasnovane na konfliktu između religijsko-civilizacijskih geopolitičkih blokova, te stabilizaciji međunarodnih odnosa i *postupnoj liberalizaciji* globalnog ekonomskog poretka.

Imajući u vidu da opstanak i prosperitet bosanskog društva i države, sa svim specifičnostima njihove multilateralne prirode, nisu mogući izvan konteksta dominirajućih koncepata i trendova u savremenom svijetu, pozicioniranje BiH unutar međunarodnih odnosa mora polaziti od a) neophodnosti trajnog prevazilaženja strategije "sukoba civilizacija" kao još uvijek prisutnog koncepta u međunarodnim odnosima; b) poželjnosti formiranja konstelacije koja bi vezala BiH za zemlje kulturno-civilizacijskog kruga kojima ona, na osnovu svoje povijesti i geografske lokacije, pripada.

Eventualna transformacija centralnoevropskog kulturno-civilizacijskog kruga i strukture CEI u geoekonomske blokove CEU predstavljala bi najpovoljniji okvir za siguran i stabilan rast i razvoj BiH, koji bi podrazumijevao zaštitu na sigurnosnom planu (vezivanje CEU kao cjeline sa NATO), kao i protekcionistički štit za njenu ekonomiju unutar šire konstelacije zemalja sa kompatibilnim ekonomskim sistemima i sličnim nivoom ekonomskog razvoja.

Pozicija Predsjedavajućeg CEI stoga se pojavljuje kao mogućnost za BiH da inicira jačanje integracije zemalja centralnoevropskog kulturno-civilizacijskog kruga (po modelu EU), uz paralelno djelovanje na pridobijanju SAD za podršku ovoj opciji, što implicira i aktivnost na pridobijanju Turske i Irana za podršku opciji CAU, kao geoekonomskog bloka koji bi bio komplementaran bloku CEU.

Sarajevo, 17.09.1997. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 10.

Uspostava suvereniteta države BiH u obrazovanju

Polazeći od činjenice da odgoj i obrazovanje spadaju u vitalni interes svake suverene države; da se kroz tu djelatnost moraju zaštititi vlastiti duhovno-kulturni, nacionalni, politički, ekonomski i državni interesi; da se sticanje znanja ne smije odvijati neplanski i kao neadekvatno organizirani proces; imajući u vidu da Dejtonski ugovor daje mogućnost uvođenja dodatnih nadležnosti za institucije BiH (član III tač. 5. Ustava Bosne i Hercegovine); faktične situacije u kojoj se daje legitimitet za rad i onih škola u BiH koje nastavne planove i programe zasnovane na vrijednosnim i edukacijskim sistemima nama susjednih država, uzimaju kao domaće; te postojanje praktičnih problema građana u pogledu validnosti diploma i njihove upotrebljivosti kako na prostoru cijele države tako i u inozemstvu,

MIŠLJENJA SMO:

1. Da bi predškolsko, osnovno, srednje i visoko obrazovanje za sve građane BiH moralo biti programski i organizacijski prepoznatljivo bosanskohercegovačko, zasnovano na savremenim (evropskim) standardima edukacije.

2. Budući da je Dejtonskim mirovnim ugovorom odgojno-obrazovna djelatnost stavljena u nadležnost „srpskog“ entiteta, a u Federaciji u nadležnost kantona, te da, u obrazovanju Federalno ministarstvo nema svojih isključivih nadležnosti, a država BiH mora stajati iza validnosti diploma koje se izdaju u oba entiteta, nužno je da se postojeće Ministarstvo za civilne poslove i komunikacije BiH zaduži da pripremi odgovarajući prijedlog Zakona o osnovama sistema obrazovanja na nivou države BiH, koji bi usvojio državni Parlament. U protivnom, građani države BiH će se naći u apsurdnoj situaciji da će morati vršiti nostrifikacije svojih diploma izdatih u kantonima i entitetima u vlastitoj zemlji.

3. Strane zemlje mogu, samo na osnovu prethodno potpisanog međudržavnog ugovora sa BiH, a ne entitetima, i to na principu reciprociteta, otvarati svoje škole osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja na području BiH, finansirati ih i izdavati svoje diplome.

Sarajevo, 9. 10. 1997. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 11.

Nadležnosti unutrašnjih poslova entiteta uskladiti sa Ustavom BiH

Polazeći od načela da ustav predstavlja najviši izraz zakonodavne volje svake političke zajednice, neophodno je izvršiti distribuciju nadležnosti u oblasti unutrašnjih poslova između institucija Bosne i Hercegovine, Federacije BiH i Republike Srpske usklađivanjem postojeće prakse sa Ustavom Bosne i Hercegovine.

Imajući u vidu da je Ustav iz Dejtona jasno odredio da u nadležnosti Bosne i Hercegovine spadaju državljanstvo (I 7.), kontrola međunarodnih aerodroma (III 1. j), uspostavljanje i kontrola međunarodnih i zajedničkih i međuentitetskih puteva i pruga (III 1. h, i), propisi i politika prema useljenicima, izbjeglicama i azilantima (III 1. F), te provedba međunarodnog i međuentitetskog krivičnog prava i saradnja sa Interpolom (III 1.g), a uzimajući u obzir da Ustav dozvoljava uspostavu novih nadležnosti i institucija na nivou Bosne i Hercegovine u cilju zaštite suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine (III 5.a),

MIŠLJENJA SMO:

1. Da je neophodno osnovati zasebno ministarstvo unutrašnjih poslova ili Ured za unutrašnje poslove u okviru postojećeg Ministarstva za civilne poslove i komunikacije Vijeća ministara Bosne i Hercegovine koji će preuzeti odgovornost za uspostavu odgovarajućih organa i službi na nivou Bosne i Hercegovine, u skladu sa navedenim nadležnostima Bosne i Hercegovine u oblasti unutrašnjih poslova (policija za kontrolu graničnih prelaza, međunarodnih aerodroma, međunarodnih i međuentitetskih puteva i pruga, poslovi izdavanja uvjerenja o državljanstvu BiH, poslovi kontrole useljenika, izbjeglica i azilanata, poslovi primjene međunarodnog krivičnog prava i međuentitetskog kriminala, poslovi saradnje sa Interpolom, osiguranje ambasada u Sarajevu,

osiguranje stranih državnika u posjeti Bosni i Hercegovini i sl.).

2. Da je slijedeći logiku, u nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine, neophodno sporazumom između entiteta, a u cilju očuvanja integriteta i suvereniteta Bosne i Hercegovine, uspostaviti jedinstvenu službu državne sigurnosti koja ne bi imala policijske ingerencije.

3. Da je u svim organima i službama unutrašnjih poslova koje trebaju biti oformljene na nivou države Bosne i Hercegovine neophodno dosljedno provesti princip izbalansirane zastupljenosti sva tri naroda u Bosni i Hercegovini.

Sarajevo, 23.10.1997. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 12.

Vratiti Federaciji sa kantona njene isključive nadležnosti u oblasti unutrašnjih poslova

Imajući u vidu da Ustav Federacije BiH jasno razgraničava nadležnosti Federacije i kantona, a polazeći od principa da Federacija ne može svoje isključive nadležnosti prenositi na niže jedinice, kantone i općine (moguće je samo da kanton i općine delegiraju i prenose svoje nadležnosti na Federaciju), smatramo da su postojeća kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova uspostavljena u suprotnosti sa Ustavom Federacije BiH (III-4.). Ustav kantonima dopušta samo "uspostavljanje i nadziranje policijskih snaga koje će imati jedinstvene federalne uniforme sa kantonalnim oznakama". Iz pomenute odredbe jasno proizilazi da

je u nadležnosti kantona samo uspostavljanje i kontrola organa i jedinica javne bezbjednosti (uniformirane policije, sa jedinstvenom federalnom uniformom i kantonalnim oznakama), dok se u isključivoj nadležnosti Federacije nalaze kriminalistička (neuniformirana) policija, specijalne jedinice i službe za borbu protiv terorizma, trgovine drogom i organiziranog kriminala.

MIŠLJENJA SMO:

1. Da je neophodno umjesto postojećih ministarstava formirati kantonalne urede (uprave) policije koji će kontrolirati rad kantonalnih snaga javne sigurnosti odnosno uniformirane policije sa jedinstvenim federalnim uniformama i kantonalnim oznakama;

2. Da se umjesto postojećih kantonalnih ministarstva unutrašnjih poslova, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova organizira tako što će u kantonima imati svoje zasebne organizacione jedinice (odjeljenja) za borbu protiv međukantonalnog kriminala, za borbu protiv terorizma, za borbu protiv neovlašćene trgovine drogom i organiziranog kriminala.

3. Da je neophodno pokrenuti proces utvrđivanja ustavnosti odredbi Zakona o unutrašnjim poslovima Federacije BiH koje su poslužile kao pravni osnov da se isključive nadležnosti Federacije BiH u poslovima unutrašnjih poslova prenesu i na kantone kao i uspostavi suodlučivanje ministra i njegovog zamjenika.

Sarajevo, 23.10.1997. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 13.

Visokoškolsko islamsko obrazovanje

Odgoj i obrazovanje spadaju u primarni interes bošnjačkog naroda. Tom djelatnošću zaštićuju se njegovi duhovno-kulturni, ekonomski, politički, državni i drugi vitalni interesi i omogućava participiranje u znanstvenim tokovima modernog doba.

Imajući u vidu specifične potrebe Bošnjaka, kao evropskog naroda, koji pripada i islamskom civilizacijskom krugu, trebalo bi preuzeti pozitivna odgojno-obrazovna iskustva ne samo sa Zapada, nego i Istoka, pogotovo kada je riječ o inkorporiranju islamske komponente u odgojno-obrazovni sistem. Bošnjaci su kao autohtoni narod Bosne i Hercegovine po svome habitusu, Evropljani, a, istovremeno, kao muslimani, dio su i ukupnoga islamskog ummeta. U prakticiranju islama Bošnjaci tradicionalno slijede hanefijski mezheb i duhovno-kulturni obrazac života koji je svojevrсна simbioza i sedimentiranje njihove predislamske i islamske komponente.

Budući da je bosansko društvo multietničko, multietično i multikonfesionalno;

Da je Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini po svojoj naravi okrenuta prema svijetu i životu;

S obzirom na aktuelnu profilaciju studija na univerzitetima u islamskim zemljama, na kojima naši studenti često stječu nedostatna znanja za naše specifične potrebe,

MIŠLJENJA SMO:

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini treba da ima svoj cjelovit odgojno-obrazovni sistem koji korespondira sa državnim odgojno-obrazovnim sistemom.

S obzirom na značaj i ulogu koju ima u unaprjeđenju teoloških znanja i znanosti, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu treba kadrovski ojačati, organizaciono i fizionomijski osavremeniti, adekvatno materijalno opremiti, kako bi se, unutar njega, mogli otvoriti i novi odsjeci s ciljem interdisciplinarnog obrazovanja neophodnih kadrova za afirmiranje duhovnosti Bošnjaka u suvremenom dobu, koje bi bilo kompatibilno sa državnim nastavnim planovima i programima.

Ovaj Fakultet vremenom treba da preraste u islamski univerzitet.

Islamski univerzitet El Azher, na kome su Bošnjaci tradicionalno stjecali islamsko obrazovanje, trebalo bi da, po mogućnosti, otvori svoje Odjeljenje u Sarajevu, kao što je to učinio u Parizu.

Islamska zajednica bi trebala da planira odlazak Bošnjaka na islamske univerzitete u svijetu u skladu sa svojim mogućnostima i potrebama, a ne da se to odvija kao neplanski i neadekvatno organizirani proces. U vezi s tim nužno je sačiniti odgovarajuće kriterije i instrumentarij za odabir kandidata, praćenje njihovog školovanja, te, nakon toga, uključivanje u vlastitu odgojno-obrazovnu infrastrukturu.

Zbog realne opasnosti od duhovnog raslojavanja našeg naroda, kao posljedice miješanja sa drugim specifičnim duhovnim tradicijama islama, a, nerijetko, i destrukcijom od strane nekih pripadnika tih tradicija, Islamska zajednica ima pravo i obavezu da brine o duhovnoj tradiciji Bošnjaka i da je kontinuirano afirmira.

Sarajevo, 12.11.1997.godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 14.

Afirmiranje i izučavanje srednjovjekovne bosanske baštine

Imajući u vidu da socijalizacija putem obrazovanja, u bitnom smislu, suoblikuje nacionalne identitete i državnu samosvijest,

znajući da razvoj državno-nacionalne samosvijesti podrazumijeva i recepciju kulturne i državno-pravne tradicije Bosne i Hercegovine,

respektirajući uvid da u javnom građanskom odgoju i edukaciji do sada, mehanizmima socijalnog učenja, nije masovno recepcirana svijest o kontinuitetu između srednjovjekovne bosanske države i egzistencije Bosne i Hercegovine u moderno doba,

spoznavši, na osnovu dostupnih bibliografija, da se bosanska inteligencija, nije u dovoljnoj mjeri bavila izučavanjem srednjovjekovne bosanske baštine, i da je inteligencija, izvan Bosne i Hercegovine, imala monopol nad historiografijom srednjovjekovne bosanske države,

svjesni da i u ovo vrijeme pseudohistoriografija i publicistika, u funkciji legitimiranja velikodržavnih negacija historijske egzistencije Bosne i Hercegovine, vrši permanentnu asimilaciju tradicije srednjovjekovne bosanske države u izvanbosanske nacionalne historije,

MIŠLJENJA SMO:

1. Umjesto prepuštanja izučavanja i javnog afirmiranja srednjovjekovne bosanske baštine slučajnostima subjektivnih afiniteta pojedinih autora, neophodno je osmišljenom obrazovnom politikom, sa osvještenim strategijskim ciljevima, osigurati

selektivno stimuliranje i organizirano motiviranje novih generacija bosanske inteligencije u pravcu znanstvenog bavljenja problematikom srednjovjekovne bosanske države;

2. U tom smislu, stvaranjem posebnog fonda za stipendiranje i osmišljenom politikom materijalne stimulacije, a u saradnji sa odgovarajućim obrazovnim institucijama, neophodno je, dugoročnom politikom, motivirati mladu bosansku inteligenciju da, prilikom odabira studija, opredjeljivanja za postdiplomske studije ili za specijalistička istraživanja u zemlji ili u inostranstvu, razvija afinitete za istraživanje srednjovjekovne bosanske države.

3. Nosioци osmišljene obrazovne politike u ovoj oblasti morala bi biti ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta kantona, entiteta, Ministarstva za civilne poslove i komunikacije Bosne i Hercegovine, kao i druge nadležne državne institucije.

Sarajevo, 20.11.1997.godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 15.

Vjera u odgojno-obrazovnom sistemu

Čovjeku je neophodna duhovno-tjelasna uravnoteženost. Svako "raspolučivanje", ili jednodimenzioniranje njegovog bića je neprihvatljivo, pa i kad je riječ o odgojno-obrazovnoj djelatnosti. Kad god se to čini, bilo na način ideologijskog preferiranja materijalizma u odnosu na idealizam i obrnuto, ili, pak, kroz konceptualno neprimjerenu sadržajnost odgojno-obrazovnih segmenata, kao takvih, negativne posljedice su neizbježne. One se reflektiraju ne samo u domenu psiho-socijalnog i etičkog kôda ličnosti,

nego i na društvenoj razini u smislu doživljavanja konkretnog ustrojstva društva kao "svoga" ili "tuđega".

U tom kontekstu valja sagledati da li su ostvareni proklamirani ciljevi uvođenja vjeronauke u osmogodišnje škole. Željelo se reafirmirati moralne, a to znači i duhovne vrline čovjeka koje su, u relativno dužem periodu, iz ideoloških razloga bile potiskivane u smislu preferiranja ateističkog svjetonazora u artikuliranju filozofije života.

Na osnovu trogodišnjeg iskustva primjetno je da ova nastava, kako je do sada bila organizirana, ne polučuje željene rezultate:

- Evidentna je nestručnost i odsustvo pedagoških principa u izvođenju te nastave u nizu sredina;
- U porastu je animozitet učenika prema tom predmetu, često i zbog načina provjere znanja (davanje negativnih ocjena), kao i osipanje učenika koji prisustvuju toj nastavi;
- Neravnopravan je status ovog predmeta u odnosu na druge u nizu škola;
- Njegovim uvođenjem u osmogodišnje škole gotovo da se ugasila pozitivna praksa vjerske pouke u mesdžidima i sl.

IMAJUĆI PREDNJE U VIDU, MIŠLJENJA SMO:

1. Vjersko obrednu pouku treba vratiti u vjerske zajednice, gdje bi nastavni sadržaji mogli imati i svoju praktičnu, a ne samo teorijsku dimenziju. U tom smislu koristiti, svuda gdje je to moguće, modernu audio-vizuelnu tehniku, kasete kompakt diskove, videoprojekcije, filmove i slično, prilagođavajući edukacijske sadržaje uzrastu polaznika.

U većim gradovima otvoriti specijalizovane kino sale u kojima bi se prikazivali filmovi sa isključivo vjerskom tematikom.

U predškolskim ustanovama (obdaništima) sačiniti primjerene igrokaze i animacijske sadržaje kroz koje bi se razvijao pozitivan stav kod djece prema etičkim principima vjere.

Obezbjediti finansijsku podršku za opremanje pomenutih ustanova, izdavačku djelatnost, nabavku opreme i sl.

2. Umjesto vjeronauke u osmogodišnjim školama uvesti u sedmim i osmim razredima nastavni predmet "Historija religija". Takav nastavni sadržaj bi se mogao predavati integralno za sve učenike, bez obzira na njihovu vjersku i nacionalnu pripadnost, a ne separatno, kao što je sada slučaj.

3. U završnim razredima srednjih škola uvesti nastavni predmet "Kultura religija".

4. Za sve pomenute nastavne predmete sačiniti adekvatne nastavne programe, obezbijediti odgovarajuću udžebničku literaturu, opremu, stručni kadar koji će, na pedagoški primjeren način, moći izvoditi tu materiju (prof. sociologije, filozofije, teologije i dr.).

5. Pri utvrđivanju nastavnih programa za ove predmete uključiti, pored prosvjetno-pedagoških zavoda i predstavnike vjerskih zajednica u našoj zemlji.

Sarajevo, 16.12.1997. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 16.

O potrebi afirmiranja bosanskog jezika i bošnjačkog nacionalnog imena u jeziku međunarodne diplomatije

Imajući u vidu da su prilikom posjete Bosni i Hercegovini i Papa i Predsjednik Sjedinjenih Američkih Država, u svojim javnim obraćanjima Bošnjake nazivali njihovim vjerskim a ne nacionalnim imenom, dakle, muslimanima a ne Bošnjacima, što nije bio slučaj u označavanju drugih naroda u Bosni i Hercegovini,

smatrajući da izostavljanje upotrebe nacionalnog jezika i imena za Bošnjake u jeziku međunarodne politike i njenih meritornih autoriteta nije za međunarodni položaj Bošnjaka i Bosne i Hercegovine irelevantno ili marginalno,

ocjenjujući politički štetnim za jačanje bosanske državnosti redukciju bošnjačkog nacionalnog identiteta na njegov religijski aspekt što se izražava i njihovom nominacijom vjerskim imenom,

znajući da svi svjetski jezici, uključivši čak i artificijelni jezik esperanto, imaju adekvatan termin za našu riječ "Bošnjak", pa se stoga, u lingvističkim motivima ne može tražiti izgovor za zamjenu tog imena njegovim vjerskim korelatom,

MIŠLJENJA SMO:

1. Da Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine i protokol Predsjedništva Bosne i Hercegovine, na osmišljen i organiziran način, primjerenom diplomatskom aktivnošću, reducirajući buduće slučajnosti, subjektivnosti ili (ne) namjerne previde na najmanju moguću mjeru, treba da afirmira bosanski jezik i bošnjačko nacionalno ime u govoru međunarodne diplomatije i jeziku državnih politika i njihovih autoriteta.

2. Da u sklopu tih aktivnosti protokol Ministarstva vanjskih poslova BiH i državni protokol službeno obavijeste sve države koje su priznale Bosnu i Hercegovinu kao i sve relevantne međunarodne organizacije o zvaničnim, a to znači ustavnim nazivima, kako naroda tako i njihovog jezika u Bosni i Hercegovini.

Sarajevo, 8. 01. 1998. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 17.

O potrebi afirmiranja upotrebe imena, institucija i toponima porijeklom iz srednjevjekovne Bosne

Smatrajući da njegovanje i recepcija srednjevjekovne bosanske baštine nije ekskluzivno pravo bilo koje nacionalne grupacije u Bosni i Hercegovini, nego da je ta baština svojina svih bosanskohercegovačkih naroda,

imajući u vidu, pak, da su na djelu procesi "srbizacije" i "kroatizacije" unutar kojih se srednjovjekovna bosanska država i kultura prisvajaju kao dio "svekolikog" srpstva i hrvatstva,

znajući da su ti procesi važna komponenta ideološkog i pseudoznanstvenog legitimiranja politike negacije autonomne i samosvojne običajno-kulturne i državno-pravne i povijesne egzistencije Bosne i Hercegovine iz doba srednjeg vijeka,

ocjenjujući da su ti procesi sračunati, u krajnjem slučaju, na uskraćivanje bošnjačkom narodu prava na recepciju tradicije srednjevjekovne Bosne s namjerom njegovog iskorjenjivanja sa povijesnog bosanskog tla,

a u cilju afirmiranja javne svijesti među samim Bošnjacima o egzistenciji kulturnog, političkog i državno-pravnog kontinuiteta države Bosne i Hercegovine sa srednjovjekovnom bosanskom državom,

MIŠLJENJA SMO:

1. Da je neophodno javne ustanove, uključivši i bošnjačke nacionalne institucije, iz oblasti kulture, obrazovanja, sporta, nauke, vojske i medijske produkcije nazivati imenima značajnih ličnosti iz doba srednjovjekovne Bosne, imenima, na primjer, bosanskih banova, kraljeva, vlastele, obrazovanih ljudi, župa, stolnih gradova, trgova, arheoloških nalaza i sl.

2. Da se dugoročnom kulturnom politikom podstiču nacionalne, transnacionalne, građanske i državne institucije, udruženja, društva, klubovi i organizacije da recipiraju srednjovjekovnu bosansku baštinu otklanjajući time naš zaborav i uspostavljajući duhovnu i intelektualnu vezu između bosanske suvremenosti i bosanskog srednjovjekovlja.

Sarajevo, 8. 01. 1998. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 18.

Populaciona politika Bosne i Hercegovine

Brojni su historijski primjeri, koji svjedoče o tome da su, u težnji za dominacijom, a pod raznim izgovorima, jedni narodi uništavali druge. Najbolji primjer su zlodjela nacista, pa i na našim prostorima.

U ranijem sistemu natalitet je dugo bio meta osmišljene populacijske politike da se "manjinski" narodi uvuku u "naučnu prevenciju planiranja porodice". Krajnji cilj je bio da se navedu Albanci i Bošnjaci, koje nije bila zahvatila "bijela kuga", da prihvate ovaj projekat a time i sve limite koje u sebi nosi.

Agresijom na Bosnu i Hercegovinu, pored ostalih, i ova oblast bila je uključena u plan redukcije, posebno bošnjačkog stanovništva. Treba naglasiti sve brutalnosti koje su neboračkoj populaciji žena, ciljano nanosili agresori s obje strane. Ako se tome dodaju vrlo osmišljene manipulacije djecom, koja su rađana u toku rata, jasno je da se sve svodilo na uništenje bosanskog stanovništva, a naročito Bošnjaka.

U ratu je i fizički uništen veliki broj žena u fertilnoj dobi. Najmlađa populacija je najbrojnija u masi od oko (?) 200.000. poginulih. Ako se tome dodaju faktori socijalne nesigurnosti kao što su: opća nezaposlenost, siromaštvo, život velikog broja porodica daleko od svojih domova u zemlji ili izvan svoje domovine, neizvjesnost, nesigurnost, nevjerica u svoju budućnost, veliki broj djece bez jednog ili oba roditelja itd., jasno je da oblast brige o natalitetu mora biti u vrhu svih prioriteta države, politike društvenih organizacija, društava i udruženja građana.

Pozitivan je primjer katoličke i pravoslavne crkve da svakodnevnim radom sa vjernicima posvećuju posebnu pažnju populacijskoj politici kroz stimuliranje rađanja, tematskim odgojnim poticajem u odgojno-obrazovnim institucijama, te pružanju pomoći porodici u čuvanju, smještaju, materijalnoj potpori i odgañanju djece.

Zbog toga smatramo da se briga o očuvanju i povećanju nataliteta u Bosni i Hercegovini u predstojećem periodu treba znalački osmisлити definiranjem: (1) kratkoročne-petogodišnje projekcije i (2) dugoročne projekcije za više decenija.

Budući da se radi o interdisciplinarnoj mediko-legalnoj problematici, neophodno je obezbijediti učesće stručnjaka koji trebaju definirati zakone za oblast radnog prava, zdravstva, socijalne zaštite, obrazovanja, penziono-invalidskog osiguranja, te za sve druge oblasti kroz koje se može stimulirati porast nataliteta.

Pored toga, političke i društvene organizacije, društva, udruženja građana, nevladine kulturno-prosvjetne i sportske organizacije, vjerske organizacije, trebaju osmisliti dugoročne projekte u kojima će se briga o natalitetu poistovjetiti sa brigom za vlastitu budućnost. Opstanak Bosanaca sve tri konfesije posebno muslimana, kao otpor osmišljenom, dugovremenom nastojanju da se sistematski otvoreno ili prikriveno provedu projekti njihovog izгона i nestanka sa ovih prostora, može se prevenirati dugoročnim programom njihove opstojnosti.

Zbog toga, pored institucionaliziranja pozitivnog odnosa države, neophodno je uključiti sve neinstitucionalne subjekte i sve građane Bosne i Hercegovine da podrže planske projekte povećanja nataliteta kao svoj egzistencijalni cilj.

MIŠLJENJA SMO:

1. Da vlada formira posebnu ustanovu koja će se ekspertno baviti problemima porodice i djeteta u Bosni i Hercegovini.

2. Da zakonskim olakšicama treba otvoriti mogućnost dužeg porodijskog odsustva sa posla; da radne sredine dodatno stimuliraju žene u fertilnoj dobi u toku trudnoće, dodatnom brigom i pomaganjem u odgoju djece zaposlenih majki ili očeva ili na druge pogodne načine, novčanom potporom, stalnom brigom socijalnih ustanova i humanitarnih organizacija za porodice sa djecom i dr.

3. Planski pomagati i starati se o odgoju djece predškolskog i školskog uzrasta. Predškolske ustanove cijenom učiniti pristupačnim za roditelje. Škole učiniti pristupačnim roditeljima sa više djece dodjelom besplatnih udžbenika i odjeće, besplatnim toplim obrokom i besplatnim prevozom do škole.

4. Za predratni visok natalitet u Bosni i Hercegovini treba zahvaliti uglavnom stanovnicima sela. Budući su ruralni predjeli ratom značajno devastirani, treba se svim raspoloživim sredstvima boriti za revitalizaciju sela i života u njemu, ekonomsko restituiranje ruralnih područja, da se u njima dodatnim mjerama obezbijede mogućnosti zapošljavanja, otklanjanja animoziteta

prema životu na selu i sl., te da se umjesto migracije prema gradu stimulira povratak u sredine koje su i u zdravstvenom pogledu, uz obezbjeđenu egzistenciju, povoljnije.

5. U društvenim i političkim organizacijama, društvima, udruženjima građana i sportskim organizacijama, potrebno je na specifičan način razmotriti najprihvatljiviji i najefikasniji način stimuliranja nataliteta.

6. Zdravstveno preventivnim aktivnostima, zdravstvenim prosvjećivanjem u svim populacijskim grupama, treba pratiti efekte stimulativne populacione politike, o tome izvještavati, kako bi se pravovremeno, uvođenjem novih naučnih dostignuća, održao predratni pozitivni trend nataliteta. Neophodno je neprekidno naglašavati potrebu biološke reprodukcije za očuvanje vitaliteta, fizičkog zdravlja i psihičke stabilnosti žene.

7. Zakonski definirati rad etičkih komiteta čiji bi članovi trebali biti mediko-legalni eksperti. Oni bi, na temeljima antidiskriminacijskog prava, odobravali prekide trudnoće samo u onim slučajevima koji imaju striktno zakonsko uporište.

8. Smatramo vrlo značajnim da briga o povratnicima umjesto verbalne i medijske, postane konkretna. Povratnici moraju biti prihvatani dobrodošlicom, a ne kao problem. U tom pogledu, pored zvaničnih institucija, moraju se aktivno uključiti sve društvene, političke i humanitarne organizacije, društva, udruženja, dobrostojeći pojedinci, te vjerske zajednice.

Sarajevo, 15. 01. 1998. godine

Grupa za strategiju

O odnosima države i vjerskih zajednica

Budući da moderna historija poznaje različite modele definiranja društvenog položaja, ne religije kao takve, nego vjerskih zajednica, kakvi su modeli državnih religija, državno priznatih i nepriznatih vjera ili odvojenosti države i religije,

kako je u postsocijalističkoj Bosni i Hercegovini faktički suspendiran socijalistički "Zakon o položaju vjerskih zajednica", pa se stvorio pravni vakum,

imajući u vidu da se društveni položaj vjerskih zajednica pravno može regulirati na različite načine, naprimjer, da se uopšte ne regulira pa da opći građanski zakoni vrijede i za vjerske zajednice, ili u formi posebnog zakona, ili parcijalnim paktovima i sl.,

uviđajući da se neki od unutarnjih odnosa u okvirima vjerskih zajednica (naprimjer, materijalni, socijalno-zdravstveni, penzioni položaj profesionalnih službenika) faktički ne mogu ostvarivati bez opće pravne, odnosno državne regulative, bez obzira što su oni definirani internim ustavima ili drugim regulama,

respektirajući činjenicu da je socijalistički koncept religije kao "privatne stvari" svake individue prevladan i da vjerske zajednice postaju nezaobilazna komponenta slobode civilnog društva i javnog života uopće, što stavlja društvo pred niz pravnih nepoznanica,

kako predstoji realizacija dugoročnog projekta obnove vjersko-kulturnih objekata kao kulturno-historijskih vrijednosti što pretpostavlja pravni okvir i koordiniranu društvenu aktivnost,

znajući da, u duhu savremenih demokratija, sekularizam bosanskohercegovačke države ne implicira i sekularizam društva i da vjerske zajednice u takvom društvu ne figuriraju u pravnoj praznini, normativnoj anarhičnosti ili općoj socijalnoj nereguliranosti,

a u cilju osiguranja opće jednakopravnosti i sveobuhvatne slobode svih vjerskih zajednica na cijelom državnom teritoriju Bosne i Hercegovine,

MIŠLJENJA SMO:

1. Budući da se vjerske zajednice nisu raspale na entitetske i međusobno suprotstavljene zajednice, a s obzirom na multikonfesionalnost bosanskog društva i značaj dobrih odnosa države i vjerskih zajednica, smatramo neophodnim da se na državnom nivou konstituiraju Ministarstvo za odnose sa vjerskim zajednicama. Do konstituiranja ministarstva ove poslove privremeno treba da obavlja poseban ured pri postojećem Ministarstvu za civilne poslove i komunikacije.

2. Neophodno je da država donese opći normativno-pravni akt o jedinstvenom položaju vjerskih zajednica u cijeloj Bosni i Hercegovini, ili sklopi ugovore s pojedinim vjerskim zajednicama, kojima će se regulirati njihovi međusobni odnosi.

Sarajevo, 22. 01. 1998. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 20.

O preimenovanju dosadašnjih državnih simbola Bosne i Hercegovine u simbole Bošnjaka

Bosna i Hercegovina koja nakon Dejtona nastavlja kontinuitet Republike Bosne i Hercegovine, kao međunarodno pravno

priznata država, ima pravo na državne simbole oličene kroz: grb, zastavu i himnu. Okolnosti u kojima je došlo do međunarodnog priznanja i agresija koja je uslijedila, uslovili su da je BiH imala privremen grb, zastavu i himnu.

Ono što je simboliziralo privremeni grb, zastavu i himnu RBiH jeste historijski, kulturni i teritorijalni kontinuitet srednjovjekovne bosanske države sa današnjom državom. Izborom grba kralja Tvrtka I, sa ljiljanima, koji je ostvario najviši stupanj državne suverenosti srednjovjekovne Bosne, opredjeljenje je koje je trebalo, između ostalog, da doprinese afirmiranju svijesti kod naroda o hiljadugodišnjem političkom i državnom kontinuitetu Bosne i njenom teritorijalnom jedinstvu.

Zato je odluka bosanskih vlasti da simboli države Bosne i Hercegovine ne budu izrazom vjerskih i nacionalnih podjela bosanskog naroda, već izrazom njihove historijske vertikale zajedničkog života, bila politički čin od izuzetne važnosti, ali nažalost samo privremeno, jer Srbi i Hrvati ne prihvataju te simbole.

Za Bošnjake je najprihvatljivije da današnje državne simbole Bosne i Hercegovine prihvate kao svoje nacionalne simbole. Bošnjaci, kao i drugi rodoljubi i patriote Bosne i Hercegovine, pod današnjim državnim znamenjima vodili su i još vode veličanstvenu historijsku bitku, kao što su je vodili i njihovi preci, za opstanak kako svoje države, tako i svoj biološki opstanak na svojoj zemlji. Našim potomcima se mora ostaviti definitivno raščišćeno pitanje u pogledu bošnjačkog nacionalnog identiteta u koji spadaju i nacionalni simboli.

U tome vidimo važnost i značaj da dosadašnje bosanske državne simbole, ako neće da prihvate Bosanski Srbi i Bosanski Hrvati, Bošnjaci i bosanski patrioti prihvate kao svoje nacionalne simbole. Tako će Bošnjaci moći, pored novih državnih simbola, koristiti se dosadašnjim državnim simbolima, kao svojim nacionalnim simbolima sa kojim su u vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu izvojevali svoje najveće pobjede u njihovoj hiljadugodišnjoj historiji i koji su ušli u srca svih bosanskih patriota.

MIŠLJENJA SMO:

Da bošnjački narod, njegove nacionalne institucije, organizacije, udruženja, ustanove, prihvate i nastave sa javnom upotrebom dosadašnjih državnih simbola BiH (zastava, grb i himna) kao nacionalnih simbola bošnjačkog naroda, jer će poslije proglašenja novih državnih simbola, prestati legalitet upotrebe današnjim državnim simbolima Bosne i Hercegovine i neće moći biti korišćeni pri bilo kojim javnim manifestacijama.

Sarajevo, 5. 02. 1998. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 21.

Uvesti pravopisni standard "Bosanski Srbi" i "Bosanski Hrvati"

Preimenovanjem Bosanskih Muslimana u Bošnjake, 1993., u BiH je dovršen proces formiranja nacija na osnovu religijske pripadnosti. Iako je povijest Bosne pružala dovoljno osnove za konstituiranje jedinstvene bosanske nacije, po principu inkluzivnosti, prevazilazeći religijske, etničke, te socijalne podjele, religijska identifikacija bosanskih pravoslavaca i katolika sa susjednim, također religijski zasnovanim nacijama-u-nastajanju, već je krajem 19. stoljeća afirmirala princip ekskluzivnosti u oblikovanju nacionalne svijesti, što je neminovno vodilo ka prihvatanju ekskluzivizma i od strane bosanskih muslimana, i njihovom postupnom prihvatanju religijski zasnovane nacionalne svijesti.

Bošnjaštvo, artikulirano 1993. kao ekskluzivna opcija nacionalne identifikacije Bosanskih Muslimana, slijedeći dosljedno princip ekskluzivnosti koji nameće logika konstituiranja nacije na

osnovu religije, ostavilo je veliki broj patriotski orijentiranih bosanskih Srba i Hrvata bez mogućnosti bilo kakve identifikacije sa njihovom stvarnom domovinom. Staviše, dosljedno insistiranje na njihovom imenovanju kao "Srba" i "Hrvata", što je njihov identitet neminovno vezivalo za Srbiju i Hrvatsku, proizvelo je paradoksalnu situaciju u kojoj strani izvori najčešće govore o "bosanskim Srbima" ili "bosanskim Hrvatima", dok domaći izvori uporno ignoriraju njihov bosanski identitet, te su kao Srbi i Hrvati ušli i u Ustav Bosne i Hercegovine.

Osporavanje autohtonosti ovog dijela bosanskohercegovačkog stanovništva, pomoću ovakvog terminološkog redukcionizma, neminovno proizvodi efekat otuđenja u odnosu na njihov osjećaj pripadnosti BiH, pa i u odnosu na elementarnu lojalnost državi u kojoj žive. U tom smislu, svođenje bosanskih Srba i bosanskih Hrvata na "Srbe" i "Hrvate" jeste krajnje kontraproduktivno u odnosu na proklamovani cilj reintegracije BiH.

Eventualno prevazilaženje ekskluzivističkog principa konstituiranja nacija na osnovu religijske pripadnosti, i konstituiranje jedinstvene bosanske nacije na principu inkluzivnosti odn. prevazilaženja društvenih, etničkih i religijskih podjela, jeste dugoročan proces koji zahtijeva zaokruženu viziju i strategiju. Jačanje bosanske komponente identiteta bosanskih Srba i bosanskih Hrvata nameće se kao neminovan prvi korak u tom pravcu, u cilju stvaranja trajnog političkog konsenzusa unutar BiH po pitanju njenog opstanka kao jedinstvene države svih njenih građana.

MIŠLJENJA SMO:

1. Neophodno je u javnu komunikaciju uvesti obaveznu upotrebu termina "bosanski Srbi" i "bosanski Hrvati". U skladu sa potrebom da se ti termini uspostave kao trajne kategorije, nužno je uvesti pravopisni standard da se atribut "bosanski" ispred naziva za etničke skupine Srba i Hrvata, a koje predstavljaju autohtono bosansko stanovništvo, obavezno piše velikim početnim slovom.

2. Potrebno je uvrstiti termine "Bosanski Srbi" i "Bosanski Hrvati" u kategorije za predstojeći popis stanovništva, ne izbacujući pri tome termine "Srbi" i "Hrvati". Na taj način moguće je

doprinijeti diferencijaciji ovog dijela bosanskog stanovništva na one koji svoj identitet i projekcije svoje budućnosti vežu za državu BiH i one koji optiraju prema Srbiji i Hrvatskoj i koji sebe svode na dijasporu. To može u budućnosti doprinijeti jačanju kohezije unutar pro-bosanskih snaga.

Sarajevo, 5. 02. 1998. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 22.

Očuvanje ekonomskog suvereniteta Bosne i Hercegovine

Haotičan, post-ratni pristup transformaciji vlasničkih odnosa u BiH stvorio je ekonomski model usporediv sa modelom tzv. prvobitne akumulacije kapitala, koja je na društveno-povijesnoj ravni, u zapadnoevropskom i sjevernoameričkom okruženju, bila omogućena i ideološki legitimirana pojavom liberalizma (u ekonomskoj i političkoj sferi) i države nacije, kao krajnjeg izraza suverenosti interesa njihovog tvorca, građanske klase, koja se u ovom procesu i sama definitivno oblikovala. Dominacija liberalizma u tom je periodu otvorila prostor za ubranu koncentraciju kapitala u rukama elitnog dijela građanske klase, koja je suverenost svojih interesa štitila instrumentima države-nacije.

Proces ubrzane koncentracije kapitala, transformacijom državnog/društvenog u privatno vlasništvo, u BiH se, međutim, odvija pod bitno drugačijim društvenim i političkim okolnostima. Instrumenti države-nacije, kao sredstva zaštite interesa nosioca suvereniteta, u procesu ratne i post-ratne dekonstrukcije državnog okvira BiH, nisu još uspostavljeni.

U tom smislu, BiH je konstituirana kao asimetrična složena tvorevina sastavljena od jedne unitarne, kvazi-nacionalne države, koja pokušava uspostaviti vlastiti suverenitet u odnosu na BiH, dok je drugi entitet federacija etničkih enklava/kantona.

Upravo stoga što nije konstituirana kao država svih njenih građana odnosno kao država-nacija svih Bosanaca, bez obzira na njihov drugostepeni, sub-nacionalni (etnički, religijski ili klasni) identitet, BiH nema ni izvorni suverenitet, ni instrumente njegove zaštite odnosno zaštite interesa njenih građana kao pretpostavljenih nosilaca suvereniteta. U situaciji, kada je projekt BiH kao nacije-države stvar povijesne perspektive, i kada, na drugoj strani, ni postojeća država nije suverena na cijeloj svojoj teritoriji, otvoren je prostor za nesmetanu promociju interesa krupnog kapitala, porijeklom iz susjednih država, formiranog u procesu analognom tzv. prvobitnoj akumulaciji kapitala, ali pod zaštitom instrumenata njihovih država-nacija.

Stanje je u BiH još više pogoršano pritiscima koje predstavnici međunarodne zajednice vrše u pogledu ubrzavanja privatizacije, u skladu sa doktrinom tzv. neoliberalizma, kao dominirajućeg globalnog trenda (svojedobno lansiranog od strane anglo-američke alijanse Thatcher-Reagan). Neo-liberalizam podrazumijeva prevazilaženje faze tzv. državnog kapitalizma pomoću intenzivne privatizacije na unutrašnjem planu i liberaliziranja protekcionističkih mjera na vanjskom planu, što otvara put za prodor stranog privatnog kapitala unutar nekada suverenog ekonomskog prostora države-nacije, sa tendencijom oblikovanja trans-nacionalne, globalne oligarhije krupnog kapitala.

Međutim, sve zemlje koje su slijedile takav obrazac, s obzirom da su već bile oformljene kao suverene države-nacije, pristupile su selektivnoj privatizaciji i liberalizaciji, u skladu sa pretpostavljenim ili definiranim nacionalnim interesima. Nasuprot tome, prije nego što je BiH konstituirana kao suverena država-nacija svih njenih građana, ona je pod pritiskom međunarodne zajednice i njenih finansijskih struktura (MMF i Svjetska banka), bila prisiljena da prihvati model neselektivne privatizacije i liberalizacije, otvarajući svoj ekonomski prostor za

penetraciju stranog investicionog, ali i vlasničkog kapitala, putem metoda tzv. dokapitalizacije.

Time je suverenitet BiH ugrožen i na ekonomskom planu, a posljedice takvog razvoja su nepopravljive: ukoliko većina ekonomskih kapaciteta BiH pređe u privatno vlasništvo stranog krupnog kapitala, bez adekvatne finansijske kompenzacije koju suverena država-nacija selektivnim pristupom može nametnuti, nema načina da se eventualno izvrši njihova ponovna nacionalizacija, imajući u vidu da su, u kontekstu savremenih međunarodnih odnosa, revolucije takvog tipa isključene.

Zbog dominirajućeg principa nepovrjedivosti privatnog vlasništva, eventualni gubitak suverenosti na ekonomskom planu, putem nekontrolisane penetracije stranog, privatnog vlasničkog kapitala u procesu neregulirane privatizacije, predstavljao bi konačni udarac egzistenciji države BiH.

MIŠLJENJA SMO:

1. Potrebno je po hitnom postupku donijeti zakon na nivou države BiH, kao obavezan okvir za entitetske zakone, kojim se sveobuhvatno regulira pitanje odnosa stranog i domaćeg kapitala u BiH. Pored odredbi koje bi stimulirale investiranje iz stranih izvora, neophodno je ugraditi i restriktivne odredbe u pogledu preuzimanja vlasništva nad bh. privrednim kapacitetima putem tzv. dokapitalizacije, ili putem nekontrolirane privatizacije. Neophodno je voditi računa da kapital koji ulazi iz susjednih zemalja ne bude u funkciji ekonomske kolonizacije BiH i sredstvo ostvarivanja njihovih velikodržavnih političkih projekata.

2. U stvaranju okvira za proces privatizacije neophodno je uzeti u obzir negativna iskustva većine post-socijalističkih država, i oduprijeti se pritisku međunarodne zajednice da se vlasnička transformacija izvrši bez adekvatnih priprema. Te pripreme podrazumijevaju postupnu i selektivnu privatizaciju privrednih kapaciteta, u okviru plana donesenog na državnom nivou, zasno-

vanog na strateškim projekcijama razvoja BiH, u skladu sa njenim pretpostavljenim interesima. U tom kontekstu, neophodno je uspostaviti tržišne kriterije za procjenu vrijednosti kapaciteta koji budu odabrani za prodaju privatnim vlasnicima. Pored tih kriterija, potrebno je uspostaviti instrumente kojima bi se favoriziralo učešće domaćeg privatnog kapitala u procesu otkupa dionica odabranih kapaciteta.

3. U svrhu stvaranja stabilne društvene strukture kao osnove za konstituiranje države-nacije, što podrazumijeva postojanje finansijski snažne građanske klase (uključujući i elitu krupnog kapitala), potrebno je da poreska politika na nivou BiH i entiteta bude izbalansirana, podjednako usmjerena na jačanje državnog/entitetskog budžeta (odn. praktično, na jačanje instrumenata države-nacije), kao i jačanje investicionih mogućnosti poduzetničke elite i cjelokupne građanske klase (kao temelja građanskog društva i države nacije). U tom smislu, poželjno je postupno u javnosti preokrenuti negativnu sliku o ratnoprofiterskoj prirodi privatnog poduzetništva na tlu BiH, afirmirati simultano jačanje građanske klase, građanskog društva države- nacije.

Sarajevo, 12. 02. 1998. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 23.

O eksproprijaciji

Na osnovi zahtjeva (informacije) Zavoda za izgradnju Kantona Sarajevo i Načelnika općine Novi Grad Sarajevo, radi rješavanja programa saobraćaja na području Kantona (lokalitet Dobrinja), u vezi pokretanja postupka rješavanja imovinskopravnih odnosa na trasi pruge XI transverzala, dostavljene lično od strane Efendić Nazifa, Smaje Hodžića i Horo Jasmine, 5. 12. 1998. godine, zatraženo je mišljenje na sljedeća pitanja:

(1) Na koji način voditi postupak i koji organ (Građevinska inspekcija ili Imovinskopravna služba);

(2) Koja su prava vlasnika i da li primijeniti član 67 Zakona o eksproprijaciji Bosne i Hercegovine („Službeni list SRBiH“, br. 12/97 i 38/89), u daljem tekstu: Zakon o eksproprijaciji (Član 67. Zakona o eksproprijaciji Ustavni sud je proglasio neustavnim i njegove odredbe su u suprotnosti sa Zakonom o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima, „Službeni list SRBiH“, 17. juna 1991. godine, u daljem tekstu: Odluka Ustavnog suda) i

(3) Da li uvažiti legalizaciju objekata, shodno Odluci o utvrđivanju posebnih okolnosti kao osnova za izdavanje odobrenja za građenje i odobravanje za upotrebu zgrade („Službene novine grada Sarajeva“, broj 12/90), u daljem tekstu: Odluka općine o legalizaciji, a u vezi Odluke o usvajanju regulacionog plana prioritetne urbanističke cjeline „Dobrinja“ („Službene novine grada Sarajeva“, broj: 30/81), u daljem tekstu: Odluka o regulacionom planu.

Nakon što smo razmotrili sve relevantne elemente ovog zahtjeva i konsultovali gore navedene zakone i odluke, dajemo sljedeće

MIŠLJENJE:

1. U skladu sa Odlukom Ustavnog suda i Odlukom općine o legalizaciji, potrebno je postupati na sljedeći način:

prvo, treba utvrditi da li je u vrijeme izgradnje zgrade "bilo propisano" da se zgrada ne može izgraditi bez odobrenja nadležnog organa, u vrijeme početka, a ne završetka gradnje. Ako je bila propisana obaveza pribavljanja dozvole, a nije pribavljena, smatrat će se da na objektu nije stečeno pravo svojine. A ako nije bila propisana prije početka gradnje obaveza pribavljanja dozvole, smatrat će se da je na objektu stečeno pravo svojine;

drugo, na izgrađenom objektu bez propisano pribavljenog odobrenja od strane nadležnog organa ne može se steći pravo svojine i takvi objekti imaju privremeni karakter;

treće, predmet eksproprijacije mogu biti samo objekti na kojima je stečeno pravo svojine;

četvrto, na privremenim objektima koji su naknadno legalizovani (Odluka općine o legalizaciji) stečeno je pravo svojine i podliježu eksproprijaciji i nadoknadi;

peto, privremeni objekti koji nisu legalizovani ne mogu se eksproprijisati i podliježu rušenju bez nadoknade;

šesto, na objektima na kojima je stečeno pravo svojine postupak eksproprijacije vodit će Imovinsko-pravna služba;

sedmo, na privremenim objektima neće se voditi postupak eksproprijacije i spadaju u nadležnost Građevinske inspekcije.

2. Realizaciju navedenog mišljenja u tač.1. treba izvršiti u skladu sa zakonskim ovlašćenjima nadležnih organa (Građevinska inspekcija i Imovinsko pravna služba).

3. Nakon utvrđenog činjeničnog stanja za svaki objekat posebno, neophodno je pismeno upoznati načelnika općine i predsjednika kantona s političkim implikacijama koje mogu nastati. Ako oni smatraju da je potrebno donijeti neki novi interventni propis (zakon ili odluku) mogu je predložiti općinskom odnosno

kantonalnom parlamentu, a ako smatraju da ne treba, dužni su pismeno o tome obavijestiti nadležni upravni organ u primjernom roku, poslije koga su nadležni organi uprave dužni da postupe u skladu sa pozitivnim propisima.

Sarajevo, 23. 02. 1998. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 24.

Ustavni status ranijih republičkih ustanova i institucija

Sastavni dio Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini je Ustav Bosne i Hercegovine sadržan u Aneksu 4 potpisanom od predsjednika Republike Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske.

Članom I tač. 1. Ustava Bosne i Hercegovine uređeno je :

“Republika Bosna i Hercegovina, čije je zvanično ime od sada “Bosna i Hercegovina”, nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država, sa unutrašnjom strukturom modificiranom ovim Ustavom, i sa postojećim međunarodno priznatim granicama. Ona ostaje država članica Ujedinjenih naroda i može kao Bosna i Hercegovina zadržati članstvo ili zatražiti prijem u organizacijama unutar sistema Ujedinjenih naroda, kao i u drugim međunarodnim organizacijama”.

Bosna i Hercegovina se sastoji od dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Bosna i Hercegovina je demokratska država koja funkcioniše u skladu sa zakonom (član I tač. 2.).

Aneksom II na Ustav Bosne i Hercegovine uređene su "prelazne odredbe". U tač. 2. prelaznih odredaba pod naslovom "Kontinuitet pravnih propisa" piše: "Svi zakoni, propisi i sudski poslovници, koji su na snazi na teritoriji Bosne i Hercegovine u trenutku kada Ustav stupi na snagu, ostaće na snazi u onoj mjeri u kojoj nisu u suprotnosti sa Ustavom dok drukčije ne odredi nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine".

Prema Ustavu Bosne i Hercegovine "nadležni organi vlasti" su: Predsjedništvo Bosne i Hercegovine (kao kolegijalni šef države), Parlamentarna skupština, Vijeće ministara (vlada) i Ustavni sud. Oni su nadležni da mijenjaju postojeće zakone i uredbe koje je donijela Republika Bosna i Hercegovina, a ne entiteti.

U tač. 4. Aneksa II na Ustav Bosne i Hercegovine piše: "Dok ne budu zamijenjeni novim sporazumima ili zakonom, organi vlasti, institucije i druga tijela Bosne i Hercegovine će funkcionisati u skladu sa važećim propisima".

Iz gore citiranih odredaba Ustava Bosne i Hercegovine proizilazi da sve dosadašnje republičke javne, kulturne, obrazovne, naučne i zdravstvene institucije i ustanove nastavljaju svoj rad. Pošto je Bosna i Hercegovina nastavila kontinuitet Republike Bosne i Hercegovine, nadležni organ za izmjenu i dopunu republičkih zakona kojim su ove ustanove osnovane je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine. Vijeće ministara je dužno posredstvom svoga Ministarstva za civilne poslove i komunikacije pripremiti izmjenu i dopunu postojećih ili pripremu novih zakona kojim će se zadržati osnivačka prava države Bosne i Hercegovine nad ovim ustanovama i institucijama.

U skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine, član III tač. 5a., u kojoj su sadržane "dodatne nadležnosti" države Bosne i Hercegovine u okviru kojih je moguće konstituirati dodatna ovlašćenja i nove institucije "koje su potrebne za očuvanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine" ili koje entiteti međusobno dogovore, neophodno je da se Vijeće ministara i Parlamentarna skupština izjasne o postojećim ranijim republičkim ustanovama i institucijama, jer one prema vani trebaju da izražavaju međunarodno pravni subjektivitet Bosne i Hercegovine.

MIŠLJENJA SMO:

1. Dok se ne steknu povoljni politički uslovi da Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine ne izmijeni, ne ukine ili ne donese novi zakon o ovim institucijama i ustanovama u prelaznom periodu one će nastaviti raditi u skladu sa postojećim zakonima kojima su osnovane.

2. S obzirom na dugu proceduru donošenja ovih zakona i neizvjesnost u pogledu sudbine ovih ustanova i institucija predlažemo da organi upravljanja ovih ustanova ponude Ugovor o saradnji, općinama, kantonima, Federaciji BiH i Republici Srpskoj. Ugovor bi bio primjenjiv kada ga potpiše najmanje pet potpisnika.

3. Na ovaj način bi, u skladu s postojećim Ustavom Bosne i Hercegovine i pozitivnim zakonodavstvom BiH koje je važeće u prelaznom periodu, omogućili priliv sigurnih finansijskih sredstava, kao i uticaj na program i demokratsku kontrolu javnosti rada ovih ustanova, zadržavajući svoj raniji položaj ustanova od značaja za državu Bosnu i Hercegovinu.

Sarajevo, 26. 02. 1998. godine

Grupa za strategiju

O statusu bosanskih univerziteta

Postoji potreba da se na nivou države Bosne i Hercegovine Zakonom o univerzitetu utvrde jedinstveni uslovi pod kojim se mogu osnivati univerziteti u različitim oblicima vlasništva u Bosni i Hercegovini. Ovo iz razloga međunarodnog priznavanja bosanske univerzitetske diplome. Ustavnopravni osnov za donošenje ovog zakona jeste član III tač. 5. Ustava Bosne i Hercegovine, u kojem je uređeno da će Bosna i Hercegovina "preuzeti nadležnost u onim stvarima ... koje su potrebne za očuvanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine". Stoga smatramo da iza svake izdate univerzitetske diplome u Bosni i Hercegovini radi njene vjerodostojnosti i mogućnosti da bude priznata u inozemstvu, treba da stoji država Bosna i Hercegovina.

Međutim, kada je riječ o univerzitetima koji su osnovani zakonom Republike Bosne i Hercegovine predlažemo dva moguća rješenja: prvo, da zakoni kojim su oni osnovani budu potvrđeni i time navedeni univerziteti će se smatrati državnim za čije će se finansiranje osigurati sredstva u budžetu Bosne i Hercegovine, drugi, da navedeni zakoni ne budu potvrđeni, čime će se ostaviti primjereni rok (3-6 mj.) da drugi subjekti preuzmu osnivačka prava (entiteti, kantoni, općine, privatizacija) ili da se otvori postupak njihove likvidacije.

U slučaju da se ne potvrde raniji republički zakoni kojim su osnovani univerziteti u Sarajevu, Tuzli, Banja Luci i Mostaru, predlažemo da se uređenju ovih univerziteta pristupi selektivno. Da se za Sarajevski univerzitet ponudi alternativno rješenje: da bude univerzitet Bosne i Hercegovine na kome će studirati studenti iz cijele Bosne i Hercegovine i da bude na budžetu države Bosne i Hercegovine, u suprotnom, da osnivačka prava preuzme Kanton Sarajevo.

Da Banjalučki univerzitet bude univerzitet Republike Srpske i na njenom budžetu, u suprotnom da osnivačka prava preuzme Općina Banjaluka.

Da Mostarski univerzitet (zbog podijeljenosti) bude jedan univerzitet. Na univerzitetu službeni jezici trebaju biti bosanski i hrvatskih jezik. Osnivačka prava ovog univerziteta treba da preuzme Federacija Bosne i Hercegovine, u suprotnom da osnivačka prava preuzme Hercegovačko-neretvanski kanton.

Da osnivačka prava Tuzlanskog univerziteta, ako ga država odbije finansirati, preuzme Tuzlansko-podrinjski kanton.

Pošto je Bihaćki univerzitet osnovan od strane kantona 1997., on treba da ostane na budžetu kantona.

Za sve navedene univerzitete, zavisno ko preuzme njihova osnivačka prava, dotadašnja državna svojina sa pokretnim i nepokretnim stvarima ovih univerziteta treba da bude uknjižena u korist novih vlasnika.

Neophodno je da se ovaj postupak ubrza i mišljenja smo da treba poduzeti sljedeće:

1. Da Konferencija rektora bosanskohercegovačkih univerziteta uputi svoj Memorandum Parlamentarnoj skupštini BiH i uredu Visokog predstavnika, da se u skladu sa Aneksom II tač. 2. i 4. na Ustav Bosne i Hercegovine izjasni o sudbini osnivačkih prava sarajevskog, banjalučkog, tuzlanskog i mostarskog univerziteta.

2. Da Konferencija rektora BiH pripremi kratak Nacrt zakona o univerzitetu, u kome će se na osnovu člana III tač. 5. Ustava BiH utvrditi uslovi koje treba da ispunjavaju univerziteti u BiH u svim oblicima vlasništva, kako bi osigurali da na suhom pečatu univerziteta može biti navedeno ime države Bosne i Hercegovine.

3. Da navedeni univerziteti pripreme nacрте novih zakona svojih univerziteta, u duhu vremena i razvoja nauke, neovisno ko će imati osnivačka prava: država, entiteti, kantoni, općine ili će biti privatizirani.

4. U slučaju da se ne prihvati donošenje državnog zakona o univerzitetu na nivou Bosne i Hercegovine, da Konferencija rektora univerziteta BiH zatraži od Evropske rektorske konferencije da utvrdi standarde za bosanskohercegovačke univerzitete koji žele da njihove diplome budu priznate u Evropi.

5. Sve zakonske i administrativne poslove oko preuzimanja osnivačkih prava univerziteta treba dovesti do kraja septembra 1998. kako bi u novu 1998/99 šk. godinu startali sa raščišćenim pitanjima u pogledu osnivačkih prava i finansiranja univerziteta.

Sarajevo, 9.04.1998. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 26.

Državni zakon o lokalnoj samoupravi

Evropska povelja o lokalnoj samoupravi ne nalazi se u opisu petnaest međunarodnih konvencija i ugovora Aneksa I na Ustav Bosne i Hercegovine. Povelju je 1994. godine svojom uredbom ratificirala Vlada Republike Bosne i Hercegovine („Službeni list RBiH”, broj 31/94, od 3. novembra 1994. godine).

U članu 2. Povelje konstituirana je obaveza države potpisnice da principe o lokalnoj samoupravi utvrdi svojim zakonodavstvom, a po mogućnosti i ustavom. Bosna i Hercegovina nije učinila ni jedno ni drugo. Ništa ne mijenja na stvari što su ti principi sadržani u Ustavu Federacije ili Ustavu Republike Srpske. Prema Povelji nisu u obavezi entiteti i regije, već samo država potpisnica. Razumije se, kada država ove principe ugradi u svoj ustavno-pravni poredak, samim tim proizlazi obaveza svih državnih vlasti na nižem nivou da se pridržavaju ustava i zakona države i

da svoje propise usklade s njima. Otuda preostaje obaveza države Bosne i Hercegovine da u svoj Ustav unese principe o lokalnoj samoupravi ili da ih svojim zakonom utvrdi.

Ovo je potrebno učiniti tim prije što je Bosna i Hercegovina podijeljena na dva entiteta i što bi trebala imati minimum zajedničkih principa o lokalnoj samoupravi. Bosna i Hercegovina, kao i sve zemlje u njenom okruženju stoljećima su bile pod autoritarnim režimima i nema tradiciju lokalnih demokratskih institucija. Ako je i imala određene oblike lokalne samouprave (općine, knezove, muhtare, mjesne odbore, mjesne zajednice i sl.) oni su imali više transmisijnu ulogu državnih organa, nego što su bili oblici autonomnog lokalnog odlučivanja.

Zato je vrlo važno da se državnim zakonom Bosne i Hercegovine o lokalnoj samoupravi utvrdi koncept, djelokrug i zaštita granica lokalne vlasti, odgovarajuća organizacija uprave i izvori sredstava, zatim uvjeti vršenja funkcija, upravni nadzor, zakonska zaštita i pravo na udruživanje lokalnih vlasti. Ova pitanja se nalaze u članu 12. Povelje i svaka država-potpisnica je obavezna da ih se pridržava, kao uslovu da bi mogla ostati potpisnica ove Povelje, u suprotnom će biti obilježena kao država koja se ne pridržava navedene Povelje. Kao što je poznato ovih se obaveza Bosna i Hercegovina mora pridržavati ako želi prijem u članstvo Vijeća Evrope, a Bosna i Hercegovina je službeno podnijela zahtjev za to članstvo.

Prema sadašnjem stanju stvari, ne samo da Bosna i Hercegovina nema zakona o lokalnoj samoupravi i što u njenom Ustavu o tome nema ni jedne riječi, već što je zbog dezintegracionih procesa pod najezdom nacionalista stanje u pogledu lokalne samouprave na terenu haotično. Prvo, kao posljedica daljeg održavanja ranijeg koncepta općina koje su se ponašale kao male države sa skoro nikakvim uticajem javnog mnijenja na funkcioniranje i odgovornost njihovih organa. Drugo, kao posljedica političkih podjela na paradržavne tvorevine za vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu, uspostavljeni su autonomni politički centri u kojima se odlučuje o organiziranju i funkcioniranju lokalne vlasti. Treće, isticanjem u prvi plan nacionalnog, kao kolektivnog interesa, nasuprot individualnom, građanskom, na terenu se stvara

koncept nacionalne, umjesto građanske lokalne vlasti. Ovakav pristup dezintegrira društveno biće Bosne u bazi društva, kao multietničkog. Teritorijalno i politički ga segmentira u jednonacionalne enklave, geta, zatvorena samo za svoj narod, pripadnike svoje vjere i svoje kulture.

Takvo ponašanje pod uticajem propagande dovodi do paradoksalnog psihološkog stanja pripadnika bošnjačkog, srpskog i hrvatskog naroda da bosanski državni teritorij koji naseljava ili na kome ima privatni posjed naziva "bošnjačkom", "hrvatskom" ili "srpskom" zemljom. Nezadovoljavajući se s tim, pojedini ekstremisti iz tih naroda usred Bosne kao u transu uzviču "Ovo je Hrvatska" ili "Ovo je Srbija". Usljed toga se stvara uzajamno nepovjerenje među pripadnicima različitih nacionalnosti zbog čega se postavljaju zahtjevi za etnički čistim općinama, getima.

Takva ponašanja podignuta na viši politički nivo, objektivno dovode do zahtjeva da se u sistem ugrade posljedice agresije, za vrijeme koje su nacionalistički orijentirani pojedinci i čitava rukovodstva stajala iza progona, iseljavanja i vršenja zločina genocida nad nepoćudnim narodom, s kojim se navodno ne može zajedno živjeti.

MIŠLJENJA SMO:

1. Da bi oba bosanska entiteta sačuvala svoju multietničnost, da bi u naš sistem uveli evropski model lokalne samouprave i time počeli "liječiti" haotično stanje na terenu postojećih općina, nužno je donijeti što prije državni zakon u kome će biti ugrađeni evropski principi o lokalnoj samoupravi.

2. Do donošenja državnog zakona o lokalnoj samoupravi treba odložiti donošenje parcijalnih rješenja obrazovanjem novih općina, posebno onih koje imaju jednonacionalni predznak.

3. Kada se ugrade evropski principi lokalne samouprave u naš politički sistem, ako se pri tome neka od općina i nađe "etnički" čista, a hoće, s obzirom na građanski princip njihove organizacije, pojedinačni pripadnici drugog naroda u takvim općinama neće se smatrati otuđenim i ljudima drugog ili trećeg reda.

4. Neophodno je da Ministarstvo za civilne poslove i komunikacije Vijeća ministara Bosne i Hercegovine odmah pristupi izradi Zakona o lokalnoj samoupravi u Bosni i Hercegovini. O ovoj obavezi iz Povelje treba kontaktirati i Ured Visokog predstavnika koji treba da podrži izradu ovog zakona.

Sarajevo, 23. 04. 1998. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 27.

Zavod za zapošljavanje Bosne i Hercegovine

Zavod za zapošljavanje Bosne i Hercegovine je jedna od najstarijih državnih-nacionalnih institucija u BiH, sa bogatim višedecenijskim iskustvom u praćenju stanja u oblasti rada i zapošljavanja i u rješavanju ovog, gotovo uvijek, najtežeg ekonomskog, političkog i moralnog problema; on je posebno eskalirao nakon završetka ratnih dještava i demobilizacije velikog broja vojnika i policajaca, a male su šanse da se smanji, budući da je počeo i proces masovnijeg povratka izbjeglica.

Zavod ima respektabilan poslovni prostor i materijalno-tehnička sredstva na području cijele BiH, i u implementaciji Dejtonskog sporazuma, u kome su vlasnički odnosi jedna od "svetinja", ova činjenica se mora imati stalno na umu.

Zavod radi kontinuirano, počev od 1927. godine, sa veoma kratkim prekidom samo u toku Drugog svjetskog rata. Tokom agresije i ratnih dještava u periodu 1992-1995.godine, Zavod je izvršavao minimalne funkcije, stalno prilagođavajući metode rada trenutnoj situaciji.

Svoju cjelokupnu aktivnost Zavod zasniva na konvencija-

ma Međunarodne organizacije rada, sa tendencijom da se prihvataju, u sve većoj mjeri, principi tržišne privrede.

Tržišna orijentacija i još konsekventnija recepcija konvencija MOR-a posebno su došli do izražaja u Zakonu o zapošljavanju, koji je prva višestranačka Skupština usvojila sredinom 1990. godine.

Nakon što je Bosna i Hercegovina primljena za punopravnog člana MOR-a (krajem 1992. godine), Zavod, kao nacionalna-državna institucija, je obavezan učestvovati u radu ove međunarodne organizacije i njenih radnih tijela; poseban značaj imaju konvencije: o nezaposlenosti (br. 2), o službi zapošljavanja (88), o migracijama u cilju zapošljavanja (97), o minimalnoj normi socijalnog obezbjeđenja (102), o diskriminaciji u pogledu zaposlenja i zanimanja (111), o politici zapošljavanja (122), o profesionalnoj orijentaciji i stručnom osposobljavanju i razvoju ljudskih resursa (142), o migracijama i uslovima zloupotrebe, te unapređenja jednakih mogućnosti i tretmana radnika migranata (143), o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalida (159).

Odlukom Predsjedništva i Vlade BiH, Bosna i Hercegovina je preuzela funkcije bivšeg Saveznog biroa za poslove zapošljavanja, a to su sve obaveze države prema inostranstvu na multilateralnom i bilateralnom planu: zapošljavanje naših građana u drugim zemljama i zapošljavanje stranaca u našoj zemlji, priprema i provođenje međudržavnih sporazuma i ugovora o zapošljavanju, utvrđivanje i vođenje politike povratka radnika i ulaganje njihovih uštedevina u otvaranje novih radnih mjesta u zemlji, djelovanje Fonda za reintegraciju povratnika, pitanje detašmana, praćenje, analiziranje i informisanje o stanju na tržištu rada, utvrđivanje osnova politike zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa, utvrđivanje osnova politike socijalne sigurnosti nezaposlenih, koordinacija rada na informatičkom i informacionom planu u oblasti rada i zapošljavanja.

Zavod priprema potpisivanje i provedbu međudržavnih sporazuma i ugovora (10 sporazuma i 11 ugovora BiH je preuzela od bivše Jugoslavije). Posebna je oblast rada Zavoda, oblast u kojoj se štite interesi naših građana i interesi, kao i ugled i suverenitet zemlje u cjelini.

U tome poseban značaj ima Međudržavni sporazum sa SR Njemačkom, u kojoj je, kao što je opštepoznato, zaposleno najviše naših radnika i gdje je utočište našao najveći broj izbjeglica; treba imati u vidu i raniju ekonomsku saradnju BiH i SR Njemačke, a posebno velike mogućnosti i potrebe, danas i u budućnosti.

Zavod je nadležan, i zadužen da inicira i da se neposredno angažuje na donošenju strateških dokumenata zemlje, posebno onih koji se odnose na ovu oblast: utvrđivanje nacionalne-državne politike zapošljavanja; utvrđivanje i realizacija programa zapošljavanja; utvrđivanje i ostvarivanje socijalnog programa-u cjelini, a posebno u segmentu nezaposlenosti; izgradnja i održavanje jedinstvenog informacionog sistema tržišta rada, kojim će se pojačati sveukupna mobilnost -pokretljivost radnika, kao i borba protiv svakog oblika diskriminacije u oblasti rada i zapošljavanja.

Zavod je dužan da utvrdi jedinstvene osnove stručne pripreme radnika radi uključivanja u radni proces. U tom smislu veoma su značajni centri za stručnu obuku radnika, u čemu BiH ima veoma bogato iskustvo, naročito u radu i obnovi Centra za obuku građevinskih radnika u Bihaću. U rekonstrukciju ovog objekta, Vlada Švajcarske je investirala oko milion DM, a obuka se (od sredine 1997. godine) odvija uz punu saradnju sa Vladom Švajcarske, Udruženjem građevinskih poslodavaca i radnika Švajcarske (PARIFOND), Međunarodnom organizacijom rada i drugim međunarodnim organizacijama i tijelima. U toku su intenzivni pregovori sa vladama nekoliko zemalja- SR Njemačka, Japan, Austrija, Danska - da se slični centri za obuku radnika drugih profila-za automobilsku industriju, metalnu industriju, i dr. - izgrade i u Sarajevu, Goraždu, Zenici ...

S obzirom da na nivou države ne postoji Ministarstvo rada, kao ni institut rada, Zavod za zapošljavanje je ovlašten i zadužen da, u neposrednoj saradnji sa Savezom samostalnih sindikata BiH i Privrednom komorom BiH, ostvaruje saradnju sa Međunarodnom organizacijom rada, Svjetskom bankom, Asocijacijom javnih službi zapošljavanja (WAPES) i drugim međunarodnim organizacijama i asocijacijama u oblasti rada i zapošljavanja. Zavod je dužan da dostavlja podatke o stanju i kretanjima u oblasti rada i zapošljavanja, preglede, izvještaje i analize, da ukazuje na tendencije u ovoj oblasti i da prati proces ratifikacije konvencija i

dogradnje radnog zakonodavstva u skladu sa kriterijima i zahtjevima tržišno orijentisane privrede.

Sa svojom brojnom dijasporom širom planete, sa još uvijek ogromnim brojem izbjeglica u preko 110 zemalja, sa velikim brojem zaposlenih u drugim zemljama, od kojih je najviše zaposleno u SR Njemačkoj, Bosna i Hercegovina značajno participira u međunarodnoj podjeli rada, pa su funkcije i uloga Zavoda, i sa ovog stanovišta, izuzetno značajne.

U toku je instaliranje opreme-hardwera za jedinstven informacioni sistem tržišta rada u BiH, kao i izrada jedinstvenog softwera. Počela je obuka radnika službi za zapošljavanje, koji će raditi sa najmodernijim aparatima. Informacioni sistem se gradi, odnosno obnavlja, uz pomoć kredita Svjetske banke i uz konsultanske usluge Ministarstva rada Sjedinjenih Američkih Država. Strateški zadatak svih bosansko- hercegovačkih faktora je da se u umrežavanju ovog sistema i projektovanju softwera obezbijedi jedinstvena metodologija, što je ključna pretpostavka kako za onemogućavanje diskriminacije u oblasti rada i zapošljavanja, tako i za brže uključivanje BiH u integracione procese u Evropi i u međunarodnu podjelu rada.

MIŠLJENJA SMO:

Bosna i Hercegovina treba da se opredijeli za model organiziranja i djelovanja državne-nacionalne službe zapošljavanja. Model SR Njemačke najprimjereniji je za našu zemlju. Ministarstvo za civilne poslove i komunikacije treba da pripremi Zakon o Zavodu za zapošljavanje Bosne i Hercegovine i da ga uputi Vijeću ministara BiH. Smatramo neophodnim da se o ovoj aktivnosti informira Ured Visokog predstavnika u BiH, koji treba da se uključi u proces nove organizacije Zavoda za zapošljavanje Bosne i Hercegovine.

Sarajevo, 23. 04. 1998. godine

Grupa za strategiju

Usaglašavanje ustava i zakona entiteta sa Ustavom BiH

Entiteti su bili dužni da u roku od tri mjeseca od potpisivanja Dejtonskog sporazuma usklade svoje ustave sa Ustavom BiH. Međutim, to nije učinjeno ni u toku protekle dvije i po godine što ima veoma negativne posljedice za dosljedno i potpuno provođenje ukupnog Mirovnog sporazuma za BiH. Pred Ustavnim sudom BiH je u toku postupak za ocjenu saglasnosti pojedinih odredaba ustava entiteta sa Ustavom BiH.

Ukazujući na osporene odredbe, ovim mišljenjem želimo skrenuti pažnju široj javnosti, nadležnim institucijama i međunarodnoj zajednici na značaj ovih pitanja za ostvarivanje ljudskih prava na cijeloj teritoriji BiH bez diskriminacije, za uspostavljanje i funkcioniranje demokratskih institucija, kao i na potrebu pripremanja i preduzimanja odgovarajućih promjena u skladu sa odlukom Ustavnog suda BiH.

1. Konstitutivnost tri naroda i ravnopravnost "ostalih" i građana BiH

U preambuli Ustava BiH, koja sadrži principe na kojima se zasniva ustavno uređenje BiH, izričito je naglašena konstitutivnost Bošnjaka, Hrvata i Srba u cijeloj BiH. Na to ukazuju i odredbe o zabrani svake diskriminacije, uključujući i onu po nacionalnoj osnovi, odredbe o garantovanju najviših standarda ljudskih sloboda i prava i niz drugih odredaba Ustava BiH.

Polazeći od ovog, postoji dovoljno osnova za sumnju da su odredbe entitetskih ustava prema kojima se jedan entitet definiše kao država samo jednog odnosno kao država samo dva konstitutivna naroda u nesaglasnosti sa Ustavom BiH. Dosadašnja praksa je dovoljno potvrdila koliko je negativnih konsekvenci ovih rješenja, naročito u pogledu poštovanja ljudskih prava posebno u

pogledu manjinskih povrataka u svoje domove-ali i u pogledu organizacije i strukture, te načina odlučivanja u institucijama vlasti.

Sa karakterom BiH koji je utvrđen u njenom Ustavu nepojiv je i princip prava na samoopredjeljenje samo jednog naroda, kako je to utvrđeno u preambuli Ustava RS. O tome su jasne i izričite ocjene Badinterove komisije.

2. Izručenje optuženih za ratne zločine

Ustav RS sadrži zabranu izručenja njenih državljana.

Prema Ustavu BiH, svi su organi vlasti dužni sarađivati sa Međunarodnim sudom za ratne zločine, uključujući i predaju optuženih tom sudu. Ista obaveza je predviđena i u drugim dijelovima Mirovnog sporazuma za BiH kao i u relevantnim rezolucijama Vijeća sigurnosti UN. Supremacija Ustava BiH u odnosu na druge propise, uključujući ustave i zakone entiteta, te međunarodnog prava u odnosu na domaće, dovode u sumnju navedenu odredbu Ustava RS.

3. Službeni jezici i pisma u entitetima

Konsekvetno utvrđenoj konstitutivnosti naroda, ustavi i zakoni entiteta sadrže i diskriminirajuće odredbe o službenom jeziku i pismu. Ove odredbe, kršenjem zajamčenih ljudskih i nacionalnih prava, otežavaju provedbu i drugih dijelova Mirovnog sporazuma, posebno Aneksa 7 koji garantuje svakome da se vrati svojoj kući.

4. Državna vlast i vjera

Ustav RS sadrži sljedeću odredbu: "Država materijalno pomaže pravoslavnu crkvu, sarađuje sa njom u svim oblastima, a naročito na čuvanju, njegovanju i razvijanju kulturnih, tradicionalnih i drugih duhovnih vrijednosti". Ovakva odredba dovodi u pitanje tradicionalni princip sekularne države. Njome se vrši

diskriminacija među vjerskim zajednicama i crkvama, te među građanima s obzirom na njihova vjerska ubjeđenja i pripadnost.

5. Zadiranje entiteta u kompetencije institucija BiH

Normativno i faktičkim postupcima entiteti vrlo često preuzimaju kompetencije institucija BiH. Time se ugrožava funkcioniranje ustavnog poretka i otežava ukupna provedba Mirovnog sporazuma. Uz nedostatak političke volje, ne koriste se ni raspoloživa pravna sredstva za uspostavljanje Ustavom predviđenih odnosa. Ovlašćeni pokretači postupka pred Ustavnim sudom BiH ne pokreću postupke protiv entitetskih zakona.

Ima osnova za traženje ocjene saglasnosti odredaba ustava i zakona entiteta sa Ustavom BiH, naročito u sljedećim oblastima:

a) Imovinski odnosi

Ustav RS propisuje "Svojinska prava i obaveze nad sredstvima u društvenoj svojini i uslovi pod kojima se ta sredstva prenose u druge oblike svojine uređuju se zakonom". Ustav RS takođe, određuje da: "Republika uređuje i obezbjeđuje svojinske i obligacione odnose i zaštitu svih oblika svojine, pravni položaj preduzeća i drugih organizacija ... "

Ustav BiH sadrži principijelno opredjeljenje za slobodno tržište i privatno vlasništvo te, u osnovi, jedinstven ekonomski sistem koji će garantirati punu slobodu kretanja lica, roba, usluga i kapitala. Ustav BiH izričito ne definira svojinske odnose, ali garantira kontinuitet propisa i institucija Bosne i Hercegovine dok se ne zamijene drugima. Prema tome, i propisi o imovinskim odnosima trebaju biti zamijenjeni, u skladu sa izmijenjenim odnosima, odgovarajućim propisima. Ti propisi, s obzirom na pomenute odredbe Ustava BiH, svakako ne mogu biti isključivo entitetski.

Da bi se osiguralo slobodno tržište i nediskriminacija, te zajamčeni pravni kontinuitet države BiH, na nivou BiH, morala bi se urediti osnovna pitanja, naročito u oblasti svojinskih odnosa i

privatizacije, uključujući i privatizaciju stanova, obligacioni odnosi i parnični postupci.

b) Civilno zapovijedanje oružanim snagama

Prema odredbi Ustava BiH svaki član Predsjedništva BiH vrši funkciju civilnog zapovijedanja oružanim snagama. I pored toga, ustavi entiteta i dalje sadrže odredbe prema kojima predsjednici entiteta imaju vrlo široke kompetencije i u pogledu civilnog zapovijedanja oružanim snagama entiteta.

c) Međunarodni odnosi

Iako je vanjska politika u isključivoj nadležnosti institucija BiH, ustavi entiteta sadrže niz odredaba iz te oblasti kao što je osnivanje predstavništava u inostranstvu (RS), imenovanje ambasadora i sl.

d) Pitanja državljanstva, imigracije i azila

Ustav RS uspostavlja pravo RS da daje azil stranim državljanima i apatridima, a Ustav FBiH konstituiše pravo svojim državljanima na dvojno državljanstvo. Ova pitanja su, prema izričitoj ustavnoj odredbi, u nadležnosti institucija BiH.

MIŠLJENJA SMO:

Najveću garanciju za dugoročnu stabilizaciju i uspostavu samoodrživog mira predstavlja dosljedno i izbalansirano provođenje svih aspekata Mirovnog sporazuma. Navedeni primjeri potvrđuju da neusklađenost entitetskih ustava sa Ustavom BiH u velikoj mjeri generira teškoće i zastoje u implementaciji Daytonskog sporazuma. Samo zaštitom Ustava Bosne i Hercegovine pred Ustavnim sudom BiH od njegovih povreda ustavima i zakonima entiteta, može se pružiti odlučna podrška politici ostvarivanja cjelovite i demokratske Bosne i Hercegovine i njene izgradnje kao pravne države. Zbog tog je od posebne važnosti:

1. Da se institucije vlasti na svim nivoima striktno pridržavaju svojih ustavnih ovlaštenja i odgovornosti.

2. U slučaju sukoba nadležnosti treba, bez odlaganja, pokretati postupak pred nadležnim ustavnim sudom radi donošenja konačne odluke.

3. Pošto je o pomenutim pitanjima već pokrenut postupak pred Ustavnim sudom BiH, vlade i parlamenti entiteta treba da svestrano razmotre pomenuta i druga pitanja i da samoinicijativno ili na osnovu odluke suda u što kraćem roku, izvrše potrebna usklađivanja sa Ustavom BiH.

4. Da OHR i drugi predstavnici međunarodne zajednice pomognu u realizaciji ovog značajnog aspekta implementacije Daytonskog sporazuma.

5. Potpunijim informiranjem i odgovarajućim oblicima edukacije, mediji u velikoj mjeri mogu pomoći i olakšati ovaj proces.

6. Ova pitanja zaslužuju da se nađu u programima i praksi svih demokratskih političkih stranaka.

7. Visokoškolske i naučnoistraživačke institucije kroz odgovarajuće projekte, okrugle stolove, naučne rasprave i na drugi način mogu doprinijeti naučnom i stručnom utemeljenju ovih procesa.

Sarajevo, 7. 05. 1998. godine

Grupa za strategiju

Odnos prema mezarjima i pogrebnoj tradiciji

Bosna i Hercegovina je, kao rijetko koja zemlja, specifična po bogatstvu različitih nadgrobnih spomenika, njihove dekoracije, pogrebnih ceremonija i sl., koji, na svoj način, svjedoče o njenoj historijsko-kulturnoj baštini i prostornom kontinuitetu.

Brojni stećci, ti "kameni spavači", kako ih je nazvao Meh-medalija-Mak Dizdar, razasuti širom Bosne i Hercegovine, ne samo da ne dopuštaju da iščezne jedan važan segment prošlosti ove zemlje, nego i na upečatljiv način kazuju o našim autohtonim precima. Stećci su, u skulpturnom smislu, kako bi kazao M. Krleža, "centralna pojava u ovdašnjem kulturno-historijskom reljefu koji stoji i danas pred nama kao monumentalan i zagonetan spomenik, kao kiparski ingeniozno ostvareni sarkofag nad grobljem našeg umjetničkog i moralno-intelektualnog nonkonformizma kojega je nestalo u maglama i požarima davno prohujalih vijekova i katastrofa, tako simboličnih za našu mučnu i krvavu borbu ... "

U ovome podneblju, stećak je uspio preživjeti naročito na području Bosne i Hercegovine. Neke nekropole nam svjedoče i o historijskoj nadgradnji duhovno-kulturne tradicije našeg naroda, o načinu napuštanja stećaka i preuzimanju, sa islamom pristiglog nišana kao nadgrobnog spomenika. Na više lokaliteta postoje nadgrobnici na kojima su, istovremeno, uklesani i zvi-jezda sa polumjesecom, i štit, mač, ljiljan i drugi simboli.

Na ovim prostorima se oduvijek sa posebnim pijetetom odnosilo prema grobljima i mezarjima. Ljudi su, naročito u seoskim područjima, vodili računa da ne gaze po mezarovima, da tamo ne zalazi stoka, da se, ni u kom smislu ne skrnavi taj lokalitet. Na-žalost, u gradovima su, pogotovo poslije ulaska Austro-Ugarske u Bosnu i u vrijeme oba jugoslovenska režima, mnoga mezarja i groblja uništena, bilo da su na njima podignuti građevinski objek-ti, ili su pretvorena u javne površine.

Poseban je slučaj sa muslimanskim mezarjima. Ona su uglavnom zapuštena, ili, pak, izložena nedopustivoj fizionomij-skoj destrukciji, od kičerskih "inovacija", pa do preuzimanja elemenata iz tradicije drugih konfesija. To, zapravo, najviše govori o nama, našim navikama, aljkavosti, samonepoštivanju i odbacivanju elemenata vlastitog identiteta.

Ne radi se ovdje ni o kakvoj opasnosti od gajenja "kulta mrtvih", kako se to nerijetko želi prikazati, već o elementarnom uvažavanju ljudskog dostojanstva, pa čak i mrtve osobe.

Kako god se mezar ne smije pretvoriti u kultno mjesto, nedopustivo je, također, da bude i ogledao našeg nemara. Svojim oblikom, napisom na nišanu, izgledom mezara i sl., naše mezarje bi trebalo da svjedoči o vjeri i duhovno-kulturnoj tradiciji našeg naroda, kao i individualnom znaku o umrloj osobi (da li je šehid, alim, derviš, esnafi sl.).

Obilježavanje mezara umrlog nije, dakle, podizanje "kul-tnog objekta", već simboličko oblikovanje mjesta za sjećanje na umrlog. Mezar se treba fizionomijski uklopiti u prirodnu ambijentnost, te islamski primjerenu arhitekturu. Njegove simboličke vrijednosti moraju zračiti i emotivno djelovati na posjetioce. Međutim, ako je mezarje zapušteno, ili fizionomijski destruirano, sigurno će odašiljati našoj vjeri i kulturi neprimjerene poruke i pouke.

Što se tiče mješovitih grobalja, kakva se najčešće susreću u većim gradovima, ona bi, pored konfesionalne posebnosti, morala obezbijediti slobodu izbora i ravnopravan tretman svih vrsta pogrebnih spomenika u skladu sa željama umrlog, odnosno njegove porodice.

MIŠLJENJA SMO:

1. Hitno bi trebalo urediti postojeća mezarja, ograditi ih, izvršiti moguće popravke nišana, pogotovo onih značajnije spomeničke vrijednosti i o svemu tome voditi permanentnu brigu, naročito od strane odbora Islamske zajednice, te nadležnih komunalnih i drugih službi, preduzeća koja se time bave.

2. Čim prije prići otkrivanju i registriranju, te uređenju neaktivnih mezarja, gdje je to moguće ograditi ih, urediti, te o njima također voditi stalnu brigu;

3. Ustanoviti za svako mezarje registar osnovnih podataka o umrlim koji se tu budu pokopavali radi budućih istraživanja.

4. Islamska zajednica bi trebala sačiniti program artikuliranja svijesti u pogledu našeg odnosa prema mezarjima i umrlim općenito, pogotovo u radu sa djecom na vjerskoj pouci, putem hutbi posvećenim tom pitanju i sl., kako bi se zaustavio trend preuzimanja tuđih pogrebnih tradicija, podizanja spomeničkih obilježja neprimjerenih islamu i našoj tradiciji, te reafirmirala naša i islamu primjerena običajnost;

5. Reafirmirati izradu nišana u duhu naše tradicije i podneblja.

6. Unaprijediti vještinu ispisivanja tariha, kroz nastavne planove i progame u medresama i visokoškolskim islamskim ustanovama;

7. Posebnu brigu pokloniti šehidskim mezarjima, kako onima ranijim tako i današnjim i učiniti ih spomeničkim obilježjima koje će pohoditi naša djeca i omladina i na taj način u njima razvijati patriotska osjećanja.

Sarajevo, 21. 05. 1998. godine

Grupa za strategiju

Strategija razvoja streljaštva, borilačkih vještina i izviđačkih organizacija

U razvijenim zemljama i zemljama pluralne demokratije, društveno-kulturne i sportske organizacije pripadaju autonomiji građanskog društva. Počivaju na slobodnom izboru i samoorganiziranju, većinom su u privatnom vlasništvu, održavaju se donatorskom potporom i uživaju status, u odnosu na vlast, autonomnih asocijacija građana. Ingerencije države u ovoj sferi građanskog aktiviteta su ograničene. No, to ne znači da je država koja ima u vidu multifunkcionalni karakter socijalnog odgoja i kulture općenito, na strategijskoj ravni, indolentna u pogledu stanja u ovim oblastima.

Polazeći od polifunkcionalnog karaktera sistema, institucija i metoda socijalnog učenja u cjelini, te specifičnog mjesta i značenja što ga imaju njegovi sportski i društveno-kulturni vidovi, napose, u osposobljavanju nacije, a posebno mladih generacija, za odbranu pred eventualnom agresijom, i imajući, posebno, u vidu prirodu i karakter borbenih djelovanja u protekloj agresiji na Bosnu i Hercegovinu,

MIŠLJENJA SMO:

1. Ne dirajući u punu slobodu građanskih inicijativa u potrazi za zadovoljavanjem ljudskih potreba, nadležni državni organi, posebno kantonalna ministarstva u čijoj su ingerenciji kultura, fizička kultura, obrazovanje i odgoj, trebala bi, u dugoročnijem smislu, osmisliti razvoj onih društvenih aktivnosti koje neposredno sudjeluju u osposobljavanju mladih generacija u odbrambenoj sferi.

2. U definiranju takve strategije, trebalo bi, posebno, i to u svim dimenzijama, materijalnim, organizacionim, kadrovskim,

prostornim, motivacionim i stimulativnim, koncipirati razvoj streljačkih i borilačkih sportova, te izviđačkih organizacija, budući da ove aktivnosti neposredno sudjeluju u pripremanju mladih za angažovanje u specifičnim vidovima odbrane pred eventualnom agresijom.

3. Mada se radi o sportskom streljaštvu, ono nedvosmisleno, u različitim aspektima, razvija kod mladih vještine dragocjene u različitim vidovima odbrambenog otpora oružanoj agresiji. Oslobođanje od straha od oružja, trening preciznosti, vježbanje koncentracije, podsticanje osjećanja sigurnosti i samopouzdanja, razvoj vještine pogađanja i rutinske manipulacije oružjem, motiviranje takmičarskog duha i osjećanja solidarnosti, nadopunjavanja teorijskih znanja iz nastavnih predmeta iz sfere odbrane praktičnim vještinama i sl., sve su to vrline i sposobnosti koje donosi sportsko streljaštvo. Otuda ono bitno sudjeluje u razvoju odbrambene kulture i osposobljavanju mladih za racionalno ponašanje u ratnim okolnostima. Naravno, razvoj sportskog streljaštva i u funkciji odbrambene kulture kod mladih podrazumijeva inoviranje programa rada streljačkih družina.

4. Borilački sportovi, i inače atraktivni kod mladih, uz jačanje sportskog duha i sposobnosti očuvanja osobne sigurnosti, uz razvoj tjelesne kondicije, moralnog integriteta, osposobljavaju za specijalističke borbene aktivnosti u ratnim okolnostima, kao što su "borba prsa u prsa", diverzantska, kontra-diverzantska, gerilska i sl. djelovanja. Otuda je razvoj borilačkih sportova važna komponenta osmišljene projekcije odbrambene kulture uopće čiji razvoj na sebe moraju preuzeti, uz vojne, i civilne asocijacije.

5. I ako ne pripadaju porodici sportskih disciplina, izviđačke organizacije su vrlo značajne u pripremanju mladih za određena djelovanja u ratnim uslovima. Sticanje znanja, vještina i vrlina kakve su orijentiranje u prostoru, preživljavanje u prirodi, fizičko kondiciranje, sticanje spretnosti i izdržljivosti, naglašeni osjećaj solidarnosti, učenje kolektivnoj samodisciplini, socijalizacija unutar grupnog načina života, upoznavanje regionalne geografije i topografije, poznavanje kartografije, obučavanje za pozive osmatranja, javljanja i uzbunjivanja, razvoj patriotske svijesti uopšte, i

sl., unutar izviđačkih organizacija čine ih važnim oblikom razvijanja odbrambene kulture kod mladih.

6. U sportske klubove iz streljaštva i borilačkih sportova i izviđačke organizacije trebalo bi obuhvatiti svu populaciju mladih. Uz državnu potporu i različite mjere animacije i motivacije formirati i održavati ove organizacije u gradovima, njihovim četvrtima, mjesnim zajednicama, selima, fakultetima i školama. Za programiranu politiku razvoja ovih vidova aktiviteta mladih generacija i njenu realizaciju treba učiniti odgovornim nadležna kantonalna ministarstva i rukovodstva ovih organizacija na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou. Od posebnog je značaja da se ovi vidovi društvenog angažmana projektuju nastavnim programima i vanškolskim aktivnostima.

Sarajevo, 21. 05. 1998. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 31.

Koncepcija utvrđivanja "Dana općine" i "Dana antifašizma"

Narodi, države, ali, i uže zajednice kakve su **općine**, poput osoba, neprestano rade na očuvanju i unapređivanju svog identiteta.

U njegova bitna određenja ulazi i svijest o njegovom karakternom, kad je riječ o ličnostima i historijsko-kulturnom, kada je riječ o društvenim grupama i zajednicama, **kontinuitetu**. Destrukcija te svijesti u formi zaborava ili selektivnog pamćenja, neminovno vodi rastakanju individualnog ili socijalno-grupnog identiteta.

Promatrajući u tom dubljem kontekstu fenomen identiteta ljudi ili njihovih socijalnih zajednica, svoje relevantno značenje ima i ono što smo tradicionalno zvali "Danom općine". U njemu se kristalizira zajednička svijest o individualitetu lokalne zajednice u različitim aspektima, pa i u perspektivi njenog historijsko-kulturnog kontinuiteta.

No, nakon iskustva poslije Drugog svjetskog rata, u mnogim općinama počeli su da se, povodom značajnih događaja iz ovog perioda, mijenjaju decenijama već obilježavani datumi promovirani u "Dan općine". Riječ je, uglavnom, o datumima za historijske događaje iz doba antifašističkog rata 1941.-1945. god., a najčešće za dan oslobođenja.

Iako su ove inovacije za ono vrijeme bile razumljive, ipak iskustva pokazuju kako destabilizaciji ili nesigurnosti socijalnih identiteta doprinosi učestalo mijenjanje onih kondenzirajućih tačaka u kojima se identitet zajednice čini transparentnim. Riječ je o konzekvenciji koja dolazi posebno do izražaja uvijek tamo gdje se kolebljivost identiteta proizvodi pod uticajem ideoloških promjena i jednokratnih političkih režima.

S druge strane, agresija na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995- je pokazala da je fašizam kao društvena pojava jedna konstanta ne samo na balkanskim prostorima i da predstavlja trajnu opasnost za biološki opstanak sva tri naroda u Bosni i Hercegovini, a posebno kada on postane udarna pesnica balkanskih diktatorskih režima. Stoga je opravdano da se u gradovima i općinama koji su obilježavali svoj dan vezan za antifašističku borbu u Drugom svjetskom ratu poveže sa antifašističkom borbom iz vremena agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992.-1995. i da se obilježava kao "dan antifašista" iz oba rata, ali i kao dan podsjećanja na opasnost od fašizma uopće.

Na taj način, respektiralo bi se, kako antifašizam iz perioda Drugog svjetskog rata kao civilizacijska vrijednost, u čijoj su pobjedi velikim doprinosom sudjelovali i narodi BiH, tako i velika antifašistička borba iz perioda agresije na BiH. I

što je isto tako važno, u ovoj sintezi, kroz stabilnost ovih datuma, koji se ne bi mijenjali pod uticajem ove ili one ideologije, otvorio bi se kulturno-politički prostor za **javni odgoj građana u duhu svijesti o kontinuitetu teritorijalnog, običajno-kulturnog, državno-pravnog i političkog trajanja BiH kroz višestoljetnu povijest, ali i kao trajna opomena od opasnosti fašizma i novog genocida.**

Obilježavanje oba ova datuma u mikro organizmima bosanskog društva i države doprinosila bi jedinstvu naroda bez obzira na njihovu nacionalnost, kulturu i religiju, a time i učvršćenju i razvoju našeg državno-nacionalnog identiteta koji se, i dalje, napada sa svih strana, pa se na njemu mora permanentno raditi.

MIŠLJENJA SMO:

1. Kao što individue u ključne datume svog individualiteta uvrštavaju rođendane, tako bi i općine, kako bi se izbjeglo zamkama rastakanja identiteta lokalne zajednice pod uticajem neprestanog mijenjanja datuma koji se proglašavaju "Danom općine", **trebale za ovaj dan proglašavati jedan od temeljnih datuma iz (gradskog) općinskog povijesno-kulturnog rodoslovlja.**

S obzirom na povijesnu drevnost države BiH, izvjesno je, svaka naša općina (grad) zna datum svog nastanka, po pravilu vezanog za prvo pojavljivanje u historijskim izvorima. Stabilnost tih datuma bila bi osigurana pa ne bi podlijegala jednokratnosti-ma bilo kojeg ideološkog ili političkog poretka ili stranačke vlasti.

Istovremeno, javnim obilježavanjem ovakvih datuma građani bi razvijali svijest o dubokom povijesnom utemeljenju državne egzistencije BiH i njegovali svijest o jedinstvu predosmanske, osmanske i postosmanske Bosne i Hercegovine, odnosno o kontinuitetu povijesnog postojanja Bosne i Hercegovine neovisno od toga u kojima je, u međuvremenu, širim državnim cjelinama prebivala.

2. Odnos između značajnih historijskih datuma iz perioda antifašističkog rata 1941.-1945., i antifašističkog rata 1992.-1995. godine **mogao bi se riješiti tako da se ovi historijski datumi, kojim se obilježavao "dan općine" svuda tamo gdje postoji saglasnost o njihovom značaju, budu ustanovljeni kao "Dan antifašizma" u općinama.**

Sarajevo, 4. 06. 1998. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 32.

Izgradnja memorijalnog kompleksa posvećenog Bošnjacima-neidentifikovanim žrtvama zločina genocida u agresiji na Bosnu i Hercegovinu od 1992. do 1995. godine

Jedna od tragičnih posljedica agresije na Bosnu i Hercegovinu i zločina genocida koji je izvršen nad Bošnjacima jest veliki broj žrtava čiji se osobni identitet, i pored napora nadležnih organa i porodica, već duže vremena ne može utvrditi.

Posmrtni ostaci ovih osoba čuvaju se na različitim za to predviđenim mjestima. Jedan dio, pak, sahranjen je ili se sahranjuje na lokalnim mezarjima sa oznakama da se radi o nepoznatim, odnosno, neidentifikovanim osobama. Tako se "rasipaju" materijalni dokazi o veličini stradanja Bošnjaka. Sve njih treba sahraniti na jednom mjestu. Tek tada bi se i vizuelno simbolično mogla predstaviti veličina žrtava koje je podnio bošnjački narod.

Ako nije moguće utvrditi, u velikom broju slučajeva, osobni identitet žrtava zločina genocida, to nikako ne znači da je nepoznato kojem su narodu žrtve pripadale. Bolno saznanje o

nemogućnosti identifikacije žrtava može se ublažiti **čuvanjem sjećanja na njihov nacionalni bošnjački identitet.**

U tom cilju trebalo bi na odgovarajućoj, u ratu poznatoj, lokaciji izgraditi **memorijalni**, dakle, **spomen kompleks na kojem bi se zajednički pokopali posmrtni ostaci Bošnjaka-neidentifikovanih žrtava zločina genocida sa područja cijele Bosne i Hercegovine.** Naravno, riječ je o žrtvama za koje je utvrđeno ili će se tek utvrditi da ne postoji nikakva nada u pogledu njihove osobne identifikacije.

Na području memorijalnog kompleksa sahranili bi se ne samo posmrtni ostaci neidentifikovanih žrtava zločina genocida koji još nisu pokopani, nego i neidentifikovanih žrtava koje su već sahranjene na lokalnim mezarjima, pa bi se njihovi ostaci prenijeli na prostor memorijala, kao neidentifikovane žrtve budućih ekshumacija kolektivnih stratišta Bošnjaka.

Iako bi na prostoru memorijalnog kompleksa bile pokopane neidentifikovane žrtve zločina genocida, on bi po svom značenju **bio spomenik svim bošnjačkim žrtvama zločina genocida**, pa bi mogao nositi naziv **MEMORIJAL ŽRTVAMA ZLOČINA GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA.**

Uz civilizacijski način **odavanje poštovanja žrtvama zločina genocida**, što bi mu davalo jedno od važnih značenja, memorijalni kompleks ima za **osnovnu svrhu** da, čuvajući pamćenje na stradanja znanih i neznanih Bošnjaka, sudjeluje u **razvijanju nacionalne svijesti prevencije** budućim generacijama Bošnjaka protiv zaborava od mogućih novih zločina genocida nad Bošnjacima.

Nije riječ o izgradnji zajedničke grobnice, kao što se to radilo, u nekim slučajevima, nakon Drugog svjetskog rata (Sutjeska, Kozara i sl.). Naprotiv, na tom kompleksu ostaci žrtava bi se, u skladu s islamskom tradicijom u Bosni **pokopali u zasebne grobnice** uz osnovne podatke o zavičajnom porijeklu i godini stradanja.

Prilikom izbora lokacije memorijala treba voditi računa da ona bude **blizu urbanih središta**, kako bi bila u **saobraćajnom pogledu**, bez velikih napora, gotovo svakodnevno, **pristupačna** najvećem broju građana, posebno omladine, kao i posje-

tiocima iz inostranstva. Daljina i prostorna komunikacijska izolacija kompleksa reducirala bi mnogostruke funkcije memorijala.

Memorijalni kompleks bi u urbanističkom smislu bio uređen posebnim projektom. Unutar njega odredilo bi se i jedinstveno nadgrobno obilježje (nišan).

Pošto se radi o memorijalnom kompleksu a ne pukom mezarju, posebnim projektom treba, u skladu sa temeljnim svrhamma memorijala, **definirati sadržaj njegove djelatnosti** koji bi uključivao obrazovno-odgojne, znanstvene, kulturne, obljetničke, državno-protokolarne i druge sadržaje. Time bi se osiguralo da memorijal ne funkcionira, s vremena na vrijeme, samo u trenucima obilježavanja godišnjica značajnih datuma i događaja iz perioda agresije na Bosnu i Hercegovinu, nego da svakodnevno obavlja svoju svrhu, kao što je to danas Aušvic (Osvjenčim) u Poljskoj.

Nosioci ovog projekta bile bi mjesne kantonaIne vlasti, zavisno od toga na prostoru kojeg kantona će biti izgrađen ovaj objekt. Civilne, nevladine, i druge organizacije i zajednice Bošnjaka u konsultativnom smislu, participirale bi u definiranju projektnog sadržaja memorijala.

MIŠLJENJA SMO:

1. Da se o ovom prijedlogu trebaju izjasniti sve relevantne vjerske i kulturno-društvene organizacije Bošnjaka i nosioci najviših državnih i političkih funkcija iz reda Bošnjaka i to u najkraćem vremenu. Predlažemo da predsjednik Alija Izetbegović bude sazivač ovog sastanka. Ukoliko izjašnjavanje bude pozitivno, potrebno je na tom sastanku osnovati Odbor koji će odlučiti o lokaciji i starati se na izradi i realizaciji projekta.

2. S obzirom na značaj ovog memorijalnog kompleksa za svakog Bošnjaka, bilo bi poželjno da se simboličnim prilozima uključe (npr. sa 1 KM sva djeca) i svi Bošnjaci u zemlji i dijaspori. Sama ta aktivnost doprinijet će duhovnom jedinstvu bošnjačkog naroda i njihovoj solidarnosti.

3. Kanton na čijem području bi se izgradio ovaj memorijalni kompleks trebao bi donijeti zakon o njegovom osnivanju, odobriti početna sredstva i imenovati direktora memorijala u izgradnji.

4. Rijaset Islamske zajednice svojom odlukom, poslije donošenja kantonalnog zakona, bi trebao na odgovarajući način uključiti u ovaj projekat svoju infrastrukturu na cijelom prostoru svoga djelovanja u zemlji i inostranstvu.

5. U ovoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu, pored države trebalo je da nestane i bošnjački narod. Cijela Bosna i Hercegovina je bila jedinstven logor komunikacijski izolovan, a posebno Sarajevo, u kome su bitke na Žuči bile odlučne za odbranu grada. Stoga smatramo da bi u tom pogledu, Sarajevo kao glavni grad države i svih Bošnjaka, na kome su propala oba ratna cilja agresora, a u njemu brdo Žuč, bilo najpogodnije za izgradnju navedenog memorijalnog kompleksa. Ovo i iz razloga što je Sarajevo komunikacijski najbolje povezan grad sa svijetom i drugim mjestima u BiH. Sarajevo je i grad sa najvećom populacijom Bošnjaka koji je i sam bio jedna vrsta logora (geta), Bošnjaci u njemu su znali u patnji se braniti i fizički i duhovno opstati, pa će znati i htjeti održavati i očuvati ovaj memorijalni kompleks kao trajnu opomenu budućim generacijama kako se živi i opstaje u jednom multietničkom društvu.

Sarajevo, 11.06.1998. godine

Grupa za strategiju

Socijalno i zdravstveno osiguranje političkih zatvorenika 1945.-1990. godine

U prethodnom režimu u Bosni i Hercegovini brutalno su nijekana prava čovjeka, pa su svi oni, čija se ideološka opredjeljenja nisu uklapala u njihov koncept proglašavani neprijateljima režima i naroda i zbog toga zatvarani, zlostavljani i vrlo često osuđivani na višegodišnju robiju, pa i na smrt.

Ne smije se zaboraviti da su svi oni koji su se suprotstavljali totalitarnom režimu preteče ostvarivanja demokratske Bosne i Hercegovine. Njima se ne može nadoknaditi materijalna i moralno pretrpljena šteta, ali im se, uz dužno priznanje, može bar olakšati život u ovoj najnovijoj vrlo teškoj socijalnoj situaciji.

Pored onih koji su na smrt osuđeni, mnogi su nakon dugogodišnjih robijanja umrli, a najveći broj je u poodmaklim starijim godinama i oštećenog zdravlja. Žrtve su bili ne samo osuđenici, nego i njihove porodice, koje još ispaštaju posljedice nepravde koja je prema njima učinjena.

Osnovna olakšanja bivšim političkim zatvorenicima, odnosno njihovim porodicama, koja treba zakonom obuhvatiti su:

- da se vrijeme provedeno u zatvoru prizna u radni staž;
- da se onim licima koja su zbog teških uslova boravka u zatvoru privremeno ili stalno onesposobljeni za bilo kakvu službu prizna invaliditet kao ozljedu na radnom mjestu.
- da se njihovim porodicama vrati konfiskovana imovina i izvrši reprivatizacija nacionalizovane imovine;
- da se političkim zatvorenicima koji su trajno oštetili zdravlje, pored primarnog osigura i besplatno pravo na sekundarnu zdravstvenu zaštitu;

- da se teško oboljelim o kojima se nema ko starati osigura plaćena kućna njega, odnosno prioritet za besplatan smještaj u starački dom;

- da troškovi ukopa političkih zatvorenika idu na račun države;

- da i porodice političkih zatvorenika imaju povlastice u plaćanju električne energije, plina, komunalija i dr. što imaju šehidske, invalidske i boračke porodice.

Pod političkim zatvorenicima u gore navedenom smislu smatrat će se lica koja su u sudskom postupku osuđena na izdržavanje kazne zbog svoje političke aktivnosti u odbrani vjerskih i nacionalnih prava u periodu od 15. maja 1945. do 31.12.1990. godine.

MIŠLJENJA SMO:

Pošto se radi u najvećem broju slučajeva o licima koja su se na različite načine suprotstavljala ranijem (komunističkom) režimu zbog ograničavanja osnovnih ljudskih prava na slobodno ispoljavanje svojih vjerskih i nacionalnih osjećanja, među kojima je bio najveći broj Bošnjaka (mladi muslimani), smatramo da svoj politički stav o ovom pitanju treba da zauzmu organi SDA, prije nego što se otvori postupak pred Vladom i Parlamentom Federacije. Ovo tim prije što se među ovom vrstom političkih zatvorenika nalaze i pripadnici drugih naroda i narodnosti, kojima treba osigurati jednaka prava.

Sarajevo, 25. 06. 1998. godine

Grupa za strategiju

Sistem informisanja u Bosni i Hercegovini

Ustavi BiH i Federacije BiH, uz sve nedostatke, imaju značajnu vrijednost jer su prihvatili najviše standarde ljudskih sloboda i prava i demokratske institucije zasnovane na izbornom legitimitetu i vladavini prava. U tom kontekstu treba razmotriti i pitanje sistema informisanja. Suviše je restriktivno tumačenje prema kome je ova materija u nadležnosti kantona.

Sistem treba promatrati sa stanovišta obaveza i države i entiteta da osiguraju osnovno ljudsko pravo na informisanost. Ustavi, takođe garantiraju punu slobodu kretanja ljudi, dobara i informacija na cijeloj teritoriji BiH. Sistem javnih medija utemeljuje se i obavezom institucija BiH da preuzmu one ovlasti koje se tiču suvereniteta i teritorijalnog integriteta BiH. Raspolaganje frekvencijama je, takođe, u državnoj nadležnosti. Privatni mediji, čija će uloga biti sve značajnija, moraju koristiti sve prednosti slobodne tržišne utakmice.

Pošto je Cjelokupan ustavni i politički sistem u fazi uhođavanja, nužno je preduzimati radikalnije korake i u profiliranju novog sistema informisanja.

I Modeli sistema informisanja

Sistem informisanja u jednoj državi čine: (1) Ustav-proklamacije o slobodama građana, među koje spadaju i slobode i prava u vezi sa informisanjem i odgovornosti države u vezi s tim, što se izvodi iz Opšte deklaracije UN o pravima čovjeka; (2) zakon o štampi i drugim sredstvima informisanja; (3) zakon o frekvencijama; (4) zakon o unošenju i rasturanju stranih sredstava informisanja; (5) novinske informativne agencije; (6) štampa sa vladinim ili vladi bliskim listovima; (7) radio-difuzni sistem-radio i televizija; (8) državne institucije za informisanje-u zemlji i inostranstvu. Ovo je evropski klasični model. SAD formalno odstu-

paju od tog modela: štampa, radio i televizija su se u ovoj zemlji, od samog početka razvijali na komercijalnom-privatnom principu. Sva regulativa svedena je na tzv. Prvi amandman i na zakone o frekvencijama. Istina, postoji čitav niz zakona koji se posredno tiču ove sfere, ali ni jedan od njih ne konstituiše sistem. Pa ipak taj sistem postoji-on djeluje po zakonima integracije kapitala i države. To se može sasvim egzaktno dokazati.

Kreatori Vašingtonskog i Dejtonskog sporazuma su stručnjaci SAD. Jesu li oni željeli "kopirati" svoju situaciju ili su, procavajući našu situaciju vjerovali da u Bosni i Hercegovini uz tri različite i suprotstavljenе nacionalne ideologije i politike klasični sistem informisanja nije moguć, bez obzira na to koliko bi, upravo s obzirom na tu činjenicu, bio potreban. Ako su imali u vidu taj fakat, onda su bili u pravu. U BOSNI I HERCEGOVINI KLASIČNI SISTEM INFORMISANJA NIJE MOGUĆ. Šta je onda moguće?

II Područje legislative

Zakonom bi trebalo utvrditi da zajedničke visoke državne i entitetske institucije javnost obavještavaju o svom radu službenim saopćenjima, koja bi se donosila kao dokument. Osnova za to može se naći u Opštoj deklaraciji o pravima čovjeka-građani imaju pravo na informaciju, a organi dužnost da je pruže. To ne bi trebalo da isključi neposredno prisustvo novinara i njihovih sredstava, niti da im onemogućí da obavještavaju u skladu sa svojim profesionalnim normama. Ovim zakonom bi dnevna štampa i informativni programi radija i televizije bili obavezni da objavljuju, odnosno emituju ova saopćenja.

Zakonom bi trebalo utvrditi odgovornosti za raspolaganje frekventnim spektrom i kriterije za dodjelu frekvencija i to na nivou države.

Zakonom bi se mogli propisati tehnički, kadrovski i drugi standardi koji bi se morali ispuniti da bi neko, pojedinac ili grupa ili institucija dobili koncesiju za pokretanje javnog glasila.

Zakonom bi trebalo utvrditi dužnost inostranih novinara, kada dolaze u Državu ili u entitete profesionalnim poslom, da se

trebaju javiti odgovarajućoj službi u odgovarajućem državnom ili entitetskom organu. Ovo ne znači ograničavanje njihove slobode, jer se od njih ne bi tražilo da obavijeste o pitanjima i problemima koja će istraživati i o kojima će obavještavati svoju javnost.

Zakonom bi trebalo utvrditi da štampa, radio i televizija i druga sredstva informisanja ne smiju propagirati nacionalnu i vjersku mržnju, huškati na nasilje i rat.

Ovo bi mogao biti minimum legislative o kojem bi se mogao postići konsenzus.

III Sistem medija

1. Štampa

Izvjesno je da ni Država Bosna i Hercegovina, ni Federacija Bosne i Hercegovine, ne mogu imati ni tzv. vladine listove bliske vladi. Zvanična komunikacija između državnih institucija obavljaće se posredstvom tzv. službenih listova. Komuniciranje državnih organa i nosilaca javnih ovlašćenja sa javnošću obavljaće se, kako je naprijed rečeno, putem saopćenja i izjava, koje će informativni mediji prenositi u skladu sa svojom funkcijom. Štampa će, inače, biti situirana kao privatno preduzeće i biće, u svom djelovanju, slobodna od države. Ali, u našim uslovima, pojedini listovi će i dalje biti pod uticajem entitetskih i nacionalnih centara moći i zastupaće njihove interese i stavove.

Zato treba očekivati da će se nastaviti ideološko i političko, i što je osobito važno, državno pravno disharmonično djelovanje. Listovi koji bi egzistirali isključivo na prodaji tiraža i prostora, teško da se mogu održavati.

Oficijelna politika svakog BiH naroda opredjeljivaće se između integrirajuće i nacionalno-homogenizirajuće funkcije štampe. U sadašnjoj situaciji ova druga alternativa ima znatnu prednost. Čak i u slučaju istovremenog djelovanja u oba smjera, jedan od njih biće preferiran. "Nezavisna štampa" će se prilagođavati situaciji. Zato će svaki narod u BiH, odnosno vođstvo sva-

kog naroda, težiti da ima bar jedan dnevni i jedan periodični list pod svojim uticajem. Bošnjaci ne bi smjeli zanemariti taj trend. Jedan dnevni list i jedan sedmični, kao privatna ili kao akcionarska preduzeća morali bi djelovati u skladu sa interesima ovog naroda i stavovima njegova vođstva. Ti listovi bi morali imati vrhunski novinarski i uređivački kadar, vrhunsku tehničku obradu, široko privlačnu uređivačku politiku, sadržaje vrhunske profesionalnosti, veoma razvijen u mrežu dobrih saradnika iz "unutrašnjosti" i iz inozemstva, razvijenu i institucionalizovanu saradnju sa novinskim agencijama, savremenu filozofiju marketinga, dobro organizovanu prodajnu mrežu itd. Ti listovi, da bi bili privlačni za sve građane, ne bi smjeli u nazivima imati nikakav nacionalni ni vjerski predznak. Ovakvi listovi bi mogli privlačiti pažnju svih građana i već tim činom djelovati kao faktor integracije svijesti o BiH kao zajednici življenja svih naroda koji u njoj žive i podsticati potrebu tome adekvatne organizacije te zajednice.

2. Radio

Radio je tradicionalno državni medij. On je u informacionom sistemu, kao činiocu državnog suvereniteta, igrao ključnu ulogu. To je, vjerovatno i zbog frekvencija kojima se uvijek i kojima i danas raspolažu države. Ali, i tu je razvoj tehnologije uslovio promjene. Radio kao faktor državnog ili nacionalnog suvereniteta izgubio je na značaju. Snaga zračenja radio odašiljača, koja je gotovo u svim slučajevima znatno veća od međunarodno odobrene, znatno prelazi granice država. Radio već uveliko emituje i posredstvom satelita. Tri su smjera kretanja radija danas.

2.1. Srednji talas: On je uslovno određen za tzv. nacionalno (državno) pokrivanje. Ali, on zrači i mnogo šire. Njegovo područje je, međutim, veoma "zagađeno" upravo zbog nepoštovanja međunarodnih normi. To je u našim uslovima veoma izraženo. Uz to, u našim uslovima radio na ST, ukoliko manifestuje suverenitet, manifestuje tri nacionalna suvereniteta. Ni jedan radio sistem, odnosno ni jedna radio stanica nije faktor državnog suvereniteta.

Na ST emituju i kantonalne radio stanice-u Federaciji. Ali ni tu nema jedinstva. Radio stanice na području još žive "HB" djeluju kao sasvim zasebne radio difuzne ustanove, i ako su s nekim uvezane, uvezane su sa HRT. Na području RS postoji sasvim autonoman radio difuzni sistem koji emituje preko više frekvencija programiranih za predajnike manje snage. Oslonjen je na radio difuzni sistem Srbije. Zajednički radio BiH moguć je samo kao radio koji će emitovati vijesti i muziku. Kad je riječ o muzici-ona bi se programirala tako da zadovoljava sve interese-nacionalne i estetske. Ovako definiran radio mogao bi biti prihvatljiv za sve, uz pretpostavku, da ga uređuju saradnici svih naroda.

2.2. FM UKT: To je danas konjunkturan frekventni spektar. Mnoštvo lokalnih (općinskih) i tzv. neovisnih radio stancia emituje na tom spektru. U ratu, je odigrao izvanrednu ulogu. U mnogim slučajevima radio studiji spektra povezuju se sa onim na ST-preuzimaju neke informativne emisije i tako služe kao pojačivači signala. Ovom spektru trebalo bi posvetiti posebnu pažnju. On može biti veoma dobar kanal tzv. horizontalne komunikacije-povezivanja mnogih lokalnih studija u jedan programski sistem. Uz to, to je spektar na kojem se emituju lokalni sadržaji i zato može biti značajan mobilizator lokalne javnosti za razne aktivnosti i, posebno, kontrola lokalnih organa vlasti od strane javnosti.

2.3. Kratki talas: Međunarodna radio-propaganda odvija se uglavnom na ovom talasu. Preko njega emituju se programi na stranim jezicima. Svaka država, koja raspolaže ovim spektrom, a raspolažu gotovo sve, nastoji da specijalnim programima na domaćim jezicima pokrije svoju dijasporu, a na stranim-javnost onih zemalja za koje je posebno zainteresovana. Na ovom frekventnom području nema ograničenja snage zračenja. RTV BiH emituje na ovom spektru, ali sa 10 kW. To je krajnje nedovoljno. SRJ na ovom spektru zrači snagom 2 x 500 kW i emituje tokom cijelog dana na devet svjetskih jezik. S obzirom na različite interese entiteta i različite interese u Federaciji, teško je očekivati neko zajedničko rješenje. RS će se u vezi sa djelovanjem preko ovog talasa oslanjati na sistem Srbije, a "hrvatski dio" Federacije na sistem Hrvatske. I jedan i drugi će pretendovati na postojeću frekvenciju Radio BiH. Jedino rješenje je da se, uz asistenciju

međunarodnog faktora, formuliše neka vrsta kodeksa za djelovanje posredstvom ovog kanala.

3. Sateliti

Preko satelita emituju se posebno odabrani programi pripremani za domaću javnost, ali i oni za inostranu, koji inače idu preko kratkog talasa. Oni su, ustvari, samo transmiteri.

4. Televizija

Iluzija je vjerovati da će nam međunarodni faktor riješiti ovaj problem na zadovoljavajući način. On ima svoj koncept utemeljen na svojim interesima, odnosno na svojim viđenjima naših interesa. RS će svakako nastojati da održi i razvije svoj TV sistem, a Hrvati će, uz dalje prihvatanje HRT tražiti rješenje za sebe. Ni Bošnjaci ne smiju izostati. Ali, može li se stvoriti nešto zajedničko? Odgovor je, uslovno, potvrđan.

Televiziju Bosne i Hercegovine ne bi trebalo konstituisati kao trodjelnu. Ni na koji način. Ona i tehnološki i programski mora biti zajednička i jedinstvena. To može biti studio koji će emitovati: protokolarne vijesti iz BiH, vijesti koje su politički neutralne, vijesti iz svijeta, zatim reklamne spotove, sport, servisne informacije, dokumentarni i filmski program, muzički program (bez folklor) itd. Ovakav program uređivala bi redakcija profesionalaca-pripadnika svih naroda BiH. Upravni odbor i savjet ovakve televizije sačinjavali bi umjetnici, naučnici, politički neangažovani privrednici itd. Vjerujem da bi ovako koncipiran program bio prihvaćen od svih i, ukoliko bi se nametnuo kvalitetom, a svojim postojanjem bi djelovao integrativno. Pored njega mogle bi da postoje i djeluju i nacionalne i razne privatne televizije. I lokalne, naravno.

IV Internet

To je epohalno dostignuće u sferi komunikacijske tehnologije. Njegovo komunikacijsko i sociološko značenje još nije ni spoznato. Ali, zna se da je mogućnost širenja poruka njegovim posredstvom izvanredno velika. Za sada nema indicija da bi se on mogao organizirati kao kakav sistem. Djelovanje preko njega biće i dalje individualno. Mnogi subjekti u svijetu, pa i u našem bližem okruženju organizovano se njime koriste. Angažuju se pojedinci koji pišu kratke tekstove o raznim temama. Drugi pojedinci ubacuju ove tekstove u mreže. Stotine hiljada ljudi u svijetu mogu da dobiju poruke na taj način. To se, naravno, radi tako da se ne primjećuje propaganda. Odgovarajući "štabovi" profiliraju djelovanje posredstvom ovog medija.

Ti "štabovi" nisu javni. Zašto i mi ne bismo imali "svoj" štab?

V Strategija informativno-propagandnog djelovanja

Bošnjaci je nemaju. Pri nekoj od bošnjačkih institucija treba oformiti tijelo koje bi se sistemski bavilo istraživanjima i studijama na osnovu kojih bi se mogla oformiti strategija i donositi operativne mjere. Smatram da bi to mogao biti Institut za bošnjačke ili za bosanske komunikološke studije. U okviru takve institucije moglo bi se raditi i naučno i praktično. Stručnjaci koji bi se u njoj angažovali, na način na koji se inače angažuju u institutima, usmjeravali bi djelovanje onih medija na koje bi mogli imati uticaj, odnosno onih novinara koji bi bili spremni da, ne odričući se profesionalne etike, djeluju u korist Bosne i Bošnjaka.

Sarajevo, 25. 06. 1998. godine

Grupa za strategiju

Osnivanje muzeja "Srebrenica 1995."

U Srebrenici je došao do izražaja pravi karakter agresije na Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima. Iako je bila proglašena od Vijeća sigurnosti UN-a "zaštićenom zonom", tamo je, čak uz prisustvo UN-vojnika, izvršen masovni genocidni pokolj nad Bošnjacima. Preko 40.000 stanovnika Srebrenice i njene okoline srpski fašisti su, sredinom jula 1995. godine na najbrutalniji način protjerali, pohapsili i pobili. I danas se još traga za najmanje osam hiljada Bošnjaka sa tog područja. Ostalo je i desetak hiljada djece bez ijednog ili oba roditelja. Veliki je broj teških invalida.

Nastavljeno je i dodatno stradanje preživjelih Srebreničana. Oni se danas potucaju širom svijeta. Unatoč Mirovnim ugovorom garantiranom pravu na povratak prognanih u svoje domove, tamo još nije uspostavljena ni vlast u skladu sa rezultatima izbora održanih 1997. godine.

Ništa ne pomaže ni činjenica da su po popisu stanovništva iz 1991. godine Bošnjaci predstavljali 75% u ukupnoj populaciji, da im sa stanovišta vlasništva nad zemljištem pripada preko 79%, da su oni tamo vijekovima većinsko stanovništvo i tome slično.

A šta tek kazati o desetinama masovnih stratišta stanovništva Srebrenice u istočnoj Bosni? Do sada je otvoreno svega nekoliko masovnih grobnica za koje je ustanovljeno da su, u cilju uklanjanja tragova zločina, prekopavane, odnosno da su iz njih vađena tijela ubijenih. Ili, šta kazati o najdramatičnijem "putu smrti" u drugoj polovici 20. stoljeća na tlu Evrope, kojim su se Srebreničani probijali iz pakla prema slobodnoj tuzlanskoj teritoriji i to kroz nekoliko četničkih obruča, uz kišu granata koja ih je permanentno pratila, bojne otrove, glad, žeđ ... ?

Srebrenica je simbol, sukus ukupnog stradanja Bosne i Bošnjaka.

Ona je, uistinu, bošnjačka "Gernika".

MIŠLJENJA SMO:

Imajući prednje u vidu mišljenja smo da bi trebalo formirati Muzej genocida nad Bošnjacima u Srebrenici pod nazivom: "Srebrenica 1995." u kome bi se pohranili svi materijalni dokazi o zločinima nad Bošnjacima, imena žrtava, način stradanja, izvršio-ci zločina i sl. Taj muzej bi trebao predstavljati memorijalni centar koga bi posjećivali učenici i studenti, stranci, ali i ostali, slično kako su to učinili Jevreji sa muzeom holokausta u Njujorku. Pored navedene, Muzej bi imao i naučno- istraživačku i edukativnu funkciju. Svake godine 11. jula Muzej bi organizirao međunarodne naučne skupove na kojima bi se prezentirali rezultati istraživanja izvršenog zločina genocida nad Srebreničanima.

Isto tako trebalo bi podići spomen obilježja na mjestima masovnih smaknuća, te na mjestu proboja na slobodnu teritoriju.

Nosioc ovog projekta bi bio Tuzlansko-podrinjski kanton, a u stručno-konsultativnom smislu bi mu pomagale odgovarajuće institucije kao što su Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog humanitarnog prava. Muzej bi se osnovao zakonom kantona kojim bi bila regulirana fizionomija, sadržaj djelatnosti, upravljanje i finansiranje Muzeja.

Sjedište Muzeja bi trebalo biti u Tuzli, a u Srebrenici otvoriti Odjeljenje toga Muzeja kada se Bošnjaci vrate u Srebrenicu, a u Potočarima podići spomen obilježje svim stradalim Srebreničanima.

Sarajevo, 25. 06. 1998. godine

Grupa za strategiju

Ustanovljenje 27. jula kao Dana antifašističke borbe u Bosni i Hercegovini

Jedan od motiva i konzekvencija agresije na Bosnu i Hercegovinu jeste i tendencija da se u javnom životu, u kontekstu revizije bosanske historiografije, unutar znanstvene i publicističke produkcije, u sferi politike i na razini svakodnevnosti svijesti hipostazira ono što je **divergentno** u povijesti Bosne i Hercegovine.

Ako bi se nastavilo sa takvim javnim populariziranjem sila divergencije iz bosanske povijesti, i to u njihovom dominirajućem, čak i u apsolutnom značenju, onda bi reintegracija bosanskohercegovačkog društva nailazila na nepremostive individualno-mentalne, socijalno-psihološke i javno-političke zapreke.

I onda kad se to i neće, takvom orijentacijom, zapravo, "argumentiralo" bi se u prilog nacionalističkoj velikodržavnoj ideologiji i politici, u čijem je znaku i izvršena agresija na BiH, po kojima i nije u njoj moguć zajednički život, pa je "komšijska Bosna" običan mit, i da Bosna kao običajno-kulturni i državno-politički individualitet nema svoje povijesno utemeljenje, a time ni razlog opstojanja u budućnosti.

Naravno, ne mogu se ignorirati ni historijski procesi i događaji koji su, po pravilu inicirani i importirani sa izvanbosanskih prostora, razarali bosanski identitet i silom divergencije.

No, nužno je, gledajući sa stanovišta bosanskih integralnih snaga, u našem javnom životu reafirmirati i povijesne silnice konvergencije. Dakle, sve ono što je participiralo u svebosanskoj sintezi, omogućavalo stoljetnu egzistenciju u različitim formama zajedničkog života i sabiralo unutarbosanske vjersko-nacionalne partikularitete oko očuvanja bosanskohercegovačkog povijesnog individualiteta.

Jedan od takvih velikih, epohalnih, povijesno relevantnih perioda u novijoj bosanskohercegovačkoj historiji koji bi mogao igrati važnu ulogu u obnavljanju duha i etosa unutarbosanske konvergencije jest i period velike antifašističke borbe 1941. -1945.

Takva percepcija podrazumijeva saznanje da je ona bila jedno od najvećih civilizacijskih pregnuća naroda Bosne i Hercegovine u borbi protiv fašizma kao planetarnog zla. Sa tog stajališta, jedino je smisleno ovaj pokret ocjenjivati po njegovom epohalnom značenju a ne po bilo kojem ideologijskom obrazcu.

Antifašistička borba u ovom periodu nije bilo ništa izolovano, lokalno, bez veze i odnosa sa snagama svjetske borbe protiv fašizma. Naprotiv, osvještano ona je figurirala kao važna komponenta velike antihitlerovske koalicije, čijoj je, napokon, pobjedi, i po ocjenama svjetske vojne nauke, nesumnjivo dala veliki vojni doprinos.

Ne samo sa stanovišta nekoliko stotina hiljada Bosanaca i Hercegovaca koji su, na različite načine, izgubili živote u ovom periodu, nego i sa stanovišta ključnih vojnih operacija koje su se vodile na njenom tlu, Bosna i Hercegovina kao država ima puno historijsko pravo, ali i moralnu obavezu da baštini značajne ličnosti, događaje i postignuća i iz vlastite antifašističke tradicije. U njima se simbolički i stvarno kristalizira doprinos Bosne i Hercegovine pobjedi nad hitlerovskom koalicijom i njeno sudioništvo u savremenom, demokratskom i antifašističkom svijetu.

A taj svijet, također, sa respektom, u rangu državnih praznika, obilježava velike datume iz vlastite borbe protiv fašizma, kakav je, na primjer, i 9. maj, dakle, datum koji se, u svijetu, a pogotovo u demokratskim državama, velikim silama, članicama nekadašnje antihitlerovske alijanse, metaforički i zbiljski, tretira kao dan vojnog sloma nacifašizma.

No, iz različitih razloga, posljednjih godina, u Bosni i Hercegovini mnogi značajni datumi iz njene antifašističke tradicije, a među njima i 27. juli, kao datum koji se decenijama obilježavao kao početak antifašističke borbe na tlu Bosne i Hercegovine, izgubili su bez nekog racionalnog razloga, oficijelno značenje pa je

njihovo obilježavanje prepušteno nevladinim antifašističkim organizacijama ili pojedinim političkim partijama, što, na izvjestan način, devalvira, nesumnjivo veliki, doprinos što ga je Bosna i Hercegovina, kao državno-politička i narodna cjelina, dala u pobjedi svjetske antihitlerovske koalicije.

Napokon, u Bosni i Hercegovini nije okončana borba protiv neofašizma. On nije ni politički ni vojno poražen. Otuda, predstoji, i to ne samo iz općecivilizacijskih, nego, prije svega, iz bosanskohercegovačkih konkretno egzistencijalnih razloga, teška borba protiv eksplicitnih i mimikriranih vidova nacifašizma na našim prostorima i u budućnosti.

MIŠLJENJA SMO:

1. Neophodno je **ustanoviti 27. juli kao dan sjećanja na borbu protiv fašizma** u Bosni i Hercegovini. To znači, da bi se obilježavao u skladu sa protokolarnim uzusima koji važe sa sve druge historijske datume od značaja za bosansku opstojnost.

2. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine treba da donese zakon kojim bi se ovaj datum uvrstio među značajne historijske datume kojeg treba prigodno obilježiti u cijeloj Bosni i Hercegovini.

3. Konceptijski ovaj dan korespondirao bi sa motivima, porukama i intencijama sadržanim u manifestacijama kojima se obilježavaju značajni datumi iz antifašističke tradicije u državama-članicama nekadašnje svjetske antihitlerovske koalicije. I s ovim danom Bosna i Hercegovina bi se pridružila svjetskoj zajednici država i naroda koja sudjeluje u matici civilizacijskih procesa.

4. Istovremeno, primjereno specifičnom bosanskohercegovačkom kontekstu, po svojim temeljnim motivima, obilježavanjem ovog datuma njegovala bi se, s onu stranu bilo koje ideologijske paradigme, svijest o **kontinuitetu** civilizacijske borbe Bosne i Hercegovine protiv nacifašizma i svih drugih imperijalnih, nacionalističkih i porobljivačkih politika, kao i svijest o **unutarbosanskoj konvergenciji**, koja se, u ovom slučaju, manifestirala u zajedničkoj borbi emancipatorskih snaga unutar svih

naroda Bosne i Hercegovine protiv vanjskog i unutarnjeg fašizma i za opstanak Bosne i Hercegovine kao državno-političkog individualiteta što je bilo iskazano i donošenjem odluke da se toga dana 1941. godine podigne ustanak bosanskog naroda protiv fašističkog porobljavanja Bosne i Hercegovine.

5. Kako je u proteklim decenijama 27. juli obilježavan kao dan ustanka naroda Bosne i Hercegovine i otpočinjanja borbe protiv ratnom agresijom importiranog, ali i kvislinškog fašizma, i to, uveliko, u znaku ideologijskih paradigmi, **zakonom** bi trebalo, a u sklopu novog povijesnog konteksta, proglasiti ovaj dan kao **Dan borbe protiv fašizma u Bosni i Hercegovini**. Dakle, uz ekvivokacije na historijsku vrijednost ovog datuma on bi bio povod i prilika preventivne aktualizacije vrijednosti i smisla permanentne borbe protiv različitih oblika neofašizma općenito, i na tlu BiH, koji je bio oživio i u vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992.-1995.

Sarajevo, 16. 07. 1998. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 37.

Usklađivanje propisa entiteta sa Ustavom i zakonima Bosne i Hercegovine

Stupanjem na snagu Mirovnog sporazuma došlo je do bitne transformacije pravnog sistema Bosne i Hercegovine. U skladu sa ustavnom podjelom kompetencija, državni organi, od opština preko kantona i entiteta do institucija BiH donose različite propise. Jedinstvo pravnog sistema je osigurano supremacijom Ustava i zakona Bosne i Hercegovine nad svim propisima entiteta i nižih oblika organiziranja. To je osigurano izričito odredbom

Ustava BiH (član III 3.b). Poštovanje ove odredbe osigurano je kroz ovlašćenja Ustavnog suda BiH da poništi i ukine sve zakone i druge propise koji nisu u skladu sa Ustavom BiH (član VI 3 a i b). Odluke Ustavnog suda su konačne i izvršne (član VI 4.).

Ustav tretira cijelu teritoriju BiH kao jedinstveni ekonomski prostor. Ekonomsko uređenje se zasniva na tržišnoj privredi i privatnom vlasništvu. Ovi su principi naglašeni u preambuli Ustava (alineja 4). Ustavom je garantovana puna sloboda kretanja lica, roba, usluga i kapitala (član I 4.).

Na cijeloj teritoriji BiH moraju biti osigurana ljudska prava i slobode po najvišim standardima. Izričita je obaveza BiH i entiteta da to osiguraju (član II 1.)

Funkcioniranje pravnog i ekonomskog sistema je, nažalost, veoma daleko od ovih ustavnih principa i normi. Mnogi propisi entiteta i nižih organa su u neskladu, a nerijetko i u direktnoj suprotnosti sa pomenutim i drugim odredbama Ustava BiH.

Ustav BiH je predvidio i instrumente harmonizacije pravnog sistema. Tako su svi organi vlasti obavezani da u punoj mjeri sarađuju sa domaćim i međunarodnim institucijama i instrumentima za zaštitu ljudskih sloboda i prava (član II 8.). Predsjedništvo BiH je ovlašćeno da pokrene saradnju entiteta u pitanjima koja nisu u isključivoj nadležnosti institucija BiH. Ovi i niz drugih mehanizama homogenizacije pravnog sistema u BiH do sada praktično nisu korišćeni.

Najveću odgovornost, ali i najveća ovlašćenja u zaštiti i osiguranju poštovanja Ustava i zakona ima Ustavni sud BiH. Osim ocjene ustavnosti zakona, ovaj Sud rješava i sve eventualne sporove između entiteta kao i između institucija BiH i entiteta. Sud odlučuje i o eventualnim sporovima između pojedinih institucija BiH. On odlučuje i o ustavnosti sporazuma entiteta sa susjednim državama, a predstavlja i apelacionu instancu u odnosu na presude svih drugih sudova (VI 3. a i b).

Pored Ustavnog suda BiH veliku odgovornost za izgradnju pravnog sistema BiH imaju Ustavom ovlašćeni pokretači postupka pred Ustavnim sudom BiH.

Ustavni sud BiH postupa i odlučuje samo na prijedlog ovlašćenih predlagača:

- svaki član Predsjedništva BiH
- predsjedavajući Vijeća ministara
- predsjedavajući ili njegov zamjenik bilo kojeg doma Parlamentarne skupštine BiH
- jedna četvrtina članova/delegata bilo kojeg doma Parlamentarne skupštine BiH
- jedna četvrtina članova bilo kojeg doma zakonodavnog tijela bilo kojeg entiteta.

Osim u nekoliko slučajeva navedeni predlagači nisu do sada koristili svoja ustavna ovlašćenja.

Nedostatak njihove inicijative ne može se vezati za nepostojanje volje da se otklone evidentni i veoma česti slučajevi kršenja ustavnosti i zakonitosti. Razloge, najvjerojatnije treba tražiti u nepostojanju organizovanog sistematskog praćenja zakonodavne i ukupne normativne aktivnosti entiteta i ukazivanja na slučajeve u kojima su se stekli uslovi za pokretanje postupka pred Ustavnim sudom BiH.

MIŠLJENJA SMO:

Da bi se unijelo više sistema i organiziranog i stručnog praćenja entitetske regulative, trebalo bi da svi ovlašćeni predlagači uspostave odgovarajuće stručne službe koje bi se time bavile. I da na osnovu njihovih nalaza koriste svoje pravo i pokreću postupke pred Ustavnim sudom BiH. Treba ocijeniti racionalnost i oportunističnost formiranja institucija na nivou BiH koje bi servisirale ovlašćene predlagače za pokretanje postupka pred Ustavnim sudom BiH koje bi bile veza-

ne za predsjedavajućeg Vijeća ministara, kabinete članova Predsjedništva, sekretarijat Parlamentarne skupštine BiH i parlamentarna entiteta.

Sarajevo, 5.11.1998. godine

Grupa za strategiju

MIŠLJENJE 38.

Revitalizacija sela

Na prostorima bivše Jugoslavije natalitet je dugo bio meta osmišljene velikodržavne politike s prevashodnim ciljem da se pojedini narodi uvuku u „naučnu prevenciju planiranja porodice“. Ne treba ni naglašavati da se to, prije svega, odnosilo na Bošnjake i Albance koje nije bila zahvatila tzv. „bijela kuga“. Uostalom, brojni su historijski primjeri koji svjedoče o tome da su, u težnji za dominacijom, a pod raznim izgovorima, jedni narodi na različite načine uništavali druge.

Jedan od glavnih ciljeva agresije na Bosnu i Hercegovinu bio je genocid nad Bošnjacima, jer su oni ključni faktor za opstanak ove države. Sa posebnom brutalnošću, kroz masovna silovanja i ubijanja, uništavana je neboračka populacija žena Bošnjakinja, naročito one iz fertile dobi. Ako se ovome dodaju veoma osmišljene manipulacije djecom, njihovo odvođenje u svijet i socijalno „utapanje“ u tamošnja društva, te aktualni faktori socijalne nesigurnosti u zemlji kao što su: siromaštvo, nezaposlenost, osjećaj bespomoćnosti i neizvjesne budućnosti i tome sl., jasno je da briga o natalitetu mora postati prvorazredni zadatak ovog društva i države.

Stoga smatramo da se briga o očuvanju i povećanju nataliteta mora znalački osmisлити kroz projekte kratkoročnog i dugoročnog karaktera, pogotovo nakon brutalne biološke destrukcije koju je doživio ovaj narod u minuloj agresiji na Bosnu i Hercegovinu.

Uz definiranje stimulativnih mjera za porast nataliteta u oblasti radnog prava, zdravstva, socijalnoj zaštiti, penziono-invalidskom osiguranju itd., jedan od ključnih faktora za biološki oporavak vezan je za revitaliziranje sela i povratak ljudi u ta područja iz kojih su protjerani. Jer, kao što je općepoznato, selo, a ne grad predstavlja ključni biološki resurs svakog naroda.

U vezi s tim treba koristiti pozitivna iskustva nekih drugih zemalja, poput Švajcarske, gdje se posebnim mjerama državne politike stimulira život u ruralnim područjima. Zna se, također, da u razvijenim dijelovima svijeta upravo situirani ljudi sve više nastanjuju kultivirana ruralna područja, koja su i životno zdravija, dok se siromašniji koncentriraju u gradskim četvrtima.

U ovome smislu bi, bez sumnje, i Bosna i Hercegovina mogla iskoristiti velike prednosti života u seoskim područjima, pod uvjetom da se život u njima učini doista atraktivnim, a to znači da se ona komunikacijski dobro povežu sa gradskim sredinama, da se infrastrukturno izgrade u pogledu mogućnosti zadovoljavanja elementarnih obrazovnih, kulturnih, sportskih, duhovnih i nadasve ekonomskih potreba. Ta područja bi se mogla iskoristiti za proizvodnju u svijetu veoma prestižne zdrave hrane, koju ne bi uopće bilo teško plasirati na strano tržište, za razliku od industrijskih proizvoda, na primjer, gdje imamo neuporedivo manje šansi za konkurentnost. Relativno dobra očuvanost prirode i njenu atraktivnost, mogli bismo iskoristiti i kao turistički resurs.

Zato treba hitno zaustaviti dalje uništavanje ziraćnog zemljišta u našoj zemlji, tim prije što je ona pretežno brdsko-planinska, posebno entitet Federacije BiH, gdje je takva konfiguracija tla da na predjele do 700 metara nadmorske visine otpada 26,9%, a na planinska područja preko 700 metara nadmorske visine čak 62,2%.

Poseban je problem sa usitnjavanjem posjeda, što je ograničavajući faktor za masovniju i profitabilniju proizvodnju. Iako se

u posljednjih stotinjak godina u Bosni i Hercegovini broj seoskog stanovništva u odnosu na ukupnu populaciju smanjio sa 90% na 9% (podaci resornog Ministarstva), broj gazdinstava se povećao 2,6 puta. Njegova veličina u Federaciji BiH, kada je riječ o obradivosti, iznosi 2,44 hektara, a kad je riječ o oraničnom zemljištu, svega 1,45 hektara.

Ovome valja dodati i procjenu ratnih šteta u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji od oko 4,5 milijardi USA dolara, od čega dvije trećine otpada na Federaciju BiH.

Imajući prednje u vidu, MIŠLJENJA SMO:

1. Odgovarajuća vladina ministarstva (Državno, entitetska i kantonalna) trebala bi, što prije, uz pomoć eksperata osmisлити strategiju revitaliziranja ruralnih područja u našoj zemlji i njihovog prosperitetnog razvoja. U sačinjavanju te strategije treba se poslužiti pozitivnim iskustvima drugih zemalja, poput Švajcarske, na primjer, a što se, u osnovi, svodi na postizanje atraktivnosti, umjesto animoziteta za život u ruralnim područjima;

2. Umjesto migracije prema gradovima, stimulirati ostanak i povratak stanovništva u ruralna područja, koja su i u zdravstvenom pogledu povoljnija za život;

3. Odgovarajućom zakonskom regulativom obezbijediti očuvanje ziratnog zemljišta, zabraniti njegovo pretvaranje iz obradivog u šumsko i građevinsko, onemogućiti podsticanje erozivnih procesa prilikom obrade i tome slično;

4. Preferirati proizvodnju kojom se najbolje valorizira korištenje prirodnih resursa. U našim uvjetima to je stočarstvo, posebno preživari, iniciranje proizvodnje zdrave hrane i sl.;

5. Kod jačanja privatnog sektora trebalo bi obezbijediti povećanje prosječne veličine gazdinstva barem na pet hektara. To bi se moglo postići kroz restituciju, odgovarajuću kupovinu i prodaju zemljišnih posjeda, zakup za duži rok, korištenje napuštenog obradivog zemljišta, privatiziranje dijela državnog posjeda i sl.;

6. Obezbjediti sigurnost proizvodnje putem garantiranih cijena otkupa, povoljno kreditiranje poljoprivredne proizvodnje, odgovarajuću zaštitu domaće proizvodnje itd.;

7. Uz izgradnju odgovarajuće saobraćajne, obrazovne, kulturne, sportske i drugih infrastruktura značajnih za atraktivni život čovjeka, podizanje vjerskih objekata i, nadalje, ruralnim područjima primjerenih privrednih kapaciteta, tamošnjem stanovništvu treba omogućiti i bavljenje tzv. dopunskom djelatnošću kao dodatnim vidom ostvarivanja dohotka;

8. Pošto su ruralna područja na kojima su do agresije na BiH živjeli Bošnjaci posebno devastirana, pogotovo na području Republike Srpske, sačiniti posebne projekte njihovog povratka u te krajeve i to prije svega u istočnoj Bosni u kojoj su čitave regije, poput Žepe, Cerske, Potočara, Sućeske, itd bile naseljene isključivo bošnjačkim stanovništvom. Radi se o stotinama kvadratnih kilometara i stotinama sela u kojima sada niko ne živi. Uz ekonomske pretpostavke, njima se, prije svega, moraju obezbijediti i drugi uvjeti, kao što su bezbjednosni, nacionalno statusni, vjerski, kulturni i sl., kako se, u društvenom smislu ne bi osjećali obespravljenim, već ravnopravnim građanima Bosne i Hercegovine kao jedinstvene države;

9. Političke i društvene organizacije, društva, udruženja građana, kulturno-prosvjetne i sportske organizacije, vjerske organizacije i sl., trebaju osmisliti dugoročne projekte u kojima će se briga o natalitetu poistovijetiti sa brigom za vlastitu budućnost i opstanak na ovim prostorima.

Sarajevo, 5.11.1998. godine

Grupa za strategiju

PREDAVANJA

U PITANJU JE MIR

Trajni mir moguće je uspostaviti jedino povratkom ljudi, kazao prof. dr. Omer Ibrahimagić. Izborna pravila ne omogućavaju niti povratak niti glasanje prema popisu

Pojedine odredbe Pravila i propisa Privremene izborne komisije dovode u pitanje suštinu Mirovnog sporazuma o BiH, a suština toga sporazuma je trajni mir kojeg je moguće uspostaviti jedino ako se ljudi vrate na svoja ognjišta.*)

Ovo je između ostaloga kazao prof. dr. Omer Ibrahimagić na okruglome stolu koji je održan u srijedu u Sarajevu. Cilj ovoga skupa, koji je organiziralo Udruženje za političke nauke i Fakultet političkih nauka, bio je ukazivanje na neke odredbe izbornih pravila, koje mogu bitno utjecati na daljnju sudbinu BiH.

Etnička homogenizacija

Dr. Ibrahimagić istakao je da je akt iz Daytonu međunarodni sporazum, koji ima svoje implikacije na unutrašnje pravno uređenje zemlje na koju se odnosi. U slučaju BiH, aneksom 4 ovog sporazuma donesen je novi Ustav države BiH, a pridodatim aneksima uređena specifična pitanja po kojima ovaj sporazum treba da se implementira, odnosno krizu pretvori u mir. Jedan od aneksa, koji je najneposrednije vezan za izborna pravila, jeste aneks 3, koji govori o izborima, te 7 koji govori o pravu na povratak.

Aneksom 3 prema riječima dr. Ibrahimagića predviđeno je zamrzavanje svih domaćih propisa, konstituirana Privremena izborna komisija, koja će donijeti pravila za izbore. Ovaj aneks ima zadatak da homogenizaciju po etničkome principu (etničko čišćenje, genocid) predstojećim izborima prevaziđe i potre.

*) Uvodno izlaganje na Okruglom stolu Udruženja za političke nauke i FPN, u interpretaciji novinarke „Oslobođenja“, Senke Kurtović, 9.5.1996. godine.

Aneks 7 s druge strane govori da je postignuta suglasnost svih potpisnika Sporazuma da se ljudi vrate na svoja ognjišta.

Međutim, postoje odredbe koje dovode u pitanje Daytonski sporazum. One se prije svega odnose na izuzetke predviđene članom 4, tačka 1 aneksa tri, a koji govori o tome ko ima pravo i gdje glasati na izborima. Ako se ovi izuzeci ne opozovu, ovim izborima trajno će biti ovjekovječene posljedice genocida u BiH, istakao je Ibrahimagić.

„Ovim izuzecima sve izgleda kao da se nikada ništa nije događalo u BiH. Niko ne misli na to da li postoje uslovi za izbore-sloboda kretanja, djelovanje političkih partija u srpskom entitetu, ali i pod kontrolom HVO, sloboda medija. Nisu osigurani uslovi za izbore ako će ih IFOR omogućavati silom oružja ili međunarodna zajednica raznim pritiscima i to od sredine juna do sredine septembra“, kazao je dr. Ibrahimagić.

Mjerilo za budućnost

On je istako da postoji mogućnost da legitimni glasači na ovom glasanju budu i oni kojih nema na popisu stanovnika BiH iz 1991. godine, (Srbi iz Hrvatske, te oni koji su iz Srbije ratovali u BiH). To može izazvati velike posljedice, jer će ovogodišnji izbori biti u budućnosti mjerilo za sve druge popise, izbore i određene statističke pokazatelje. Ukoliko se ove odredbe izbornih pravila i propisa ne izmijene BiH će biti prostor vječitog rata.

„Ovo su naši izbori, a ne argument ili bod više u predstojećim američkim izborima i mi se moramo boriti za što pravednije, slobodnije izbore. Samo tako može se očuvati BiH“, kazao je dr. Ibrahimagić.

USTAV ŠTITI BH. SPORT

Strukovni savezi crpe svoj međunarodni legalitet i legitimitet iz člana 1. Ustava BiH • Savezi su nevladine organizacije • Neki sportski savezi pojeftinili su svoj međunarodni subjektivitet • Što dalje od državnog budžeta*)

Odavno sportisti i sportski radnici nisu čuli jezgrovitije i aktuelnije predavanje nego što je **prof. dr. Omer Ibrahimagić**, sudija Ustavnog suda FBiH, održao jučer u prostorijama Sportskog Saveza BiH, koji je bio i organizator, a na temu **"Ustavne osnove organiziranja sportskih asocijacija na nivou BiH"**. Sam predavač, prof. dr. Ibrahimagić ponudio se da kaže svoj stav i na Ustavu BiH temeljno mišljenje o možda top temi u našem sportu i odgovor na pitanje je li sport kantonalni, regionalni, entitetski ili državni?

Prema riječima uvaženog predavača dileme nema, na osnovu člana 1. tačka 1. Ustava BiH Republika BiH nastavlja svoj kontinuitet pod imenom Bosna i Hercegovina kao država, nastavlja svoje članstvo u UN i u sistemu međunarodnih organizacija gdje je već bila primljena, prije Deytona. Član 3. tačka 5a ima tri odredbe koje govore o dodatnim nadležnostima države BiH. Pa tako pod 1. stvari o kojima se dogovore entiteti, pod 2. dodatne nadležnosti sadržane u Aneksima 6 (ljudska prava), 7 (povratak izbjeglica) i 8 (kulturna i prirodna baština), a pod 3. u nadležnost BiH spadaju stvari kojima se osigurava suverenitet, teritorijalni integritet, politička nezavisnost i međunarodni subjektivitet. Nabrojani članovi i odredbe Ustava BiH su temelj na kojima treba strukovni sportski savezi da zasnivaju svoj legalitet, legitimitet i međunarodni subjektivitet, to je njihov ustavno-pravni osnov. Nadalje, u Aneksu 1. Ustava BiH sadržano je 15 međunarodnih konvencija koje se smatraju sastavnim dijelom

*) Tema predavanja „Ustavne osnove organiziranja sportskih asocijacija na nivou BiH“, održano 11.02.1999. godine, „Večernje novine“ 12.02.1999. godine, u interpretaciji novinara E. PAŠUKAN.

Ustava, a koje tretiraju svu međunarodnu aktivnost, dok u članu 2. Ustava BiH citira se Konvencija o ljudskim pravima, te se kaže da je ona nad svim zakonima u BiH. Ako dođe do spora Konvencija je "najstarija", istekao je između ostalog prof. dr. Omer Ibrahimagić.

Posebno je profesor istakao da su sportski srukovni savezi i ostale sportske asocijacije u stvari nevladine organizacije i kao takve su u centru Konvencije o ljudskim pravima.

Na osnovu svega naprijed rečenog prof. Ibrahimagić konstatira:

-Sve sportske organizacije i sportski savezi koji su učlanjeni u Međunarodnim asocijacijama, temeljem člana 1. Ustava BiH nastavljaju svoj kontinuitet primjenom principa jedna država, jedan strukovni savez. Sportski klub je osnovna jedinica sportskog saveza, mogu postojati općinski, entitetski i drugi savezi, ali krovni savez na nivou BiH čine opet klubovi, ističe Ibrahimagić.

U svom predavanju profesor je "naružio" saveze koji su u razgovorima sa RS i "HB" pristajali na "razno-razne" ustupke, pojeftinjujući tako međunarodni subjektivitet koji su stekli, a po pitanju finansiranja sporta izričito je poručio da savezi nisu državni nego su na nivou države, te od države ne treba tražiti da sistemski finansira sport, to su relikti komunizma, kad je partija kroz takvu organizaciju sporta željela kontrolu nad njim. "Ako želite biti nezavisni što dalje od državnog budžeta, oslonite se na vlastite snage, menadžerstvo, sponzore, marketing i samofinansiranje", poručio je dr. Omer Ibrahimagić ustavni ekspert.

NE POJEFTINITI SUBJEKTIVITET

Prof. dr. Omer Ibrahimagić sudija Ustavnog FBiH održao predavanje u Sportskom savezu BiH^{*)}

Član 1. Ustava BiH govori kako Republika Bosna i Hercegovina nastavlja svoj kontinuitet pod imenom Bosna i Hercegovina kao država u njenim međunarodno priznatim granicama, struktuirana unutar sebe kroz dva entiteta Federaciju BiH i Republiku Srpsku.

Jedna država -jedan savez

Imjući u vidu ovu ustavnu odredbu **prof. dr. Omer Ibrahimagić**, sudija Ustavnog suda FBiH, objašnjava kako se nastavlja međunarodni subjektivitet BiH u svim međunarodnim organizacijama, počev od Ujedinjenih nacija i drugih svjetskih organizacija do onih na nivou evro i regionalnih udruženja, gdje je BiH primljena kao članica do potpisivanja Deytonskog mirovnog sporazuma. Dakle, nastavlja se državno-pravni kontinuitet.

Ove stavove neophodno je bilo istaći na predavanju koje je uvaženi profesor imao u Sportskom savezu BiH, a na temu "Ustavne osnove organiziranja sportskih asocijacija na nivou BiH". Zašto? Već dugo vremena u našoj državi vlada dilema, ili zapravo vještački nametnuto pitanje a ponekad i konstatacija, da sport nije u nadležnosti BiH kao države. Prof. dr. Omer Ibrahimagić ima sasvim drugačije mišljenje, temeljeći ga upravo na Ustavu BiH.

Obzirom da BiH nastavlja kontinuitet u svim međunarodnim asocijacijama, tako i svi strukovni sportski savezi nastavljaju svoj međunarodni subjektivitet u svim međunarodnim sportskim asocijacijama u koje su primljeni. Poznata je činjenica da su gotovo svi bh. sportski strukovni savezi i Olimpijski komitet BiH primljeni u svoje esnafske asocijacije na nivou Evrope i svijeta

^{*)} EDHEM PAŠUKAN, Večerenje novine, subota 20. i nedjelja 21. februar 1999.godine.

(FIFA, UEFA, FIBA, IHF, EHF, CEV, FIVB, itd) odmah po sticanju nezavisnosti BiH 1992. godine.

Slijedeći logiku iz člana 1. Ustava BiH, i poslije Deytona, sve naše sportske asocijacije nastavljaju svoje članstvo u vrhovima svjetske i evropske sportske piramide. To je bitno prije svega kako bi se otklonile dileme oko toga imaju li pravo entitetski, konkretno savezi iz RS tražiti učlanjenje u međunarodne sportske asocijacije. Prema već objašnjenom, nemaju jer su već Savezi iz BiH u većini slučajeva punporavni članovi, i do sada je na postavljena pitanja iz RS gotovo uvijek dolazio odgovor svih međunarodnih sportskih asocijacija da oni poštuju međunarodni subjektivitet bh. saveza i da poštuju princip jedan država-jedan Savez.

Kao argument za postojanje entiteskih strukovnih saveza zagovornici te ideje uzimaju za primjer nogmetne saveze Engleske, Škotske, Velsa i Sjeverne Irske i na osnovu toga traže priznanje od međunarodnih strukovnih saveza zaboravljajući pri tome da su Engleska, Škotska, Velška i Irska federacija postojale prije FIFE i UEFA te su njeni osnivači, a NS BiH pripalo je pravo nasljeđa raspadom bivše Jugoslavije.

Dodatne nadležnosti

Trenutno postoji dilema kako u BiH strukturirati sportske saveze i kako treba da izgleda organizaciona šema. Zagovornici teže da u nadležnosti države BiH ne ulazi sport, jer nije taksativno nabrojan u članu 3 tačke 1, ne uzimaju u obzir da prema Ustavu bh. država ima i dodatne nadležnosti. Te dodatne nadležnosti opisane su u članu 3 tačka 5-a, gdje stoje tri odredbe u kojima su nabrojane dodatne nadležnosti. To su: prva- sve one stvari oko kojih se dogovore entiteti, druga, dodatne nadležnosti u BiH su one koje su opisane u Aneksima 6 (ljudska prava) 7 (povratak izbjeglica) i 8 (kulturna i prirodna baština), i treća: u nadležnosti BiH nalaze se sve stvari kojima se osigurava suverenitet, teritorijalni integritet, politička nezavisnost i međunarodni subjektivitet. I da se mogu osnivati novi organi i organizacije.

Nadalje sve sportske asocijacije su nevladine organizacije i kao takve su u centru Konvencije o ljudskim pravima. U Aneksu 1 na Ustav BiH, pobrojano je 15 međunarodnih konvencija koje se smatraju sastavnim dijelom Ustava. U članu 2. stoji odredba da je Konvencija o ljudskim pravima nad svim zakonima u BiH. Ako dođe do spora Konvencija je starija od svakog zakona. Dakle, svi strukovni sportski savezi svoj međunarodni subjektivitet temelje na članu 1 Ustava BiH, a činjenica da je i sport ipak na nivou države BiH temelji se na naprijed navedenim ustavnim normama i konvencijama. Prema iznijetom mišljenju prof. dr. Omera Ibrahimagića, u državi BiH, temeljem Ustava BiH treba da postoji jedan strukovni sportski savez, a on bi trebao biti struktuiran na osnovu činjenice da je klub osnovna organizaciona jedinica u sportu i da klubovi čine strukovni sportski savez. Teritorijalno organiziranje sporta u okviru državnog saveza (kantonalni savezi, odnosno entitetski) nije ništa drugo do težnja da se iz državnih struktura kontroliše rad nevladinih organizacija tj. sportskih udruženja. Organiziranje unutar sportskih saveza može biti funkcionalno po rangovima takmičenja (udruženje prvoligaša, drugoligaša: istočna ili zapadna liga, sjever ili jug i slično). Dakle, nema entitetskih strukovnih sportskih saveza, oni ne čine krovni državni savez, nego ga čine direktno klubovi. Organiziranjem općinskih, kantonalnih ili regionalnih, pa i entitetskih saveza samo se povećava sportska birokratija i to nije ništa drugo do relikat starog sistema u kome je država željela potpunu dominaciju nad svim sferama života, pa i nad sportom. Partija se organizirala na teritorijalnom principu i bila je obavezna voditi računa i o sportskim asocijacijama na "njenoj" teritoriji, te uticati na sva zbivanja, postavljanje kadrova, predsjednika i sl.

Prema tvrdnjama prof. dr. Omera Ibrahimagića i nacionalni sportski strukovni savezi koji bi se eventualno organizirali u BiH su neustavni, jer je po članu 1. i članu 2. tačka 6. zabranjena diskriminacija. Ako bi došlo do organiziranja sporta na nacionalnoj ili rasnoj osnovi tužba zainteresirane strane može se uputiti Ustavnom sudu BiH, ali i međunarodnim sportskim asocijacijama a na temelju evropske Konvencije o ljudskim pravima.

Što dalje od budžeta

Sve ove činjenice i ponuđena objašnjenja prof. dr. Omer Ibrahimagić smatra da bi svaki naš strukovni sportski savez trebao da ima u vidu kada pregovara sa predstavnicima RS ili tzv. "HB", a prema njegovom mišljenju u svojim pregovaračkim timovima moraju imati dobre profesionalne advokate koji odlično poznaju međunarodne sportske konvencije kao i konstitutivne akte međunarodnih sportskih asocijacija, ali prije svega Ustav BiH. Upornim neutemeljenim pregovaranjima pojeftinjuje se legitimitet i legalitet strukovnih saveza koje su stekli prijemom u članstvo evro i svjetskih asocijacija.

Svaki bh. strukovni savez koji je primljen u međunarodnu asocijaciju ima pravo organizirati državno prvenstvo, oni za to imaju licencu, i na njega su dužni pozivati sve klubove iz svih krajeva BiH. Ali ako to neki klubovi iz nekih dijelova BiH neće, to je njihov problem. Samo takmičeći se u državnim ligama BiH, klubovi sa područja RS ili tzv. "HB" stiču pravo nastupa na međunarodnoj sceni u evro kupovima.

Svaki drugi način davanja direktnog učešća u evro kupovima, kao što je bio slučaj sa banjalučkim Borcem u košarci je nepravilan i u krajnjoj liniji to je kršenje konstitutivnih akata međunarodnih sportskih asocijacija, ali i Ustava BiH.

I na kraju prof. Ibrahimagić govorio je i o stvarima koje su usko vezane za bitisanje saveza, a to je njihovo finansiranje. Obzirom da su svi listom na rubu egzistencije neumorno traže da ih finansira država. Prema profesorovom mišljenju to je jalov posao. Savezi jesu na nivou države, ali nisu i ne treba da budu državni. Što su sportske asocijacije bliže budžetu, to su ovisniji o njemu, a samim tim su onda ovisni i o vladajućim strukturama koje donose budžete. Svi strukovni sportski savezi treba da se samofinansiraju, da primjenjuju moderni marketing, menedžment i da koriste sve pogodnosti koje nudi tržišna ekonomija. Oni sportovi koji nemaju široku bazu, prema mišljenju prof. Ibrahimagića ne treba ni da egzistiraju. Svako treba da traži sebi bazu i da je stvara, u protivnom nema ekonomske opravdanosti njihovog postojanja. Vremena kad je država finansirala sport davno su iza

nas, sportske asocijacije su nevladine organizacije i takve treba da ostanu, a ljudi u strukovnim savezima treba da zasuču rukave i da počnu da rade.

BOSNA JE ODBRANJENA A NIJE OSLOBOĐENA

U Političkoj tradiciji BiH^{*)}, s obzirom na historijsku činjenicu da njeno stanovništvo ima milenijsko iskustvo življenja u susjedstvu različitih konfesija i multikulture, nije bilo zabilježenog slučaja da su međusobno ratovali. Ratovi u BiH su uvijek ulazili spolja. A kako bi međusobno i ratovali stanovnici BiH, ako su živjeli konfesionalno i etnički međusobno pomiješani u selima, gradovima, ulicama, stambenim zgradama, obdaništima, školama, univerzitetima, ustanovama, preduzećima, sportskim i kulturnim društvima, bolnicama, grobljima. Groblja, ako nisu bila uz crkve i džamije, u novim urbanim sredinama ona su smještena na istim lokacijama.

Do popisa stanovništva 1991. godine u Bosni i Hercegovini se na prste jedne ruke mogle pobrojati općine koje su imale monoetnički sastav stanovništva iznad 90%. Hrvati u Grudama, Posušju, Čitluku, Širokom Brijegu i Ljubuškom. Srbi u Drvaru, Bosanskom Grahovu i Šekovićima. Bošnjaci u Cazinu i Velikoj Kladuši. Dakle, od 109 općina koliko ih je bilo u BiH 1991. godine, može se reći da je monoetnička struktura stanovništva bila samo u deset općina, od kojih je svih pet hrvatskih općina bilo na istom geografskom prostoru (Zapadne Hercegovine), dvije srpske općine u Z. Bosni, a jedna u I. Bosni i obje bošnjačke općine u Z. Bosni.

Ako se ima u vidu zanemariv broj općina koje čine homogenu monoetničku strukturu stanovništva, strateški gledajući, s obzirom na isprepletenost etničke strukture stanovništva njihovim mjestom stanovanja, rada i zadovoljavanja drugih životnih potreba, koja je upućivala ljude različitih konfesija i etnokultura

^{*)} Predavanje na Tribini VKBI u Sarajevu, održano 12.01.2002. godine.

jednih na druge, nije bilo nikakve šanse da se uopće zametne njihov međusobni rat, a da neka od ove tri etničke zajednice u takvom eventualnom ratu ne može uopće računati na uspjeh. Sve tri su mogle računati samo na sopstveno stradanje u slučaju da međusobno zarate.

Ako se pod građanskim ratom podrazumijeva rat između građana iste države, dakle, unutrašnji rat,^{*)} onda on u BiH nije bio moguć, bar ne u onoj formi u kojoj se želi prikazati rat u BiH 1992.-1995. godine, kao multietnički sukob između tri etničke zajednice: Hrvati protiv Srba i Bošnjaka, Srbi protiv Bošnjaka i Hrvata, Bošnjaci protiv Hrvata i Srba. Svaki pokušaj takvog rata u BiH unaprijed je osuđen na neuspjeh. Tako stvari stoje kad je riječ o građanskom ratu.

Ako je riječ o građanskom ratu, jedna od zaraćenih strana je uvijek vlada države,^{*)} dok je druga pobunjenička strana protiv te vlade. S tim što pobunjenička strana može imati više frakcija, pod jednom ili različitim komandama sa zajedničkim ciljem rušenja vlade. U slučaju bosanskog rata 1992.-1995. godine ni ova teorijska pretpostavka nije bila ispunjena. Političke i vojne strukture HDZ i SDS nisu ratovale protiv vlade Bosne i Hercegovine, da bi je zamijenile sa vladom svojih pristalica. Ovo iz razloga što su i HDZ i SDS bile u sastavu vlade BiH kao stranke koje su pobijedile na izborima 18. novembra 1990. godine zajedno sa SDA. HDZ je bila stranka za koju je na izborima glasao najveći broj bosanski Hrvata, SDA je bila stranka za koju je glasao najveći broj Bošnjaka, a za SDS je glasao najveći broj Srba. Ne treba zaboraviti da je bosanska vlada za cijelo vrijeme rata bila multietničkog sastava, iako su je bili napustili sljedbenici HDZ i SDS.

Ako iz ove analize proizilazi da se rat u BiH nije mogao nazvati građanskim ratom, preostaje nam da ispitamo da li se rat u BiH 1992.-1995. može nazvati agresijom. Da vidimo šta politička i pravna nauka podrazumijeva pod agresijom, a šta pod agresorom? Agresija je upotreba oružane sile od strane jedne države

^{*)} Etnička obilježja stanovništva, rezultati popisa stanovništva 1991., za Republiku BiH i po opštinama, Statistički bilten 233, oktobar 1993. godine, Sarajevo.

^{*)} Pravna enciklopedija, Savremena administracija, 1989. Beograd, str. 432.

protiv suvereniteta, teritorijalne cjeline ili političke nezavisnosti druge države, odnosno na ma koji drugi način koji nije u saglasnosti s Poveljom UN (Rezolucija Generalne skupštine UN od 14. XII 1974., član 1.)*) Agresor je država koja jednostrano, ne koristeći sva sredstva mirnog rješavanja spora, preduzme napad svojim oružanim snagama na teritoriju ili na vojne snage druge zemlje.*)

Kao što je poznato BiH je stekla međunarodno pravno priznanje 6. aprila 1992. godine. Tome priznanju prethodio je proces disolucije SFRJ. Nastalo je jedno političko i pravno stanje koje je teško definirati poznatim političkim i pravnim kategorijama. Hrvatska i Slovenija su formalno već u junu 1991. godine proglasile svoju nezavisnost, da bi taj čin pod pritiskom Međunarodne zajednice odložile do 8. oktobra 1991., a Međunarodna zajednica ih je priznala tek 15. januara 1992. godine. Bosna i Hercegovina je svojim Memorandumom o namjerama 14. oktobra 1991. deklarirala ostanak u SFRJ pod uslovom da u njoj pored Srbije ostane i Hrvatska, u suprotnom i ona će zatražiti političku nezavisnost, što je i učinila 20. decembra 1991. godine prema uslovima koje je propisala Međunarodna konferencija o Jugoslaviji. Badinterova komisija koju je obrazovala Evropska zajednica objavila je početkom novembra 1991. godine svoje ekspertno pravno mišljenje da se SFRJ nalazi u procesu disolucije, dakle, raspada.

Može se postaviti pitanje do kada je trajao taj proces disolucije SFRJ. Od odgovora na to pitanje ovisi i odgovor do kada je SFRJ kao država formalno egzistirala. Ako se uzme 15. januar 1992. godine kao datum kada su Hrvatska, Slovenija i Makedonija dobile međunarodno priznanje, Bosna i Hercegovina je to priznanje dobila tek 6. aprila 1992. godine. Formalno u sastavu SFRJ ostale su samo Srbija i Crna Gora, sa krnjim Predsjedništvom SFRJ (od 4 člana), Saveznim parlamentom, Saveznim izvršnim vijećem, saveznim sudovima i saveznom upravom, kao i JNA sa generalštabom. 27. aprila 1992. godine usvojen je novi Ustav, kojim je nastala i peta država na tlu bivše SFRJ, to je Savezna Republika Jugoslavija u čijem sastavu su Srbija sa pokrajinama Kosovom i Vojvodinom i Crna Gora.

*) Isto, str. 21. (Pravna enciklopedija).

*) Isto.

Sa stanovišta međunarodnog prava svake od novonastalih nezavisnih država preuzela je na sebe međunarodnopravne obaveze bivše SFRJ na svome teritoriju i pretendirale na jednakopravno učešće u nasljeđu imovine i obaveza bivše SFRJ. Nasuprot tome Savezna Republika Jugoslavija je svo vrijeme Miloševićevog režima do 5. oktobra 2000. godine insistirala na tome da je ona jedina nasljednica SFRJ, a da su se novonastale države od nje odcijepile i da ne mogu polagati pravo na njeno nasljeđe.

Sa stanovišta karaktera rata u BiH nas interesiraju u tom kontekstu zbivanja u BiH. Kada su propali razgovori između predsjednika jugoslovenskih republika o novom preustroju SFRJ u kojoj će republike imati više političke i državne samostalnosti, uz zadržavanje jugoslovenskog okvira, nastao je prosc disolucije SFRJ. Pod uticajem ranijih velikodržavnih projekata, koji su u ovim turbulentnim vremenima ponovo oživjeli i dobili nove forme i sadržaje, Bosna i Hercegovina postala je predmetom srpsko-hrvatskih nagodbi, kao i kasnih tridesetih godina, kada je napravljena nagodba između Cvetkovića i Mačeka 1939. godine o podjeli BH teritorije između Hrvatske banovine i velikosrpskog beogradskog režima.

Novu nagodbu su napravili Tuđman i Milošević u Karađorđevu i Tikvešu u proljeće 1991. godine. Kao posljedica te nagodbe bosanski Srbi i bosanski Hrvati su instrumentalizirani i pretvoreni u unutrašnji BH politički faktor, koji treba iznutra da pomogne realizaciju velikodržavnih projekata napravljenih u Zagrebu i Beogradu da se na račun Bosne i Hercegovine stvore velika Srbija i velika Hrvatska. U toj funkciji su glavnu ulogu unutar BiH trebale da odigraju HDZ BiH, koja je bila filijala HDZ Hrvatske i SDS BiH kao sastavni dio SDS tzv srpskih zemalja. Ove dvije političke stranke trebale su biti „kvasac“ za političku mobilizaciju bosanskih Srba i bosanskih Hrvata u stvaranju ova dva velikodržavna projekta.

U tom cilju, kao reakcija na Memorandum o namjerama Skupštine SR BiH od 14. oktobra 1991. godine nastala je 24. oktobra 1991. godine Skupština srpskog naroda u BiH, a 18. novembra 1991. Hrvatska zajednica Herceg Bosna i Hrvatska zajednica Posavina. Na zahtjev Vlade i Predsjedništva BiH 20. decembra 1991. godine podnešen Evropskoj zajednici da se BiH

prizna kao nezavisna i suverena država, bosanski Srbi su odgovorili proglašavanjem Republike Srpskog naroda Bosne i Hercegovine 9. januara 1992. godine. Na odluku Skupštine SR BiH da se raspiše referendum građana BiH za nezavisnu i suverenu BiH održan 29. februara i 1. marta 1992. godine, bosanski Srbi su odgovorili donošenjem Ustava Republike srpskog naroda u BiH 28. februara 1992. godine i odbijanjem učešća na referendumu i priključivanjem Republike srpskog naroda BiH Jugoslaviji kao federaciji srpskih zemalja. HDZ je pod snažnim uticajem Katoličke crkve uzeo učešće na referendumu plašeći se ostanka Bosne i Hercegovine u Jugoslaviji, računajući da će se lakše moći ostvariti proces separacije teritorije nastanjenog hrvatskom većinom i njihovo priključenje zamišljenoj velikoj Hrvatskoj,^{*)} sa granicama neostvarene banovinske Hrvatske iz 1939. godine sa pridom tzv. Cazinske (bihaćke) krajine.

Cjelovitu i nepodjeljenu Bosnu i Hercegovinu su ostali braniti Bošnjaci kojima su se priključili Srbi i Hrvati koji nisu slijedili politiku HDZ i SDS. Taj broj Srba i Hrvata nije predstavljao ozbiljan vojni faktor, ali je bio veoma bitan i značajan moralni i politički faktor, koji je trebao da negira SDS i HDZ propagandnu tvrdnju, dosta široko silom ili milom prihvaćenu u srpskom i hrvatskom narodu da u BiH više nije moguć suživot sa Bošnjacima, odnosno zajednički život sva tri naroda u jedinstvenoj i cjelovitoj Bosni i Hercegovini.

Uz ovakvo, političkom propagandom, nametnuto raspoloženje naroda u BiH, a koju su politiku kreirali političko-vojni centri u Beogradu i Zagrebu, koji su imali zadatak da provedu nacionalističke velikodržavne projekte na stvaranju velike Srbije i velike Hrvatske, Bosna i Hercegovina je imala tri bitne otežavajuće okolnosti: Prva, što je proces disolucije SFRJ dugo trajao, jer je unosilo neizvjesnost političkog rješenja za SFRJ kao državu i njenih republika koje su tražile suverenost i političku nezavisnost i što je BiH bila posljednja od četiri novostvorene države koja je dobila nezavisnost (6. aprila 1992.).

Druga otežavajuća okolnost je bila što su vlast u BiH vršile tri nacionalne stranke: SDS, HDZ i SDA, od kojih su prve dvije od izbora 18. novembra 1990. do okončanja procesa međunarodnog

^{*)} Zapisnik sa sastanka kod Tuđmana održanog 27. decembra 1991. godine.

priznanja BiH, a naročito SDS, opstruirale efikasnost u procesu vršenja vlasti, da bi je od sredine 1991. godine počele otvoreno dezavuirati, stvaranjem nacionalnih teritorijalnih administrativnih jedinica (Srbi su stvarali tzv. SAO/srpske autonomne oblasti), a Hrvati HZ (hrvatske zajednice) i ustanovljavati organe tih autonomnih administrativnih jedinica, izuzimajući ih ispod kontrole legitimnih i legalnih državnih organa tada još Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine,^{*)} i nemoći aktuelne vlasti da se suprotstavi takvom razvoju događaja, jer su te protuustavne aktivnosti činili ljudi iz najvišeg vrha aktuelne vlasti BiH.

Treća otežavajuća okolnost za BiH je bila što je ona u procesu disolucije SFRJ već bila zaposjednuta enormno velikim brojem vojnih jedinica JNA, pored onih koje su ranije bile u BiH, novim jedinicama i vojnom tehnikom koje su bile povučene iz Slovenije i Hrvatske krajem 1991. i početkom 1992. godine, nakon što su ove dvije republike bivše SFRJ stekle međunarodno priznanje 15. januara 1992. godine. Pošto je BiH još formalno bila u sastavu raspadajuće SFRJ, JNA je u BiH još predstavljala, ako ne legitimnu, jer je već bila skoro u cijelosti posrbljena vojska, a ono legalnu vojsku i svaka aktivnost BH vlasti protiv JNA smatrala se protuzakonom djelatnošću. Nasuprot tome, svaka aktivnost JNA u BiH u potajnoj pripremi položaja kojim će se veliki prostor BiH (oko 70%) naći pod kontrolom srpske vojske koju je kontrolirao beogradski generalštab, smatrao se zakonitim djelovanjem JNA. Tako je do 6. aprila 1992. godine, kada je BiH međunarodnopravno priznata kao suverena i nezavisna država, JNA zloupotrebljavajući gostoprimstvo BiH i činjenicu da je bila legalna vojska u BiH, izvršila sve tehničke vojne pripreme kojim je ona bila faktički vojno okupirala Bosnu i Hercegovinu. Tako je uporedo sa procesom disolucije SFRJ tekao i proces transformacije JNA u tri srpske vojske: Vojsku SRK (Srpske republike Krajine), vojsku SR BiH (Srpske republike BiH) i vojsku SRJ (Savezne republike Jugoslavije) sa glavnim političkim i vojnim centrom odlučivanja u Beogradu za sve tri vojske. Dok su vojni i politički centri odlučivanja u ovim tzv. srpskim republikama bile sprovedbene filijale politike centra na terenu.

^{*)} Ustavni sud SR BiH je poništio odluke o stvaranju ovih zajednica i proglasio ih suprotnim Ustavu SR BiH.

Na osnovi ovih činjenica može se utvrditi da je vojni i politički centar SFRJ kao države u procesu svoga raspadanja, izvršila pripreme za agresiju na BiH danom njenog međunarodnog priznanja 6. aprila 1992. godine i da se može smatrati agresorom sve do 27. aprila 1992., kada je donešen Ustav novonastajuće države pod imenom Savezna Republika Jugoslavija, za koju režim smatra da je nasljednica bivše SFRJ, pa prema tome i nasljednica agresije na Bosnu i Hercegovinu, u kontinuitetu, sve do Sporazuma u Dejtonu 21. novembra, odnosno potpisivanja tog Sporazuma u Parizu 14. decembra 1995. godine.

Bosanski Hrvati predvođeni HDZ učestvovali su na referendumu za suverenu i nezavisnu BiH, ali nisu odustali od učešća u podjeli BiH i stvaranja nacionalno homogenog teritorija na kojem bi uspostavili svoju vlast sa perspektivom pripajanja tog svoga entiteta Republici Hrvatskoj. Zapravo bosanski Hrvati su provodili političke ideje Hrvatskog HDZ i njegovog vrhovnika Franje Tuđmana. Tako su bosanski Hrvati vještom politikom i propagandom bili instrumentalizirani da se od dijelova BiH koji će biti pripojeni Hrvatskoj stvori velika Hrvatska.

Pošto su se tome velikodržavnom projektu suprotstavili probosanski orijentirani Hrvati, oni su bili politički proskribirani kao izdajnici hrvatskog naroda. Tom velikodržavnom hrvatskom projektu suprotstavili su se i Bošnjaci probosanski orijentirani Srbi, Jevreji i pripadnici drugih manjina u Bosni i Hercegovini. Kada do toga projekta nisu mogli doći saglasnošću legitimnih vlasti BiH, bosanski Hrvati organizirani u HVO (Hrvatsko vijeće odbrane) uz komandnu i logističku podršku Hrvatske, kao i neposrednu podršku regularne hrvatske vojske, u BiH je otvoren u aprilu 1993. godine drugi front protiv bosanske armije (Armije Republike BiH) sa istim ciljevima i nakanama u razbijanju BiH, koju politiku je imala i SDS sa svojim eksponentima u BiH. Sporazumom između Radovana Karadžića vođe bosanskih Srba i Mate Bobana vođe bosanskih Hrvata, uz podršku i saglasnost svojih političkih mentora Miloševića i Tuđmana, definirani su njihovi strateški interesi.^{*)} Tako je Republika Hrvatska prema BiH igrala dvostruku igru. Među prvim državama je priznala suverenitet i nezavisnost BiH i prema vani se predstavljala kao dobar susjed,

^{*)} Vidi: Strateški interesi bosanskih Srba.

tim prije što je preko njenog teritorija trebala dolaziti pomoć BiH i služila kao tranzitna zemlja za stotine hiljada prognanog stanovništva iz BiH, a s druge strane, licem kojim je bilo okrenuto prema BiH, iskazivala se njena agresivnost slanjem regularnih jedinica protiv A RBiH u cilju slamanja bosanskog otpora radi finaliziranja njene podjele dogovorene sa Miloševićem.

Kakav je bio odgovor Bosne i Hercegovine na agresiju Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srpske?

Pošto je BiH u međuvremenu bila međunarodnopravno priznata država i članica UN, imala je prema međunarodnom pravu pravo na odbranu, odnosno samoodbranu.

Deklaracija o principima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji država u skladu s Poveljom UN, usvoje-na rezolucijom 2625 na XXV zasijedanju Generalne skupštine UN od 24. X 1970. godine, kojom je izvršena kodifikacija osnovnih principa savremenog međunarodnog prava, koji važe kao oba-vezne norme za sve države bez razlike, zabranjivala je upotrebu prijetnje silom ili sile protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti bilo koje države i suprotno ciljevima Povelje i propi-sivala dužnost da se ne interveniše u unutrašnje poslove bilo koje države.*)Poveljom o ekonomskim pravima i dužnostima država, koju je usvojila Generalna skupština UN na svom VI specijalnom zasjedanju 1974. godine državama je garantiran slobodan izbor političkog i ekonomskog sistema, suverenost nad prirodnim bogatstvima, pravo na međunarodnu trgovinu, pravna jednakost i ravnopravan tretman.*)

Kao što se zna Jugoslavija i Hrvatska su prekršile oba ova dokumenta u odnosu na BiH. One su otvoreno ili prikriveno izgradile u BiH političku, vojnu i ekonomsku infrastrukturu u obliku paradržavnih tvorevina putem kojih su na okupiranim teritorijama praktično vršile političku, vojnu i ekonomsku vlast na način da one služe ostvarivanju njihovih ratnih ciljeva, stvaranja etnički čistih prostora, koji su prema njihovim projektima trebali da uđu u sastav velike Srbije i velike Hrvatske. Ove države su pri tome kao okupatori zanemarili svoje međunarodne obaveze prema stanovništvu na okupiranom prostoru.

*) Pravna enciklopedija, str. 1069.

*) Isto.

Pod okupacijom se smatra nasilno zauzimanje tuđe suverene teritorije, na kojoj okupatorska sila preuzima upravu.^{*)} Zar nije zapadna Hercegovina bila operativno područje hrvatske vojske, a istočna i zapadna Bosna operativno područje jugoslovenske vojske. U oba slučaja vrhovne komande su im bile u Zagrebu, odnosno u Beogradu. Domaći, srpski i hrvatski element i politički, ekonomski i vojni, bio je operativno, neposredno podređen Franji Tuđmanu i Slobodanu Miloševiću, što se može utvrditi po red pisanih dokumenata i na snimcima elektronskih medija kako međusobno komuniciraju. Okupacija ima privremeni karakter, u međunarodnom pravu nije dozvoljeno za vrijeme okupacije vršiti teritorijalne promjene na okupiranom području (aneksije, cesije, stvaranje novih država i sl.). Okupatori su upravo iz razloga da bi prikrili svoju agresiju podsticali unutrašnje snage agresije da stvaraju nove države i na taj način stvore privid da je riječ o unutrašnjem, a ne o međudržavnom sukobu. Da je riječ o građanskom ratu, a ne o agresiji.

Prema međunarodnom pravu, vršeći privremeno vlast na okupiranom području namjesto ranijeg suverena (legitimnih organa na vlasti BiH), u interesu ratnih napora, okupator je bio obavezan da se stara i o interesima stanovništva.^{*)} Ženevske konvencije zabranjuju uzimanje talaca (čl. 34), preseljavanje stanovništva (deportacije) također je zabranjeno (čl. 49), privatna imovina na okupiranoj teritoriji je zaštićena. Okupator je kao privremeni nosilac odgovornosti uprave dužan da obezbijedi osnovne potrebe stanovništva u hrani i sl. Okupator je odgovoran i za održavanje reda na okupiranom području (uključujući i kažnjavanje), ali ne smije u cilju održavanja reda i mira vršiti nehumana djela i postupke (Haška konvencija od 1907., Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vrijeme rata od 1949.^{*)}

Okupator može donositi nove zakone i propise samo ako je to nužno za potrebe okupacije, za obezbjeđenje reda i sl., kao i u interesu stanovništva okupiranog područja.^{*)}

^{*)} Isto, str. 1017.

^{*)} Isto

^{*)} Isto, str. 1018.

^{*)} Isto

U definiciji agresije koju je usvojila Generalna skupština UN 14.XII 1974. godine, ponovljen je stav iz Povelje UN „da je teritorija jedne države nepovrediva i da ne može biti predmet, čak ni privremeno, vojne okupacije ili drugih nasilnih mjera koje bi druga država preduzela kršeći Povelju...

... Nikakvo sticanje teritorije niti kakva posebna korist koje proisteknu iz agresije nisu dopušteni niti će biti priznati kao takvi.“ (član 5. stav 3.)*)

Da je riječ o sinhroniziranoj okupaciji Jugoslavije i Hrvatske teritorije Bosne i Hercegovine govore ove dvije izjave Tuđmana i Miloševića. Tuđman izjavljuje: „....jedan je od naših ljudi u Bosni napravio neki prijedlog o takvom jednom razgraničenju gdje bi Hrvatska područja i ona koja ste vi obuhvatili u ovoj zajednici Herceg Bosna i u Zajednici Hrvatske Posavine, gdje bi vjerovatno Hrvatskoj u slučaju razgraničenja osim te dvije zajednice vjerovatno još pripala zbog geopolitičkih razloga i cazinska, bihačka krajina, da bi to bilo gotovo optimalno zadovoljenje hrvatskih nacionalnih interesa...“*)

Prema Šariniću Slobodan Milošević je izjavio: „Otvoreno vam kažem da sam s Republikom Srpskom u BiH, koja će pre ili posle da postane deo Srbije, rešio 90 odsto srpskog nacionalnog pitanja, kao što je Tuđman rešio nacionalno pitanje Hrvatske sa Herceg Bosnom... Nemam ništa protiv unije tri naroda u BiH, ali to neće moći dugo da traje. Tu uniju niko ne želi.“(Hrvoje Šarić, Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem 1993- 95/98), Globus, Zagreb, 1999, str. 43., 44)*)

Iz izloženog proizilazi da je rat u BiH imao međunarodni karakter i da su strane u ovom oružanom sukobu imale pravo i dužnost da primjenjuju u cjelini ratno pravo. Kao što je poznato ni Jugoslavija ni Hrvatska ovaj oružani sukob sa BiH nisu započele formalnom objavom rata.*) Naprotiv, cijelo vrijeme ovog sukoba one su negirale svoje učesće u ratu u BiH, kao da bi do rata

*) Isto

*) Iz stenograma, sa sastanka Tuđmana sa čelnicima HDZ BiH, u Zagrebu 27. decembra 1991. godine, 7/3JG, 00850410, 7/4 JG, 00850411. Vidi: Cyril Ribičić, Geneza jedne zablude, 2000. godine, str. 131 i 132.

*) Citirano prema Cirilu Ribičiću, str. 110, fusnota 204.

*) Pravna enciklopedija, str. 1052.

u BiH uopće i došlo da ga one nisu isplanirale i vodile, a domaće snage koje su izvodile vojne aktivnosti pod komandom regularne jugoslovenske i hrvatske vojske bile su samo pokriće pred očima međunarodne javnosti, kao da je riječ o unutrašnjem sukobu, o građanskom ratu.

Bosna i Hercegovina se poslije međunarodnopravnog priznanja, kao suverena država, našla u trenutku agresije na nju u stanju zakonite samoodbrane i bila je ovlašćena da upotrijebi silu i odbije napad izvršen protiv nje.*)

S obzirom da su susjedi Srbija i Hrvatska razvijale decenijama, od sredine XIX stoljeća, kod katoličkog i pravoslavnog stanovništva u BiH, svijest o tome da su bosanski katolici Hrvati, a bosanski pravoslavci da su Srbi, i time razvijali političko-pravne ideje o historijskom pravu Srba na Bosnu, kao samo srpsku zemlju, odnosno o historijskom pravu Hrvata na Bosnu, samo kao hrvatsku zemlju, zanemarivali su potpuno pitanje historijskog prava muslimana Bošnjaka da je Bosna i njihova zemlja i da oni druge domovine nemaju. Naprotiv, oba susjeda su bosanske muslimane, kada im je trebala njihova podrška, smatrali dijelovima srpskog, odnosno hrvatskog naroda, a kada im nisu trebali, koristili su svaku priliku da ih fizički zatru.

Stoga su ciljevi oba agresora bili identični: da Bosna i Hercegovina nestane kao suverena i politički nezavisna država i da se muslimani Bošnjaci kao narod zatru zavisno, ali ne zbog toga što mrze muslimane Bošnjake, već da njihovim zatiranjem dobi-ju bosanske teritorije za veliku Srbiju i veliku Hrvatsku. Agresijom su uspjeli medijskom propagandom da zatruju dotada dobre međususedske odnose između Bošnjaka, Srba i Hrvata, i počnu ih politički mobilizirati kroz HDZ i SDS, svaki iz svog etničkog korpusa pristalice svojih velikodržavnih projekata o podjeli BiH i stvaranju velike Srbije i velike Hrvatske. Ko nije želio milom, to je morao silom ili se iseljavao iz BiH, da ne bi morao u tome učestvovati. Međutim, i među bosanskim Srbima i među bosanskim Hrvatima, ostao ih je dovoljan broj da u suživotu sa Bošnjacima brane Bosnu i dokažu mogućnost suživota i mogućnost Bosne, kao multietničke i multikonfesionalne države.

*) Isto

Dakle, bilo je dovoljno probosanski orijentiranih Srba i Hrvata, da zajedno sa Bošnjacima odbrane ideju Bosne u njenim međunarodnopravno priznatim granicama, uz podršku progresivnih snaga u svijetu i da se očuva državni okvir Bosne i Hercegovine u kojoj će sva tri naroda biti jednakopravna. Ali nisu mogli spriječiti njenu podjelu na dva entiteta sa asimetričnom unutrašnjom organizacijom: Federacije BiH sa deset kantona u kojoj će Bošnjaci i Hrvati biti konstitutivni, a Srbi biti zajedno sa drugim nacionalnim grupama „ostali“, i unitarnu Republiku Srpsku, u kojoj će Srbi biti konstitutivni, a Bošnjaci i Hrvati, neće čak imati ni tretman „ostalih“.

Ideja Bosne, a time i državni okvir Bosne i Hercegovine, očuvani su zahvaljujući tome što su legitimne i legalne vlasti Republike Bosne i Hercegovine u svome projektu imale cjelovitu i demokratsku BiH u kojoj će sva tri njena naroda biti jednakopravna. Razlog što je BiH ipak unutar sebe ostala podijeljena jeste, što su agresori Jugoslavija i Hrvatska imale uz sebe u samoj Bosni kritičnu masu pristalica njihovih velikodržavnih projekata, koji su od BiH trebale da naprave veliku Hrvatsku i veliku Srbiju. Tako se desilo, iako je BiH Sporazumom u Dejtonu podijeljena na dva entiteta, da su se do danas faktički na prostorima koje je kontrolirala Hrvatska zadržala politička, vojna i ekonomska infrastruktura ranije Hrvatske Republike Herceg Bosne, danas u sastavu Federacije BiH, koja nesmetano funkcioniра, mada je nema u Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine. Dakle, godinu dana poslije održanih izbora u novembru 2000. godine i godinu dana vlasti Alijanse, i pored otkaza pomoći nove vlasti u Republici Hrvatskoj, HDZ uz podršku domaće katoličke crkve, posebno hercegovačkih franjevac i mostarskog biskupa, uspijeva da opstruira i projekat Federacije BiH i projekat uspostave institucija Bosne i Hercegovine.

S druge strane, Republika Srpska, iako je trebala da do 14. marta 1996. godine usaglasi svoj Ustav sa Ustavom BiH i time umjesto države, sebe svede na entitet, ona i danas odolijeva svim pritiscima, uz podršku relevantnih političkih snaga Jugoslavije, da igra ulogu države i da opstruira uspostavu institucija BiH.

Razlog što je tako, jeste što su probosanske snage uz podršku Međunarodne zajednice uspjele da odbrane Bosnu i Hercegovinu, ali ne i da je oslobode. Zato se može reći da se Bosna i

Hercegovina protiv dvostruke agresije uspjela da odbrani, ali ne i da se oslobodi. Armija Republike Bosne i Hercegovine koja je bila multietničkog sastava i koja se borila za cjelovitu BiH u svojim redovima nije imala dovoljnu kritičnu masu probosanski orijentiranih Srba i Hrvata koji bi vojnički nadvladali svoje sunarodnike koji su se svrstali uz politiku Tuđmana i Miloševića da dijele Bosnu za sebe. To je bio i jedan od razloga zbog čega Međunarodna zajednica nije dozvolila da ARBiH koju su više od 90% činili Bošnjaci vodi i oslobodilački rat i time preduprijedi podjelu Bosne i Hercegovine na entitete.

To je razlog zbog čega su Sporazum iz Dejtona potpisali šefovi država agresorskih zemalja Jugoslavije i Hrvatske, čime su samo zamijenili svoje odore: skinuli uniformu agresora, a obukli frakove mirotvoraca, a u Bosni svi oni koji su slijedili njihove političke projekte u svojoj svijesti zadržali ideje zbog kojih su se borili protiv Bosne i Hercegovine. Nije li nedavno francuski filozof Bernar Anri Levi (Bernard Henry Levy) ocijenio da je „većina Srba željela bivšeg jugoslovenskog predsjednika Slobodana Miloševića“ i pozvao gledaoce u Beogradu koji su prisustvovali projekciji njegovog filma **Bosna**, da „istrjeraju male Miloševiće iz svojih glava“.^{*)} Kad je to morao reći u Beogradu, koji za sebe tvrdi da nije učestvovao u Bosanskom ratu, razloga više ima da se to kaže i za kolektivnu svijest ogromne većine bosanskih Srba, posebno onih u Republici Srpskoj. Ista ova dijagnoza važi i za ogromnu većinu bosanskih Hrvata, posebno onih koji su i danas pod uticajem HDZ, da bi trebali istjerati iz svojih glava „male Tuđmane“.

Eto, iz ovih razloga se borba Bosanaca za cjelovitu Bosnu i Hercegovinu ne može nazvati **odbrambeno-oslobodilačkom**, kao što se to moglo reći za partizane u Drugom svjetskom ratu, već samo **odbrambenom**. Dakle, Bosna i Hercegovina je samo odbranjena. Od njene teritorije agresori nisu uspjeli napraviti veliku Srbiju i veliku Hrvatsku. Ali su nam agresori uspjeli ostaviti domaće učesnike toga projekta u čijim su se glavama sačuvali

^{*)} „Oslobođenje“, subota/ponedjeljak, 15/17. decembar 2001. godine.

„U filmu „Bosna“ odbrana Sarajeva prikazana je kao antifašistički otpor, a Levi je braneći se od emotivnih verbalnih napada gledalaca, naglasio da su Srbi u historiji pokazali se kao osvjedočeni antifašisti, ali da su se ponijeli potpuno suprotno u ratovima u protekloj deceniji na području bivše Jugoslavije“ (ONASA).

„mali Miloševići“ i „mali Tuđmani“. A njihovo istjerivanje iz glava velikog broja bosanskih Srba i bosanskih Hrvata će još potrajati izvjesno vrijeme, bar onoliko dugo koliko će BiH biti potrebno da se integrira u Evropsku uniju i u evroatlantski sigurnosni sistem. Tada će stasati i nove generacije mladih u čijim glavama će umjesto svijesti „malih Miloševića“ i „malih Tuđmana“, biti prisutna svijest cjelovite i demokratske Bosne i Hercegovine integrirane u Evropu. Tek tada će BiH biti i oslobođena, jer tada neće trebati da ima ni visokog predstavnika ni SFOR da upravljaju njome i da nas čuvaju od jučerašnjih agresora.

Zaključak

S obzirom na svoju milenijsku tradiciju suživota Bosanaca različitih konfesija i kultura, u kojoj nijedna etnička grupa nije bila dominantna, da bi nametnula drugima svoj obrazac života, u Bosni nije bilo međusobnih vjerskih i etničkih sukoba. Ratovi u Bosnu su ulazili spolja, a njeni stanovnici su mogli biti izmanipulirani i da eventualno učestvuju, na ovoj ili onoj strani, u takvim ratnim sukobima.

Zato u Bosni u periodu 1992. do 1995. godine nije moglo biti građanskog rata, ako se pod tim pojmom podrazumijeva sukob bosanskih Srba protiv Bošnjaka i bosanskih Hrvata ili Bošnjaka protiv bosanskih Hrvata i bosanskih Srba, ili bosanskih Hrvata protiv Bošnjaka i bosanskih Srba. Zato bi se oružani sukob 1992.-1995. u Bosni mogao okarektizirati samo kao agresija Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) na Bosnu i Hercegovinu, na čijoj strani su učestvovali bosanski Srbi koji su prihvatili politički projekat velike Srbije.

Godinu dana kasnije jugoslovenskoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu pridružila se i Hrvatska, na čijoj strani su se našli bosanski Hrvati, koji su stali na stranu hrvatskog političkog projekta da se od bosanske zemlje napravi velika Hrvatska. U oba projekta su stradali Bošnjaci i oni bosanski Srbi i bosanski Hrvati koji su se protivili tim velikodržavnim projektima u borbi za cjelovitu i demokratsku Bosnu i Hercegovinu. Razumije se da su stradavali u ratnim užasima i oni bosanski Srbi i bosanski Hrvati

koji su podržavali agresiju Jugoslavije i Hrvatske, jer su oni unaprijed tim projektima bili planirani kao gubitnici, jer su trebali da posluže kao topovsko meso koje će biti ugrađeno u temelje velike Srbije i velike Hrvatske.

Kada je zahvaljujući odlučnom otporu Bosanaca, da se od njihove domovine prave dva velikodržavna projekta, koje su podržale i zdrave snage Međunarodne zajednice, došlo je do uspostave mira. Voljom te iste Međunarodne zajednice, agresori su proizvedeni u mirotvorce. Zato se može reći da je rat u Bosni bio **odbrambeni**, a ne i **oslobodilački**. Odbrambeni, zato što je BiH očuvana u svojim međunarodno priznatim granicama sa dva entiteta. Dakle, Bosna i Hercegovina je odbranjena u svome međunarodnopravno priznatom državnom okviru. Međutim, nije oslobođena, jer agresor nije vojnički potučen na bosanskom ratištu, jer to nije htjela međunarodna zajednica. Agresor je politički amnestiran i zato Milošević može danas u Hagu da na pitanje o svojoj krivici za rat u BiH odgovori: „Meni pripada zasluga za mir u Bosni, a ne za rat.“*)

Bosanski Srbi i bosanski Hrvati koji su podržavali agresiju protiv svoje domovine Bosne i Hercegovine, također su proizvedeni u mirotvorce, izuzev vrlo reduciranog broja onih koji su optuženi za ratne zločine. Oni su nastavili borbu protiv Bosne i Hercegovine političkim sredstvima, opstrukcijom u donošenju državnih zakona i izgradnji državnih institucija. Zato se može reći da je Bosna odbranjena u svom državnom okviru, ali nije oslobođena, jer su u Bosni ostali u glavama bosanskih Srba „mali Miloševići“, a u glavama bosanskih Hrvata „mali Tuđmani“.

Iako je po Dejtonu Republika Bosna i Hercegovina nastavila svoj državni kontinuitet pod novim imenom „Bosna i Hercegovina“, Međunarodna zajednica je reducirala njen kapacitet

*) Nakon što je pročitana optužnica protiv Slobodana Miloševića, kojom je optužen za ratne zločine u Bosni i Hercegovini, na pitanje sudije Ričarda Meja da se izjasni o njenim navodima riječima „kriv sam“ ili „nisam kriv“, Milošević je odgovorio: „Želim da vam kažem da je ovo što smo čuli, ovaj žalosni tekst, vrhunac apsurdna. Meni pripada zasluga za mir u Bosni, a ne za rat. Odgovornost za rat u Bosni snose sile koje su rasturale Jugoslaviju i njihovi satrapi u Jugoslaviji, a ne ni Srbija, ni srpski narod, ni srpska politika“ Vidi: „Oslobođenje“, srijeda 12. XII 2001. godine, str. 3.

na „muslimansku Bošnjačku stranu u sukobu“ i na taj način sve Bosance koji su odbranili Bosnu i Hercegovinu u njenom državnom okviru, politički i pravno izjednačila sa bosanskosrpskom i bosanskohrvatskom stranom koja se četiri godine borila protiv Bosne i Hercegovine.

Zato Bosna i Hercegovina, iako međunarodnopravno priznata država, članica UN, ne može da funkcioniše. Njene funkcije je na sebe preuzela Međunarodna zajednica u obliku Upravljačkog komiteta u Briselu, kojeg sačinjavaju politički direktori ministarstava vanjskih poslova pet zemalja Kontakt-grupe i predstavnik Evropske unije koji su bili garanti Sporazuma iz Dejtona. Ovaj komitet upravlja Bosnom preko Visokog predstavnika, SFOR i IPTF. Oni u Bosni danas zamjenjuju nepostojanje efikasnog sudstva, bosanske vojske, državne policije, jedinstvenog ekonomskog prostora, finansijskih institucija i krpe Bosnu, zbog njene podijeljenosti na entitete koji faktički vrše državne funkcije, na račun bosanske države.

Sve dok je tako, Bosna jeste odbranjena, ali nije oslobođena država. Dok se iz bosanskosrpskih glava ne izbiju „mali Miloševići“ a iz bosanskohrvatskih glava ne izbiju „mali Tuđmani“, s Bosnom će biti tako. A to će stanje tako potrajati sve dok Bosna ne uđe u Evropsku uniju i u evroatlantske sigurnosne strukture.

DIPLOMATSKO I KONZULARNO PRAVO

– TEZE –

Pojam prava i države.*) Pošto se integritet klasnog društva nije mogao održavati samo običajnom i moralnom prinudom (a razlog je bio nepostojanje sistema zajedničkih vrijednosti), umjesto opšte volje i konsenzusa, moralo se ići na parcijalnu volju i organizovanu prinudu za njeno realiziranje. Umjesto principa solidarnosti koji je važio u prvobitnoj zajednici u klasnom društvu (društvo ekonomski nejdnakih članova zajednice) prešlo se na princip stalne i organizovane prinude. Politički izraz takve zajednice postala je **država** sa aparatom za fizičko nasilje, a normativni poredak takve zajednice zaštićen mogućnošću primjene toga nasilja naziva se **pravnim poretком**. Iz toga proizilazi definicija prava: pravom nazivamo poredak društvenih normi, zaštićenih mogućnošću primjene državnog nasilja, u kojima je kroz zakonsku formu sadržana volja nadmoćne parcijalne društvene grupe kojom ona štiti svoje političke, ekonomske i ideološke interese i predstavlja ih kao opće interese cijelog društva radi opstanka samog društva.

Pravo je, dakle, primarno normativni poredak u kome se kristaliziraju vladajuće ideje o načinu ponašanja svih članova društvene zajednice. Utoliko se može reći da je država „materijalni vid egzistencije prava“, a pravo „idealni vid egzistencije države“. Otuda se pravo i država mogu adekvatno pojmiti samo kao dvije strane istog društvenog procesa. Uticaj države na pravo ogleda se u **pozitivizaciji** prava kojim se državna vlast putem pravnog poretка raspršuje u pore svih važnijih društvenih odnosa i u njima održava budnim duh države i njenih organa, kao i onih ideja kojima je taj državno-pravni poredak prožet.

S druge strane, pravo vrši recipročan uticaj na državu. Ako država čini pravni poredak **pozitivnim** i **važecim**, pravo sa svoje strane čini državni poredak **legalnim** i svaki akt državnih organa obavezuje principom formalne ustavnosti i zakonitosti. Time pravo postaje formom ograničavanja vlasti i institucionalizovanja, fiksiranja i postavljanja okvira ispoljavanja, državne

*) Predavanje održano na Postdiplomskom studiju Fakulteta političkih nauka u Sarajevu, 20.09.2008. godine.

vlasti kao sile i nadmoćnosti prema drugim sferama čime se pokazuje očiglednim da sadržina države i prava, državne vlasti i pravne norme, nisu u suprotnosti i da postoje zbog iste istorijske nužnosti-očuvanja društva od anarhije, njegovog raspada i nestanka (Muhić-1997).

Pojam međunarodnog prava. Međunarodno pravo je sistem pravnih pravila koje donose države organizirane u međunarodnu zajednicu. Ono je u svojoj biti pravo kao i svaka druga grana prava. Od pravila međunarodnog prava treba razlikovati puki običaj i pravila učtivosti (kurtoazija). To su običaji ophođenja, koji nisu pravno obavezni. Pravila učtivosti mogu s vremenom postati obaveznim pravilima međunarodnog prava, i obrnuto, pravila međunarodnog prava mogu izgubiti snagu pravnih pravila i održati se kao pravila učtivosti.

Međunarodno pravo je jednako ostalim granama prava u tome što se ono izgradilo kao sistemsko cjelina i što su u toj sistemskoj cjelini pojedina pravila međusobno povezana. Bez toga međunarodno pravo ne bi bilo pravo.

Sve do novijeg vremena međunarodno pravo se definiralo kao skup pravnih pravila koja uređuju samo odnose među **državama**. Tu se polazilo sa stanovišta da su samo države subjekti međunarodnog prava. U novije vrijeme osim država postoje i drugi subjekti međunarodnog prava, kao što su međunarodne organizacije, fizička i pravna lica ukoliko je njihov položaj reguliran pravilima međunarodnog prava (unutrašnje pravo međunarodnih organizacija kojim se uređuju odnosi činovnika organizacije, ne spada u međunarodno pravo).

Krug država između kojih je moguće izgrađivanje pravnih normi međunarodnog prava naziva se međunarodna zajednica. Tako je međunarodno pravo-pravo međunarodne zajednice.

Velika većina propisa međunarodnog prava nije apsolutno obavezno pravo (*jus cogens*), već je dispozitivno pravo. *Jus cogens* su takva pravila međunarodnog prava koja stranke ne mogu između sebe izmijeniti. Pravni posao protivan pravilu *juris cogentis* ne vrijedi.

Jus cogens može nastati putem običajnog prava i putem međunarodnog ugovora. Npr. član 103. Povelje Ujedinjenih naroda zabranjuje državama članicama da preuzimaju obaveze protivne obavezama iz Povelje. Ženevske konvencije zabranjuju specijalne ugovore koji bi bili na štetu onih prava što su osigurana u konvencijama u korist zaštićenih osoba. Bečka konvencija o pravu međunarodnih ugovora izričito priznaje postojanje apsolutno obaveznih normi međunarodnog prava (vidi paragraf 4, t.I, 3 i paragraf 46).

U pogledu pravne prirode međunarodnog prava postoji prigovor da se pojam državne suverenosti ne da spojiti s pojmom međunarodnog prava. Ovaj prigovor ne vrijedi ako se suverenost i pravo svedu na isti nazivnik, tj. ako se suverenost shvati kao **pravni pojam**. Svaki pravni pojam je odraz nekih pravnih propisa. Suverenost kao pravni pojam (a u pravnim naukama nužno treba raditi s pravnim pojmovima) određena je izvjesnim pravnim pravilima, a svako je pravno pravilo neko ograničenje. Suverenost je određena, dakle i ograničena pravnim propisima. Ona je, prema tome, podložna pravu. Nema, dakle, logične nespojivosti između suverenosti i prava. Međunarodno pravo moguće je i postoji i kraj postojanja suverenih država. Stvaranje pravnih pravila pristankom država svojstven je način stvaranja međunarodnog prava. U međunarodnom pravu također postoji sankcija, samo znatno slabije organizirana nego li je to danas u unutrašnjem državnom poretku. Zajednica država reagira na prekršaje prava pojedinačnim ili kolektivnim protestima, konstatiranjem prekršaja prava, nepriznavanjem protupravno stvorenih stanja i sl. (Andrašić-1976).

Diplomatsko pravo. Diplomatsko pravo je grana međunarodnog javnog prava koje regulira položaj, privilegije i imunitete diplomatskih predstavnika. Prva djelimična kodifikacija diplomatskog prava izvršena je na Bečkom kongresu (1815) prihvatanjem Pravilnika o klasama i rangu diplomatskih predstavnika (Aneks „d“ Završnog akta). Bečki protokol je značajan jer je unio red u najrazličitije nazive diplomatskih predstavnika koji su do tada postojali i odredio tri klase diplomatskih predstavnika (ambasadori, poslanici i otpravnici poslova).

Protokolom Ahenskog kongresa od 21.XI 1818. stvorena je nova klasa, ministra rezidenta (između poslanika i otpravni-ka). Bilo je nekoliko neuspjelih pokušaja da se donese Pravilnik o diplomatskim predstavnicima, ali su se oni uglavnom svodili na modifikaciju postojeće prakse.

Tek u okviru UN, na osnovu prijedloga Komisije za međunarodno pravo, na diplomatskoj konferenciji, koja je aprila 1961. godine održana ponovo u Beču, usvojena je Konvencija o diplomatskim odnosima, koja predstavlja savremenu kodifikaciju diplomatskog prava. Bečka konvencija nije samo kodifikovala postojeću praksu već je donijela i niz novih normi. Usvojena je važna interpretativna norma da će običajna pravila međunarodnog prava biti primijenjena u pitanjima koja eventualno nisu izričito regulirana odredbama Bečke konvencije. Napušteno je gledište po kome se nepovrijedivost diplomatske misije vezivalo za njenu eksteritorijalnost, a prihvaćena funkcionalna teorija po kojoj se privilegije i imunitet daju radi obezbjeđenja efikasnog vršenja funkcije diplomatske misije. Klasične funkcije diplomatske misije koje su se sastojale u (1) predstavljanju zemlje odašiljanja, (2) zaštiti njenih interesa i državljana, (3) pregovaranju i (4) posmatranju i izvještavanju, proširene su u smislu savremenih potreba i funkcijama (1) unapređivanja prijateljskih odnosa između država i (2) razvijanju ekonomske, kulturne i naučne saradnje. Davanje **agremana** za šefa misije je zadržano, ali je unijet princip da država koja odbije zatraženi agremen nije obavezna da dâ razloge odbijanja (Agremen-je pristanak države prijema da za šefa diplomatske misije prihvati određeno diplomatsko lice). Zatim, prihvaćeno je načelo po kome dvije ili više država mogu akreditovati isto lice kao šefa misije kod druge države ako država prijema ne uloži prigovor.

Bečka konvencija šefove misija dijeli u tri kategorije: Prva, ambasadori i papski nunciji akreditovani kod šefa države, ili drugi šefovi misija odgovarajućeg ranga (visoki komesari dominiona); Druga, poslanici, ministri i internunciji akreditovani kod šefa države; i Treću kategoriju čine otpravnici poslova, diplomatski predstavnici koje ne akredituje šef države kod drugog šefa države, već ga akredituje ministar kod ministra inostranih poslova. On ima puno svojstvo šefa diplomatske misije. Od pravih stalnih

otpravnika poslova, treba razlikovati privremene otpravnike poslova, koje obično čini najstariji diplomatski službenik koji privremeno vrši dužnost šefa misije ako je to mjesto upražnjeno ili ako je šef misije spriječen da vrši svoje funkcije. Ime privremenog otpravnika poslova mora se zvanično saopštiti Ministarstvu inostranih poslova zemlje prijema. Bečkom konvencijom ugašena je ranija kategorija ministra rezidenta.

Bečkom konvencijom reguliran je status diplomatskog agenta koji označava šefa misije ili člana diplomatskog osoblja misije. Diplomatski agenti se obično dijele na stalne i povremene, zavisno da li su upućeni za obavljanje svih poslova koji spadaju u priznatu djelatnost strane misije ili je njihova djelatnost unaprijed određena sadržinom predviđenih zadataka. Prema mjestu svog akreditovanja diplomatski agenti se dijele: (1) na one koji su akreditovani kod pojedinih država, kod međunarodnih organizacija i tijela i (2) na one koji nisu posebno akreditovani, već učestvuju u radu međunarodne konferencije, kongresa i sl. ili u pregovorima o određenom poslu ili vrsti poslova.

Diplomatskom agentu priznaju se krivični, građanski i administrativni imuniteti i privilegije. Važna novina je da se obim primjene krivičnog imuniteta i privilegija proširio na administrativno i tehničko osoblje misija ako nisu državljani zemlje prijema. Usvojeno je i načelo o obavezi svih lica koja uživaju imunitet i privilegije da poštuju zakone i propise zemlje prijema ako su oni u skladu sa međunarodnim pravom. Samo zemlja odašiljanja može odustati od imuniteta svog diplomatskog agenta, s tim da i ovaj odustanak mora biti izričit. Teritorijalna država (prijema) može zahtijevati da se krivac izvede pred sud svoje države. Lokalni sudovi ne mogu suditi ni onda ako je diplomatski predstavnik po prestanku svoje službe ostao u zemlji kao stranac. Diplomatski predstavnik ne može se sam odreći svog krivičnogpravnog imuniteta, bez pristanka države koju predstavlja. U građanskom postupku takođe uživa imunitet pred lokalnim sudovima, a važi i pravilo da se ne mora odazvati pozivu za svjedoka.

Diplomatski predstavnik oslobođen je plaćanja poreza koji se odnose na njegovu ličnost i na prihode koje dobije od svoje države. Ovo oslobađanje od poreza ne obuhvata prihode koje on

ostvaruje iz privredne djelatnosti u državi prijema, kao ni taksi koje imaju karakter naknade za usluge (pretplata na telefon, vodovod, elektriku itd.). Strani diplomatski predstavnici obično uživaju carinski imunitet, koji može biti uslovljen reciprocitetom ili ograničen vremenski (obično prvih šest mjeseci dolaska) i namjenom (lična i službena upotreba). Također se nad licima koja uživaju diplomatski imunitet ne smiju primjenjivati na granici mjere ličnog carinskog pretresa.

Država prijema dužna je stranom diplomati dopustiti i omogućiti slobodno opštenje i da poštuje nepovrjedivost arhive diplomatske misije i prepiske diplomatskog predstavnika. Diplomatske zgrade i ostale diplomatske prostorije nepristupačne su organima države prijema, odnosno lokalne vlasti. U njima se ne može vršiti nikakav akt vlasti bez izričite dozvole šefa misije. Diplomatske zgrade i prostorije teritorijalna država dužna je štiti od povreda koje bi došle od strane privatnih lica.

U novije vrijeme govori se o pravu diplomatskog predstavnika na normalne uslove života, tj. da može svojim novčanim sredstvima doći do svih mogućnosti normalnog života (stan, lje-karsku pomoć itd.). Diplomatski predstavnik uživa također pravo slobodnog kretanja po teritoriji države u kojoj je akreditovan, na diplomatsku kartu za legitimisanje pred domaćim vlastima i diplomatsku tablicu na svojim ili službenim kolima. Ove imunitete i privilegije dužna je da prizna i treća država kroz koju diplomatski predstavnik prolazi odlazeći na svoju dužnost ili vraćajući se sa nje, čak i ako njegova država sa njom nema diplomatske odnose (diplomati u tranzitu).

Na konferenciji o diplomatskim odnosima i imunitetima, održanoj u Beču pod pokroviteljstvom UN (od 2.III do 14. IV 1961) pored Konvencije o diplomatskim odnosima usvojen je i Opcioni protokol za prinudno rješavanje sporova koji bi nastali u vezi sa interpretacijom ili primjenom Bečke konvencije (obavezna jurisdikcija Međunarodnog suda pravde samo između država koje prihvate taj Protokol).

Diplomatski predstavnik se postavlja unutrašnjim pravnim aktom (dekret, ukaz) šefa države ili drugog nadležnog organa. Novoimenovani diplomatski predstavnik nosi sa sobom **akreditovano pismo** i diplomatski pasoš. Po Bečkoj konvenciji

o diplomatskim odnosima, misija može početi i samom predajom pisama ministru inostranih poslova zemlje prijema i ne može čekati predaju akreditivnih pisama šefu države. Svaka država sama određuje koji će od ova dva načina usvojiti, ali usvojeni način mora dosljedno sprovoditi. Izjava diplomatskog predstavnika obavezuje neposredno državu koja ga šalje. Hlađenje odnosa između država ne znači automatski i prekid diplomatskih odnosa, ako nije u pitanju izbijanje rata između protivnih strana kada normalno dolazi do prekida diplomatskih odnosa.

Genralna skupština Ujedinjenih nacija u više navrata potvrdila je potrebu stroge primjene od strane država odredaba Bečke konvencije, osudila je slučajeve kršenja Konvencije, kao i pravila međunarodnog prava i pozvala države članice da daju prijedloge o načinu obezbjeđenja primjene Konvencije, što se potvrđuje i njenim usvajanjem Konvencije o spriječavanju i kažnjavanju zločina protiv međunarodno zaštićenih lica, uključujući i diplomatske agente (1973).

Konzularno pravo. Konzularno pravo je pravo koje regulira konzularne odnose između država. Neki pisci traže početke konzularnog prava još u klasičnoj Grčkoj. O ustanovi konzula moguće je govoriti tek u srednjem vijeku. Trgovci državljani mnogih sredozemnih gradova (Venecija, Đenova, Marsej, Dubrovnik itd.) koji su trgovali u inostranstvu i tamo imali svoja preduzeća, birali su među sobom konzule (*cosules electi*), koji su se brinuli o redu i održavanju mirnih odnosa među članovima trgovačkih kolonija i služili kao arbitri u trgovačkim sporovima. Razvojem trgovačkog kapitala ustanova konzula postaje veoma rasprostranjena u Evropi, i na obalama Bliskog istoka u kojima je preovlađivalo načelo personaliteta zakona, tj. međusobni odnosi stranaca regulirani su po pravnim propisima njihovih država.

Uloga i značaj konzula naročito dolazi do izražaja početkom XIX stoljeća u jeku razvoja međunarodne trgovine i transporta. Danas je ustanova konzula opšteprihvaćena i potpuno oformljena u međunarodnoj praksi putem običajnog prava, dvostranih i višestranih ugovora i domaćeg zakonodavstva. S obzirom na ranije mnoštvo konzularnih konvencija (međunarodnih ugovora, dvostranih i višestranih) kojima su bila regulirana pita-

nja iz oblasti konzularnih odnosa u Evropi i na američkom kontinentu, postojala su različita shvatanja prerogativa konzula u Evropi i Americi. Otuda se osjećala velika potreba za potpunom kodifikacijom konzularnog prava. Komisija UN za međunarodno pravo uključila je pitanje „konzularnih odnosa i imuniteta“ u listu pitanja poželjnih za međunarodnu kodifikaciju. Na (drugoj) Bečkoj diplomatskoj konferenciji 1963. usvojena je Konvencija o konzularnim odnosima.

Bečka konvencija o konzularnim odnosima (1963) prvi je opšti međunarodni ugovor o kodifikaciji pravila o konzularnim odnosima. Po ovoj konvenciji konzularni odnosi uspostavljaju se na osnovu obostrane saglasnosti. Postojanje saglasnosti za uspostavljanje diplomatskih odnosa, ako nije drukčije određeno, znači i saglasnost za uspostavljanje konzularnih odnosa. Nasuprot tome, prekid diplomatskih odnosa ne povlači za sobom ***ipso facto*** i prekid konzularnih odnosa.

Za otvaranje konzulata potrebna je prethodna saglasnost države prijema. Konzularne funkcije može vršiti i diplomatska misija. Konvencijom su taksativno nabrojane funkcije konzula:

- (1) zaštita interesa države koja šalje i njenih državljana u državi prijema; (2) unaprijeđivanje trgovinskih, ekonomskih, kulturnih, naučnih i uopšte prijateljskih odnosa; (3) izdavanje pasoša i putnih isprava; (4) notarski(bilježnički) poslovi, zaštita nasljednih prava, interesa nepunoljetnih i pravno nesposobnih lica; (5) kontrola i pomoć brodovima i vazduhoplovima države čiji je on konzul.

Šefovi konzularnih predstavništava podijeljeni su na 4 klase: generalni konzul, konzul, vicekonzul i konzularni agent. Imenovanje i prijem konzula vrši se na osnovu unutrašnjeg propisa. Konzul mora imati dokument svoje države o imenovanju (patent) i dozvolu države prijema za obavljanje funkcije (egzekvatura), ali prije toga može dobiti dozvolu za privremeni rad. O davanju dozvole odmah se obavještavaju lokalne vlasti.

Konzuli, kao šefovi konzulata, neposredno su podređeni svojoj vladi, tj. nisu formalno hijerarhijski podređeni šefu diplomatske misije svoje države u državi prijema. Međutim, šef diplomatske misije ima pravo nadzora nad konzularnim agentom u toj državi (čak i da mu privremeno oduzme pravo vršenja funkcija), ali i dužnost da mu pruža diplomatsku pomoć u slučaju da mu država prijema čini teškoće, osporava pravo vršenja dužnosti ili krši njegove privilegije i imunitete. Ako u državi prijema postoji diplomatski agent, konzularni službenik se predstavlja državi prijema preko šefa diplomatske misije. Poseban položaj imaju konzularni agenti u državama u kojima ne postoje diplomatski agenti, gdje oni vrše neke funkcije diplomatskog agenta, ali ni tada ne istupaju kao politički funkcioneri, već kao transmisija svog ministarstva inostranih poslova, što moraju naglasiti u svakom svom aktu.

Prvenstvo između stranih konzula u istom mjestu određuje se u svakoj klasi prema datumu izdavanja egzekviture. Dvije ili više država mogu imenovati jedno isto lice za konzula. Broj osoblja konzulata mora biti u „razumnim i normalnim“ granicama, što prema obimu poslova cijeni država prijema. Za imenovanje za konzula lica koje ima državljanstvo države prijema ili treće države potrebna je prethodna saglasnost države prijema. Država prijema može u svako doba notifikovati da je jedan konzularni službenik ***persona non grata***, a država ga mora odmah opozvati.

Država prijema obavezna je stranom konzulu pružiti sve olakšice za obavljanje njegovih funkcija i da mu obezbijedi prostorije i smještaj. Službene prostorije konzularnog predstavništva su nepovredive i uživaju punu zaštitu i oslobođene su svih taksa i poreza. Konzularne arhive i dokumenti su nepovrjedivi u svako doba i ma gdje se nalazili. Konvencija garantuje slobodu kretanja članovima konzulata i slobodu opštenja (kuriri, „zapečaćene pošiljke“, prepiska) sa svojom vladom i svojim državljanima (kontakti). Na traženje zainteresiranih konzul mora biti obaviješten o hapšenju državljanina njegove zemlje (nije prihvaćen prijedlog Komisije o automatskoj obavezi). On ima i pravo posjete uhapšenim. Država prijema obavezna je obavijestiti konzula o smrti državljanina njegove zemlje, imenovanju staratelja i o udesu broda. Konzul ima pravo da opšti ne samo sa centralnim vlastima. Konzulat ima pravo da naplaćuje konzularne takse po propisima svoje države.

Država prijema dužna je da postupa sa konzularnim službenicima sa dužnim poštovanjem i da preduzima odgovarajuće mjere da bi se spriječila povreda njihove ličnosti, sloboda i dostojanstvo. Oni ne mogu biti stavljeni u zatvor ili pritvor, osim u slučaju težeg krivičnog djela, i to samo na osnovu odluke nadležne sudske vlasti. Ako se povede krivični postupak, konzularni službenik je dužan da se pojavi pred nadležnim organima. Konzularni službenici uživaju imunitet od jurisdikcije sudskih i administrativnih vlasti za djela učinjena u vršenju službenih funkcija. Oni su, međutim, obavezni da na poziv svjedoče. Država koja šalje može se odreći bilo koje privilegije i imuniteta u odnosu na svoga konzularnog službenika.

Konzuli su izuzeti od obaveze registrovanja stranaca, dozvole rada, odredaba socijalnog osiguranja, svih poreza i taksa, carina i pregleda, vojnih obaveza i javne službe. Nezavisno od privilegija i imuniteta koje uživaju, konzularni službenici dužni su da poštuju propise države prijema i ne smiju ostvarivati nikakve lične zarade. Konvencija posebno sadrži propise u pogledu privilegija i imuniteta počasnih konzula. Konvencija potvrđuje princip kumulacije konzularnih i diplomatskih funkcija. Ne smatra se narušavanjem principa nediskriminacije ako država prijema ograničava primjenu odredaba Konvencije na osnovu reciprociteta ili ako države daju jedna drugoj povoljniji tretman od onoga koji Konvencija predviđa.

Treba istaći da Bečka Konvencija ne dovodi u pitanje konzularne konvencije koje su na snazi, a koje su države međusobno potpisale ranije, u kojima su međusobno uredile konzularne odnose.

Izričito je propisano da Konvencija podliježe ratifikaciji država koje joj pristupaju i da ih obavezuju 30 dana poslije depozitiranja 22. instrumenta ratifikacije ili pristupa.

DVADESET GODINA NEZAVISNOSTI I SUVERENOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

Od ranije su bile poznate pretenzije Srbije i Hrvatske da od bosanske zemlje prave veliku Srbiju i veliku Hrvatsku.*)

Mislili smo da će te ideje zajedničkim životom i afirmiranjem bosanske državnosti njenom obnovom 1943. godine nestati u federativnoj Jugoslaviji (1943.-1992.).

Međutim, one su bile pritajene i kod mnogih bivših srpskih, crnogorskih i hrvatskih komunista internacionalista, a ne samo kod buržuja, kako su to komunisti voljeli da kažu.

Pojavom Memoranduma SANU 1986. godine jasno je bilo da su te ideje ponovo oživjele i, u uslovima još postojećeg socijalističkog režima, počinjale sticati svoje nove pristalice u generaciji, za koju smo mislili da će biti **međa razdjelnica** između ideja koje pripadaju XIX stoljeću i novih ideja o globalizaciji svijeta u XX i XXI stoljeću.

Međutim, kao što naše iskustvo u posljednjih dvadeset godina govori, ideje XIX stoljeća, vrijeme kada su narodi Evrope zaokruživali svoj nacionalni državni prostor, zaludile su najšire slojeve naroda naših susjeda - da učestvuje u jednom, zakašnjelom retrogradnom procesu stvaranja velike Srbije i velike Hrvatske. Bosna i Hercegovina je, ne znam po koji put, platila visoku cijenu tog projektiranog ludila.

Naime, nosioci srpskog i hrvatskog velikodržavnog projekta iskoristili su pad Berlinskog zida (1989.), raspad SSSR (1991.), i Varšavskog pakta, odnosno raspad bipolarnog svjetskog sistema sigurnosti koji je održavao ravnotežu dva bloka i mir u Evropi posljednjih 50 godina, kada još nije bio uspostavljen novi sistem sigurnosti koji bi obuhvatio istočnu i jugoistočnu Evropu - da u tom sigurnosno praznom prostoru pokušaju realizirati svoje velikodržavne projekte na račun teritorija Bosne i Hercegovine.

*) Predavanje održano na tribini Asocijacije nezavisnih intelektualaca „Krug 99“ u Sarajevu, 19. februara 2012. godine.

Međunarodna zajednica, iako zbunjena događajima u Jugoslaviji, kada predsjednici republika nisu uspjeli da se dogovore o njenoj transformaciji, ipak je formulirala tri osnovna načela po kojima će se tražiti političko rješenje krize u Jugoslaviji i kojih se ona držala svo vrijeme te krize.

U Deklaraciji o Jugoslaviji od 3. septembra 1991.

koju je donio Vanredni ministarski sastanak Evropske zajednice održan u Den Haagu - utvrđena su ta tri načela rješavanja krize u Jugoslaviji: (1) nedopustivost jednostrane promjene granica putem sile, (2) zaštita prava svih u Jugoslaviji i (3) puno uzimanje u obzir svih legitimnih težnji i legitimnih aspiracija.

Obrazovana je Konferencija o Jugoslaviji koju su sačinjavali: Predsjedništvo Jugoslavije, Savezna vlada i predsjednici republika.

Konferencijom je predsjedavao predstavnik Evropske zajednice, a u sklopu Konferencije postojala je arbitražna komisija - koju su sačinjavali predsjednici ustavnih sudova nekoliko evropskih zemalja, na čelu sa Robertom Badinterom.

Bosna i Hercegovina iako u najnezavidnijoj situaciji, s obzirom na svoju multietničku strukturu stanovništva i zakašnjelo referendumsko izjašnjavanje o svojoj nezavisnosti, ipak je uspjela politički definirati svoju poziciju: Memorandumom (pismom o namjerama) i Platformom o položaju Bosne i Hercegovine i budućem ustrojstvu jugoslovenske zajednice, od 14. oktobra 1991. godine, koje je donijela Skupština SRBiH.

I Memorandum i Platforma - bili su iznuđeni političkim događajima koji su izmijenili raniju konstituciju Jugoslavije: donošenjem novog Ustava Srbije u septembru 1990. godine, koji se nije obazirao na Ustav SFRJ, a Slovenija (1990.), Hrvatska (1991.) i Makedonija (1991.) su također svojim ustavima, plebiscitima, referendumima i odlukama koje su uslijedile doprinijele izmjeni dotadašnje konstitucije Jugoslavije.

I jedan i drugi dokument su imali u vidu interes sva tri naroda u Bosni i Hercegovini, ali također i činjenicu da je BiH 1990. godine, još u vrijeme komunističkog režima, sebe u ustavnom

Amandmanu LX definirala "demokratskom suverenom državom" i svako rješenje koje bi išlo ispod toga za BiH je bilo neprihvatljivo.

U Memorandumu su bila sadržana ova dva stava: (1) opstanak jugoslovenske zajednice na novim prihvatljivim osnovama, dakle, koje će uvažavati bosanski državni suverenitet i (2) za BiH, s obzirom na njenu multietničku strukturu nije prihvatljivo nikakvo ustavno rješenje buduće jugoslovenske zajednice u kojoj istovremeno ne bi bile i Srbija i Hrvatska.

U Platformi o položaju BiH bili su sadržani sljedeći stavovi: (1) BiH će se razvijati kao građanska država u skladu sa normama međunarodnog prava i poštivanje ljudskih prava i sloboda bez obzira na nacionalnu, vjersku i političku pripadnost; (2) Skupštinu BiH organizirati tako da se isključi mogućnost majorizacije u procesu odlučivanja o najbitnijim pitanjima za ravnopravnost svih naroda koji žive u BiH; (3) Ekonomski razvoj BiH temeljiti na poduzetništvu i tržišnoj ekonomiji; (4) Teritorija BiH je jedinstvena i nedjeljiva, a granice se mogu mijenjati referendumom dvotrećinskom većinom ukupnog broja birača; (5) U novom uređenju jugoslovenske zajednice kao zajedničke funkcije zadržati: a) spoljne poslove, b) odbrambene snage i c) jedinstveno tržište roba, usluga i kapitala; (6) Teritorijalna odbrana u BiH će biti pod kontrolom Predsjedništva BiH, a u slučaju napada na jugoslovensku zajednicu stavlja se pod zajedničku komandu.

Poznato nam je kako su se prema ovim političkim dokumentima odnosili srpski ekstremisti svrstani u SDS i SPO. Njihovi poslanici su odbili da učestvuju u donošenju ovih dokumenata. Kao odgovor na njih oni su se 24. oktobra 1991. izdvojili i formirali Skupštinu srpskog naroda u BiH. Oni su htjeli da BiH ostane u samo srpskoj Jugoslaviji.

Kao što se vidi BiH je ostala otvorena za obje političke opcije: (1) da ostane u jugoslovenskoj zajednici u novim uslovima kada su republike sebe definirale kao suverene države, (2) a istovremeno bila je spremna i da prihvati svoj dio obaveza bivše SFRJ, ako joj međunarodna zajednica prizna političku nezavisnost i državni suverenitet i postane samostalnim subjektom međunarodnog prava.

Arbitražna komisija EZ je ocjenjujući uslove za međunarodno priznanje BiH, obavezala BiH da organizira referendum na kome će se građani BiH, a ne etničke grupe svaka posebno, izjasniti jesu li za nezavisnu i suverenu BiH, s obzirom da su referendume te vrste već bile organizirale Slovenija, Hrvatska i Makedonija.

Kao što je poznato na Referendumu održanom 29. februara i 1. marta 1992. godine od 64,31% izašlih glasača sa pravom glasa, za suverenost BiH je glasalo 99,44% birača. Glasanje na Referendumu nadgledali su posmatrači međunarodne zajednice i s njihove strane nije bila nijedna primjedba na tok glasanja.

Ono što protivnici nezavisnosti BiH nisu htjeli da uvažavaju jeste da po međunarodnom javnom pravu - pravo na samoopredjeljenje ima narod (stanovnici) države koja traži međunarodno priznanje, a ne etničke grupe unutar državnog naroda. Državni narod BiH su Bosanci (i Hercegovci), a etničke grupe su Srbi, Hrvati i Bošnjaci, kao i pripadnici nacionalnih manjina i ostalih.

Za etničke grupe unutar jednog političkog naroda (Bosnaca) po međunarodnom javnom pravu, pravo na samoopredjeljenje je načelo kojim se štite prava čovjeka tj. pravo na slobodu izražavanja svoje pripadnosti etničkoj, vjerskoj ili jezičkoj zajednici po svome izboru.

U bosanskom slučaju Arbitražna komisija EZ je smatrala da se pripadnicima srpskog i hrvatskog stanovništva u BiH, ako to žele može priznati samo pravo na samopredjeljenje za nacionalnost po njihovom izboru sa svim pravima i svim obavezama koje iz toga proističu. To im pravo ni ranije nije bilo osporavano.

Sljedeći važan stav Arbitražne komisije je bio u odnosu na granice: (1) vanjske granice republika se moraju poštovati, (2) demarkacijske linije između Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine mogu se mijenjati samo putem slobodnog i međusobnog dogovora, (3) ako do dogovora ne dođe, prijašnje granice poprimaju karakter granica koje štiti međunarodno pravo, tj. postaju državne granice.

Kao što je poznato Srbija, Crna Gora i Hrvatska nisu poštovale ove principe međunarodnog prava i mišljenje Arbitražne

komisije EZ. Ove države su pozvale i bosanske Srbe i bosanske Hrvate da ne postupaju po međunarodnom pravu o priznanju granica BiH. Time su ih pozvale da učestvuju u nasilnom rušenju važećeg ustavnog poretka BiH i međunarodnim pravom utvrđenih principa o odnosima među državama.

Međunarodna zajednica je priznala BiH 6. aprila 1992. godine, a Srbija i Crna Gora i Hrvatska uz podršku svojih satelita u BiH, da bi silom prekrajale granice BiH, izvršile su agresiju na BiH, da bi od njene teritorije napravile veliku Srbiju i veliku Hrvatsku. Posljedice toga se danas znaju: (1) Bosna i bosanski narod je stradao od zločinaca, (2) U Srebrenici je izvršen genocid nad bošnjačkim narodom, (3) Zločinci danas odgovaraju pred Haškim tribunalom i domaćim sudovima, (4) Bosna i Hercegovina je nastavila u miru borbu za očuvanje svoje suverenosti i nezavisnosti.

Ove godine se navršava dvadeset godina nezavisnosti i suverenosti Bosne i Hercegovine. Obično u okviru ovakvih jubileja svode se bilansi postignutog i onog što se nije uspjelo postići. U ovih dvadeset godina Bosna i Hercegovina je postala subjektom međunarodnog prava. Kao subjekt međunarodnog prava imala je pravo da postane članica Organizacije ujedinjenih nacija (22. maja 1992.), Organizacije za evropsku sigurnost i saradnju (1992.), kao i članica svih drugih međunarodnih organizacija i agencija. Članstvo Bosne i Hercegovine u međunarodnim organizacijama proizvelo je za Bosnu i Hercegovinu međunarodnu obavezu da svoje odnose s drugim državama i međunarodnim organizacijama uredi u skladu sa međunarodnim pravom. S druge strane, međunarodna zajednica, u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija i drugim relevantnim međunarodnim pravnim aktima, ima obavezu da Bosni i Hercegovini pruži pomoć u očuvanju njenog teritorijalnog integriteta, suvereniteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta.

Ovdje sada nećemo ulaziti u analizu kako se međunarodna zajednica odnosila prema Bosni i Hercegovini u vrijeme agresije na nju od strane Srbije, Crne Gore i Hrvatske, to zaslužuje posebnu raspravu. Ali za ovu priliku ćemo samo istaći jednu golu činjenicu, da su službeni organi međunarodne zajednice u vrijeme **holoterrakausta** Bosne (spaljivanja cijele zemlje Bosne), u svojim službenim dokumentima stalno isticali da je Bosna i

Hercegovina suverena i nezavisna država i da agresori treba da se povuku s njene teritorije. Drugo je pitanje što te političke, verbalne proklamacije nisu pratila adekvatna sredstva zaštite njene teritorije i stanovnika kao i odvrćanja agresora. No, moramo priznati da bez pomoći međunarodne zajednice i takve kakva ona jeste, nesavršene, Bosna i Hercegovina teško da bi mogla sama odbraniti svoj teritorijalni integritet i suverenitet, jer joj je bio uveden embargo na naoružavanje. Da nije bila nezavisna država, Bosna od strane međunarodne zajednice, ne bi bila tretirana ni politički ni vojnički već samo humanitarno. To što je SR Jugoslavija zbog Kosova (1999.) tretirana vojnom intervencijom bilo je pranje savjesti Evrope i Amerike poslije genocida u Srebrenici, a i tada bez punovažne odluke Savjeta bezbjednosti na koju bi, da su je tražili, Rusi stavili veto.

Ono što nije dovoljno primijećeno u dosadašnjim ovakvim ili sličnim raspravama jeste da su Slobodan Milošević u ime SRJ i Franjo Tuđman u ime Hrvatske, kao agresorskih zemalja, pored Alije Izetbegovića u ime Bosne i Hercegovine, potpisali Mirovni sporazum za Bosnu i Hercegovinu, čime su se legitimirali kao šefovi dviju agresorskih država. Time je pobijena njihova teza da je u BiH bio građanski rat između „tri strane“ (Bošnjaka, Srba i Hrvata), jer bi u tom slučaju da je ta teza bila ispravna potpis na mirovni sporazum stavili Alija Izetbegović, Mate Boban i Radovan Karadžić. Prema tome Srbija i Hrvatska nisu garanti sporazuma, nego su kao njegovi potpisnici obavezni da ga provode i time doprinesu političkoj stabilizaciji regiona. To znači da se ubuduće ne miješaju u unutrašnje poslove njima susjedne države Bosne i Hercegovine. Međutim, Srbija i Hrvatska se tih svojih obaveza ni danas ne pridržavaju u cijelosti.

Svojim parafom na Mirovni sporazum u Dejtonu 21. novembra i potpisom u Parizu 14. decembra 1995. godine Srbija sa Crnom Gorom i Hrvatska su prvi put u historiji priznali postojanje Bošnjaka kao političkog naroda, ne samo u Bosni i Hercegovini, već i u svojim zemljama. Bošnjaci su Dejtonskim sporazumom kao međunarodnim pravnim ugovorom prvi put u svojoj historiji dobili svoje međunarodno pravno i političko priznanje kao zaseban politički narod ravnopravan sa Srbima i Hrvatima, s jednakim pravom na državu Bosnu i Hercegovinu, koju su također Srbija i

Hrvatska osporavali da postoji, jer da je to avnojevska tvorevina i da nema svog historijskog utemeljenja, sve do Dejtonskog sporazuma.

Mirovnim sporazumom iz Dejtona 1995. godine, Bosna i Hercegovina očuvala je svoj državni kontinuitet i članstvo u međunarodnim organizacijama (1992.-1995.). Dakle, očuvala je svoj međunarodno-pravni subjektivitet i svoj državno-pravni okvir u granicama u kojima je Bosna i Hercegovina međunarodno-pravno priznata 1992. godine. Istina sa nešto izmijenjenom unutrašnjom strukturom nastalom u vrijeme agresije na nju: Federacijom BiH i Republikom Srpskom. Historija će dati odgovor da li su se u Dejtonu mogla naći i bolja rješenja za unutrašnje državno uređenje Bosne i Hercegovine. Međutim, već danas nakon skoro 17 godina od Dejtona, javljaju se inicijative o novom unutrašnjem uređenju koje bi BiH učinilo funkcionalnijom državom.

U odnosu na institucionalnu strukturu utvrđenu u Ustavu BiH, koja je bila skromna, današnja institucionalna struktura je dosta impresivna, mada nije konačna. Za njenu izgradnju postojao je pravni osnov u ustavnim normama, mada se nedozvoljeno sporo realizirao. Primjenom tih normi čini se veliki pomak ka unutrašnjoj političkoj reintegraciji Bosne i Hercegovine, kao uslovu da može uopće pristupiti procesu integracije u Evropsku uniju i u evroatlantski sigurnosni sistem (NATO). Iako su implicitne ustavne norme postojale, da i ranije dobije odgovarajuće državne institucije, Bosna i Hercegovina dugo vremena nije imala unutrašnji politički konsenzus, da se te ustavne norme oživotvore donošenjem novih državnih zakona i uspostavljanjem novih državnih institucija. Tu je ponovo presudnu ulogu odigrala međunarodna zajednica putem svoga Visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini, OSCE, SFOR-a, IPTF i posredstvom drugih međunarodnih organizacija, kao što su Svjetska banka, MMF, Evropska unija, Vijeće Evrope i drugih. Posebno je proces počeo da se pokreće s mrtve tačke poslije proširenja ovlašćenja Visokog predstavnika koje mu je dao Upravni odbor zadužen za praćenje primjene Dejtonskog sporazuma, na sastanku u Bonu od 10. decembra 1997. godine. Ovom odlukom je zaustavljena dvogodišnja otvorena opstrukcija SDS u primjeni Dejtonskog ustava BiH. Visoki predstavnik dobio je ovlašćenje da donosi odluke o proglašavanju potrebnih zakona

koji u Parlamentarnoj skupštini BiH nisu imali parlamentarnu većinu i pravo smjenjivanja pojedinih funkcionera za koje Visoki predstavnik ocijeni da opstruiraju Dejtonski sporazum. Bosna i Hercegovina je tako uz pomoć međunarodne zajednice dobila svoj grb, zastavu, himnu, konvertibilnu marku, državnu graničnu policiju, oružane snage, državnu policiju (SIPA), državnu obavještajnu službu (OSA), državni sud, državno tužilaštvo, državnu carinu i poreze, državne zakone o osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju i niz drugih zakona i agencija. Na izgradnji državnih institucija neće se stati. Od 1998. do kraja 2004. godine Visoki predstavnik je svojim odlukama proglasio 69 zakona: 1998.(4), 1999.(3), 2000.(17), 2002.(21), 2003.(13), i 2004.(11). Radi poređenja Parlamentarna skupština BiH od 1997. godine zaključno sa 2004. godinom donijela je 225 zakona: 1997.(11), 1998.(8), 1999.(11), 2000.(24), 2002.(35), 2003.(52), 2004.(86). Od 2006. godine Visoki predstavnik je uz saglasnost Upravljačkog komiteta za praćenje primjene Dejtonskog sporazuma prestao da zakonodavno interveniše i da smjenjuje funkcionere koji antidejtonski djeluju, što je bitno usporilo a u nekim segmentima potpuno zaustavilo proces približavanja BiH EU i NATO-u.

Bosna i Hercegovina je na putu ka NATO-u uključena u partnerstvo za mir i treba da ispuni uslove neophodne za dobijanje kandidature i otvaranje pregovora za priključivanje Evropskoj uniji. Samo za ispunjavanje ovih uslova treba uspostaviti više desetina državnih institucija na nivou BiH i donijeti stotine novih zakona. Ovdje se ne radi o unitarizaciji Bosne i Hercegovine, već vraćanju BiH državnih prerogativa koje su joj entiteti oduzeli u vrijeme njene nemoći da se tome suprotstavi u vrijeme agresije, kao i za usaglašavanje svoje zakonske i upravne strukture sa propisima EU. Ustavni osnov za to nalazi se u čl. I, II i III Ustava BiH i Aneksu I na Ustav BiH u kome se nalazi 15 međunarodnih konvencija i povelja, koje čine normativni dio Ustava BiH.

Ono u čemu Bosna i Hercegovina još bitno zaostaje jeste proces tranzicije državne u privatnu svojinu, u infrastrukturnom ekonomskom razvoju i stranim investicijama. Također ne treba zanemariti dostignuća u ostvarivanju ljudskih prava i ostvarivanju ravnopravnosti naroda i narodnosti. Mada ne možemo biti

zadovoljni sa osiguranjem ekonomski i politički samoodrživog povratka i boljoj zastupljenosti konstitutivnih naroda u državnim organima i javnim ustanovama. Ne treba zaboraviti da se u povratničkoj populaciji nalaze znatne rezerve za povećanje biračkog tijela u oba entiteta. U RS prije rata bilo je nastanjeno oko 20% Hrvata, 25% Bošnjaka i oko 3% Ostalih, a u FBiH oko 35% Srba i 4% Ostalih. Treba naći načina da se u izborima za zakonodavne organe vlasti eliminiraju političke prednosti proizvedene etničkim čišćenjem. Također je u toku proces ujednačavanja pravne regulative u nizu sektora na putu izgradnje jedinstvenog ekonomskog i pravnog sistema Bosne i Hercegovine, što je uslov za pristupanje BiH u EU.

U ovih dvadeset godina nezavisnosti i suverenosti BiH u praksi se potvrdilo da se na dosadašnji način ne može s uspjehom upravljati Bosnom i Hercegovinom.

Ovakav pristup koji danas ima većinski narod, koji ima vlast na teritoriji kojom upravlja, suprotan je političkoj kulturi i tradiciji Bosne i Hercegovine, jer ona nikada u historiji nije dijeljena po etničkom kriteriju u pogledu administrativno-teritorijalne organizacije unutar Bosne i Hercegovine. U Bosni se ne mogu primjenjivati tuđi modeli koji poznaju homogene sastave pripadnika jedne vjere, kao u Holandiji; jedne etničke zajednice, kao u Belgiji ili jedne jezičke grupe kao u Švicarskoj. U Bosni i Hercegovini sve tri etničke zajednice (Bošnjaci, Srbi, Hrvati) su raspršene po cijeloj BiH i nikada se ni jedna oblast ili okrug, srez ili općina, nije ekskluzivno smatrao samo srpskim, samo bošnjačkim ili samo hrvatskim, niti je na toj osnovi bivala uspostavljena mononacionalna vlast jednog od tri bosanska naroda. Čak ni općine koje je apsolutno nastanjivao jedan od tri naroda, nisu se nikada smatrale ekskluzivno općinama samo tog naroda, jer i najmanjem broju pripadnika druga dva naroda u tamošnjoj općini nije bilo „tijesno“ živjeti jer je uživao sva prava koja su imali i njegovi sugrađani iz većinskog naroda.

Ustavom se mora osigurati da je položaj čovjeka, pa prema tome i građanina pojedinačno, kao i građanina kao pripadnika bilo kojeg etnikuma najpovoljniji kada i on sam, a ne samo vlast, toleriše razlike u mišljenju, govoru i načinu života drugog

i drukčijeg. To je ono što se naziva političkom kulturom ponašanja. Trebamo predstojećim ustavnim promjenama odbaciti orvelovsku sliku „čizme koja gazi ljudsko lice vječno“ ako je ono iz drugog a ne svog naroda. To ćemo moći postići primjenom BOSANSKOG MODELA organizacije državne, regionalne i lokalne vlasti, kojeg karakteriše mješovita primjena principa građanske i konsocijacijske komponente u organizovanju demokratske vlasti. Osnovnu bit tog modela čini zamjena dosadašnjih **partnerskih** oblika **postizbornog** udruživanja političkih stranaka koje će činiti parlamentarnu većinu, **koalicionim predizbornim** udruživanjem političkih stranaka, koje će se na izborima natjecati, koja će koalicija dobiti mandat birača da upravlja od općine, preko kantona i entiteta do državnog parlamenta.

U čemu se izražava suština **predizborne** koalicije? U tome što koalicija nudi **multietničku** zajedničku listu kandidata proporcionalno popisu stanovništva iz 1991. godine. Šta se time dobija? Dobija se ravnopravno učešće svih etničkih grupa u vršenju vlasti na svim nivoima. Drugo, što za listu neće glasati Bošnjaci za svoje predstavnike, Srbi za svoje predstavnike, Hrvati za svoje predstavnike, već će glasati građanin Bošnjak, građanin Hrvat, građanin Srbin, građani pripadnici nacionalnih manjina, za zajedničku listu na kojoj se nalaze i njihovi politički predstavnici u vlasti i Srbi, i Hrvati, i Bošnjaci, i predstavnici nacionalnih manjina. Oni dakle glasaju za jednu od dvije ili više ponuđenih koalicionih multietničkih listi. Prednost ovog modela je što se građani izjašnjavajući se za jednu od koalicionih multietničkih listi izjašnjavaju i za njen koalicioni program koji se ima namjeru realizirati u naredne četiri godine, ako pobijedi na izborima.

U čemu je još prednost **predizbornog koaliranja** političkih stranaka, što **koalicija** koja dobije izbore može u roku 15 dana od proglašenja pobjede konstituirati parlamentarnu većinu i izabrati vladu.

Za primjenu ovog modela nije potrebno mijenjati današnji Ustav BiH i ustave entiteta i kantona i statute općina, već u postojeći Izborni zakon treba unijeti sljedeću odredbu koja glasi: „**Stranke i koalicije na izbore izlaze sa multietničkom listom proporcionalno sastavu stanovništva izborne jedinice prema popisu iz 1991. godine**“. Ovo nije utopija. Ova-

kvo rješenje je u skladu sa Aneksom 7 Dejtonskog sporazuma, samo što se ono nije poštovalo u pogledu sastava zakonodavne vlasti, već samo izvršne i sudske. Šta se još dobija primjenom BOSANSKOG MODELA građanske i konsocijacijske demokratske vlasti? Dobija se poništavanje političkih efekata etničkog čišćenja i tzv. humane etničke homogenizacije stanovništva i njihovog prisilnog raseljavanja i iseljavanja u BiH i izvan Bosne i Hercegovine. To će širom otvoriti vrata za povratak svih raseljenih i prognanih na svoja ranija ognjišta. A to znači imati mirnu i prosperitetnu Bosnu i Hercegovinu!

Ono što baca sjenu na ovu dvadesetogodišnjicu postojanja nezavisne i suverene Bosne i Hercegovine jeste što političke snage koje su bile protiv nezavisnosti Bosne i Hercegovine 1992. godine i danas nakon 20 godina osporavaju 1. mart, Dan nezavisnosti BiH, mada je tog dana potpuno legitimno izražena politička volja 2/3 građana Bosne i Hercegovine da Bosna bude nezavisna i suverena država. Iako je njihova politika već 1992. bila poražena rezultatom referenduma, tada te snage nisu htjele da priznaju očigledan politički poraz, računajući da će ga anulirati svojom ogromnom vojnom premoći agresijom na BiH, da time svoj politički poraz pretvore u vojničku pobjedu poništavanjem bosanske državnosti njenom podjelom i uništavanjem Bosanaca i Hercegovaca kao bosanskog političkog naroda, posebno Bošnjaka. Te snage se još i danas žilavo suprotstavljaju historijskoj činjenici da je Bosna i Hercegovina nezavisna i suverena država, koju je priznao čitav svijet, na putu da kao takva ispuni uslove za ulazak u Evropsku uniju i NATO. Ona bi time definitivno postigla toliko potrebno političko jedinstvo zemlje i ljudi uz poštivanje bogatstva etno-kulturnih i konfesionalnih razlika među svojim građanima, koji će, čini se, prvo postati Evropejci, a tek potom Bosanci. To daje nadu da ćemo svi jednog dana zajedno obilježavati 1. mart kao Dan nezavisnosti Bosne i Hercegovine.

Nije na odmet da ovaj tekst završim riječima Alije Izetbegovića koje je izrekao u kratkom svečanom govoru na prvom obilježavanju 1. marta 1995. kao Dana nezavisnosti ozakonjenog 28. februara 1995. godine: „... Naš cilj je Bosna slobodnih ljudi, Bosna u kojoj će se poštovati čovjek i njegova prava. Konceptu jednonacionalnih, jednovjerskih i jednostranačkih paradržava – kažem to u množini – mi suprotstavljamo naš koncept slobode

i demokratske Bosne. Mržnji i netrpeljivosti mi suprotstavljamo demokratiju i toleranciju. Kada to geslo ispišemo na svim našim zastavama, onda treba da tome postojano težimo, korigujući svakodnevno svoj put i neumorno ispravljajući svakodnevne nepravde.

...Svaki narod ima svoju obećanu zemlju. Naša obećana zemlja je Bosna. Pozivam vas da se za nju izborimo”.

Rezime

1. Bosna i Hercegovina je dobila međunarodno priznanje svoje nezavisnosti i suverenosti i time je stekla međunarodnopravni subjektivitet i kao takva primljena je u OUN i druge međunarodne organizacije. Time se BiH obavezala da svoje odnose sa drugim državama uredi u skladu sa međunarodnim pravom. Zauzvrat međunarodna zajednica prema BiH ima obavezu iz Povelje UN da zaštiti njen teritorijalni integritet, suverenitet, političku nezavisnost i međunarodnopravni subjektivitet.

2. Kao što je poznato odmah po međunarodnom priznanju na BiH je izvršena agresija SRJ (Srbije i Crne Gore) i Hrvatske s namjerom da je međusobno podijele i da bosanske muslimane Bošnjake, nepriznavajući ih kao zaseban politički narod, eliminiraju kao političkog činioca u teritorijalnoj podjeli BiH.

3. U vrijeme agresije na BiH izvršen je genocid u Srebrenici, i drugi zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava čije procesuiranje u Haškom tribunalu i domaćim sudovima je u toku. Presudom MSP o genocidu utvrđena je odgovornost Srbije što nije spriječila genocid u Srebrenici koji je izvršila vojska i policija Republike Srpske, čime se delegitimirala kao zaseban entitet u BiH, iako on pravno još postoji.

4. Slobodan Milošević i Franjo Tuđman kao potpisnici Dejtonskog sporazuma kojim je okončan rat u BiH, sebe su legitimirali kao šefove država čije su vojske bile agresori na BiH. Oni su svojim potpisom na Dejtonski sporazum priznali Bošnjake kao zaseban politički narod i BiH kao nezavisnu i suverenu državu, koji ima

isto pravo na BiH kao svoju matičnu državu zajedno sa bosanskim Srbima i bosanskim Hrvatima.

Dejtonskim sporazumom ojačan je međunarodno-pravni položaj BiH kao nezavisne i suverene države na putu ka članstvu u EU i NATO-u i Bošnjaci priznati kao politički narod (nacija).

5. Dvadesetogodišnje iskustvo upravljanja BiH od strane etno-političkih elita pokazalo je da se njome ne može uspješno upravljati, ako se u proces odlučivanja ne uključi, pored etničke i građanska komponenta demokratske vlasti. A to je moguće samo pod uslovom da se **etnopartnerski** postizborni pristup vlasti zamijeni **etno-koalicijskim predizbornim** udruživanjem političkih stranaka koje će ponuditi zajedničku **multietničku** izbornu listu proporcionalno popisu stanovništva 1991. godine i program koji se ima namjeru realizirati u narednom mandatu. U tom slučaju Bošnjaci, Srbi, Hrvati i pripadnici nacionalnih manjina glasaće kao građani za onu izbornu kandidatsku listu čiji program oni smatraju najboljim za ostvarivanje njihovih interesa.

Takvo prakticiranje vlasti poništiće političke efekte etničkog čišćenja i doprinijeti bržem pomirenju među narodima i stabiliziranju političkih prilika u BiH, što će nas sve zajedno približiti EU i NATO-u, a što je najvažnije i ekonomskom prosperitetu BiH.

USTAVNI POLOŽAJ GRADA MOSTARA

Na zahtjev Kluba izaslanika hrvatskog naroda u Domu naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine^{*)}, Ustavni sud Bosne i Hercegovine usvojio je kao **dopušten** zahtjev da ocijeni ustavnost odredbi člana 19.2. st. 1. i 3., te člana 19.4. st. 2.do 8. Izbornog zakona Bosne i Hercegovine i odredbi člana 7.st. 1. i 3., člana 15. stav 2., člana 17. stav 1. i člana 38. stav 1.

^{*)} Predavanje održano na Javnoj tribini u Mostaru 04.04.2012. godine, („Dani“, 13.07.2012.) poslije donošenja Presude Ustavnog suda BiH u predmetu: U-9/09 od 26.11.2010. godine.

Statuta Grada Mostara i utvrdio da nisu u skladu s članom 25. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima koji je sastavni dio Ustava Bosne i Hercegovine.

Ustavni sud odbio je kao **neosnovan** zahtjev istog podnosioca da ocijeni ustavnost odredbi čl. 19.4. st. 1. i 9. i 19.7. Izbornog zakona BiH i odredbe člana VI.C. stav 7. Amandmana CI na Ustav Federacije BiH i odredbe čl. 7. st. 2., čl. 15. stav 1., člana 16. i 17. st. 2. i 3., člana 38. st. 2., 3. i 4. i čl. 44. i 45. Statuta Grada Mostara i utvrdio da su one u skladu sa članom II/4 Ustava Bosne i Hercegovine u vezi sa članom 25. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

Ustavni sud je odbacio kao **nedopušten** zahtjev istog podnosioca za ocjenu ustavnosti stava 1. uvodnog dijela i stava 2. Odluke Visokog predstavnika kojom se proglašava Statut Grada Mostara, zbog nenadležnosti Ustavnog suda Bosne i Hercegovine za odlučivanje.

Kao što je poznato Aneks 1a i 1b, arbitar za područje Brčkog iz Aneksa 2, Aneks 10 i Aneks 11 Dejtonskog sporazuma nisu sastavni dio pravnog poretka Bosne i Hercegovine, što znači da domaći organi vlasti, pa ni Ustavni sud Bosne i Hercegovine nisu nadležni da rješavaju pravna pitanja koja proizlaze iz nadležnosti međunarodnih organizacija i njihovih predstavnika u Bosni i Hercegovini po osnovi navedenih Aneksa Dejtonskog sporazuma.

Otuda proizlazi da Ustavni sud Bosne i Hercegovine nije bio nadležan da ispituje ustavnost Statuta Grada Mostara iz istih onih razloga zbog kojih je odbio dopustivost za ocjenu ustavnosti stava 1. uvodnog izlaganja Odluke visokog predstavnika o proglašenju Statuta Grada Mostara. Naime, visoki predstavnik se u tom dijelu svoje odluke ispravno poziva na svoja ovlaštenja koja mu daje Aneks 10 u kome je sadržan Sporazum o implementaciji civilnog dijela Mirovnog ugovora iz Dejtona, u kome je članom 5. regulirano da je on konačni autoritet u zemlji u pogledu tumačenja gore navedenog sporazuma, s pozivom na svoja dodatna ovlaštenja iz stava XI.2. Zaključka konferencije za implementaciju mira održane u Bonu 9. i 10. decembra 1997. godine, tzv. bonske ovlasti, da može donositi „obavezujuće odluke, kada ocijeni da

je to neophodno". Stoga je Ustavni sud ispravno odlučio što je sebe proglasio nenadležnim za ocjenu stava 1. preambule i stava 2. Odluke visokog predstavnika a propustio je da se proglasi nenadležnim za ocjenu cijelog Statuta Grada Mostara, s obzirom da je bio sastavni dio Odluke visokog predstavnika (OHR). Sljedeća instanca nad odlukama visokog predstavnika je Vijeće sigurnosti UN koje ga je imenovalo na tu funkciju, a ne Ustavni sud Bosne i Hercegovine, jer je Odluka o proglašenju Statuta Grada Mostara politički a ne pravni akt visokog predstavnika. Odluke visokog predstavnika (OHR), u čijem sastavu su statuti, zakoni, ustavne promjene isl., su politički, a ne pravni akti, i ne mogu biti predmet ocjene ustavnosti sve dok ih ne preuzmu nadležni domaći organi i ne donesu ih prema poslovničkoj, zakonskoj i ustavnoj proceduri.

Kao što je poznato Grad Mostar je bio predmet reguliranja u Ustavu FBiH od 30. marta 1994. godine, u članu 11. stavu 3. je pisalo: „(3) Dok funkcioneri Federacije, kantona i općina u prijelaznom periodu ne budu izabrani u skladu sa članom IX.3. postojeći administrativni aranžamni ostat će na snazi unutar Federacije, osim u općini Grada Mostara kojom će upravljati upravitelj (Evropske-O.I.) unije u periodu do dvije godine". Evropska unija je svoje upravljanje Gradom Mostarom završila donošenjem Statuta Grada Mostara sa šest općina i jednom centralnom zonom 1996. godine. S obzirom da je proces integracije javnih i komunalnih ustanova, kao i grada u cjelini stagnirao u OHR su za to krivca našli u općinama i visoki predstavnik je svojom Odlukom o promjeni Ustava Federacije BiH izvršio 28.01.2004. godine temeljnu promjenu organizacije Mostara.

U Ustav FBiH visoki predstavnik (OHR) je Amandmanom CI dodao novi član VI.C. koji glasi: „VI.C. Organizacija Mostara. 1) U Hercegovačko-neretvanskom kantonu Grad Mostar organizuje se kao jedna teritorijalna jedinica uprave i lokalne samouprave. 2) Grad Mostar ima nadležnosti općine, osim ako zakonom nije drugačije propisano. 3) Organizacija Grada Mostara regulira se zakonom i Statutom Grada Mostara. Statutom se određuju gradska područja u kojima gradska uprava ima svoje podružnice isključivo u svrhu pružanja usluga građanima u njihovom okruženju. Statutom se određuje broj gradskih područja. 4) Gradska

područja su izborne jedinice. Statutom se određuje sastav Gradskog vijeća, a izborni postupak regulira se Izbornim zakonom Bosne i Hercegovine i Statutom na način koji može odstupiti od uvjeta propisanih u članu VI.A. ovog Ustava“.

Postoji dosta nejasnoća kako je Ustavni sud Bosne i Hercegovine presudio u ovom slučaju. Ustavni sud je našao da stav 2. člana 19.4. Izbornog zakona i stav 1. člana 17. Statuta u dijelu koji glasi: „U svakom gradskom području se biraju po tri (3) vijećnika“ nisu u skladu s članom 25. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima koji je sastavni dio Ustava Bosne i Hercegovine. Ako se uporedi tekst člana 25. Međunarodnog pakta, sa osporenom odredbom pravniku nije teško zaključiti da je osporena odredba u potpunom skladu sa ovim Paktom. Član 25. sadrži tri stava, od kojih se dva odnose na ovaj predmet: „Svaki građanin ima pravo i mogućnost, bez ikakve diskriminacije pomenute u članu 2. i bez neosnovanih ograničenja: (a) da učestvuje u upravljanju javnim poslovima bilo neposredno, bilo preko slobodno izabranih predstavnika; (b) da bira i da bude biran na povremenim istinskim, općim, jednakim i tajnim izborima, koji osiguravaju slobodno izražavanje volje birača;“. Ni jedno od ovih prava Zakonom i Statutom nije povrijeđeno. Propis da se u svakom gradskom području biraju tri vijećnika neovisno od broja birača, ne dovodi u pitanje nijedno pravo propisano članom 25. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, jer je Amandmanom CI, stav 4. uređeno: „Statutuom se određuje sastav Gradskog vijeća, a izborni postupak regulira se Izbornim zakonom Bosne i Hercegovine i Statutom“.

Još je interesantnije zbog čega su proglašene neustavnim odredbe člana 19.2. st. 1. i 3., te st. 2. do 8. člana 19.4. Izbornog zakona. U članu 19.2. u stavu 1. se govori da se Gradsko vijeće sastoji od 35 članova, da se biraju u gradskoj izbornoj jedinici i izbornim jedinicama gradskog područja na način utvrđen u članu 19.4. Izbornog zakona. A stav 3. propisuje da su izborne jedinice gradskog područja bivše gradske općine kako je to definirano članom 7. i 15. Statuta Grada. U članu 19.4. osporeni stavovi od 2. do 8., propisuju da se po tri vijećnika bira iz svake izborne jedinice gradskog područja, koja su opisana od stava 3. do stava 8. Ustavni sud je proglasio neustavnim ove članove zbog navodne

diskriminacije iz člana II. stav 4. Ustava BiH i člana 25. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. Iz istih razloga su proglašeni neustavnim član 7. st. 1. i 3., član 15. stav 2., član 17. stav 1. i član 38. stav 1. Statuta Grada Mostara.

Ovdje je Ustavni sud pošao od pretpostavke da se svi vijećnici gradskog vijeća trebaju birati neposredno jednakim i tajnim glasanjem ne samo u gradskoj izbornoj jedinici, već i u gradskim područjima kao izbornim jedinicama i zavisno od broja birača odrediti broj vijećnika jednog područja. Zašto bi bilo suprotno članu 25 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima da gradska područja, tim prije što su ona podružnice, odnosno sjedišta decentralizirane gradske uprave, šalju po tri vijećnika u gradsko vijeće i time potvrditi njihovu ravnopravnost kao gradskih područja bez obzira na broj stanovnika koji imaju biračko pravo. Ovo tim prije što su gradska područja ranije bila zasebne općine – koje kao gradsko područje imaju svoje posebne interese kao zajednice građana dotičnog područja. Statut nije zanemario zajedničke interese građana Grada Mostara propisujući zasebnu gradsku izbornu jedinicu koja u sebe uključuje pravo glasa svih građana Mostara da izaberu svojih 17 vijećnika u gradsko vijeće Mostara, koji će se starati za cjelinu interesa Grada.

Da je nekim slučajem Statut propisao da se Gradsko vijeće sastoji iz predstavničkog doma, kao doma građana i zasebnog doma gradskih područja sa po tri vijećnika za svako područje, sumnjam da bi Ustavni sud takvu odredbu Statuta i Izbornog zakona proglasio neustavnom. Naime, radi se o tome da je Statut Grada Mostara postojeće rješenje izbora gradskih vijećnika temeljio na dva principa: jednog, kojim zadovoljava jednako pravo glasa svim građanima Mostara kod izbora 17 vijećnika, kao predstavnika svih građana Mostara. I drugog principa, ravnopravnog predstavljanja gradskih područja u kojima građani tih područja imaju svoje zasebne interese koje politički mogu artikulirati samo putem svoja tri vijećnika u gradskom vijeću Grada i u raspravi sa vijećnicima drugih gradskih područja i vijećnicima koji predstavljaju interese svih građana Mostara iznalaziti najbolja rješenja, kako za Grad kao cjelinu, tako i za gradsko područje koje je iniciralo problem za raspravu. Dakle, sučeljavanjem općeg i posebnog doći do političke sinteze prihvatljive za sve. Iz toga razloga

ja ne vidim da su navedene odredbe Izbornog zakona i Statuta trebale biti proglašene neustavnim.

Ovdje treba podsjetiti da su osporene odredbe u Izbornom zakonu u cijelosti prepisane iz Statuta Grada Mostara, a da su osporene odredbe Statuta Grada Mostara u cijelosti utemeljene na citiranim odredbama Amandmana CI na Ustav FBiH koji uređuje da su gradska područja izborne jedinice, a da se Statutom određuje sastav Gradskog vijeća i da se izborni postupak regulira Izbornim zakonom Bosne i Hercegovine i Statutom.

Međutim, u svakom pravnom poretku u kome postoji vladavina prava „konačne sudske odluke se ne poriču, već provode“. Kako provesti odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine? U ovom slučaju mogle bi nam pomoći neke odredbe Ustava Federacije BiH, koje smo zanemarili ili zbog svoje nacionalističke sljepoće ih nismo vidjeli ili smo ih zbog svoje stranačko-političke sebičnosti i kratkovidnosti smatrali gubitničkim ukoliko bi ih provodili. Kod objektivnog svijeta možda bi ih različito tumačili, neko bi u njima vidio „slovo“, a neko „duh“ Ustava. Ja ću pokušati da u njima vidim slovo, a ne duh Ustava FBiH. Pođimo redom.

U Ustavu FBiH, Amandmanom LXXXVI u članu VI.1. Općinske vlasti, dodaje se nova tačka c) koja glasi: „c) Konstitutivni narodi i pripadnici ostalih bit će proporcionalno zastupljeni u općinskim organima vlasti. Takva zastupljenost odražavat će popis stanovništva iz 1991. godine do potpune provedbe Aneksa VII u skladu sa članom IX.11.a. ovog Ustava“.

U članu VI.1.b) piše da svaka općina u vršenju svojih nadležnosti „b) vodi računa o nacionalnoj strukturi stanovništva u općini“. U članu VI.3. (1) piše: „Svaka općina ima općinsko vijeće“, a u istom članu VI.5.(1) piše: „Općinsko vijeće stvara uvjete za izbor općinskog načelnika“. Dakle, „općinski organi vlasti“ iz ranije citiranog Amandmana su: općinsko vijeće i općinski načelnik.

Amandmanom LI mijenja se član IX.7. Ustava Federacije BiH i on glasi: „Objavljeni rezultati popisa stanovništva iz 1991. godine na odgovarajući način koristit će se za sva izračunavanja koja zahtijevaju demografske podatke dok se Aneks VII u potpunosti ne provede“.

Prijelazne i završne odredbe Ustava FBiH sadržane su u Amandmanu LII, u članu 11.a.: „Proporcionalna zastupljenost u svim javnim organima vlasti, uključujući i sudove.

Konstitutivni narodi i grupa ostalih bit će proporcionalno zastupljeni u javnim institucijama u Federaciji BiH.

Kao ustavni princip takva proporcionalna zastupljenost bazirat će se na popisu iz 1991. godine dok se Aneks VII u potpunosti ne provede u skladu sa Zakonom o državnoj službi Bosne i Hercegovine. Ovaj opći princip precizirat će se entitetskim zakonima. Entitetski zakoni utvrdit će konkretne rokove i regulirat će spomenuti princip u skladu sa regionalnom etničkom strukturom entiteta i kantona.

Javne institucije, u smislu ovog člana, su ministarstva u Vladi Federacije BiH i vladama kantona, općinski organi vlasti (podvukao –O.I.), kantonalni i općinski sudovi u Federaciji Bosne i Hercegovine“.

U citiranom Amandmanu CI koji se odnosi na organizaciju Mostara, u članu VI.C. 1) piše „Grad Mostar organizuje se kao jedna teritorijalna jedinica uprave i lokalne samouprave. 2) Grad Mostar ima nadležnosti općine, osim ako zakonom nije drugačije propisano“. Dakle, Grad Mostar ima status općine, a ne Grada sa više Općina. To je bitna razlika. Grad sa više općina ima gradsko vijeće koje čini jednak broj vijećnika iz svake općine, koje općinska vijeća delegiraju u gradsko vijeće. Ako je Grad Mostar sa statusom općine, onda način izbora „općinskih organa vlasti“ iz Amandmana LXXXVI provest će se tako da u njegovom gradskom (općinskom) vijeću budu proporcionalno zastupljeni Bošnjaci, Hrvati, Srbi i ostali prema popisu stanovništva Mostara 1991. godine. Prema popisu iz 1991. godine Mostar je imao 126.628 stanovnika, od toga Muslimana (Bošnjaka) 43.856 (34,63%), Srba 23.846 (18,83%), Hrvata 43.037 (33,99%), Jugoslovena 12.768 (10,08%) i Ostalih 3.121 (2,46%).

Statutom Grada Mostara treba utvrditi princip da će se izbori za gradsko vijeće provesti primjenom proporcionalne zastupljenosti konstitutivnih naroda i ostalih prema popisu stanovništva iz 1991. godine, kao što je to utvrđeno Amandmanom LXXXVI za općinske organe vlasti, u ovom slučaju samo za

gradsko vijeće, dok će se gradonačelnik birati kako je propisano Amandmanom CI. 7. dvotrećinskom većinom vijećnika. U tom slučaju bi se ispoštovala Presuda Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. Alternativa tome je da se Grad Mostar podijeli na više općina, ali ne na dvije, jer bi to značilo definitivnu podjelu grada. U tom slučaju u gradsko vijeće općine šalju isti broj svojih predstavnika, kako je to propisano članom VI.A. Gradske vlasti, Amandmanom XVI Ustava FBiH.

Da zaključim. Ako se postupi po pravdi i pravičnosti i citiranim odredbama Ustava FBiH, a ne prema političkim dobicima stečenim etničkim čišćenjem Grad Mostar će biti jedinstvena općina u kojoj će se vijećnici birati proporcionalno sastavu stanovništva prema propisu iz 1991. godine, u suprotnom neizbježna je podjela Mostara na više općina da bi se, kao posljedica etničkog čišćenja, sačuvala demografska supstanca Bošnjaka, Srba i ostalih u njemu, s tim da nikako ne dolazi u obzir podjela na dvije općine, jer bi to značilo definitivnu podjelu grada kao urbane cjeline na štetu svih njegovih građana.

Ako se izabere prva ili druga varijanta Mostar bi definitivno bio skinut sa liste grada „sa specijalnim statusom“ i postao briga samo svojih građana. U suprotnom i dalje bi ostao grad „slučaj“.

MI SMO NACIJA BOSANACA

Historijsko biće bosanskog identiteta^{*)}, od prvog spomena Bosne kao političkog entiteta, karakteriše živo prisustvo različitih religija na osnovi kojih su kasnije razvojem historijskih okolnosti nastale posebne etnije, odnosno etno-kulturne zajednice. Pod utjecajem crkava i politika naših susjeda da se ove etnije i etno-kulture identifikuju sa etnokulturama naših susjeda, negirala se Bosna kao zaseban politički entitet, te stoga i tvrdnja da Bosna nema svoga političkog naroda, nacije, tj. zajedničku političku

^{*)} Predavanje na Tribini „Kluba 99“ na temu „Kako do novog Ustava BiH“, održano 26.05.2013., („Oslobođenje“ – Pogledi, 15. juna 2013.).

kulturu njenih građana jer su iz različitih etno-kulturnih zajednica. Time su negirali mogućnost postojanja i opstanka Bosne kao multietničke i multikulturne političke zajednice, tj. države. Mada je danas već uobičajeno da u svijetu postoje takve države koje odlično funkcionišu – ako različite etno-kulturne zajednice imaju zajedničku političku kulturu. U Švicarskoj – ne dovodeći u pitanje zasebnu etnokulturu Nijemaca, Francuza i Italijana, svi njihovi pripadnici sebe u Ustavu Švicarske definiraju **Švicarcima kao jedinstvenoj naciji** kojima je politička kultura zajednička. Isto rješenje su izabrali etnički Valonci i etnički Flamanci, koji sebe u Ustavu Belgije definiraju **Belgijancima** kao jedinstvenoj naciji, dakle, i oni su se odlučili da im politička kultura bude zajednička, slično je u Maleziji, Španiji, SAD itd.

Danas u Bosni i Hercegovini imamo taj problem – po presudi Evropskog suda za ljudska prava, tzv. Sejdić-Finci, upravo iz razloga što smo u Ustavu stavili znak jednakosti između etno-kulture i političke kulture i identifikacijom etničke kulture sa političkom kulturom izbacili iz političke kulture pripadnike etničkih manjina i one koji se ne izjašnjavaju o svojoj etničkoj pripadnosti.

Mi smo čak otišli i korak dalje-da apsurd bude još veći-etno grupa Srba u Federaciji i etno grupe Hrvata i Bošnjaka u RS – isključene su iz zajedničke političke kulture u pravu izbora članova Predsjedništva i delegata Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH. Tako da mi danas nemamo političkog Srbina, Hrvata i Bošnjaka Bosne i Hercegovine, već imamo samo političkog Srbina u RS i političkog Bošnjaka i Hrvata u Federaciji BiH-a, **Ostalih** – kao političkih subjekata nema ni na jednom nivou vlasti u Bosni i Hercegovini.

Eto po čemu je BiH danas negativni unikom u Evropi. Ako nemamo **zajedničke političke kulture**- onda nemamo ni **GRAĐANINA** kao političkog subjekta BiH. Naime, imamo građanina Federacije i građanina RS, ali nemamo građanina BiH, jer su entiteti izborne jedinice za izbor članova Predsjedništva i članova Parlamentarne skupštine BiH. Mada su kako piše u posljednjoj alineji Preambule Ustava - Ustav donijeli Bošnjaci, Srbi i Hrvati zajedno sa **Ostalim**, kao i **građani** BiH, kao ustavno-pravni subjekti. U normativnom dijelu Ustava u čl. 4. i 5. oni su izostavljeninjih nema ni kao pravnih ni kao političkih subjekata na **nivou BiH**.

Pojam **zajedničke političke kulture**, ne isključuje za-
državanje pripadnosti posebnim etno kulturama. On samo suge-
rira razdvajanje etnokulturnog identiteta od političkog identiteta.
Etnički identitet je postuliran jezikom i narodnom tradicijom, a
politički identitet pripadanjem istoj političkoj zajednici-državi.
Ovo razdvajanje etničkog i političkog identiteta treba da rezultira
time što bi u Ustav unijeli da smo mi svi koji živimo u BiH – neo-
visno kojoj etniji pripadamo – politički subjekti BiH – to jest gra-
đani BiH, nacija **Bosanaca** koji na izborima daju svoj glas onoj
političkoj stranci u koju imaju povjerenja da će ako dođe na vlast
raditi za opće dobro države i svih građana Bosne i Hercegovine
– a zaštitu etno-kulturnih prava osigurati zaštitom individualnih i
kolektivnih prava u skladu sa Evropskom konvencijom za zaštitu
osnovnih prava i sloboda. To je vrhunski smisao postojanja BiH
kao države, da bude servis svih građana, a ne etničkih elita. Kako
to normativno-pravno urediti? Ako ostanemo pri kolektivnom šefu
države – tada 1 član Predsjedništva treba biti i iz reda Ostalih, a
sva četvorica bi se birala sa zajedničke liste od svih građana BiH
ili od strane Parlamenta BiH.

Zastupnike za Predstavnički dom birati sa jedinstve-
ne multietničke liste koju predlažu stranke ili koalicije propor-
cionalno popisu stanovništva iz 1991. godine u sedam izbornih
jedinica kao i na izborima 1990., kako bi se eliminirala politička
korist dobijena etničkim čišćenjem.

Delegate Vijeća naroda umjesto sadašnjeg Doma na-
roda birali bi klubovi zastupnika Srba, Hrvata, Bošnjaka i Ostalih
paritetno iz reda članova Zastupničkog doma koje bi isključivo
odlučivalo o tome da li je povrijeđen vitalni interes nekog od
naroda ili ostalih u proceduri donošenja odluka u Zastupničkom
domu Parlamenta BiH.

Osigurati etničku rotaciju i ostalih na čelnim funkcijama,
zasebno političkih - a zasebno pravosudnih funkcija.

Što se tiče statusa BiH kao nezavisne i suverene države to
je neupitno. Lažna je dilema je li ona **unitarna** ili **složena dr-
žava**? Ona je **unitarna**, ali decentralizirana, jer nije **federacija**,
da bi bila složena država. Danas je podijeljena na dva entiteta i
Brčko distrikt BiH. Oba entiteta su ratne tvorevine. Ustav BiH iz

Dejtona ih je legitimirao i dimenzionirao njihove nadležnosti. U ovoj fazi, do ulaska BiH u EU, oba entiteta su neupitni i stvaranje trećeg HDZ entiteta danas u miru bio bi nonsens, besmisleno. Da HDZ nije dijelio BiH u ratu ne bi bilo ni Federacije, ni RS. Današnja srpska politička elita u BiH podržavana iz Beograda neće prestati sa prvobitnom Karadžićevom politikom da od RS prave drugu suverenu srpsku državu. Zato se ona formalno (retorički) oglašava da je za dejtonsko rješenje unutrašnje organizacije BiH, a stvarno radi na tome da se RS otcijepi iz BiH. To Dodik ne krije, samo čeka da OHR ode iz BiH. Razlog tome nalazi u retoričkoj frazi da je BiH „nemoguća država“ ili da je ona „pogrešna priča“. Ali ne kaže da svojim opstrukcijama u **donošenju i primjeni državnih zakona** – sam doprinosi njenoj nefunkcionalnosti i kašnjenju na putu evroatlantskim integracijama – u pokušaju da u potpunosti zaustavi taj proces novim zahtjevima da se država razvlasti izmjenama i dopunama onih zakona kojima je u posljednjih 17 godina BiH kao međunarodnopravni subjekt bila dužna da odgovori svojim međunarodnim obavezama, kao i svaka druga država članica UN.

Zato nije čudno što Dodik podržava Doris Pak da se BiH isključi iz Vijeća Evrope.

U tom smislu, smatram da se trebaju nastaviti rasprave o svim aspektima ustavnih reformi BiH na platformi referendumske političke odluke 64% građana BiH od 01. marta 1992. godine. Drugo da nevladine organizacije najesen, kada se navršava 18. godina od Dejtona, izađu sa svojom Platformom ustavnih promjena. Treće, da se uputi prijedlog PIC-u i Visokom predstavniku, da u svom desetom izvještaju pred Vijećem sigurnosti UN u oktobru, zatraže da Generalni sekretar Vijeća sigurnosti UN imenuje ekspertnu grupu iz oblasti ustavnog i međunarodnog prava da analiziraju dosadašnju primjenu Dejtonskog sporazuma i daju preporuke Vijeću sigurnosti na osnovu kojih bi trebalo donijeti svoju pravno obavezujuću Rezoluciju sa uputama koje bi bile politička i pravna podloga za donošenje novog **Ustava BiH** primjerenog članstvu BiH u Evropskoj uniji. Hvala!

1. Bošnjani, Bošnjaci, Bosanci

U posljednjih 20 godina posvetio sam se skoro isključivo istraživanju prošlosti naroda BiH i to u kontekstu međunarodnog prava s jedne strane i sociološkog, odnosno političkog i politološkog tumačenja pojma naroda i nacije, s druge strane.^{*)} S tim u vezi, učvrstio sam svoja saznanja da je BiH od početka, još od vremena njenog prvog pomena, u poznatom djelu Konstantina Por-firogeneta "De administrando imperio", iz sredine 10. stoljeća, a i ranije - bila multikonfesionalna politička zajednica, u prvo vrijeme sa tri konfesije: crkva bosanska (ili pripadnici crkve bosanske), pravoslavna je bila periferno, prema istoku Bosne i katolička - uz prisustvo, prvo Dominikanaca, a kasnije Franjevaca u srednjoj i zapadnoj Bosni. Neovisno od toga kojoj su vjeri pripadali, stanovnici Bosne su se još od tih davnih, ako mogu, reći političkih prapočetaka, zvali zajedničkim imenom - Bošnjani.

Postepenim prelaskom stanovništva sve tri religije na islam, nakon pada Bosne pod upravu moćne osmanske imperije, 1463. godine, mijenja se konfesionalni sastav stanovništva. Sa dolaskom Osmanlija crkva bosanska gotovo potpuno nestaje, a broj pravoslavaca i katolika znatno se smanjuje. I za vrijeme dugotrajne osmanske vladavine, dakle, u BiH opet vidimo tri konfesije: islamsku (sada umjesto crkve bosanske), katoličku i pravoslavnu.

Nakon osvajanja Bosne, Osmanlije su, iz leksičkih razloga, Bošnjane počeli zvati Bošnjacima, bez obzira kojoj su konfesiji pripadali. O tome imamo tragove u mnogim izvorima, ne samo osmanskim, već i u knjigama i ispravama katoličke i pravoslavne crkve (osmanski popisi, franjevački ljetopisi i knjige, službena i diplomatska korespondencija itd.).

^{*)} Predavanje u povodu popisa stanovništva 2013. godine, održano na tribinama u Gradačcu, Gračanici, Orašju, Srebreniku i Lukavcu, 25, 26 i 27. septembra 2013. godine.

U prvom broju poznatog časopisa „Ljetopis matice srpske“ iz 1825. godine, u uredničkom komentaru pod naslovom „Slovenoserbsko koljeno“, autor piše o porijeklu naroda u ovom dijelu Balkanskog prostora i spominje narode koji žive na tom prostoru: Bugare, Crnogorce, Bošnjake, Dalmatince itd. O Bošnjacima je napisano da žive između Drine, Vrbasa, Save, Dalmacije i Huma, uz napomenu da taj narod ispovijeda ili islam, ili su katolici, ili su pravoslavni.

Učesnici Pokreta za autonomiju, koji je predvodio Husein-kapetan Gradašević od 1831. do 1832. godine (u kojem je sudjelovao i ne mali broj nemuslimana), nisu se osjećali kao etnički Turci, već su se prepoznavali i osjećali kao Bošnjaci.

Ilija Garašanin u svom poznatom „Načertaniju“ piše da u Bosni žive Bošnjaci, kao narod istočnog vjeroispovjedenija, zatim Bošnjaci, kako kaže Muhamedanci i Bošnjaci katolici koji sebe nazivaju franjevcima.

Dakle, u prvoj polovini 19. stoljeća, i u srpskoj publicistici (časopisima i knjigama), a kako vidimo, i u programskom tekstu Ilije Garašanina, jednog od rodonačelnika velikosrpskog projekta govori se o Bošnjacima u BiH kao jednom narodu, neovisno od njihove vjere.

I za vrijeme austrougarske uprave (1878. - 1918.), pripadnike sve tri navedene konfesije u BiH službeno su zvali Bošnjacima. Između ostalog, sve četiri regimente austrougarske vojske, koje su se popunjavale regrutima sve tri religije sa prostora BiH (Sarajevska, Tuzlanska, Mostarska i Banjalučka), službeno su se nazivale bošnjačke regimente.

Tek kasnije, u drugačijim historijskim okolnostima, stanovništvo Bosne počelo se nazivati Bosancima. Neovisno, dakle, kojoj su konfesiji pripadali, stanovnici Bosne su se kroz historiju zvali Bošnjanima, Bošnjacima i Bosancima - danas, kojim se označavaju njeni građani-stanovnici koje po Ustavu BiH čine etnički Bošnjaci, etnički Srbi, etnički Hrvati i Ostali koje čine pripadnici nacionalnih manjina i oni koji se ne žele etnički opredijeliti.

2. Zemlja Bosna

Svoj teritorijalni, administrativno-politički i državno-pravni kontinuitet Bosna je zadržala od vremena bosanskih banova i bosanskih kraljeva do Dejtona. Od 10. do 15. stoljeća bila je banovina i kraljevina u rang u ostalih srednjovjekovnih država Evrope. Nakon pada pod osmansku upravu, 1463. godine, podijeljena je na sandžake, a od 1580. administrativno-teritorijalno je zaokružena kao provincija Bosna pod nazivom Pašaluk Bosna, Beglerbegluk ili Ejalet. Uredbom za BiH iz 1864., Bosanski pašaluk je preimenovan u Bosanski vilajet, podijeljen na 7 sandžaka: Bihaćki, Banjalučki, Hercegovački sa sjedištem u Mostaru, Travnički, Sarajevski, Zvornički sa sjedištem u Tuzli i Novopazarski sandžak sa sjedištem u Sjenici, koji će, voljom osmanskih vlasti, 1877. godine biti priključen Kosovskom vilajetu sa sjedištem u Prištini.

Austro-Ugarska je, po izvršenoj okupaciji BiH, zadržala administrativno-upravnu organizaciju iz osmanskog perioda, preimenovavši samo sandžake u okruge, a mudirluke i kaze u kotare.

I nakon ujedinjenja, 1918. godine u Kraljevinu SHS, sve do donošenja Vidovdanskog ustava, 1921. godine, postojala je i funkcionisala zemaljska vlada BiH sa svim ranijim prerogativima, a Zemaljska uprava za BiH bila je u funkciji sve do 1924. godine.

Kada je donešen zakon o oblastima, spomenutih 6 okruga koje je Austro-Ugarska naslijedila kao sandžake, preimenovano je u oblasti. Po članu 135. Vidovdanskog ustava, u administrativnom smislu, zadržana je teritorijalna cjelovitost, odnosno historijski prostor BiH, koji se našao u sastavu nove države. Između ostalog, garantovana je teritorijalna cjelovitost BiH u sastavu nove države, u koju je BiH ušla sa dva izlaza na more - kod Sutorine i Neuma.

Uvođenjem diktature Kralja Aleksandra, 1929. godine, ukinut je Vidovdanski ustav iz 1921., Kraljevina je podijeljena na 9 banovina i dobila ime Jugoslavija. Kroz tu podjelu režim diktature je, između ostalog, BiH podijelio na 4 banovine: Vrbasku (skoro u cijelosti zahvatala bosansku teritoriju, izuzev jednog sreza - Dvor na Uni, koji je bio u Hrvatskoj), zatim Drinsku banovinu sa sjedištem u Sarajevu, koja je "išla" prema zapadnoj Srbiji sve dotle

dok nije izgubila apsolutnu većinu bošnjačkog, odnosno muslimanskog stanovništva, da bi vlastodršci u Beogradu imali razloga da postave Srbina za bana te banovine. Imajući u vidu da je Bosanska krajina bila sa većim procentom srpskog stanovništva, ona je već imala bana Srbina. Jugoistočni dio Bosne, uključujući i srez Trebinje, pripao je Zetskoj banovini, sa sjedištem u Cetinju, a jugozapadni Primorskoj banovini sa sjedištem u Splitu. Tako je Bosna prvi put u svojoj historiji bila teritorijalno podijeljena i rasparčana. Nagodbom Cvetkovića i Mačeka, 26. 08. 1939. godine, stvorena je Banovina Hrvatska, kojoj je pripojeno 13 srezova BiH, u kojima je bilo više Hrvata nego Srba. Muslimani se u tim aranžmanima nisu računali.

Nakon proglašenja Banovine Hrvatske, sav ostali prostor Kraljevine (izuzev Slovenije) trebalo je da pripadne srpskoj banovini, odnosno teritorijalnoj jedinici "Srpske zemlje" koja je bila projektovana 1940. godine sa sjedištem u Skoplju, ali nije realizovana kao što nije realizovana ni Hrvatska banovina. Zbog približavanja rata i ratne katastrofe Kraljevine Jugoslavije, navedene nagodbe i sporazumi po kojima se mijenjalo unutrašnje ustrojstvo zemlje nikada nisu legitimirane i potvrđene u Narodnoj skupštini Kraljevine Jugoslavije, u skladu sa Ustavom iz 1931. godine.

Odlukama Prvog zasjedanja ZAVO BiH-a (25. novembra 1943. u Mrkonjić Gradu) i Drugog zasjedanja AVNOJ-a (Jajce), 29. novembra 1943. godine, BiH je obnovila nakon 480 godina svoju državnost i voljom svojih predstavnika ušla u sastav Demokratske Federativne Jugoslavije kao zasebna federalna jedinica, u kojoj žive Muslimani, Srbi i Hrvati, to jest - Bosanci i Hercegovci kao građani i stanovnici federalne jedinice BiH.

3. Nacionaliziranje Bošnjaka

Koncem 18. i početkom 19. stoljeća, pod uticajem Francuske buržoaske revolucije, 1789. godine, u Evropi se, umjesto nekadašnjih imperija, formiraju nacionalne države. Otvara se proces zaokruživanja određenih teritorija kao nacionalnih država najznačajnijeg naroda na tim prostorima, koji se omeđuju kao zasebne države. Ne treba zaboraviti, na primjer, da su tokom

cijelog 19. stoljeća i sami Nijemci lutali, pokušavajući objediniti više trgovačkih gradova i državica u jednu njemačku konfederaciju, sve do 1871. godine, kada je Bizmark izvršio njihovo ujedinjenje i stvorio prvi Njemački Rajh. Italija se, takođe, tek u drugoj polovini 19. stoljeća, negdje 60-ih godina, ujedinila u zasebnu nacionalnu državu. Za vrijeme rata između Francuske i Pruske, prije nego što je došlo do ujedinjenja Njemačke države, nije uspio pokušaj da se Austriji nametne jedan koncept njemačkog jedinstva, pa je stara imperija, iako oslabljena, naročito ujedinjenjem Italije, nastavila "da živi" kao zasebna država, koja će, nakon revolucionarnih događaja, 1848. godine, stvoriti državnu zajednicu sa Ugarskom, u čijem se sastavu nalazila i Hrvatska kao zasebna državna teritorija.

Izbijanjem bosansko-hercegovačkog ustanka, 1875. - 1878. godine, ponovo se zaoštrava istočno pitanje, Rusija izlazi kao pobjednica u ratu sa Turskom, otvara se još jedna balkanska kriza, koja se završava San Stefanskim mirom (velika Bugarska, autonomna Bosna) i njegovom revizijom na Berlinskom kongresu, koji je sazvan pod pritiskom Austrije, Njemačke, Francuske i Engleske i uz suglasnost Rusije, u junu-julu 1878. godine. Članom 25. Berlinskog ugovora, „Bosnu“ i „Hercegovinu“, kao dvije osmanske provincije, predaju na upravu Austro-Ugarskoj, s tim što osmanski sultani zadržavaju formalni suverenitet nad Bosnom sve do 1908. godine, kada je Austro-Ugarska izvršila aneksiju BiH, koja će izazvati takozvanu aneksionu krizu na Balkanu i Evropi.

Nacionaliziranje teritorija i stvaranje modernih država u Evropi imalo je velikog uticaja i na zaokruživanje teritorija i stvaranje nacija na prostorima zapadnog Balkana. Ni BiH neće ostati izvan tih procesa. Da navedemo primjer Prvog srpskog ustanka, 1804. godine, koji se u srpskoj historiografiji opisuje kao nacionalni ustanak s ciljem uspostavljanja srpske države na Balkanu. Nakon Prvog, 1804. i Drugog srpskog ustanka, 1915. godine, sultan daje autonomiju srpskoj kneževini, koja će biti proklamovana 1829. godine. Nakon toga, uslijedit će postepeno osamostaljivanje Srbije od Osmanskog carstva. Kao samostalna država, Srbija je zajedno sa Crnom Gorom, konačno priznata na Berlinskom kongresu, 1878. godine.

Da nije došlo do gušenja autonomnog pokreta Husein-kapetana Gradašćevića, 1832., koji je za Bosnu tražio autonomiju kakvu je dobila Srbija, putem osamostaljivanja krenula bi, vjerovatno i Bosna. Neki stepen autonomije za Bosnu bio je predviđen i poznatim San Stefanskim mirovnim ugovorom, koji je sklopljen u martu 1878. godine, nakon bosansko-hercegovačkog ustanka i okončanja rusko-turskog rata, ali je to poništeno na Berlinskom kongresu iste godine.

Budući da je od ranije kovala planove svog prodora prema istoku, Austro-Ugarska je, posebnim ugovorom sa Rusijom, izvršila podjelu interesnih sfera na Balkanu. Tako je Srbija pripala interesnoj sferi Rusije, a BiH interesnoj sferi Austro-Ugarske. Na osnovu tog ugovora, Austro-Ugarska je „isposlovala” saglasnost velikih zapadnih sila, u prvom redu Engleske i Njemačke da se sazove posebna međunarodna konferencija u Berlinu (Berlinski kongres, 1878. godine), na kojoj su velike sile, učesnice, uspjele izvršiti reviziju tog San Stefanskog mirovnog ugovora, a Austro-Ugarska realizovati spomenuti „strateški” ugovor o podjeli interesnih sfera sa Rusijom, dobivši odobrenje da upravlja BiH.

U posljednjim godinama osmanske vladavine u BiH, na čelu pokrajinske uprave bio je Topal Osman-paša. U jednoj osmanskoj uredbi, koja se realizovala u praksi od 1865. do 1866. godine, u savjetodavne organe vlasti uvode se predstavnici domaćeg stanovništva, ali ne po nacionalnom već po vjerskom kriteriju, dakle, kao - muslimani i hrišćani. Po vjerskom kriteriju popisivaće se stanovništvo u svim popisima u BiH, od Omer-paše Latasa, 1851. godine i kasnije, Topal-Osman paše, te u sva tri popisa Austro-Ugarske (1879., 1885., 1910.), pa sve do popisa stanovništva u vrijeme Kraljevine SHS, 1921., odnosno Kraljevine Jugoslavije, 1931. godine. Bosna u tome nije bila nikakav izuzetak. Ni u drugim zemljama i oblastima zapadnog Balkana, Austro-Ugarske i Osmanske imperije, a kasnije ni Kraljevine SHS/Jugoslavije, zbog nekih posebnih interesa velikih sila, popisi stanovništva nisu se obavljali po nacionalnom, već po vjerskom kriteriju.

Kao svojevrstan odgovor na to “prigušivanje”, koncem 19. i početkom 20. stoljeća, dakle u vrijeme Austrougarske uprave u BiH, pod uticajem Srbije i pravoslavne crkve iz Srbije, kod pravoslavnog stanovništva, počinje se razvijati nacionalna ideja srp-

stva, a kod katoličkog stanovništva, pod uticajem politike hrvatstva i katoličke crkve - nacionalna ideja hrvatstva.

Negdje sredinom šezdesetih godina prošlog stoljeća pričao mi je prof. Hamdija Čemerlić (koji mi je bio mentor na doktoratu) da su, koncem 19. i početkom 20. stoljeća, u BiH bila formirana posebna društva, čiji su predstavnici imali zadatak da na maltama (kontrolnim punktovima na ulazu u gradove) sačekuju seljake, koji su išli na gradske pijace, sa pitanjem: jesu li Srbi ili pravoslavci? Ako bi se izjasnili da su Srbi, dobijali su po dukat, a ako bi se izjasnili da su pravoslavci, nisu dobijali ništa. Slične akcije po bosanskim čaršijama u to vrijeme organizovali su i aktivisti hrvatskih nacionalnih društava. Bez obzira na osnovanost ove priče, činjenica je da su u to vrijeme poduzimane organizovane mjere iz Srbije i Hrvatske da se Bošnjaci pravoslavci, prevedu u nacionalne Srbe, a Bošnjaci katolici u nacionalne Hrvate. Dok se kod Srba to radilo više konspirativno, u dobroj mjeri uz prisustvo pravoslavne crkve, kod Hrvata se nastupalo puno otvorenije. Tako je, na primjer, od 3. do 5. septembra 1900. godine, u Zagrebu održan veliki Katolički kongres sa oko 2000 učesnika, na kojem je tadašnji katolički biskup u BiH Štadler promovirao ideju "Bosanski katolici = Hrvati".

Radilo se, dakle, o jednoj dugoročnoj velikosrpskoj i velikohrvatskoj politici, a uz pomoć pravoslavne i katoličke crkve, čiji je cilj bio da se bošnjaštvo ugasi kao integralna nacionalna odrednica svih stanovnika BiH. Na drugoj strani, zbog složenih historijskih okolnosti, Bošnjaci muslimani su ostali potpuno izvan ovih procesa. Prije svega našli su se bez svoje intelektualne elite, potpuno obezglavljeni u čuvenom pohodu Omer-paše Latasa, na Bosnu, 1851. godine, koji je dokrajčio ostatke autonomaškog pokreta Husein-kapetana Gradašćevića iz 30-ih godina, pobio ili zauvijek u kazamate otpremio u Istanbul na hiljade Bošnjaka muslimana, koji su, kao pripadnici muslimanske bošnjačke elite, pružili oružani otpor pokušaju, ako se može reći, "turbiziranja" Bosne i Bošnjaka u njoj.

Dolazak i uvođenje austrougarske na ove prostore, nakon Berlinskog kongresa 1878. godine, bio je veliki civilizacijski lom, posebno za Bošnjake islamske vjeroispovijesti, koji su se teško

mirili sa činjenicom da, nakon 415 godina islamske civilizacije i kulture, moraju živjeti pod vlašću hrišćanskog vladara i prihvatiti evropsku kulturu i civilizaciju. Te potrebe i lomove među bosanskim muslimanima usljed neprilagođavanja novoj realnosti, najbolje je opisao književnik Edhem Mulabdić u svom čuvenom romanu "Zeleno busenje".

Kao što je rečeo, muslimansko bošnjačko stanovništvo je kroz intervenciju Omer-paše Latasa i tokom bosansko-hercegovačkog ustanka ostalo potpuno obezglavljeno, bez svoje elite i mase uglednih ljudi koji bi umjeli pomoći svom narodu da što bezbolnije prihvati novu „hrišćansku vlast” i krupne kulturne i civilizacijske promjene koje su sa njom dolazile. Stoga nije ni čudo što su bosanski muslimani još dugo nakon okupacije pružali otpor otvaranju državnih škola, koje su smatrali stranim, vlaškim školama, a latiničko pismo doživljavali kao vlaško pismo, nedovoljno poučeni o dobrim i prihvatljivim stranama te civilizacije. Iako su mnogi znali čitati i pisati arapskim pismom, u novim uslovima smatrali su ih nepismenim. Živjeli su u stanju općeg nesnalaženja, iracionalnog otpora, neznanja i zaostalosti.

Uz to su, krajem 19. i početkom 20. stoljeća bili izloženi sve jačim pritiscima srpske i hrvatske inteligencije da se opredjeljuju ili kao nacionalni Srbi ili kao nacionalni Hrvati. "Ulijevali su im u glavu" da je BiH, prije dolaska Osmanlija, bila srpska za jedne, odnosno hrvatska za druge. Radilo se, naravno, o poznatim nacionalističkim floskulama, koje su i danas žive iako nemaju nikakvo uporište ne samo u historiji, već ni u običnom životu. Bosna je uvijek bila zemlja Bosanaca, dakle stanovnika Bosne -Bošnjana, Bošnjaka i danas Bosanaca.

4. "Gušenje" bošnjaštva

Da bi se odbranili od te svojevrsne "agresije nacionaliziranja", odnosno asimilacije u nacionalne Srbe i nacionalne Hrvate, bosanski muslimani su imenu Bošnjak, pretpostavljali svoje vjersko određenje - musliman. U tom dugom vremenskom periodu od skoro stotinu godina, bošnjačko ime je bilo potisnuto, ali ne i zaboravljeno, zbog čega su bili tretirani kao vjerska grupa,

mada su sebe smatrali zasebnim narodom koji je imao i svoj jezik, bosanski jezik, iako im ni to službene politike Austro-Ugarske, a kasnije ni obje Jugoslavije nisu priznavale. Austro-Ugarska je svojom uredbom iz 1907. godine zabranila upotrebu bosanskog jezika na tlu BiH, mada je i sama 1892. godine za školsku upotrebu bila izdala gramatiku bosanskog jezika. Pod pritiskom srpske i hrvatske nacionalne politike, zabranila je upotrebu bosanskog jezika i uvela srpsko-hrvatski jezik, koji se konstituirao na bazi Bečkog dogovora srpskih i hrvatskih književnika i lingvистa iz 1855. godine. Iz sadašnje perspektive, može se reći da su Bečkim dogovorom, jednostavno, ukrali bosanski i nazvali ga srpsko-hrvatskim jezikom. Razumije se da im nije bio interes da se oživi bošnjačka nacionalnost, niti da u upotrebi tog naroda bude bosanski jezik. Tako su se Bošnjaci muslimani tretirali samo kao pripadnici vjerske grupe, koji su u školama morali učiti srpskohrvatski jezik i njihovu, a ne svoju historiju.

Takvo stanje ostalo je sve do 1943. godine, kada je BiH, zahvaljujući, ovdje moram reći, lijevoj inteligenciji, ali i JMO, koja je u svom programu imala autonomiju BiH, ali je nikada nije uspjela materijalizovati kroz ustav, odnosno pravni sistem zemlje.

Sticajem historijskih okolnosti, ali i islamskog poimanja ummeta i odnosa vjere i nacije, Islamska zajednica kao autohtona zajednica bosanskih muslimana, nije pridavala značaj niti je postavljala pitanje nacionalnog opredjeljenja svojih vjernika. Mislim da su oni jako odgovorni kao vodeći muslimanski intelektualci što nisu bili uporni u njegovanju te narodne tradicije, odnosno bošnjačke nacionalnosti. Već je objašnjeno zbog čega su bosanski muslimani stavljali vjeru ispred nacionalne pripadnosti koja je, izbljedjela u svijesti ranijih generacija, u jednom vrlo teškom periodu za čitav ovaj prostor Balkana. S druge strane, islam je kao religija uvijek preferirao vjeru i ummet umjesto nacije. Za islam je potpuno irelevantno kojoj naciji pripadaju muslimani, bitno je da oni pripadaju ummetu.

U muslimanskom narodu nije bilo dovoljno kritične mase "tog intelektualnog svijeta i tog elementa" koji bi mogao da pobijedi svijest o prevalidnosti vjere u odnosu na nacionalnu pripadnost. Zato su mnogi jednostavno ustuknuli, opredjeljujući se za nacionalnost, srpsku ili hrvatsku. Kao intelektualci,

muslimanski književnici su se nacionalno opredjeljivali prema srpskoj i hrvatskoj strani na osnovu vlastitih procjena i uticaja, ali najviše da bi mogli objavljivati svoje radove u kulturnim i književnim časopisima u Zagrebu, Beogradu ili Novom Sadu. S jedne strane, službena vlast u BiH nije bila naklonjena nacionaliziranju muslimana u Bošnjake, a s druge, nije ni bilo domaćih listova i časopisa u kojima bi ti književnici mogli objavljivati svoje radove. Ako su šta i objavljivali u BiH, onda su to činili u časopisima muslimanske vjerske provenijencije kao muslimani, kao vjernici, bez afirmiranja nacionalne pripadnosti Bošnjaka.

Poznato je da je Mehmed Kapetanović Ljubušak, koncem 19. i početkom 20. vijeka, izdavao list "Bošnjak", u kojem je promovirao ideju bošnjaštva kao nacionalnog opredjeljenja bosanskih muslimana. Ali neovisno od te "probošnjačke" programske orijentacije lista "Bošnjak", mnogi njegovi saradnici, među muslimanskim intelektualcima "optirali" su za nacionalnu pripadnost Srbima ili Hrvatima. Sjetimo se npr. Safvet-bega Bašagića, koji je kao muslimanski intelektualac, početkom 1900. godine napisao pjesmu: „Od Trebinja do brodskih vrata, nije bilo Srba i Hrvata“. Ovim stihovima želio je pokazati da historijski BiH nije imala Srbe i Hrvate, već samo Bošnjake katolike, Bošnjake pravoslavce i Bošnjake muslimane. Iako je o tome govorio dosta realno, Safvet-beg Bašagić se nešto kasnije nacionalno opredijelio kao Hrvat, dok su se neki drugi književnici muslimani nacionalno opredjeljivali kao Srbi.

Sticajem tragičnih historijskih okolnosti, u drugoj polovini 19. stoljeća, Bošnjaci muslimani nisu imali kritičnu masu intelektualaca, koji bi ih, u novim historijskim okolnostima (slabljenje osmanske i dolazak austrougarske vlasti), preveli u evropski kulturno-civilizacijski krug. Kao što je poznato, najviše ih je pobijeno tokom intervencije Omer-paše Latasa (1850. - 1852.) i, kasnije, tokom bosanskohercegovačkog ustanka. U takvim uslovima islamski vjerski velikodostojnici uspjeli su da očuvaju vjeru na ovom prostoru, ali nisu bili u dovoljnoj mjeri sposobni i svjetovno obrazovani da bi svom narodu objasnili značaj nacionalnog bošnjaštva. Bosanskim muslimanima nije imao ko objasniti da u novim historijskim okolnostima, na državu ima pravo nacija, a ne vjerska grupa. To je išlo na ruku

onima kojima nije bilo u interesu da se bosanski muslimani nacionalno opredjeljuju kao Bošnjaci. Osporavanjem tog nacionalnog imena, osporavalo im se pravo i na BiH kao njihovu nacionalnu državu. Zato je BiH, pod uticajem zemalja iz susjedstva i evropskih velesila, oduvijek bila predmet raznih sporova, političkog potkusurivanja i manje-više otvorenih pokušaja diobe njene teritorije između susjedne Srbije sa Crnom Gorom i Hrvatske – što je na kraju dovelo i do posljednjeg rata 1992. godine.

5. Muslimani - s velikim slovom M

Stvaranjem Demokratske Federativne Jugoslavije na avnojevim osnovama i obnavljanje državnosti BiH, 25. 11. 1943. godine na Prvom zasjedanju ZAVNOBIH-a, BiH je priznata politička autonomija koju su komunisti podržavali još od 1936. godine, kada je Josip Broz došao na čelo KPJ. U međuvremenu, to je opredjeljenje potvrđeno na još nekoliko važnih partijskih skupova, od kojih treba spomenuti Pokrajinsku konferenciju KPJ za BiH održanu 1939. i oktobarski sastanak jugoslovenskih komunista, 1940. godine, u Zagrebu.

U tom kontekstu, vrijedi skrenuti pažnju na jedan detalj iz vremena AVNOJ-a, interesantan za historičare, koji baca više svjetla na rješavanje nacionalnog pitanja u okviru KPJ. Naime, u Proglasu narodima Jugoslavije, sa Prvog zasjedanja AVNOJ-a, održanom 26. i 27. novembra u Bihaću, spominje se svih 6 naroda Jugoslavije koji su priznati tek Ustavom iz 1974. godine. Pored onih 5 naroda, koji su priznati u političkom sistemu Jugoslavije - Srba, Hrvata, Slovenaca, Crnogoraca i Makedonaca - upisani su i muslimani kao narod sa velikim slovom M. U tom dokumentu, dakle, bosanski muslimani se priznaju kao politički narod, a ne kao vjerska grupa, kako su se tretirali u svim ustavnim dokumentima, od 1946. do 1974. godine.

Izgleda da je u periodu od 27. novembra 1942. godine, kada je taj proglas usvojen (na tom Prvom zasjedanju AVNOJ-a), do 29. novembra 1943., kada je održano Drugo zasjedanje AVNOJ-a, u političkom mišljenju tadašnjeg vojno-političkog rukovodstva NOP-a došlo do promjene u pogledu nacionalnog pitanja bosanskih muslimana i pozicije BiH u budućoj jugoslovenskoj

federaciji. U poznatoj Rezoluciji Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a bosanski muslimani su se i dalje tretirali kao narod, s tim što BiH nije priznata kao federalna jedinica Bosanaca i Hercegovaca, već kao federalna jedinica i muslimana (sa velikim M) i Srba i Hrvata, ali zasebno "ni Muslimana, ni Srba, ni Hrvata". Nisam usamljen u mišljenju da je ta Rezolucija sa Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a (donesena pod jakim uticajem velikosrpske i velikohrvatske ideje u samom vrhu komunističkog pokreta, odnosno NOP-a koji su predvodili komunisti. BiH nije definirana kao federalna jedinica Bosanaca i Hercegovaca koji su bili njeni stanovnici, neovisno od toga kojoj su etničkoj ili vjerskoj grupi pripadali. Tako, međutim, nisu postupili sa ostalim federalnim jedinicama: Slovenija je definirana kao federalna jedinica Slovenaca, Hrvatska kao federalna jedinica Hrvata (iako je u njoj živjelo brojno srpsko stanovništvo), Srbija je definirana kao federalna jedinica Srba (iako je imala oko 40% nesrpskog stanovništva: Albanaca, Mađara, Muslimana i drugih nacionalnosti, što je slučaj i danas), Makedonija je isto tako definirana kao federalna jedinica Makedonaca (iako i danas podaci pokazuju da u njoj živi veliki procent pripadnika drugih nacionalnosti, najviše Albanaca), takođe i Crna Gora kao federalna jedinica Crnogoraca iako je i na njenoj teritoriji živjelo preko 50% pripadnika drugih naroda, Srba, Muslimana i Albanaca).

Stoga smatram da je 1943. godine bilo puno političkih elemenata da se BiH definira kao federalna jedinica Bosanaca i Hercegovaca. Podsjetio bih na poznatu reakciju narodnog poslanika Husejna Čišića (sredinom 30-ih godina bio je gradonačelnik grada Mostara), koji je u novembru 1945. godine, tokom rasprave o nacrtu Ustava nove države, Demokratske Federativne Jugoslavije, tražio da se u taj Ustav, umjesto 5 buktinja u državnom grbu, koje su simbolično označavale 5 spomenutih nacionalnosti, uvrsti i šesta buktinja koja bi označavala Bosance. Tekst obrazloženja tog zahtjeva je, po mom mišljenju, jako aktuelan i danas prihvatljiv za BiH - jer bi pod imenom Bosanci bili obuhvaćeni pripadnici svih etničkih grupa u BiH - i etnički Srbi i etnički Hrvati i etnički Bošnjaci, kao i ostali.

U dokumentima AVNOJ-a i ZAVNOBiH-a, od 1942. do 1945. godine muslimani su se pisali velikim slovom M., da bi kasnije i to bilo ukinuto. Već u programu bosanskohercegovačke

vlade Rodoljuba Čolakovića, koji je objavljen 03.05.1945. godine, nakon Trećeg zasjedanja ZAVNOBIH-a i Prvog zasjedanja privremene Narodne Skupštine BiH, Muslimani se više ne pišu velikim slovom. Sljedeće, 1946. godine, Rodoljub Čolaković je pisao da u BiH žive dva naroda - Srbi i Hrvati i da je prepušteno muslimanima da se sami opredijele za jednu od te dvije nacionalnosti. Priznavala im se, dakle, nacionalnost (Musliman) dok je trebalo ginuti za novu federativnu Jugoslaviju.

Ponovno priznanje bosanskih muslimanima kao nacije uslijedilo je tek 1968. godine na jednom od zasjedanja CK SKBIH. To je bila jedna politička Odluka kao što je i ranije, 1945. godine, bila politička odluka da se oni više ne pišu sa velikim slovom M, kao narod. Velikosrpska i velikohrvatska ideja preživjela je u glavama tadašnjih srpskih i hrvatskih vlastodržaca-komunista, koji nikada nisu mogli prihvatili i priznati činjenicu da su bosanski muslimani zaseban narod. Oni su je priznali i prihvatili u onoj mjeri u kojoj su to morali kao disciplinovani članovi SKJ, do njegovog raspada u januaru 1990. godine.

Do konačnog raspada SKJ kao integrativnog faktora republičkih i pokrajinskih saveza komunista, koji je na neki način držao na okupu i republike i pokrajine u okviru SFRJ, došlo je na 14. vanrednom kongresu SKJ u januaru 1990. godine. Kako nakon toga više nije postojao SKJ na nivou Jugoslavije, ništa više nije ni obavezivalo političke snage u republikama i pokrajinama da i dalje priznaju muslimane kao narod. To je otvorilo put ne samo osporavanju muslimanske nacije, već osporavanju i BiH kao ravnopravne federalne jedinice u okviru SFRJ, koja je bila u raspadu. Upravo od 1990. godine započinje jedna otvorena kampanja za podjelu BiH između Srbije i Hrvatske. Javno se govorilo da BiH ne može opstati kao zasebna federalna jedinica ukoliko bi se Jugoslavija raspala kao nezavisna i samostalna država, a njeni dijelovi proglasili svoju nezavisnost.

U skladu sa međunarodnim javnim pravom i zahtjevom Badinterove komisije, koju je imenovala tadašnja Evropska zajednica, 29. 02. i 01. 03. 1992. godine u BiH je proveden referendum na kojem se oko 64% građana s pravom glasa izjasnilo za nezavisnu i suverenu BiH. Osim bosanskih muslimana, na referendum su u velikom broju izašli i bosanski Srbi i bosanski Hrvati.

To potvrđuje procent izlaznosti na referendum (od 64,3%) upoređen sa tadašnjom nacionalnom strukturom stanovništva u BiH (Muslimani 43,5%, Srbi 31,2%, Hrvati 17,4%, ostali, uključujući i Jugoslovene 7,9%). Radi se, dakle, o potvrđenoj građanskoj volji svih stanovnika BiH, neovisno od stavova svojih etničkih zajednica i političkih grupa.

Prije bosanskog, slični referendumi, održani su u Sloveniji, Hrvatskoj i Makedoniji. Srbija i Crna Gora su se udružile u novu Saveznu republiku Jugoslaviju, te samovoljno i bez međunarodnog priznanja, proglasile da nastavljaju kontinuitet prethodne Jugoslavije.

Poznato je da je 6. 4. 1992. godine došlo do priznanja državne samostalnosti BiH od strane Evropske zajednice, a sutradan od strane SAD i narednih dana od strane Ruske federacije itd. Nakon toga, BiH je bila izložena vojnoj intervenciji JNA koja je do 27. 04. 1992. bila pod upravom krnjeg četvoročlanog Predsjedništva. Tog datuma je donesen novi Ustav Savezne Republike Jugoslavije u kojoj je ostala Srbija i Crna Gora. U međuvremenu su nekadašnje federalne jedinice - Hrvatska, Slovenija, Bosna i Hercegovina i Makedonija dobile međunarodno priznanje.

U tom kritičnom periodu muslimanski narod je ostao na jednom brisanom prostoru na kojem mu je prijetila opasnost fizičkog opstanka, te potpuni nestanak BiH kao države. Tako je BiH dospjela u opasnost da izgubi Muslimane kao jedan od svoja tri naroda, koji je u isto vrijeme gubio svoju državu iako nije osporavao pravo na tu državu svojim komšijama - bosanskim Srbima, bosanskim Hrvatima i ostalim narodima na njenim prostorima.

6. Oživljavanje Bošnjaštva

Kao stranka muslimanskog kulturnog kruga, SDA je bila legitimirana na izborima 1990. godine da zajedno sa SDS kao legitimiranom strankom srpskog naroda i HDZ kao legitimiranom strankom hrvatskog naroda, konstituira multistranačku demokratsku vlast u BiH. Nažalost, tokom cijele 1991. godine ta je vlast bila izložena opstrukcijama od strane vodećih hrvatskih

i srpskih predstavnika u državnim organima na svim nivoima. „Razvaljivanje” legitimne vlasti u BiH odvijalo se planski i pod direktnim uticajem Republike Srbije i Republike Hrvatske koje su imale za cilj da zagospodare teritorijom BiH. Kao rezultat destabiliziranja državne vlasti BiH, tokom cijele 1991. godine, bilo je zaokruživanje tzv. srpskih autonomnih oblasti (SAO) i stvaranje hrvatskih zajednica, jedne u Hercegovini i druge u Posavini. Tako je bošnjački narod došao u poziciju da sam brine o teritorijalnom integritetu BiH, srećom ne sasvim sam, već i sa ne malim brojem patriota iz reda Srba i Hrvata, koji ipak nisu predstavljali kritičnu masu, sposobnu da zajedno sa Bošnjacima bez rata očuva BiH kao nezavisnu i suverenu državu.

Izloženi bjesomučnoj propagandi srpskih i hrvatskih, legitimiranih političkih stranaka koje su se otvoreno zalagale za srpsku i hrvatsku opciju u pogledu sudbine BiH i uz vojno prisustvo srbijanskih i hrvatskih jedinica na teritoriji BiH, bosanski muslimani su tokom procesa raspadanja Jugoslavije morali sami tražiti rješenja i odgovore na pitanja odbrane i fizičkog opstajanja na ovim prostorima, koristeći se legitimitetom koji su dobili na izborima i osigurali svoje učešće u najvišim organima vlasti Republike BiH, zakonodavne i izvršne. Zahvaljujući tom legitimitetu, uspjeli su uspostaviti saradnju sa ključnim institucijama međunarodne zajednice. Najdragocjeniji rezultat te saradnje bio je prijem BiH kao međunarodno-pravno priznate država u članstvo UN - 22. 05. 1992. godine. Prijemom u članstvo UN, BiH je stekla legitimno pravo da traži međunarodnu pomoć u suzbijanju agresije na svoju teritoriju, uključujući i pravo da u slučaju agresije traži vojnu intervenciju i podršku međunarodne zajednice s obzirom da su rezolucije UN zabranjivale rat kao sredstvo za rješavanje međunarodnih političkih sporova. U skladu sa tim principima, tokom 1991. godine, pod okriljem Evropske zajednice i UN, konstituisana je Međunarodna konferencija, posvećena rješavanju problema koji su nastali u Jugoslaviji, prethodno ratom u Sloveniji, ratom u Hrvatskoj, kasnije prelaskom rata u BiH itd.

Uspješno provođenje referenduma o nezavisnosti i međunarodno priznanje nezavisne i suverene države BiH, na neki način, potvrda je ispravne politike bošnjačkih i bosanskih patriota, koje je predvodila SDA, kao politička stranka, legitimirana

u institucijama vlasti zajedno sa političkim predstavnicima bosanskih Srba i bosanskih Hrvata. Tokom tih historijskih procesa, uključujući i vrijeme rata na tlu BiH, među muslimanskim intelektualcima i muslimanskoj političkoj eliti, počelo se govoriti o oživljavanju i reafirmaciji već zaboravljenih pojmova bošnjaštva i Bošnjaka kao nacionalnog i historijskog imena bosanskih muslimana, bosanskih pravoslavaca i bosanskih katolika. Kako su bosanski pravoslavci već odavno po nacionalnosti postali Srbi, a bosanski katolici Hrvati, logično se u tim raspravama došlo do zaključka da bi bošnjačka nacionalna odrednica najbolje pristajala bosanskim muslimanima kao narodu koji je sticajem historijskih okolnosti dobio ime po izvornom imenu zemlje u kojoj vjekovima živi (kakav je slučaj sa gotovo svim evropskim narodima).

Pokrenuta i raspaljena u ratnim uslovima, brzo se širila i sazrijevala svijest o bošnjaštvu i Bošnjacima kao etničkom određenju bosanskih muslimana, koje je bilo zapretano punih 100 godina i gotovo potpuno palo u zaborav.

Kao što je rečeno, bosanski muslimani, ulaze u rat 1992. godine, nacionalno opredijeljeni kao Muslimani (sa velikim slovom M), a iz rata, 1995. izlaze kao Bošnjaci. Radi se o svojevrsnom nacionalnom preporodu, koji je bio zapretan i zameten u maglinama tmurne bosanske historije skoro punih 100 godina, da bi se naglo rasplamsao i uspješno okončao tokom posljednjeg rata. To je jako dobro opisao Halid Kadrić u svom romanu "Dugo svitanje" u kojem autor literarnim jezikom obrađuje te procese od 1900. do 2000. godine.

Za oživljavanje bošnjačkog nacionalnog imena, u redovima naše intelektualne elite, svjetovne i vjerske, posebno mjesto imaju Alija Izetbegović (ispred političke elite), Mustafa ef. Cerić (ispred vjerske elite) i književnik Alija Isaković (ispred osviješćene kulturne elite). Oni su zaslužni za održavanje Bošnjačkog sabora, te teške ratne 1993. godine u opkoljenom Sarajevu, na kojem je definitivno "pao dogovor" oko postepenog uvođenja nacionalnog imena Bošnjak u najširim slojevima bosanskih muslimana. Iako je ostavljena mogućnost da se tako opredjeljuju, ako žele i bosanski katolici i bosanski pravoslavci, ovdje je ipak bitno da su se vjernici muslimani, ali i intelektualci muslimani, pa onda i politička elita

muslimanska, opredijelili za to da se revalorizira ta nacionalna odrednica Bošnjak koja je na neki način tinjala, bila u lugu zapretana gotovo 100 godina. Time su se stvorili uslovi da se bosanski muslimani, pod imenom Bošnjaci, legitimiraju pred međunarodnom zajednicom i u međunarodnoj zajednici kao politički narod, što je prvi put potvrđeno u jednom Međunarodnom ugovoru, tzv. Dejtonskom sporazumu potpisanom u Parizu 14. decembra 1995. godine.

7. Bošnjaci u popisu 2013.

Svoje potpise na Dejtonski sporazum iz 1995., osim Alije Izetbegovića, stavili su Franjo Tuđman i Slobodan Milošević, koji su osporavali i BiH kao nezavisnu i suverenu državu i bosanske muslimane kao narod. U isto vrijeme, Ustav BiH kao Aneks 4 Dejtonskog sporazuma, prihvatili su i potpisali predstavnici oba entiteta unutar BiH. Kao suverena i nezavisna država, BiH nastavlja državno-pravni kontinuitet Republike BiH kao međunarodno priznate države od strane ogromnog broja država u Evropi i svijetu, te članstvo u međunarodnim organizacijama i Ujedinjenim nacijama. To je jako važna i nepobitna činjenica, koja se može braniti pred najmeritornijim pravnim sudom u svijetu.

U posljednjoj alineji preambule Aneksa 4 Dejtonskog sporazuma, koji je prihvaćen kao ustav BiH, napisano je da Bošnjaci, Srbi, Hrvati i ostali kao i građani BiH donose ovaj ustav itd. Tako se prvi put u jednom ustavu u posljednjih 100 godina Bošnjaci spominju kao nacija, kao politički narod, prvi puta to je ime zapisano u jednom međunarodnom sporazumu u kojem je međunarodna zajednica, po međunarodnom pravu legitimirala tu činjenicu, koju niko više ne može osporiti ni na kakvom mjestu bez obzira koliko se u tome trudio.

Pošto smo nakon 100 godina i gotovo potpunog zaborava, uspjeli da reafirmišemo i oživimo ime Bošnjak, a u međunarodnoj zajednici, uključujući i susjedne države, etabliramo Bošnjake kao naciju i da ih, što je jako važno, etabliramo među građanima BiH drugih nacija (Hrvati, Srbi i ostali), onda je sasvim logično da se tako izjasnimo i na predstojećem, prvom poslijeratnom

službenom popisu stanovništva u BiH, koji će se, nakon pune 22 godine, obaviti u oktobru 2013. godine. U tom smislu, velika je odgovornost na školovanim ljudima, koji su dužni prenositi ove činjenice nedovoljno upućenim bosanskim muslimanima.

Predstojeći popis je prilika da sebe iskažemo kao autohtoni narod, koji je i imenom i korijenom svoga nastanka čvrsto vezan za svoju zemlju Bosnu. U rat smo, 1992. godine, ušli kao muslimani vjernici, a iz rata izašli ne samo kao muslimani vjernici koji su odbranili svoju vjeru, nego i nacionalnu čast Bošnjaka, odnosno naših djedova i pradjedova, koji su u ne tako davnim vremenima ratovali na mnogim bojištima (istina, najviše za tuđe interese) kao bošnjački borci, kao borci Bošnjaci.

Činjenica je da se, nakon otvaranja pitanja popisa, među Bošnjacima, odnosno bosanskim muslimanima, bez obzira na njihovo obrazovanje i društveni status, pojavljuju određene dileme i nesporazumi oko nacionalnog izjašnjavanja "pred popisivačima". To se najčešće manifestuje kroz tvrdoglavo odbijanje bošnjačkog imena među onim koji žele da ostanu Muslimani ili da se izjasne kao Bosanci. Dok jedni pružaju otpor pod geslom "neću više da se opredjeljujem", drugi demonstriraju tipičnu "bosansku tvrdoglavost" - "nije mene niko pitao hoću li se ja zvati Bošnjak ili neću". Kao jedan od odgovora na te nesporazume, može biti ona notorna istina - da nas niko nije pitao hoćemo li se ili se nećemo roditi i da nismo patili zbog toga što smo došli na svijet, kada smo postali svjesni svoga bića. Ako je nekoga rodila majka muslimanka, vjernica Bošnjakinja, onda je sasvim normalno da i on sam bude Bošnjak. Roditelje nismo mogli birati.

Popisni obrasci sastavljeni su po evropskim demokratskim standardima. Evropski statistički zavod "Eurostat" u popisima stanovništva ostavlja građanima da slobodno i bez nametanja unaprijed, odgovore na pitanje šta su po nacionalnosti. U našem slučaju, svi oni koji slijede bosansku tradiciju, jezik i kulturu, dobrim dijelom zasnovanu na islamu, imaju mogućnost da svaki za sebe kaže: da je po vjeri musliman/muslimanka, po naciji Bošnjak/Bošnjakinja i da govori bosanskim jezikom. Ako neko iz svoje tvrdoglavosti ili nekih drugih razloga neće da se izjasni kao Bošnjak, on onda jednostavno svojim izjašnjavanjem kao Bosanac ili Musliman (sa velikim slovom M) ili na bilo koji drugi način,

pripada redu ostalih i tako umanjuje ukupan broj Bošnjaka u BiH. Ne treba naglašavati kakve bi to moglo imati nesagledive posljedice za budućnost ovog naroda, imajuću u vidu da se zbog svojih specifičnosti, a i po ustavnom ustrojstvu, vlast u ovoj zemlji mora uspostavljati i dijeliti po nacionalnom ključu iz posljednjeg popisa stanovništva.

JUBILEJI

GENOCID U SREBRENICI

– TEZE –

(1) Danas ima mnogo znanih i neznanih Srebrenica u svijetu^{*)}, ali ono po čemu se izdvaja naša Srebrenica jeste da je ona bila zaštićena od strane Ujedinjenih nacija. Druga bitna karakteristika naše Srebrenice jeste da je ona bila službeno demilitarizirana zona, što znači da nije imala vojsku već samo civilno stanovništvo.

(2) Odnos međunarodne zajednice prema agresiji na Bosnu i Hercegovinu od početka je bio **neodgovoran i nerazuman**, pa je pravo čudo da cijela Bosna i Hercegovina nije skončala kao **Srebrenica**. Otuda kada danas govorimo o **Srebrenici**, ne možemo zanemariti upravo tu činjenicu. Jer da nije čitav projekat Bosne i Hercegovine vođen na tako neodgovoran i nerazuman način ne bi bilo ni Srebrenice.

(3) Što vrijeme više odmiče, sve se više otkrivaju činjenice o učešću međunarodnih aktera u tragediji Bosne i Hercegovine i Srebrenice, kao njenog najtragičnijeg izraza. U tom kontekstu, ne treba zanemariti posljednju vijest koju smo čuli – da Francuska, Velika Britanija i Kanada – u NATO savezu spriječavaju hapšenje Karadžića i Mladića, a da je Rusija protestirala protiv hapšenja prijedorskih zlikovaca. Zar to ne govori o negativnoj umiješanosti najodgovornijih političkih ličnosti **tri** od pet stalnih članica Vijeća sigurnosti u tragediju Bosne i Hercegovine, i posebno u **genocidu u Srebrenici**. A ne zaboravimo da je Vijeće sigurnosti prema Povelji UN najodgovorniji organ međunarodne zajednice za očuvanje mira.

(4) Pa i onda kada to Vijeće sigurnosti izglasava svoje rezolucije korisne za očuvanje mira, on im ne osigurava mehanizme za njihovo adekvatno sprovođenje ili ih daje u ruke nesposobnim ili neodgovornim ljudima svoje Administracije, koji te rezolucije praktično pretvore u bezvrijedni komad papira.

^{*)} Izlaganje na Okruglom stolu u povodu obilježavanja prve godišnjice genocida u Srebrenici, održanom 11. jula 1996. godine u Sarajevu.

Navest ću primjer kakvu je sudbinu doživjela Rezolucija 819 od 16. aprila 1993. godine. Rezolucija je obavezivala generalnog sekretara Butrosa Galija u tač. 9. „da upotrijebi sva raspoloživa sredstva (dakle i vojna-O.I.) u okviru drugih odgovarajućih rezolucija Savjeta, za odlučniju zaštitu sigurnosne zone Srebrenice i humanitarne operacije u BiH“. Tač. 11. ove rezolucije ovlastila ga je da „obezbjedi siguran prevoz ranjenih i bolesnih civila iz Srebrenice i njezine okolice“. Tač. 1. ove rezolucije Srebrenica je bila proglašena sigurnosnom zonom i imperativno je naređeno da Srebrenica i njena okolica „mora biti pošteđena svakog oružanog napada ili bilo koga neprijateljskog čina“. Iako je Iran nudio 10.000 svojih vojnika, Malezija, Pakistan, Turska i druge zemlje, također su nudili svoje vojnike, Gali je te ponude odbio i stavio Srebrenicu pod nemoćnu zaštitu holandskog bataljona bez odgovarajućih sredstava za vlastitu odbranu i završilo se onako kako se završilo. 42.000 civila je u najstravičnijim okolnostima moralo da napusti svoje domove, od čega se 5 do 10 hiljada smatra da je pobijeno.

(5) Da se vratimo odgovornostima međunarodne zajednice, posebno Savjeta sigurnosti za očuvanje mira. Smatram da u slučaju Bosne i Hercegovine, pa i Srebrenice, treba istrajati i u otkrivanju političke pozadine ovog stradanja, i odgovornosti u tome država i stalnih članica Savjeta sigurnosti, posebno Velike Britanije, Francuske i Rusije. Nije li indikativno da su se na čelu UNPROFOR-a smjenjivali Kanađani, Francuzi i Britanci i da su Šveđanin i jedan Francuz (KOT) koji su željeli pošteno da odrade svoj posao bili brzo smijenjeni. Neophodno je istražiti sadržaj uputstva koje su dobijali njihovi vojnici poslati u Bosnu i Hercegovinu. Objavljena sjećanja nekih francuskih vojnika stacioniranih u Krajini (Ćoralići) i nedavno otkrivene namjerne nepreciznosti u Uputstvu britanskim vojnicima i nenaklonjenosti holandskih vojnika prema srebreničkom stanovništvu, potvrdilo je političku pozadinu kampanje kršćanske Evrope prema muslimanima općenito, a posebno, planiranog i programiranog animoziteta evropskih i kanadskih vojnika, da o ruskim, i ne govorimo, prema muslimanskom stanovništvu u BiH, što se završilo genocidom srebreničkih muslimana. Prema mojim rezultatima istraživanja, Srebreničani su nastradali samo zbog toga što su muslimani – ne samo od strane Srba, već i uz pomoć vojnika zapadnih zemalja i Ukrajine

u UNPROFOR-u. Ne zaboravimo, prije holandskog, u Srebrenici je bio kanadski bataljon, a u Žepi Ukrajinci. Ostat će upitno – zašto u Srebrenici ili Žepi nije bio stacioniran bataljon iz neke zemlje sa većinskim muslimanskim stanovništvom?

U ovom kontekstu nisu najčistiji ni neki dijelovi američke vojske. Poznat je slučaj, da su mimo propisane procedure, američki vojnici 7 Srebreničana koji su danima lutali da izađu iz obruča predali srpskoj policiji i znamo kako su tamo prošli.

(6) Ne bi trebalo dozvoliti da tekući problemi koji su nam nametnuti za potrebom saniranja tako velike tragedije kao što je Srebrenica, zaboravimo da istražujemo njene korijene, njene uzroke, koji dopiru čak i do civilizacijskih korijena, ne samo naroda na ovim prostorima, već u planetarnim razmjerama. Zato je istraživanje stradanja naroda Srebrenice od planetarnog značaja. Nigdje, kao u ovom slučaju, će se kroz sagledavanje jednog mikrokosmosa otkriti stanje i pojave u makrokosmosu. Samo tako možemo, doprinositi popravljaju postojećeg i pravljenju, novog, boljeg svijeta kako u svom okruženju, tako i planetarno. U uslovima savremenih komunikacija i tehnologije, stradanje Srebrenice nije rezultat samo lokalnih animoziteta, već i **posljedica** planetarnih civilizacijskih razlika i suprotnosti kultura i ideologija – koje se na kraju kao prirodna kataklizma stropoštavaju na male kulturne zajednice. To je po meni osnovna pouka Srebrenice danas.

Srebrenica je, dakle, žrtva stanja duha i perverzne svijesti prije svega onog dijela međunarodne zajednice u čijim se rukama danas nalazi moć upravljanja svijetom. Ali to neopravdava političke vođe.

(7) U Bosni je pao na ispitu čitav birokratizirani međunarodni mehanizam zaštite sloboda i prava čovjeka i građanina. Da bi se on rehabilitirao u očima običnih ljudi za koje je on i uspostavljen, mora se ozbiljno preispitati njegovo dosadašnje ustrojstvo i odgovornost država i političkih vođa, koji ne poštuju međunarodne standarde utvrđene u konvencijama kao i odgovornost pojedinaca na visokim funkcijama u međunarodnim organizacijama. Do sada smo imali samo dvije ostavke (Mazovjecki i Novak). Niko drugi nije smijenjen, a mnogi koji su bili u Bosni unaprijeđeni u svojim zemljama za ono što nisu uradili u Bosni.

(8) Ono o čemu bi trebalo voditi računa u budućim misijama međunarodne zajednice jeste – temeljnije **razgraničenje** između odgovornosti **međunarodne misije kao takve** sa svojom komandom, sa svojim **vođstvom** i **nacionalnim vladama** čiji su vojnici uključeni u misiju, koje se neposredno mi-ješaju u funkciju misije. Eklatantan primjer za to je intervencija holandskog ministra odbrane da se ne upotrebljava **NATOVO zrakoplovstvo** – zbog prijetnje Srba da će se za to osvetiti nad holandskim vojnicima. Postavlja se pitanje – da li vojnici kada odlaze u misiju UN – idu na paradu ili su **turisti** - ili unaprijed znaju da idu u **rizična područja**, jer su oni za tu misiju i adekvatno obučeni i plaćeni. To se ponavlja i u slučaju hapšenja zločinaca. Kažu da je **rizično po vlastite vojnike**. Pa zašto su ih onda uopće poslali u mirovnu misiju, ako nisu spremni da podnose rizike za vlastiti život?

TURSKOJ PUT U EVROPSKU UNIJU IDE PREKO ZAPAD- NOG BALKANA

Ekselencijo Ambasadore, čestitam Vam 75-godišnjicu Republike Turske, takođe i vašim saradnicima i građanima Turske koji su došli da zajedno sa nama obilježe taj datum. Poštovani gospodine dekanе, poštovani profesori, dragi studenti. Ja ću govoriti u formi teza, toliko, da rezervišem za sebe pravo da autorizacijom ovog izlaganja budem zastupljen u Zborniku ukoliko bude izašao sa ovog Naučnog skupa. Ja sam politolog i pravnik i govoriću sa tog aspekta.*)

Predavanje koje smo čuli bilo je naslovljeno „**Moderna Turska i balkanska politika**“. Dakle, riječ je o Turskoj i kao državi i kao društvu. Razumije se onda i politici Turske i kao države i kao društva na Balkanu. Mi smo ovdje čuli veoma iscrpno

*) Izlaganje u formi diskusije na Naučnom skupu posvećenom 75. godišnjici Republike Turske, u organizaciji Ambasade Republike Turske i Fakulteta političkih nauka u Sarajevu, održanom na FPN, 23. oktobra 1998. godine.

i veoma inspirativno izlaganje našeg cijenjenog kolege profesora iz Turske (Ankare) koje se prema onome kako sam razumio odnosilo na vladinu politiku Turske, dakle, na državnu politiku Turske na Balkanu. Imajući u vidu da je ovo izlaganje pripremljeno u povodu i u kontekstu obilježavanja 75-godišnjice Republike Turske, mislim da je i tema i sadržaj izlaganja sasvim primjeren. Ali ovo nama, ljudima koji se bave naukom, a nauka je interdisciplinarna i složena, nije dovoljno, i možda bi ovo trebalo da bude kao neki početak buduće diskusije između naših naučnika sa Sarajevskog univerziteta i Univerziteta u Ankari i da idemo nešto više sa nekim specijaliziranim temama iz različitih naučnih oblasti, prije svega mislim na društvene nauke.

Ovdje sam čuo za pojam „vesternizacije“ Turske. Znači, kad je riječ o vesternizaciji onda ne treba uzeti u obzir samo Evropu, odnosno zapadnu Evropu, kao što je dato u izlaganju profesora, tu dakle i Amerika ima svoje mjesto. Međutim, mi bi ipak trebali kao ljudi koji žive u Evropi da razgovaramo manje o vesternizaciji a više o evropeizaciji, a u tom kontekstu onda i o evropeizaciji Balkana, pa i evropeizaciji same Turske u onom smislu u kojem ona zajedno sa nama, kad je riječ o Bosni i Hercegovini, a i drugim balkanskim zemljama, prije svega, dakle, jesu geografski evropske zemlje i pripadnice evropskog kontinenta. Ovo govorim u kontekstu želje, razumije se i naše i vaše, da sutra budemo članice Evropske unije. Jedne zajednice evropskih zemalja koja prema standardima koji su utvrđeni postaje „nova Evropa“, u onom smislu u kojem bi svi mi trebali biti politički Evropljani, neovisno od toga u kojem se dijelu Evrope nalazimo i kojem narodu pripadamo.

Do sada je Balkan bio na određen način označen kao nešto što jeste Evropa po geografiji, ali nije Evropa po onome što bi se, ili kako se uči o Evropi općenito podrazumijevalo, prije svega, najrazvijeniji dio Evrope, dakle zapadna Evropa. Ja ću ovdje iznijeti jednu svoju hipotezu, možda ću je prilikom autorizacije ovog izlaganja šire obrazložiti, ali ću je sada iznijeti samo u formi hipoteze, a to je da će Turska u Evropsku uniju ući preko zapadnog Balkana, a ne preko Atlantika (NATO Saveza). U suprotnom možda nikada neće ući u EU. Turska je vjerovatno željela da uđe u Evropsku uniju na prečac, zahvaljujući činjenici da je ta država

i članica Atlanskog saveza, međutim neke faze se ne mogu pre-skočiti, a za to je potrebno vrijeme. Čak se mogu usuditi i reći da će možda prije Bosna i Hercegovina ući u Evropsku uniju nego sama Turska. Ja ovdje neću šire obrazlagati, zašto?

Iz izlaganja kolege – profesora sam uočio da se Turska bavila Balkanom samo onda i nekonzistentno kada je dolazila u situaciju da gubi naklonost nekih od zapadnih zemalja. Moje mišljenje je da se Turska mora konzistentno baviti Balkanom, ne samo zbog toga što se ona smatra i geografski-balkanskom zemljom i time evropskom zemljom, nego upravo i između ostalog i iz historijskih razloga. Islam je na Balkan i šire okruženje ušao preko Turske. Osmanlije kada su u svome osvajačkom pohodu došle na ovaj prostor donijeli su, ne samo svoju administraciju već i Islam. U ovom kontekstu mislim da bi bilo jako značajno i važno da Turska na ovom prostoru pored u ekonomiji ima svoje prisustvo još kroz tri dimenzije: Prva je državna dimenzija, uspostavljanje međudržavnih odnosa, dakle, ambasada kao predstavništva države Turske; druga dimenzija koja je bila potpuno zapostavljena jeste da muslimani iz Turske trebaju biti u jakoj vezi sa muslimanima na ovim prostorima. Mi ne smijemo zbog toga što želimo ući u Evropu, odricati se svog identiteta, a to je da smo mi ovdje na ovim prostorima za razliku, razumije se od većeg dijela Evrope pripadnici Islama. Prema tome, kad govorimo o Turskoj i njenim vezama na ovim prostorima pored ovih međudržavnih moraju postojati i te veze među vjerskim zajednicama, institucijama muslimanskim. I treća dimenzija prisustva Turske na ovim prostorima jeste njena briga o svojoj dijaspori. Poslije odlaska Turske sa ovih prostora krajem XIX i početkom XX stoljeća, Turska je potpuno zanemarila svoju dijasporu na ovim prostorima i prepustila je na milost i nemilost domaćim političkim režimima na ovim prostorima. Nisam siguran da Turska nije mogla više učiniti kao država na brizi o svojoj dijaspori. Turska je regionalna sila na Bliskom istoku i na Balkanu. Prema tome, Turska se mora okrenuti i prema svojoj dijaspori na ovim prostorima. Ja ne vidim u tom pogledu nikakvu bitnu aktivnost u proteklm decenijama, ili možda nisam dobro informiran.

Na putu u EU najbitnija je ekonomska prisutnost Turske posebno na zapadnom Balkanu. Turska na ovom prostoru treba

ekonomski dominirati. Tek tada će se Evropa zainteresirati za Tursku i želiti da je stavi pod svoju kontrolu njenim članstvom u EU. Ja ovdje ne vidim veliko prisustvo ni raznih fondacija Turske, bar u Bosni i Hercegovini i u sredinama u kojima bi bili rado prihvaćeni, i niz drugih organizacija koje nisu državne, nego nevladine organizacije. U tom pogledu su ovdje mnogo prisutnije te organizacije iz zapadne Evrope, što smatram da je dobro i da ih treba biti još više. Moderna Turska i njena politika na Balkanu po meni mora biti prisutna u svim domenima, dakle, ne samo državno, nego prije svega privatnim kapitalom-investicijama, kao i razvijenim vezama između samih pripadnika naroda i jedne i druge zemlje.

Na kraju, jedan konkretan prijedlog kojim bi se trebale baviti i naša i turska Vlada, a to je da Bošnjaci koji danas žive u Turskoj ili se preseljavaju u Tursku ne prestanu biti Bošnjaci i državljani Bosne i Hercegovine, a da Turci koji se nastanjuju ili koji su zatečeni u BiH ne prestanu biti Turci i da pripadnici oba naroda u drugoj zemlji imaju priznato dvojno državljanstvo. Da Turci i Bošnjaci i njihovi potomci zadrže državljanstvo zemlje iseljavanja i dobiju državljanstvo zemlje useljavanja. Hvala što ste me saslušali!

ŠEZDESET GODINA KONVENCije O GENOCIDU

U postojećoj definiciji genocida,^{*)} sudsko dokazivanje, postojanja ili nepostojanja krivičnog djela zločina genocida, namjera je temeljni pojam kojim se dokazuje da li je izvršen ili spriječen zločin genocida, a ne samo djelo činjenja zločina ili nečinjenje da se spriječi da se ovo djelo izvrši. Otuda se pokazuje potreba pokretanja teorijske i naučne rasprave kojom će se problematizirati postojeća definicija genocida iz Konvencije o spriječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine.

^{*)} Izlaganje na sesiji obilježavanja „Šezdeset godina Konvencije o genocidu“, održane 26. marta 2008., u organizaciji Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu.

Riječ **genocid** je sama po sebi jasna da ne može biti jasnija u njenom pojmovnom sadržaju kojom se odaje (označava) zločin uništavanja „u cjelini ili djelimično, nacionalne, etničke, rasne ili vjerske grupe“. Po mome mišljenju element **namjere** u definiciji genocida je zastario. Vjerovatno, kada je unesen u definiciju, u tom vremenu, nakon iskustva sa uništavanjem Jevreja i drugih naroda u Hitlerovim koncentracijskim logorima i uopće njihovim progonima i ubijanjima i izvan tih logora, kada Hitler i nije krio svoje namjere, naročito prema Jevrejima da ih uništi kao etničku i vjersku grupu, taj element **namjere** u postojećoj definiciji genocida je bio primjeren. Danas to više nije, ne samo da je zastario, već je postao neupotrebljiv, neučinkovit, kontraproduktivan, nedokaziv.

Upotrebom novih tehnologija u vatrenom naoružanju, atomskom i biološkom oružju, kao i novim komunikacionim tehnologijama, element **namjere** u definiciji genocida, kada se namjera prikriva i postaje prvorazredna, ne samo državna, već i nacionalna tajna, ona postaje objektivno sudski nedokaziva. To je pokazala i Presuda Međunarodnog suda pravde u Hagu u slučaju Bosne i Hercegovine-Jugoslavije (Srbije i Crne Gore). Iz tih razloga smatram da element **namjere** treba izostaviti iz definicije genocida. Umjesto riječi **namjere** treba stajati da su **genocid** „djela činenja i nečinjenja u izvršavanju i spriječavanju uništenja u cjelini ili djelimično, nacionalne, etničke, rasne ili vjerske grupe“.

Prema postojećoj definiciji može se desiti da, u sukobu kakav se skoro desio u Keniji, dođe do potpunog uništenja jednog plemena, a da to ne bude podvedeno pod pojam genocida, jer nema dokaza da je počinitelj genocida negdje u sefu sačuvao pisano izraženu namjeru da će uništiti dotično pleme ili etničku ili vjersku grupu. Baš tako, kako je srpska propaganda uspjela da svoju agresiju na Bosnu i Hercegovinu i genocidno uništavanje Bošnjaka, svjetskoj javnosti predstavi kao građanski rat, međusobno etničko čišćenje i slično, što su velike sile podržavale da bi sa sebe skinule odgovornost za svoj pasivan stav u odbrani BiH od agresije i spriječavanje genocida nad Bošnjacima, na što su ih obavezivale Povelja UN i Konvencija o genocidu.

Po mome mišljenju potrebno je redefiniranje definicije genocida tako što će se težište definicije staviti umjesto na **namjeru**, na samo djelo **činjenja** genocida, kao i na djelo **nečinjenja**, da se spriječi genocid. Savremeno iskustvo s Bosnom i Ruandom, govori da nije bila bitna namjera već samo činjenje genocida, a iskustvo Kosova ide u prilog pokazanoj odgovornosti zemalja Zapada koje su svojom vojnom intervencijom spriječile Srbiju da izvrši genocid nad Albancima Kosova. Ova dva skorašnja iskustva opravdavaju potrebu da se u ovom smislu napravi prijedlog za reviziju današnje definicije genocida.

Danas na ovoj konferenciji i sa našim prijateljima sa kojima smo organizirali prošlogodišnju Konferenciju o genocidu u Srebrenici trebali bi inicirati prijedlog da se u organizaciji Komisije za ljudska prava UN održi jedna Međunarodna konferencija na kojoj bi se razmatralo pitanje nove definicije genocida.

Sljedeće pitanje u vezi s genocidom jeste potreba da otvorimo naučnu raspravu o tome da li se retroaktivno može neka zemlja sumnjiviti ili pozivati na odgovornost za genocid kada zločin genocida nije bio prije 1948. godine kodificiran u međunarodnom pravu kao krivično djelo i koliko se daleko unazad može ići sa takvim zahtjevima a da se ne učini akt zloupotrebe Konvencije o genocidu za dnevne političke potrebe. Zatim, da li se, polazeći od gore navedene definicije genocida, može govoriti o genocidu Polpotovog režima u Kambodži, Staljinovom progonu i smaknuću miliona seljaka koji su se 30-ih godina oduprli kolektivizaciji svojih imanja ili masovnim stradanjima u vrijeme Kineske kulturne revolucije i sl.

Zatim da se raspravi u čemu je teorijska razlika između genocida i holokausta. Nije li holokaust jedna od najužasnijih metoda u izvršenju genocida nad Jevrejima, a ne pojmovna zamjena za genocid, kao i druga pitanja u vezi s tim, da ih sada ne elaboriram. Hvala.

Ako se pođe od javne vlasti kao „znaka prepoznavanja“ za politički individualitet neke zemlje, kaže historičarka srednjovjekovne Bosne Nada Klaić, u Bosni je stvorena politička vlast prije nego kod njenih susjeda, hrvatske i srpske vlasti (Srednjovjekovna Bosna – str. 19.).*)

Bosna je zahvaćena avaro-slavenskim naseljavanjem prije 614 godine. Prostor ranosrednjovjekovne Bosne ispunjavala je „slavenska bezimena masa“ i stavljala se pod vrhovnu avarsku vlast, što bi mogao i biti odgovor na pitanje zašto na bosanskom području nema ni jednog slavenskog plemenskog imena. Ova „masa“ se počela teritorijalno organizirati po većim ili manjim geografskim cjelinama pri čemu su poštivali i neke ranije historijske okvire (Klaić, 22. i 23. i Ivo Bojanovski, Bosna i Hercegovina u antičko doba). Time bi se mogla objasniti i često upotrebljavana sintagma „bosanske zemlje“, koje su pored Bosne, koja je geografski obuhvatala gornji tok rijeke Bosne i njene istočne dijelove, još podrazumijevale Usura, Soli, Donji Kraji, Zapadne Strane, Hum, Podrinje i Primorje.

U doba kada je avarske vlasti davno nestalo, to je bila zakonita podloga na kojoj izrasta bosanska država. I to posve na samostalnoj osnovi, od kraja VIII st. kad su Franci uništili avarsku vlast. Karakter te dvjestogodišnje avarske vlasti je toliko prepoznatljiv da ga je nemoguće zamijeniti s bilo kojim drugim političko-upravnim sistemom na dinarskom prostoru, kojem je pripadala i Bosna (Klaić-28.).

Ako se pođe od ovih pretpostavki, bosanske zemlje počele su svoj samostalni politički razvitak kad i oni Slaveni koji su zaposjeli kasnije hrvatske i srpske zemlje. Ogromna je razlika među njima bila upravo u tome što samostalni bosanski politički razvitak nisu prekidali ni Hrvati ni Srbi, koji su tek potkraj VIII st. osvanuli u Dinarskim planinama (L.Margetić, Konstantin Porfiro-

*) Izlaganje u povodu obilježavanja 820 godina Povelje bosanskog bana Kulina Dubrovnika (1189), u organizaciji Zavičajnog muzeja Visoko, 27. avgusta 2009. godine.

genet i vrijeme dolaska Hrvata. Zbornik Historijskog zavoda JAZU 8., 177, str. 5-100).

Ako je bosanski ban ponekad morao dopustiti da se susjedni vladari prošću Bosnom, pa ako je, šta više, morao ponekad priznati njihovu vlast, takvi „izleti“ su bili prolazni i karakteristični i za druge zemlje toga vremena. Ali ni istočni ni zapadni car ne stižu do bosanskih planina. Susjedni vladari su dolazili i prolazili, a bosanski vladari ostajali boreći se i dalje za samostalnost svoje zemlje (Klaić-28).

Na osnovi dosadašnjih historijskih izvora i istraživanja može se reći da je bitna historijska razlika između Bosne i njenih susjeda u tome što su Hrvatska i Srbija plemenske, a Bosna građanska politička zajednica. Druga bitna razlika jeste što je Bosna od početka svoje egzistencije bila multikonfesionalna, a Srbija i Hrvatska su dominantno pravoslavna, odnosno katolička zemlja, sa permanentnom težnjom, uz podršku međunarodnog faktora, ne libeći se upotrebe i vojne sile, da Bosnu učine potpuno katoličkom ili potpuno pravoslavnom zemljom i političkom zajednicom dominantno samo jednog naroda, pravoslavnih Srba, odnosno katolika Hrvata.

U ovom kontekstu treba posmatrati Bosnu u posljednjih hiljadu godina. Otuda uz današnje podsjećanje na Kulina bana, mimo sadržaja njegove Povelje Dubrovčanima iz 1189. godine, možemo ustvrditi da njegovo vrijeme biva aktuelnim i za vrijeme današnje Bosne. A to je prije svega osporavanje Bosne kao samostalne države i osporavanje bosanskog identiteta njenih stanovnika kao političkog naroda Bosanaca, kao građana, državljana Bosne, kao političke, a ne plemenske nacije, neovisno od njihove vjerske i plemenske pripadnosti. Dakle, mi danas imamo skoro iste probleme sa svojim susjedima koje je imao i ban Kulin u svome vremenu, da dokazujemo neupitnost Bosne kao države i neupitnost Bosanaca kao političke nacije građana i ukorijenjenost njenih stanovnika kao građana, u njenom tlu, ne po osnovi plemenske, već po osnovi civilne, individualne pripadnosti zemlji i državi Bosni. U Kulinovo vrijeme svi stanovnici su bili Bošnjani, ne po plemenskoj pripadnosti, već po imenu svoje zemlje Bosne, a danas se natječu ko će biti veći Bošnjak, Hrvat ili Srbin, a

ne Bosanac, građanin, politička individua, neopterećena svojom vjerskom i plemenskom pripadnošću. Bošnjaci pripadnici sve tri konfesije nikada nisu pripadali nekom posebnom plemenu. To je izum s kraja XIX i početkom XX stoljeća kada su se Bošnjaci katolici kroatizirali, a Bošnjaci pravoslavci srbizirali pod utjecajem katoličke i pravoslavne crkve i velikodržavnih nacionalističkih projekata Hrvata iz Hrvatske i Srba iz Srbije da od Bosne prave veliku Srbiju i veliku Hrvatsku. Svi popisi stanovništva u Osmanskom i Austrougarskom periodu Bosne kao i Kraljevini Jugoslaviji vršeni su ne po plemenskoj i nacionalnoj pripadnosti, već vjerskoj.

Da je Bosna bila neupitna država u Kulinovo doba potvrđuje i savremena teorija države i prava. Termin „država“ upućuje na dvije činjenice: prvo, da stanovništvo koje naseljava neku teritoriju živi pod tako uređenom vlašću koju obezbjeđuje pravni sistem svojom karakterističnom strukturom zakonodavstva, sudova i priznatih normi; i drugo, da vlast uživa široko definirani stupanj nezavisnosti u svom radu.

Riječ „nezavisan“ ovdje ne znači ništa više nego „suveren“: suverena država je ona koja **nije** podložna nekim vrstama kontrole, a njen suverenitet predstavlja ono područje djelovanja u kojem je ona autonomna (HART, Pojam prava-267).

Ako pravno analiziramo sadržaj Kulinove Povelje, u povodu koje smo se danas okupili, doći ćemo do zaključka da je Bosna u njegovo vrijeme bila suverena država, da je Kulin bio suveren zakonodavac, da su funkcionirali sudovi (sjetimo se sudije Gradeše), da su Poveljom normirani odnosi između Bosne i Dubrovnika, da Bosna kao država i njen vladar Kulin kao i izvršna vlast garantira da će se postupati u skladu sa propisanim normama, da norme obavezuju sva službena lica u državi Bosni da ih poštuju. Garantiranje slobode kretanja Bosnom govori o njenoj otvorenosti za sve dobronamjerne ljude.

Zaloga za to je Kulinovo vjerovanje u Boga i sveto jevanđelje.

Ovakvu Povelju mogao je izdati samo vladar koji je suveren u svojoj državi, i samo država, koja je bila nezavisna i suverena u odnosu na bilo koju drugu državu i vlast izvan Bosne.

Kulinovo gospodstvo nad Bosnom bilo je jače nego što u sebi sadrži naslov ban, što proizilazi i iz pisma pape Aleksandra III koji Kulina naziva „Culin, magno bano Bosnie“

O poređenju moći vladara i državnog suvereniteta Kulino-ve Bosne i današnje Bosne i Hercegovine i moći današnje zakonodavne vlasti i šefa države govorit ćemo drugom prilikom.

Na kraju bih predložio da se sa ovog skupa upute tri prijedloga: jedan PS BiH da se, ukoliko nema saglasnosti da 25. novembar bude prihvaćen kao Dan državnosti BiH za sva tri naroda u BiH, da to bude 29. avgust – Dan kada je 1189. godine napisana Povelja Kulina bana Dubrovčanima kojom je neupitno potvrđeno da je Bosna već tada bila država sa svim svojim atributima državnosti. A neki naši historičari ovu Povelju smatraju rodnim listom bosanske državnosti. Drugi prijedlog da se uputi Skupštini Zeničko-dobojskog kantona da Univerzitetu u Zenici da ime bana Kulina, čime će se dostojanstveno i trajno odati priznanje jednom od najpoznatijih vladara u bosanskoj historiji, što će istovremeno danu kada je napisana ova Povelja osigurati trajni nosilac njegovog obilježavanja, jer bi to bio i dan Zeničkog univerziteta. Treći prijedlog treba uputiti Centralnoj banci da se izda novčanica od 500 KM na kojoj će, s obzirom da nema historijskog lika bana Kulina, biti predstavljen faksimil njegove Povelje Dubrovčanima od 29.08.1189. godine. Hvala!

REPUBLIKA SRPSKA KAO BOG JANUS

Republika Srpska^{*)} je kao bog Janus oslikana s dva lica. Jednim je okrenuta prema Srbima, a drugim prema Bošnjacima i Hrvatima. Lice okrenuto prema Srbima u stvarnom životu se pokazuje da je pravo lice. Svetkovina Agonijum posvećena bogu Janusu održavala se devet dana u januaru mjesecu. Kakva podudarnost, ako se zna da je i Republika Srpska ilegalno nastala devetog januara 1992. godine, kojeg slave Srbi, a ne i Bošnjaci i Hrvati. Razlog tome je što se drugo lice Republike Srpske okrenuto prema Bošnjacima i Hrvatima njima ne čini stvarnim već li-cemjernim i zato oni Republiku Srpsku ne doživljavaju kao svoju, jer krsna slava Svetog arhiđakona i prvomučenika Stefana, kome je ta svetkovina posvećena, nije i njihova slava^{*)}.

^{*)} Da napišem ovaj tekst naveo me je način na koji Republika Srpska slavi dan republike kao krsnu slavu, posebno u povodu svoje osamnaestogodišnjice 9. januara 2010. godine. Kao sekularna tvorevina RS se pretvorila u pravoslavnu tvorevinu obilježavajući dan svoga nastanka, dan policije, dan vojske, dan škole i slično, kao dane pojedinih pravoslavnih hrišćanskih svetaca. Zbog toga u obilježavanju tih dana ne učestvuju i građani katolici i muslimani koji plaćanjem poreza u budžet RS i općina participiraju u troškovima obilježavanja tih javnih manifestacija pretvorenih u slavlje građana samo pravoslavne vjere.

^{*)} Da su nastavili sa ovom praksom, neovisno o tome što to nije i praznik Hrvata, Bošnjaka i Ostalih u RS, potvrđuje i ova bilješka objavljena u "Oslobođenju" 20.02.2013. godine, u kojoj piše:

"Organizacioni odbor za proslavu 9. januara – Dana i krsne slave Republike Srpske, Svetog arhiđakona Stefana, konstatovao je jučer da je obilježavanje Dana i krsne slave RS-a organizovano dobro i profesionalno.

Na sjednici, kojom je predsjedavao predsjednik RS-a Milorad Dodik, dogovoreno je da počnu pripreme za obilježavanje Dana i krsne slave RS-a naredne godine, uz određenu dinamiku koju treba da prate svi subjekti uključeni u pripremu i realizaciju manifestacije.

Članovi Organizacionog odbora usvojili su zapisnik sa prve sjednice Odbora i izvještaj o utrošku sredstava za proslavu Dana i krsne slave Republike, saopšteno je iz kabineta predsjednika RS-a".

Povodom 50. godina naučnog i pedagoškog rada Fakulteta političkih nauka, razgovaramo sa jednim od tada najmlađih dekana, prof. dr. Omerom Ibrahimagićem. Prof. Ibrahimagić vodio je Fakultet od 1973. do 1975. godine. Danas tvrdi da je u to vrijeme bilo više demokratije na fakultetu nego danas. Vidno razočaran u podanički mentalitet mlađih kolega, poručuje:

SVAKO VRIJEME NOSI SVOJE BREME ODREĐENIH PROMJENA

Intervju vodila: Nermina Mujagić^{*)}

29.12.2010, Sarajevo

Prof. Ibrahimagiću, kakav je bio društveno-politički kontekst u kojem se Fakultet razvijao kada ste Vi preuzeli funkciju dekana?

Visoka škola političkih nauka je osnovana u jesen 1961. godine. Takve škole su osnovane u Beogradu i Ljubljani, a u Zagrebu je odmah formiran Fakultet u četverogodišnjem trajanju, a ne Visoka škola u trogodišnjem trajanju.

To je bila Visoka škola namijenjena za obrazovanje partijskih kadrova, koji su bili na raznim funkcijama, od sekretara općinskih komiteta, sreskih komiteta, itd. do članova centralnih komiteta i rukovodioca nekih drugih ustanova, koji su radili u nekim važnim ustanovama kao što je na primjer bilo Ministarstvo odbrane i Ministarstvo unutrašnjih poslova ili su radili u nekim

^{*)} Prema prvobitnoj koncepciji ovaj intervju je trebao biti objavljen u monografiji Fakulteta povodom 50. godišnjice njegovog rada (1961.-2011.). Pošto su zbog obimnosti intervjui sa bivšim dekanima izostavljeni od objavljivanja u monografiji, odlučio sam da ovaj intervju uz saglasnost kolegice Mujagić objavim u ovoj knjizi.

drugim organima državne uprave. Kao kadrovska, Visoka škola političkih nauka upisala je tri generacije: prva generacija 1961., druga. generacija 1962., treća 1963. godine, da bi se onda negdje 64./65. Visoka škola političkih nauka transformirala u Fakultet političkih nauka sa dva odsjeka: politološkim i sociološkim.

U kakvim okolnostima preuzimate funkciju dekana?

Bilo je diskusija u partijskom forumu, Izvršnom komitetu CK da nam nije potrebna visokoškolska institucija iz te naučne oblasti. Argument je bio da je bilo dovoljno to što imamo u Beogradu itd. Zastupnik jedne takve teze je bio tadašnji organizacioni sekretar CK Đuričić Blažo, dolazio je ovdje na Visoku školu političkih nauka, vjerovatno i na poziv direktora Škole Joce Marjanovića, koji je imao rezerve prema takvim stavovima nekih odgovornih ljudi u CK-u. Vodila se je diskusija na tu temu u kojoj su učestvovali tadašnji nastavnici na Visokoj školi političkih nauka. Pored Joce Marjanovića, koji je bio direktor i u zvanju višeg predavača, kao viši predavači bili su i Hamdija Pozderac i Nedim Šarac. Asistenti su bili Boro Pištalo i Franc Cengle. Onda su došli za asistente: Jakšić Božo, koji se bavio sociologijom, završio je Filozofski fakultet, Čazim Sadiković, Gajo Sekulić, Šefko Međedović, zatim sam ja došao, 1. aprila, 1963. godine. Poslije mene je došla Fadila Čengiđ, ona je do tada predavala sociologiju u Prvoj gimnaziji u Sarajevu. Zatim je došao Nikola Stojanović, asistent na Privrednom sistemu i tako se počelo okupljati jedno nastavničko jezgro. Tu je bila i Olga Kozomara, Esad Ćimić. Među prvim asistentima su bili i Rasim Muminović, Fuad Muhić, Vojin Simeunović, Risto Tubić, Franjo Kožul, i to je otprilike bila jedna ekipa koja se tih godina okupila na Visokoj školi političkih nauka, kasnije Fakultetu. Marjanović je bio direktor Visoke škole, kasnije je bio dekan Fakulteta kada je VŠ prerasla u Fakultet. VŠ je bila smještena u zgradi sadašnjeg Pedagoškog fakulteta. Tu je bila i velika sala za predavanja, profesorski kabineti i bio je jedan sprat rezerviran za stanovanje studenata sa terena koji su dolazili na VŠ. Zanimljivo bi bilo pogledati, ako je u Arhivi sačuvana matična knjiga, da nije bilo lošeg studenta, svi su uglavnom položili redovno godinu. Sistematski se radilo sa

njima tako da nisu imali ni dovoljno vremena da se bave nekim drugim stvarima, obzirom da su dolazili sa platama na VŠ, plata-ma koje su imali na svojim radnim mjestima, jer su to bili mahom porodični ljudi.

Tamo negdje krajem šezdesetih, početak sedamdesetih, došao je na Fakultet profesor Ljubomir Bakić, koji je bio na Pravnom fakultetu, kasnije na Ekonomskom i predavao je Političku ekonomiju. Joco Marjanović je bio na rukovodećoj funkciji negdje do 71. godine, nakon deset godina rukovođenja VŠ i Fakultetom. Tada je uveden mandat od dvije godine, od 71.-73. godine, dekan je bio prof. dr. Ljubomir Bakić. Međutim, on je bio čovjek od reda i principa koji su za neke ljude izgledali suviše strogi i dolazilo je do nesporazuma od nastavnog osoblja u vezi s tim, tako da su se malo bili poremetili i međuljudski odnosi. Postavljalo se pitanje, kada njemu istekne mandat, ko bi mogao biti izabran za dekana. Stojan Tomić je u to vrijeme bio sekretar Aktiva komunista. Naime, postojao je Aktiv komunista nastavnika, forma okupljanja komunista nastavnika koja nije donosila odluke nego uglavnom bila jedna forma tako da kažem razgovora komunista koji su bili politički odgovorni za stanje na Fakultetu, kao što je to bilo i na drugim fakultetima. Dakle, bili su odgovorni za političko stanje na Fakultetu, za pitanja morala iza kojeg je Partija tada stajala, tj. moralnu podobnost u jednom takvom konceptu rukovođenja. Uglavnom, na tom Aktivu komunista se razgovaralo o takvim pitanjima, ko bi došao za dekana, kako bi se stabilizirala ta situacija koja je bila poremećena s aspekta međuljudskih odnosa itd. I najedanput, kolegica, tada asistentica, Ina Mustafija rekla je da predlaže mene za dekana. Ja sam tada bio u zvanju vanrednog profesora. Prije toga sam, 1968. bio sekretar Univerzitetskog komiteta SK. Vjerovatno je tom prijedlogu doprinio način na koji sam raspetljivao političke odnose stvorene demonstracijama koje su bile 1968. u kojima nisam bio među onim ekstremnim ljudima koji su zahtijevali neku vrstu odmazde nad članovima Partije koji su učestvovali u demonstracijama, nego sam smatrao da treba razgovarati sa njima i u tim razgovorima vidjeti kod svakog člana Partije njegov udio i odgovornost. Tako da je takav moj stav koji je bio za neke preliberalan, za ove koji su bili nešto ortodoksniiji, međutim za neke druge to je bio jedan prihvatljiv politički stav. U situaciji poremećenih međuljudskih odnosa, moje

iskustvo koje sam imao u partijskom rukovođenje na Univerzitetu, procijenili su drugi, može da doprinese da se situacija na Fakultetu stabilizira. Kolegica je dala taj svoj prijedlog bez ikakvih prethodnih konsultacija, drugi su se počeli zgledati, jer možda je bilo i drugačijih razmišljanja o tome, možda i drugih prijedloga koji su već bili pripremljeni u zavisnosti od toga kako su ljudi bili grupisani, prema prioritetima i interesima. Taj stav Aktiva komunističke organizacije je otišao kao prijedlog NNV-u, a kasnije i Savjetu Fakulteta koji je donio konačnu odluku.

Odluka je donesena na Savjetu da ja budem dekan od 1. septembra 1973. godine do 31. avgusta 1975. godine. Moram reći da psihološki nisam bio pripremljen za takav prijedlog, no ja ga nisam odbio. Jer u takvim situacijama, čovjek jednostavno razmišlja o tome da ako je već došao prijedlog iz te sredine od mlađih ljudi koji jednostavno cijene moj rad, za mene bi bilo neprimjereno da ne želim tu funkciju. Imao sam 39 godina, i bio sam jedan od najmlađih dekana na Univerzitetu u Sarajevu. U kojoj mjeri nisam bio psihološki pripremljen sam osjetio kada sam već bio izabran za dekana. Osjetio sam jedan teret na sebi i jednostavno bilo mi je potrebno da provedem jedno izvjesno vrijeme u prirodi, na nekom fizičkom treningu, da jednu tjeskobu u sebi odbacim, da ponovo vratim svoj psiho-fizički dignitet i mir u sebi.

Da li je ta tjeskoba bila uzrokovana međuljudskim odnosima koje ste naslijedili?

To je jednostavno iz mene izbilo, pošto sam po prirodi jako odgovorna osoba, tek sam kasnije, pošto sam imenovan, shvatio u šta ja treba da uđem, koju odgovornost imam. Onda je nastala jedna tjeskoba koju ja nisam mogao objasniti. To je jednostavno jedna unutarinja, psihička tjeskoba koja je poremetila moj unutarnji mir. Ja sam čitao medicinsku literaturu i zaključio da se ta tjeskoba može odstraniti jedino nekim fizičkim naporom, koji će izbaciti tu tjeskobu. Recimo pješaćenjem, i to sam radio. U jesen, 1. septembra 1973. godine, smireno sam prihvatio funkciju znajući šta ona predstavlja,

pripremio program od 50 tačaka, i iznio sam ga na prvoj sjednici NNV-a.

Obrazložio sam program, dobio sam apsolutnu podršku NNV-a. Do tada ljudi nisu naučili da dekan izlazi sa nekim svojim programom. Vjerovatno je svako imao svoj stil i način ulaska na određene funkcije. Ja sam smatrao da bi bilo dobro da uradim jedan takav program da ga približim svim članovima NNV-a, jer sam znao da taj program ne mogu realizirati ukoliko nemam podršku kolega nastavnika i bilo je važno da nekako učinim i njih obaveznim za realizaciju tog programa. To je bio program NNV-a i na osnovu toga se pravio program Savjeta Fakulteta kao organa upravljanja.

Na šta ste najviše ponosni iz tog programa?

Na ovo pitanje bih vam odgovorio na sljedeći način. Imajući u vidu dotadašnji način rukovođenja Fakultetom, koji je po mom mišljenju bio više autoritaran, ja sam, pošto sam doktorirao na samopranavljanju, nastojao, dakle, u praksi na Fakultetu da ideje samoupravljanja oživotvorim. Znao, uvidio sam da nije bila razvijena demokratska atmosfera, da ljudi zaziru od toga da iznesu svoja mišljenja na organima, na NNV-u, da imaju jedan kritičan odnos prema nekim stvarima koje čine ljudi iz rukovodstva Fakulteta, itd. U tom smislu sam razvio atmosferu, da tako kažem, oslobađanja ljudi od nekih stega, da svoja raspoloženja i svoja viđenja odnosa i stanja na Fakultetu mogu slobodno izraziti, izlagati, itd. S druge strane, to je bilo jedno vrijeme 72./73. godina kada je osam profesora napustilo naš Fakultet, koji je tek kompletirao svoju nastavnu bazu. Tako da sam u svoj program unio jednu dinamiku stvaranja i osposobljavanja ljudi u izvršavanju tih obaveza koje ljude verificiraju za nastavno-naučna zvanja. To je bio proces jedne vrste stimuliranja, i oslobađanja od dnevnih obaveza jednog broja asistenata da završe svoje magistarske radove odnosno da završe svoje doktorate, itd., da bi se nekako ta praznina koja je nastala ubrzano popunila.

Ko je napustio Fakultet u tom periodu, i iz kojih razloga?

Olga Kozomara, Ćazim Sadiković, Franjo Kožul i Fuad Muhić su otišli na Pravni fakultet. Vjerovatno je razlog bio vezan za njihovu karijeru, jer su možda shvatili da bi na fakultetima koji su već bili uveliko afirmisani, a koje su ranije završili, a kasnije doktorirali na drugim katedrama (sociologija, itd.) imali više prostora. Recimo, do tada na Pravnom fakultetu nije bila razvijena sociologija. Jedno vrijeme bio je tamo Mladen Caldarević ali on je prešao na Fakultet političkih znanosti u Zagrebu i drugih sociologa oni na Pravnom fakultetu nisu imali. Vlado Sultanović je tada otišao u politiku. Tako da su Olga Kozomara i Franjo Kožul predavali sociologiju, Fuad Muhić je otišao na državno-pravnu katedru, baš kao i Ćazim Sadiković. Na Filozofski fakultet su otišli Esad Ćimić, Vojin Simeunović, Risto Tubić i Rasim Muminović.

Da li su razlozi za njihov odlazak bili političke naravi?

Ne, uopšte nisu bili političke naravi. To su bili više profesionalni razlozi jer Risto Tubić, Rasim Muminović, Simeunović, Ćimić su bili ljudi koji su se vratili na fakultet koji su završili. Po mom mišljenju, to je bila jedna klima u kojoj je vrlo negativnu ulogu imao, a moram to reći, profesor Muhamed Filipović. On je uporno objavljivao tekstove u dnevnim novinama u kojima je osporavao studij sociologije na Fakultetu političkih nauka. Obzirom da je na Filozofskom fakultetu bila katedra za filozofiju i sociologiju (filozofija pod A-četverogodišnji studij i sociologija pod B- trogodišnji, nastavnički studij). On je smatrao da je sociologija na Političkim naukama suvišna, da već postoji jedan studij sociologije i u tom smislu je animirao javnost. Tako da je upravo u tom nekom vremenu došlo do ovog osipanja. Ljudi nisu vjerovali da bi se Fakultet mogao održati. Onda su neki odlazili na Filozofski fakultet, a drugi na Pravni fakultet. Međutim, ja sam sa svojim programom u stvari veoma široko postavio bazu brzog osposobljavanja kadrova, tako da smo mi u mom mandatu potpuno stabilizirali kadrovsku situaciju na Fakultetu političkih nauka.

Moram Vas pitati, spomenuli ste maloprije da ste pokušali demokratizirati Fakultet, uveli ste više demokratske prakse. Da li je bilo pritisa od države, od politike, da li je bilo protivljenja ili ste imali odriješene ruke u svemu tome?

Moram reći da nije bilo uopšte nikakvih pritisa. Znae, mi smo tada izlazili iz jednog perioda administrativnog sistema upravljanja, sovjetski princip rukovođenja od strane jednog čovjeka, što je karakterisala podređenost jedne strukture jednom čovjeku koji se nalazio na vrhu, i činjenica je da su se ljudi formirali u skladu sa jednim takvim poretom, sa jednim takvim sistemom. Tako da je odgovornost prema jednoj osobi na rukovodećem mjestu dugo zadržana u praksi. Međutim, za samoupravljanje je trebalo i hrabrosti. Jednostavno, ljudi su bili, tako da kaem, uplašeni za svoj status, platu, egzistenciju, da bi eventualno nekim svojim suprostavljanjem ili iznošenjem nekog svog prijedloga, primjedbe, mogli dovesti u pitanje svoju poziciju. E, tu sam ja nastojao da razvijem jednu slobod ponašanja ljudi, bez posljedica po njihov status.

Moram reći da smo tada imali više demokratije na NNV -u nego što je danas imate vi, sada na Fakultetu političkih nauka. To moram da kaem jer sam bio prisutan na sjednicama koje su vodili dekani, doduše prije profesora Pejanovića, i za koje sam vidio da postoji jedno veliko ograničenje slobode u davanju mišljenja i iznošenja primjedbi na sve ono što je dekan zamislio da sprovede. Začudio sam se jednom takvom pristupu. Dok sam imao pravo da dolazim na sjednice NNV-a, imao sam jedan kritičan odnos prema takvom stanju u kojoj se našao Fakultet. Ne znam kako, da li to ovisi od ljudi na funkcijama pojedinačno, ali ne vidim ni da se u društvu razvijala jedna demokratska atmosfera. Govorim o jednoj politici potčinjenosti i to od vrlo uglednih profesora, stavu dekana koji nije mogao biti osporen i doveden u pitanje. Jednostavno, čak na jednoj sjednici Odsjeka, na kojoj sam prisustvo-vao, do tada sam još imao pravo prisustvovati, imao sam jedan kritičan stav prema prijedlogu za izbor višeg asistenta u docenta na predmetu iz kojeg sam vidio iz dokumentacije da nema nijednog rada koji se odnosi baš na materiju iz tog predmeta. Rekao sam kako se može neko birati za predmet a da u popisu radova

nema nijednog rada koji bi ga verificirao da bude izabran za docenta na tom predmetu. Onda mi je upravo jedan od prodekana, koji je također bio član tog Odsjeka rekao da prestanem sa miniranjem njihovih zamisli, dogovora u dekanatu, itd. Tako da sam vidio da diskusija neće imati nikakvog uticaja na ljude koji odlučuju o tome. Ne znam kakva je sad situacija u vrijeme mandata dekana Pejanovića, ali sam u vrijeme svog prisustvovanja na sjednicama bio jako zabrinut za mentalni sklop tih mojih mlađih kolega koji su ostali na Fakultetu da budu podređeni u tolikoj mjeri autoritetu dekana da ne mogu iznijeti svoja mišljenja i viđenja stvari.

Ima li nešto iz vašeg mandata na šta ste posebno ponosni, ili zbog čega ste, recimo tužni?

Da li možete nešto izdvojiti što bi bilo vrijedno zabilježiti u našoj Monografiji?

Da vam kažem, možda bi o tome mogli nešto reći ljudi koji su još uvijek na Fakultetu a pamte to moje dekanstvo. Znam da se u vrijeme mog dekanstva počela ostvarivati međunarodna saradnja Fakulteta sa univerzitetima u Poljskoj i Njemačkoj. Imali smo saradnju sa univerzitetima u Manhajmu, Grajsfaldu i Vroclavu. Ponosan sam svojim odnosom prema mlađim ljudima u pogledu omogućavanja njihovog osposobljavanja za zvanja, spriječio sam da se administrativnim putem ne prave ljudima smetnje u njihovom napredovanju. Iznijeću ovdje dva primjera: kolege Boro Gojković i Gajo Sekulić su bili u međuvremenu zbog nekih svojih tekstova objavljenih u tadašnjem časopisu "Lica" isključeni iz SK, a u međuvremenu su odbranili i svoje doktorske disertacije. Dolazile su razne sugestije, ne mogu reći od partijskih foruma, već od nekih naših kolega, koji su bili iz nekih razloga ljubomorni na taj uspjeh ove dvojice kolega. Predlagali su da iskoristim tu činjenicu njihovog isključenja iz SK i da im ne dozvolimo promociju u docente. Ja sam sa jednim gnušanjem odbio takve sugestije i rekao da se ove dvije stvari trebaju razdvojiti, jer ako su partijski kažnjeni to ne znači da ne mogu napredovati u nastavničkim zvanjima. Još dok sam bio samo član Univerzitetskog komiteta SKJ 1966. godine na zahtjev Hamdije

Pozderca, člana CK SK BIH zaduženog za političko i ideološko stanje na Univerzitetu, traženo je od mene da se na jednoj univerzitetskoj konferenciji kritički osvrnem na jedan članak našeg asistenta Fuada Muhića koji je objavio u reviji "Odjek" u kome je kritikovao Savez komunista zbog cenzure. Tom sam prilikom rekao „da je Savez komunista u tolikoj mjeri insistirao na cenzuri, taj njegov tekst ne bi bio ni objavljen“. Na partijskom sastanku koji je tim povodom održan na FPN neki su predlagali njegovo isključenje iz SK, a ja sam rekao tada na tom sastanku da je Fuad mlad član SK i da mu treba dati šansu u SK, a ne isključivati ga iz SK. Što je i usvojeno. Fuad Muhić se kasnije razvio u teoretičara i filozofskog mislioca poznatog širom Jugoslavije. Bio je u više mandata član CK SK BIH i predsjednik njegove Komisije za ideološki rad. Doživio je i raspad Jugoslavije i stvaranje novih politički stranaka i sam je bio na čelu jedne od njih, da bi iznenada umro u svojoj 51. godini života. Ovdje moram reći da i u vrijeme kada sam bio sekretar Univerzitetskog komiteta, da je bilo pokušaja na Filozofskom fakultetu da se sazove Aktiv komunista na kojem bi se razgovaralo o političkoj podobnosti Muhameda Filipovića, koji je godinu dana ranije 1967. godine, zbog svog teksta o *Bosanskom duhu* bio isključen iz SK. I ovaj sastanak je trebao imati za predmet moralnu podobnost Muhameda Filipovića za izbor u vanrednog profesora. Razumije se, kada sam saznao za takva razmišljanja, otišao sam kod tadašnjeg dekana Šamića i sekretara Aktiva profesora Rade Petrovića, i rekao sam im da Partija ne stoji iza takvog stava, da se ovakve stvari trebaju razdvojiti, da SK, kada je isključivao Muhameda Filipovića iz Partije, nije dovodio u pitanje njegovo nastavničko zvanje kao docenta i da ni sada ne treba njegovo zvanje dovoditi u pitanje, ukoliko Muhamed Filipović ima sve reference za izbor u zvanje vanrednog profesora. Moram reći da je moj prijedlog bio uvažen (to je bilo u junu 1968. godine), ali sam već u septembru mjesecu iste godine došao do informacije da je cijeli proces zaustavljen u Rektoratu Univerziteta i da je jednostavno tu pokušano da se ispituje Filipovićevo podobnost. Nazvao sam tadašnjeg rektora Alikalfića, tražio razgovor, da tom razgovoru bude prisutna i prorektorica za naučno-nastavna pitanja S. Mučibabić, da se to raščisti. Bio sam u pravu jer sam uvidio da se i na nivou Univerziteta ima namjera preispitavati Filipovićevo politička podobnost. Rekao sam da je Univerzitetski komitet tijelo koje treba takve stvari preispitati, a ne NNV Univerziteta. Na

univerzitetu je to sve prošlo jer je Muhamed Filipović imao značajne reference iz svoje naučne oblasti i izabran je za vanrednog profesora. To se kasnije 1974. godine, kada sam bio dekan Fakulteta političkih nauka, pojavilo i na ovom Fakultetu. Bilo je ljudi, ali ne iz partijskih foruma, koji su imali namjeru koristiti isključivanje nekoga iz Partije za propitivanje izbora u više zvanje. Moram reći da sam na to ponosan iz prostog razloga što sam već imao iskustva na funkciji sekretara Univerzitetskog komiteta i ne pristajati na tako nešto, da ljudi budu izloženi maltretiranju koje nisu zaslužili. U tom vremenu su ove stvari bile jako važne, u pogledu demokratizacije društva u cjelini, ali istovremeno i bez obzira što su demonstracije 1968. uzdrmale društvo, ipak je bilo ljudi koji su uspjeli i sistem sačuvati, ali i obezbijediti ljudima napredovanje u njihovoj profesiji i time doprinijeti općoj demokratizaciji društva.

Obzirom da živimo u jednom vremenu neizvjesnosti, koja je uzrokovana i reformom obrazovnog sistema, možete li uputiti poruku studentima koji danas studiraju? Šta bi Vi, nakon tolikog vašeg iskustva, poručili studentima?

Od gimnazijskih dana, u toku svog školovanja, a kasnije i kao nastavnik doživio sam nekoliko raznih reformi i jednog općeg podozrenja u pogledu uspjeha tih reformi. I ako hoćete, postavljanje pitanja ovakvih kao što su vaša u pogledu nesigurnosti, jednog stanja nedovoljno definiranog ili jednog stanja koje ne otkriva svjetliju budućnost itd. Sva su ta pitanja bivala postavljana i u vrijeme tih reformi kroz koje sam ja prošao. Jednostavno, svako vrijeme u stvari nosi svoje breme određenih promjena u raznim segmentima društva pa onda i promjena u samom društvu. Mi ne možemo zanemariti činjenicu da smo imali jedan težak rat u Bosni i Hercegovini, težak za sudbinu države i za sudbinu naroda u Bosni i Hercegovini. Teži i od I i II svjetskog rata na tlu BiH. Iz prostog razloga što se u samoj Bosni i Hercegovini, voljom međunarodne zajednice, odigrao jedne vrste mini svjetski rat u kojem su učestvovali svi relevantni svjetski faktori. Bosna i Hercegovina je preturila jednu takvu situaciju preko svoje glave i svi mi zajedno unutar Bosne i Hercegovine. Prema tome, reforme koje se nazivaju bolonjski proces, zatim problem nedostatka radnih

mjesta, zatim problem redefiniranja zvanja koje studenti stiču u ovom bolonjskom procesu u samoj društvenoj praksi, sve su to problemi koje društvo mora proći da bi se izrodilo nešto čemu svi težimo. Moja poruka studentima je ova: da svoje obaveze koje imaju u okviru nastavnog plana i programa savjesno obavljaju i izvršavaju neopterećeni time da li će sutra dobiti posao, neopterećeni time da li će biti osigurana njihova egzistencija poslije ovoga. Jednostavno, oni sada ne trebaju biti time opterećeni. Dovoljno im je opterećenje nastavni plan i program kojeg trebaju da savladaju. A kada dođu u konkretne situacije u pogledu zaposlenja, u pogledu plate, u pogledu nekih daljih svojih profesionalnih opredjeljenja, onda neka tada o tome razmišljaju kao punoljetni članovi i subjekti ovog društva i neka tada učestvuju u njihovom rješavanju, bilo kao birači bilo kao članovi pojedinih partijskih organizacija, omladinskih organizacija, članovi nekih nevladinih organizacija, itd. Ništa ih neće čekati gotovo na stolu već se sami moraju uključiti u te procese i rješavati ih zajedno sa svima drugima u društvu.

ESEJI I OSVRTI

POLITIČKI TERORIZAM U BOSNI

Prvo da kažem nešto o pojmu terorizma i njegovom istraživanju.^{*)} Terorizam je individualna ili grupna kriminalna djelatnost, najčešće motivirana koristoljubljem ili postizanjem određenih političkih ciljeva. Uzroci terorizma su dublji i treba ih primjenom naučne metodologije istraživati. Mi danas u Bosni i Hercegovini nemamo ni jedne naučne institucije koja se bavi ovim istraživanjima. S obzirom na kompleksnost uzroka pojavi terorizma bit će neophodna multidisciplinarna istraživanja. Zato bi najbolje rješenje bilo da se osnuje zaseban naučni institut koji će se baviti istraživanjem terorizma. Ovo bi mogao biti i inicijalni prijedlog sa ovog okruglog stola upućen bosanskim državnim institucijama i međunarodnim organizacijama u BiH koje se bave implementacijom Mirovnog sporazuma za BiH.

Terorizam je i u ranijem sistemu bio inkriminiran u KZ, član 125, kojeg je preuzela Bosna i Hercegovina. Međutim, njegoa inkriminacija je veoma uska i odnosi se na terorizam protiv osnova državnog uređenja i sigurnosti države. S obzirom na ideološki karakter bivšeg sistema zaštićene su bile samo osnove socijalističkog samoupravnog društvenog uređenja i sigurnost SFRJ, u čijem nazivu je bio ugrađen taj vrijednosni sistem.

Težište inkriminacije bilo je na "neprijateljskim" pobudama prema SFRJ - izraženim izazivanjem eksplozije, požara ili preduzimanjem neke druge općeopasne radnje ili akta nasilja kojima može da stvori osjećanje lične nesigurnosti kod građana ili grupe građana. Posebno težak oblik ovog krivičnog djela, za koji je predviđena i mogućnost izricanja smrtne kazne, postojao je ako je djelo imalo za posljedicu smrt nekog lica, ili je izazvalo opasnost za život ljudi, ili je praćeno velikim razaranjima, ili je dovelo do ugrožavanja sigurnosti, ekonomske ili vojne snage zemlje, ili je učinjeno za vrijeme ratnog stanja ili u slučaju neposredne ratne opasnosti, ili u drugim osobito teškim slučajevima. Zbog posebne društvene opasnosti samog pripremanja ovog djela kažnjive su i

^{*)} Esej pročitan na Međunarodnom okruglom stolu „Terorizam danas“, u organizaciji Fakulteta kriminalističkih nauka iz Sarajeva, održanom od 19. do 20. decembra 1998. godine u Tuzli.

pripremne radnje, kao i stvaranje svakog udruženja radi izvršenja ovog djela. (Pravna enciklopedija, Savremena administracija, 1989. Beograd, str. 1691). U 1990. godini u KZ je inkriminiran i međunarodni terorizam.

Poslije iskustva koje je Bosna preživjela u vrijeme dvostruke agresije i spleta različitih političkih interesa u Bosni, kao i izvršenih društvenoekonomskih promjena u državnom uređenju i političkom sistemu, treba bitno redefinirati navedene inkriminacije terorizma. Posebno političkog terorizma. S obzirom na multietničku strukturu stanovništva Bosne i Hercegovine, i da je ona agresijom na Bosnu i Hercegovinu bila bitno ugrožena, domaće i međunarodne snage koje su se usmjerile protiv multietničke Bosne, ni ubuduće neće mirovati i predstavljat će stalnu opasnost za njenu političku, pa time i ekonomsku i socijalnu stabilnost. Cilj im je dokazati nemogućnost postojanja takve multietničke Bosne, a time i ostvarivanje planova za njenu fizičku podjelu i politički nestanak kao nezavisne države. Ne treba zaboraviti da su ti politički programi stari najmanje stopedeset godina, da su praktično, ne znam po koji put, aktuelizirani za vrijeme nedavne agresije i da će i ubuduće, u stoljeću pred nama, također biti aktuelni.

Postojale su i postoje i danas niz tajnih i javnih organizacija koje rade o glavi Bosne i protiv bosanskih ljudi. Tajna teroristička organizacija "Crna ruka" i srpska nacionalistička organizacija "Mlada Bosna", koja je do nedavno imala i svoj muzej usred Sarajeva, u svome programu su imale prisilno prisajedinjenje Bosne velikoj Srbiji.

Pred kraj XIX i početkom ovog stoljeća tom projektu je smetala Austrougarska, pa je terorističkim aktom u Sarajevu 1914. uklonjen austrijski prijestolonasljednik Franc Ferdinand, od strane srpskih terorista "Mlade Bosne". Za ostvarenje nešto mlađeg projekta velike Hrvatske zasmetao je kralj Aleksandar, pa su ga terorističkim aktom 1934. u Marselju, uklonili hrvatski ustaški teroristi. Da bi velikosrpski i velikohrvatski nacionalisti mogli 1939.godine, ne pitajući Bošnjake, podijeliti Bosnu između sebe, bilo je potrebno ukloniti, u još nedovoljno razjašnjenim okolnostima, njihovog političkog vođu Mehmeda Spahu.

O srpskom četničkom pokretu da i ne govorimo. On, ne samo da se služio terorom, već je svaki put kad mu se pružila prilika vršio i genocid nad bošnjačkim narodom. Na istoj političkoj matrici, s druge strane, teror je činio i hrvatski ustaški pokret izvršivši i genocid nad bosanskim Srbima i zločine nad bosanskim antifašistima 1941-1945.godine.

Nakon nedavne brutalne agresije na Bosnu i Hercegovinu, kojem je trebalo da se provede nova podjela Bosne i Hercegovine prema projektu iz Karađorđeva, ulazimo u period finog suptilnog tkanja terorističke mreže u Bosni. U tome će glavnu izvršnu ulogu imati obavještajne službe država nenaklonjenih integritetu Bosne potpomognutih službama crne internacionale, uz čiju će pomoć biti upotrijebljeni, pored domaćih, najpoznatiji svjetski teroristi, kao što je Handala i dr.

Terorizam je danas, pored onog ideološki čistog, postao industrija koja posluje na principu profita. Teroristi nemaju države i nacije, oni znaju samo za profit i ko plati više. Za to se naša zemlja mora adekvatno pripremiti da bi odgovorila tom izazovu. Bosna će i u narednom periodu biti interesantno terorističko tržište, tim prije što ima širom otvorene i nekontrolirane državne granice i političku podršku od strane njoj ne naklonjenih zemalja. Zato svaka zgrada i spomenik dignuti u zrak i svaki nevino ubijeni građanin izvršeni su s ciljem da se ubije multietnička Bosna. Oni znaju da bez multietničkog bosanskog društva neće biti ni Bosne kao države.

Zato ne treba očekivati brzo smirivanje političkog potresa u Bosni i Hercegovini izazvanog agresijom. Razlog tome je što međunarodna zajednica nije dozvolila da glavni izazivači tog potresa budu vojnički pobijedjeni već ih je proizvela u mirotvorne pregovarače, a domaće izvođače radova promovirala u vrh bosanske političke vlasti. Možda, međunarodna zajednica poznaje šifru, kako će proizvođače političkog terora i izvršioce genocida učiniti kooperativnim demokratima, kao što je nedavno Ljubišu Savića-Mauzera bijeljinskog i brčanskog koljača proizvela za posmatrača izbora u Danskoj. U nešto više od godinu dana u organizaciji OSCE imali smo dva redovna i jedan vanredni krug izbora u Bosni i Hercegovini. U 1998. i 1999. godini očekuje nas još po

jedan izborni krug. Možda će se poslije svih ovih izbora dogoditi još jedno čudo, pored čuda bosanskog otpora, demokratsko čudo legalnog i legitimnog dolaska i silaska sa vlasti u Bosni i Hercegovini, nakon više od pet stotina godina vladavine autokratskih režima u njoj i njenom političkom okruženju.

Nema te policije na svijetu koja se može uspješno suprotstaviti suzbijanju političkog terorizma, ako nema razvijenog demokratskog okruženja i političke podrške. Nije dovoljno to okruženje postići samo u Bosni, već i u njenom susjedstvu. U tom smislu, postaje prioritetno za suzbijanje političkog terorizma u Bosni funkcioniranje demokratski izabrane vlasti na cijelom području Bosne i Hercegovine i na svim njenim nivoima. Tek kada bude vlast normalno funkcionirala: zakonodavna, izvršna i sudska, tek tada će biti moguće sistematski i sistematično se suprotstaviti svakom vidu terorizma, pa time i političkom terorizmu. U tom smislu sa ovog okruglog stola treba pred međunarodnu zajednicu i državne institucije Bosne i Hercegovine postaviti zahtjev da se pri Ministarstvu za civilne poslove i komunikacije Vijeća ministara BiH osnuje jedinstvena državna obavještajna služba, jedinstvena policijska kontrola prelazaka državne granice i zaštite državnih institucija i diplomatskih predstavništava u Bosni i Hercegovini. Prema Ustavu Bosne i Hercegovine te poslove ne mogu obavljati entitetske i kantonalne policije i službe.

U tom pogledu je danas situacija katastrofalna. Politička vlast na nivou države, jedva da se može takvom nazvati. U Republici Srpskoj vlast je podijeljena između Pala i Banjaluke i samo se čeka prilika kad će jedna drugu sebi potčiniti. U Federaciji bošnjačka i hrvatska komponenta vlasti su na nivou Federacije razroke, a na terenu kantona i općina svaka se drži onoga što je u ratu stekla. Saradnja političkih vlasti, pa time i izvršnih i sudskih, između entiteta pokušava se uzdići maltene na nivo kao da se radi o dvjema suverenim državama, a ne o saradnji između dva entiteta u istoj državi, koja jedina ima međunarodni subjektivitet. Nije čudo da u takvim političkim uslovima teroristi svake fele kolo vode.

Ono što može da zabrinjava u današnjem političkom trenutku Bosne i Hercegovine i što može ohrabriti terorizam jeste

odsustvo političke volje kod političkih rukovodstava da Mirovnim sporazumom dogovoreno i potpisano ne provode u život. Naime, da bi se održali na vlasti političari još ne odustaju od svojih projekata koji su ih uveli u rat, genocid i opće rušilačko stanje kakvo se može porediti sa najbarbarskijim postupcima poznatim u predcivilizacijskom periodu ljudske historije. Zbog svojih sebičnih interesa i mitskih projekata u stanju su vlastiti narod dovesti na ivicu ponora i biološkog opstanka, što objektivno promovira terorizam kao metod.

Političko stanje ocrtano u ovom izlaganju, moglo bi izgledati bezizlazno. Međutim, izlaz ipak postoji. On se nazire u otvorenosti bosanskog društva i iznošenju na brisani prostor svih političkih opcija, koje će uz osiguranje demokratske procedure, nalaziti svoju političku potvrdu, ili će biti poražene. Uz konstruktivnu pomoć međunarodne zajednice, Bosna će jedino tako moći opstati kao država svih njenih građana-državljana i postati zdravo društvo.

Naši susjedi u okruženju moraju se naviknuti da je Bosna danas politički definiran i međunarodno priznat suvereni državni teritorij, čime je prestala biti njihovo slobodno lovište. Tu činjenicu garantira međunarodna zajednica i Bosni su otvoreni svi danas poznati vojni, politički i ekonomski integracioni procesi u Evropi i svijetu. Bosanski Srbi, Bosanski Hrvati i Bošnjaci, građani su i državljani Bosne i pod njenom su državnom zaštitom. Oni treba da prestanu biti topovsko meso, kao što su bili u vrijeme osmanske i austrougarske carevine u njihovim imperijalnim planovima, ali i topovsko meso za ostvarivanje mitskih projekata velike Srbije i velike Hrvatske.

Terorizmu u Bosni suziti će se prostor, ako Bosanci, bez obzira na svoju etnokulturnu i konfesionalnu pripadnost budu okrenuti punim licem prema Bosni kao svojoj domovini, i da u njoj ostvaruju svoje državno pravo kao njeni građani i državljani, a ne da gledaju preko tarabe u susjedne države, jer one nisu i njihove domovine. Očuvanje svoga duhovnog i intelektualnog identiteta, ne bi trebalo da dovodi u pitanje teritorijalni integritet Bosne, do zatvaranja u uska nacionalna geta i nacionalne političke homogenizacije, koja bi u Bosanskom Srbiju, Bosanskom

Hrvatu i Bošnjaku pobrisala subjektivitet političkog građanina, kojim se ne postaje samo građaninom Bosne već građaninom Evrope i svijeta.

Da zaključim: U Bosni će politički terorizam danas i sutra biti u upravnoj srazmjeri sa političkom stabilnošću Bosne i Hercegovine i demokratskoj razvijenosti njenih institucija. Što bude manje političke stabilnosti i demokratije, postojat će veće pretpostavke za različite manifestacije političkog terorizma i obrnuto. Zato znamo šta nam je činiti da bi ga preduprijedili, prije nego što nastane.

KNJIGA MALOG OBIMA, VELIKOG SADRŽAJA

Ćazim Sadiković ovom svojom knjigom^{*)} napravio je ozbiljan kritički prikaz stanja ljudskih prava danas u Bosni i Hercegovini, u jednoj evropskoj zemlji, dva sata udaljenoj od blještavih evropskih metropola, koje su dozvolile na kraju dvdesetog stoljeća da se pred TV kamerama izvrši masovni zločin nad gorlukim bošnjačkim narodom, koji je pored više od 200 hiljada žrtava, morao još da podnese silovanje svojih majki i kćeri, da ima na destetine hiljada teških invalidnih lica, da stotine hiljada bude raseljeno, da hiljade sela i naselja bude spaljeno i uništeno, da bude srušeno i spaljeno više stotina spomenika njihove kulture, vjerskih objekata, s namjerom da se uništi, ne samo narod već i da se zauvijek zatre historijska memorija o postojanju naroda na ovom tlu.

Ako se samo navedu naslovi i podnaslovi iz sadržaja ove knjige, koja nije velika po obimu (111 str.), ali je velika po svom sadržaju, može se vidjeti, širina i dubina obuhvata, nezaštićenih ljudskih prava, čija je bitna karakteristika njihovo masivno kršenje. Ova sintagma "masivno kršenje" je autorova, kojom se želi

^{*)} Osvrt na knjigu „Ljudska prava bez zaštite“, autora prof. dr. Ćazima Sadiković, izd. Bosanska knjiga, Sarajevo, 1998. godine, „Oslobođenje“, 17.01.1999. godine.

pokazati da skoro nema riječi u našem jeziku kojom bi se mogao iskazati obim i veličina tog kršenja. Autor je posebno pažnju posvetio uzroku masivnih kršenja ljudskih prava, genocidu kao metodi, nezaštićenim vjerskim pravima kao ljudskim pravima, ističući odlučan zahtjev da se izvrši restitucija ljudskih prava, ali prije svega kroz regeneraciju društva jačanjem njegove univerzalnosti, u kome će proces mondijalizacije u sebi sadržavati više humanizma, i u kome će se međunarodna zajednica više prepoznavati sa jednim licem, tretirajući jednako vrijednost ljudskih prava na svakoj tački planete, a ne pokazivati dva lica, zavisno od svojih globalnih interesa.

Ako se izuzmu prikazi i komentari ženevskih i haških konvencija i predgovori nekim zbornicima, UN i evropskih konvencija, mi u Bosni i Hercegovini do danas nismo imali ozbiljniju knjigu koja bi se bavila ostvarivanjem konvencija na bosanskom tlu. Agresija na Bosnu i Hercegovinu i izvršen genocid nad Bošnjacima, snažan su motiv da se naša društvena nauka ozbiljnije i sistematičnije počne baviti ostvarivanjem ljudskih prava. Tome će sigurno pripomoći i Pravni centar Fonda otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, koji je i jedan od suizdavača ovog značajnog djela.

POLITIČKO-PRAVNI ASPEKTI RAZVITKA BOSNE I HERCEGOVINE*)

Kao državno-pravni i politički entitet, historijski, Bosna i Hercegovina egzistira preko hiljadu godina. Prvih petsto godina u državno-pravnim oblicima banovine i kraljevstva u srednjem vijeku, a kada je došla pod suverenitet Osmanlija 1463. godine, Bosna je izgubila svoju državnost, ali je nastavila svoju teritorijalno-političku egzistenciju, prvo u obliku sandžaka, potom ejaleta, odnosno jedne od osmanskih provincija kojom je upravljao sultanov namjesnik.

*) Esej pročitan na Međunarodnom naučnom simpoziju „Uloga nauke/ znanosti i visokog obrazovanja u razvitku Bosne i Hercegovine“, održanom 18. i 19. maja 2000. godine na Univerzitetu u Sarajevu.

Nakon 415. godina Osmanske uprave, odlukom Berlinskog kongresa 1878. godine, Bosna i Hercegovina dolazi pod upravu Austro-Ugarske do 1918., kada je BiH, voljom svojih političkih predstavnika ušla u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevine Jugoslavije u granicama s kojim je bila pod Austro-Ugarskom upravom. Bosna i Hercegovina je 1943. godine voljom autentičnih političkih predstavnika sva tri njena naroda nakon 480 godina obnovila svoju državnost i kao jedna od šest federalnih jedinica odlukom svoga političkog narodnog predstavništva bila u federativnoj Jugoslaviji, do njenog raspada, nakon kojeg je Bosna i Hercegovina dobila međunarodnopravno priznanje 6. aprila 1992. godine od strane tadašnje Evropske zajednice i drugih relevantnih zemalja i primljena je u OUN.

U vrijeme agresije 1992 - 1995. Bosna i Hercegovina uspjela je uz pomoć međunarodne zajednice sačuvati svoj teritorijalni integritet i suverenitet u granicama u kojima je međunarodnopravno priznata kao Republika Bosna i Hercegovina. Dejtonskim sporazumom potpisanim u Parizu 14. decembra 1995. godine, Republika BiH je pod nazivom "Bosna i Hercegovina" nastavila svoje postojanje kao suverena država i zadržala svoje članstvo u OUN i drugim međunarodnim organizacijama, kao punopravni subjekt međunarodnog prava.

Prema svome Ustavu, koji je sastavni dio (Aneks 4) Dejtonskog sporazuma, Bosna i Hercegovina je specifična prosta država decentralizirana na dva multietnička entiteta: Federaciju BiH i Republiku Srpsku, koji imaju široke ovlasti, ali koji nemaju državnih atributa, već imaju attribute teritorijalno-političkih entiteta sa širokom autonomijom. Entiteti su asimetrični. Federacija je organizirana po kantonima, koji pored zajedničkih ovlasti sa Federacijom imaju i svoje autonomne ovlasti, Republika Srpska je centralizirani entitet podijeljen na općine koje imaju i političke ovlasti, za razliku od općina u Federaciji koje nemaju političkih, već samo ovlasti lokalne samouprave.

U pogledu državno - pravnog uređenja, perspektiva Bosne i Hercegovine je da se u budućnosti oba entiteta zamijene kantonalnim uređenjem na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine. To će biti i u skladu sa političkom tradicijom BiH, koja je u svom

državnom obliku egzistencije u srednjem vijeku bila podijeljena na oblasti, koja se podjela zadržala za čitavo vrijeme osmanske uprave, koju je zatim preuzela austrougarska uprava, a potom i uprava obiju Jugoslavija. Entiteti su nastali u uslovima rata i predstavljaju neprirodno stanje Bosne i Hercegovine i ostatak su velikodržavnih projekata naših susjeda o podjeli Bosne i Hercegovine.

Važan političko - pravni aspekt u razvitku Bosne i Hercegovine predstavljaju ovlasti BiH kao države i međunarodnog subjekta i njenih državnih institucija.

Pored u Ustavu BiH taksativno nabrojanih ovlasti države BiH (član 3.), u odnosu na entitete, u ovlasti BiH spadaju i ovlasti sadržane u aneksima 5., 6., 7. i 8., koji se odnose na ljudska prava, povratak izbjeglih i raseljenih lica i zaštitu prirodne i kulturne baštine BiH. Pored ovih, u ovlasti države BiH, spadaju i sve stvari kojim se osigurava teritorijalni integritet, suverenitet, politička nezavisnost i međunarodni subjektivitet (član 5a), kao i zajedničke korporacije u oblasti željeznica, energetike, puteva, pošte i telekomunikacija, kao i u drugim ekonomskim oblastima (Aneks 9.).

Iako će uskoro biti navršeno pet godina od Dejtona, država Bosna i Hercegovina sporo ostvaruje ove svoje ovlasti iz razloga što entiteti suviše široko tumače sadržaj svojih ovlasti, a na ruku im ide i u ratu uspostavljena politička infrastruktura, kao posljedica pokušaja podjele BiH po etno - političkim kriterijima, koji se sporo prevazilaze. Tome doprinosi i anemično ponašanje odgovornih ljudi iz međunarodne zajednice, koja je dojučerašnje ratnike sebi izabrala za političke sagovornike, ne ulazeći s njima u odlučnije političke duele. Na taj način se gube već postignuti efekti na provođenju Dejtonskog sporazuma, jer je u najbitnijoj tački tog sporazuma, a to je povratak izbjeglih i raseljenih lica, najmanje urađeno. A upravo izbjegla i raseljena lica čine političku i izbornu bazu političkih ekstremista na svim nivoima vlasti u BiH.

Šta je razlog zbog čega ne funkcioniraju državne institucije Bosne i Hercegovine. Prvo, što se redukcionistički tumače državne ovlasti, a time i mogućnost organiziranja odgovarajućih

institucija na nivou države koje trebaju da vrše te ovlasti i, drugo, zbog načina na koji se državne institucije konstituiraju. Članove Predsjedništva BiH ne biraju svi birači u BiH, već po entitetima, kao i poslanike u Predstavničkom domu i Domu naroda. Time se uskraćuje znatnom broju birača njihovo aktivno i pasivno biračko pravo zagarantirano Evropskom konvencijom o slobodama i pravima i njenim protokolima. To nameće potrebu da se čl. 4. i 5. Ustava BiH usklade sa tom Konvencijom, koja je ne samo sastavni dio Ustava BiH, već je samim tim ustavom nominirana iznad svakog domaćeg zakona, ukoliko je s njom u suprotnosti. Bez toga, učestali izbori sami po sebi neće doprinijeti bitnoj promjeni političkih prilika, niti će bitno ubrzati implementaciju Dejtonskog sporazuma u BiH.

Treba učiniti ozbiljne političke pomake, i uz pomoć međunarodne zajednice, da se u BiH uspostave najviše državne funkcije: inokosni predsjednik države, predsjednik državnog parlamenta i predsjednik vlade, koji će biti odgovorni svim građanima različitih etnikuma, vjera i kultura, kao u većini parlamentarnih demokratija čiji mandat će trajati 4 godine, umjesto što se rotiraju svakih 8 mjeseci. S tim da ih upražnjavaju političari iz sva tri naroda naizmjenično. Zatim da se odluke ne donose konsenzusom, izuzev u Domu naroda, radi osiguranja zaštite vitalnog nacionalnog interesa. U svim drugim slučajevima odlučivanja mogućnost zaštite vitalnog interesa treba tražiti putem Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. Na taj način će se politički sistem učiniti dinamičnijim, izvršna vlast odgovornijom i efikasnijom, a ustavno sudstvo staviti aktivnije u funkciju zaštite ustavnog poretka i time izbjeći političko blokiranje u procesu odlučivanja, a Ustavnom sudu dati da arbitrira.

Sljedeći važan političko-pravni aspekt razvitka BiH je njen međunarodni položaj.

Pored dobrih međususjedskih odnosa, saradnje u mediteranu, BiH treba da bude otvorena i osposobljena za uključivanje u evropske političke i ekonomske integracije kao i u evroatlanski sigurnosni sistem. Prethodno BiH treba sama, da uklanjanjem ratnih posljedica, podjela i nepovjerenja, učini više na unutrašnjoj političkoj, ekonomskoj i vojnosigurnosnoj integraciji - da bi kao država bila u mogućnosti da sa puno odgovornosti ulazi u

regionalne i evropske integracione procese. U tom smislu, s obzirom na njenu etničku strukturu, evropske institucije, trebalo bi povratno pozitivno da djeluju na potpuniju unutrašnju političku, ekonomsku, vojnosigurnosnu i kulturno - obrazovnu integraciju, a time doprinesu izgradnji međusobnog povjerenja naroda različitih vjera i kultura.

Kao neposredni zadaci ostaju i dalje osposobljavanje BiH za ulazak u Vijeće Evrope, a potom dugoročne pripreme za uključivanje u Evropsku Uniju i u NATO savez, kroz Partnerstvo za mir i Pakt za stabilnost jugoistočne Evrope. Pri tome se ne smije zanemariti saradnja, posebno sa SAD i zemljama bliskog i srednjeg istoka sa kojima Bosna i Hercegovina ima tradicionalno dobre odnose.

Na kraju bih rekao nekoliko riječi o mogućnosti i perspektivama BiH kao civilnog društva i pravne države. BiH se nalazi u procesu tranzicije iz ranijeg društveno - ekonomskog i pravnog sistema, koji nije priznavao ekonomske tržišne zakone i pluralizam političkog stranačkog organiziranja i na toj osnovi uspostavljanja demokratske vlasti i transparentnosti njenog funkcioniranja. Posebno su bila depresirana prava i slobode građana - koji su bili izloženi represivnim metodama u ograničavanju slobode javnog iznošenja političkog mišljenja i kritike sistema.

Za uspostavljanje BiH kao civilnog društva, neophodno je uključiti se u evropski sistem edukacije o ljudskim pravima i slobodama, kao i mogućnosti demokratskog organiziranja-putem kojih organizacija će se širiti prostor slobodnog ljudskog djelovanja. Tome treba da doprinesu i bosanski univerziteti uključivanjem u evropski sistem edukacije.

U tom smislu će trebati izgrađivati i bosansko zakonodavstvo čija bi mjera bili evropski standardi u različitim oblastima, kao i Evropska konvencija o osnovnim slobodama i pravima, koja danas u Evropi ima skoro snagu Ustava Evrope, bar kad je riječ o zaštiti ljudskih prava, po kojoj radi Vijeće Evrope, a svoje presude donosi i Evropski sud za ljudska prava.

U tom smislu, smatram da mi u BiH treba da osiguramo sudsku zaštitu za sva ona prava i slobode koje su sadržane

u Katalogu prava, pobrojanih u čl. 2. Ustava BiH, na najvišem nivou, a to će zahtijevati uspostavljanje Vrhovnog suda BiH. Građani BiH moraju biti jednako zaštićeni u svim onim pravima koja su navedena u Ustavu, a to je nemoguće bez redovne sudske instance na nivou države - kojom će se osigurati jednaka mjera tih prava za sve građane. To je minimum da bi se jedna država mogla nazvati pravnom državom.

TRI TEZE

Ja bih u tri teze kratko iznio sadržaj mog budućeg priloga ukoliko budete imali namjeru da objavljujete materijale sa ovog Okruglog stola.*)

Prva teza, cilj agresije na Bosnu i Hercegovinu bio je uništavanje države Bosne i Hercegovine, njene državnosti, s njenom podjelom, etničkom podjelom koja je trebala da se izvrši između dva velikodržavna projekta i, razumije se, biološkim uništavanjem Bošnjaka koji su predstavljali ozbiljnu smetnju izvođenju tog projekta. Posljedice toga jesu stvaranje jednog neprirodnog društvenog stanja u Bosni i Hercegovini, koje se ovom Odlukom o konstitutivnosti vraća, nastoji vratiti u svoje pređašnje stanje, u nešto što je prirodno za Bosnu i Hercegovinu.

Ja vidim provođenje ove odluke o konstitutivnosti na dva nivoa. Jedan je na nivou entiteta a drugi je na nivou države Bosne i Hercegovine. Ja se ne slažem sa gospodinom Berijem, koji izražava sumnju na ideju kolege Komšića za potrebu promjene u strukturi i sadržaju Ustava Bosne i Hercegovine. Jer, ako ne budemo izvršili promjene u Ustavu Bosne i Hercegovine u normativnom dijelu - ovdje prije svega mislim na član 4. i 5. onda ćemo, ustvari, polovično obaviti posao u provođenju ove odluke. To je moja druga teza.

*) Osvrt u formi diskusije na Okruglom stolu: „Provođenje Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o konstitutivnosti naroda i građana u BiH“, održanom 17.10.2000. godine u Sarajevu.

I, po meni, treća teza je da ukoliko se ne promijeni član 4. i 5. Ustava Bosne i Hercegovine mi ne bismo trebali donositi Izborni zakon i donošenje tog zakona treba usloviti promjenom člana 4. i 5. Ustava. Jer, konstitutivnost znači jednaka prava naroda i građana, a Izborni zakon znači garantovati građanima Bosne i Hercegovine jednako aktivno i pasivno biračko pravo. To je fundament Izbornog zakona. To je fundament Evropske konvencije o pravima i slobodama građana kad je riječ o političkim pravima i slobodama građana. Ako se ovaj član 4. i 5. Ustava ne promijeni, onda se ne može donijeti ni zakon, jer ćemo imati konstitutivnost u entitetima, a nećemo imati konstitutivnost u državi Bosni i Hercegovini. I to će biti osnovna greška koja neće dovesti do onoga do čega je trebalo da se dovede sa odlukom o konstitutivnosti. Jer, Odluka o konstitutivnosti, odmah da kažem, ne dira u Ustav. Ona pravno obavezuje entitete, ali politički i pravno, zapravo, politički obavezuje poslanike Parlamenta Bosne i Hercegovine i politički obavezuje Visokog predstavnika da stvari vraća u jedno ustavno stanje koje je saržano u preambuli Ustava i koje je saržano u članu 9. tačka 3. Ustava.

Ja bih samo za učesnike koji, se ne bave ovom materijom pokazao prvu stranicu na kojoj piše Ustav, ispod toga je Preambula, dalje je normativni dio. Prema tome, Preambula je sastavni dio Ustava, a u njoj piše da su tri naroda konstitutivna i da su ovaj Ustav donijeli građani i tri konstitutivna naroda i ostali. U krajnjoj liniji pola i pola. Prema tome, Bosna je dakle i višenacionalna zajednica i istovremeno građanska država. U članu 9. tačka 3. kaže: "Dužnosnici imenovani na položaje u institucijama Bosne i Hercegovine će predstavljati narode Bosne i Hercegovine". Zato je potrebno mijenjati član 4. i 5. jer oni predstavljaju samo dijelove naroda iz entiteta, a ne cijelih naroda na području Bosne i Hercegovine.

USTAVNO PRAVO IZBJEGLIH I RASELJENIH LICA NA VRAĆANJE PRIVATNE IMOVINE

Problemi koji danas postoje u pogledu zaštite privatne imovine*) i mogućnosti izbjeglih i raseljenih lica da povrate svoju privatnu imovinu posljedica su političko-pragmatičkog pristupa Međunarodne zajednice u reguliranju te materije koju je prepustila entitetima, umjesto da je to pitanje regulirano jedinstvenim državnim imovinskim zakonom, kojim bi se entitetima prepustila samo sprovedbena regulativa pod kontrolom države. Razlog takvom pristupu Visokog predstavnika u BiH je što se u implemen-tiranju Dejtonskog sporazuma, a posebno Aneksa 4. u kome je sadržan Ustav BiH i Aneksa 7. kojim je regulirano pitanje izbjeglih i raseljenih lica, koristio metodom lakšeg puta, izbjegavajući konflikte sa političkim ekstremistima u entitetima, rukovođen političkim pragmatizmom, a ne precizno uređenim ustavno-pravnim normama o tom pitanju u Dejtonskom sporazumu i njegovim aneksima. Tome treba zahvaliti da danas i nakon 5 godina od Dejtona imamo veoma nizak procenat povrata vlasnika na svoju imovinu.

Ovu svoju glavnu hipotezu pokušat ću dokazati sljedećim argumentima.

1. Prema Ustavu BiH iz Dejtona Republika BiH nastaviti će svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država i sa postojećim međunarodno priznatim granicama pod novim nazivom Bosna i Hercegovina, unutar struktuirana u dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Jedino BiH kao država ima međunarodnopravni subjektivitet, entiteti to nisu i ne mogu biti. (Član I-1. i 3.)

2. Kada je riječ o prometu roba, kapitala i lica uređeno je da „**Bosna i Hercegovina** i entiteti neće ometati punu slobodu kretanja lica, roba, usluga i kapitala kroz Bosnu i Hercegovinu“ (Član I-4.). Mi danas nemamo propisa na nivou države

*) Esej pročitan na Okruglom stolu i Javnoj tribini, održanim 22. i 23. decembra 2000. godine u Brčkom.

niti državne institucionalne mehanizme kojim bi se osigurala ova obaveza države BiH, ako izuzmemo zakon o registarskim tablicama na automobilima i zakon o jedinstvenom pasošu, koje je nametnuo Visoki predstavnik. Sve ostalo je Visoki predstavnik dozvolio da reguliraju entiteti (lične karte, vozačke dozvole, promet roba, usluga i kapitala).

3. Državljanima BiH mogu imati državljanstvo druge države, pod uslovom da postoji bilateralni ugovor odobren od strane parlamentarne skupštine u skladu sa [članom IV-4. d)], između BiH i druge zemlje [članom I- 7. d)]. Visoki predstavnik nametnuo je državni zakon o državljanstvu, entiteti još nisu donijeli svoje zakone o državljanstvu, a nisu potpisani ugovori sa susjednim državama o državljanstvu, iako je veliki broj građana BiH jednostranom odlukom susjednih država dobio državljanstvo tih susjednih država (npr. Hrvatska) i na taj način uživa privilegije dvojnog državljanstva, diskriminirajući po nacionalnom kriteriju pripadnike druga dva naroda koji žive na njenoj teritoriji ne dajući im svoje državljanstvo.

4. Bosna i Hercegovina i oba entiteta će osigurati najveći nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. (Član II-1.) Prava i slobode određene u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u njenim protokolima će se direktno primjenjivati u Bosni i Hercegovini. Oni će imati prioritet nad svakim drugim zakonom (član II-2.). Sva lica unutar teritorije Bosne i Hercegovine će uživati ljudska prava i slobode na koje je ukazano u paragrafu 2. u gornjem tekstu, oni uključuju: a) pravo na život; b) pravo da ne budu podvrgnuti torturi, ili nehumanom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni; c) pravo da ne bude podvrgnut ropstvu, ili poniznosti, ili obavljanju prisilnog ili obaveznog rada; d) pravo na slobodu i sigurnost lica; e) pravo na fer saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom; f) pravo na privatan i porodični život, dom i prepisku; g) slobodu misli, savjesti i vjere; h) slobodu izražavanja; i) slobodu mirnog okupljanja, slobodu udruživanja s drugima; j) pravo na ženidbu i osnivanje porodice; k) pravo na imovinu; l) pravo na obrazovanje; m) pravo na slobodu kretanja i prebivališta (Član II – 3.)

Ustavom je uređeno da će uživanje navedenih prava i sloboda, kao i onih u Aneksu I na Ustav BiH biti osigurano. Čime su osigurani? Šta je od ovih prava i sloboda regulirano i zaštićeno državnim zakonom, iako je Bosna i Hercegovina u Ustavu navedena, pored entiteta, da je garant ovih prava i sloboda. Nijedno od navedenih prava i sloboda nije regulirano državnim zakonom. Bosna i Hercegovina nema svoga krivičnog zakona, nema zakona o krivičnom postupku, nema građanskog zakona, nema zakona o građanskom postupku, nema zakona o porodičnom pravu i nasljeđivanju, nema zakona o privrednim i trgovačkim društvima, nema zakona o obligacijama, nema zakona o bankama, nema zakona o obrazovanju, nema zakona o upravnom postupku i upravnom sporu i drugih zakona neophodnih da se na nivou države zaštite slobode i prava građana. Nedavno je Visoki predstavnik nametnuo svoje zakone o Državnom sudu BiH i Ombudsmenu BiH. Nema zakona o tužilaštvu i državnom pravobranilaštvu. Da slučajno ne postoji Dom za ljudska prava i da Evropska konvencija o zaštiti osnovnih sloboda i ljudskih prava samim Ustavom nisu uspostavljeni, BiH kao država ne bi imala nijedan instrument za bilo kakvu zaštitu ljudskih prava. A sve zbog toga što je Međunarodna zajednica oličena u BiH kroz OHR, politički-pragmatički pogrešno tumačila Ustav BiH i skoro svu zakonsku i institucionalnu regulativu prepustila entitetima, jer su tako tražili nacionalni ekstremisti koji su od entiteta pravili države, na račun državnosti i suverenosti države Bosne i Hercegovine. Danas je i sama Međunarodna zajednica i njen Visoki predstavnik u BiH došla do zida, do kojeg su je satjerali nacionalni ekstremisti i nalazi se u iskušenju ili će taj zid preskočiti i na taj način spasiti svoj obraz u BiH ili će priznati svoj poraz pred srpskim separatistima koji od entiteta prave nezavisnu i suverenu državu.

5. Sva lica u Bosni i Hercegovini bit će slobodna od diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno i društveno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, vlasništvom, rođenjem ili drugi status (član II – 4.). Kakva ironija. Širom BiH je u tolikoj mjeri prisutna diskriminacija, naročito po nacionalnoj i vjerskoj osnovi, da se može uporediti samo sa pretpolitičkim i neciviliziranim društvima poznatim u historiji. Primjera je toliko da ne mogu

stati ni na kakav papir, ma koliko prostran bio i to u vrijeme najveće koncentracije svjetske i evropske prisutnosti raznih društava i organizacija najvišeg ranga koja se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda. Od OUN, preko raznih nevladinih organizacija, do predstavništva Vijeća Evrope i OSCE-a. Ima se utisak da što je više tih organizacija prisutno, da je više nezaštićenih ljudi u BiH. Zato što BiH nije uspostavljena kao država u skladu sa Ustavom BiH, jer je politika međunarodne zajednice išla linijom manjeg otpora, što je dovelo do enormne moći nacionalističkih vlasti u entitetima, na račun uspostavljanja mehanizama državne vlasti sa subordinacijom izvršne i sudske vlasti države u domenima ustavnih prava i odgovornosti države i supremacijom zakonodavne vlasti države nad entitetima i političkom kontrolom države nad entitetskim oligarhijama. A zato postoji ustavni osnov: „Bosna i Hercegovina i svi sudovi, agencije, vladini organi i instrumenti kojim entiteti upravljaju ili unutar entiteta će primijeniti i pridržavati se ljudskih prava i osnovnih sloboda navedenih u paragrafu 2“ (Član II Ustava BiH). Ali uzalud paragraf 2., ako međunarodna zajednica u skladu sa članom III-5a, nije uspostavila državne institucionalne mehanizme koji će se o tome starati.

Propusti Međunarodne zajednice i Visokog predstavnika u podržavanju državne zakonodavne regulative i uspostavljanju državnih mehanizama za zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda i kontrole nad entitetima i njihovim organima, najvidljiviji su u pitanju restitucije imovinskih prava izbjeglih i raseljenih lica. Ovaj propust je vidljiv i bode oči iz dva razloga: prvo, što je pravo privatne svojine općeprihvaćeno pravo zagarantirano svim instrumentima međunarodnog prava i predstavlja osnovu ljudske slobode i demokratskog razvoja društva i, drugo, što je kršenje toga prava u BiH, s obzirom na karakter rata u BiH koji je bio genocidan i općepljačkaški, u takvim razmjerima da je pokrenuo više od 50% predratne bosanske populacije sa njenog ognjišta, što u relativnim brojevima predstavlja više od 2 miliona stanovnika i da je Međunarodna zajednica za saniranje takvog haotičnog stanja morala poduzeti specijalne mjere prinude u vraćanju stanovništva na njihova ognjišta, ravna onim mjerama predviđenim u aneksima I i II koji su se odnosili na vojnu implementaciju sporazuma iz Dejtona. Zašto? Zato što je politički i vojni cilj rata bio nacionalno homogeniziranje teritorija BiH radi njene lakše

podjele među agresorima. Ako je, dakle, upotrijebljena vojna sila da se postigne politički cilj (nacionalna homogenizacija teritorija), trebalo je upotrijebiti ili zaprijetiti vojnom silom i kad je riječ o povratku ljudi na njihovu imovinu. A to znači da vojna sila, kao što je to kasnije učinjeno na Kosovu, osigura ljude i imovinu u mjestu povratka. Međutim, do danas ništa od toga nema i zato imamo danas katastrofalne podatke o povratku prije svega na onim teritorijama koji su za vrijeme rata bili omeđeni paradržavnim tvorevinama Republike Srpske i Hrvatske Republike Herceg Bosne. Što naš narod kaže: „Klin se klinom izbija“, dakle, sila se silom izbija, što je trebalo učiniti i u pogledu povratka stanovništva u njihove zavičaje. Sporadični primjeri vojnog osiguranja od strane IFOR-a i danas SFOR-a, u nekim kritičnim situacijama, pokazala se efikasnom. Umjesto da Međunarodna zajednica i Visoki predstavnik to pozitivno iskustvo proširi na većem prostoru, oni su dozvolili da se izbjegli i raseljeni stanovnici stavljaju u ralje svojih dželata. Kada bi se napravila statistika nevino poginulih i ranjenih povratnika, nimalo ne bi bila na čast Međunarodnoj zajednici i njenim organizacijama koje se staraju o ljudskim pravima, kao što, razumije se, nije ni na čast domaćih vlasti. A kako i imati zaštitu domaćih vlasti kada se u njima, i danas, nakon 5 godina nalaze isti oni koji su vršili progone svojih sugrađana u vremenu od 1991. do 1995. godine, pa i poslije Dejtona, u nekim slučajevima čak i danas to čine podmećući bombe i razne eksplozivne naprave na putevima i u naseljima u kojima se nalaze povratnici.

Nasuprot takvom stanju, nakon 5 godina od Dejtona, da vidimo kakve mogućnosti je davao Ustav BiH i Aneks 7., da se osigura povratak izbjeglih i raseljenih lica na njihovu imovinu i da li su te ustavno-pravne mogućnosti iskorišćene.

U Ustavu Bosne i Hercegovine, u članu II – 5. piše:

(1) Sve izbjeglice i raseljena lica imaju pravo da se slobodno vrate u mjesto svog porijekla, (2) u skladu sa Aneksom 7. imaju pravo: a) da im se vrati imovina koje su bili lišeni za vrijeme neprijateljstava od 1991. i b) da dobiju kompenzaciju za bilo koju imovinu koja im ne može biti vraćena i (3) Sva opredjeljenja ili izjave u vezi sa takvim vlasništvom koje su date pod prisilom su nevažeće i ništave.

Koja prava i obaveze proizilaze iz ovih ustavnih odredaba, ne samo za izbjegla i raseljena lica, već prije svega za organe i organizacije, prije svega države Bosne i Hercegovine, pa onda, razumije se za organe i organizacije entiteta, kantona i općina. Od prava i obaveza koje proizilaze iz ovih ustavnih odredaba nije oslobođena ni Međunarodna zajednica ni njen Visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini.

Kad je riječ o izbjeglim i raseljenim licima, misli se prije svega na izbjegla i raseljena lica države Bosne i Hercegovine, kako one koji se nalaze izbjegli i raseljeni u zemlji, tako i na one koji su izbjegli i raselili se u više od 80 zemalja svijeta. Dakle, radi se o ustavnoj normi države, a ne entiteta. Ova prava izbjeglim i raseljenim daje Ustav države, a ne ustavi entiteta. Entiteti se čak i ne spominju. Dakle, bila je obaveza države da svojim zakonom kompletno i kompleksno regulira pravo izbjeglih i raseljenih lica na cijelom državnom prostoru na jedinstven i jednak način. To proizilazi iz samog Ustava. Ako Ustav BiH garantuje neko pravo svojim građanima, odnosno nekoj interesnoj grupi, u ovom slučaju izbjeglim i raseljenim licima, tada se zakonom moraju predvidjeti mehanizmi kojim će se to pravo moći ostvariti, kao i finansijska sredstva, ali predvidjeti i sankcije za one koji povređuju to pravo izbjeglih i raseljenih lica. Zato nije slučajno što u ovoj materiji i danas imamo nered i haotično stanje. Razumije se da je to trebao da regulira državni parlament a da sprovede državna vlada, a u tome su i entiteti bili nezaobilazni: „Entiteti će obezbijediti sigurnu i zaštićenu sredinu za sve osobe u svojim jurisdikcijama, održavanjem agencija za provođenje građanskog prava koje će funkcionisati u skladu sa međunarodno priznatim standardima uz poštivanje međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda, na koje je ukazano u članu II i poduzimajući druge odgovarajuće mjere“ (Član III- 2.c). Ali entiteti nisu mogli da zamijene državu u njenim pravima i obavezama u pogledu izbjeglih i raseljenih lica. A upravo se to dogodilo uz superviziju Visokog predstavnika, a uz saglasnost upravljačkog odbora za implementaciju Dejtona. Umjesto da se donese jedinstveni zakon o izbjeglim i raseljenim licima, donešeni su entitetski zakoni, koji su uz superviziju Visokog predstavnika međusobno usklađivani, da ne bi nikad bili usklađeni, bez jedinstvenih državnih mehanizama sprovođenja i kontrole, a i sredstava za njihovu realizaciju.

Zato nije čudo što Republika Srpska nije dala ni jedne KM za povratak Bošnjaka i Hrvata u Republiku Srpsku, niti je pomagala, već je odmagala, povratak Srba u FBiH. To su isto činili i hrvatski ekstremisti u Federaciji BiH u odnosu na povratak Bošnjaka i Srba na teritorije koje je u ratu kontrolirao HVO.

Kao što je već rečeno Ustav BiH garantira „pravo na slobodu kretanja i prebivališta“ (Član II – 3. m). Ovo pravo, dakle, podrazumijeva slobodu povratka izbjeglih i raseljenih lica u „mjesto svog porijekla“, ali i šire, pravo da se i ne vrate i da izaberu novo prebivalište. U bh. slučaju, najčešće je to značilo ostati u mjestu u koje su ih silom naselili „gospodari rata“, kreatori etnički „čistih“ prostora iz kojih su prethodno prognani ili pobijeni domicilni stanovnici, čije su kuće i imanja smatrani „ratnim plijenom“ novopridošlica iz druge etničke zajednice. U takvim slučajevima se sasvim drukčije mogla tumačiti odredba Aneksa 7. – član I – 4. koja glasi: „Izbor destinacije će biti na pojedincu ili porodici... Strane se neće miješati u povratnikov izbor destinacije“. Nema sumnje riječ je o jednoj humanoj i demokratskoj odredbi. Ali u bh. slučaju politički i humanistički retrogradnoj, jer je značila legalizaciju i legitimiranje genocida, etničkog čišćenja i otimačine tuđe imovine. Naime, ovom se odredbom široko politički manipuliralo, a i tumačila se suviše široko i pristrasno. Naime, iako se u njoj izričito govori o „izboru destinacije“, dakle, pod njom se nije podrazumijevalo istovremeno prisvajanje tuđe imovine, a ono se u široj javnosti uglavnom podrazumijevalo.

Zbog nepostojanja državnog zakona o izbjeglim i raseljenim licima, zbog nepostojanja državnih mehanizama za povratak izbjeglih i raseljenih lica, zbog nepostojanja krivičnih i imovinskih sankcija za prisvajanje tuđe imovine, nakon 5 godina od Dejtona tek smo došli u početnu fazu realizacije povratka izbjeglih i raseljenih lica, u fazu sankcioniranja tzv. „dvostrukih korisnika“, uz nastojanje da se u nedogled produži korišćenje tuđe imovine onih koji se ne smatraju dvostrukim korisnikom. Zar nije dvostruki korisnik svako ono izbjeglo i raseljeno lice koje se nalazi u tuđoj imovini, odlaskom dobrovoljno ili na silu sa svoje imovine „ali na nacionalno tuđoj teritoriji“.

Međunarodna zajednica i njen Visoki predstavnik učinili su u tom pogledu dvije fundamentalne greške, zbog kojih su se danas zapleli u „političke kućine“ iz kojih ne znaju kako da iziđu. Prvo što su propustili da na nivou države donesu jedinstvene zakone o izbjeglim i raseljenim licima i, drugo, što su nedovoljno jasnu i nepreciznu odredbu o „pravu izbora destinacije“ iz Aneksa 7. član I – 4., vezali za veoma preciznu i jasnu odredbu Aneksa 3. člana IV, koji se odnosi na izbore i time ojačali biračko tijelo nacionalističkih ekstremista. O čemu se radi? U Aneksu 3. član IV, piše: „Svaki građanin Bosne i Hercegovine od 18 godina i stariji čije se ime pojavljuje na popisu stanovništva iz 1991. godine za Bosnu i Hercegovinu, imaće pravo da glasa, u saglasnosti sa izbornim pravilima i propisima. Kao opšte pravilo (podvukao O.I.), očekivaće se da građanin koji više ne živi u opštini u kojoj je živio 1991. glasa lično ili putem glasačkog listića za odsutnog, u toj opštini, pod uvjetom da se utvrdi da se za tu osobu utvrdi da je bila registrovana u toj opštini“. Međutim, kao izuzetak predviđeno je da glasa u sadašnjem mjestu boravka: „Takav se građanin može, međutim, obratiti komisiji da bi se prijavio njegov ili njen listić na drugom mjestu“. OSCE, umjesto da utvrdi uslove pod kojim pojedinac, a ne neodređen broj lica, može glasati „u drugom mjestu“, izuzetak je pretvorio u pravilo za sva lica u drugom mjestu, ukoliko su to mjesto odabrali za svoju novu „destinaciju“. Desilo se to što se već događa na izborima 1996., 1997., 1998. i 2000. godine. građani koji su se domogli „ratnog plijena“ i smjestili u tuđe kuće, stanove i na imanja izabrali su to mjesto za svoju „destinaciju“ i koristeći se tuđom imovinom glasaju za one političke (nacionalističke) stranke koje su im te pogodnosti vojnom silom i genocidom omogućili, a svoju imovinu u „mjestu porijekla“ prodaju ili čuvaju za bolja vremena, ne namjeravajući da napuste tuđu imovinu ili ucjenjujući lokalnu vlast i međunarodnu zajednicu da dobiju lokacije (opet na tuđoj zemlji) za izgradnju porodičnih kuća, koristeći se pravom da bira destinaciju.

Tako se i Međunarodna zajednica i mi svi u BiH, vrtimo u jednom začaranom krugu iz kojeg tražimo izlaz. A izlaz je tako blizu, samo se trebamo odlučiti, da li stvarno želimo izići iz tog začaranog kruga. Evo nekoliko prijedloga: prvo, svima za koje se utvrdi da ima svoju kuću ili stan oduzeti status izbjeglog ili raseljenog lica; drugo, vlasnicima imovine omogućiti da uđu u posjed

svoje imovine, a njene privremene korisnike smjestiti u kolektivni smještaj; treće, stimulirati povratak davanjem bespovratne pomoći iz donacija onim povratnicima koji će sami popravljati svoje kuće; četvrto, u svim mjestima osigurati policajce u nacionalnoj srazmjeri iz popisa stanovništva iz 1991. godine; peto, građani iz popisa stanovništva 1991. da glasaju u izbornim jedinicama svoga mjesta porijekla, a u novoj destinaciji mogu glasati samo oni građani koji žive na legalno stečenoj imovini ili su promijenili svoj bračni status ili imaju stalno zaposlenje, a ne žive u tuđim kućama i stanovima; šesto, na bezbjednosno nesigurnim područjima osigurati prisustvo SFOR-a.

Za tešku političku krizu u kojoj se BiH danas nalazi potrebna je šok terapija: jedinstven državni zakon o izbjeglim i raseljenim licima u kojem će biti sadržani i ovi moji prijedlozi, i ugrađivanje u izborna pravila obavezu da građani, koji ne ispunjavaju uslove, koje sam naveo, da glasaju u novom mjestu boravka, glasati mogu samo u mjestu svoga boravišta prije 1991. godine.

PORED PRIZNANJA KONSTITUTIVNOSTI NARODA NUŽNO JE PRIZNATI I POLITIČKO GRAĐANSTVO GRAĐANINU BIH

Htio bih prvo da dam jednu napomenu.*)

Naime, najmanje sam očekivao da ove četiri ličnosti, osobe, koje ja veoma cijenim i volim, potpišu poziv u kojem se nalazi jedna sintagma koja je izmišljena u RS neposredno poslije Dejtona da bi se istakla njena državnost, a minimizirala institucionalnost države BiH. Ta sintagma je ušla u naš svakodnevni razgovor.

*) Osvrt u formi diskusije na Okruglom stolu: „Državnost Bosne i Hercegovine u kontekstu provođenja Amandmana o konstitutivnosti naroda u Federaciji BiH i Republici Srpskoj“, održanom 16.09.2004. godine u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine.

Evo, našla se i u ovom pozivu, "zajedničke institucije", sa naznakom da će se sastanak održati u zgradi "zajedničkih institucija". Prvo, to je neustavna kategorija i drugo, nije tačno da su u ovoj zgradi smještene "zajedničke institucije". U ovoj zgradi su smješteni Parlamentarna skupština i Vijeće ministara države Bosne i Hercegovine, a ne zajedničke institucije FBiH i RS.

Sad ću preći na temu današnje rasprave. Pojam o konstitutivnosti naroda izmislili su Tuđman i Milošević '93. godine u svom projektu mirovnog plana za BiH. Owen i Stoltenberg prihvatili su taj njihov plan kao svoj prijedlog ipredložili ga Vladi BiH. Razumije se da se taj pojam konstitutivnosti naroda može shvatiti u formi jednog političkog entiteta, a to su republike. Dakle, u razumijevanju da se BiH uredi kao unija triju republika. Bez tih entiteta, pojam konstitutivnosti nije uopće ispravan sa stanovišta Ustava. Sa stanovišta Ustava može se govoriti samo o konstitucionalnosti naroda u BiH, kao što je bilo od '43. od Prvog zasjedanja ZAVNOBIH-a, pa evo sve do te '93. godine. Uvijek se računalo i razumijevalo da se radi o konstitucionalnosti sva tri naroda. Dakle, o ustavnim narodima u BiH tj. narodima koji se u Ustavu nabrajaju, kao jednakopravni. Nasuprot tome konstitutivnost podrazumijeva, dakle, organiziranje političkih teritorijalnih entiteta svakog tog naroda unutar BiH. Upravo u razumijevanju tog prijedloga, kao unije triju republika u BiH, koji se prijedlog evo ponovo u zadnje vrijeme oživa i kaže da se stvori poseban hrvatski entitet, iako je taj projekat propao još 1993. godine.

Moram da kažem, dok nam god bude ovaj pojam konstitutivnosti naroda u upotrebi u našoj ustavno-pravnoj regulativi, uvijek će makar prikriveno postojati težnja jednog od konstitutivnih naroda, koji sebe ne vidi unutar Federacije, ili Republike Srpske da je konstituens, da traži za sebe konstituciju svog političkog entiteta. Dok je to i moglo biti opravdanje prije Odluke Ustavnog suda BiH, kad se u Republici Srpskoj smatrao konstitutivnim samo srpski narod, a u Federaciji Bošnjaci i Hrvati, poslije donošenja Odluke Ustavnog suda o konstitutivnosti sva tri naroda u BiH, tj. u oba entiteta, mislim da danas postaje potpuno irelevantna podjela BiH na dva entiteta. Ta podjela sada gubi, svaki ustavni i politički smisao.

Kao što je poznato Odluka Ustavnog suda u pogledu konstitutivnosti naroda odnosi se samo na entitete. Tamo je rečeno da su određene ustavne odredbe RS i Federacije neustavne u odnosu na Ustav države BiH, kojim se konstitutivna prava rezervišu samo za jedan ili dva naroda i razumije se očekivati je da se onda i ti ustavi izmijene, ali da se izmijene i zakoni, odnosno da se izmijeni praksa, odnosno da se jednostavno pokuša, tako da kažem, sada povratnim dejstvom državnih normi, reintegrirati samo bosanskohercegovačko društvo u svim njegovim segmentima i u svim dijelovima. S druge strane, ma koliko entiteti bili voljni, a znamo koliko nisu voljni da realiziraju tu Odluku Ustavnog suda o konstitutivnosti, nju nije moguće realizirati u praksi dokle god se zakonima i institucijama na nivou države BiH, ne zaštiti građanin BiH i pruži mu mogućnost da ostvaruje jednako svoje pravo na cijeloj teritoriji države BiH. Ako bi entiteti i implementirali ovu odluku Ustavnog suda, oni će je implementirati samo toliko koliko će osigurati građanima svog entiteta ta prava. Međutim, nama nedostaju državne norme kojim će se priznati i građanstvo građaninu BiH, eto o tome se radi. I tu je defekt, tu je suštinski defekt našeg sistema što mi danas nemamo građanina BiH. Ja mogu da kažem kao ustavni pravnik i analitičar ustava, dokle god ne budemo imali građanina BiH neće se ostvariti ni ravnopravnost naroda i narodnosti u BiH. Zašto? Zato što to kolektivno pravo naroda se danas ostvaruje samo u entitetu, a ne u državi BiH kao cjelini. Srpski se predstavnici biraju samo iz RS, a bošnjački i hrvatski predstavnici u institucijama BiH biraju se samo u Federaciji.

Ja ovdje mogu da navedem kao primjer da mi uopće nismo realizirali član 1. Ustava stav 4 kad je riječ o tome da taj ustav garantuje slobodu kretanja ličnosti. Nismo garantovali slobodu zapošljavanja na cijeloj teritoriji države BiH. Mi nemamo državnog zakona o radnim odnosima, mi nemamo državnog zakona u nizu stvari kao npr. o imovinsko-pravnim odnosima. Mi nemamo državne zakone koji reguliraju na nivou države određene ekonomske odnose, da bi stvorili jedinstven ekonomski prostor. A dokle god ne budemo imali jedinstven ekonomski prostor, nemojmo se nadati da ćemo imati jedinstven politički prostor. Ekonomija je baza politike. Prema tome, iluzorno je da ćemo imati ikada uspostavljen jedinstven politički prostor u BiH ako ne budemo imali

jedinstven ekonomski prostor. Ili, koliki, naprimjer, otpor postoji u pogledu realizacije člana 2. Ustava kad je riječ o ljudskim pravima. Tamo imate katalog tih ljudskih prava. U svakoj državi koja garantuje određen spisak ljudskih prava ona je dužna da na nivou države ta prava uredi svojim zakonom u pogledu pravne zaštite i u pogledu instrumenata, ustanova koje će se baviti zaštitom tih građanskih prava i ljudskih sloboda. Mi, do neki dan, nismo imali ni jednu takvu instituciju izuzev Ustavnog suda kad je riječ o pravosudnim organima. Ili, na primjer, antidiskriminaciona klauzula u Ustavu u članu 2. stav 4. Ona uopće nije operacionalizirana zakonima. I zato je ovako masovno kršenje te klauzule po svim elementima i socijalnom i nacionalnom, vjerskom i kako god hoćete, pa čak, evo u zadnje vrijeme i političkom, nažalost, s obzirom na to da smo, čak do posljednjeg radnog mjesta neke stvari uslovlili stranačkom pripadnošću ljudi. To je katastrofa. To nema veze sa građanskim društvom. Ja razumijem kad je riječ o političkim funkcijama do određenog nivoa da stranke, kad pobjeđuju na izborima popunjavaju svojim kadrovima, ali da se vodi računa o tome maltene, od portira do nekog državnog službenika. To je stvarno nonsens. Jedino ako ovi novi zakoni o državnim službenicima nešto u tom pogledu ne naprave i ne unaprijede.

Želim ovdje ponovo naglasiti da je nemoguće osigurati konstitutivnost sva tri naroda i pravo nacionalnih manjina, bez usaglašavanja članova 4. i 5. Ustava BiH sa Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i sloboda. A vi znate, to je vezano za popunu Doma naroda u Parlamentarnoj skupštini BiH i u pogledu izbora članova Predsjedništva, gdje je oduzeto aktivno i pasivno pravo građanima BiH i zbog njihove podijeljenosti u dva entiteta. Mene čudi da Vijeće Evrope nije u tom pogledu agilnije, da se ova dva člana 4. i 5. izmijene.

Često se u parlamentarnim diskusijama, pa ako hoćete i u Vijeću ministara postavlja pitanje ustavnog osnova za pojedine zakone, ili kad se predlaže da se određena pitanja riješe državnim zakonom. Tada se obično traži taj ustavni osnov samo u normativnom dijelu Ustava, a zaboravlja se da je u Aneksu I na Ustav BiH sadržano 15 međunarodnih konvencija, povelja i međunarodnih ugovora, koji su sastavni dio Ustava i predstavljaju ustavnu normu. I da bi, razumije se, te konvencije kao sastavni

dio Ustava morale biti uzete kao ustavni osnov za reguliranje niza društvenih pitanja, koja bi trebalo na nivou države regulirati.

I, na kraju, predlažem da ove naše četiri nevladine organizacije traže od državnih organa program ispunjavanja uslova BiH za njeno uključivanje u Evropsku uniju i u Partnerstvo za mir. One trebaju te programe unijeti u svoje programe aktivnosti i da instrumentima svoga djelovanja utiču na stvaranje javnog mnijenja koje će sa svoje strane vršiti pritisak na Vijeće ministara i Parlamentarnu skupštinu i time pomoći brže donošenje tih propisa koje zahtijevaju Evropska unija i NATO u pogledu ispunjavanja uslova BiH. Hvala!

POLITIČKI RAZVITAK BOSNE I HERCEGOVINE U POSTDEJTONSKOM PERIODU

Knjiga prof. dr. **Mirka Pejanovića** Politički razvitak Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu^{*)}, Sarajevo, (TKD Šahinpašić, 2005. god.) sastoji se od pet poglavlja: a) Dejtonski mirovni sporazum i državnost BiH; b) Etnički ili politički pluralizam; c) Pretpostavke integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju; d) Razvitak demokratije u lokalnim zajednicama i e) Političko-ustavna ravnopravnost naroda u Bosni i Hercegovini u postratnom periodu.

Knjiga je kazivanje istine o Bosni i Hercegovini, viđene iz autorove perspektive, ne samo u okviru nauke kojom se autor bavi već je mnogo šira politološka studija, koja zadire u niz politoloških subdisciplina koje se izučavaju na studiju Politologije na Fakultetu političkih nauka, među kojima posebno: politički sistem BiH, političke stranke i interesne grupe i politička sociologija.

U tekstu prezentiramo nešto više onaj dio knjige koji se odnosi na politički pluralizam. Ovo poglavlje je sastavljeno iz tri cjeline povezane jedinstvenim naslovom: ETNIČKI ILI POLITIČKI

^{*)} Osvrt, „Oslobođenje“, 22.01.2006. godine.

PLURALIZAM. Prva cjelina Politički pluralizam u postdejtonskom društvenom razvitku Bosne i Hercegovine data je u formi teza kojima autor problematizira pitanje: etnički ili politički pluralizam? Potom izlaže kakav je pluralizam bio u predratnom i ratnom vremenu kao i postdejtonsku pluralnu strukturu u Bosni i Hercegovini i pretpostavke demokratske tranzicije Bosne i Hercegovine. Neke od navedenih teza autor je razradio u drugim poglavljima svoje knjige.

U drugom prilogu ovog poglavlja: Uloga političkih partija u funkcionisanju države Bosne i Hercegovine, prof. Pejanović razmatra pitanje kako politički pluralizam u BiH prilagoditi standardima Evropske unije. On smatra da je u tom slučaju neophodno dokinuti etničku osnovu egzistencije političkih partija jer su one pokazale historijsku nemoć da osiguraju politički konsenzus u pogledu razvitka države i funkcionalnosti državnih organa bez kojih nije moguća bosanskohercegovačka tranzicija u Evropsku uniju. S druge strane, smatra prof. Pejanović, zbog razdrobljenosti na preko 50 građanskih partija nije moguća kompetentna ni odgovorna opozicija etničkom bloku stranaka. Tako se Bosna i Hercegovina u pogledu političkog pluralizma našla u pat-poziciji: niti je sa etničkim strankama moguće osigurati ozbiljan iskorak prema Evropskoj uniji, niti je snažan građanski blok stranaka koji bi mogao preuzeti odgovornost za jačanje državnih institucija u fazi ispunjavanja uslova za pristupanje Bosne i Hercegovine u evro-atlanske integracije.

Treći prilog u ovom poglavlju: Osnovne karakteristike razvitka političkog pluralizma u BiH 1989-2003, dat na oko 30 stranica ove knjige smatram jednim od najuspješnijih dijelova knjige u cjelini. U analizi je obuhvaćen period od 13 godina: predratni, ratni i poratni. Prof. Pejanović je dao uspješnu sintezu razvitka političkog pluralizma u svakom od tih perioda koji su sami za sebe veoma specifični. Ne bi se mogla napraviti uspješna analiza političkog pluralizma u postdejtonskom periodu da se autor nije vratio na predratni period iz prostog razloga što su sticajem historijskih okolnosti, a posebno voljom međunarodne zajednice, isti politički akteri koji su na izborima 1990. godine pobijedili komuniste podijelili se na dvije suprotne političke opcije: za BiH i protiv BiH. Ta podjela je i danas karakteristika političkog pluralizma u Bosni i Hercegovini i deset godina nakon Dejtona. Prof.

Pejanović opravdano smatra da će se ta dihotomija produžiti sve dotle dok etnicitet bude osnova stranačkog političkog organizovanja a ne politički građanin Bosne i Hercegovine. Podjela Bosne i Hercegovine na dva entiteta još je više potcrtala etničku osnovu u svome organizovanju i djelovanju, što objektivno koči i usporava političko dogovaranje i donošenje odluka u institucijama BiH i što ih čini neefikasnim i nedjelotvornim. Tu leži, po mom mišljenju, osnovna razlika između postojećeg dejtonskog i poželjnog briselskog pristupa u organizovanju političkog pluralizma u BiH.

Ovo poglavlje knjige o političkom pluralizmu je dosad kod nas najsistematičnija analiza političkog stranačkog organizovanja u Bosni i Hercegovini koje zalazi i u naučne discipline političkih stranaka i interesnih grupa i političke sociologije i može dobro poslužiti u nastavi iz ova dva predmeta kao i političkog sistema BiH. A može dobro poslužiti i za edukaciju mladih koji žele da se aktivnije uključe u politički život Bosne i Hercegovine neposredno ili kroz djelovanje političkih stranaka kojima eventualno pripadaju.

NAMJERA ILI ČINJENJE I NEČINJENJE ODAJU ZLOČIN GENOCIDA

Htio bih problematizirati dva pitanja: jedno teorijsko i drugo praktično^{*)}.

Teorijsko pitanje se odnosi na problematičnost definicije genocida iz Konvencije o genocidu, u kojoj je **namjera** počinioca temeljni element za dokazivanje da li se **djelo zločina** smatra ili ne smatra genocidom. Riječ **genocid** je sama po sebi dobro odabrana da označi zločin uništavanja, „u cjelini ili djelimično, nacionalne, etničke, rasne ili vjerske grupe“. Po mome mišljenju element **namjere** u definiciji genocida je zastario. Možda, kada

^{*)} Razgovor na naučnom kolokviju o genocidu, održanom u Institutu za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, održanom u jesen 2007. godine.

je unošen u definiciju, na osnovu dotadašnjeg iskustva sa uništavanjem Jevreja u Hitlerovim konclogorima i uopće njihovim progonima i ubijanjima i izvan tih logora, kada Hitler i nije krio svoju namjeru, da je pojam **namjere** tada i bio primjeren da se unese u definiciju genocida.

U današnje vrijeme, mislim da je zastario i postao neupotrebljiv, ako nije kontraproduktivan. Upotrebom novih tehnologija u vatrenom oružju, atomskom i biološkom oružju, kao i novim tehnologijama komunikacija, pojam **namjere** u definiciji genocida, kada se **namjera** prikriva, ona postaje objektivno nedokaziva na sudu. Smatram da pojam namjere treba izostaviti iz definicije genocida, i umjesto toga reći da su genocid „djela činjenja i nečinjenja u uništavanju, u cjelini ili djelimično, nacionalne, etničke, rasne ili vjerske grupe“. Prema ranijoj definiciji može se desiti, danas npr. u Keniji, da dođe do potpunog uništenja jednog plemena, a da to ne bude podvedeno pod pojam genocida, jer nema dokaza da je počinilac genocida negdje zapisao da će uništiti dotično pleme ili etničku ili vjersku grupu. Težišta u definiciji treba staviti na sam čin činjenja da se izvrši genocid ili na čin nečinjenja da se spriječi genocid. U tom slučaju izjednačiti u odgovornosti **počinioca** kao i onoga koje bio u obavezi da ga spriječi da to učini, a nije ga spriječio. To je savremeno iskustvo. Za prvi slučaj **BiH i Ruanda**, a za drugi slučaj jeste **Kosovo**. Ova dva iskustva potvrđuju potrebu da se u ovom smislu napravi prijedlog za reviziju definicije genocida. Danas na ovoj konferenciji sa našim prijateljima sa kojima smo organizirali ljetošnju konferenciju o Srebrenici trebali bi se dogovoriti da se u organizaciji Komisije za ljudska prava UN održi jedna Međunarodna konferencija na kojoj bi se razmatralo pitanje redefiniranja pojma genocida.

Sljedeće pitanje u vezi s genocidom jeste da otvorimo naučnu raspravu o tome da li se retroaktivno može neka zemlja osuditi za genocid kada taj pojam nije bio kodifikovan u međunarodnom pravu, ne radili se tu o političkoj zloupotrebi pojma za dnevne političke potrebe. Zatim, da li se, polazeći od gore navedene definicije genocida, može govoriti o genocidu Pol-Potovog režima u Kambodži, Staljinovom progonu i smaknuću oko 12 miliona seljaka iz 30-ih godina XX stoljeća koji su se oduprli

kolhoziranju sela i sl. masovnim stradanjima npr. u vrijeme Kineske kulturne revolucije i sl., kada se iz političkih razloga činio zločin prema svome, a ne drugom narodu ili rasi.

Zatim, da raspravimo u čemu su teorijske razlike između pojma genocida i holokausta Jevreja. Nije li holokaust jedna od metoda u izvršenju genocida nad Jevrejima (spaljivanjem), a ne pojmovna zamjena za genocid i druga pitanja u vezi s tim, da ih sada ne elaboriram. Smatram da se i u slučaju Jevreja radilo o zločinu genocida.

Drugo pitanje koje sam htio da problematiziram je praktične prirode. Ja ću ga ovdje samo naznačiti i predlažem da ga raspravimo na nekom našem ovakvom okupljanju. S obzirom na naziv našeg Instituta da se on bavi istraživanjem zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, da bi bilo neophodno u Institutu otvoriti dosijee za stradanje svakog poimenično za koje imamo podatke u Tokačinom Centru za dokumentaciju ubijenih i da na osnovi prikupljenih podataka se mogu pokretati postupci protiv poznatih počinitelja zločina, ako znamo imena stradalih, mjesto i vrijeme stradanja. Ovo govorim iz razloga što gonjenje za takva počinjena djela nezastarjeva i mogu se tužbe pokretati u narednih 50 godina i da na taj način damo do znanja počiniocima da neće dok su živi izbjeći mogućnost njihovog procesuiranja. Ne treba zaboraviti da se čak i danas pokreću krivični postupci protiv počinioca zločina učinjenih u Drugom svjetskom ratu.

I na kraju, zahvaljujući još jednom na pozivu za ovaj sastanak, predlažem da se na jednom od narednih sastanaka dogovorimo o koncepciji postdiplomskog studija o **genocidu** na našem Institutu. Hvala!

OPSADA I ODBRANA SARAJEVA 1992. – 1995.

Knjiga „Opsada i odbrana Sarajeva 1992-1995.“*) je nastala kao rezultat višegodišnjeg nastojanja Ministarstva za boračka pitanja Kantona Sarajevo da se institucionalno i pravno-normativno uredi važan segment iz njegove nadležnosti: (1) izgradnja i uređenje spomen obilježja kojim će simbolično za nauk budućim generacijama biti trajno predstavljen otpor građana Sarajeva srpsko-crnogorskoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu u opsadu Sarajeva 1992.-1995. i (2) izgraditi institucije koje će biti osposobljene za dostojanstveno obilježavanje i njegovanje tekovina i sjećanja na nadljudsko trpljenje, ali i na sve oblike suprotstavljanja najdužoj opsadi jednog velikog grada u dosadašnjoj historiji ratovanja.

Upravo se u januaru ove godine navršava četiri godine od kako se počelo sa pripremama za izradu Projekta „Opsada i odbrana Sarajeva 1992.-1995.“ U prilici smo da javnosti predstavimo prvu knjigu u kojoj su sabrani radovi sa Okruglog stola posvećenog javnoj raspravi o ideji zasnivanja toga Projekta, njegovim ciljevima, kao i dotadašnjim mjerama i aktivnostima na tematskom struktuiranju Projekta. Okrugli sto održan je 23. novembra 2005. godine.

Projekat „Opsada i odbrana Sarajeva 1992.-1995.“, tematski sadržava deset podprojekata:

1. Kalendar obilježavanja značajnih događaja, datuma i ličnosti iz perioda odrbambeno-oslobodilačkog rata 1992.-1995. godine je u proceduri za usvajanje od strane Skupštine Kantona.

2. Izgradnja centralnog spomen-obilježja svim poginulim braniocima opkoljenog Sarajeva je u toku.

3. Izgradnja spomen-obilježja svoj djeci opkoljenog grada Sarajeva očekuje se već u ovoj godini.

*) Predgovor knjizi „OPSADA I ODBRANA SARAJEVA 1992. – 1995.“ napisao sam u koautorstvu sa Osmanom Smajlovićem, pomoćnikom ministra, koji je dao značajan doprinos da se ovaj projekat realizuje, Sarajevo 2008. godine.

4. Sanacija i stavljanje u funkciju D-B tunela, u toku je izrada studije.

5. Igmanski put spasa, urađen je idejni projekat.

6. Obilježavanje vatrenih tačaka opsade i odbrane Sarajeva, urađen je idejni projekat.

7. Obilježavanje mjesta većih stradanja u Sarajevu, urađen je idejni projekat.

8. Izgradnja Memorijalnog centra "Žuč", u toku je rješavanje imovinsko-pravnih odnosa na terenu.

9. Pisana riječ u funkciji da se ne zaboravi 1992.-1995. godina, knjiga koju objavljujemo prva je u seriji knjiga koje će biti objavljene.

10. Sanacija i obnova mosta na rijeci Željeznici, podprojekat završen.

Knjiga koja je pred nama prva je knjiga koja se odnosi ne samo na zasnivanje Projekta već i na njegovu realizaciju u okviru Podprojekta: "Pisana riječ u funkciji da se ne zaboravi 1992.-1995. godina". U njoj je pored uvodnog izlaganja tadašnjeg ministra Ministarstva za boračka pitanja Kantona Sarajevo, dr. Hajriza Bećirovića, objavljeno 34 referata. Nažalost, pozivu za učešće na Okruglom stolu iz nama nepoznatih razloga nisu se odazvali dr. Ivo Komšić, dr. Ibrahim Bušatlija, dr. Šemso Tucaković, predstavnici Katoličke i Pravoslavne crkve i Jevrejske zajednice, dr. Dženana Zlatar, gosp. Mustafa Pamuk, gosp. Dragan Vikić, gosp. Slaviša Šućur, gosp. Senahid Memić, dr. Šaćir Filandra, te gosp. Jakob Finci - "La Benevolencija", gosp. Milivoje Lucić - DD "Dobrotvor" i "Prosvjeta" i gosp. Pero Brkić "Caritas", a iz zdravstvenih razloga svoje odsustvo su opravdali gosp. Stjepan Kljujić i gospđa Tatjana Ljujić-Mijatović. Naveli smo ova odsustva sa Okruglog stola iz razloga da nam se ne prigovori zašto u ovoj knjizi nisu zastupljeni referati koji su trebali svojim sadržajem zabilježiti aktivnosti za vrijeme opsade i odbrane Sarajeva niza drugih organizacija i oblasti života koje su također dale nemjerljiv svoj doprinos odbrani Sarajeva o kojima su građani koji su ostali živjeti u Sarajevu dobro upoznati. S obzirom, da je ovo tek prva

knjiga tih zapisa, nadamo se da će njen sadržajni nedostatak biti popunjen u narednim knjigama koje ćemo objaviti u okviru ovog podprojekta.

Mada su referati na Okruglom stolu izlagani drukčijim redosljedom nego što su predstavljeni, smatrali smo, radi bolje preglednosti prezentiranog sadržaja, korisnim da ih grupišemo po srodnosti tematskog sadržaja kojim se jasnije otkriva odsustvo mnogih sadržaja koji su konceptsijski, kako su to zamislili organizatori Okruglog stola, trebali biti, a nisu prezentirani.

Sadržaji referata objavljeni u ovoj knjizi nisu recenzirani od strane Ministarstva za boračka pitanja Kantona Sarajevo, kao organizatora Okruglog stola, kao ni od strane Instituta za istraživanje ratnih zločina, kao izdavača, i za istinitost podataka i činjenica objavljenih u njima odgovaraju njihovi autori.

Ovom prilikom želimo istaći veliku ulogu koju su u donošenju Odluke o usvajanju Projekta "Opsada i odbrana Sarajeva 1992.-1995. godine" imali Skupština i Vlada Kantona Sarajevo, bez čije se političke i finansijske podrške ovaj Projekat neće moći ni realizovati. Ministarstvu za boračka pitanja se zahvaljujemo na finansijskoj podršci za štampanje ove knjige.

TRANZICIJA I REFORMA JAVNE UPRAVE

Reforma javne uprave na način komparativne politološke analize predmet je istraživanja Saše Leskovca u knjizi „Tranzicija i reforma javne uprave-politika reforme javne uprave u zemljama u tranziciji sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu“.^{*)} Saša Leskovac u središte svoga istraživanja postavlja uticaj političkog procesa na reformu javne uprave u kontekstu političko-ekonomske tranzicije postkomunističkih društava. Na osnovu spoznaja

^{*)} Pogovor knjizi doc. dr. Saše Leskovca „Tranzicija i reforma javne uprave-politika reforme javne uprave u zemljama u tranziciji sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu“, izd. Fakultet političkih nauka u Sarajevu, 2009. godine.

do kojih je došao prikupljanjem i analizom naučne građe, kao i sintezom nalaza obimnog komparativnog istraživanja, Leskovac uvjerljivo izvodi zaključke o zajedničkim trendovima uticaja društveno-političkih faktora na proces reforme javne uprave. Time je potvrđena njegova glavna hipoteza s kojom je pokrenuto ovo istraživanje – da je u Bosni i Hercegovini moguće uspješno provesti reformu javne uprave isključivo uz primjenu pristupa koji proizilazi iz konvergencije reformskih rješenja primijenjenih u drugim tranzicijskim zemljama i trenutne najbolje prakse zemalja članica EU, uz uvažavanje specifičnosti tradicije administrativnog i političkog uređenja Bosne i Hercegovine.

U jednom, za Bosnu i Hercegovinu, delikatnom i kompleksnom periodu društvenih transformacija i EU integracija, ovim djelom autor se uključuje u savremene rasprave o uticaju uprave na razvoj društva. Leskovčev cilj je dokazati usku determinističku vezu između uspješnosti postkomunističke demokratske konsolidacije s jedne i pouzdane, snažne i efikasne državne i upravne strukture, s druge strane. U sintezi goleme naučno-istraživačke građe može se naći snažno uporište za odbranu autorovog nalaza da je efikasna javna uprava jedan od bitnih faktora od kojih zavisi dostizanje ciljeva društveno-ekonomske tranzicije. On javnu upravu smatra jednako važnom za uspjeh društvene tranzicije, kao i političke i ekonomske činioce. Štaviše, autor iznosi argumentaciju u prilog tezi da se efikasna i nezavisna uprava nalazi u temelju uspješnog ostvarenja svakog od ovih činilaca. Teorijski diskurs i komparativni uvid u ostvarivanje takve uloge uprave u razvoju i tranziciji društva čine okosnicu strukture ovog djela.

Posebno mjesto u knjizi predstavlja analiza razvoja uprave u Bosni i Hercegovini. Autor primjećuje da od osmanskog perioda pa do sticanja nezavisnosti uprava nije bila originerna bosansko-hercegovačka institucija. Ona je prije svega imala za zadatak ostvarivanje osvajačkih ciljeva ili zadržavanje dominacije centara moći izvan Bosne i Hercegovine. Tek poslije sticanja nezavisnosti Bosna i Hercegovina u procesu društvene tranzicije ima šansu da dobije upravu koja bi odgovarala domaćem, autohtonom društveno-političkom okruženju. Ali i sa jednom prednošću, da kada su prošle imperije i složene državne strukture da je poslije njih naslijedila oblikovanu profesionalnu bazu u upravi koja je bila

komparativno naprednija od većine tranzicijskih država bivšeg Istočnog bloka.

Ovo djelo predstavlja i pokušaj da se iz perspektive implementacije reforme uprave u zemljama u tranziciji promisle najvažniji aspekti reforme javne uprave u našoj zemlji. S tim u vezi, Leskovac uočava da implementaciju reforme u nas prate slične karakteristike koje su komparativnom analizom identifikovane kao imanentne svim tranzicijskim zemljama: reforma uprave u pravilu je taoc stranačke političke borbe, reforma se odvija promjenljivim intenzitetom i nekonzistentnim programskim smjerovima, manjka političke odlučnosti za implementaciju usaglašenih zadataka, odabiru se manje zahtjevni i politički manje rizični zahvati ili se reformski zahvat inicira ali se potom odlaže njegova temeljita provedba. Međutim, autor s pravom ističe jednu ključnu razliku bosanskohercegovačke od reforme uprave u drugim tranzicijskim zemljama – da je u našem slučaju razvoj uprave nakon sticanja nezavisnosti bio obilježen agresijom i, potom, mirovnim sporazumom koji je uspostavio takav ustavno-pravni okvir koji predstavlja prepreku funkcionalizaciji teritorijalnih sistema državne uprave i koji se pokazuje dugoročno nepovoljnim za prosperitetnu budućnost zemlje i njenih naroda. Leskovac je svojim istraživanjem utvrdio izraženo ispoljavanje monopola politike nad upravom, nepovoljnu kadrovsku politiku i samim tim kadrovsku strukturu u upravi, i činjenicu da je nova ustavno-pravna struktura donijela sa sobom prenalaganje tendenciju etnizacije, kao i horizontalne i vertikalne diferencijacije upravnih organizacija. Usljed krajnje kompleksnog ustavnog uređenja, nekadašnja homogena, profesionalna i ugledna uprava postaje fragmentirana u izolovane etno-nacionalne cjeline: dva entiteta, deset kantona i jedan distrikt.

Naučnom sintezom svojih nalaza Leskovac zaključuje da održivog napretka u reformi javne uprave u BiH može biti jedino ukoliko se dosljedno i ravnomjerno pristupi implementaciji svih reformskih blokova – ustavno-pravnog, političkog, ekonomskog, upravnog, društvenog i obrazovnog. Leskovac smatra da je neophodno uspostavljanje ravnoteže i balansiranog provođenja temeljnih reformskih procesa, etničke isključivosti, depolitizacije, deetimizacije i informatizacije. Tako bi se po njegovom mišljenju

ostvarila centralna ideja njegovog istraživanja, a to je međuzavisnost razvoja uprave i napretka društva. Autor je svjestan da reforma javne uprave ne može sama doprinijeti napretku društva, i ne može odgovoriti na temeljna i osjetljiva pitanja tranzicije i razvitka Bosne i Hercegovine, od kojih je najosjetljivije ustavno-pravno uređenje zemlje. Međutim, svojom ključnom ulogom u političkoj i ekonomskoj sferi, kao i društveno-uslužnoj sferi – efikasna, objektivna i politički neovisna uprava može pomoći da se proces traženja odgovora na ključna pitanja državnog i društvenog razvoja, kao i implementacija rješenja, odvijaju uz što manje poremećaja za ukupni prosperitet ekonomije, demokratije i društva u cjelini.

Knjiga Saše Leskovca predstavlja svjež, savremen, teorijski utemeljen komparativni uvid u reformska iskustva zemalja regiona, kao i kritički pogled na razvitak, aktuelni trenutak i reformske koncepte razvoja bosanskohercegovačke uprave. Ovo djelo će bitno popuniti prazninu u bosansko-hercegovačkom politološkom ali i pravnom teorijskom opusu koji se odnosi na upravu u užem i upravne sisteme u širem značenju uprave. U trenutku kada naša zemlja u kontekstu evropskih integracija nužno treba intenzivirati aktivnosti kako na reformi uprave, tako i na dubokom promišljanju i revidiranju njenih trenutnih ustavno-pravnih postulata, ova se knjiga pojavljuje kao mehlem na ranu. Leskovčeva knjiga posjeduje potencijal da doprinese strateškom promišljanju reforme javne uprave u Bosni i Hercegovini, kao i obrazovanju budućih politoloških i upravnih kadrova. Knjiga će dobro poslužiti kao stručna uputa svima koji u našem političkom sistemu rade na reformi uprave, kao i udžbenička literatura studentima studija javne uprave, pravnih i politoloških studija.

ODAKLE VLASI U SMOLUĆI

U historiji se **Smoluća**^{*)} spominje kao župa u vremenu prije dolaska Osmanlija u Bosnu. A kao nahija od 1512. godine u Sumarnom popisu zborničkog sandžaka koji je nastao 1512. godine, prije pada ugarske srebreničke banovine. U opširnom popisu Vlaha u zborničkom sandžaku iz kraja 1528. godine, koji ne obuhvata cijeli sandžak, nego samo nahije u kojima su Vlasi do te godine bili naseljeni, nalazi se i nahija **Smoluća**.

Osnivanjem zborničkog kadiluka oko 1460. godine pripalo mu je svo područje sjeverno od tog grada, a poslije 1512. godine pripalo mu je i svo područje do Save, tj. nahije: Zvornik, Sapna, Spreča, Gostilj, Dremetin, Gornja Tuzla, Donja Tuzla, Teočak, Bijeljina, Koraj, Završ, Visori, Jasenica, Srebrenik, **Smoluća**, Soko (Gračanica) i Nenavište (Gradačac). To je bio teritorijalno najprostraniji Kadiluk u tom sandžaku do početka osme decenije XVI vijeka kada su na tom teritoriju formirani novi kadiluci (Tuzlanski, Gračanica, Bijeljina i Krupanj). (str. 8.)

Zbornički sandžak u XVI vijeku bio je administrativno podijeljen na 31 nahiju, od kojih su se 21 nalazile na bosanskoj strani, među kojima je bila i **Smoluća**, pored nahija Šubin, Srebrenica, Budimir (Ludmer), Kušlat, Zvornik, Gostilj, Spreča, Drametin (Dramešin), Sapna, Teočak, Bijeljina, Koraj, Završ, Gornja Tuzla, Donja Tuzla, Visori, Jasenica, Srebrenik, Soko i Nenavište (Gradačac). (str. 52. i 58).

U sudskom pogledu nabrojane nahije bile su, početkom osmog decenija XVI vijeka, tj. poslije 1572. godine, podijeljene na osam kadiluka. Nahija **Smoluća** pripala je tuzlanskom kadiluku, pored Gornje i Donje Tuzle, Sapne, Visora, Jasenica, Gostilja, Spreče i Drametina. (str. 57)

Zbornički sandžak osnovan je oko 1480. godine (str. 29). U vojno-administrativnom pogledu ovaj sandžak je pripadao ru-

^{*)} Ovaj esej sam napisao prema knjizi Dr. Adema Handžića „Tuzla i njena okolina u XVI vijeku“, izd. Svjetlost, Sarajevo, 1975. godine, za knjigu Radoslava Maksimovića „Smoluća i njeni ljudi“, objavljenu 2010. godine, koji je autor izostavio i ovdje se objavljuje prvi put.

melijskom beglerbegluku do 1541. godine. Osvajanjem Ugarske i formiranjem budimskog beglerbegluka te godine mu je pripojen zvrnički sandžak, dok nije osnovan bosanski beglerbegluk 1580. godine. Bosanskom beglerbegluku su tada pripali: bosanski, hercegovački, kliški, pakrački i krčko-lički sandžaci izdvajanjem iz rumelijskog beglerbegluka, te zvrnički i požeški izdvajanjem iz budimskog beglerbegluka. (str. 59)

S dolaskom turske vlasti u Bosnu nastala je kolonizacija novog stanovništva, tzv. Vlaha. Ni u jednoj oblasti u Bosni nisu tada izvršene tako krupne promjene u strukturi stanovništva kao u sjeveroistočnoj Bosni, kada su i nastajali pravoslavni manastiri Paprača, Tamna, Ozren, Lomnica, Vozuća i Gostović (str. 93. i 94). Prije dolaska turske vlasti u sjeveroistočnoj Bosni živjelo je međusobno pomiješano stanovništvo triju crkava: katoličke, pravoslavne i bosanske crkve. Vlasi stočari su bili pokretni i iz njihovih su se redova regrutovali brojni martolozi koji su činili pogranične posade, zatim vojnuci i derbendžije koji su obezbjeđivali uglavnom sigurnost na putovima u pozadini. Oni su bili element koji su Turci protežirali i njihovu kolonizaciju usmjeravali da čuvaju pogranične oblasti. Zato se najveći pokreti Vlaha iz oskudnih i prenaseljenih oblasti južne Hercegovine, Crne Gore i Zapadne Srbije prema sjeveru, sjeverozapadu i zapadu povezuju sa turskim ofanzivnim akcijama i novim osvajanjima (str. 96).

Nema sumnje da je naseljavanju Vlaha u sjeveroistočnu Bosnu znatno doprinijelo obaranje ugarske-srebreničke banovine 1512. godine. Kako je to stanovništvo u pozadini sukcesivno gubilo vlaške povlastice (koje su bile vezane samo za granični pojas), to se dobar broj Vlaha pomjerao u granični pojas gdje su one još vrijedile. Vlasi su redovito spadali u hasove (carski ili sandžakbegov) zavisno na čijem su posjedu bili i zvali se **carskim Vlasima ili sandžakbegovim Vlasima**. (str. 103-104)

Značajan izvor za proučavanje ovog pitanja je popis Vlaha u zvrničkom sandžaku 1528. godine. Na osnovu tog i drugih popisa od 1476 do 1548 godine (1476, oko 1512, 1528, 1533 i 1548) može se dobiti jasna karta njihove rasprostranjenosti. Ono se do 1528 godine bilo proširilo u 11 nahija zvrničkog sandžaka na bosanskoj strani. Pored nahije **Smoluća**, to su još nahije:

Šubin, Kušlat, Zvornik, Spreča, Sapna, Teočak, Završ, Visori, Jasenica, Soko, Drametin (str. 104).

Dalje na zapad od Visora prostirala se nahija Jasenica pri izvoru Tinje s njene desne strane. Tu nahiju Vlasi su gotovo u cjelini naselili (13 od ukupno 16 sela). To su: Donja Jasenica, Gornja Jasenica, Srednja Jasenica, Seona, Crvuša, Obodnica, Dojčići, Dragunja, Tinja, Podpeč, Ljenobud, Ježinac, Moranjci. Sa zapadne strane Jasenice nastavlja se nahija **Smoluća**, koja se prostirala s lijeve strane Gornje Tinje. Obje te nahije prostirale su se na sjever niz rijeku Tinju sve do grada Srebrenika. I nahiju **Smoluću** Vlasi su prije 1528. godine u cjelini naseljavali u 11 sela. Gnojnica (sjedište kneza)[Gnojnica je bila sjedište župe **Smoluća** i u doba srednjevjekovne bosanske države], Gornji Lukavac, Donji Lukavac, Miričina, Kruševica, Devetak, Dobošnica, Donja Smoluća, Gornja Smoluća, Srednja Smoluća i Puračić. U nahiji **Smoluća** koju su Vlasi u cjelini naseljavali, u svemu 11 sela od ukupno 243 domaćinstva sa 323 tabi-a bilo je 68 muslimanskih domaćinstava sa 80 tabi-a.

Popis Vlaha iz 1528. godine ubjedljivo dokazuje da islamizacija nije zahvatila samo starosjedilačko zemljoradničko stanovništvo, kako neki tvrde samo katolike, nego isto tako i Vlahe-stočare, za koje se, s obzirom na oblasti iz kojih su dolazili, kao i s obzirom na druge činjenice (spominjanje popova) smatra da su svi bili pravoslavne vjere, a koji su se dolaskom turske vlasti kolonizirali u napuštena i stanovništvom prorijeđena naselja zvorničkog sandžaka.

Proces islamizacije kod Vlaha bio je upravo u najvećem toku baš krajem trećeg decenija XVI vijeka. U nahiji **Smoluća** je bilo 39 novih **muslimana** od ukupno 68. U nahiji Smoluća koju su u cjelini bili naselili Vlasi postojalo je u 11 sela i 1 naseljenoj mezri ukupno 470 kuća poreskih obveznika sa 113 mudžhereda (muslimani 30,6%; a 1528=28%)(str.130).

U činjenici što je u prvom periodu, tj. prije razvoja kasaba, prihvatanje islama bilo jače i brže u područjima daljim od kršćanskih kulturnih ustanova, mogu se, svakako, nazivati i prikrivene pristalice **bosanske crkve** koja se, istina, već odavno smatrala likvidiranom i o kojoj najraniji turski izvori sa ovog područja ne

daju izričite podatke, a svoja uporišta, kako se zna, imala je baš u zabitim selima. Tako bi se donekle moglo objasniti brojnije pristupanje stanovništva islamu u nahiji Završu. Sličan je bio slučaj i sa nahijama Sprečom, Jasenicom i **Smolućom**. (str. 133)

U prvim decenijama pristupanje islamu imalo je deklarativan karakter, sastojalo se samo u uzimanju muslimanskog imena. To je bio, može se reći, opći pokret u Bosni. To je bio mnogo više politički gest kojim se na najubjedljiviji način izražavalo priznavanje osmanskog poretka, nego što je moglo predstavljati stvarno ostavljanje svoga, a prihvatanje tuđeg kulta. Stvar se počela mijenjati tek razvojem kasaba i podizanjem u njima džamija, mešdžida, tekija, mekteba i medrese. (str. 134).

Prema popisu stanovništva 1548. godine, povećao se broj muslimana po nahijama.

U to vrijeme u nahiji **Smoluća** postojalo je 11 sela sa ukupno 512 kuća sa 98 mudžhera, od toga muslimana 204 kuće sa 97 mudžhera (muslimani 48%; u odnosu na popis iz 1533=30.6%). (str. 137)

Svejerzapadno od **Smoluće** naseljavala se nahija Soko čije je središte bio istoimeni grad. (str. 106-107)

Odluka o dokidanju povlastica Vlasima i drugim povlaštenim redovima donesena je uskoro poslije turske pobjede na Mohaču(1526). Za razliku od zvorničkog i smederevskog sandžaka, u bosanskom sandžaku dokidanje vlaških povlastica imalo je velike reperkusije. Bježanje Vlaha u susjedne kršćanske zemlje prisililo je turske vlasti da ponovo u tom sandžaku vrate poreske povlastice. (str. 107)

U Zvorničkom sandžaku i pored ukidanja povlastica, vlaško uređenje, tj. knežinske samouprave su i dalje razvijane. To stanovništvo sa knezovima i primićurima na čelu i poslije toga širilo se i naseljavalo gotovo prazna područja prema Savi, u nahije Bijeljini, Nenavište (Gradačac) i Koraj. (str. 108)

Nazivi sela evidentiranih u turskim popisima najrječitije govore o kretanju stanovništva. U tim izvorima nalaze se mnoga

naselja upisana sa dva imena. Jedno ime obično odgovara sred-njevjekovnom naselju, a drugo je rodovski naziv, odnosno naziv naselja kojeg donose Vlasi. Zato ima mnogo primjera i u zbornič-kom sandžaku kome pripada nahija **Smoluća**. (str. 108)

OHR JE INSTITUCIJA DEJTONSKOG SPORAZUMA

U posljednje vrijeme se neodgovorno i neupućeno u doma-ćoj i međunarodnoj političkoj javnosti manipulira s mogućnošću ukidanja OHR (Kancelarije visokog predstavnika) međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini.*) U tom smislu je i posljed-nji izvještaj Međunarodne krizne grupe. Pri tome se zanemaruje da je OHR uspostavljen Aneksom 10 Dejtonskog sporazuma kao međunarodnog ugovora, kojeg su potpisale Bosna i Hercego-vina, Hrvatska i SR Jugoslavija čija je nasljednica Republika Srbija. Zaboravlja se činjenica političkog razloga zbog kojeg je uspostav-ljen OHR. Dokle god Bosna i Hercegovina ne bude ispunila uslove za punopravno članstvo u NATO savezu i Evropskoj uniji, kada prestanu razlozi za dalje vađenje Dejtonskog sporazuma, do tada će neminovno morati ostati da funkcioniра i OHR u svome punom kapacitetu, kako bi „dejtonska“ Bosna i Hercegovina mogla da funkcioniра.

Dejtonski sporazum paraфiran u Dejtonu 21. novembra, a potpisan u Parizu 14. decembra 1995. godine, počeo se pisati danom međunarodnog priznanja BiH-kada je i započela agresija na Bosnu i Hercegovinu, s ciljem da nestane kao vađeća država njenom podjelom između SR Jugoslavije (koju su tada činile Sr-bija i Crna Gora) i Hrvatske.

Od tada je međunarodna zajednica Bosnu i Hercegovinu počela da tretira više politički i humanitarno-a manje **pravno**-jer je međunarodno pravo zabranjivalo **agresiju** i **genocid**, a to se upravo desilo u Bosni i Hercegovini u naredne četiri godine, a ona joj nije davala adekvatnu pravnu zaštitu.

*) Esej, „Dani“, 9.12.2011. godine, Sarajevo.

Do danas i nakon 19 godina-nema razumnog objašnjenja takvog odnosa međunarodne zajednice prema Bosni i Hercegovini.

Postavlja se pitanje šta su bili ciljevi politike međunarodne zajednice prema BiH toga vremena. Arhivi su još pod ključem, mi to danas ne znamo. Ali ima jedan pisani trag koji bi nas mogao dovesti do toga saznanja već danas. To je pismo britanskog premijera Johna Majora od 2. maja 1993. svome državnom sekretaru za vanjske poslove u Commonwealthu Douglasu Hoggu. Iz opširnog pisma citiraću samo tri rečenice: „... neophodno je da se nastavi sa prevarom ‘Vance-Owenovim’ mirovnim razgovorima da bi se događala kakva takva akcija sve dok Bosna i Hercegovina ne prestane postojati kao važeća država, a njeno muslimansko stanovništvo ne raseli iz svoje zemlje.

Iako ovo može izgledati kao tvrda politika, moram insistirati kod vas i onih koji donose političke odluke u uredu za inostrane poslove Zajednice, kao i vojnim službama da je ovo u stvari „prava politika“ i od najboljeg interesa za stabilnu Evropu u budućnosti, čiji sistem vrijednosti se bazira i mora ostati baziran na ‘hrišćanskoj civilizaciji’ i etici.

Moram vas obavijestiti da ovakav stav ima svaka druga evropska i sjevernoamerička vlada i za to nećemo intervenisati u ovom području da spasimo muslimansko stanovništvo ili da ukinemo embargo na oružje.”

Kada se nije uspjelo raseliti muslimansko stanovništvo i kada BiH nije prestala postojati kao važeća država po međunarodnom pravu, i pored ovakvih političkih ciljeva dotadašnje međunarodne politike, zahvaljujući oružanom otporu BiH agresiji i svjetskom javnom mnijenju koje je bilo na strani BiH, međunarodna politika sredinom juna 1995. na sastanku kontakt grupe, odlučuje da Bosna i Hercegovina opstaje kao suverena i nezavisna država, ali sa dva ratom i zločinima uspostavljena entiteta – Federacijom BiH i Republikom Srpskom, natovarivši BiH na leđa dva teška mlinska kamena pod kojima ona već 16 godina tetura ne mogavši se ispraviti i normalno početi koračati na putu prema EU i NATO savezu. To su joj učinili međunarodni prijatelji koji su u Dayton pozvali da o tome odlučuju zajedno agresori proizvedeni

u mirotvorce i žrtva pod supervizijom međunarodne zajednice. To vam je taj Dejtonski sporazum koji se počeo pisati od 1992. i čitavo vrijeme do 1995. kada je žrtva natjerana da ga potpiše, - kako bi time zadovoljila i agresore i međunarodnu zajednicu da bi uopće preživjela i opstala.

Iz takvog političkog i pravnog protivrječja politike međunarodne zajednice nastalo je u sebi politički i pravno protivrječno mirovno rješenje za Bosnu i Hercegovinu.

Međunarodna zajednica već tada je znala da su čl. 4. i 5. Aneksa 4 toga sporazuma u kome je sadržan novi Ustav BiH u suprotnosti sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i da BiH zbog toga neće moći da normalno funkcioniра kao suverena država – zato su joj u Aneksu 10 dali visokog predstavnika da je vodi kao slijepca za ruku na putu prema EU i NATO savezu.

Danas se međunarodna zajednica bestidno (cinično) iščuđuje što BiH nije izmijenila gore navedene članove Ustava nakon presude Evropskog suda u slučaju Sejdić-Finci protiv BiH i zašto brže ne korača prema EU i NATO-u, zaboravljajući da joj je upravo ona na noge u Daytonu privezala bukagije u vidu **entitet-skog glasanja** u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine u kome nema građanina BiH, već sjede građani entiteta.

Neki u međunarodnoj zajednici, umjesto da BiH pomognu da te ustavne zamke ukloni, hoće da joj uklone visokog predstavnika, misleći da joj je on smetnja što ne ide brže prema EU i NATO-u.

A istina je u sljedećem: kao što je međunarodna politika prema BiH bila protivrječna svo vrijeme od 1992. do 1995. – ona je to i danas što se posredstvom svojih institucija u BiH ne pri-država međunarodnog prava – pa ni pravnih normi koje je sama napisala u Dejtonski sporazum. To se očituje time što u procesu njegove primjene za sve ono što je u Daytonu potpisano, na terenu, u praksi umjesto da natjera entitete koji su ih potpisali, da potpisano sprovode, međunarodna zajednica o svakom pitanju iz tih aneksa Dejtonskog sporazuma ponovo traži da se tri strane dogovore i dogovoreno potpišu, čime je obezvrijedila pravnu

snagu već potpisanih aneksa Dejtonskog sporazuma – i tako sve u krug.

Kada je riječ o domaćem faktoru, politike dva entiteta i tri etniciteta su kontroverzne i ne svodive na jednu bosansku politiku. A bez toga BiH ne može biti održiva pravna država. Očigledno je cilj, kako nekih domaćih, tako nekih i međunarodnih političara – da time dokažu kako je BiH, iako ni kriva ni dužna – nemoguća država.

Zato je neophodno da međunarodna zajednica i njen visoki predstavnik u BiH u primjeni Dejtonskog sporazuma u praksi siđu sa terena politike na teren **prava**. Dok Ustav BiH ne bude usaglašen u svim svojim elementima sa međunarodnim pravom, visoki predstavnik treba se koristiti svojim ovlašćenjem koje ima u članu 5 Aneksa 10 Dejtonskog sporazuma – da bude konačni tumač njegovog sadržaja, imajući u vidu da je Dejtonski sporazum po svojoj pravnoj prirodi međunarodni ugovor, dakle dio međunarodnog prava i da ne može biti jednostrano raskinut. Ne treba zaboraviti da su Aneks 10 potpisala **oba entiteta** i Federacija BiH i Republika Srpska, pored BiH, Hrvatske i SRJ koju je naslijedila Srbija, čime su pristali da će prihvatiti to tumačenje pravno relevantnim, a time i za sve strane potpisnice obaveznim.

Država Bosna i Hercegovina kao potpisnica Dejtonskog sporazuma ne smije dozvoliti da OHR ode iz nje bez njenog pristanka, dok se Ustav BiH u svim svojim elementima ne usaglasi sa međunarodnim pravom i dok BiH ne ispuni uslove za prijem u EU i NATO. Bez OHR-SAD, Turska i druge vanevropske zemlje, kao i Vijeće sigurnosti UN pravno će biti isključeni kao stabilizirajući faktor u BiH. Međunarodna zajednica o sudbini OHR u BiH ne može unilateralno odlučivati bez saglasnosti BiH kao jedne od potpisnica Dejtonskog sporazuma. EU može i pored OHR graditi svoj institucionalni utjecaj u BiH u funkciji njenog približavanja ka članstvu u EU, ali ne može vršiti ovlašćenja posljednjeg tumača Dejtonskog sporazuma. Međunarodna zajednica je dužna da Bosni i Hercegovinu osposobi da postane normalna i funkcionalna država, da kao međunarodnopravni subjekt može da preuzme svoje odgovornosti pred tom istom međunarodnom zajednicom koje ima svaka suverena i nezavisna država. OHR je institucija

Dejtonskog sporazuma i dokle god on bude mjera državnog uređenja Bosne i Hercegovine, dotle će i OHR ostati, jer BiH ne bi mogla bez njega funkcionirati.

PRAVNI I POLITIČKI ZNAČAJ ODBRANE SARAJEVA

Sažetak

Autor razmatra unutrašnji i spoljni pravni i politički značaj odbrane Sarajeva. Sarajevo kao višestoljetni politički, kulturni i trgovački centar Bosne i Hercegovine sa središnjim geografskim položajem svoje regije graniči se sa tri glavne regije u Bosni i Hercegovini: Banjalučkom, Tuzlanskom i Mostarskom. Njegov geopolitički položaj ima integrativnu funkciju povezivanja cjelokupnog državnog teritorija Bosne i Hercegovine u jednu prirodnu cjelinu. To je bio bitan unutrašnji pravni i politički razlog da se Sarajevo brani. Njegova odbrana kao političkog centra države moralno i politički snažila je sve periferne snage odbrane Bosne i Hercegovine i njihovu vjeru da žrtve koje podnose neće biti uzaludne.

Spoljni, međunarodni značaj odbrane Sarajeva bio je u tome što je politički i pravno osnažio legitimitet i legalitet državnih organa Bosne i Hercegovine kao subjekta međunarodnog prava u mirovnim pregovorima posredovanim izaslanicima međunarodne zajednice. Naime, odbrana Sarajeva kao glavnog grada još više je obavezivalo međunarodnu zajednicu da postupi prema Povelji UN i snažnije stane uz Bosnu i Hercegovinu u zaštiti njenog teritorijalnog integriteta i suvereniteta kao članice Ujedinjenih naroda.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, odbrana Sarajeva, pravo, politika, moral, subjekt, međunarodna zajednica, integritet, suverenitet, Povelja UN.

1.

Rat protiv Bosne i Hercegovine 1992.–1995. godine nije bio običan rat.^{*)} Srbija koja je bila glavni predvodnik agresije na BiH imala je skoro jednu trećinu svojih sunarodnika u uku-pnom broju stanovnika BiH, a oko 29% od ukupnog broja Saraj-lija. Nema sumnje da je ona ozbiljno računala na njih i njihovu podršku u tom ratu. Ta činjenica je sama po sebi otežala ne samo jasnoću vanjsko-političkog položaja BiH, već i blagovremenu pri-premljenost Bosne i Hercegovine za odbranu imajući u vidu či-njenicu da je do agresije došlo istovremeno kada i međunarodno priznanje njene nezavisnosti i suverenosti. Do tada BiH nije imala pravo da ima svoju vojsku, teritorijalne jedinice su morale pre-dati svoje naoružanje na čuvanje u magacine JNA, a policija se raspala po etničkom kriteriju na srpsku i hrvatsku komponentu.

Međunarodnopravnim priznanjem Bosne i Hercegovine Sarajevo je postalo glavnim gradom međunarodnopravno pri-znate države i centrom svih državnih institucija koje su imale svoje, ne samo obaveze i dužnosti unutar zemlje, nego i prava i odgovornosti koje je Bosna i Hercegovina imala kao subjekt međunarodnog prava i međudržavnih odnosa, kao nova članica Ujedinjenih nacija i drugih međunarodnih organizacija.

Pošto je jedan od glavnih ciljeva agresije na BiH bio da se njenom podjelom između Srbije i Hrvatske dovede u pitanje njen teritorijalni integritet i suverenitet, trebalo je Sarajevo učiniti ne-mogućim za život i normalno funkcioniranje državnih institucija.

Pošto ga nije bilo lahko vojnički osvojiti, trebalo ga je dr-žati u blokadi, uz istovremeno pražnjenje njegove multietničke strukture stanovništva i učiniti ga samo gradom Bošnjaka i time mu oduzeti politički i moralni legitimitet da bude glavnim gradom i srpskog i hrvatskog stanovništva u BiH, a Svijet ubijediti u to kako Sarajevo napuštaju Srbi i Hrvati zbog nemogućnosti da žive sa Bošnjacima. Stoga je Sarajevo moralo ne samo da se brani od fizičkog uništenja njegovih stanovnika, već je moralo da brani i svoj višestoljetni multikonfesionalni i multietnički identitet i time

^{*)} Esej pročitan na Naučnoj konferenciji „Politički i vojni značaj odbrane Sarajeva 1992.-1995.“, održanoj 29. februara i 1. marta 2012. godine u Sa-rajevu.

pokaže mogućnost zajedničkog života građana neovisno od njihove vjerske, etničke i rasne pripadnosti. Time je ono branilo ne samo pravo na život svojih građana, već i pravni, politički i moralni legitimitet sebe kao glavnog grada multietničke i multikonfesionalne strukture Bosne i Hercegovine kao države, i time i kao političke i kulturne zajednice svih nacija i vjera koje stoljećima čine Bosnu i Hercegovinu i njeno društvo povezano sa hiljadama niti njenih građana različitih identiteta koji su živjeli u toleranciji i međusobnom povjerenju.

Politički i pravni značaj odbrane Sarajeva, neovisno od toga koliki je teritorij zemlje agresor okupirao, proizilazi iz činjenice da je njegovom odbranom, s obzirom na genocidni karakter rata, ojačan međunarodni, politički i pravni subjektivitet države Bosne i Hercegovine, a time i legitimitet i legalitet državnih organa koji su rukovodili odbranom zemlje. Državne odluke koje su dolazile iz glavnog grada obavezivale su branitelje cijelog državnog teritorija nastanjenog multietničkim stanovništvom. Primjenom jednakih mjerila za sve građane neovisno kojoj vjeri, etničkoj grupi i rasi pripadali država Bosna i Hercegovina se odgovorno ponašala u skladu sa međunarodnim pravnim standardima na koje se obavezala prije nego što je dobila međunarodno priznanje svoje nezavisnosti i suverenosti.

2.

Državno-pravni i politički značaj odbrane Sarajeva najbolje se može ocijeniti ako se identificiraju ciljevi agresije Srbije, Crne Gore i Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu. Na osnovu dosadašnjih istraživanja smatram da su agresori pred sebe postavili dva cilja: prvi, da se obezvrijedi i poništi državnost i nezavisnost Bosne i Hercegovine kao međunarodno-pravno priznate države i drugi, da se bosanski muslimani, koji od agresora nisu priznavani kao zaseban politički narod, svedu na zanemarljiv procenat, koji neće predstavljati ozbiljan politički faktor, već jednu folklornu činjenicu. Za prvo vrijeme za muslimane koji bi preživjeli genocid je bilo rezervirano nekoliko malih enklava u kojima bi kao u getima bili jedno vrijeme tolerirani a potom raseljeni. Slijedom tog agresorskog projekta u tu svrhu je trebalo da posluži u maju

1993. godine ustanovljivanje od strane UN šest zaštićenih zona: Sarajevo, Goražde, Žepa, Srebrenica, Bihać i Tuzla.

Otuda rat protiv Bosne i Hercegovine bio je, dakle, nešto više i po sadržaju šire, nego što obuhvata teorijski pojam agresije u međunarodnom pravu. Po međunarodnom pravu okupacija određenog teritorija izvršena agresijom na jednu državu obavezuje okupatora da na prostoru koji je okupirao brine o uslovima života stanovništva i stvara uslove za njegovo preživljavanje. Međutim, on je stanovništvo ubijao, raseljavao i držao u logorima. S obzirom na ciljeve agresije može se reći da je to bio totalni rat ne samo protiv Bosne i Hercegovine kao države već i kao geopolitičkog prostora, pod tim imenom, s obzirom na nazive paradržavnih tvorevina stvorenih na njenoj teritoriji, kao i rat protiv njegovog stanovništva, dakle genocidni rat, a ne prosto proširenje svoga teritorija.

S obzirom na nacionalno mješovitu strukturu stanovništva u Bosni i Hercegovini, da u njoj pored Bošnjaka žive i Srbi i Hrvati, a da su agresiju izvršile Srbija, Crna Gora i Hrvatska, s ciljem da od bosanske teritorije prave veliku Srbiju, Crnu Goru i Hrvatsku, u toj namjeri mobilizirali su najveći broj svojih sunarodnika u Bosni i Hercegovini, stvorivši kvislinške paradržavne tvorevine, da se i sami uključe u velikodržavne projekte stvarajući lažnu predstavu kao da je riječ o građanskom ratu a ne agresiji. Jedina ispravna strategija organiziranog otpora toj agresiji bila je odbrana cjelovitosti međunarodno-pravno priznatog bosanskohercegovačkog državnog teritorija; odbrana višestoljetne tradicije suživota pripadnika različitih etničkih zajednica i odbrana tradicije tolerancije među pripadnicima različitih religija na ovom prostoru. Pošto je ta strategija bila kompatibilna međunarodno-pravno usvojenim normama kojima su se rukovodile UN, Evropska unija, OSCE i druge međunarodne organizacije, a podržavalo svjetsko javno mnijenje i, ako se tome, kao primarno, doda na temelju međunarodnog prava organizirani legitimni otpor države i stanovništva Bosne i Hercegovine, agresori nisu uspjeli ostvariti svoje ratne ciljeve, ali su počinili najteže zločine u Evropi poslije Drugog svjetskog rata, uključujući i genocid u Srebrenici, što je potvrđeno i presudom Međunarodnog suda pravde u Hagu.

Odbrana Bosne i Hercegovine sudbinski je bila povezana sa odbranom Sarajeva. S obzirom na genocidni karakter agresije da se uništi muslimansko stanovništvo u Bosni i Hercegovini i na homogenizaciju srpskog i hrvatskog stanovništva na okupiranim teritorijama koje je kontrolirala srpska i hrvatska vojska, bilo je bitno odbraniti mogućnost zajedničkog života Bošnjaka, Srba i Hrvata i time pred svjetskim javnim mnijenjem pobiti osnovnu agresorsku propagandnu parolu nemogućnosti njihovog zajedničkog života. Zato je bilo značajno odbraniti Sarajevo, koje je za vrijeme agresije bilo ogledalo za svijet kojim je ta ideja i praktično odbranjena. Tome je pomogla i činjenica da su državni organi BiH koji su rukovodili odbranom države to činili iz Sarajeva pod brutalnom opsadom koja je trajala do posljednjeg dana rata u BiH.

S obzirom na genocidni karakter rata protiv BiH i etničku homogenizaciju okupirane teritorije i sa etničkim predznakom paradržavnih tvorevina, pitanje je da li bi se Bosna i Hercegovina očuvala kao država i kao multietničko i multikonfesionalno društvo da je nekim slučajem Sarajevo bilo okupirano od srpske vojske. Već je odbranjeno nekoliko magistarskih i doktorskih radova na temu odbrane Sarajeva. Razumije se ovom prilikom nemam vremena za širu elaboraciju ovog pitanja i da nagađam šta bi bilo kad bi bilo. Ali ono iza čega sigurno mogu stajati i tvrditi i bez šire elaboracije: da je očuvanje slobodnog Sarajeva (sa svim onim što ono predstavlja samim sobom i u sebi, u odbrani onih vrijednosti u njemu koje znače istovremeno i više nego prosjek vrijednosti koje čine društveno biće Bosne i Hercegovine), presudno pomoglo da agresor ne uspije ostvariti svoje ciljeve-podjelu Bosne i Hercegovine i njeno uništenje kao suverene i nezavisne države. Jer je Sarajevo predstavljalo ogledalo onoga što Bosna stvarno jeste i što nosi u svome višestoljetnom biću, i što je na tragu savremenih evropskih integracionih procesa.

Zaključak

Odbranjeno Sarajevo presudno je pomoglo da se nađe pravno i političko rješenje za Bosnu i Hercegovinu, kojim joj je priznat državno-pravni kontinuitet u neizmijenjenim granicama s

kojim je dobila međunarodno priznanje 1992. godine, članstvo u UN i drugim međunarodnim organizacijama i sa institucionalnom unutrašnjom državnom strukturom kojom se BiH mogla nastaviti legitimirati kao jedini međunarodno-pravni subjekt.

REFORMA ILI NOVI USTAV

Sa današnjim Ustavom^{*)} Bosna i Hercegovina ne može ući u EU iz dva razloga: **prvi** je da je donešen za jednokratnu upotrebu, a **drugi** je da je rađen po američkoj normativnoj tehnici bez uvažavanja političke tradicije i kulture bh. društva.

Najveći njegov nedostatak zbog čega BiH s njim ne može ući u EU je što on ima jednokratnu upotrebu jer je Aneks Dejtonskog mirovnog sporazuma koji je imao dva cilja: zaustaviti rat u BiH i osnažiti međunarodnopravno priznanje BiH koje je ona dobila 6. aprila 1992. godine, sa velikim pravnim prazninama koje se mogu otkloniti samo donošenjem novog ustava.

Američki autori Aneksa 4 Dejtonskog sporazuma u kome se nalazi Ustav BiH, bili su svjesni njegovih nedostataka, pa su samom Ustavu dodali dva aneksa: Aneks I u kome je taksativno navedeno 15 međunarodnih povelja i konvencija koje su sastavni dio Ustava BiH i Aneks II u kome su sadržane prelazne i završne odredbe koje su također sastavni dio Ustava BiH.

Ustavnu materiju čine i Aneksi 2, 3, 5, 6, 7, 8 i 9 na Dejtonski sporazum, s tim što su aneksi 5, 6, 7 i 8 u članu 3.5a Ustava navedeni kao dodatne i isključive nadležnosti BiH, a u aneksima 3 o izborima i 9 o velikim infrastrukturnim sistemima rečeno je da će se oni urediti državnim zakonima. Aneksom 2 je uređeno kako će se povući linije između dva administrativno-politička entiteta: Federacije BiH i Republike Srpske, i ustanovljena arbitraža za područje Brčkog. Izvan Ustava BiH su ostala tri aneksa: Aneks 1 koji

^{*)} Esej pročitan na Naučnoj konferenciji „Reforma Ustava-uslov za brži napredak BiH u NATO i EU“, održanoj na Pravnom fakultetu u Tuzli, 21. i 22. decembra 2012. godine.

sadrži vojni aspekt sporazuma, Aneks 10 koji uređuje kancelariju visokog predstavnika i Aneks 11 koji ustanovljava međunarodne policijske snage u BiH. Ta tri aneksa nisu u ustavno-pravnom poretku BiH i u nadležnosti su Vijeća sigurnosti UN, odnosno međunarodne zajednice.

Ustav BiH iz Dejtona ima kapacitet da BiH dovede do ispred vrata Evropske unije, ali ne i da s tim Ustavom BiH uđe u Evropsku uniju. Otuda kada se na današnjoj naučnoj konferenciji govori o reformi ustava kao uslovu za brži napredak BiH, trebamo prvo sebi razjasniti o čemu se zapravo tu radi. Za brži napredak BiH nije smetnja današnji ustav, jer on još nije iscrpio svoje pravne mogućnosti koje u sebi ima. Istraživanje dosadašnjeg pređenog puta ka Evropskoj uniji i NATO-u pokazuje da on nije zadovoljavajući, ali ne zbog prepreka u samom tekstu Ustava, već u nedostatku volje političkih subjekata da se na tom putu iskoriste ustavno-pravne mogućnosti postojećeg ustava. Dakle, smetnja nije u samom sadržaju Ustava, već je u pitanju činjenica da naši političari zbog svoje zarobljenosti u etno-lokalnu svijest nisu dorasli da preuzmu na sebe odgovornost za svoje odluke i stoga nemaju političke volje da odgovore svojim ustavnim obavezama. Ustav ma kako bio dobar, sam za sebe ne znači ništa, ako nema volje političkih subjekata koji obnašaju vlast da tu vlast vrše uz poštivanje slova toga ustava. Bez te političke volje i najbolji ustav je običan papir. Stoga našem današnjem Ustavu nije potrebna bilo kakva reforma na njegovom tekstu, jer nema političke volje da se dosljedno primijene već postojeće ustavne norme.

Još 2008. godine izišao sam s prijedlogom da nema ustavnih smetnji da se i pri postojećem Ustavu izvrše izmjene i dopune Zakona o političkim strankama kako bi se sve političke stranke u BiH registrirale samo u državnom Ministarstvu pravde, a ne u entitetima, s jednakim pravom da se na izborima natječu na cijelom prostoru BiH. Zatim sam predložio da se izvrši izmjena i dopuna Izbornog zakona BiH, koji će obavezati sve političke stranke i koalicije da na izbore izađu sa multietničkim listama od općinskog do državnog nivoa proporcionalno popisu stanovništva iz 1991. godine, kojim bi se postiglo predizborno a ne postizborno koaliciranje stranaka, a time i pojednostavljivanje procedure konstituiranja zakonodavne i izvršne vlasti, s jedne i potiranje političkih

dobitaka izvršenog etničkog čišćenja i zločina genocida, s druge strane. Također sam predložio da se Izbornim zakonom predvidi mogućnost raspisivanja prijevremenih izbora kada vlade kantona, entiteta i BiH izgube parlamentarnu većinu koja ih je izabrala, a nije moguće da se uspostavi nova parlamentarna većina. Da bi se ove promjene uvele, nije bilo potrebno mijenjati ni jednu odredbu postojećeg ustava, a iz temelja bi se promijenila i dodatno demokratizirala bosanskohercegovačka politička stvarnost. Iako su ti moji prijedlozi bili dostupni javnosti u medijima, naučnim skupovima i knjigama, nisu naišli na interesovanje ni jedne političke stranke, niti OHR-a, od kojeg sam tražio u razgovoru sa gosp. Inkom, da ih on svojom odlukom uvede u naš politički život, ako ne naiđu na podršku u Parlamentarnoj skupštini BiH.

Ne treba zaboraviti da bi sa predizbornim multietničkim listama za izbor članova Predsjedništva, kao i za izbor u sve domove entitetskih i državnog parlamenta bila provedena i Presuda Evropskog suda za ljudska prava Sejdić-Finci protiv Bosne i Hercegovine. Ova presuda ne otklanja bitno diskriminaciju građana u izbornom procesu, jer se odnosi samo na Ostale, dok Bošnjaci i Hrvati u RS i Srbi u Federaciji BiH i dalje ostaju diskriminirani u pogledu prava da biraju i da budu birani u Predsjedništvo BiH i u Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH.

Kao što je poznato odnos političkih snaga u BiH danas je takav da će se još za dugo vremena zadržati status quo. Bosna i Hercegovina se još nalazi u velikoj mjeri u pretpolitičkom stanju svijesti, u domenu svijesti iz 1992. godine, da se i pored velikog broja političkih stranaka, zadržala još jako podijeljena svijest ZA BiH i PROTIV BiH. Političke snage protiv BiH imaju institucionalnu podršku sadržanu u činjenici postojanja dva entiteta, od kojih se jedan, Republika Srpska i njena elita, ne smatraju pravno i politički obaveznim da poštuju cjelinu Dejtonskog sporazuma i njegovih aneksa, iako su ih potpisali, posebno Aneks 4 u kome se nalazi Ustav BiH. Oni komotno iz Dejtonskog sporazuma uzimaju ono što im ide u prilog negacije državnosti i suverenosti BiH, a ostale odredbe Dejtonskog sporazuma i Ustava BiH tumače na način da ih one ni pravno ni politički ne obavezuju i time vrše opstrukciju u procesu prilagođavanja državnog zakonodavstva evropskim standardima, kao uslovu na putu BiH ka evroatlanskim

integracijama. Žele tim opstrukcijama da dokažu da BiH nije moguća kao država; negiraju njene državne praznike Dan državnosti i Dan nezavisnosti, koji su ustanovljeni zakonima koji su prema Prelaznim i završnim odredbama sadržanim u Aneksu II na Ustav BiH, još na snazi dok se ne izmijene. Od BiH prave državnu zajednicu dva entiteta, iako je Ustav BiH u članu 1. konstituirao oba entiteta navodeći ih poimenično i tim entitetima udahnuo život, posebno entitetu koji se zove RS, koji prije te ustavne norme nije pravno ni postojao. Čak se negira i postojanje same države BiH prije 21. novembra 1995. godine, kada je parafiran Dejtonski sporazum, iako je Bosna i Hercegovina međunarodnopravno priznata 6. aprila 1992. godine kao nezavisna i suverena država i kao takva primljena u Ujedinjene nacije 22. maja 1992. godine i čitavo vrijeme agresije na nju bila kao država subjektom međunarodnog prava.

Zatim, ne postupa se po Odluci Ustavnog suda BiH iz 2000. godine o konstitutivnosti sva tri naroda na cijelom prostoru države BiH. Nastoji se održati stanje zatečeno uspostavljanjem mira na teritorijama na kojima je izvršeno etničko čišćenje i zločin genocida opstrukcijom povratka izbjeglih i raseljenih stanovnika. Zato, umjesto na reformu Ustava, treba dati politički akcenat i podršku povratku izbjeglih i raseljenih lica, kao političkih subjekata, birača, koji treba da aktivno učestvuju u primjeni postojećih ustavnih normi. Pozitivan primjer je angažovanje birača na lokalnim izborima s područja Srebrenice i najavljena aktivnost za izbore 2014. godine u Republici Srpskoj. Ni reformisani, ni novi Ustav BiH nije moguće donijeti bez ljudi koji su silom oružja iseljeni iz svojih višestoljetnih zavičaja. Još oko 150.000 izbjeglih i raseljenih se izjasnilo za povratak za koji je potrebno obnoviti i izgraditi oko 45.000 kuća ili stanova. Nije moguće integrirati bosanskohercegovačko društvo i državu bez ljudi izbačenih iz njihovih domova i osiguranja njihovog ekonomski održivog povratka.

Da zaključim, nije moguća reforma postojećeg ustava koji ima jednokratnu upotrebnu vrijednost. On je već za ovih sedamnaest godina trebao u cijelosti biti primijenjen. Postojeći Ustav ovakav kakav je može nas dovesti do pred vrata EU, a koliko brzo vidimo to iz dosadašnje njegove spore primjene, da će to potrajati. Samo sa potpuno novim ustavom urađenim na principima

evropske i bosansko-hercegovačke političke tradicije i kulture, možemo ući u Evropsku uniju koja po svojoj prirodi jest zajednica evropskih naroda i njihovih kultura. Uslov za to je da bude prevaziđeno još prisutno političko dvojstvo ZA i PROTIV BiH kao ravnopravne političke zajednice triju naroda, ostalih i građana Bosne i Hercegovine.

Evropska unija bi učinila veliku uslugu BiH kada bi sama inicirala izradu novog ustava, koji bi proizašao iz društvene i političke tradicije i kulture naroda i građana Bosne i Hercegovine i da se on usvoji na referendumu svih građana Bosne i Hercegovine. Hvala!

ZAPADNI POLITIČARI I PRAVO*)

Amerikanci i svi relevantni zapadni političari kada je riječ o drugim državama **politiku** stavljaju ispred **prava**. Za njih, pogotovo ako se radi o tuđoj koži, oportuno je svako „pravno“ rješenje, ako ono politički zadovoljava njihove konkretne političke interese, ma koliko to pravno rješenje bilo **smisleno** ili **besmisleno**. Najbolji primjer su Vašingtonski sporazum na osnovu kojeg je nastao Ustav FBiH – i Dejtonski sporazum, na osnovu kojeg je nastao Ustav BiH.

U Ustavu FBiH usvojenom 30. marta 1994. godine u poglavlju I – naslovljenom: Uspostavljanje Federacije – u članu 1. stav 1. piše:

„(1) Bošnjaci i Hrvati kao konstitutivni narodi, zajedno sa ostalim, i građani Republike Bosne i Hercegovine, ostvarujući svoja suverena prava, preoblikuju unutrašnju strukturu teritorija sa većinskim bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom u Republici Bosni i Hercegovini u Federaciju Bosne i Hercegovine koja se sastoji od federalnih jedinica sa jednakim pravima i odgovornostima“.

*) Mišljenje o „Nacrtu preporuka za promjenu Ustava FBiH – Integralni tekst“, zapisano u mom Dnevniku 12.06.2013. godine.

A u stavu 2. istog člana 1. piše: „ (2) Odluke o ustavnom statusu teritorije Republike Bosne i Hercegovine sa većinskim srpskim stanovništvom bit će donesene u toku pregovora o miru na Međunarodnoj konferenciji o bivšoj Jugoslaviji“.

Međutim, šta se u stvarnosti dogodilo. Federacija se nije konstituisala u skladu sa stavom 1. člana 1. Ustava Federacije. Podrinje od Foče do Zvornika sa apsolutnom većinom bošnjačkog stanovništva i Posavina sa relativnom većinom hrvatskog stanovništva nisu ušli u sastav Federacije, kao što je zapisano u Ustavu Federacije, već su joj, suprotno odredbi stava 2. člana 1. Ustava Federacije pridodate četiri općine sa apsolutnom većinom srpskog stanovništva: Drvar, Bosansko Grahovo, Glamoč i Bosanski Petrovac i Ključ koji je imao relativnu većinu srpskog stanovništva.

Ne treba zaboraviti da je Kontakt grupa (SAD, Velika Britanija, Francuska, Njemačka i Rusija) mjesec dana poslije donošenja Ustava Federacije lansirala prijedlog da se BiH podijeli na Federaciju sa 51% i RS sa 49% teritorije, napustivši raniju zamisao i da se teritorija sa srpskom većinom kantonizira i bude sastavni dio Federacije BiH, kao cjelovitog državnog teritorija, kojim bi se imenom nazivala cijela država.

Kao što su politički pragmatičari postupili sa Federacijom kojoj nisu priključili Podrinje i Posavinu sa većinskim bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom, tako su Ustavom iz Dejtona ustavno-pravnu formulaciju iz posljednje alineje Preambule Ustava BiH, koja glasi: „Bošnjaci, Hrvati i Srbi kao konstitutivni narodi (zajedno sa ostalim) i građani Bosne i Hercegovine utvrđuju da je Ustav Bosne i Hercegovine kako slijedi“. Prema ovoj formuli Bošnjaci, Srbi, Hrvati, Ostali i Građani Bosne i Hercegovine su ustavne kategorije i trebali su se naći u normativnom dijelu Ustava kao subjekti prava u konstituiranju organa vlasti Bosne i Hercegovine na svim nivoima. Međutim, oni su, kao što je poznato, u čl. 4. i 5. Ustava izostavljeni za nivo vlasti BiH, a ostali nisu paritetno zastupljeni ni na jednom nivou vlasti kao ravnopravni ustavno-pravni subjekti, a ni po principu njihove proporcionalne zastupljenosti. Naime, na nivou državne vlasti u Domu naroda nema delegata Bošnjaka i Hrvata iz RS, niti Srba iz Federacije. A

u Zastupničkom domu – Domu građana, nema zastupnika građana Bosne i Hercegovine, već samo građana iz RS i Federacije, iako Bosna i Hercegovina nije federalna država, jer entiteti prema Ustavu BiH nisu države. Isto je i sa članovima Predsjedništva BiH. Bošnjaci i Hrvati u RS ne mogu se kandidovati na tu funkciju, kao ni Srbi koji žive u Federaciji.

Moje mišljenje je da su entiteti ratne tvorevine nastale agresijom Srbije, Crne Gore i Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu koje je međunarodna zajednica **politički** priznala – suprotno međunarodnom pravu.

Otuda svaka reforma unutar entiteta, zadržavanjem u normativnom dijelu Ustava BiH – pravno nepostojanje Bošnjaka, Srba, Hrvata, Ostalih i Građana na nivou Bosne i Hercegovine, samo učvršćuje, cementira **teritorijalnu** i **etničku** podjelu bh. stanovništva i vodi BiH u njen raspad kao jedinstvene suverene i nezavisne države, jer RS čini sve da spriječi povratak. Imajući u vidu sve ovo rečeno, imam negativan odnos prema unutrašnjoj reformi i jednog i drugog entiteta, koji odgađaju cjelovitu reformu Ustava BiH sa kojom bi mogli ući u EU. Ovaj prijedlog reformi Ustava FBiH, nije ništa drugo nego politička zabava za dokone ambasadore u vrijeme, kada nisu spremni da se uhvate u koštac i, da nam pomognu da se rješavaju ključni problemi koji gore u BiH. Ovo me podsjeća na onu narodnu „Baba se češlja dok joj kuća gori“.

Bavljenje reformom Federacije u vrijeme nerješavanja i nedonošenja zakona koji nas približavaju EU i NATO-u, je čisto gubljenje vremena i ja kao naučni radnik u ovim izvakanim i prežvakanim prijedlozima ne nalazim nikakvu inspiraciju da se njome naučno bavim – jer su nebitni za iskorak BiH u evroatlantske integracije. Ove preporuke treba pustiti da idu nizvodu pa dokle stignu.

DAN BOSANSKOG SVITANJA

Pokret za autonomiju Bosne 1831. i 1832. godine je velika tema i ne može se iscrpiti jednom knjigom i jednom raspravom.*) Ali, ipak, na mnoga pitanja u vezi s Pokretom, veoma argumentirane odgovore dao je dr. Ahmed Aličić, u svojoj istoimenoj izvanrednoj knjizi, za koje nisam siguran da su u dovoljnoj mjeri sadržani u udžbenicima historije u kojima se izučava historija Bosne i Hercegovine. Posebno ovdje mislim na političku historiju i na historiju države i prava Bosne i Hercegovine. Mislim da do ovakvog pokreta historijski nije moglo doći prije Francuske revolucije 1789. godine. Ona je prodrmala temelje feudalnog poretka izraženog u apsolutističkom vladanju tim poretkom koji nije dozvoljavao razvoj novih proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa koji su ozbiljno zakucali na vrata tom zatvorenom i okamenjenom feudalnom načinu proizvodnje i društvenih odnosa koje je on kreirao.

S druge strane, Francuska buržoaska revolucija je sa svojom deklaracijom o građanskim pravima i slobodama, sažeto izraženoj u paroli te revolucije „liberté, fraternité, égalité“, pokrenula je do tada neviđenu energiju pokorenih naroda u Osmanskom carstvu za svojom političkom slobodom, zahtjevom za samostalnošću i autonomijom Egipta, Grčke, Arabije, Bugarske, Rumunije, Srbije, Albanije, Krete, koji nisu mogli zaobići ni Bosnu. Razumije se da se to moralo odraziti i na politiku Osmanskog carstva da poduzme određene mjere koje bi doprinijele njegovoj stabilizaciji, jer je bilo uzdrmano ne samo tim pokretima koji su imali nacionalno obilježje, već i gubitkom teritorija, naročito u ratovima sa Rusijom. Pod tim pritiskom „Osmanski vojnički sistem počinje da se transformira u građanski, civilni, društveno-politički i ekonomski sistem“ (Aličić, str. 13.). Tek u tom međuprostoru, kada se završava period klasičnog osmanskog vojničkog timarsko-spahijskog sistema i pokušaja izgradnje civilnog političkog i

*) Esej pročitan na **Času sjećanja** na Husein-kapetana Gradaševića, održanom 12.09.2013. godine, kada je prije 182. godine, 12. septembra 1831. godine, u vrijeme Pokreta za autonomiju Bosne, izabran za vezira Bosne. Objavljeno u „Preporod“, 1. decembra 2014.

ekonomskog sistema, bila je moguća pojava nacionalnih pokreta, pa i ovog u Bosni.

Pokret za autonomiju Bosne inspiriran je prije svega odlukom sultana da dijelove bosanske teritorije koji su se nalazili s desne strane Drine (nekoliko nahija) u sastavu Zvorničkog sandžaka izdvoji iz bosanskog ejaleta i preda Srbiji, prisiljena odredbama Bukureštanskog mirovnog ugovora sa Rusijom 1812 i porazom od strane Rusije 1828. godine. Taj događaj sasvim slučajno koincidira sa reformama sultana Mahmuda II iz 1826., da ukine dotadašnju vojnu strukturu janjičare i uvede regularnu stajaću vojsku putem mobilizacije s uniformama po evropskom modelu i ukine dotadašnji timarski sistem kao društveno-ekonomski odnos. S obzirom na specifičnosti Bosne nastale od sredine XVI stoljeća uvođenjem tzv. odžakluk timara (tj. nasljeđivanja timara), zatim organizacije odbrane Bosne kao najzapadnijeg dijela Osmanskog carstva putem kapetanija koje su upravljale odbrambenim tvrđavama, kao i razvijenom sviješću kod običnog svijeta da se odazove svakom pozivu za odbranu Bosne, izražavane su rezerve prema novoj vojsci koja bi nastala putem mobilizacije, da bi ona mogla biti pouzdani branitelj Bosne. Zato je zatraženo od sultana da se te reforme ne odnose na Bosnu zadržavanjem postojećeg sigurnosno odbrambenog sistema i društveno-ekonomskih odnosa. Zatim, imajući u vidu višestoljetno negativno iskustvo u upravljanju bosanskim ejaletom od strane sultanovih namjesnika (vezira) zbog njihove samovolje u ubiranju poreza i drugih nameta stanovništvu koje ih je vodilo sve većem osiromašnju i ekonomskoj propasti, kao i prisutnoj samovolji, zloupotrebi položaja vezira i nezakonitom postupanju koje se nije kažnjavalo u bosanskom društvu, bila je kod svih stanovnika Bosne sazrela svijest da kad bi sultanov namjesnik bio imenovan iz reda Bošnjaka, da bi se uspostavio pravedniji način upravljanja, što bi bilo od koristi i za Bosnu i za Osmansko carstvo.

Otuda je Pokret bio temeljen na tri zahtjeva upućena sultanu: (1) Da se Srbiji ne daje dio bosanske teritorije s desne strane Drine, koji već nekoliko stoljeća je sastavni dio bosanske zemlje, (2) Da se za namjesnika Bosne imenuje Bošnjak, dakle, domaći čovjek koji je dobro upoznat sa stanjem i uslovima života

u Bosni i (3) Da Bosna zbog njene specifičnosti u odbrambenom sistemu Osmanskog carstva, kao najzapadnija njegova pokrajina, zadrži odžakluk timare (nasljedne timare) i dosadašnju vojno-odbrambenu strukturu, bez regularne nove vojske.

Ako se vratimo zakratko unazad u ono vrijeme i upoznamo tada postojeći vladajući osmanski pravni poredak i opći međunarodnopravni poredak, šanse za uspjeh Pokreta bile su minimalne iz dva razloga, jedan međunarodnopravni, a drugi domaći. Domaći bi se mogao podijeliti na domaći Osmanskog carstva i domaći bosanski unutar Osmanskog carstva. Domaći razlog koji proizilazi iz državnopravne prirode Osmanskog carstva jeste dinastičko vladanje državom, što je postojao znak jednakosti između države i sultana, na koju bi se mogla odnositi poznata izreka francuskog kralja Luja XIV – „L'état c'est moi" (država sam ja).

Osmansko carstvo je bilo privatno carstvo dinastije Osmana. Svom zemljom toga carstva raspolagao je sultan u kome je oličena najviša, suverena vlast. Prema tome bilo je iluzorno da domaći, bosanski ljudi, Bošnjaci, traže od sultana da prekrši svoje obaveze iz mirovnog ugovora koje je on potpisao sa Rusijom i obavezao se da tih nekoliko bosanskih nahija s desne strane Drine, ne preda Srbiji. Domaći bosanski razlog, zbog kojeg su bile male šanse da Bosna dobije autonomiju sličnu onoj koju je dobila kneževina Srbija pod Milošem Obrenovićem, je taj što je Bosna tada imala dvotrećinsku većinu muslimanskog stanovništva i smatrala se muslimanskim ejaletom, koji su bili i po šerijatu obavezni da slijede politiku sultana kao muslimanskog halife po osnovi njihove vjerske pripadnosti.

Drugi, međunarodnopravni razlog da Pokret nije uspio jeste što nije imao podršku tadašnjih velikih sila u mjeri u kojoj su tu podršku na Balkanu imale Grčka, Bugarska, Rumunija i Srbija. Teško je razumijeti takvu politiku evropskih velikih sila prema Pokretu za autonomiju Bosne, kada se zna da je Bečki kongres 1815. godine sazvan nakon Napoleonovih ratova, na zahtjev Rusije usvojio generalnu politiku prema Osmanskom carstvu, da ga uklone sa tla Evrope, a da njegove posjede podijele između sebe – u historijskoj nauci poznata pod sintagmom „istočno pitanje". Što znači stavljanje Bosne pod evropsku interesnu sferu. Po mome mišljenju jedini ispravan odgovor iz današnje perspektive

bi bio što je u navedenim zemljama na Balkanu sa većinskim hrišćanskim stanovništvom na njihove nacionalne pokrete preovlađujući uticaj imala Rusija koja je vojnički, finansijski i diplomatski inicirala i podsticala te nacionalne pokrete, potiskujući Osmanlije dalje prema istoku, dok je Pokret za autonomiju Bosne bio autentično bosanski, svebošnjački, bez uticaja i pomoći bilo koje druge velesile, u kome su učestvovali i muslimani i katolici i pravoslavci, neovisno od toga što su u skladu sa vremenom na čelu Pokreta bili begovi, age, kapetani kapetanija i najviđeniji ljudi iz gradskih čaršija (trgovci i zanatlije). Zato što je pokret bio svenarodni, čega su se plašile tada evropske vladajuće monarhije nakon lošeg iskustva koje je izazvala Francuska revolucija, on nije ni mogao imati njihovu podršku.

Imajući u vidu činjenicu da se Pokret za autonomiju Bosne nije odricao Osmanskog carstva i suvereniteta sultana nad Bosnom, kao ni njegove uloge halife muslimana, postavlja se pitanje legitimiteta inicijatora Pokreta i legaliteta političkog sadržaja Pokreta, odnosno triju zahtjeva, kao ciljeva Pokreta. Pri postojećem osmanskome pravnom poretku u kojem je zemlja u vlasništvu sultana može li neko drugi biti legitiman i legalno ovlašćen da traži drukčiju odluku o bosanskim nahijama s desne strane Drine, jednog od njegovih najvažnijih zahtjeva masovno podržanog od svih slojeva tadašnjeg bosanskog društva, pa i bosanskih hrišćana i kršćana. Drugo, da li se takav zahtjev po svojoj prirodi može podvesti pod sadržaj političke autonomije Bosne u tom vremenu. Sa stanovišta i tadašnje i današnje političke i pravne teorije o autonomiji, ne može. To pitanje spada u domen unutrašnje administrativno-političke organizacije Osmanskog carstva, jer je u tom vremenu sultan bio suveren i nad kneževinom Srbijom sa statusom autonomne oblasti, pa je za njega svejedno bilo da li će te nahije biti u Bosni ili Srbiji, on ostaje da vrši suverenu vlast na tom prostoru.

Zatim, da li pitanja vojnog ustrojstva jedne zemlje, tada Osmanskog carstva, i njegove sigurnosno-odbrambene organizacije, posebno u graničnoj pokrajini, kao i osnovni društveno-ekonomski odnos, u konkretnom slučaju timarski sistem, mogu biti sadržaj zahtjeva za autonomijom Bosne, ako je to tada, pa i danas, u domenu državne suverene vlasti. Odgovor je negativan.

Prema političkoj i državno-pravnoj teoriji samo jedan od ova tri zahtjeva je mogao legitimno biti postavljen od inicijatora Pokreta za autonomiju Bosne, a to je da iz razloga navedenih u **mahzaru** upućenom sultanu da potvrdi izbor Husein kapetana Gradaševića od strane svebošnjačkog sabora za bosanskog vezira, kao i druga pitanja koja ulaze u domen njegovih ovlaštenja kao vezira mogu biti predmet sadržaja političke autonomije. Vidljivo je iz dokumenata o ovom pitanju koje je izvanredno elaborirao u svojoj knjizi dr. Ahmed Aličić, da se u proteku vremena, od prvog podnošenja mahzara do dugo očekivanog odgovora u februaru 1832. godine, da bi se vođe Pokreta na kraju zadovoljile samo sa potvrđivanjem izbora Husein kapetana Gradaševića za vezira, kako bi se izbjegao drugi sukob sa sultanovom vojskom i konačni vojni poraz Pokreta. Toliko o političkom i državno-pravnom aspektu Pokreta.

Na kraju, htio bih vašu pažnju nakratko da zadržim na historijskom značaju Pokreta za autonomiju Bosne i izbora Husein kapetana Gradaševića za bosanskog vezira i čin **paše** koji je dobio uz taj izbor.

Pokret za autonomiju Bosne 1831. i 1832. godine imao je epohalan značaj za Bosnu i Bošnjake (tada sve triju konfesija). Ja bih rekao isti onaj značaj koji je četiristo godina ranije Bosnu doveo do gubitka njene državnosti i suverenosti potpadanjem pod suverenitet Osmanskog carstva. Pokret je značio početak bosanskog svitanja, nagovještaj prestanka četiristogodišnje Osmansko-turske okupacije Bosne. Treba se zamisliti života pod Turcima četiri stotine godina sa istom vjerom islamom i nakon svega sebe prepoznati da nisi etnički Turčin, već da si etnički Bošnjak, svejedno što su oboje muslimani. Taj Pokret je historijsko svjedočenje da je Bosna svo to vrijeme bila država pod okupacijom, a da su Bošnjani, Bošnjaci njeni baštinici i čuvari. Tom našem sazrijevanju pomogle su međunarodne okolnosti, prije svega Francuska buržoaska revolucija. Pokret je bio DAH te revolucije, nakon četrdeset godina udahnut u duše Bošnjaka kojim je povratio njihovo dostojanstvo i do tada dokazanu hrabrost, da od tog silnog sultana i samodršca zatraže za svoju Bosnu političku autonomiju, kao izraz odgovornosti za sudbinu njihove domovine Bosne u raspadajućem Osmanskom carstvu.

Posebnog je divljenja umješnost inicijatora Pokreta da za Pokret animiraju i vežu sve slojeve društva, od onih najbogatijih do onih najsiromašnijih i što je veliko čudo za ono vrijeme, da sve njih učine aktivnim subjektima historije i dobrovoljnim učesnicima Pokreta svrstanih u vojni poredak, koji je, gle čuda, porazio sultanovu vojsku kod Ljipljana na Kosovu. U vrijeme kada nije bilo ni „D“ od demokratije, služeći se islamskim naukom o ŠURI (savjetovanju), da od inicijative, preko pripremnog sastanka u Tuzli, dođe do sazivanja svebošnjačkog i svebosanskog sabora u Travniku na kome su učestvovali čak i predstavnici gradova i sela. I danas bi našim političarima, kojima su puna usta demokratije i ljudskih prava – mogli biti uzorom kako se organizuje i kako se vodi svenarodna politika. Posebno se doimala skromnost i bogobojaznost vođe Pokreta Husein kapetana Gradašćevića, koji je svjestan trenutka rizika za sebe lično, ali i spremnosti na taj rizik, ako je to svenarodna politička volja da on preuzme prvo dužnost seraskera (vojnog komandanta), a potom i položaj vezira, namjesnika Bosne. Od početka svjestan da njegov izbor za vezira mora biti legitimiran potvrdom od strane sultana. Ali svjestan i rizika za svoj život i život svoje porodice, ako do potvrđivanja izbora za vezira Bosne ne dođe.

Pokret za autonomiju Bosne nije dovoljno naučno istražen. Najvrijedniji do sada naučni rad o Pokretu je knjiga dr. Ahmeda Aličića „Pokret za autonomiju Bosne 1831. do 1832. godine“, koji je dokumentovano utvrdio da je to bio nacionalni pokret sa svenarodnim učešćem, a ne pokret begova i aga za očuvanje svojih privilegija kako je to tvrdila dosadašnja historiografija o pokretu.

U kojoj mjeri smo kao narod politički bili zapušteni posljednjih 200 godina, govori i činjenica našeg nemarnog odnosa prema ovom Pokretu, prema porukama koje je ovaj Pokret u sebi nosio, da nismo iz njega za sebe izvlačili odgovarajuće pouke. Zato predlažem da sve prosvjetne, kulturne i političke organizacije i ustanove u BiH i Bosanaca u dijaspori u svoj kalendar upišu ovaj 12. septembar, kada su Bošnjaci nakon 400 godina Osmansko-turske vlasti nad Bosnom sebi izabrali prvi put svoga vladara Husein kapetana pašu Gradašćevića i da taj dan ubuduće svake godine prigodnim programom obilježavaju kao DAN BOSANSKOG SVITANJA, jednako vrijedan kao i dan Kulinove Povelje

29. avgust, dan obnove bosanske državnosti 25. novembar i dan obnove bosanske nezavisnosti 1. mart. Hvala!

EVROPSKA POLITIKA LOKALNE SAMOUPRAVE I BOSNA I HERCEGOVINA

Monografija *Evropska politika lokalne samouprave i Bosna i Hercegovina*, autorice dr. Sabine Žunić^{*)} predstavlja novinu i osvježanje u sadržaju i metodološkom pristupu naučnoj obradi ove teme. Knjigu posebno vrijednom čini multidisciplinarno istraživanje ne samo kroz prizmu teorijske elaboracije nego i komparativnog uvida u problem. Lokalna samouprava je razrađena na jedan sveobuhvatan način i u potpunosti dekonstruirana. Elaborirani su historijski začeci lokalne samouprave u Velikoj Britaniji, koju autorica opisuje kao kolijevku lokalne samouprave, a potom su naučno obrađeni pristupi njene provedbe u tranzicijskim zemljama s usporedbom u zemljama Evropske unije, kulminirajući sa Bosnom i Hercegovinom.

U knjizi su prikazane različite teorijske škole razumijevanja društva, uloge građana u slobodnim društvima, filozofski koncepti klasičnih evropskih društava i državnih uređenja, kao i teorijsko-historijski diskurs ali i praktični modeli lokalnih samouprava u evropskim društvima. Monografija približava čitaocu historijske i političke temelje Evropske povelje o lokalnoj samoupravi, koncept i ulogu decentralizacije, zahtjeve Evropske unije u pogledu politike reforme lokalne samouprave evropskih zemalja u tranziciji s akcentom na progres Bosne i Hercegovine, kao i komparativne prikaze politika reforme lokalne samouprave u evropskim zemljama u tranziciji kao i zemljama Evropske unije.

Pozicija autorice prema lokalnoj samoupravi osim što je naučno utemeljena, profesionalno je omeđena autoričinim dugogodišnjim radom u Bosni i Hercegovini na programima implementiranja evropskih projekata lokalne samouprave, te je stekla

^{*)} Predgovor monografskoj naučnoj studiji Sabine Žunić „Evropska politika lokalne samouprave i Bosna i Hercegovina“, izdavač Autorica, 2013. godine.

i praktični uvid s kojim se problemima susreću općine u Bosni i Hercegovini. Takođe, stil pisanja knjige je influenciran autoričnim školovanjem u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje se upoznala sa savremenim naučnim teorijama političkih nauka i međunarodnih odnosa, što se ne može zanemariti u cjelovitom autoričinom radu na knjizi. To je doprinijelo kvalitetu knjige i njejoj pristupačnosti, ne samo profesionalcima koji se bave lokalnom samoupravom, jer je autorica uspješno kompleksnu temu lokalne uprave i samouprave približila čitaocima lakim stilom, koristeći se mnogim citatima istaknutih autora iz ove oblasti, kako bi argumentirala svoje stavove.

Autorica dr. Sabina Žunić elaborira vrijeme kada se lokalna samouprava uspostavljala u Engleskoj, komparirajući sa Francuskom i Njemačkom, ali i evropskim zemljama tzv. Istočnog bloka, upozoravajući argumentirano da se pristup „copy and paste“ (prepisivanje) nikada ne isplati jer svaka država ima svoj jedinstven sistem i niz specifičnosti koji mogu pomoći ili odmoći „prepisanom“ sistemu lokalne samouprave da uspije. Autorica je imala za cilj prikazati različite modele lokalne samouprave u zemljama Evrope ali i razloge koji stoje iza funkcionalnih, efikasnih i uspješnih modela lokalne samouprave, kao i onih manje uspješnih.

Polazeći od stajališta da je za razvoj evropskog sistema lokalne samouprave, potrebno imati osnovne temelje demokratije protkane kroz društveno-ekonomske dimenzije kako javne, tako i privatne sfere, gdje svaka individua ima pojedinačna prava s jedne strane, a gdje država ima svoja ovlaštenja i odgovornosti prema građanima, s druge strane, dr. Sabina Žunić je uspjela prikazati da Bosna i Hercegovina danas nema svoje *politike sistema* lokalne samouprave. Razlog tome je što je aktuelno uređenje Bosne i Hercegovine, podjelom na entitete koji su svaki za sebe izgradili svoje sisteme lokalne samouprave, prihvaćene od strane Vijeća Evrope, izopćile, suprotno aktuelnom Ustavu i Povelji o lokalnoj samoupravi, pravo države BiH da u skladu sa Evropskom poveljom o lokalnoj samoupravi izgradi jedinstvenu politiku lokalne samouprave. Sam nedostatak politike lokalne samouprave u državi BiH će postajati sve vidljiviji 'problem', tvrdi autorica, kako

se zemlja bude približavala pristupanju Evropskoj uniji. Funkcionalna lokalna samouprava je kamen temeljac evropskih integracionih procesa i stoga će se ova tema sve više morati obrađivati u BiH. Ova monografija upravo ukazuje na vezu između važnosti individualnih prava koja se ostvaruju na lokalnom nivou, održivog razvoja lokalne zajednice i efikasne lokalne vlasti koje su u stanju pružiti usluge građanima, ali isto tako i razvijati odnose sa državnim nivoima vlasti u jednakopravnom statusu.

Ova monografija je značajan naučni doprinos izučavanju lokalne samouprave uopće, jer u BiH ne postoji dovoljno literature na ovu temu. Ovo je zasigurno jedna od onih knjiga koja će poslužiti studentima, akademskoj zajednici, ali i praktičarima koji se bave lokalnom samoupravom da im se približi bolje razumijevanje evropske politike lokalne samouprave koju će trebati primijeniti u Bosni i Hercegovini na njenom putu u članstvo Evropske unije.

PRAVNA PRIRODA DRŽAVNOG PORETKA U KOME JE MOGUĆ POLITIČKI MOTIVIRAN SUDSKI PROCES*)

Iduće, 2015. godine, navršice se tačno 40 godina od kada je održan sudski proces prof. dr. Salihu Bureku i njegovim navodnim saučesnicima, za krivična djela (1) neprijateljske propagande, (2) izazivanja nacionalne netrpeljivosti i (3) povrede ugleda države i njenih predstavnika. Treba pohvaliti inicijativu mlađih Burekovih kolega sa Ekonomskog i Pravnog fakulteta i Fondacije istina, pravda i pomirenje u Tuzli da se, nakon toliko godina, progovori koja riječ o ovom politički motiviranom sudskom procesu i bar djelimično učini društveno-moralna satisfakcija još za života uvaženom profesoru dr. Salihu Bureku, za koga bi se moglo reći, prema doprinosu koji je dao za razvoj privrede u tuzlanskoj regiji, da je više zasluživao da od tadašnjeg društva dobije priznanje

*) Esej pročitan na Naučnom kolokviju/Okruglom stolu „Politički obračuni i sudski proces sedamdesetih godina u Tuzli“, održanom 9. maja 2014. godine u organizaciji Fondacije istina pravda pomirenje i Pravnog fakulteta u Tuzli.

junaka socijalističkog rada, umjesto presude strogog zatvora od osam godina. Mi današnjom raspravom ne možemo poništiti takvu presudu, ali možemo makar djelimično ocrtati društvo u kome je bilo moguće donositi ovakve sudske presude. Zato, neka ovaj naš razgovor, ovim povodom, uz čestitke za 90-i rođendan prof. dr. Salihu Bureku, bude njemu poklon od svih nas danas prisutnih, a da historičarima od struke prepustimo naučno istraživanje ovakvih i sličnih slučajeva u našoj prošlosti.

Mi trebamo razumjeti i shvatiti da je društvo u kome smo živjeli i koje se u međuvremenu raspalo bilo zasnovano na ideologiji socijalizma-komunizma, dakle, kolektivizma, a ne na pravnim, ekonomskim i socijalnim pretpostavkama slobode individua. Individua je bila obična statistička brojka potčinjena kolektivu. Kolektiv je bio sve – baš kao danas, nacija (etnos) je bitan, traži se sloboda i ravnopravnost etnosa, da etnos posreduje individuu, sloboda individue se može žrtvovati za dobro etnosa (nacije), živio etnos (nacija), nasuprot podaništva individue, sloboda za etnos, ropstvo za individuu. Ranija sloboda za socijalistički kolektiv, a društveno ropstvo za individuu, zamijenjeno je današnjom slobodom etno-nacionalnog kolektiva, za neslobodu individue-građanina. U oba slučaja se, dakle, radi o ideološkim paradigmatima uređenja bh. društva. S tom razlikom, što smo danas, bar djelimično uspjeli, zahvaljujući Visokom sudskom i tužilačkom vijeću, izuzeti imenovanje tužilaca i sudija iz ruku političara koji se nalaze na čelu nacionalnih(etničkih) kolektiva.

Stoga dozvolite da se sa par riječi zadržim na grubom ocrtavanju tog socijalističkog ideološkog modela u kome su bili mogući ovakvi sudski procesi. Dakle, bila je legitimna i legalna samo jedna ideološka opcija koju je oličavala Komunistička partija, odnosno Savez komunista. Sve druge organizacije su bile u službi te jedne ideje, jednog političkog mišljenja koje je bilo ugrađeno u obrazovni sistem cijelog društva i prožimalo sve pore društva. Drugačije misliti značilo je biti na drugoj strani barikade, dakle, biti neprijatelj tog datog ideološkog, političkog, državno-pravnog, ekonomskog, socijalnog, kulturnog i opšteobrazovnog i informativnog poretka. Vojska, policija, sudije, tužioci posebno su probirani kao nosioci represivnog sistema i čuvari takvog društva.

Takvo društvo je vertikalno i horizontalno organizirano i kroz njegove sve kapilare morala je da teče ideološki čista „krv“. Kritika u takvom društvu dozvoljena je samo posvećenim licima na konkretnoj političkoj platformi – u suprotnom, ko skrene sa te ideološke matrice – biva **detroniran**, ma kakvu visoku funkciju da je vršio. U slučaju istrajavanja u tome svome mišljenju ili praktičnom djelovanju, ta osoba je takođe podlijezala krivičnom procesuiranju (Đilas).

S obzirom da je jugoslavensko društvo bilo federalizirano, a bosanskohercegovačko multietničko, moralo se voditi računa o pravilnom rasporedu u pogledu pokretanja političkih ili sudskih slučajeva (afere). U tom vremenu poznati su slučajevi detroniranja Rankovića 1966., Cestovna afera u Sloveniji 1967., Studentske demenstracije 1968., Nacionalistički pokret u Hrvatskoj 1970/71, politički slom liberalne politike u Srbiji 1972., kojom prilikom su detronirana politička rukovodstva Hrvatske i Srbije i politički obračun sa slobodnim političkim strijelcima Humom, Karabegovićem, Kapetanovićem, Kaporom u BiH (1974), koji su bili nezadovoljni svojom pozicijom u društvu.

Tako je došla na red i grupa Muslimana u Bosni i Hercegovini. Trebala je, dakle, služba za zaštitu društvenog poretka natrpati na grupu Muslimana, koja bi mogla biti krivično procesuirana za tzv. muslimanski nacionalizam. SDB je prisluškujući politički neposlušnog Pašagu Mandžića, jednog od slobodnih političkih strijelaca, natrerala i na njegovo društvo sagovornika Muslimana, izuzev jednog Srbina, među kojima je slučajno bio i naš cijenjeni prof. dr. Salih Burek. U Optužnici stoji „da su svi okrivljeni u svom načinu vladanja i postupanja obezvrjeđujući one društvene vrijednosti koje su osnova i snaga jugoslovenskog društva **zajedništvo, bratstvo i jedinstvo i samoupravno organizovanje našeg društva**, polazeći, sa naizgled raznih pozicija, jer se u konkretnom slučaju radi o ljudima različitih karaktera, našli su zajednički „jezik“, zajedničku osnovu izuzimajući okrivljenog Glamočanin Dušana, muslimanski nacionalizam“, koji je „po načinu izvršenja krivičnih djela poprimilo dimenzije jednog vida organizovane, neformalne grupe. Ova činjenica takođe upućuje na zaključak na naročitu društvenu opasnost djela i počinoca“ (str. 30.). A u stvari radilo se o jednoj skupini prijatelja

ili ranijih školskih kolega, različite životne dobi i profesionalnog zanimanja, koji iz različitih razloga nisu bili zadovoljni ili svojim društvenim statusom ili sa društvenim stanjem u zemlji – o čemu su uglavnom pričali – i jedni druge tješili.

Na osnovu citiranog teksta Optužnice bih primijetio dvije nelogične stvari. Prvo, ako je riječ o grupi Muslimana, ne mora značiti da je riječ o „muslimanskom nacionalizmu“, ako se radilo o kritici dugog vremena nepriznavanja muslimanima statusa nacije, kritici ekonomije, samoupravljanja ili nesvrstane politike i, druga nelogičnost je definiranje tih slučajno okupljenih sijeldžija na „organizovanu, neformalnu grupu“. Grupa može biti organizovana ili neformalna. Ako je organizovana, onda nije neformalna, ako je neformalna, onda nije organizovana. Ovu nelogičnost Optužnice u pogledu „organizovane, neformalne grupe“, razriješio je Sud time što nije utvrdio da je do sastanaka grupe dolazilo na nečiji organizovani poziv, pa se prema tome čitava Optužnica mogla dovesti u pitanje, tim prije što su sami optuženi u istrazi za te svoje razgovore rekli da su to bile „sve obične tračerske priče“ ili „psihološko pražnjenje“ jer su bili pod traumama zbog nezadovoljstva općim stanjem u društvu.

Ako je tadašnji republički sekretar za unutrašnje poslove na sjednici Izvršnog komiteta CK SKBiH izjavio da jezgro neprijateljske grupe u Tuzli čine „Teufik Selimović-Buđoni, Pašaga Mandžić-Murat i Salih Burek“, može se postaviti pitanje vjerodostojnosti same Optužnice. To svjedočim vlastitim prisustvom na sjednici Izvršnog odbora RK SSRN BiH na kojoj je pročitana Informacija SDB BiH o grupi muslimanskih nacionalista u Tuzli u kojoj je Pašaga Mandžić apostrofirao da se nalazi na čelu te grupe.

Kada sam pripremajući se za ovo izlaganje pročitao Optužnicu i Presudu, vidim da Pašage nema među optuženim već jednim od svjedoka. Očigledno se u partijskom centru procijenilo da ne bi bilo politički cjelishodno da se njegovom optužbom dovede u pitanje kompletna partijska i politička prošlost Pašage Mandžića, a time nanese i šteta ukupnom imidžu Saveza komunista, već da se on uzme za svjedoka, a da prvooptuženi bude Teufik Selimović i drugooptuženi Salih Burek, koji su ionako već ranije bili isključeni iz Saveza komunista, braća Čokići i dr. Historičari će vjerovatno, kada budu istraživali ovaj slučaj, morati da

uporede sadržaj zvanične službene informacije SDB, čitane u raznim organima i organizacijama i ostali istražni materijal, na bazi kojeg je pravljen Optužnica – i stvari postaviti na svoje mjesto. Da bi Optužnica bila što vjerodostojnija i dovela do osude optuženih trebalo je prema kriterijima koje su sami utvrdili istražitelji u istrazi i javni tužilac, neke osobe koje su prisustvovala sijelima i razgovorima privoljeti da svjedoče, umjesto da i sami budu optuženi. To se može vidjeti naročito u svjedočenju Pašage Mandžića i Kurt Nedžatiće. Historičari će utvrditi da li su svjedočenja pisana ili naučena napamet, prema instrukcijama istražitelja. To se kod Pašage Mandžića može vidjeti da je neke stvari o kojima je on govorio, svojim svjedočenjem stavio u usta Selimoviću i Bureku. U Presudi stoji sljedeća konstatacija: „U svome iskazu svjedok Pašaga Mandžić je istakao da ovi optuženi sa kojima se sastajao su ga dobro poznavali i doskora su bili njegovi dobri prijatelji, pa su na veoma vješt način iskoristili to prijateljstvo i pokretali su teme i razgovore za koje su znali da je on zainteresiran, jer su osjetili da je usamljen i uvrijeđen, pa su nastojali da ga što više udalje od njegovih ratnih drugova i stvarnih prijatelja, a Buđoni je sve to pratio i iskoristio, pa je i ostale podsticao da istupaju neprijateljski i da postaju njegovi saputnici“. (39-40), ili na drugom mjestu se kaže: „...optuženi Burek, prema iskazu svjedoka Pašage Mandžića, je govorio da je dobro da se uvijek u društvu nađe i po jedan Srbin, pa je pričao jedan slučaj kada su prije nekoliko godina na Mačkovcu istupali kao muslimanski nacionalisti Halid Čokić, Teufik Selimović i Vehid Delibegović, ali ih je od odgovornosti spasio Slobodan Vokić, koji je izjavio da to nije tačno“. (57.)

Sama činjenica da se Optužnica temeljila na istražnim materijalima do kojih se došlo prisluškivanim razgovorima u stanovima Saliha Bureka u Tuzli i Pašage Mandžića u Sarajevu, vikendici Teufika Selimovića u Slanom i Pašage Mandžića u Neumu, u Arhivu Tuzla i u Opatiji u kojoj je na liječenju bio optuženi Ahmet Delibegović, na kojim mjestima su se sastajali i razgovarali i optuženi i svjedoci, govori o širokoj prislušnoj mreži SDB u koju je upala čak i jedna žena Hodžić Seniha sa svojim iskazom o Titu, govori da je Pašaga Mandžić bio jedina ličnost interesantna za SDB, zbog nezadovoljstva partijskog centra s njim, jer se navodno miješao u operative poslove općinskih komiteta SK u Tuzli i okolnim općinama, a da su svi drugi bili kolateralne žrtve. Ali za

SDB i njihove nalogodavce ispalo je zgodno da se od grupe sijel-džija napravi grupa muslimanskih nacionalista i organizuje sudski proces i politički kompromituje neposlušni Pašaga Mandžić. Presuda je bila unaprijed donešena, jer je politici trebala takva presuda, neovisno od jedva nategnute inkriminacije djela navodne neprijateljske propagande, izazivanja nacionalne netrpeljivosti i povrede ugleda države i njenih predstavnika. Jer to što se na tim sijelima pričalo, pričalo se svugdje u Jugoslaviji, i nije slučajno beogradski advokat Saliha Bureka, očekujući oslobađajuću presudu mu rekao: „Za ovakvo nešto kada bi se sudilo u Srbiji, Beograd bi postao pust grad“. Upravo misleći na široku pojavu među građanima da međusobno razmjenjuju mišljenja o stanju u zemlji. Ali pošto je prema političkoj procjeni partije došao red na Muslimane u BiH da im se sudi zbog njihovog nacionalizma, taj sudski proces se nije mogao izbjeći. Osam godina kasnije 1983. godine, Muslimani u BiH su ponovo došli na red da im se sudi, ovaj put zbog navodne namjere da od Bosne prave islamsku državu. Znamo kako se to sve kasnije završilo. Genocidom nad bosanskim muslimanima.

Eto, u čemu je razlika između slobode i neslobode. Ideološkog društva i individualne neslobode i građanskog društva – slobodnih individua i mogućnosti ostvarivanja jednakog prava i slobode za svaku individuu, neovisno kojem kolektivitetu, ideološkom ili etničkom (nacionalnom) ona pripadala. Hvala!

ODGOVORNOST UJEDINJENIH NACIJA ZA RAT U BOSNI I HERCEGOVINI

Pred sobom imamo jedno izuzetno naučno djelo „Odgovornost Ujedinjenih nacija za rat u Bosni i Hercegovini“, dr. Alije Kožljaka.*) Međunarodno priznatu državu, članicu OUN koju je ona prepustila Srbiji, Hrvatskoj i Crnoj Gori, njenim susjedima, da je čereče između sebe, a njene stanovnike Bošnjake muslimane

*) Predgovor rukopisu knjige dr. Alije Kožljaka „Odgovornost Ujedinjenih nacija za rat u Bosni i Hercegovini“, Sarajevo, 2014. godine.

fizičkom uništenju, sudski utvrđenom genocidu u Srebrenici, koja sudbina je bila namijenjena svim muslimanima Bošnjacima.

Organizacija ujedinjenih nacija je u svijesti ljudi planete Zemlje, u osnovi zamišljena, kao organizacija za upravljanje SVIJETOM MIRA, a ne RATA. Autor je započeo svoju studiju upravo analizom stanja u oblasti međunarodnih odnosa od prije jednog stoljeća, koje je ukazivalo na potrebu (poslije kataklizme izazvane Prvim svjetskim ratom) stvaranja jedne vrste organizacije koja će upravljati svijetom radi očuvanja mira. Pokušaj sa Ligom naroda nije uspio, posljedica toga je još veća kataklizma – Drugi svjetski rat, nakon koga je nastala Organizacija ujedinjenih nacija. Potreba Svijeta da bude upravljan "međunarodnom zajednicom" stavljena je velika odgovornost pred OUN.

Postavljajući teorijsku osnovu istraživanja u svojoj studiji, autor je opravdano kao relevantne glavne pravce u teoriji međunarodnih odnosa suprotstavio *realizam* i *liberalizam*. Autor realizam objašnjava imperijalističkim ponašanjem moćnih sila, primjenjujući dva pristupa, ofanzivni i defanzivni, pri čemu se kao preduslov za mir i stabilnost uzimao potrebni balans moći između velikih sila, uz napomenu da oba pomenuta pristupa mogu biti shvaćena kao garanti sigurnosti uz upotrebu sile, sa razlikom u stepenu njene primjene.

Tako je realizam kao teorija međunarodnih odnosa dominirao tokom hladnoratovske ere iz razloga što je pružao dostatna objašnjenja za vođenje ratova, za sklapanje savezništava, kao i za probleme saradnje tokom bipolarnog rivalstva između SAD i Sovjetskog saveza. *Realpolitika* kao vodilja političkog realizma i praktična politika stvarnog svijeta razmatra silu kao ključni i vodeći princip u implementiranju državnih interesa. Ona zagovara tezu da će svaka država posegnuti za uvećanjem sile i koristit će sve moguće načine i sredstva, uključujući oružane snage, u cilju ostvarivanja zacrtanih državnih interesa. Ovakva stajališta autor podupire i Kisindžerovim naglašenim respektovanjem kosmopolitske diplomatije i promoviranjem prekomjernog oslanjanja na vojnu silu, moć i prestiž čiji pragmatizam je označio američku *realpolitiku*.

Ustanovljavanjem Ujedinjenih nacija, liberalizam je ponovo revitaliziran tek nakon dugotrajne primjene strategije odvrćanja i hladnoratovske trke u naoružavanju. Očekivanja su bila da će okončanjem hladnog rata međunarodna zajednica nastaviti težiti ka progresu i miru, fokusirajući se na slobodu, prosperitet, ljudska prava i pravdu. Lliberali su ponovo pronašli uporište kako bi nastavili sa zagovaranjem harmoniziranog međunarodnog poretka. Međutim, ta očekivanja su iznevjerena. Autor postavlja pitanje kako uskladiti tradicionalnu opredijeljenost velikih sila prvenstveno za svoj nacionalni interes, sa liberalno-idealističkim stavovima.

Autor u svojoj studiji ne gubi nadu da su Ujedinjene nacije široko shvaćene kao globalna međunarodna organizacija, koja prvenstveno za svrhu ima održavanje svjetskog mira, sigurnosti i stabilnosti, tako da je interes država za članstvo zasnovan upravo na pomenutim principima. Međutim, autor nas podsjeća na činjenicu konstantnog ispoljavanja vlastitih utjecaja moćnih država, koje ne skrivaju svoje hegemonističke pretenzije i koriste manjkavosti sistema međunarodnih organizacija, te kroz suplementiranje nedostataka, nameću vlastite interese, često zadirući u bit integriteta, suvereniteta i državno-pravnog razvitka druge države, članice Ujedinjenih nacija.

Autor je kao predmet istraživanja svoje studije uzeo da preispita mehanizme međunarodnih organizacija, prvenstveno Ujedinjenih nacija, odnosno Vijeća sigurnosti, kao njihovog ključnog tijela, uključujući i političke kapacitete i mirovne snage. Nastojao je utvrditi da li pomenuti mehanizmi pružaju dostatan sistem zastupanja zajedničkih interesa država članica, koji podrazumijeva međunarodnu zajednicu, u konkretnom slučaju UN, kao kompetentnu organizaciju, a ne samo formalnu skupinu država članica. Tu provjeru je izvršio na primjeru Bosne i Hercegovine u periodu između 1991. i 1995. godine. Autor je izvršio analizu učinkovitosti i dosljednosti Vijeća sigurnosti UN u vezi sprječavanja agresije na Bosnu i Hercegovinu i zaštite njenog teritorijalnog integriteta i suvereniteta, kroz preduzimanje odgovarajućih mjera i aktivnosti, uključujući mirovne planove, mirovne operacije, rezolucije, sankcije, vojnu intervenciju i slično, kao i utjecaj stalnih članica na efikasnost Vijeća sigurnosti, tokom procesa donošenja i implementiranja njegovih odluka.

U empirijskom dijelu istraživanja autor je obavio sveobuhvatnu statističku analizu službenih dokumenata Vijeća sigurnosti UN – pisama, zapisnika i rezolucija, te drugih dokumenata, iz perioda od 1991. do 1995. godine, istražujući njegovu efikasnost.

Autor analizira nadležnosti i funkcionisanje Vijeća sigurnosti UN u pogledu održavanja međunarodnog mira i sigurnosti, naglašavajući njegovu odgovornost za sprečavanje i otklanjanje prijetnji miru i suzbijanje agresije. On svoju elaboraciju temelji na interpretaciji osnovnih principa Povelje UN, podsjećajući da su države, prihvatajući članstvo u međunarodnim organizacijama, dobrovoljno se odrekle dijela svoga suvereniteta u korist dotične međunarodne organizacije, a da su UN ustanovljene da osiguraju međunarodni mir i stabilnost, prepoznavajući suverenitet kao pravo države da bude relevantan član međunarodne zajednice, uz prihvatanje odgovornosti koje podrazumjeva članstvo u istoj. Autor podsjeća da je OUN dužna preduzimati efikasne kolektivne mjere radi otklanjanja prijetnji miru i sprječvanje agresije ili drugih povreda mira, u skladu s načelima pravde i međunarodnog prava. S tim u vezi se poziva na član 51. Povelje UN, kojim je legitimirano pravo države na *samoodbranu*, kao i na Poglavlje VII, kojim se odobrava primjena sile u cilju očuvanja ili ponovnog ustanovljenja međunarodnog mira i sigurnosti. Uzimajući u obzir navedenu elaboraciju, autor navodi potrebu proširenja primjene Povelje UN i na zaštitu ljudskih prava, što po njemu otvara dodatni prostor za razmatranje postojeće dileme poimanja državnog suvereniteta i nacionalnog interesa naspram međunarodnog institucionaliziranja prijetnji, izazvanih konfliktima i krizama modernog doba.

U svojoj elaboraciji odgovornosti OUN autor navodi član 24. Povelje UN, po kojem je Vijeće sigurnosti UN forum kojem je kao primarni zadatak povjereno očuvanje globalnog mira i sigurnosti, što ga čini ključnim tijelom Organizacije UN, a koje ima nadležnost da odobri upotrebu sile protiv neke države, što je postalo međunarodno-pravna norma. Elaborirajući strukturu, nadležnosti i funkcionisanje Vijeća sigurnosti, autor opravdano ističe ključni utjecaj pet stalnih članica Vijeća sigurnosti, koji je ostvaren na način što svaka od njih posjeduje pravo *veta*, što u praksi znači mogućnost blokiranja svake odluke Vijeća sigurno-

sti. Imajući to u vidu, posebnu je pažnju zadržao na efikasnosti djelovanja Vijeća sigurnosti, što je u vezi sa nadležnosti Vijeća sigurnosti da spriječi ili okonča sukobe, koji ugrožavaju međunarodni mir i sigurnost.

Elaborirajući kraj hladnog rata, autor se poziva na činjenicu da su demokratski procesi krajem 20. vijeka imali značajan odraz na istočno-evropske države, bivše članice Varšavskog ugovora i nesvrstanu SFRJ. U tom smislu, posebno je naglasio važnost dešavanja u vezi raspada SSSR-a, demokratske procese u centralnoj Evropi, te događanja vezana za pad berlinskog zida, podsjećajući da isti nisu bili samo bitni za Sovjetski Savez i novonastale države, nego su imali izuzetan globalni značaj, samim tim što su označili kraj višedecenijskog *hladnog rata* između Istoka i Zapada.

Autor navodi da se nakon hladnog rata značajno narušila percepcija tretiranja teritorije Jugoslavije kao tampon zone između dva suprotstavljena bloka tokom bipolarne podjele, što je ranije išlo u prilog očuvanju cjelovite države. Nakon hladnog rata, SAD su prebacivale odgovornost za sigurnost evropskog kontinenta na Evropu, čime je Jugoslavija pomjerena na periferiju američke politike. S tim u vezi, autor primjećuje da međunarodna zajednica, pogotovo zapadne države, u značajnoj mjeri snose odgovornost za ratove na prostoru Jugoslavije. On to argumentira neuspjehom međunarodne zajednice da republike postignu sporazum o mirnom raspadu SFRJ, u okviru kojeg razmatra osnivanje *Mirovne konferencije o Jugoslaviji*, značaj djelovanja *Arbitražne komisije*, potom analizira eskaliranje krize i sukobe u Hrvatskoj, elaborira Vensovu misiju i neuspjeh plana o sveobuhvatnom primirju. Također, razmatra *Ženevski sporazum* i dogovor o povlačenju JNA iz Hrvatske. S tim u vezi, autor podsjeća na nedovoljno koordinirano djelovanje EZ i UN, koje se odrazilo na nemogućnost pronalaska jedinstvenog pristupa za obavljanje, prvobitno 'mirne transformacije u novu ustavnu strukturu' Jugoslavije, a potom ni za prihvatanje 'Sporazuma o generalnom rješenju' između republika, čime bi se spriječio rat.

U tom kontekstu autor analizira međunarodno priznavanje Bosne i Hercegovine, razmatrajući događaje koji su tome prethodili, sa posebnim naglaskom na problem 'etnomobilizacije' i

značaj referendumu o nezavisnosti Bosne i Hercegovine, kao i odluke o priznavanju Bosne i Hercegovine i podsjeća na propuštenu obavezu međunarodne zajednice da zaštiti suverenitet i teritorijalni integritet Republike BiH, konstatujući, da prijemom u UN nije prestala agresija na Bosnu i Hercegovinu. Potkrepljujući svoje analize brojnim dokumentima i činjenicama, autor navodi da je različitost nacionalnih interesa velikih sila činio nespremnom međunarodnu zajednicu, konkretnije Evropsku zajednicu i UN da ponude sveobuhvatan odgovor na krizu čime su prećutno omogućile skoro četverogodišnju agresiju na Bosnu i Hercegovinu.

Autor uspješno u okviru svoje studije elaborira ulogu Vijeća sigurnosti naspram toka i rezultata mirovnih pregovora za okončanje agresije na Bosnu i Hercegovinu i uspostavu mira. Analizirajući veliki broj službenih dokumenata, posebno Vijeća sigurnosti UN, autor nam daje dokumentovanu sliku dešavanja na *Lisabonskoj konferenciji* i *'Carrington-Cutileiro' mirovni plan*, *Londonskoj konferenciji*, te *Londonški sporazum*, koji je praćen eskaliranjem krize u BiH i kompliciranjem mirovnih napora. Nadalje, on se osvrće na ustanovljavanje *Međunarodne konferencije za bivšu Jugoslaviju*, te intenzivirano djelovanje Vijeća sigurnosti, inicirano pogoršanjem situacije u BiH. U tom kontekstu autor razmatra nove inicijative za proširenje mandata UNPROFOR-a, zatim formiranje *Komisije eksperata* za utvrđivanje ratnih zločina u bivšoj Jugoslaviji, uvođenje zabrane letova agresorskih letjelica iznad Bosne i Hercegovine, kao i mjera prisile za nepoštivanje sankcija. Zatim je autor dao analizu prve verzije *Vens-Ovenovog 'mirovnog paketa'*, pregovora u Njujorku i korigovanje ovog plana, kao i okolnosti koje su označile srpsko odbijanje Vens-Ovenovog plana. U sklopu elaboracije plana *Ovena i Stoltenberga*, autor predstavlja *Zajednički akcijski plan*, kao najavu etničkog cijepanja Bosne i Hercegovine, koncept za BiH - *Unija tri republike*, koji je od Bosanske vlade odbijen.

Posebno treba istaći autorovu analizu plana *Kontakt grupe*, koji predstavlja politički zaokret međunarodne zajednice ka vojnoj intervenciji. Pored podrške Vijeća sigurnosti Planu Kontakt grupe, te osudi srbijanske agresije na Republiku BiH od strane Generalne skupštine UN, autor argumentovano navodi činjenice koje potvrđuju njihovo oklijevanje da blagovremeno zaštite zone

UN Srebrenicu i Žepu, nakon čega su konačno uslijedile NATO operacije *'Zabranjeni let', 'Oštri čuvar', 'Vazдушna podrška' i 'Pro-mišljena sila', ali već kada je izvršen genocid u Srebrenici jula 1995. godine.*

Analizirajući mirovne planove za Bosnu i Hercegovinu, autor prezentuje jasnu argumentaciju kontinuiranog djelovanja međunarodne zajednice na etničkoj podjeli Bosne i Hercegovine, te činjenice koje objašnjavaju neefikasnost Vijeća sigurnosti UN u BiH, što se odrazilo na neučinkovitost međunarodne zajednice u uspostavljanju mira u Bosni i Hercegovini. Ta neučinkovitost je proizašla iz neusaglašenog odnosa pet stalnih članica Vijeća sigurnosti UN u odnosu na agresiju na Bosnu i Hercegovinu.

Tako, analizirajući utjecaj SAD, autor naznačava da bez obzira na početno oklijevanje u vezi aktivnijeg angažovanja u Bosni i Hercegovini, što je bilo prouzrokovano kako domaćim problemima, tako i aspiracijama evropskih država da se same pobri-nu za sigurnost kontinenta, SAD su ubrzo demonstrirale čvrsto obavezivanje da se odlučno interveniše u Bosni i Hercegovini. Ostvarivši snažan uticaj na evropske saveznike, NATO i UN, Sje-dinjane Američke Države su odigrale ključnu ulogu u postizanju sporazuma o miru i zaustavljanja rata u Bosni i Hercegovini.

Kada je u pitanju politika Velike Britanije, ističe da je ona u velikoj mjeri utjecala na tok, ali i ishod sukoba u Bosni i Hercego-vini. Zagovarajući jedinstvo Jugoslavije, te insistirajući na embar-gu na naoružanje, ona se u samom nastanku krize jasno opre-dijelila za savezništvo sa Srbijom. Stalno članstvo u Vijeću sigur-nosti UN, uloga u EZ i delegiranje pregovarača tokom mirovnog procesa, omogućili su joj da konstantno bude prisutna u procesu odlučivanja, te tako snažno ispolji svoju politiku i nameće vla-stite nacionalne interese. Tek kada su srpske snage prešle 'prag tolerancije' međunarodne zajednice i humanitarna kriza u BiH poprimila katastrofalne razmjere, a pritisak SAD i svjetske javno-sti prevagnuo u smjeru odlučnosti za okončanje sukoba, Velika Britanija se priklonila tim naporima, te sudjelovala u vazдушnim napadima na snage bosanskih Srba, što je bilo od ključne važ-nosti za okončanje agresije na BiH.

U pogledu utjecaja Francuske Republike na situaciji u BiH, analize pokazuju da je francuska vanjska politika naspram situacije u BiH imala više sličnosti sa britanskom nego sa njemačkom politikom, jer je Francuska, kao i Velika Britanija, smatrala Srbiju svojim starim saveznikom, što je odredilo inicijalnu francusku poziciju neinterveniranja u Jugoslaviji. Nakon žestokih osuda međunarodne zajednice, te kontinuiranog pritiska, prvenstveno od strane SAD, 'islamskog svijeta' i evropske javnosti, Francuska, kao i druge evropske države, aktivno se priključila zajedničkim nastojanjima neodložnog preduzimanja odlučne vojne akcije. Angažovanjem NATO snaga, u kojima je sudjelovala i Francuska, stvoreni su uslovi za završne mirovne pregovore o Bosni i Hercegovini u Dejtonu, koji je oficijelno potpisan u Parizu, 14. decembra 1995. godine.

Ruska Federacija, zbog prioriteta aktuelnih domaćih pitanja, nije se u očekivanoj mjeri posvetila jugoslovenskoj krizi, tako da se u početku nije ni mogla tretirati ključnim partnerom 'srpske strane'. Ruska Federacija je svoju aktivnu ulogu željela pokazati uglavnom kroz sudjelovanje u UN, OSCE i drugim međunarodnim tijelima, u kojima su mogli lakše ispoljiti vlastiti nacionalni interes. Koristeći svoje stalno članstvo u Vijeću sigurnosti UN, Ruska Federacija je zagovarala konkretnije djelovanje u skladu sa srpskim interesima već krajem 1993. godine, protiveći se vojnoj intervenciji protiv 'srpske strane'. Međutim, u svojim nastojanjima da zadrži ulogu svjetske sile, Ruska Federacija se u aprilu 1994. godine aktivnije uključila u opšte napore međunarodne zajednice za iznalaženje rješenje za BiH, te je sudjelovala u radu *Kontakt grupe za BiH*. Autor zaključuje da je Ruska Federacija koristila Vijeće sigurnosti UN kao ključni mehanizam za provođenje svoje politike naspram krize u Jugoslaviji, a potom i agresije na BiH.

Utjecaj Narodne Republike Kine temelji se na njenih 'Pet principa miroljubive koegzistencije': uzajamno poštivanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta, uzajamno nenapadanje, nemišanje u unutrašnja pitanja drugih, jednakopravnost i obostrana dobrobit i miroljubivi suživot. Poslije rušenja *Berlinskog zida* i raspada SSSR, Kina je sa SR Jugoslavijom, a posebno sa Srbijom razvila trgovinska i druga prijateljstva, te je i svoj nacionalni interes zadovoljavala i kroz politiku nezamjeranja sa Jugoslavijom

i Srbijom u sklopu svog djelovanja u Vijeću sigurnosti, čime se donekle objašnjava kineska suzdržanost tokom glasanja o rezolucijama u Vijeću sigurnosti UN, pogotovo ako su se te rezolucije odnosile na intervenciju, upotrebu sile ili prijetnju silom, sankcije i slično. Međutim, autor sugerise da su ipak relevantnija ona objašnjenja koja takvu kinesku poziciju povezuju sa njenom politikom generalnog nemiješanja, davanje prioriteta teritorijalnom integritetu suverenih država i protivljenjem secesionističkim politikama. Autor ovakav stav Kine dodatno potkrjepljuje činjenicom da ona, utičući na donošenje mirovnih planova za BiH uglavnom kroz njeno djelovanje u Vijeću sigurnosti UN, nikada nije iskoristila pravo veta, čime je mogla blokirati zajednička nastojanja međunarodne zajednice.

Učinkovitost Vijeća sigurnosti UN u očuvanju i uspostavi mira u Bosni i Hercegovini, autor je predstavio statističkom analizom, kojom je utvrdio neefikasnost Vijeća sigurnosti UN, te njegovu nedosljednost u održavanju mira i sigurnosti u Bosni i Hercegovini. U tu svrhu, empirijski je obradio veliki broj službenih dokumenata Vijeća sigurnosti UN, uključujući 137 zapisnika Vijeća, 132 pisma dostavljena Vijeću, 52 izvještaja generalnog sekretara UN, 73 rezolucije Vijeća sigurnosti i Generalne skupštine UN, 69 saopštenja predsjednika Vijeća, nakon čega je izvršio statističku obradu podataka, što je potvrdilo nedosljednost i neučinkovitost Vijeća sigurnosti UN u uspostavi mira u Bosni i Hercegovini.

Autor je argumentovano svojim istraživanjem došao do egzaktnih činjenica da se tek kada se nacionalni interes velikih sila poklopio sa neophodnošću odlučne primjene sile, i kada su dugotrajne patnje i stradanja stanovništva Bosne i Hercegovine kulminirali genocidom u Srebrenici, donesena je odluka da se vojno interveniše, što se tada potvrdilo kao zakašnjelo, ali od početka agresije jedino djelotvorno rješenje u postizanju mira. Uz takvo djelovanje međunarodne zajednice, Bosna i Hercegovina je veoma teško sačuvala svoj državno-pravni status nezavisne i suverene države. Višegodišnje pasivno djelovanje međunarodne zajednice u procesu donošenja mirovnih planova, u okolnostima kada nije bio postignut mir i nije spriječena agresija, značajno

je utjecalo i na manjkavosti konačnog mirovnog sporazuma, kojim je nedostavno definisan budući državno-pravni status Bosne i Hercegovine, koji je kao državu čini nedovoljno institucionalno izgrađenom da bi sama mogla funkcionirati bez prisustva OHR-a.

Posebna vrijednost rada ove studije je što je autor, uvidom u veliki broj službenih dokumenata, kao i relevantne strane literature, posebno na engleskom jeziku, analizirao neefikasnost mehanizama UN i posebno Vijeća sigurnosti na primjeru BiH, čime je dao veliki doprinos da se ta organizacija vidi i iznutra, kako funkcionira, a ne samo spolja i da primjenom naučnog metoda utvrdi činjenice o prisustvu nacionalnog interesa kod stalnih članica Vijeća sigurnosti pri donošenju odluka koje se tiču pravnog subjektiviteta drugih država. Korištenjem metode analize sadržaja i dokumenata, kao i historijskim i deskriptivnim metodom, ostvareno je značajno nastojanje autora u prikazivanju ključnih varijabli, koje su odredile kreiranje i provođenje politike Vijeća sigurnosti UN naspram agresije na Bosnu i Hercegovinu, te konsekvence proizvedene takvom politikom u pogledu očuvanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta jedne države članice UN. Time je argumentovano dokazao svoju tezu izraženu u naslovu knjige „Odgovornost Ujedinjenih nacija za rat u Bosni i Hercegovini“.

MEĐUNARODNA ZAJEDNICA JE IZDALA SREBRENICU^{*)}

Sažetak

Imajući u vidu činjenicu da su Rezolucijom Vijeća sigurnosti broj 824 od 6. maja 1993. godine gradovi Bihać, Sarajevo, Tuzla, Goražde, Žepa i Srebrenica stavljeni pod zaštitu Ujedinjenih nacija, nije bilo moguće na bilo koji način mijenjati njihov status, pa ni okupacijom srpske vojske, bez prethodne odluke Vijeća sigurnosti, tim prije što je Srebrenica bila demilitarizirana. UNPROFOR koji je bio zadužen da štiti Srebrenicu bio je obavezan da se oružjem suprotstavi okupaciji Srebrenice od strane srpske vojske. Razlog što to nije učinjeno je što su unutar međunarodne zajednice prevladavale one snage u mišljenju za okončanje agresije SR Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) da, umjesto poraza, agresora treba nagraditi zamjenom teritorija triju zaštićenih gradova (Žepe, Srebrenice i Goražda) za područje Grada Sarajeva koje su Srbi držali pod okupacijom (Ilidža, Hadžići, Vogošća, Ilijaš i dijelova općina Trnovo, Stari Grad, Novo Sarajevo i Novi Grad), da bi se zaokružila teritorija budućeg „srpskog“ entiteta u BiH čime bi se dobio pristanak agresora na završetak rata. Tim činom međunarodna zajednica je izdala Srebrenicu.

Ključne riječi: Srebrenica, međunarodna zajednica, izdaja, genocid, pranje savjesti.

Scenarij naveden u sažetku ovog referata sadržan je u navodnom privatnom mišljenju dvojice analitičara za vanjska vojna pitanja u Pentagonu, koje je „The New York Times“ objavio u maju mjesecu 1995. godine, a prenijelo „Oslobođenje“ 30. maja, koji sam komentirao u istom listu od 5. juna:

^{*)} Referat saopćen na Međunarodnoj konferenciji „Srebrenica 1995-2015: Evaluacija naslijeđa i dugoročnih posljedica genocida“ – Sarajevo – Tuzla – Srebrenica (Potočari): 9-11. juli 2015., u Tuzli 10. jula 2015. godine.

„Narcisoidni analitičari Pentagona

U „Oslobođenju“ od 30. maja o.g. prenesen je iz „The New York Timesa“ članak pod naslovom „Rat unedogled“ dvojice autora Joela Shapira i Gordona R. Thompsona, koji se predstavljaju analitičarima za vanjska vojna pitanja u Pentagonu. Ne znam da li se radi o plaćenicima srpskog lobija, ili o ljudima koji su nedovoljno informirani, ili prosto o neznalicama historijskih činjenica na ovom geopolitičkom prostoru.

Kakva zaljubljenost u sebe. Oni svoje razmatranje bosanske situacije u jednom kratkom članku nude kao alternativu mirovnom planu kontakt-grupe. Osnovna teza njihovog plana jeste da međunarodna zajednica treba da nagradi srpsku agresiju, inače rat će trajati unedogled. Ono što na prvi pogled pada u oči jeste da autori ovog članka u svojim razmatranjima i prijedlozima uopće nijesu originalni. Njihov prijedlog da se Šarajevo sa okolinom prepusti legalnim vlastima, u zamjenu za Žepu, Srebrenicu i Goražde, koje treba prepustiti Srbima, nije ništa drugo do ranije ponuđen Karadžićev prijedlog u pregovorima, koji je bosanska vlada odbacila.

Njihovu tezu da je međunarodna zajednica nesvjesno produžila rat obezbjeđujući humanitarnu pomoć zaraćenim stranama, čuli smo još od opskurnog generala Mekenzija. On je ovu tezu iznio u svojim predavanjima u Kanadi, Americi i drugim zemljama, organiziranim i plaćenim također od strane srpskog lobija. Kada za ovu tezu „analitičara“ Pentagona sazna dotični general, imaće razloga da ih optuži za plagiranje.

O kakvim se stručnjacima Pentagona radi, najbolje govori činjenica, da i pored njihove tvrdnje da su Srbi agresori, predlažu da ih međunarodna zajednica treba da nagradi bosanskom zemljom: „Mislimo da sve dok odbijaju da nagrade srpsku agresiju, UN takođe daje bosanskoj vladi znak da će dalje podnositi njihovo ratovanje“.

Iz ove teze proizilazi naša sumnja da navedeni autori nisu dobro informirani o stanju na terenu pa ne znaju da Bosanci masovno stradaju, jer im je taj isti UN embargom na naoružavanje

vezao ruke, i predao ih agresoru da ih ovako masovno ubija, raseljava i ugoni u „veru prededovsku“, u kojoj nikada nisu ni bili. Sami autori, ako su analitičari za vanjska vojna pitanja, trebalo bi da znaju da je neposredan povod za obrazovanje UN bila namjera da se stvori jedna svjetska organizacija koja će biti sposobna da čuva mir, da se suprotstavi agresiji i pomogne žrtvi agresije, a ne da nagrađuje agresora, što navedena gospoda predlažu.

Da autori ne poznaju historiju ovog geopolitičkog prostora, a bave se njenom analizom, proizilazi iz njihove tvrdnje da na ovim prostorima važi konstanta međusobnog ubijanja različitih nacionalnih grupa: „Opsjednuti prošlošću, Muslimani, Srbi i Hrvati stalno koriste jučerašnje zločine kao opravdanje za današnje nasilje. To osigurava da će rat trajati unedogled.“ Očigledno su i autori, kada su ove „umne“ riječi sricali, bili opijeni sladunjavim ukusom srpske kosovske mitomanije i propagande o svojoj ugroženosti kao većinskog naroda od manjinskih naroda u bivšoj Jugoslaviji. Objektivno sagledavanje historije ovog prostora u posljednjih hiljadu godina, kada bi se sabrale godine rata i mira i međusobnog ubijanja, pokazalo bi da se ni po čemu ne razlikuje od istih zbivanja u zapadnoj Evropi ili Skandinaviji.

Drugo što autorima nije poznato (ili ne žele da znaju), jeste da u Bosni i Hercegovini u čitavoj njenoj hiljadugodišnjoj državnompravnoj historiji nikada nisu postojale ekskluzivne „nacionalne“ srpske ili hrvatske teritorije, kako ih oni nazivaju u svome članku. A neće ih biti ni u budućnosti, jer to neće dozvoliti patrioti ove države, jer je Bosna nedjeljiva. Postoji samo bosanski državni međunarodnopravno priznati teritorij, bosanska zemlja nacionalno išarana kao leopardova koža. U ovoj zemlji su naseљena mjesta poredana jedno do drugog sa nacionalno izmiješanim stanovništvom, pri čemu se ne može naći mjesto preko pet hiljada stanovnika da je sto posto naseljeno stanovnicima samo jedne nacije.

Autori su, priznajući da se u Bosni radi o srpskoj agresiji, potpuno prikrili činjenicu da su Srbi nad nesrpskim stanovništvom izvršili genocidni zločin, iako o tome, s obzirom na mjesto na kome rade, znaju sve. Ali to im nije išlo u prilog njihove teze da Srbe treba nagraditi za agresiju, jer znaju da Konvencija o

genocidu obavezuje sve države da se genocidu suprotstave svim sredstvima, pa i oružanom intervencijom.

Da navedeni autori o stanju u Bosni Hercegovini imaju pomućenu svijest ili nečistu savjest, govori i njihov prijedlog da samo u Federaciji (Bošnjaka i Hrvata), a ne i u tzv. republici srpskoj „Zapad mora olakšati razvoj multipartijskog i multinacionalnog društva, što uključuje Srbe i druge manjine unutar njene granice.“ A šta je gospodo „analitičari za vanjska vojna pitanja u Pentagonu“, sa multipartijskim i multinacionalnim društvom i pravima Hrvata i Bošnjaka i drugih manjina u tzv. republici srpskoj?! Zar i za njih ne važe tekovine zapadne demokratije i civilizacije? O tome ništa ne govorite. To ste prešutjeli. Čak predlažete i da im se skinu sankcije i da uspostave konfederalne veze sa Srbijom, iako tvrdite da su Srbi agresori.

Sami priznajete da ova vaša „alternativna“ politika koju nudite nije pravedna. Sami priznajete da bi raseljavanjem Muslimana u istočnim enklavama i međunarodna zajednica učestvovala u etničkom čišćenju (genocidu), pa ipak ste smogli hrabrosti (ili je riječ o interesu) da u uglednom „The New York Timesu“ predočite ovaj svoj sramni plan. Smatrate da je to nužna cijena „mira i stabilnosti u regionu“. Sasvim obrnuto, bez elementarnog zadovoljenja žrtve, vi predlažete mir koji će biti razlog za budući rat. Očigledno je da nešto nije u redu sa vašim „analizama“. Kada Pentagon ima takve analitičare, mada se ograđujete da ne govorite u ime Pentagona, postaje mi jasnije zašto Zapad i nakon četiri godine rata na prostoru bivše Jugoslavije još nema konzistentnu politiku za rješavanje krize. Vjerovatno zato što i u drugim svjetskim centrima odlučivanja sjede takvi „analitičari“ kojima principi i pravila međunarodne zajednice ne znače ništa, već svoje „analize“ prave i ravnaju prema stanju na terenu koje diktira jači, od čega polazi i vaš „mirovni plan“.

Uz takve analitičare, koje ima u svome štabu, nije bilo teško vašem šefu da omane u procjeni u novembru 1994. godine za vrijeme srpske kampanje oko Bihaća, kada je rekao „Srbi su dobili rat u Bosni“. Kao što vidite, Srbi nisu dobili rat, niti će ga dobiti. Svi su ostali na istom mjestu, i vaš šef i vi koji ste ga pogrešno informirali svojim analizama. Nažalost, greške u procje-

nama velikih uvijek plaćaju mali. A vama, gospodo „analitičari“, preporučio bih da manje solo istupate, da bar narod ostavite u uvjerenju da oni koji odlučuju o njegovoj sudbini i budućnosti svijeta imaju bolje saradnike od vas.” („Oslobođenje”, 5. juni 1995.)

Kao što je poznato u politici i vojsci ozakonjen je princip subordinacije, s jedne strane, i princip subordinacije vojske politici. Prema tome nikakvo privatno mišljenje analitičara za vanjska vojna pitanja u Pentagonu nisu mogla biti dostupna javnosti bez prethodnog odobrenja najviših vojnih i političkih instanci SAD, tim prije što su one predvodile mirovnu inicijativu tzv. Kontakt grupe čiji je plan bio da unutrašnje uređenje Bosne i Hercegovine bude sa dva entiteta Federacijom i Republikom srpskom (51%:49%).

Članak „Rat unedogled“ dvojice analitičara Pentagona otkrio je, da je bila sazrela odluka u političkom vrhu međunarodne zajednice da se ova tri grada pod zaštitom UN predaju Srbima. Pošto nije bilo ozbiljnih reakcija svjetskog javnog mnijenja na „privatno“ mišljenje ove dvojice analitičara, jer se vjerovalo da ono ne može izazvati nikakve ozbiljne posljedice, jer se radilo o jednom od niza različitih privatnih mišljenja o ratu u Bosni i Hercegovini, ono je definitivno postalo mračna stvarnost svjetske politike.

Nepuna dva mjeseca od objavljivanja članka „Rat unedogled“ ove dvojice analitičara, Srebrenica i Žepa su okupirane od strane srpske vojske. U Srebrenici je za nepunih pet dana sistematično ubijeno preko osam hiljada civila. Kao posljedica tog čina za koji se odmah znalo putem satelita, očuvano je Goražde, u kome bi se desio još veći zločin.

Rezime

Ujedinjene nacije su kroz Izvještaj generalnog sekretara Kofi Annana priznale svoju grešku. Velika Britanija koja je bila najupornija stalna članica Vijeća sigurnosti da se Bosni i Hercegovini ne ukinе embargo na naoružavanje, danas pere svoju savjest iniciranjem Rezolucije UN o Srebrenici, također i Kongres SAD svojom rezolucijom pere svoju savjest, što je do zadnjeg dana slijedio politiku Velike Britanije o embargu na naoružanje BiH, a Francuska, Rusija i Kina su i danas indolentni prema zločinu genocida u Srebrenici, kao da ih se to ne dodiruje, iako bi trebalo, da se ne bi zamjerili svojim prijateljima Srbima.

A Srbija i bosanski Srbi koji su neposredno odgovorni za zločin genocida u Srebrenici i pored Presude Međunarodnog suda pravde u Hagu da je u Srebrenici izvršen genocid, to negiraju bježeći od istine. Što bi Latini rekli: Veritas amara est, tempus omnia revalat (Istina je gorka, vrijeme sve otkriva). Nadajmo se, rodiće se neka generacija Srba koja će priznati zločin genocida u Srebrenici svojih predaka.

NEKE PRETPOSTAVKE ZA BRISELSKU BOSNU I HERCEGOVINU

Sažetak

U ovom radu se problematizira proces pridruživanja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji i euroatlantskom sistemu sigurnosti u uslovima kada je u BiH njeno državno uređenje uređeno prema Dejtonskom sporazumu po kome je osnovni stub političkog poretka vladavina triju etnija umjesto građana i time umjesto demokratije uveo vladavinu etnokratije. Posljedica toga je da u BiH i nakon 20 godina od Dejtona, Bosna i Hercegovina nije funkcionalna država, jer su entiteti stvoreni po etničkom kriteriju (Srbi u RS, a Bošnjaci i Hrvati u Federaciji BiH) postali sami sebi dovoljni (entitokratija) i nezainteresirani za stvaranje jedinstvene državne politike. Zbog toga BiH nema svoje strategije društveno-ekonomskog razvoja i zaostaje u ispunjavanju uslova za pridruživanje Evropskoj uniji za koju se izjasnila dvotrećinska većina njenih građana. U ovom radu ponuđeni su prijedlozi čijim bi se usvajanjem ostvarile bar neke pretpostavke za ubrzanjem procesa prelaska BiH iz dejtonske (okovane etnijama i entitetima) u briselsku (dinamičnu-građansku) fazu svoga pridruživanja Evropskoj uniji.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, Dejtonski sporazum, etnokratija, entitokratija, demokratija, predizborne koalicije stranaka, usklađivanje Ustava BiH s Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, Evropska unija.

Bosna i Hercegovina je kao nezavisna i suverena država neupitna, a njeno unutrašnje uređenje će biti kako se dogovore njena tri naroda i Ostali, kao i njeni građani.*)

Ustavom BiH je potvrđen državni kontinuitet Bosne i Hercegovine u njenim granicama koje su međunarodno pravno

*) Referat saopćen na Međunarodnoj naučnoj konferenciji: „Bosna i Hercegovina od Daytonskog mirovnog sporazuma ka članstvu u EU“, održanoj u Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine 19.11. 2015. godine, Sarajevo.

priznate. Ustavom je BiH definirana kao država građana sa tri konstitutivna naroda: Bošnjaka, Srba i Hrvata (zajedno s Oslim). Konstitutivnost naroda ne znači i obavezno njihovu etničku teritorijalnu homogenizaciju u zasebne entitete. Iako su tri konstitutivna naroda, Ustav poznaje samo dva entiteta u unutrašnjoj strukturi BiH: Federaciju BiH i Republiku Srpsku, kao i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine. Entiteti su po definiciji multietnički. Prema Dejtonskom sporazumu (Aneks 4) Bosna i Hercegovina nije složena država tipa federacije, niti zajednica država tipa konfederacije ili unije, već prosta visoko decentralizirana država. Bosna i Hercegovina je politička zajednica triju ravnopravnih naroda, građana i ostalih, kao jednakopravnih svojih državljana – Bosanaca i Hercegovaca.

To znači nema većinskih naroda u entitetima, nema majorizacije jednog naroda nad drugim narodom, a zaštita nacionalnih interesa osigurava se kroz posebnu demokratsku proceduru u postupku donošenja odluka. Međutim, od te ustavno-pravne norme do njenog oživotvorenja u praksi dug je put.

Otuda predstoji potreba kontinuiranog stvaranja demokratskih institucija BiH i donošenje državnih zakona, kojim će se osigurati svim građanima i narodima, kao i nacionalnim manjinama pristup državnim institucijama u skladu sa demokratskim standardima. Za budućnost BiH je primarno takvo stranačko i političko organiziranje koje će u prvi plan staviti građanina kao političkog subjekta, a nacionalnog onoliko koliko je potrebno da se zaštiti nacionalni interes naroda kao kolektivnog subjekta. A za tako nešto nije neophodno nacionalno stranačko i teritorijalno organiziranje, koje negira građanina kao političkog subjekta države BiH, drugog i drugačijeg. Demokratskim državnim institucijama i državnim zakonima najbolje se mogu zaštititi kako individualna građanska, tako isto i kolektivna nacionalna prava. Nacionalno organiziranje, kao što smo vidjeli u praksi, objektivno isključuje drugog i drugačijeg iz demokratskog političkog procesa i jednako uživanja prava na cijelom teritoriju države BiH.

Entitetima je dato preveliko značenje u parlamentarnom odlučivanju (entitetsko glasanje), što nije slučaj ni u federalnim državama, a kamo li u BiH koja je prosta decentralizirana država.

Predstavnički dom treba vratiti građanima, a Dom naroda vratiti narodima. Time će entiteti biti dovedeni na pravu mjeru. Oni su danas iznad države, građana i naroda i postaju sami sebi svrha i dobar razlog što država nije funkcionalna.

Suštinu ljudskih prava u Bosni čini pravo povratka izbjeglih i raseljenih lica u svoje zavičaje i na svoju imovinu. Bez ovog temeljnog ljudskog prava, da se čovjek vrati na svoje, iluzorno je govoriti o demokratiji i o demokratskim institucijama i o pravdi i pravičnosti. Tek kada ljudi slobodno ostvare svoje pravo na vlastitu imovinu i izbor mjesta življenja bez prisile, uz punu slobodu kretanja ljudi, rada i kapitala, moguće je ostvariti i druga demokratska prava u uslovima normalnog života. Ne može se govoriti o zaštiti prava i sloboda čovjeka, ako se čovjeku ne dozvoli da slobodno uživa svoju silom napuštenu imovinu. Tek poslije toga, kada povratnik ima istu startnu pravnu osnovu koju ima i njegov susjed iz druge etnokulture i vjerske grupe, može računati na mogućnost ravnopravnosti čovjeka kao individualnog građanina, sa svim međunarodno priznatim proklamiranim pravima i osnovnim slobodama. Razumije se tada i jednakog pristupa, kako institucijama, tako i demokratskog uključivanja u upravljanju državnim i lokalnim poslovima. I, razumije se, time osigurati skladnost funkcioniranja države, njenih entiteta, kantona, općina, i brojnih privatnih i javnih aktivnosti. Iz tog razloga ne treba priznati rezultate rata nastale progonom i raseljavanjem stanovništva i stvaranjem monoetničkih općina, gradova, kantona i entiteta i na tom principu vršiti vlast. Neophodno je u Bosni i Hercegovini za duže vrijeme zadržati princip učešća u vlasti pripadnika sva tri bosanska naroda na svim nivoima prema popisu stanovništva iz 1991. godine, neovisno od toga kakvi će rezultati biti budućih popisa stanovništva Bosne i Hercegovine. Za takvo rješenje osnov postoji u Aneksu 7.

Bosna i Hercegovina je kao društvo u toj mjeri ratom razorena, pa i kao pravna država, da danas ne postoji skoro ni jedan entitetski zakon protiv kojeg se ne bi mogao pokrenuti postupak pred Ustavnim sudom BiH u pogledu ocjene njihove ustavnosti u odnosu na Ustav BiH. Prije svega iz razloga što su u dugom vremenu nemoći države entiteti uzurpirali njene funkcije i ovlašćenja i prisvojili ih kao svoja.

Moguće su amandmanske promjene Ustava BiH, pod uslovom da se o tome postigne saglasnost političkih predstavnika sva tri naroda u BiH, razumije se i njenih građana, ali uz aktivniju i uporniju podršku Međunarodne zajednice, nego što je sada. Samo se tako može trasirati uspješan put Bosne u Evropu, ako ona osigura svim svojim građanima i svakoj etno-kulturnoj zajednici u svakodnevnom životu evropske demokratske standarde ostvarivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda.

U vrijeme rata paradržave, a poslije i entiteti su se svojevremeno utrkiivali, ko će više uzurpirati državnih funkcija i prenijeti ih u svoje zakonodavstvo. Taj se trend održao i svih ovih godina od Dejtona opstrukcijom u donošenju državnih zakona. Tako je državna moć BiH bila od njih uzurpirana, čak i u vrijeme važenja dejtonskog Ustava BiH. Ovo važi naročito u domenu ljudskih prava i sloboda, a naročito masovno prisutne prakse diskriminacije u entitetima po vjerskoj, nacionalnoj i socijalnoj osnovi.

U integriranju razbijenih komada bosanske državnosti posebnu ulogu ima Visoki predstavnik međunarodne zajednice u BiH, kao agent Vijeća sigurnosti UN. Naše je mišljenje da on ne koristi dovoljno Ustav BiH u ostvarivanju svoje funkcije. Umjesto pozivanjem na Ustav BiH u donošenju svojih odluka i na Aneksu 10 (član V) dejtonskog sporazuma zasnovane svoje moći, Visoki predstavnik svoju moć crpi iz političke i vojne moći Zapada, a ne Ustava BiH. Zato nije slučajno da je u svoje vrijeme Peki Džedović izjavio: «Daću BiH zlatni ključ za izlazak iz dejtonske tamnice». Umjesto da u svojim aktivnostima polaze od Ustava BiH u kome su uređene nadležnosti BiH, koje snage opstrukcije neće da vide, jer žele da zadrže ratom stečene pozicije, visoki predstavnici umjesto na Ustav BiH, pozivali su se na političke odluke pojedinih evropskih institucija i zaključke Upravljačkog komiteta zaduženog za sprovođenje Dejtonskog sporazuma. Otuda proizilazi njegova arbitrnost, jer se «oteo» Ustavu i ustavnoj kontroli koju provodi Ustavni sud BiH. Ako je Ustav BiH sastavni dio Dejtonskog sporazuma onda taj Ustav obavezuje i Visokog predstavnika, naročito u pogledu dosljedne primjene čl. I, II i III-5a Ustava BiH, u kome piše da su u nadležnosti Bosne i Hercegovine „sve stvari kojim se osigurava suverenitet, teritorijalni integritet, politička nezavisnost i međunarodni subjektivitet i stvaranje novih institucija za

obavljanje tih poslova“, kao i Aneksi V, VI, VII i VIII na Dejtonski sporazum, uključujući tu Aneks I i Aneks II na Ustav BiH.

Kada je riječ o bosanskim političarima, nepriznavanje ili nepoznavanje slova Dejtonskog sporazuma i Ustava BiH, ili zbog svoje nekompetentnosti, svoju neodgovornost pokrivaju kritikom Dejtonskog sporazuma, a drugi svaki pokušaj njegove primjene tumače da je u suprotnosti sa «Dejtonom». Umjesto upornog traženja promjene «Dejtona», treba se usredsrediti na njegovu primjenu. Primjena ustava je i onda kada se opstrukciji primjene Ustava BiH, ustane sa tužbom pred Ustavnim sudom BiH da ocijeni ustavnost nekog entitetskog ili državnog zakona nastalog političkim kompromisom suprotno Ustavu BiH i na taj način pravnim putem podstakne politika na djelovanje i uklanjanje prepreka koje opstrukcionisti postavljaju pred nju. Ovo iz razloga što je međunarodno i domaće pravo na strani jačanja institucija države BiH, a međunarodna i domaća politika to često iz nekih svojih razloga nisu.

Sa usklađivanjem Ustava BiH, tj. čl. IV i V Ustava BiH sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, otvoriće se neslućene mogućnosti koje se nalaze potencijalno u aktivnom i pasivnom biračkom pravu bh. građanina. Do sada su na izbore izlazili građani entiteta, a ne građani BiH, koji pravno nisu mogli da preskoče entitetsku granicu i zato su polovično ostvarena demokratska prava građana u BiH. Sljedeća mogućnost da se preskoče nacionalni i entitetski torovi i lome opstrukcionisti jesu međunarodne obaveze BiH u ispunjavanju uslova za priključenje Evropskoj uniji i Partnerstvu za mir na putu uključivanja BiH u euro-atlantski sigurnosti sistem, a za to ustavni osnovi postoje u čl. I-4, II i III5a) i b) koji skoro uopće nisu iskorišćeni. Nije iskorišćen ni Aneks I na Ustav BiH u kome je pobrojano 15 međunarodnih konvencija i ugovora, kao ni Aneks II u kome su uređene prelazne i završne odredbe koji čine sastavni dio Ustava BiH. Na ta akta se danas skoro niko ne poziva u procesu zakonodavne procedure u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, u Predsjedništvu i Vijeću ministara Bosne i Hercegovine.

Šta je pravi razlog zbog čega ima teškoća u funkcioniranju državnih institucija Bosne i Hercegovine. Prvo, što se redukcioni-
stički tumače državne ovlasti, a time i mogućnost organiziranja
odgovarajućih institucija na nivou države koje trebaju da vrše te
ovlasti i, drugo, zbog načina na koji se državne institucije konsti-
tuiraju. Članove Predsjedništva BiH ne biraju svi birači u BiH, već
po entitetima, kao i poslanike u Predstavničkom domu i Domu
naroda. Time se uskraćuje znatnom broju birača njihovo aktivno
i pasivno biračko pravo zagwarantirano Evropskom konvencijom o
slobodama i pravima i njenim protokolima. To nameće potrebu
da se čl. IV i V Ustava BiH usklade sa tom Konvencijom, koja je
samim tim ustavom nominirana da ima pravnu snagu iznad sva-
kog domaćeg zakona, ukoliko je s njom u suprotnosti.

S obzirom na multietničku struktur bh. društva neophod-
no je izmijeniti način izbora u Predstavnički dom Parlamentarne
skupštine BiH tako što će se zastupnici birati sa cijelog područ-
ja BiH po izbornim jedinicama kao na izborima 1990. godine,
umjesto u entitetima, da bi oni bili zastupnici naroda BiH, kako
piše u Ustavu stav 3. člana IX, a ne naroda entiteta. Time bi se
entitokratija (vladavina entitetskih elita) zamijenila **demokra-
tijom** (vladavinom građana). To je moguće postići tako što će se
Ustavom ili Izbornim zakonom propisati da stranke ili koalicije na
izbore **obavezno** izlaze sa multietničkim listama i time omogućće
Bošnjacima, Srbima, Hrvatima i Ostalim da glasaju kao građani
za onu listu koja je ponudila za njih najbolji program koji misle
provesti ako dobiju većinu njihovih glasova. Bez toga, izbori sami
po sebi neće doprinijeti bitnoj promjeni političkih prilika, niti će
bitno ubrzati implementaciju Dejtonskog sporazuma u BiH, ni BiH
učiniti funkcionalnom državom. Dvadesetopetogodišnje iskustvo
je pokazalo da se Bosnom i Hercegovinom kao višenacionalnom
zajednicom ne može uspješno upravljati sa postizbornim koalici-
jama, već samo sa **predizbornim** koalicijama.

Treba učiniti ozbiljne političke pomake, i uz pomoć među-
narodne zajednice, da se u BiH uspostave najviše državne funk-
cije: inokosni predsjednik države, predsjednici Predstavničkog
doma i Doma naroda parlamenta i predsjednik vlade, koji će biti
odgovorni svim građanima različitih etnikuma, vjera i kultura, kao

u većini parlamentarnih demokratija, čiji mandat će trajati 4 godine, umjesto što se rotiraju svakih 8 mjeseci. S tim da ih upražnjavaju političari iz sva tri naroda i ostalih naizmjenično. Zatim da se odluke ne donose konsenzusom (entitetsko glasanje), izuzev u Domu naroda, radi osiguranja zaštite vitalnog nacionalnog interesa samo o pitanjima koja su Ustavom navedena. U svim drugim slučajevima odlučivanja mogućnost zaštite socijalnog ili nacionalnog vitalnog interesa treba tražiti putem Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. Na taj način će se politički sistem učiniti dinamičnijim, izvršna vlast odgovornijom i efikasnijom, a ustavno sudstvo staviti aktivnije u funkciju zaštite ustavnog poretka i time izbjeći političko blokiranje u procesu odlučivanja (entitetsko glasanje), a Ustavnom sudu dati da arbitrira, šta je ustavno, a šta je neustavno.

Pored dobrih međususedskih odnosa i saradnje u Mediteranu, BiH treba da bude otvorena i osposobljena za uključivanje u evropske političke i ekonomske integracije kao i u evroatlantski sigurnosni sistem. BiH treba sama, da uklanjanjem ratnih posljedica, podjela i nepovjerenja, učini više na unutrašnjoj političkoj, ekonomskoj i vojnosigurnosnoj integraciji - da bi kao država bila u mogućnosti da sa puno odgovornosti ulazi u regionalne i evropske integracione procese. U tom smislu, s obzirom na njenu etničku strukturu, evropske institucije, trebalo bi povratno pozitivno da djeluju na potpuniju unutrašnju političku, ekonomsku, vojnosigurnosnu i kulturno - obrazovnu integraciju, a time i doprinesu izgradnji međusobnog povjerenja naroda različitih vjera i kultura u samoj BiH.

Na kraju bih rekao nekoliko riječi o mogućnosti i perspektivama BiH kao civilnog društva i pravne države. BiH se nalazi u procesu tranzicije iz ranijeg društveno – ekonomskog, političkog i pravnog sistema, koji nije priznavao tržišne zakone i pluralizam političkog stranačkog organiziranja i na toj osnovi uspostavljanja demokratske vlasti i transparentnosti njenog funkcioniranja. Posebno su bila depresirana prava i slobode građana - koji su bili izloženi represivnim metodama u ograničavanju slobode javnog iznošenja političkog mišljenja i kritike sistema.

Za uspostavljanje BiH kao demokratskog civilnog društva, neophodno je uključiti je u evropski sistem edukacije o ljudskim pravima i slobodama, kao i mogućnosti demokratskog organiziranja-putem kojih organizacija će se širiti prostor slobodnog ljudskog djelovanja. Tome treba da doprinesu i bosanski univerziteti uključivanjem u evropski sistem edukacije.

U tom smislu će trebati izgrađivati i bosansko zakonodavstvo čija bi mjera bili evropski standardi u različitim oblastima, kao i Evropska konvencija o osnovnim slobodama i pravima, koja danas u Evropi ima skoro snagu Ustava Evrope, bar kad je riječ o zaštiti ljudskih prava, po kojoj svoje presude donosi i Evropski sud za ljudska prava.

Mi u BiH treba da na državnom nivou osiguramo zakonsku zaštitu za sva ona prava i slobode koje su sadržane u Katalogu prava, pobrojanih u čl. 2. Ustava BiH, na najvišem nivou, a to će zahtijevati uspostavljanje Vrhovnog suda BiH. Građani BiH moraju biti jednako zaštićeni u svim onim pravima koja su navedena u Ustavu, a to je nemoguće bez redovne sudske instance na nivou države - kojom će se osigurati jednaka mjera tih prava za sve građane. To je minimum da bi se jedna država mogla nazvati pravnom državom.

Zaključak

Delegacija EU, Visoki predstavnik i OSCE, kao i državni organi Bosne i Hercegovine, trebaju se više služiti mogućnostima koje im daje Ustav BiH, kako bi njihova aktivnost bila više zasnovana na pravu nego na političkim kompromisima kojim se ruši ono što je Ustavom već uređeno u Dejtonu kao pravilo ponašanja u Bosni i Hercegovini. Poštivanje Ustava BiH je jedini put da se Bosna i Hercegovina izgradi kao pravna država u skladu sa evropskim demokratskim standardima. Ali to je put i za njegovu promjenu i usklađivanje sa međunarodnim konvencijama i ugovorima kojim je Bosna i Hercegovina pristupila, kao i prilagođavanje domaćeg zakonodavstva normativno-pravnim standardima Evropske unije, radi ispunjavanja uslova pristupanja Bosne i Hercegovine istoj.

PISMA

RATNA PISMA OD NAJBЛИŽIH ČLANOVA PORODICE

ASIMOVO PISMO (1)

IZOLA 14.01.93.

Draga strina, Samra i amidža

Znamo kako vam je. Saznali smo za Samira, svi smo plakali. Svima nam je teško. Još ne možemo da vjerujemo da je to istina. Ja sam vas sve zajedno prije desetak noći sanjao. Kada sam ustao toliko mi je bilo drago kao da sam bio sa vama čitav dan. Nikada nisam volio snove, a sada mi amidža i svi vi moji najdraži, dođete na san i sad imam želju da mi se to događa svaku noć. Sve vas puno volimo. Ja sam psihički propao. Ne mogu se prepoznati. Jedva čekam da se vratimo. Pokušaćemo iskupiti sve naše iz porodice koji su ostali živi pa da zajedno prebrodimo sve teškoće koje će nam se javljati u daljem, čini mi se, glupom životu. Čuvajte mi se, skupite snagu, izdržite još malo, jer potrebni ste Samri. Nedajte se. Svi bi bili sretni kada bi Muslimani nestali u Bosni. Oni "čete" su bijeda i nemaju duha. Muslimani imaju svoju dušu i Bosna bez nas isto je što i šuma bez slavuja i ptica. Želim da mi izdržite da vas ponovo vidim da zadovoljim svoju dušu.

Jedina moja svijetla tačka u životu što sam, amidža, spasio djecu tih strahova. Valjda moj predosjećaj. U takvim uslovima nisam vjerovao da gosp. Alija može održati mir kada su se Srbi naoružali do zuba. Svi su to znali i vidjeli samo on to nije vidio. Ovo pismo je nekako tužno. Samo sam fizički ovdje, a mislim i dušom sa Vama u Bosni. Volim je. Volim je više nego što sam je ikada volio.

Pronašao sam Nihada kao što znaš, a on je otišao dalje u Švedsku a da me nije pozvao da idemo zajedno. Nije mi se ni telefonom javio. Kad trebamo spašavati jedan drugoga u bijelom svijetu zajedno on je otišao sam. Neka mu bude. Proći će sve ovo. Svi neki, sada mogu reći, bivši prijatelji kada ih nazovem uplaše se da valjda od njih neću nešto tražiti. Ljudi su đubrad i nema prijateljstva nego izgleda samo interes.

Mi ovdje montiramo hemijske olovke u stanu pa od toga možemo platiti stan. Ušteđevinu trošimo na hranu. Od polovine novembra djeca idu u školu u Piran, a ja i Azra predajemo u toj našoj izbjegličkoj školi. Skoro su sva muslimanska djeca. Sada nam brže prolaze dani. Ja usput učim malo Njemački jezik i ide mi dobro. Toliko o nama.

Pozdravite sve naše, tetku Biseru i tetka Džemu, amidže Aliju, Mehu i Mustafu, strine Senku, Hiku i Vasku, Asimu i Avdiju (Dadu) i svu njihovu djecu koja su ostala u Sarajevu. A vama puno pozdrava i želje i sreće da izdržite žele, Amra, Belma, Azra i Asim.

Naša adresa ako šta treba: Ibrahimagić Asim, Oljčna pot 5, 66310 Izola, Republika Slovenija.

Pismo sam poslao po TV ekipi iz Kopra koja radi za Italijansku televiziju RAI Kvatro.

Asim

REDŽEPOVO PISMO

TUZLA, 24.09.93.

Zdravo dajdža!

Koristim ovu priliku da Ti u Enverovo i svoje ime, poželim zdravlje, istrajnost i vjeru da će ovo ludilo jednog dana stati.

Isto želimo tvojoj porodici i cjelokupnoj familiji u Sarajevu.

Mi smo ovamo svi dobro i zdravo, koliko dozvoljavaju ovi ratni uslovi, u svakom slučaju, lakše nam je nego vama.

Mama je dobila pismo, koje je poslao Mustafa. Mi smo uspjeli nešto voća ubrati u Smolućoj, a nešto smo dogovorili da se napravi pekmeza na pola. I u Tuzli je velika neizvjesnost oko nabavke osnovnih namirnica za život (nije kao u Sarajevu), sve je skupo, ali naše porodice za sada nisu ugrožene.

Pošto se prvi put na ovaj način obraćamo, primite puno suosjećanja za bol koja Vas je zadesila, gubitkom našeg nam dragog i voljenog rahmetli SAMIRA.

Po gosp. Burek Salihu šaljemo ti 1000 DM, nadajući se da ćemo time koliko-toliko, ublažiti patnje u kojima se nalazite i na taj način pomoći.

Na kraju puno pozdrava Tebi, dajnici, Samri i svoj ostaloj familiji u Sarajevu da ne nabrajamo.

P.S.

Puno pozdrava od Envera, stalno pita iz Slovenije za tebe.

INDIRINO PISMO

Draga Samra, dajnice i dajdža!

Svaki put kada uspijem da vas dobijem telefonom srce mi zaigra od velike želje da budete ovdje sa nama gdje je ipak mirnije i sigurnije. Mi ovdje vodimo normalan život u ratnim uslovima, i kada čujemo kako je kod vas u Sarajevu i drugim gradovima, ne možemo se požaliti. Redžo i Enko vam se javljaju, pa da vam i ja kažem da je moja porodica dobro, Bebina takođe. Na jedvite jade sam dobila manji jednosoban stan (32m²) pa i nije tako loše. Erminu sam 21.9.93. obilježila rođendan – 3 pune godine i pozvala djecu iz komšiluka. Toliko se s njima razigrao da se preznojavao 2-3 puta i sada je veoma nahlađen. Ali biće valjda dobro.

Samrica ide u mejtef-mogu je zamisliti sa onom djecom među kojom je sigurno najbolja. Kako dajnica provodi vrijeme, kada nemate ni vode ni struje.

Ne dajte se. Mi vas svi puno volimo i iskreno želimo da u što skorije vrijeme budemo zajedno.

Mama stalno uči i klanja i moli Allaha da primi njezine želje upućene vama.

Kada sjedne piti kafu pozove obavezno i vas pa se malo i našalimo, jer kamo sreće da možete doći na jelo i piće.

Za sada i od mene toliko.

Pozdravite sve u Sarajevu, (tetku Biseru posebno kao i dajdže i dajnice, male i velike rođake).

INDIRA

ASIMOVO PISMO (2)

LJUBLJANA, 05.01.94.

Dragi amidža, strina i Samra

Evo javljam vam se ovim pismom. Šaljem ga preko Mirka Pejanovića. Malo sam sa njim razgovarao i raspitivao se u kakvom ste stanju. Stalno mislimo na vas. Ja se vjerovatno neću zadržati u Sloveniji i ići ću dalje u svijet. Svi vi koji ste ostali izgubili ste mnogo. Ja sam jedini Ibrahimagić koji sam van ratne zone i sada moram naći negdje u svijetu zemlju gdje ću započeti život. Mislim da moram uspjeti jer ako uspijem onda i svi mogu imati šanse da prežive, jer ću vam svima pomoći maksimalno koliko mogu. Malo o tome će ti reći i Mirko. Čuvajte se, izdržite jer želim amidža da te moje oči bar još mnogo puta vide da te izgrlim i izljubim jer si mi ti ostao kao moj otac. Čuvaj se, valjda ćemo imati sreće da svi ovo preživimo i da se što prije vidimo.

Primate svi zajedno mnogo pozdrava od tvog sina Asima, Azre, Amre i Belme.

Mi smo sada u Portorožu, Letoviška pot 32. te. 73-491-066.

...

Dragi amidža

Evo preko Adventističke crkve iz Ljubljane pokušaćemo vam poslati nešto pomoći ako ikako dođe do vas. Stalno mislimo na vas i mnogo vas volimo. Želimo da izdržite taj pakao i da vas što prije vidimo. Mnogo vas vole i pozdravljaju Amra, Belma, Azra i vaš Asim.

RECEPT ZA PAHULJICE – PIRE

2 čaše vode (može 1 čaša vode 1 čaša mlijeka)

2 čaše pahuljica od krumpira malo soli (2gr) malo ulja

PRIPREMA:

Vodu i mlijeko prokuhati na laganoj vatri, prije nego prokuha, skinuti s vatre. Nakon toga dodati pahuljice, lagano promiješati, dodati masnoće i pustiti jedan minut da narastu. Nakon toga još jednom lagano promiješati i poslužiti.

NIHADOVO PISMO

GÖTEBORG, 02. juli 1994.

Dargi dajdža!

Nadam se da si primio moje prošlo pismo i da si primijetio da mi je veliki problem formulisati sopstvena osjećanja u povezane rečenice. Jednostavno sam raspolučen između prirodne potrebe da budem uz familiju i da se brinem za svoju djecu s jedne strane i obaveze da neposredno učestvujem u odbrani i izgradnji Bosne i Hercegovine kao jedine domovine s druge strane.

Šta ima kod vas i kako vi sastavljate kraj s krajem. Znam, zapravo pretpostavljam kroz šta ste sve prošli i šta ste sve doživjeli. Zato mi se čini suvišnim i trivijalnim da vas pitam kako ste. Šta rade Emira i Samra. Mora da je Samra već velika djevojka. Kako bih volio da je ona bar ovdje sa nama i da ne preživljava te strahote. Ali s druge strane vjerujem da vam je Samra u svemu ovome velika utjeha, posebno Emiri i da su njih dvije velike drugarice.

Ja sam za sad još uvijek ovdje u Göteborgu, na socijali i učim jezik. Pored redovnih aktivnosti o kojima sam ti pisao u prošlom pismu, trenutno vodim i organizujem rad „Zajednice prijatelja Švedska – BiH“. Izabran sam za predsjednika Zajednice sa ciljem da se omasovi članstvo, organizuju naši ljudi, informišu Šveđani i kroz sve to što više produbi prijateljstvo između Bosne i Hercegovine i Švedske. Naizgled izgleda atraktivan posao, ali je uz to što je volonterski i vrlo osjetljiv i mukotrpan. Iziskuje mnogo rada, sastanaka sa Šveđanima, razgovora sa našim ljudima i drugih ne planiranih tekućih obaveza. Zajednica se samofinansira od članarine, donacija i dobrovoljnog rada. Šveđani su veoma zainteresovani za rad ove Zajednice i spremni su finansirati ali samo konkretne projekte i programe. Stoga ti o svemu ovom pišem sa molbom da mi pomogneš sa nekim svojim idejama koje tebi nikad ne nedostaju.

Mislim da su velike mogućnosti za direktno povezivanje ove Zajednice sa raznim humanitarnim, kulturnim, obrazovnim, sportskim pa i privrednim organima i organizacijama iz Sarajeva. Klima je veoma povoljna, samo se treba malo potruditi. Ako slučajno budeš u prilici, ili imaš kontakte sa nekim ko je zainteresovan za saradnju slobodno ponudi da kontaktira samnom. Osnovni cilj mi je da se maksimalno iskoriste mogućnosti Zajednice i da pomognem što više u afirmaciji Bosne i Hercegovine, njenoj borbi za opstanak i svim Bosancima koji su za jedinstvenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu.

Volio bih da mogu stupiti u kontakt i sa nekim iz MUP-a BiH jer i ovdje ima interesantnih podataka koji mogu biti značajni za ukupnu političko-bezbjednosnu i vojnu situaciju u Bosni i Hercegovini. Ne znam da li poznaješ Husu Balića iz školskog centra MUP-a, mi smo veliki prijatelji još iz UNIS-a pa ako ti bude zgodno pozdravi ga maksuz.

Isto tako volio bih da pomognem Ziji Kafedžiću i UNIS-u u njihovim poslovima sa Švedskom i firmom SKF, ERIKSON i dr. čija sjedišta su u Göteborgu. Mogao bih posredovati u svim aktivnostima.

Ako se sjećaš mog preduzeća FEMI mogu ti reći da prema informacijama kojim raspolazem muški dio firme je cjelokupan u Armiji BiH, a direktor preduzeća Mešetović Mehmed-Meša je u komandi prog korpusa Armije BiH. Petnaestak žena je raspoređeno na radnu obavezu i svakodnevno čisti prostorije Poslovnog centra UNIS. Sva oprema, sredstva i mašine za čišćenje su privremeno dati na korištenje UNIS-u do povratka direktora Meše ili mog povratka. Meša je vrlo vrijedan, odan i pametan momak pa ako ti bude zgodno pozdravi ga od mene. On je sada privremeno u Brezi i uveliko tamani četnike.

Dragi moj dajdža, ovdje redovno čitam evropsko izdanje Oslobođenja i "nisam zadovoljan tvojim prisustvom". Svega je objavljen jedan tvoj članak u vezi onog "konja" iz Beograda i dvije kratke vijesti vezane za prezentaciju Salihove knjige i organizaciju gradske uprave. Čujem da si u sarajevskim izdanjima Oslobođenja više prisutan.

Ne znam šta trenutno radiš, ali sam uvjeren da se nesebično angažuješ i da daješ veliki doprinos izgradnji novih odnosa i društveno-političkog sistema u cjelini. Samo ne smiješ zaboraviti svoje zdravlje jer si sada najpotrebniji Samri i Emiri. Kako sam vas poželio. Mirna i Feđa stalno pričaju o Samri i Samiru. Feđa uporno ponavlja kako će pobiti sve četnike i kako će se osvetiti, mada mu niko ništa ne govori, niti ja želim da se on opterećuje time. Volio bih da znam šta je sa ostalim našim u Sarajevu, kako se drže i šta rade. Maksuz sve poselami.

Hasko i Hajro su stigli ovde i zasad se dobro osjećaju. Imali su velikih problema u putu do Zagreba i jedva su izvukli žive glave. Sve im je opljačkano. Oni su dobili dozvole boravka i rada u Švedskoj na osnovu toga što su im sva djeca ovdje. Ja lično se bojim za njihovo zdravlje. Za nevjerovati je kako izbjeglički život ubija. Čovjek se psihički osjeća vrlo loše. Imaš da jedeš ali ne možeš. Ne puca oko glave ali puca u glavi. Stalno si u iščekivanju i neizvjesnosti. Lebdiš između sna i jave. Prošlost si izgubio, sadašnjost provodiš u grču, a budućnosti uopšte i nevidiš. Jednostavno čovjek se raspamjećuje.

Zato mislim da je velika uloga i značaj udruženja i klubova da organizuju i uvežu naš svijet kako bi se mogao ostvariti odgovarajući uticaj prema potrebama Bosne i Hercegovine. Na tom planu je za sada malo urađeno zato što zvanični predstavnici BiH u Švedskoj nemaju dovoljno sluha. To može biti veliki problem za BiH, sada u vidu nedovoljno efikasnog prikupljanja pomoći i u buduću kada se bude trebalo vraćati u zemlju. Međutim, da su ovo jedini problemi bilo bi dobro. O tom po tom.

Dragi moj dajo, volio bih da čujem šta ti misliš o cjelokupnoj situaciji i o ovome o čemu ja razmišljam. O tome šta ti radiš i o tome šta ti misliš da bi moglo biti. Nedostaje mi tvoj optizam i poseban način šale. Želim da se što prije vidimo. Puno poljubaca Samri i Emiri, a tebi maksuz selam.

Tvoj Nihad sa familijom.

P.S.

Usput ti šaljem 300 DM da ti se nađe pri ruci jer sam ubijeden da u ovom trenutku vama više trebaju i članske karte za familiju Ibrahimagić kao počasne članove "Zajednice prijatelja Švedska – Bosna i Hercegovina"

Moja punica Zepa vas sve puno pozdravlja i šalje 100 DM za Samru.

Ovo pismo šaljem po Ismetu Alibegoviću koji je bio u posjeti kod svoje familije ovdje. Inače on je u udruženju zanatlija iz Sarajeva i bavi se izradom obuće i kožne galanterije. On je takođe član ove Zajednice i sa sobom nosi Statut i Program rada da nas prezentira u svojoj sredini.

Na kraju te podsjećam da je moja adresa: Topasgatan 78, 421 48 Västra Frölunda (dio Göteborga) SVERIGE. Tel. 31/45 86 52

Adresa Zajednice (fine prostorije u centru grada) je: Södra Vägen 2, 412 54 Göteborg, SVERIGE, Tel. 31/18 97 73. Telefon je sa automatskom sekretaricom, a ujedno je i telefaks.

PORUKA SESTRE DŽEMILE PUTEM CRVENOG KRSTA

Dragi brate, snaho i Samra

Veoma smo vas sve u Sarajevu poželjeli i molimo Boga da nam ostanete živi i da se uskoro vidimo.

Ako ima načina da vam šta pošaljemo javite.

Ukoliko vam se ukaže prilika da možete doći, znajte da kod nas imate mjesta.

Mnogo vas sve pozdravlja vaša Džemila.

Dragi dajdža, dajnice i Samra pisala bih više ali ne znam da li ćete i ovo dobiti.

Sve vas voli i ljubi Indira i Ermin

DIREKTORU VISPAK-a p.o. PREHRAMBENA INDUSTRIJA VISOKO U VISOKOM

Forum bošnjačkih intelektualaca u općini Novi Grad u Sarajevu, razmatrao je podobnost s novim vremenom reklamnog teksta na omotu u kome pakujete prženu kahvu pod nazivom "Zlatna džezva".*)

Kao što znate vrijeme rata i našeg otpora agresiji nametnulo je bošnjačkom narodu, ne samo obavezu da se brani i oslobodi od okupacije agresora, već i od okupacije bošnjačkog duha i tradicije. Znao da su nam susjedi uzeli naš jezik, da su nas čitavo vrijeme nacionalno prisvajali, da su prisvajali našu kulturu i naše stvaraoce kao svoje, a sada su udarili da nam oduzmu život i našu zemlju i domovinu.

U prošlom vremenu da bi nas duhovno pokorili vršili su srbizaciju i hrvatizaciju svega što je pripadalo bošnjačkoj duhovnosti. Bosanski jezik su nam imenovali kao srpski ili hrvatski, mnoge naše običaje uzimali su kao svoje, a svoje običaje i svoju kulturu su nam nametali kao našu. Mi moramo ubuduće svugdje i na svakom mjestu starati se da se vratimo našoj tradiciji, našem jeziku, našim običajima, i da u njima prepoznamo sebe, svoju posebnost, svoju različitost od njih, jer imamo svoju kulturu i svoju vjeru. Ta naša kultura mora biti primijenjena i vidljiva i u našim proizvodima, ali i na omotima, na pakovanjima naših proizvoda.

Prije svega da počemo od teksta na omotu koji glasi "mljevena kafa". "Kafé" je fruncuska riječ preuzeta u srpski jezik. Hrvati za ovaj napitak su preuzeli tursku riječ "káva", a u našoj bošnjačkoj tradiciji i bosanskom jeziku ovaj se napitak zove "kahva". Zatim, tekst "specijalna mješavina za tursku kafu". Ovu sintagmu "turska kafa" u našu upotrebu unijeli su Srbi. Naši pre-

*) U ljeto 1995. godine donijeli su mi moji bivši studenti Hasan Muratović i Ismet Salčinović vispakove kafe "Zlatna džezva" na čijem omotu je pisalo "specijalna mješavina za tursku kafu". Ponio sam navedeni omot na sastanak Forumu intelektualaca u Općini Novi Grad koji se redovno održavao jednom nedjeljno i predložio da raspravljamo o tome šta su pili naši roditelji, nene i djedovi: kavu, kafu, kahvu ili "tursku kafu". Nakon rasprave po zaduženju Forumu napisao sam ovaj tekst pisma i Forum ga je u cijelosti usvojio, 27.8.1995. godine i poslao na gore naznačenu adresu.

ci nikada nijesu pili "tursku kafu", uvijek su pili samo kahvu. A Srbi, pošto su htjeli da imaju "srpsku kafu", kao što i danas sve nazivaju srpskim, kao pandan tome su izmislili "tursku kafu". Ako baš hoćete da naglasite specifičnost tehnologije spravljanja takve mješavine kahve koja odgovara našem bosanskom ukusu, pa to hoćete da istaknete i na njenom pakovanju, onda bi više odgovarala sintagma "bosanska kahva". Ova se sugestija odnosi i na tekst na poledini omota.

Pretpostavljamo da težimo istom cilju, slobodi naše domovine od okupacije, ali i slobodi od okupacije našeg duha i jezika. Zato ovih nekoliko naših napomena primite kao dobronamjerne upute ka bržem ostvarivanju našeg zajedničkog cilja.

Želimo Vam uspjeha u vašem poslovanju.

Predsjednik Foruma

mg. Sead Jeleč, dipl. inž.

LIČNI PREDSTAVNIK PREDSJEDAVAJUĆEG OSCE-A

Beč, 04. septembar 2000. godine

Od: general Carlo Jean

Za: profesor Ibrahimagić
Univerzitet u Sarajevu

Poštovani profesore,

Obaviješten sam o vašem imenovanju na mjesto predsjednika Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine.

Veoma mi je drago zbog toga i šaljem vam naše čestitke, pozdrave i najljepše želje.

Koristim ovu priliku da priložim kopiju Materijala sa seminara koji je održan proteklog februara, uz ponovno izvinjenje za neugodnosti uzrokovane od strane OSCE-a.

Radujem se ponovnom susretu sa vama.

S poštovanjem,

general Carlo Jean
lični predstavnik predsjedavajućeg
OSCE-a za Član II i IV

Prof. dr. Omer Ibrahimagić,
Predsjednik Ustavnog suda
Federacije Bosne i Hercegovine

Sarajevo, 18 septembar 2000. godine

**Za: Ličnog predstavnika predsjedavajućeg OSCE-a
general Carlo Jean - Beč, Austrija**

Poštovani gospodine,

Najljepše se zahvaljujem na čestitkama, pozdravima i najiskrenijim željama u vezi sa mojim imenovanjem za predsjednika Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine.

Takođe se zahvaljujem za materijale sa seminara koji je održan prošlog februara, a koje ste mi poslali ovom prilikom.

S poštovanjem,

Predsjednik
Ustavnog suda Federacije
Bosne i Hercegovine
Prof. dr. Omer Ibrahimagić, s. r.

PROJEKAT DEJTONSKOG SPORAZUMA O MIRU

Univerzitet u Daytonu – Centar za međunarodne programe,
300 Sollege Park, Dayton OH 45469-1481, USA
Tel: (937) 229-3614 – Faks: (937) 2229-2766

PREGLED FAKSA

Za:	Prof. dr. Omer Ibrahimagića
Broj faksa:	011-387-33-534-339
Datum:	24. oktobar 2000. godine
Strana:	5 uključujući i naslovnu stranu
Predmet:	Projekat Dejtonskog sporazuma o miru
Od:	R. Bruce Hitchner, doktor filozofije, Predsjednik Projekta Dejtonskog sporazuma o miru
Broj faksa:	(937) 229-2766
Broj tel.:	(937) 229-3553

PROJEKAT DEJTONSKOG SPORAZUMA O MIRU

24. oktobar 2000. godine

Predsjednik:

R. Bruce Hitchner, doktor filozofije
Direktor Centra za međunarodne programe
Univerziteta u Dejtonu

Prof. dr Omer Ibrahimagić
Predsjednik Ustavnog suda
Federacije Bosne i Hercegovine
Sarajevo

Poštovani dr. Ibrahimagić,

Ovog novembra obilježava se peta godišnjica pokretanja Dajtonskog mirovnog sporazuma koji je zaustavio sukob na Balkanu. U znak sjećanja na ovu značajnu godišnjicu, ja vas prijateljski pozivam da učestvujete na međunarodnoj konferenciji, Izgradnja trajnog mira na Balkanu: Preporuke za novu administraciju, koja treba da se održi u Hotelu Hope (Zrakoplovna baza Wright-Patterson) u Dejtonu., Ohajo od 16. do 19. novembra 2000. godine.

Konferenciji će prisustvovati dužnosnici iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Crne Gore, Srbije, Kosova, NATO-a, zemalja članica Evropske zajednice, Sjedinjenih Država, Ruske Federacije i članovi međunarodne zajednice koji sada aktivno djeluju na Balkanu.

Na konferenciji će biti organizirana značajna dvostranačka panel-diskusija i koja će biti zadužena da donese političke preporuke o Balkanu za novo izabranu administraciju Sjedinjenih Država u roku od trideset dana. Poseban naglasak biće

postavljen na pripremi preporuka o sljedećim pitanjima:

Konferencija će staviti poseban naglasak na pet pitanja:

- Definisanje sljedeće faze procesa Dejtonskog mira
- Budući status Kosova i Crne Gore
- Integrisanje južne Evrope u Evropsku zajednicu
- Uloga NATO-a u Istočnoj Evropi
- Politički ciljevi i približavanja Jugoslaviji
-

Nadam se da ćete prihvatiti moj poziv i prisustvovati konferenciji.

Konferenciju finansira Projekat Dejtonskog sporazuma o miru u saradnji sa Međunarodnom grupom za krize, Novom atlantskom inicijativom, Općim međunarodnim pravom i Grupom za politiku, Fondacijom FAMA i drugim organizacijama.

Glavna tačka konferencije biće predstavljanje prve Dejtonske nagrade za mir 18. novembra na svečanoj večeri u Muzeju zrakoplovstva Sjedinjenih Država. Ambasador Richard Holbroke, predstavnik Sjedinjenih Država u Ujedinjenim nacijama, učestvoće sa mnom u dodjeljivanju nagrade.

Molima vas da se ne ustručavate da kontaktirate sa mnom ako imate nekih pitanja.

S poštovanjem,

R. Bruce Hitchner, doktor filozofije

Predsjednik Projekta za Dejtonski mirovni sporazum

Peta godišnjica u znak na Dejtonski sporazum o miru
Plan programa svečanosti
od 16. do 19. novembra 2000. godine

Srijeda, 15. novembar

poslije podne

Dolazak međunarodnih
dužnosnika i vrlo značajnih
osoba

poslije podne

Neslužbeni privatni prijem
Mjesto: Hope Hotel i
Konferencijski centar, Wright-
Patterson AFB

Četvrtak, 16. novembar

prije i poslije podne

Dolazak međunarodnih
dostojanstvenika i vrlo
značajnih osoba

od 9:45 prije podne

Izložba Privredne komore za
područje Dejtona

5,00 poslije podne

Mjesto: Aerodrom i Zgrada
sajma

Vrlo značajne osobe i prilike
za medije
w/ Ručak uz razgovor o
važnim pitanjima

7:00 poslije podne

Neslužbeni privatni prijem
Mjesto: Hope Hotel i
Konferencijski centar, Wright-
Patterson AFB

Petak, 17. novembar

prije i poslije podne

Dolazak međunarodnih
dostojanstvenika i
značajnih osoba

7:30 prije podne

Registriranje/Kontinentalni
doručak

8:00-9:30 prije podne

Plenarna sjednica: Pozdravi i
uvodni govori
Mjesto: Hope Hotel i
Konferencijski centar WPAFB-a

9:00-10:30 prije podne

Radna sjednica 1

- Definisane sljedeće faze
procesa Dejtonskog mira
- Konačni status Kosova
- Politički ciljevi i približavanje
Jugoslavije

10:30 do 10:45 prije podne

Pauza

10:45-12:00 poslije podne

Nastavak radne sjednice 1

12:15-1:00 poslije podne

Ručak
Mjesto: Hope Hotel i
Konferencijski centar WPAFB-a
(slobodno sjedenje)

Plan rada

(nastavak)

Petak, 17. novembar (nastavak)

1:00-1:45 poslije podne	Govori Mjesto: Hope Hotel i Konferencijski centar WPAFB-a
2:00-3:30 poslije podne	Nastavak radne sjednice 1 (prod.) • Definisanje sljedeće faze procesa Dejtonskog mira • Konačan status Kosova • Politički ciljevi i približavanja prema Jugoslaviji
3:30-3:45 poslije podne	Pauza
4:00-5:00 poslije podne	Nastavak radne sjednice 1 (prod.)
5:00 poslije podne	Završetak Konferencije
5:00-7:00 poslije podne	Prijem kod Zrakoplovnog udruženja (samo uz poziv) Mjesto: Hope Hotel i Konferencijski centar WPAFB-a

Subota, 18. novembar

8:30 prije podne	Registriranje/Kontinentalni doručak
------------------	--

9:00-10:30 prije podne	Radna sjednica 2 • Uloga NATO-a u Južnoj Evropi • Integrisanje Južne Evrope u Evropsku zajednicu
10:30-11:00 prije podne	Pauza
11:00-1:00 poslije podne (prod.)	Nastavak radne sjednice 2
1:00-2:00 poslije podne	Ručak
2:15-3:30 poslije podne	Radna sjednica 3 (samo učesnici) • Davanje preporuka
3:30 poslije podne	Završetak Konferencije
3:30-4:30 poslije podne	Konferencija za štampu
6:30-10:30 poslije podne	Prijem, Svečana večera u čast nagrade za Dejtonski mir i ceremonija dodjele nagrade

Nedjelja, 19. novembar

TBD	Dodatne tačke programa
Poslije podne	Odlazak učesnika

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
USTAVNI SUD
Federacije Bosne i Hercegovine

Sarajevo, 2.11.2000. godine

Univerzitet u Dejtonu, USA

**Direktor Centra za međunarodne programe
Predsjednik Projekta za Dejtonski mirovni sporazum
R. Bruce Hitchner, doktor filozofije**

Poštovani dr. Hitchner,

Počašćen sam Vašim pozivom da učestvujem na međunarodnoj konferenciji posvećenoj obilježavanju pete godišnjice postizanja mirovnog sporazuma za BiH u Dejtonu.

Pošto sam ranije dao saglasnost da učestvujem na seminaru za sudije koji se održava od 12-25. novembra u Parizu, nisam u mogućnosti odazvati se Vašem ljubaznom pozivu.

S obzirom na cilj Konferencije, ukoliko ste zainteresirani, ja Vam mogu poslati svoj referat na neka od postavljanih pitanja o kojima će Konferencija raspravljati. U tom smislu očekujem Vaš odgovor.

S poštovanjem

Predsjednik
Ustavnog suda Federacije
Bosne i Hercegovine
prof. dr. Omer Ibrahimagić, s. r.

DER BOTSCHAFTER

DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND
THE AMBASSADOR
OF THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY
Sarajevo, 08. Januar 2001

Gosp.

Prof. dr. Omer Ibrahimagić
Ustavni sud Federacije
Valtera Perića 15

71000 Sarajevo

Kurtoazni prevod

Poštovani gospodine profsore Ibrahimagić,

srdačno se zahvaljujem za one dvije knjige koje ste mi poslali odmah nakon našeg zajedničkog sastanka 7. decembra prošle godine.

Ne samo ustavnopravna već i politička aktualnost tema, koje obrađujete u Vašim knjigama sasvim su jasne, tako da će ove knjige biti od velike vrijednosti za Ambasadu.

Uz srdačne pozdrave i najbolje želje u Novoj godini

(u potpisu)

Hans Jochen Peters

Prof. dr. Omer Ibrahimagić

Sarajevo, 16.1.2001. godine

Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca

Prof. dr. Atif Purivatra

Sarajevo

Na molbu dr. Hasana Balića, recenzirao sam rukopis: **"Kako blagovremeno i efikasno izvršiti Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o konstitutivnosti naroda u Bosni i Hercegovini"**. Rukopis ima 15 gusto kucanih stranica na kompjuteru i 1 str. spiska bibliografskih izvora.

Ja sam autoru na prvu verziju teksta dao primjedbe i sugestije koje je on prihvatio. Naslov je ostao dugačak i sigurno nije prihvatljiv za izdavača.

Međutim, ostale su gramatičke i pravopisne greške koje će vjerujem lektor ispraviti. Smatram korisnim da rukopis bude objavljen.

Autoru sam predložio i on je prihvatio, a sada Vama predlažem, da autor prije objavljivanja ovog teksta na istu temu održi predavanje na Tribini VKBI, kako bi se tema šire publicirala, a autora navela da još jednom rigoroznije prođe kroz rukopis i eliminiira sve što nije neophodno da se publikuje, kao npr. posljednji pasus teksta koji govori o tome kome treba sve uputiti eventualno objavljenu publikaciju.

Autora sam upozorio da to nije neophodno i da opterećuje tekst, ali je on ostao pri svome. Zato bih Vam preporučio da rukopis recenzira još jedan recezent prije nego što se odlučite da tekst objavite.

S poštovanjem,

prof. dr. Omer Ibrahimagić, s. r.

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
USTAVNI SUD
Federacije Bosne i Hercegovine

Sarajevo, 18.1.2001. godine

Travničko Muftijstvo
Islamske zajednice u BiH
Gospodin NUSRET ef. ABDIBEGOVIĆ
TRAVNIK

Cijenjeni muftija Abdibegović,

Zbog zauzetosti sjednicom Suda nisam bio u mogućnosti da Vam se ranije javim i zahvalim za Vaše izvanredno gostoprimstvo u Travniku.

Međunarodne sudije koje ste Vi ugostili oduševljeni su boravkom u Travniku i Vašom ljubaznošću i neposrednošću kao visokog dostojanstvenika Islamske zajednice u BiH.

Razumije se o mome oduševljenju Travnikom ne treba ni govoriti, a bio sam ponosan što naša Islamska zajednica ima takve kadrove na visokim funkcijama koji imponuju znanjem i mladošću.

Još jednom hvala na svemu što ste učinili za nas u Travniku.

Primite izraze mog dubokog poštovanja

Predsjednik
Ustavnog suda Federacije
Bosne i Hercegovine
prof. dr. Omer Ibrahimagić, s. r.

Prof. dr. Omer Ibrahimagić

Sarajevo, 29.5.2001. godine

**Koalicija za izjednačavanje mogućnosti
za osobe sa invaliditetom FBiH**

Zmaja od Bosne 78

Sarajevo

Poštovani,

Zahvaljujem se na povjerenju da ste mi uputili vaš elaborat na pažnju i mišljenje. Žao mi je što zbog tekućih obaveza nisam ranije odgovorio, mada sam svo vrijeme mislio na vas.

Smatram da ste izabrali dobar put. Obratite se službeno Vladi Federacije i Parlamentu Federacije. Također je ispravno obratiti se OHR. A posebno je važno sa ovim problemom biti prisutan u javnosti, prije svega u medijima.

Gdje budem bio prisutan, a tiče se vašeg problema, bit ću na vašoj strani.

Primate izraze poštovanja i želim da uspijete u vašim nastojanjima.

Omer Ibrahimagić, s. r.

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
USTAVNI SUD
Federacije Bosne i Hercegovine

Broj: P-17/02
Sarajevo, 1.2.2002. godine

“Oslobođenje”

Gospođa **Senka Kurtović**
Glavni i odgovorni urednik
SARAJEVO

Poštovana urednice,

U “Oslobođenju” od 27. januara 2002. godine objavljen je tekst sa potpisom R.I., u kome je interpretirano pismo Nezavisne sudske komisije upućeno Vladi Adamoviću, predsjedniku Federalne komisije za imenovanje i izbor sudija.

Prema dogovoru s Vama šaljem odgovor Ustavnog suda FBiH na objavljeni tekst. Molimo Vas da ga u cijelosti objavite na istoj strani na kojoj je objavljen i prvobitni tekst. Smatramo nedoličnim da se naš odgovor objavljuje u Tribini.

Međutim, poznato nam je da Vi u ovome imate posljednju riječ.

Predsjednik
Ustavnog suda Federacije
Bosne i Hercegovine

Prof.dr. Omer Ibrahimagić

FEDERALNI MINISTAR PRAVDE I NEZAVISNA SUDSKA KOMISIJANE POZNAJU PROPISE O ORGANIZACIJI USTAVNOG SUDA FEDERACIJE BiH

U "Oslobođenju" od 27. januara 2002. godine objavljen je tekst sa nadnaslovom "Nezavisna pravosudna komisija o statusu Ustavnog suda FBiH" potpisan inicijalima R.I.

U tekstu su interpretirani stavovi Komisije iz pisma koje je ona uputila Vladi Adamoviću, predsjedniku federalne komisije za izbor i imenovanje sudija. U pismu Komisije je sadržano niz proizvoljnih i neargumentiranih tvrdnji, kojim se sudije Ustavnog suda FBiH smatraju neprofesionalnim, a predsjednik suda nepodobnim, jer je navodno u javnosti se nastavio predstavljati kao predsjednik suda.

Nezavisna sudska komisija kod utvrđivanja ovih činjenica nije kontaktirala Ustavni sud, već je svoje stavove formirala na osnovi pisma ministra pravde, koji također nije kontaktirao sa Ustavnim sudom u utvrđivanju relevantnih činjenica. Tako su i federalni ministar pravde i Komisija pokazali da ne poznaju propise na osnovu kojih je uspostavljena organizacija Ustavnog suda FBiH.

Pošto Ustavom FBiH i zakonom nije utvrđena organizacija Ustavnog suda FBiH, Ustavni sud FBiH je na osnovu člana IV. C. 3. Ustava FBiH donio Odluku o organizaciji Ustavnog suda FBiH ("Službene novine FBiH", broj: 2/96, 1/97 i 30/2000), koja u stavu 5. člana 14. propisuje da ukoliko se izbor predsjednika iz opravdanih razloga ne obavi prije isteka roka od godinu dana, koliko traje njegov mandat, "dosadašnji predsjednik i zamjenik predsjednika obavljat će te dužnosti do izbora novog predsjednika i zamjenika predsjednika Ustavnog suda". Prema tome, ne može se predsjednik suda, jednim birokratskim pismom Komisije proglašavati nepodobnim za sudiju, ako je on poštivao Odluku Ustavnog suda i nastavio obavljati svoju funkciju do izbora novog predsjednika.

Prestankom mandata u isto vrijeme svih devet sudija, nije prestala da postoji institucija Ustavnog suda Federacije, u kojoj pored sudija radi još 15 savjetnika i administrativnih službenika suda.

Odgovornost što nisu izabrane nove sudije koje bi zamijenile sudije kojima je istekao mandat nije na sudijama i predsjedniku suda, već upravo na Nezavisnoj sudskoj komisiji OHR i na federalnom ministru pravde, koji nisu bili u stanju da ni za godinu i po dana svojim aktivnostima podstaknu nadležne institucije izvršne i zakonodavne vlasti da u roku imenuju sudije Ustavnog suda FBiH.

Problem mandata sudija Ustavnog suda FBiH bio je razmatran još 5. maja 2000. godine u Komisiji za ustavna pitanja Doma naroda Parlamenta FBiH i Komisija je dala svoje pismeno mišljenje po kome su sudije Ustavnog suda FBiH i postupale, kada im je istekao mandat. Mišljenje glasi: "2. Suci Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine nastavljaju s radom do završetka procesa imenovanja novih sudaca Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine".

U političkim sistemima, među koje spada i naš politički sistem, u kojima se tijela zakonodavne vlasti nalaze iznad tijela izvršne vlasti, ne bi se moglo desiti da izvršno tijelo dovede u pitanje primjenu stava ili mišljenja zakonodavnog tijela. U našem slučaju, Nezavisna sudska komisija u funkciji izvršnog tijela u svome pismu dovodi u pitanje meritornost mišljenja parlamentarne komisije i smatra da sudije nisu mogle postupati po tom mišljenju. Ovim se ona uzdigla iznad zakonodavne vlasti što je suprotno parlamentarnom sistemu vlasti koji je važeći u Federaciji BiH.

Zanimljivo je da federalni ministar pravde i Nezavisna sudska komisija reagiraju godinu dana poslije isteka mandata sudija, a da sa svoje strane uopće nisu smatrali potrebnim da dođu u Ustavni sud FBiH i upoznaju se sa Odlukom o organizaciji suda i Mišljenjem parlamentarne komisije za ustavna pitanja.

Treba imati u vidu da je naša zemlja u tranziciji i u pogledu uspostavljanja nezavisnog sudstva. Potrebno je mnogo više međusobne saradnje i uvažavanja, nego se međusobno optuživati. Saradnjom svi dobijamo, a optuživanjima svi gubimo.*)

Predsjednik
Ustavnog suda Federacije
Bosne i Hercegovine
Prof. dr. Omer Ibrahimagić, s. r.

*) Pismo objavljeno u Tribini „Oslobođenje“, 6. februar 2002. godine.

UNIVERZITET U SARAJEVU
Fakultet političkih nauka
Prof. dr. Omer Ibrahimagić

Sarajevo, 13.06.2002. godine

Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu
Gosp. Pedi Ešdaun
S A R A J E V O

Poštovani gospodine,

Imam zadovoljstvo da Vam pošaljem svoje dvije knjige:
„Srpsko osporavanje Bosne i Bošnjaka“ i **„Dejton=Bosna u Evropi, pravna suština Dejtona“**, koje su plod moga istraživanja, objavljene 2001. godine, koje će nadam se pomoći Vam u Vašem časnom i odgovornom zadatku u Bosni i Hercegovini.

Gospodine Ešdaun, želim Vam dobro zdravlje i uspješan rad.

Prof. dr. Omer Ibrahimagić, s. r.

ČESTITKA ZA 70. ROĐENDAN

20.01.2004. GODINE

DOLAZNI TELEGRAM

PROF. DR. OMER IBRAHIMAGIĆ
TRG ZAVNOBIHA BR. 16
71000/SARAJEVO

POŠTOVANI GOSPODINE PROFESORE,

U IME OPĆINSKE ORGANIZACIJE SDA NOVI GRAD SARAJEVO UPUĆUJEMO VAM ISKRENE ČESTITKE U POVODU VAŠEG 70. ROĐENDANA. HVALA VAM NA DOPRINOSU NAUCI I NAUČNOJ MISLI OPĆENITO, A POSEBNO AFIRMACIJI DRŽAVNO-PRAVNOG KONTINUITETA BIH I IDENTITETA BOŠNJAKA, DRŽAVE I NARODA KOJIMA JE BIO NAMJENJEN NESTANAK. VAŠ DOPRINOS U OSNIVANJU I DJELOVANJU KLUBA INTELEKTUALACA U OPĆINI NOVI GRAD SARAJEVO U ONO TEŠKO VRIJEME AGRESIJE NA R BiH NIJE I NEĆE BITI ZABORAVLJEN. ŽELIMO VAM DOBRO ZDRAVLJE I DUG ŽIVOT. S POŠTOVANJEM.

ZA OO SDA NOVI GRAD SARAJEVO HAMDİJA LAGUMDŽIJA
PREDSJEDNIK

**PARLAMENT FEDERACIJE
BOSNE I HERCEGOVINE
- Komisija za ustavna pitanja
Predstavničkog doma
Prof. dr. Omer Ibrahimagić
Član Komisije**

Sarajevo, 12.5.2004. godine

**Gosp. Muhamedu Ibrahimoviću
predsjedavajućem Predstavničkog doma
Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine
S A R A J E V O**

PREDMET: Ustavnopravno mišljenje o sumnji u ustavnost predložениh Zakona o odbrani Federacije Bosne i Hercegovine i Zakona o službi u Vojsci Federacije Bosne i Hercegovine

I

Uvidom u tekst prijedloga Zakona o odbrani Federacije Bosne i Hercegovine smatram da postoji sumnja u ustavnost naziva «Vojska Federacije Bosne i Hercegovine», posebno poglavlje V od člana 3. do člana 58., kao i u ostalim članovima u kojima se upotrebljava naziv «Vojska Federacije BiH», kao i član 34. stav 1., po kome se Vojska Federacije sastoji «od dvije komponente do nivoa divizije».

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, član IV.A:5.(i) ne poznaje naziv «vojska», nego naziv «armija»: «i) finansiranje armije Federacije...»

Da bi se otklonila ova nesaglasnost zakona sa ustavom, neophodno je ili amandmanom na ustav riječ «armija» zamijeniti sa riječi «vojska» ili jednostavno usaglasiti zakon sa Ustavom Federacije u pogledu naziva.

Član 34. prijedloga Zakona o odbrani Federacije Bosne i Hercegovine glasi: «Vojska Federacije, nastala iz Armije RBiH i Hrvatskog vijeća obrane, i sastoji se od dvije komponente do nivoa divizije». Sumnja u ustavnost dvokomponentnog sastava Vojske Federacije proizilazi iz činjenice da Ustav Federacije govori samo o «armiji Federacije» (član IV.A.5. (i). Ustav, dakle, ne poznaje dvokomponentnost armije Federacije BiH, prema tome ona se ne može uvesti zakonom, ako je ustav ne poznaje. Ako je Vojska Federacije «nastala iz Armije RBiH i HVO», one su se kao komponente stopile u Vojsci Federacije, kao novom subjektu i one kao zasebne komponente više ne postoje. A ako se pod dvokomponentnošću podrazumijeva, da jednu komponentu čine Bošnjaci, a drugu Hrvati, onda je to neustavno, jer je Amandmanom XXVII na Ustav Federacije BiH uređeno da su Bošnjaci, Hrvati i Srbi, kao konstitutivni narodi u Federaciji nacionalno ravnopravni. Ustav Federacije ne poznaje nacionalne komponente u ustroju oružanih snaga Federacije, niti vojske Federacije.

Smatram da bi se otklonila bilo kakva sumnja u ustavnost člana 34. Zakona o odbrani Federacije BiH, da bi bilo nepohodno u skladu sa članom VI.C.3.(2)c) predloženi zakon uputiti Ustavnom sudu Federacije BiH na ocjenu njegove ustavnosti po hitnom postupku.

II

Sudbina prijedloga Zakona o službi u Vojsci Federacije Bosne i Hercegovine, zavisila bi o ocjeni ustavnosti Zakona o odbrani Federacije Bosne i Hercegovine. Pored naziva vojske, posebno bi pod lupu došao član 2. ovog zakona u kome je naglašeno da je

Vojska Federacije organizovana u skladu sa Zakonom o odbrani Bosne i Hercegovine.

III

Napominjem da su danas važeći Zakon o odbrani Federacije Bosne i Hercegovine («Službene novine Federacije BiH», broj: 15/96, 23/02, 18/03 i 28/03), kao i svi propisi kojima je regulirana služba u Hrvatskom vijeću obrane i Armiji Republike Bosne i Hercegovine, također sumnjive ustavnosti u svim onim elementima o kojima je riječ u novopredloženim zakonima.

Prof. dr. Omer Ibrahimagić, s. r.

PISMO GĐE SUSAN R. JOHNSON

Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca u saradnji sa Srpskim građanskim vijećem, Hrvatskim narodnim vijećem i Asociacijom nezavisnih intelektualaca Krug 99, ponudilo je pismom od 5. jula 2006. godine supervizoru OHR za Brčko i Vladi Brčko distrikta održavanje Okruglog stola „Brčko Distrikt – lokalni razvoj i doprinos integraciji Bosne i Hercegovine“, koji bi se održao u oktobru.

U odgovoru supervizora za Brčko Distrikt gđe. Susan R. Johnson od 18. jula pozitivno je ocijenjena i podržana inicijativa. U prilogu pisma nalazio se i tekst: „10 dobrih razloga za Brčko Distrikt“ sa naznakom na engleskom jeziku da je preveden 26. juna 2006. godine, dakle prije pisma VKBI s ponudom za održavanje Okruglog stola.

Ovdje citiramo deseti razlog iz pisma Susan R. Johnson, koji je VKBI ocijenio suvišnim i netačnim:

„Brčko Distrikt je pogodan za poslovne aktivnosti. Međutim, Brčko Distrikt je i nešto više od biznisa. Brčko Distrikt je, u stvari, jedan od ključnih simbola Bosne i Hercegovine novorođene u Dejtonu, Ohajo, Sjedinjene Američke Države. Ovim se takođe želi reći: Nema Bosne i Hercegovine koja se rodila u Dejtonu, bez Brčko Distrikta. Međutim, oni koji još uvijek sanjaju da uklone Brčko Distrikt i – na taj način – vjerovatno uklone čitavo ustavno uređenje Bosne i Hercegovine, koje je usaglašeno i prihvaćeno u Dejtonu, Ohajo, da uklone Republiku Srpsku ubrzo nakon toga ili iz nekog drugog razloga, jednostavno se izlažu riziku da unište i da ukinu samu Bosnu i Hercegovinu.

Brčko Distrikt je suština sadašnje i moderne Bosne i Hercegovine. On je, u stvari, njen vitalni dio. Kao i srce u ljudskom organizmu.

Sama budućnost Bosne i Hercegovine, kao i budućnost svakog živog organizma, zavisi od srca i, naravno, drugih vitalnih dijelova".

Kada sam kao član Upravnog odbora VKBI pročitao pismo i prilog uz njega, zamolio sam gđu. Sabiru Hadžović, da napišem odgovor na ovo pismo, s tim što će ga ona kao predsjednica VKBI potpisati, s čime se ona složila. Evo tog odgovora:

Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca Sarajevo

Sarajevo, 19.07.2006.
Broj:01-82/06

OHR
OFFICE OF THE High Representative
H.E. Susan R. Johnson, supervizor za Brčko Distrikt,
zamjenik visokog predstavnika

Uvažena ekselencijo,

Povodom teksta 10 dobrih razloga za Brčko Distrikt, koji nam je, putem e-maila, poslao Vaš šef Kabineta šaljem Vam naše mišljenje o ovome:

Sa obrazloženjima koja su navedena u prvih 9 tačaka ovog teksta se u potpunosti slažemo i mišljenja smo da su ona ispravna.

Za nas je sporna tačka 10 iz dva razloga:

Prvo, što je suvišna.

Drugo, što je netačna.

BiH nije nastala u Dejtonu. Ona je međunarodnopravna priznata kao nezavisna i suverena država, 6. aprila 1992. godine. U vrijeme priznanja njeno unutrašnje uređenje je bilo na dva nivoa: lokalnom i državnom. U Dejtonu u čl. 1. stav

1. BiH je potvrđen njen državni kontinuitet, s tim što je izmijenjeno njeno unutrašnje uređenje sa dva entiteta i Distrikom Brčko. Bosna i Hercegovina kao država je konstanta - a njeno uređenje je varijabilno - danas je takvo kakvo je, a sutra, ako se slože sva tri njena naroda, može biti i drugačije, dakle, i bez entiteta i bez distrikta. Danas ne treba ulaziti u to, kakvo će ono ubuduće biti. Ali **Bosne** će biti bez distrikta i bez entiteta ako se o tome dogovore sva tri naroda, a nikako kako piše u ovoj tački da bez Distrikta Brčko, ili bez Republike Srpske neće biti ni Bosne i Hercegovine.

Uz najbolje želje za uspjeh u Vašem budućem radu.

PREDSJEDNIK VIJEĆA:

Prof. dr. Sabira Hadžović, s. r.*)

*) Na ovo pismo gđa. Susan R. Johnson je 1. avgusta poslala svoj odgovor.

OHR

Office of the

High representative

Musala bb, 76100 Brčko

Tel: ++387 49 240 300

Fax: ++387 49 217 560

1. avgust 2006

Prof. dr. Sabira Hadžović
predsjednik Vijeća kongresa bošnjačkih intelektualaca
Valtera Perića 13
71000 Sarajevo

Poštovana prof. Hadžović,

Mnogo Vam hvala što ste odvojili vrijeme da pregledate, ocijenite i date nam svoj komentar na „10 dobrih razloga za Brčko Distrikt“. Veoma cijenim Vaša gledišta.

U pogledu 10. tačke, prihvatam Vašu primjedbu da je gledište izraženo u ovoj tački svakako diskutabilno. Čini se da odražava jednostrano gledište o tome kakvo bi trebalo da bude ustavno ustrojstvo BiH koje je svakako još uvijek, i nažalost, sporno. Mada se čini da Distrikt mora nastaviti da postoji dokle god je Bosna i Hercegovina podijeljena na Entitete, ukoliko je sporazum o drugačijoj ustavnoj strukturi moguć, Distrikt će naći svoje mjesto u novom kontekstu.

Razmjena mišljenja i stanovišta je važna i unaprijed se radujem okruglom stolu početkom oktobra, na kome se može diskutovati o ovoj i sličnim temama.

S poštovanjem,

Susan R. Johnson
supervizor za Brčko Distrikt
zamjenik visokog predstavnika^{*)}

^{*)} Ovu korespondenciju sam unio u ovu knjigu, ne iz razloga što sam bio autor sadržaja pisma, jer sam sasvim slučajno bio upoznat, a nisam morao, sa prilogom „10 dobrih razloga za Brčko Distrikt“, već da pokažem u kojoj mjeri su predstavnici međunarodne zajednice i na najvišim funkcijama koji su bili poslani u Bosnu i Hercegovinu da joj pomognu u implementaciji Dejtonskog sporazuma, i kad su bili najdobronamjerniji, malo ili skoro nimalo poznavali međunarodno i domaće pravo koje su trebali primijeniti u Bosni i Hercegovini. Sa ovakvim i sličnim slučajevima sam se susretao i u vrijeme kada sam bio sudija i predsjednik Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine. A kada se neznanje naših političara uzelo ispod ruke s neznanjem stranih političara, tada su za Bosnu i Hercegovinu nastajali „crni dani“, dalekosežno negativni učinci, često nepopravljivi, kao što je privatizacija po entitetima, a ne na državnom nivou, kao i niz drugih slučajeva, kao što je npr. povratak izbjeglih i raseljenih lica za koje je prema Ustavu, član III-5.a) isključivo nadležna država, a ne entiteti.

PISMO SUĆUTI PORODICI MOG KUMA ZORANA POPOVSKOG

Sarajevo, 12.08.2007.

Dragi naši Milena, Tatjana i Aleksandra!

Nakon što smo u srijedu u „Oslobođenju“ pročitali tekst o Zoranovoj smrti, koji je pripremila vjerovatno sportska redakcija, bili smo šokirani tom neočekivanom viješću i ostali cijelo ovo vrijeme pod jakim emocijama, s obzirom da smo Zorana uvijek doživljavali tako bliskim, kao da nam je bio najrođeniji.

Zoran je bio izuzetna osoba koja se rijetko rađa i sretni smo što smo 47 godina bili zajedno s njim, a preko njega i s vama, prijatelji koji se ne zaboravljaju i u najtežim trenucima. Ne možemo zaboraviti njegovu podršku koju nam je iskazao odmah po uspostavi mira u BiH, i vašu pažnju, da nam u trenutku velike žalosti telefonom javite da ste izgubili supruga i tatu, a mi našeg nezaboravnog kuma Zorana.

Ovom prilikom želimo poručiti Tatjani i Aleksandri, da mogu biti ponosne što su imale takvog tatu, prije svega kao čovjeka izuzetnih ljudskih kvaliteta koji se rijetko mogu naći u toj mjeri, koji krasi jednu osobu, u kojoj ih je imao vaš i naš Zoran.

Žao nam je što nas je sudbina učinila tako daleko fizički rastavljenim, da nismo mogli prisustvovati Zoranovoj sahrani. Molimo vas da Relji i Zoranovim sestrama prenesete izraze naše duboke sućuti u povodu smrti njihovog slavnog brata Zorana.

Na kraju, a u povodu ovog tužnog trenutka, uvjeravamo vas u naše duboko prijateljstvo koje će nadamo se nastaviti se i u našu odanost prema vama dok budemo trajali.

Vole vas vaši,

Omer, Emira i Samra^{*)}

^{*)} **Sinoć u Skoplju Umro Zoran Popovski.** „Jučer u 70. godini života, u Skoplju je umro Zoran Popovski, dugogodišnji novinar i sportski komentator RTV Sarajevo, ali prije toga 16 godina bio je sportski reporter na Radio Sarajevu. U Makedoniju je otišao u jeku rata, 1992. godine, sa Dobrinje. Od tada živi u Skoplju, u zemlji svog rođenja, a rođen je u seocetu Orlanci nadomak Kičeva. Devet mjeseci trajalo je obnavljanje maternjeg jezika, te izbor sporta kojeg će pratiti. Zoran uzima rukomet, koji počinje doživljavati zvjezdane trenutke. Volio je sport i sportiste, ali i oni njega. Dugo vremena bio je u timu ljudi koji su Šahovski klub Bosna digli u svjetske visine, ali ništa manje nije pratio fudbal, odbojku, košarku, skijaške skokove, boks...Međutim, kao kruna karijere, ali i događaja kojeg se najviše i najradije sjećao, bio je uloga tv-komentatora iz Grenobla 5. aprila 1979. godine, kada su košarkaši Bosne postali šampioni Evrope. Zorana Popovskog tv gledaoci i slušaoci radija dugo će pamtititi kao vrsnog sportskog komentatora, sportskog novinara i dragog čovjeka“. „Oslobođenje“, srijeda 8.8.2007. godine.

PISMO UPRAVNOM ODBORU VKBI

Predlažem Upravnom odboru VKBI da donese odluku o Projektu: Prevođenje na engleski jezik i štampanje knjige „Jugoslovenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca“, autora dr. Atifa Purivatre.*)

Naučno djelo dr. Atifa Purivatre „Jugoslovenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca“ koje je doživjelo tri izdanja na bosanskom jeziku (1974, 1977 i 1999) i dobilo nagradu za najbolje naučno djelo u 1974. godini od IP „Svjetlost“ i bosanskohercegovačku nagradu za nauku „Veselin Masleša“ u 1976. godini, uglavnom je ostalo nepoznato u evropskoj i svjetskoj nauci, zbog toga što nije bilo prevedeno na jedan od svjetskih jezika.

Disolucija Jugoslavije i međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine kao suverene i nezavisne države 6. aprila 1992. godine, kao i rat u Bosni i Hercegovini 1992-1995. godine, koji je rezultirao genocidom u Srebrenici 1995. i besprimjernim zločinima, kao i etničkim čišćenjem, kojim je izmijenjena politička i demografska karta Bosne i Hercegovine, ponovo je stavila na dnevni red položaj muslimana na prostorima bivše Jugoslavije.

Nakon 415 godina Osmanske i 40 godina Austro-Ugarske uprave u Bosni i Hercegovini, stvaranjem jedne južnoslovenske države 1.12.1918. godine, bila su iznevjerena sva očekivanja naroda koji su ušli u sastav nove države. Razlog tome je što je nova država ubrzo od strane najbrojnijeg srpskog naroda i njegovih vođa bila shvaćena, a u praksi prakticirana, kao proširena Srbija na čitavom novostvorenom državnom teritoriju. To se odrazilo značajno na politički život unutar te države, ali i na neravnopravan položaj ne samo naroda koji su bili u nazivu te države (Hrvata i Slovenaca), već posebno i drugih brojnih naroda kojima nije

*) Pismo Upravnom odboru VKBI poslato je 24.12.2007. godine. Upravni odbor prihvatio je ovaj Projekat i uputio zahtjev za sredstvima za prevod na engleski jezik ministarstvima za kulturu Kantona Sarajevo i FBiH. Pošto VKBI nije dobio traženi novac, ovaj projekat je ostao nerealiziran.

bio priznat nacionalitet i jednakopravnost pred zakonom i pored njihove formalne ustavnosti.

Knjiga dr. Purivatre kroz analizu djelovanja muslimanske političke partije „Jugoslovenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca“, faktički govori o stvarnom ponižavajućem i obeshrabrujućem položaju muslimanskog naroda u Bosni i Hercegovini u vremenu transformiranja zatečene uprave poslije tzv. „oslobođenja“ do donošenja Ustava 1921., kao i u vrijeme njegovog važenja do proglašenja diktature kralja Aleksandra Karađorđevića 6. januara 1929. godine.

Knjiga, iako se pretežno bavi opisom političkog života i međusobnih partijskih borbi za vlast, funkcioniranjem kakvog-takvog parlamentarnog života do 1929. godine, puna je ilustracija samovoljnog, protuustavnog i protuzakonitog ponašanja velikosrpskog režima pod pokroviteljstvom Dvora i kralja lično, da se nametne kao jedini zakoniti presuditelj sudbina miliona pripadnika drugih naroda i narodnosti, među kojima su naročito muslimani bili predmetom političkih i sudskih progona, ubijanja i stavljanja u poziciju totalnog ekonomskog obespravljanja i egzistencijalnog opstanka. Posebno, kada je riječ o dovođenju u pitanje njihovog identiteta, protežiranjem procesa njihove asimilacije u Srbe i Hrvate.

Knjiga dr. Atifa Purivatre ima vrijednost naučno utvrđenog dokumenta o teškom položaju muslimana Bosne i Hercegovine za cijelo vrijeme postojanja Kraljevine SHS, što se kasnije nastavilo i pod režimom Kraljevine Jugoslavije.

Otuda smatramo da bi prevod ove knjige na engleski jezik značajno upotpunio prazninu koja postoji o potpunijem upoznavanju historije naroda i narodnosti na prostoru bivše Jugoslavije kod inostranih autora i istraživača kada je riječ o bosanskim muslimanima i boljem razumijevanju motiva i ciljeva srpske agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992.-1995. godine i izvršenih zločina nad muslimanskim stanovništvom, čijim se izvršiocima sudi danas u Haškom tribunalu.

Objavljivanjem ove knjige na engleskom jeziku i njenim dostavljanjem u sve relevantne biblioteke i naučne centre u svijetu bio bi naš doprinos širenju istine o pravim motivima srpske agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. i velikodržavnim aspiracijama za pravljenje velike Srbije na račun teritorije Bosne i Hercegovine.

S poštovanjem, Vaš

Omer Ibrahimagić, s. r.

BOŠNJAČKI INSTITUT - BOSNIKEN INSTITUT - BOSNIAK
INSTITUTE
Fondacija - Stiftung - Foundation ADIL ZULFIKARPAŠIĆ
Sarajevo

Prof. dr. Omer Ibrahimagić
Trg ZAVNOBIH-a 16
Sarajevo

Sarajevo, 12. februar 2008.

Poštovani profesore Ibrahimagiću,

U ime gospodina Adil-bega Zulfikarpašića iskreno Vam se zahvaljujem na dvije knjige koje ste mu poklonili, 45 godina naučnog i pedagoškog rada prof dr. Omera Ibrahimagića i Politički sistem Bosne i Hercegovine. Ove knjige će svakako upotpuniti Vaša djela u biblioteci Bošnjačkog instituta, njih 26, koja se veoma često koriste.

Gospodin Zulfikarpašić Vas srdačno pozdravlja i želi plodan daljnji naučni rad.

Još jednom primite izraze iskrene zahvalnosti, uz neskromnu molbu da i ubuduće dopunjavate našu biblioteku ovako vrijednim izdanjima.

S poštovanjem

Za Bošnjački institut,
Amina Rizvanbegović Džuvic, s. r.
Izvršna direktorica

ČESTITKE ZA ŠESTOAPRILSKU NAGRADU GRADA SARAJEVA

BOSNA I HERCEGOVINA
Federacija Bosne i Hercegovine

GRAD SARAJEVO
GRADSKO VIJEĆE

BOSNIA AND HERZEGOVINA
Federation of Bosnia and
Herzegovina
CITY OF SARAJEVO
CITY COUNCIL

Broj: 03-05-743/08
Datum: 19.03.2008. godine

Prof. dr. Omer Ibrahimagić

Uvaženi gospodine,

Zadovoljstvo mi je izvijestiti Vas da je Gradsko vijeće Grada Sarajeva, na svojoj sjednici održanoj 18.03.2008. godine, odlučilo dodijeliti Vam pojedinačnu

Šestoaprilsku nagradu Grada Sarajeva u 2008. godini^{*)}

^{*)} Najveće priznanje Grada Sarajeva, pojedinačna Šestoaprilska nagrada, ove godine će biti dodijeljena profesoru Omeru Ibrahimagiću, dok će kolektivnu Šestoaprilsku nagradu dobiti Prvi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine, odlučili su vijećnici Gradskog vijeća na jučerašnjoj sjednici. Profesoru Ibrahimagiću nagrada će biti uručena za izuzetno uspješan 45-godišnji naučno-obrazovni rad. Hamdija Lagumdžić, predsjedavajući Odbora za dodjelu Šestoaprilske nagrade, naglasio je da je profesor Ibrahimagić zaslužio da mu Grad dodijeli najveće priznanje prije svega zbog velikog naučnog doprinosa socijalnoj, pravnoj i političkoj misli u BiH. To je osoba koja je 45 godina znala dostojanstveno nositi uzvišeno zvanje naučnika i pedagoga na Sarajevskom univerzitetu. Ibrahimagić je tokom dugogodišnjeg rada objavio više od 400 naučnih i stručnih članaka i 20 knjiga iz oblasti nauke o društvu. „Naučno djelovanje profesora Ibrahimagića nakon 1990. godine bilo je motivirano egzistencionalnom bh. problematikom. Od tada pa do danas objavio je 15 knjiga i nekoliko desetina članaka u kojima je naučno i stručno interdisciplinarno obrađivao problematiku državnosti i nezavisnosti BiH“, naglasio je Lagumdžić. Profesor Ibrahimagić je bio dekan Fakulteta političkih nauka i direktor fakultetskog Instituta za društvena istraživanja, šef postdiplomskog studija i šef

Proглаšenje ovogodišnjih dobitnika, najznačajnijeg priznanja Grada Sarajeva, i uručenje Nagrada će se izvršiti na svečanoj sjednici Gradskog vijeća Grada Sarajeva koja će se održati 6. aprila u Narodnom pozorištu Sarajevo u povodu Dana Grada Sarajeva.

Za svečanu sjednicu ćete dobiti poseban poziv, ali Vas već sada obavještavamo, kako biste mogli planirati svoje obaveze.

Za sve eventualne informacije, možete nas kontaktirati na brojeve telefona navedene u podnožju memoranduma.

S poštovanjem,

SEKRETAR GRADSKOG VIJEĆA
Safet Krajišnik, s. r.

Ul. Hamdije Kreševljakovića 3, 71000 Sarajevo, BOSNA I HERCEGOVINA

Te. ++387 33-216-659; 217-548; - Fax: ++387 33-217-546;

www.sarajevo.ba

Odsjeka za političke nauke na FPN-u. Kao ustavno-pravni ekspert, obavljao je funkciju sudije Ustavnog suda bivše Jugoslavije i Federacije BiH, kao i dužnost predsjednika pravnog savjeta Vlade RBiH. Posebno je profesor Ibrahimagić zaslužan u podizanju naučnog podmlatka, a nosilac je počasnog zvanja profesor emeritus, te brojnih javnih priznanja i zahvalnica. „Oslobođenje“, srijeda 19. mart 2008. godine.

9.03.2008.

DOLAZNI TELEGRAM

PROF. DR. OMER IBRAHIMAGIĆ

UL. TRG ZAVNOBIH-A BR. 16

71000/SARAJEVO

POŠTOVANI PROFESORE,

POVODOM DOBIVANJA ODLIČJA OD GRADA SARAJEVA PRIMITE
ISKRENE ČESTITKE OD VAŠEG DOKTORANTA I PRIJATELJA
HAKIJE ĐOZIĆA SA FAMILIJOM.

...

19.03.2008.

DOLAZNI TELEGRAM

PROF. DR. OMER IBRAHIMAGIĆ

TRG ZAVNOBIH-A BR.16

71000/SARAJEVO

POŠTOVANI GOSP. PROF.

KAO VAŠ REDOVNI I POSTDIPLOMSKI STUDENT ČESTITAM VAM
NA ZASLUŽENOJ SESTOAPRILSKOJ NAGRADI GRADA SARAJEVA
I KORISTIM PRILIKU DA VAM SE ZAHVALIM ŠTO STE PRENIJELI
SVA NAUČNA I STRUČNA POLITOLOŠKA ZNANJA U MIRU I RATU
NA MENE I SUBORCE 102 MTBR 1994. GOD. I ŽELIM VAMA I
VAŠOJ PORODICI DUG ŽIVOT I ZDRAVLJE.

POMOĆNIK NAČELNIKA MIRSAD SINANOVIĆ DIPL. POLITOLOG

02.04.2008.

DOLAZNI TELEGRAM

DR. OMER IBRAHIMAGIĆ
TRG ZAVNOBIH-A 16
NOVI GRAD
71000/SARAJEVO

POŠTOVANI PROFESORE,

OBRADOVANI POVODOM DOBIJANJA VISOKOG PRIZNANJA ŠESTOAPRILSKJE NAGRADE GRADA SARAJEVA, LIČNO U IME PORODICE I ZAPOSLENIH ČESTITAM UZ ŽELJU DA IMATE DOBRO ZDRAVLJE, DUG ŽIVOT KAO I SREĆU.

SVE NAJBOLJE I VAŠOJ FAMILIJI.

VAŠ, MUJO DEMIROVIĆ

...

03.04.2008.

DOLAZNI TELEGRAM

PROFESOR DR IBRAHIMAGIĆ OMER
TRG ZAVNOBIHA BR 16
71000/SARAJEVO

POŠTOVANI PROFESORE I PRIJATELJU

ISKRENE ČESTITKE POVODOM DOBIVANJA ŠESTOAPRILSKJE NAGRADE GRADA SARAJEVA, ŽELE VAM

IBRAHIMPAŠIĆ IBRAHIM, ARMIN I AMILA

Prof. dr. Omer Ibrahimagić

Trg ZAVNOBIH-a 16/II

71000 SARAJEVO

Dragi naš Omere,

Ne mogu da pronađem prave riječi, kojima bi mogla izraziti svoje zadovoljstvo što je ŠESTOAPRILSKA NAGRADA GRADA SARAJEVA, ove godine dodijeljena Tebi.

Sretni smo i ponosni što si nezaobilazni dio našeg Vijeća, od srca Ti želim još mnogo stvaralačke energije i novih uspjeha i priznanja u budućnosti.

Uz osobito uvažavanje,

Prof. dr. Sabira Hadžović, s. r.

Sarajevo, 04.04.2008. godine

...

05.04.2008.

DOLAZNI TELEGRAM

DR OMER IBRAHIMAGIĆ

TRG ZAVNOBIH-A 16

71000/SARAJEVO

VAMA I VAŠOJ PORODICI ISKRENE ČESTITKE ZA PRIZNANJE KOJE JE DODIJELJENO ŠESTOAPRILSKOM NAGRADOM.

DŽENANA BUTUROVIĆ

06.04.2008.

DOLAZNI TELEGRAM

DR OMER IBRAHIMAGIĆ
TRG ZAVNOBIH-A BR 16
71000/SARAJEVO

ČESTITAMO DODJELU ŠESTOAPRILSKE NAGRADE I ŽELIMO
ZDRAVLJE I MNOGO SREĆE U ŽIVOTU.

ZLATA I HAMO GREBO

...

07.04.2008.

DOLAZNI TELEGRAM

OMER IBRAHIMAGIĆ
TRG ZAVNOBIHA 16
71000/SARAJEVO

ISKRENE ČESTITKE ZA ZASLUŽENU NAGRADU UZ DOBRO
ZDRAVLJE VAMA I VAŠOJ PORODICI ŽELI

SREBRENKA VIĐEN SA PORODICOM

...

07.04.2008.

DOLAZNI TELEGRAM

IBRAHIMAGIĆ OMER
TRG ZAVNOBIHA BR 16
71000/SARAJEVO
DRAGI PRIJATELJU,

IZ SRČA SE RADUJEMO I ČESTITAMO ZA ZASLUŽENO PRIZNANJE
I NAŠA ŠAHZA BI SE RADOVALA.

TEBE I TVOJU PORODICU SRDAČNO POZDRAVLJAMO
LATIF I SENKA JAHIĆ

07.04.2008.

DOLAZNI TELEGRAM

PROF IBRAHIMAGIĆ OMER
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
71000/SARAJEVO

POŠTOVANI PROFESORE, ČESTITAMO ŠESTOAPRILSKU NAGRA-
DU KOJA VAM JE DODIJELJENA.

VAŠI STUDENTI VIŠE UPRAVNE, ODJELJENJE U TUZLI 84 ŠEHIĆ
ADEM I ŠEHIĆ JUSUF.

...

Djel. Broj: 225/08
Brčko, 08. aprila 2008. godine

**VIJEĆE KONGRESA
BOŠNJAČKIH INTELEKTUALACA
S A R A J E V O
n/r gđin. Prof. dr. Omer Ibrahimagić**

Poštovani!

U povodu dodjele Vam „Šestoaprilске nagrade“ Grada Sarajeva, primite naše iskrene čestitke.

Želimo Vam dobro zdravlje i nastavak plodnog naučnog rada na dobrobit svih Bošnjaka.

S poštovanjem,

Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca
Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine
Mujanović Fehim, prof., s. r.

09. 04. 2008., BIHAĆ

Poštovani profesore Ibrahimagić,

Jako me obradovala vijest da ste upravo Vi nagrađeni najvećim priznanjem Grada Sarajeva za 2008. godinu, Šestoaprilskom nagradom Sarajeva.

Tim povodom, čestitam Vam na ovom značajnom životnom priznanju sa najljepšim željama za dobro zdravlje, te da još dugo, dugo budete tako aktivni u Vašim poslovima na dobrobit bosanskohercegovačke nauke i mladih kojima ste i do sada već puno dali.

S poštovanjem, srdačno Vas pozdravljam

Dženana Čaušević

...

16.04.2008.

DOLAZNI TELEGRAM

PROF. DR. OMER IBRAHIMAGIĆ
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
SKENDERIJA 72
71000/SARAJEVO

GOSPODINE OMERE,

ŠESTOAPRILSKA NAGRADA JE DOŠLA U PRAVE RUKE DA U
ZDRAVLJU I BLAGOSTANJU UŽIVATE. PONOSNI SMO NA VAS.

VAŠA REČENICA DA JE SARAJEVO ZA MLADE LJUDE OSTVARENJE
SNA JE ISTINITA.

GOSP. OMERE IZGLEDA DA JE OVO GODINA USPJEHA ZA LOZU
IBRAHIMAGIĆA.

HVALIM SE, KĆERKA MI JE DIPLOMIRALA NA MEDICINI A SIN
NA EKONOMIJI.

U SVAKOM SLUČAJU LIJEPO JE PRIPADATI LOZI IBRAHIMAGIĆA.

PUNO SELAMA OD

PORODICE IBRAHIMAGIĆ FATIMA, ENES I ENISA

PROF. DR. OMER IBRAHIMAGIĆ

71000 SARAJEVO

Trg ZAVNOBIH-a 16/2

Poštovani gosp. Ibrahimagiću,

Iskrene čestitke na nagradi koju Ste primili.

Ova nagrada je jedino priznanje Vama i Vašem radu koju su Vam mogli dodjeliti, i dodjelili građani Grada Sarajeva.

Uz izraze iskrenog uvažavanja,

U ime kolektiva, moje porodice i u moje lično ime

Prof. dr. Faris Gavrankapetanović, s. r.

...

NACIONALNA
I UNIVERZITETSKA
BIBLIOTEKA
BOSNE I HERCEGOVINE

NACIONAL
AND UNIVERSITY
LIBRARY OF
BOSNIA AND HERZEGOVINA

Poštovani i dragi Profesore Ibrahimagić!

*Primate iskrene čestitke u povodu dodjele ŠESTOAPRILSKE
NAGRADE GRADA SARAJEVA.*

Uz izraze poštovanja,

Dr. Ismet Ovčina, s. r.

Direktor NUBBiH

PISMO MINISTRU HAJRUDINU IBRAHIMOVIĆU

Poštovani ministre!

U okviru Projekta „Opsada i odbrana Sarajeva“ predviđen je potprojekat: „Pisana riječ u funkciji da se ne zaboravi“^{*)}. U vrijeme utvrđivanja sadržaja Projekta „Opsada i odbrana Sarajeva“ pojavila se ideja da se u okviru navedenog potprojekta naprave posebne monografske studije o djelatnosti za vrijeme opsade i odbrane Sarajeva raznih preduzeća, ustanova, nevladinih organizacija i udruženja, kao i organa vlasti na području opsjednutog Sarajeva. Neke ustanove i organizacije su već napravile takve monografske studije, npr. Univerzitet u Sarajevu, koji je prikupio neke osnovne podatke o radu fakulteta i drugih svojih članica i Treća gimnazija. Otuda smatram neophodnim da se sa Institutom za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu napravi Ugovor da u određenom roku, npr. pet godina organizira rad na prikupljanju građe i pravljenju zasebnih monografskih studija o tome šta su radile i uradile razne ustanove, organizacije, udruženja, organi vlasti i sl. grupisani po srodnosti materije. Npr. osnovne škole, srednje škole, domovi zdravlja i ambulante, Hitna pomoć, Vatrogasna brigada, Elektrodistribucija, GRAS, Sarajevo-gas, Vodovod, svaka općina posebno kako je funkcionirala kao lokalna jedinica, kako je funkcionirala vlast Grada Sarajeva, Pošta, „Oslobođenje“, „Zelene beretke“, Patriotska liga, Policija i sl. Da Institut odabere način, zavisno od djelatnosti, kako će prikupljati građu, hoće li organizirati okrugle stolove ili neku drugu formu provjere relevantnosti prikupljene građe i sl. Da se rad smatra završenim publikovanjem monografske studije za svaku od ovih djelatnosti posebno.

Drugo, predlažem da se u saradnji sa Gradom Sarajevom ili nadležnim ministarstvom, Ministarstvo za boračka pitanja, u okviru istog potprojekta, pojavi kao naručilac da Biblioteka Grada

^{*)} Pismo sam napisao u svojstvu predsjednika stručne Komisije koju je imenovao ministar za praćenje realizacije Projekta „Opsade i odbrane Sarajeva 1992.-1995.“ Odgovor nisam dobio, niti se je Komisija više sastajala. Zbog nedostatka sredstava skoro je stala realizacija nekih projekata.

Sarajeva izradi bibliografiju knjiga i drugih publikacija koje su se od 1992. godine do danas svojim sadržajem bavile opsadom i odbranom Sarajeva i da se sa Bibliotekom napravi ugovor o tome, ali i sa obavezom da u svojoj organizaciji oformi posebno Odjeljenje „Opsade i odbrane Sarajeva“ sa svom tom literaturom sadržanoj u pomenutoj bibliografiji. Neophodno je da se sva ta literatura nađe na jednom mjestu u Gradu kojem će se moći posluživati učenici, studenti, nastavnici i naučnici, u izradi svojih maturskih, diplomskih i naučnih radova koji će se odnositi na temu Opsade i odbrane Sarajeva 1992-1995. godine.

Treće, predlažem da se u saradnji sa Gradom ili Ministarstvom za kulturu, Ministarstvo za boračka pitanja, kao zainteresirana strana, postara, da u okviru ovog potprojekta, napravi ugovor sa Arhivom Grada Sarajeva koji bi osnovao posebno Odjeljenje u kome će se naći arhivska građa iz svih ustanova, organa, organizacija i udruženja koja su djelovala za vrijeme rata u Sarajevu, u periodu 1992. do 1995., koja bi također, mogla poslužiti u svrhe izrade raznih zbirki dokumenata koji bi mogli poslužiti kao dokumenti vremena u kome su nastali, kao i za izradu diplomskih, magistarskih i doktorskih disertacija koje obrađuje vrijeme opsade i odbrane Sarajeva.

Četvrto, predlažem da se odmah, početkom septembra, sazove sastanak radne grupe na čelu sa generalom Karavelićem na kome bi ponovo pretresli podprojekte: Igmanski put spasa, Obilježavanje vatrenih tačaka opsade i odbrane Sarajeva i Obilježavanje većih stradanja u Sarajevu, prije nego što Zavod za izgradnju Kantona, na osnovi Vašeg pisma od 7. aprila 2008. godine, počne raditi na pripremi projektnih zadataka, a kasnije izrade i realizacije samih potprojekata.

Ja sam Vas ranije upoznao da imam ozbiljne primjedbe i sugestije na ponuđene sadržaje navedenih potprojekata.

Stojim na raspolaganju da Vas i usmeno obavijestim o svemu sadržanom u ovome mome prijedlogu i da zajedno dođemo do najboljih rješenja koja bi bila sadržana u ugovorima sa navedenim institucijama.

S poštovanjem!

Prof. dr. Omer Ibrahimagić, s. r.

PISMO UJEDINJENIM NACIJAMA, EVROPSKOJ UNIJI I OSCE

Na Okruglom stolu o temi „Ljudska prava i njihovo kršenje u Bosni i Hercegovini“, u organizaciji triju nevladinih organizacija: Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca (VKBI), Srpskog građanskog vijeća – Pokret za ravnopravnost BiH (SGV-PR BiH) i Hrvatskog narodnog vijeća u BiH (HNV BiH), održanog 10. decembra 2008. godine u povodu obilježavanja 60-te obljetnice Deklaracije o ljudskim pravima, zamoljen sam da sastavim kratak tekst u formi saopštenja za javnost, kako slijedi*):

„Misija međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini, očitovana kroz rad OHR-a i prisustvo specijalnog predstavnika Evropske unije, nalazi se pred slomom. Ona nije uspjela da za proteklih 13 godina osposobi strukturu državne vlasti u našoj zemlji.

Sadašnja državna administracija nije kadra da preuzme i izvrši obaveze koje proizilaze iz međunarodnog javnog prava.

Razlog tome je što su predstavnici međunarodne zajednice pretpostavljali i još uvijek pretpostavljaju dnevno-političke razloge Ustavu BiH i međunarodnim konvencijama. Umjesto da osiguravaju dosljedno provođenje ustavnih normi i međunarodnog prava, oni se koncentriraju na dogovore lidera vladajućih političkih stranaka, ne uviđajući da su ti njihovi dogovori nerijetko protivni odredbama Ustava BiH i normama međunarodnih konvencija.

Međunarodna zajednica takvim ponašanjem de fakto lokalne političke lidere amnestira od ustavne odgovornosti, i time omogućava da se entiteti izdignu iznad države Bosne i Hercegovine, onesposobljavajući je da funkcioniра kao suverena država i subjekat međunarodnog prava.

Građani Bosne i Hercegovine kroz svoju svakodnevnu muku uviđaju da se njihovom zemljom širi bespravlje i samovo-

*) Decembar, 2008. godine.

lja, što dovodi do rezigniranosti i apatije kod običnih ljudi, i do gubitka vjere, u vlastitu državu i njenu sposobnost da im osigura zaštitu čak i elementarnih ljudskih prava.

Stoga plediramo za odgovornu i djelotvornu ulogu međunarodne zajednice u izgradnji države Bosne i Hercegovine, u kojoj će ljudi moći živjeti prema načelima Deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. godine".

Saopštenje su potpisali predsjednici ovih nevladinih organizacija: Prof. dr. Nedžad Mulabegović, Prof. dr. Mirko Pejanović i Prof. dr. Fra Luka Markešić.

Isti ovaj tekst u formi pisma potpisnici su poslali na adresu Vijeća sigurnosti UN, Komisiji EU i Centrali OSCE.

PISMO MUFIDU MEMIJI

Dragi Mufide,^{*)} obraćam se tebi zato što si predsjedavao sastankom. Ni ti, ni prof. Filipović niste razumjeli moje zalaganje da osnovna saborska tema bude ekonomski održiv povratak prognanih i raseljenih osoba. Njihov povratak je pitanje svih pitanja Bošnjaka i Bosne i Hercegovine. Prof. Filipović je replicirao riječima „povratak je izgubljena stvar“, a ti si replicirao da je umjesto povratka za Sabor „bitan opstanak Bošnjaka“. Zapamti zauvijek: ekonomski održiv povratak Bošnjaka je ključ opstanka Bošnjaka kao naroda, a povratak i Srba i Hrvata na svoja ognjišta zajedno sa Bošnjacima je ključ opstanka nepodijeljene multietničke Bosne i Hercegovine kakvu poznaje njena historija. A to znači njihove budućnosti.

U suprotnom nikakvi retorički i isprazni dokumenti Sabora o mogućem minimumu i maksimumu ustavnih promjena, koji ne vide sva tri naroda na njihovim predratnim ognjištima, neće pomoći ni Bosni, ni Bošnjacima. Sabor će u tom slučaju biti samo jedan trošak više i držat će bošnjački narod i dalje u iluziji da će se poslije toga nešto veliko deseti, kao što smo to očekivali svih ovih 13 godina poslije Dejtona.

Političke elite sva tri naroda, na prostoru koji su kontrolirale, strogo su opstruirale najvažniju stvar – povratak ljudi na njihova ognjišta. Svi su oni, svaki iz svojih razloga, upravo u tome

^{*)} Pismo je upućeno poslije održanog proširenog sastanka Upravnog odbora VKBI, Mufidu Memiji, predsjedniku Upravnog odbora Vijeća kongresa bošnjačkih intelektualaca, 20. aprila 2009. godine. Prisutni: Nedžad Mulabegović, Mufid Memija, Hasan Muratović, Muhamed Filipović, Šefkija Čekić, Omer Ibrahimagić, Ibrahim Krzović, Ajnija Omanić, Fadila Memišević, Mehmed Žilić, Jusuf Žiga, Šekib Sokolović, Nadža Mehmedbašić, Sabira Hadžović, Bakir Mehić, Ibrahim Bušatlija, Azra Smajović, Sulejman Redžić, Čazim Sadiković, Džemal Najetović, Ismet Grbo, Rizvan Halilović, Enes Pelidija, Smail Čekić, Esad Duraković, Semsudin Musić, Avdo Sofradžija, Nurudin Kusturica, Emir Zlatar i Esad Lukač. Podvučena imena su predsjednik, sekretar i članovi Upravnog odbora VKBI.

vidjeli najveću opasnost za svoje stečevine iz rata. Jedino povratak osigurava multietničko biće Bosne i Hercegovine, a multietničko biračko tijelo na svakom m² Bosne i Hercegovine za nacionaliste je najopasnija stvar koja im se može desiti: da se politički i pravno ponište podjele napravljene u ratu i ozakonjene u Dejtonskom ustavu, zbog čega Bosna i Hercegovina ne može da funkcioniše kao normalna država.

Ovo ti pišem ne zato da bih promijenio tvoje mišljenje, nego radi historije, da se zna, da je bilo i mišljenja da povratak zasluuže da bude osnovna tema jednog Sabora Bošnjaka.

Kopiju pisma dobit će i ostali učesnici sastanka.

S poštovanjem, Tvoj

Omer Ibrahimagić, s. r.

Sarajevo, 15. decembar 2009. godine

PISMO DESANKI I FARUKU

Poštovani Desanka i Faruk,

Ne znam kako ste došli do mene^{*)}, ali svejedno kako, zahvaljujem Vam se na povjerenju što ste mene odabrali da Vam dam svoje mišljenje o Vašem „Nacrtu Prijedloga Ustava RBiH“. Obavještavam Vas da smo kolega Ćazim Sadiković, Zlatko Hadži-dedić i ja 2005. godine također izradili i ponudili jedan tekst Us-tava RBiH, ali je taj naš poduhvat ostao nedovoljno zapažen. Ja sam ga objavio kao prilog u knjizi: Kurtćehajić-Ibrahimagić, „Politički sistem Bosne i Hercegovine“, knj. 3., objavljenoj 2007. godine.

Ja lično pozdravljam inicijativu SSD BiH i napor Vaše radne grupe da se upustite u nimalo zahvalan poduhvat, ali smatram da će on jednog dana uroditi plodom. Danas su naši etnonacionalizmi još živi i ukopani u svoje rovove. Približavanje naše zemlje Evropskoj uniji, istina sporo, ali ipak izvjesno, najveći je udar na etnonacionalizam u BiH. Žao mi je što EU toga nije svjesna, kao i NATO savez, pa da ubrzaju taj proces sa svoje strane. Ali nažalost oni se čvrsto drže svojih birokratskih procedura neprimjećujući, da time idu na ruku etnonacionalistima. Etnonacionalisti se plaše EU i njenih pravila ponašanja, jer tada će izgubiti glavno svoje oružje manipuliranja svojim etničkim stadom.

A sada da pređem na Vaš Nacrt prijedloga Ustava RBiH. Ja u cijelosti podržavam njegov koncept i sadržaj. Kada bih ulazio u detalje možda bih i imao neku sugestiju i prijedlog, ali oni su nebitni za cjelinu Vašeg Nacrta. Stoga nisam ni ulazio u detalje, nego podržavam Nacrt u cijelosti. Sigurno je, kada bi išao u javnu raspravu, kao Prijedlog Ustava, da bi pored podrške pretrpio i neke dopune, izmjene i preciziranja. A to je već ono što slijedi poslije njegovog usvajanja od strane organa SSDBiH.

^{*)} Moje mišljenje o „Nacrtu prijedloga Ustava RBiH“, koji su mi poslali članovi Radne grupe Svjetskog saveza dijaspore BiH iz Londona Desanka Delić i Faruk Tičić 2. decembra 2009. godine, sa molbom da dam svoje mišljenje o ovom prijedlogu Ustava RBiH.

Zamolili ste me da dam svoje mišljenje u kojoj mjeri Vaš Prijedlog korespondira s postojećim Ustavom BiH (Aneks 4) iz Dejtonskog sporazuma. Ja se slažem s Vašim tumačenjem da je Dejtonski Ustav BiH sastavni dio međunarodnog sporazuma i da je on kao takav validan, nezavisno od toga što nije donešen u redovnoj parlamentarnoj proceduri. U članu XII Ustava Bosne i Hercegovine (Aneks 4) u stavu 1. stoji sljedeća odredba: „1. Ustav će stupiti na snagu po potpisivanju Općeg okvirnog sporazuma kao ustavni akt, kojim se amandmansi zamjenjuje i stavlja van snage Ustav Republike Bosne i Hercegovine“. Smatram ispravnim Vaše stanovište da će ovaj Vaš Nacrt, ako bi bio usvojen kao Ustav, zamijeniti Ustav BiH iz Dejtona danom njegovog stupanja na snagu.

Treba imati u vidu činjenicu da se Republika Bosna i Hercegovina potpisivanjem Dejtonskog sporazuma u cijelosti, pa time i u pogledu Aneksa 4, obavezala da će ga poštovati i u cijelosti primjenjivati.

U članu X Ustava iz Dejtona predviđen je i način njegove amandmanske izmjene: „Ovaj Ustav može biti mijenjan i dopunjavan odlukom Parlamentarne skupštine, koja uključuje dvotrećinsku većinu prisutnih i koji su glasali u Predstavničkom domu“. To znači, kada bi nekim slučajem Vaš Nacrt Ustava bio ovom gore citiranom procedurom usvojen, on bi zamijenio postojeći Ustav (Aneks 4) iz Dejtona.

Smatram da je ovo dovoljno što sam rekao i potvrdio postojeću validnost Ustava iz Dejtona, kao i predviđenu proceduru za njegovu izmjenu usvajanjem novog teksta Ustava, do koje će nadam se doći, u procesu prijema Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju. Danas smo se opredijelili za postepene amandmanske izmjene postojećeg Ustava, otklanjanjem njegovih nedostataka koji nas spriječavaju da podnesemo aplikaciju za kandidaturu Bosne i Hercegovine za prijem u EU, a sutra ćemo vjerovatno morati, da bi ispunili i sve druge zahtjeve za prijem Bosne i Hercegovine u EU, donijeti novi Ustav, kojim bi se završila dejtonska faza izgradnje državnopravne strukture Bosne i Hercegovine i ušlo u briselsku fazu, kojom bi se Bosna i Hercegovina osposobila da bude odgovorna, ekonomski i politički samoodrživa članica Evropske unije.

Sa Vašim Nacrtom Ustava, kada bi bio usvojen, nema sumnje Bosna i Hercegovina bi, barem kada je riječ o ustavnoj strukturi, ispunila uslove za punopravno članstvo u Evropskoj uniji. Zato nemojte stati, budite uporni u svome nastojanju, jer Vi sa „strane“ to sve bolje vidite, nego mi „unutra“, sa svim drugim mukama svakodnevnog života koje nas pritišću. Bitno je da ste na dobrom putu i da imate volju nastaviti tim putem.

Dragi prijatelji, primite izraze moje zahvalnosti i poštovanja.

Prof. dr. Omer Ibrahimagić, s. r.

PISMO GOSP. RADOSLAVU MAKSIMOVIĆU

Dragi Radoslave!

Sa velikim simpatijama i razumijevanjem sam pročitao rukopis Tvoje knjige o Smolući.* Ti sav goriš od ljubavi prema tom našem zajedničkom zavičaju. Iz tema koje obrađuješ, vidim da si uložio ogroman trud i veliko vrijeme. To je jedan pravi istraživački poduhvat. Smoluća nije malo selo; historijski ona se dijeli na Gornju, Srednju i Donju. Ali vremenom, izgleda, a to vidim i iz Tvoga rukopisa Srednja Smoluća se izgubila kao toponim i ostala je samo Gornja i Donja Smoluća. Čini mi se da smo obojica „Gornjani“, kako Ti to kažeš u svome jednom tekstu.

Ja sam kao osmogodišnjak 1942. godine iz drugog razreda Osnovne škole u Smolući sa porodicom odselio u Tuzlu i tamo završio drugi razred, a treći i pola četvrtog u Lukavcu tzv. Koloniji, fabričkom naselju Fabrike sode, u školi koja se nalazila odmah uz park „Hrastik“, a započeti četvrti razred završio sam u školi na Pazaru, jer smo stanovali u Donjem Brdu iznad Mejdana u Tuzli. Od učenika sa kojim sam bio u razredu u Smolući ostalo mi je u trajnom sjećanju ime Bože Majnovića, sina Steve koji je u Majnovićima držao dućan u koji sam kao dijete dolazio i tu kupovao po babinom i maminom nalogu kafe, šećera i petroleja za lampu. Otuda sam najbolje poznao porodicu Steve Majnovića. Razumije se, u našem komšiluku je bila i porodica Davida Lakića. Naša njiva „Vina“ i šuma graničili su sa Davidovim posjedom. Sa bratom Osmanom sam često čuvao i izvodio na pašu našu kravu i tu smo se kao djeca igrali. Sjećam se da nam je Davidova krava često ulazila u naše kukuružište i pravila štetu. Jednom smo da bi imali više vremena za sebe tu Davidovu kravu zatvorili u štalu

*) Pismo Radoslavu Maksimoviću, rođenom u Smolući, a stalno nastanjenom od 1980. godine u Zrenjaninu u Vojvodini, inače inž. tehnologije sa Tehnološkog fakulteta u Tuzli.

da je stalno ne istjerujemo iz kukuruza i gubimo vrijeme od igre. Zato smo od babe i mame bili naruženi, kažu, šta će reći komšija David, sigurno je obio noge tražeći svoju kravu. Naše pravdanje nije pilo vode. Vidim, pišeš i o Cviki. To je također bila porodica u našem komšiluku, kao i Vajko i čini mi se, njegov sin Dušan, dole pored rijeke, a od njih se onda penje prema Cvikinoj kući na putu prema Ratišu, koliko se kao dijete sjećam. Tim putem sam jednom sa mamom išao u Moranjke u posjetu mojoj sestri Sevleti, koja je bila udata za Ibrahim-bega Morankića. Sjećam se da smo na povratku svratili kod Cvikinice sa kojom je moja mama bila u velikom prijateljstvu. Čini mi se da je to moglo biti upravo one godine kada si se Ti rodio, ako se ne varam 1939. ili možda 1940. godine.

Zamalo da ne zaboravim. Iz razgovora u kući čuo sam i za Jovana Arsenovića, o kome Ti, u ovome rukopisu, čini mi se ništa ne pišeš, koji je živio u zaseoku Samari, kao i Vidakovići, čije smo kuće mogli vidjeti sa naše njive. Ostalo mi je u sjećanju da su bili neki izbori 1938., a Jovan i moj babo pripadali su različitim stran-kama, Jovan radikalima, a babo je bio spahinovac. Znam da su bili suprotstavljeni jedan prema drugom, ali tada kao dijete nisam znao zbog čega. Danas mi je jasno da je politika bila u pitanju. Politika razdvaja ljude i suprotstavlja ih međusobno i to mi se u politici ne dopada, dok ljubav spaja ljude i različitih vjera i nacija, kao što je Stevu Majnovića i njegovu Kajuu iz Bistarca spojila. Ja glasam za ljubav, a protiv sam politike, mada sam skoro sve moje knjige napisao u vezi sa politikom, a ne o ljubavi. Pokušao sam u mojim knjigama da istinitim činjenicama pomognem, da se ljudi koji su suprotstavljeni politikom, ponašaju manje emotivno, a više racionalno i da se međusobno više uvažavaju i radi njih samih, i radi općeg dobra, zbog čega se inače bave politikom i što je njen suštinski smisao.

Ja odužih sa ovim svojim pisanjem, ali Ti si za to „kriv“, jer si me podsjetio pišući o ljudima Smoluće na moje kratko provedeno djetinjstvo u Smolući sa pravoslavnim komšijama i njihovom djecom, gdje nismo gledali koje koje vjere, već koje kakav čovjek. Danas se sjećam, kad sam idući u školu susretao starije ljude koje sam po nošnji prepoznavao da su pravoslavci, mi muslimanska djeca nismo prošli pored njega ili nje, a da nismo prvi

pozdravili sa „Pomoz Bog“, a da nam oni nisu odgovorili „Bog vam pomogao djeco“. Ili kada su babini prijatelji Srbi njemu dolazili kući pred kapiju i pozdravljali ga sa „Meraba Alijaga“! Imam i danas utisak da smo mi koji smo živjeli na selu bolje poznavali mjesni bon ton tada, nego što ga danas poznaju naši sugrađani koji pripadaju različitim vjerama, pa im smeta upotreba vjerskih pozdrava. Meni to ni danas ne bi smetalo. To je dio naše tradicije u mikrokulturnim vjerski mješovitim sredinama.

A sada da pređem na sam rukopis. Primio si se velike obaveze i odgovornosti. Ali stvar olakšava činjenica da Ti nemaš pretenzija da daješ konačni sud o Smolući i njenim ljudima, već to činiš u formi sjećanja, i iznošenja onih podataka i činjenica do kojih si došao svojim istraživanjima. Ti, dakle, ne zatvaraš knjigu o Smolući, ona ostaje otvorena i za druge da pišu o našoj Smolući i njenim ljudima. Nadam se da ovaj raspored prikupljenog materijala dat u rukopisu neće biti i u konačnoj verziji knjige. Predložio bih Ti da tekst o posljednjim događajima u vezi sa ratom i iseljavanjem bude dat na kraju knjige, a ne ranije. To proizilazi iz same činjenice da ti događaji hronološki dolaze na kraju. Ja sam u samom tekstu i na marginama dao neke sugestije radi preciziranja radnje ili događaja o kojim pišeš i podataka koje navodiš. Mada knjiga nije historijska, potrudi se da dođeš što više do istine u razgovoru sa tada kompetentnim ljudima koji su imali komandnu odgovornost kada je riječ o iseljavanju ljudi iz Smoluće. To je bila politička odluka tadašnjeg srpskog rukovodstva na Palama, koja nije morala biti takva, da nije u pozadini bila politika homogeniziranja srpskog naroda na prostoru koji će biti pod kontrolom srpske politike i vojske, nasuprot tzv. Alijine države, kako se tada govorilo, stvarajući što veći animozitet između srpskog i bošnjačkog naroda. Da je bilo više spremnosti za kompromis i sa jedne i sa druge strane, Smoluća se nije morala iseliti. Ti znaš da je iseljavanje naređeno od strane srpske politike, u koju funkciju je spaljena Dobošnica da bi se napravio koridor prema Ozrenu radi iseljavanja, ne samo Smolućana, već i Potpećana, Tinjana i drugih koji su se našli u izbjeglištvu u Smolući. Ti znaš također i za službenu politiku RS koja propagira tzv. ostanak, a ne povratak srpskog stanovništva na njihova ranija ognjišta. I to je, između ostalog, doprinijelo da je izostao povratak Smolućana u Smoluću.

Mi iz Agića žalimo zbog toga što se naše komšije Srbi nisu vratili u Smoluću. Svima je poznato da smo stoljećima živjeli u međusobnoj slozi i uvažavanju.

Što se tiče podataka o rodoslovu nas iz Agića, ja ću se lično postarati da Ti dostavim podatke o našem rodoslovu i identitetu, kao i druge podatke koji su relevantni za našu malu bošnjačku muslimansku zajednicu u zaseoku Agići, bez kojih bi knjiga o Smolući bila nepotpuna.

Kad je riječ o naslovu knjige predložio bih da on izrazi njen sadržaj, a ne apokaliptične pretpostavke: „Smoluća, nestajanje ili opstanak“. Predlažem da naslov bude: „Smoluća i njeni ljudi“. Čim se politika i ekonomija stabilizuju time će i zapošljavanje da krene. Smolućani i njihovi potomci su dovoljno pametni da tada svoja imanja u Smolući stave u funkciju proizvodnje a time i ekonomski održivog povratka na način koji to budu politika i ekonomija omogućili.

U prilogu Ti šaljem moj tekst „Odakle Vlasi u Smolući“ ako Ti bude odgovarao da ga uneseš u svoju knjigu o Smolući. Tekst je isključivo rađen prema knjizi dr. Adema Handžića „Tuzla i njena okolina u XVI vijeku“.

Primi izraze moga dubokog poštovanja i zahvalnosti na ovom velikom poduhvatu za našu zajedničku ljubav, koja se zove Smoluća.

Tvoj zavičajac
Omer Ibrahimagić, s. r.

PISMO OHR-U

Poslije održanog predavanja na Javnoj tribini u Mostaru, u organizaciji gosp. Faruka Čupine, tadašnjeg predsjednika Kluba Bošnjaka u Gradskom vijeću Mostara, o statusu Grada Mostara, u aprilu 2012. godine, negdje početkom maja tražio sam prijem kod predsjednika SDA Sulejmana Tihića.*)

Kada me je primio dao sam mu napisano predavanje i rekao da je rješenje za Mostar već dato u Ustavu FBiH, ali da se ta ustavna norma ne primjenjuje, ne samo u Mostaru, već i u drugim općinama; da je ista norma sadržana i u Ustavu RS, ali da se ona ni tamo ne primjenjuje. Pitao me je šta je moj prijedlog. Rekao sam mu da je ove ustavne norme svojom odlukom u formi amandmana u oba ustava donio visoki predstavnik OHR Wolfgang Petritsch 2002. godine u postupku primjene Odluke Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti sva tri naroda na cijeloj teritoriji BiH iz 2000. godine i da bi trebalo od aktuelnog visokog predstavnika OHR gosp. Inzka tražiti njegovo autentično tumačenje, jer ih je OHR donio. Parlamenti oba entiteta odbili su da ih usvoje kao svoje odluke. Gosp. Tihić me je zamolio, preko sekretara Amira Zukića, da napišem tekst tog zahtjeva koji bi bio unešen u pismo koje bi SDA poslala OHR-u. Pristao sam da napišem tekst koji slijedi:

„Imajući u vidu činjenicu da je Visoki predstavnik gosp. Wolfgang Petritsch donio Odluku o izmjenama i dopunama Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, Broj 149/02, od 19. aprila 2002. godine, u kojoj se nalaze Amandmani XXVII do LIV na Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, Vi ste jedini nadležni za autentično pravno tumačenje ovih amandmana.

U tom smislu, molimo Vas da pozivom na Amandman LI i Amandman LII, date autentično pravno tumačenje stava 3.

*) Maj, 2012. godine.

*Amandmana LII, kakvo sadržajno značenje imaju riječi „**općinski organi vlasti**“, naime, koji se organi općine mogu podvesti pod ovu ustavnu normu. Ovo iz razloga što se u praksi ova ustavna norma različito primjenjuje.*

*Također Vas molimo da date pravno tumačenje stava 3. Amandmana LXXXV, kojim je dopunjen član 97. Ustava Republike Srpske, u kome su sadržane riječi „**opštinski organi vlasti**“, naime koji se općinski organi vlasti mogu podvesti pod ovu ustavnu normu, iz istih razloga koje smo naveli za Amandman LII stav 3. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine.*

Amandman LXXXV na Ustav Republike Srpske, također je istom Odlukom, donio Visoki predstavnik gosp. Wolfgang Petritsch“.

Nisam nikada dobio povratnu informaciju iz Centrale SDA o sudbini ovog zahtjeva.

Ko od čitalaca želi širi uvid u suštinu ovog ustavnog pitanja neka pročitava moje predavanje na gore navedenoj tribini u Mostaru koje je također objavljeno u ovoj knjizi.

PISMO BH. MAGAZINU „DANI“

Zašto BANU?*)

Nedavno osnovana Bošnjačka akademija nauka i umjetnosti (BANU) u Novom Pazaru, sa sjedištem u Sarajevu, naišla je na podijeljena mišljenja u javnosti: od onih sa odobravanjem do onih koji to smatraju djelom „klerika i lenjinista“. Svi oni polaze od onoga što jeste danas, ne osvrćući se na ono što je bilo jučer i šta nas čeka sutra. Naime, zanemaruje se činjenica višestoljetnog negiranja Bosne kao zasebnog političkog entiteta, poricanja Bošnjaka kao historijskog naroda Bosne i prisvajanja njihove zemlje i kulture kao srpske, hrvatske i crnogorske, a ne bosanske.

Smtram da je osnivanje BANU-a kruna skoro dvjestogodišnje borbe Bošnjaka za svoj identitet kao historijskog naroda Bosne koji ima pravo na državu kao i njegovi susjedi Srbi, Hrvati i Crnogorci, i za očuvanje svoje vjere islama, kulture, tradicije i običaja po čemu razlikuju od svojih susjeda Srba, Hrvata i Crnogoraca.

Postoje tri bitna stuba za egzistenciju i politički, duhovni i kulturni razvoj svake nacije: to su vjera, država i kultura.

Neuspijevajući se izboriti za političku autonomiju tridesetih godina devetnaestog stoljeća, Bošnjaci su sljedećih decenija bili izloženi pokušaju asimilacije u Turke čiji je vrhunac bio kažnjenički pohod Omer paše Latasa pedesetih godina, kojom prilikom je uništena kritična masa bošnjačke vojne, političke i kulturne inteligencije koju su uspjeli obnoviti tek pred kraj dvadesetog stoljeća za koje vrijeme su trpili raznorazna šikaniranja i nipodištavanje od strane vladajućih režima toga vremena.

*) Objavljeno, „DANI“, 1.7.2011. godine.

Prvo su uspjeli da se osamdesetih godina devetnaestog stoljeća kao pripadnici islama konstituišu u zasebnu islamsku zajednicu na čijem su čelu bili domaći ljudi. Tome je doprinijela i činjenica potpadanje BiH pod upravu Austrougarske monarhije čiji je car želio da sam, umjesto turskog sultana, postavlja muslimanskog reisa da bi odnose sa muslimanskom zajednicom u Bosni učinio unutrašnjim pitanjem svoje suverene vlasti. Tako su Bošnjaci, kao muslimani iz ranije 415-godišnje islamske kulture i civilizacije ušli u proces evropeizacije i pod uticaj zapadne kršćanske kulture i civilizacije, ne napuštajući svoju vjeru islam. Ta činjenica je potvrđena Mirovnim ugovorom iz Pariza poslije Prvog svjetskog rata nakon propasti Austrougarske monarhije i stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u čijem je sastavu izrazom volje svojih predstavnika bila i Bosna i Hercegovina.

Nakon konstituiranja autohtone Islamske zajednice obnovljeno je pitanje političke autonomije Bosne i Hercegovine u kojoj su bosanski muslimani živjeli zajedno sa pravoslavicima i katolicima. Dok su Bošnjaci pravoslavci se nacionalno počeli određivati kao Srbi, a Bošnjaci katolici kao nacionalni Hrvati, Bošnjaci muslimani su da bi očuvali svoju vjeru islam ispred nacionalnog određenja Bošnjak, u prvi plan stavljali vjeru islam, i tako se oduprli pritiscima da budu asimilirani u nacionalne Hrvate i nacionalne Srbe, kod kojih je postojao znak jednakosti između vjere i nacije. Tako su bosanski muslimani učestvujući u Antifašističkoj borbi 1943. godine u Mrkonjić Gradu, pored bosanskih Srba i bosanskih Hrvata, kao jedan od konstitutivnih naroda, obnovili državnost Bosne i Hercegovine izgubljenu 1463. godine osmanjskim osvajanjem njene teritorije. Dakle, pored Islamske zajednice, kao svoje autentične vjerske institucije, Bošnjaci su dobili i drugi stub svoje opstojnosti i svoga identiteta – državu Bosnu i Hercegovinu zajedno sa druga dva naroda bosanskim Srbima i bosanskim Hrvatima.

Međutim, dajući prednost svome vjerskom opredjeljenju, iz ranije iznesenih razloga, zanemarujući svoje nacionalno opredjeljenje Bošnjak, za koje su mislili da se pretpostavlja jer ga nisu nikada napustili, izložili su sebe opasnosti da izgube državu, jer pravo na državu imaju samo politički narodi, a ne i vjerske zajednice, bosanski muslimani su na svome Saboru 1993. godine u

vrijeme agresije Srbije, Hrvatske i Crne Gore na Bosnu i Hercegovinu, reinkarnirali svoje nacionalno opredjeljenje Bošnjak iz devetnaestog stoljeća i time stavili tačku na stogodišnji pokušaj nacionalne asimilacije bosanskih muslimana u Srbe i Hrvate. Time je i definitivno potvrđen njihov politički legitimitet kao zasebnog naroda, što je prvi put i pravno potvrđeno Dejtonskim sporazumom kao međunarodnim ugovorom, u kome je sadržan i Ustav BiH, u kome su Bošnjaci, kao politički narod, a ne Muslimani, kao što je pisalo u ranijim ustavima BiH, definitivno stekli pravo na državu i svoj politički i međunarodnopravno potvrđeni legitimitet kao poseban narod (nacija).

Kao što svaka nacija u zapadnoj kulturi i civilizaciji ima pravo i na svoje najviše naučne i kulturne ustanove, pa i na nacionalne akademije, to su se stekli uslovi da i Bošnjaci osnuju svoju akademiju nauka i umjetnosti i da je nazovu svojim nacionalnim imenom. Kao što Srbi imaju SANU, Hrvati imaju HAZU i sl., zašto Bošnjaci ne bi imali BANU? SANU, nije akademija Republike Srbije, HAZU nije akademija Republike Hrvatske, Francuska akademija, nije akademija Republike Francuske, dakle nisu državne, neovisno što su osnovane državnim zakonima, već imaju atribut nacije čije ime nose. Kada bi Bošnjaci, Srbi i Hrvati u BiH htjeli biti i Bosanci, kao što i jesu, onda bi se današnja ANU Bosne i Hercegovine zvala Bosanska (BANU), tada ni ovoj Bošnjačkoj akademiji ne bi bilo mjesta. Ali pošto bosanski Srbi imaju SANU, a bosanski Hrvati imaju HAZU, to bi značilo da su Bošnjaci kao narod (nacija) jedini u okruženju, pa i šire u evrpskom kontekstu, bili uskraćeni za to da imaju svoju najvišu naučnu i kulturnu ustanovu koja će objedinjavati i organizirati naučne i intelektualne potencijale svih Bošnjaka danas raspršenih po svijetu, na naučnim projektima u korist ne samo Bošnjaka, već i Bosne i Hercegovine kao njihove matične domovine, onoliko matične koliko je bosanskim Srbima matična domovina Srbija i bosanskim Hrvatima matična domovina Hrvatska. Zato je osnivanje Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti treći stub njihove egzistencije kao nacije, pored vjere islama i države Bosne i Hercegovine. Ona će osigurati ne samo njihovu egzistencijalnu opstojnost, već i duhovni i kulturni identitet po kome će se prepoznavati u svijetu različitih identiteta uz poštivanje drugog i drukčijeg.

U osnivanju BANU-a vidim završetak dvjestogodišnjeg nacionalnog preporoda Bošnjaka i kraj borbe za svoj politički, kulturni i duhovni identitet, integritet i suverenitet.

Ova tema zaslužuje dublju i širu multidisciplinarnu naučnu obradu, što će, nadam se, biti u programu BANU.

prof. dr. Omer Ibrahimagić, s. r.

PISMO RADOSLAVA MAKSIMOVIĆA

Dragi Omere,

Već odavno sam okupiran potrebom da Ti što više napišem o mojim nemirima tim prije što nismo u prilici da usmeno više eglenišemo.

Meni je teško, veoma teško nositi se sa svim što se desilo našoj Bosni i samo Bosni.

Sve što se desilo u okruženju to je zasluga faktora u okruženju. Međutim, to što se Bosancima desilo, saglasan sam (od početka) da je odgovorno okruženje (kako neposredno tako i ono šire).

Omere moj zemljače, čitajući (tvoju knjigu) „Bosanski identitet i suverenitet“ obnovio sam i proširio znanje iz istorije Bosne.

Zadovoljstvo je imati ovakav ZBORNIK, DOKUMENT, KNJIGU, ISTORIJU DRŽAVNOSTI ili kako da nazovem ovu knjigu „dragi poklon“.

Dodje mi žao što mnogi bliži i još više žao što neki dalji likovi nemaju priliku da ovako što čitaju i razbiju svoje predrasude.

Ja sam u nepunih 30 godina ozbiljno pratio jugoslovensku zbilju i zbilju bližeg okruženja počev od čuvenog „Memoranduma“. Pratio sam i uočavao kako su se ljudi u mome okruženju indoktrinirali svim što nam je servirano na razne načine.

Ja sam bio uvijek i ranije a potom pogotovo nepovjerljiv prema onom što se zvanično nudi u eteru.

Da se malo hvalim, tražio sam sve što se naći moglo iz drugih izvora.

Bivša „Borba“, „Naša Borba“, „Dani“, „Oslobođenje“, ovdje „Hrvatska riječ“, „Student“, novine iz oblasti kulture, „Komunist“, „Republika“ itd, itd.

Tražio sam ono što nudi drugačije viđenje, zamjerke, izvjesne kritike...

Omere moj, ja zaista, iz mojih skromnih saznanja, koliko sam mogao uz bavljenje tehnikom-zanatom, dijelim Tvoje-Vaše brige za skoriju bolju budućnost Bosne pa i širem okruženja.

Teško mi pada saznanje opet koliko naši ljudi malo znaju i kako lako nama manipulišu uzurpatori i duhovni mitovi i vođe od karaktera.

Dakle, raspričah se ja.

Iz onog što sam oprezno rekao o Smolući, jasno Ti je gdje sam i ko sam.

Često se sjetim držanja i mudrosti mog djeda-strica Mitra. Razgovarao sam sa njim u nekoliko navrata nakon mog nauma da odem iz Tuzle.

Znam da je i o porodičnim-ličnim nemirima imao šta da kaže.

Znaš i Ti šta su i koliko vrijedili ti likovi u onom drugom velikom ratu, koji su nam drugi nametnuli.

Ovo što nam se posljednje dogodilo teško mi je prihvatiti.

No, ipak ima nade, RADUJE ME „PISMO PODRŠKE 69 naučnih ličnosti (raduje me Tvoja uloga) i „OTVORENI APEL“ (objavljen u Tvojim knjizi).

Vidi se koliko je ipak golem broj razumnih ljudi u ovom našem okruženju koji nude svojoj autoritet i glas za JEDAN RAZUMAN ODNOS PREMA JEDNOJ DRŽAVI i njenim sugrađanima.

Puno pozdrava, Tvoj zemljak Bosanac Radoslav.

U Prilogu je kopija članka moga Nenada objavljenog u „Naša Borba“, 12-13. decembra 1992. godine u Beogradu.

VOLIO BIH DA SAM TAMO

(Kako sam saznao da mi je najbolji drug Musliman)

Da vam napišem ovo pismo odlučio sam se nakon što sam u rukama imao par brojeva vašeg nadasve odličnog lista. (Ako o tome mogu uopšte ja da sudim, jer smatram da sam prerano počeo prelistavati stranice listova za „odrasle“ i zanimati se za politiku).

Imam 17 godina iz Tuzle sam, a trenutno se nalazim u Zrenjaninu kod svog oca. Naime roditelji su mi razvedeni desetak godina, a u Zrenjaninu sam obično dolazio na raspust. No, ovaj put sam došao protiv svoje volje. Došao sam zajedno s bratom dva dana prije no što su izbili sukobi u Tuzli 15. maja kada se povlačio konvoj JNA. Upravo stoga vam pišem s nadom da ćete od svega ovog objaviti i nešto u svom listu.

Tuzla je jedan veoma lijep grad sa razvijenom hemijskom industrijom. Sa svih strana je okružena brdima, tako da se nalazi u jednoj predivnoj kotlini. U Tuzli po zadnjem popisu stanovnika većina su muslimani, oko 50-60.000, a Srba i Hrvata zajedno toliko koliko je Muslimana. No i pored toga svi smo živjeli kao nigdje u svijetu, složno i zajedno. Imao sam i još uvijek imam prijatelja među Muslimanima, Hrvatima i Srbima. U razredu i u društvu nas je uvijek bilo podjednako i do unazad godinu dvije dijelili smo se na crnokose i plavokose; i muške i ženske.

Inače u Tuzli sam pohađao srednju školu; dobar sam đak, član sam amaterskog pozorišta i imam veoma dosta društva. Većina društva mi je ostala u Tuzli, ali ima i nas koji smo otišli iz grada. Ja sam ovdje, najbolji drug mi je u Opatiji, djevojka koju obožavam je u Tuzli, moja majka je takođe ostala u Tuzli i jako mi je teško što nismo zajedno, jer jako sam joj privržen i jako je volim. S njom i svim ostalim sam se svakodnevno čuo telefonom prva dva mjeseca, onda su veze prekinute i ništa za majku i društvo nisam čuo skoro dva cijela mjeseca. I onda sam uz pomoć radio amatera stupio u vezu s majkom. Ona je sada dobro, kao i svi ostali i redovno se čujemo. Prenosi mi poruke od društva, a ja nju uvijek mnogo pozdravim i poručim da je jako volim. Ona je trenutno u Tuzli, u našem stanu ili je u jednom obližnjem selu s prijateljem koga je upoznala prije par godina i koji takođe živi u Tuzli i ima dva sina. On je stvarno divan čovjek, uvijek spreman da pomogne prijateljima u nevolji. Po nacionalnosti je Hrvat i to do prije godinu dvije nisam ni znao.

Nisam raspoznavao imena svi su za mene bili Bosanci ili Tuzlaci. Ali to sam saznao zahvaljujući g. Karadžiću, kojem mogu slobodno poručiti da se vara ako misli da predstavlja Srbe u Tuzli. Upravo zahvaljujući njemu ja sam saznao da mi je najbolji drug Musliman, baš mu hvala, sad znam da su i oni od krvi i mesa kao i ja, a to prije nisam znao.

A kad je sve počelo u Sarajevu, mi smo u Tuzli izašli na ulice i tražili da se sve prekine i da stane rat u BiH. To očigledno nije stiglo do ušiju gospode Izetbegovića, Kljujića i Karadžića.

U Tuzli sve je započela JNA, ali ne tuzlanska, već rezervisti koji su prolazili kroz Tuzlu u kolonama i onako usput diveći se minaretima džamija pucali u njih. No, i to je prestalo nakon pregovora vojske i vlasti. U Međuvremenu, uz pregovore s vojskom koja je obećala da će braniti Tuzlu u slučaju napada, u Tuzli je oformljena TO koja je imala obilježje grada na svojim uniformama, naime to je bio grb grada s kapijom grada. U TO su pristupili i Srbi, na desetine njih, koji su bili spremni braniti svoj grad. Sukoba nije ni bilo, već smo čekali da se vojska mirno povuče i ostavi dio oružja za odbranu grada. Iz Tuzle sam 13. maja otišao s namjerom da se vratim nakon povlačenja vojske, jer svi smo

čekali sukob. Vojsku je, navodno, napala TO! To je jedna velika neistina, za to nije bilo razloga, svi smo jedva čekali da se vojska povuče i s njom ode strah od mogućeg sukoba. Do incidenta je došlo na izlazu iz Tuzle i svima je bilo jasno da je to sve bilo iscenirano. Sve se to desilo u petak 15. maja oko 15 sati. I vojska se tobož napadnuta morala braniti. Povukli su se na Majevicu, tamo oružje ostavili Srbima koji su odatle danonoćno granatirali Tuzlu skoro mjesec dana. Onda se sve stišalo, uz tzv. sporadičnu pucnjavu, odnosno po koju granatu dnevno na Tuzlu.

Onda su se veze prekinule i za Tuzlu i za majku ništa nisam znao do unazad 20 dana. Stanje je i dalje takvo, kao ni na nebu ni na zemlji. Majka mi je zdrava, svi su dobro, drugari me pozdravljaju. U Tuzli nema koncentracionih logora za Srbe, niko ih ne maltretira. I ja bih sada volio da sam tamo više nego išta.

A ja sam se u međuvremenu upisao ovdje u školu, u razredu ima i nas izbjeglica. A stariji brat i tata me upozoravaju da ne govorim naglas ono što mislim, o svemu ovome, o tom glupom ratu. Teško je među izbjeglicama iz drugih krajeva naći zajedničku riječ, koji su rasli u nacionalno zagađenoj sredini. Oni samo pričaju o zločinima druge strane, a o istim takvim djelima „naših“ s nemoguće velikim ponosom.

A ja i dalje jedva čekam da se vratim u Tuzlu, da poljubim majku i da se vidim s najdražom djevojkom na svijetu, bez koje je sve teže, i teže. Tuzlu treba trenutno deblokirati, dovesti snage UN i doturiti pomoć u lekovima i sl.

Nadam se da će ovo pismo izaći na stranicama sledeće „Nedeljne Borbe“ i prijatno iznenaditi moga oca, a nekim ljudima dati pravu istinu o stanju u Tuzli!

Nenad Maksimović
Zrenjanin - Tuzla

Prof. dr. Omer Ibrahimagić

Trg ZAVNOBiH-a broj 16.

SARAJEVO

10. septembra 2012. godine

**RIJASET ISLAMSKJE ZAJEDNICE U BOSNI I
HERCEGOVINI**

Dr. MUSTAFA EF. CERIĆ, Reisu-l-ulema

Ul. Zelenih beretki 17.

SARAJEVO

Poštovani Reis ef. Cerić,

S obzirom na značaj teme koju obrađuje moja knjiga „BOSANSKI IDENTITET I SUVERENITET“ i sadržaja u njoj odlučio sam da, kao njen autor, Rijasetu poklonim 16 primjeraka, s molbom da ih uručite muftijama, u znak moga poštovanja i priznanja za njihov lični doprinos jedinstvu bošnjačkog naroda i razvijanju patriotskih osjećanja prema našoj jedinoj domovini Bosni i Hercegovini.

Moja supruga Emira također poklanja muftijama svoju knjigu „RAZGOVOR MAJKE SA UBIJENIM SINOM U OPKOLJENOM SARAJEVU“, sa zahvalnošću Allahu dž.š. što je u svojoj velikoj tuži izišla na pravi put.

Prema Vama reis ef. Cerić i muftijama, moja supruga i ja izražavamo naše divljenje i duboko poštovanje.

Selam,

Emira i Omer Ibrahimagić, s. r.

**AMBASSADE DE FRANCE
EN
BOSNIE-HERZEGOVINE**

*L'Ambassadeur
N°84*

Sarajevo, 4. februar 2013.

PREVOD

Poštovani gospodine Profesore,

Dobio sam Vašu knjigu „Bosanski identitet i suverenitet“ koju ste mi ljubazno poslali 30. januara, i iskreno se zahvaljujem na tome.

Bogatstvo ovog djela, brojne istorijske reference i političke analize, također i one koje se odnose na skoriji period (npr. neophodnost da se bude Bosanac prije nego Srbin, Hrvat ili Bošnjak koju je iskazao predsjednik Alija Izetbegović; afirmacija evropske pripadnosti bošnjačkog naroda) koje ova knjiga sadrži, pridonijeće na koristan način radu ove ambasade.

Još jednom Vam se zahvaljujem i molim da primite, gospodine Profesore, izraze mog poštovanja.

Roland Gilles

Prof. dr Omer Ibrahimagić

Ambassade de France en Bosnie-Herzégovine
16/18, Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka – 71000 Sarajevo
Tél.: (387-33) 282 050 – Fax: (387-33) 282 052
www.ambafrance-ba.org

Akademik Muhamed Filipović

SARAJEVO

Cijenjeni prof. Filipović!

Prema dogovoru šaljem Vam obrazloženje teme koja se odnosi na hiljadugodišnju državno-pravnu egzistenciju Bosne i Hercegovine. Predložio sam Vam tri naslova, s molbom da Vi sugerišete, s obzirom na Vaše iskustvo, koji bi od njih više opravdao cilj i svrhu obrade ove teme.

Mimo dogovora šaljem Vam još četiri naslova drugih tema sa obrazloženjem koje sam pisao u vrijeme navedeno u fusnoti svakog od ova četiri teksta, da procijenite da li bi bilo korisno naučno obrađivati neke od njih u okviru BANU.

Primate izraze moga poštovanja!

Sarajevo, 25.02.2013. godine

Omer Ibrahimagić, s. r.

PISMO EMIRA RAMIĆA

Poštovani prof. dr. Omer Ibrahimagić,

Cijeneći vaš doprinos istini i pravdi obraćam vam se kao članu Medjunarodnog ekspertnog tima Instituta za istraživanje genocida, Kanada, da budete potpisnik ovog našeg pisma koga želimo poslati kanadskom premijeru.

Molim vas da nam odgovorite da li ste za potpis. Ukoliko imate prijedloga za izmjenu teksta pisma slobodno nam napišite vaše prijedloge.

S poštovanjem

Emir Ramić

Obraćamo vam se kao kanadski državljani, u ime preživjelih žrtava i svjedoka agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocida nad njenim građanima i molimo da 10. aprila ove godine u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija, gde će se održati javna rasprava pod nazivom "Uloga međunarodnog krivičnog suda u ostvarivanju pravde i pomirenja između naroda", Kanada upotrijebi svoj uticaj kao jedna od najuglednijih članica Ujedinjenih nacija i ne dopusti da u važnoj raspravi i govorima učestvuju predstavnici onih zemalja članica Ujedinjenih nacija čiji su građani osuđeni za ratne zločine na međunarodnim sudovima i oni koji podržavaju politiku koja je dovela do masovnih zločina agresije i genocida u Bosni i Hercegovini i svijetu.

Smatramo da nije primjereno ni to da u raspravi učestvuje i Vuk Jeremić, predsjednik Generalne skupštine Ujedinjenih nacija jer je on državljanin Srbije koji na agresivan način promovise nacionalističke interese Srbije. Uvjereni smo da će i 10. aprila ove godine njegov nastup na sjednici Generalne skupštine Ujedinjenih nacija biti usmjeren prema "izjednačavanju krivice" i prozivanju Međunarodnog suda za ratne zločine na području bivše Jugoslavije.

Podsjećamo vas da je Jeremić odgovoran za skandalozno sviranje srpske nacionalističke pjesme "Marš na Drinu" koja je simbol ekstremnog srpskog nacionalizma i koju su fašisti i nacistički saradnici na čelu sa Dražom Mihailovićem aktivno upotrebljavali kao motivaciju da počinu ratne zločine u Bosni i Hercegovini za vrijeme Drugog svjetskog rata. Istu su pjesmu za vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu i genocida nad njenim građanima srpski agresori puštali dok su silovali, uništavali, protjerivali, i nemilosrdno ubijali bošnjačke civile u gradovima i koncentracionim logorima u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. Pjesma je bila zabranjena od strane bivših vlasti zbog poticanja etničke mržnje, pa ju je čak i srbijanski parlament službeno odbacio kao himnu zbog provokativnog teksta i povijesti. Institut za istraživanje genocida, Kanada je zahvalan da se N.J.E. generalni sekretar UN-a, gospodin Ban Ki-Mun izvinuo 17. januara 2013. godine izrazivši žaljenje zbog boli koji je ovaj incident izazvao žrtvama i svjedocima agresije na Bosnu i Hercegovinu i genocida nad njenim građanima. Generalni sekretar je priznao da ova pjesma nije trebala biti u službenom programu, te da nije bio svjestan njenog historijskog konteksta.

Takvo Jeremićevo ponašanje je nedopustivo i stoga vas molimo da spriječite Jeremićevu diplomatsku podvalu na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija 10. aprila. To bi bio veliki kanadski doprinos istini i pravdi u svijetu.

Istovremeno pozivamo sve predstavnike bošnjačkih i bosanskohercegovačkih udruženja i pojedinaca iz svih zemalja u

svijetu da pošalju pisma sličnog sadržaja svojim političarima i predstavnicima vlasti kako bi se 10. aprila ove godine u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija spriječila još jedna Jeremićeva diplomatska podvala na štetu istine i pravde u svijetu, na štetu ideje ujedinjenh nacija, na štetu mira.

Sarajevo, 25. mart 2013.

Dragi gosp. Ramiću,

Bio sam odsutan iz Sarajeva 15 dana i tek sam danas pročitao pismo.

Pismo u sadržaju koje ste mi poslali, po mom mišljenju, ne bi moglo ići kanadskoj vladi. Trebalo bi sadržaj pisma izmijeniti u smislu upoznavanja Vlade Kanade sa neprimjerenim djelovanjem Jeremića kao predsjednika Generalne Skupštine UN, zbog čega se Ban Ki-Mun morao izvinjavati, a ne upućivati Vladu kako će se ona tamo ponašati. Stoga bi Vladu Kanade trebalo samo obavijestiti da bude informirana o ovim činjenicama, i da se sa rezervom odnosi prema stavovima Jeremića na toj Konferenciji. Ja ne bih mogao biti potpisnik toga pisma iz razloga, što se pismo Vladi Kanade šalje u ime njenih državljana, a ja kao što se zna nisam državljanin Kanade.

S poštovanjem

Prof. dr. Omer Ibrahimagić

Sarajevo, 9.12.2013. godine

Reisu-l-ulema Husein ef. Kavazović

Poštovani reis ef. Kavazović,

Sa zadovoljstvom sam pročitao tekst nacрта Ustava koji ste mi dali i postupajući u skladu sa mojim poznavanjem prava i normative tehnike na marginama i u samom tekstu sam intervenirao sa dužnom odgovornošću i pažnjom.

Moj prijedlog je da se ide na izradu novog Ustava, a ne prečišćenog teksta starog Ustava, pošto ima dosta izmijenjenog teksta starog Ustava.

Ukoliko smatrate potrebnim i da usmeno razmijenimo mišljenje rado ću se odazvati Vašem pozivu.

S poštovanjem,

Omer Ibrahimagić, s. r.

PISMO EMIRA RAMIĆA

Poštovani Dr Omer Ibrahimagić

U attachmentu je pismo koje će biti potpisano od istaknutih stručnjaka iz oblasti internacionalnog prava, članova Internacionalnog tima Instituta za istraživanje genocida, Kanada. Pošto ste i vi član našeg ekspertnog tima smatramo korisnim da i vaš potpis bude na pismu za glavnog tužioca Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju za reviziju presude za Momčila Perišića.

Molim vas da mi javite da li se slažete za potpis.

S poštovanjem

Emir Ramić

PRILOG:

U ime žrtava međunarodnog sukoba u Bosni i Hercegovini i genocida nad njenim građanima, u ime Amerikanaca i Kanađana i njihovih organizacija, prijatelja istine i pravde, u ime neophodnog vraćanja sudske prakse Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju {MKTJ} na put pravde i pravičnosti, Institut za istraživanje genocida, Kanada traži od vas da najkasnije do 28. februara ove godine predložite reviziju presude u slučaju bivšeg načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije Momčila Perišića, inače kuma zapovjednika Vojske Republike Srpske Ratka Mladića, kojem se sudi za genocid.

Revizija presude u slučaju bivšeg načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije Perišića je potrebna zbog sljedećih pravnih argumenata:

1. U izdvojenom mišljenju na oslobađajuću presudu Perišiću, sudija Liu upozorava da kriterijum « konkretne usmjerenosti » na osnovu kojeg je većina poništila prvostepenu presudu nije ni do-sljedno ni strogo primjenjivan u sudskoj praksi i ne predstavlja neophodan uslov za dokazivanje individualne krivične odgovor-nosti za pomaganje i podržavanje zločina.

2. Insistiranje na « konkretnoj usmjerenosti » značajno podiže prag dokazivanja i omogućava onima koji svjesno pomažu naj-teže zločine da se izvuku od odgovornosti. Različiti međunarod-nopravni standardi dokazivanja prilikom utvrđivanja individualne krivične odgovornosti u konkretnim slučajevima su u direktnoj suprotnosti sa univerzalnim pravnim načelom jednakosti i kao ta-kvi nedopustivi. Uvođenjem pravnog standarda « test konkretne umsjerenosti » svjesno i namjerno se sužava individualna krivična dogovornost nadređenih, čime se neposredno doprinosi kulturi nekažnjavanja za najteža krivična djela protiv čovječnosti i me-đunarodnog prava koja osuđuje civilizovan svijet.

3. Sudska praksa MKTJ ukazuje da se odgovornost za pomaganje i podržavanje može utvrditi i bez uslovljavanja da postupci optu-ženog budu konkretno usmjereni na zločine. Perišićeve radnje su primjer ponašanja koje se kvalifikuje kao pomaganje i podr-žavanje zločina. Čak i da je « konkretna usmjerenost » neopho-dan uslov za dokazivanje pomaganja i podržavanja, oslobađaju-ća presuda ne bi bila odgovarajuća, imajući u vidu kontinuiranu prirodu pomoći koju je Perišić pružao Vojsci Republike Srpske. U predmetima Tadić i Celebići od strane Žalbenog vijeća potvrđeno je direktno učešće snaga SR Jugoslavije (Presuda Žalbenog vije-ća u predmetu Celebići, 2001, paragraf 33.). MKTJ je primjenom standarda opšte kontrole zaključio da su oružane snage Republi-ke Srpske djelovale pod opštom kontrolom i za račun SR Jugosla-vije. (Presuda Žalbenog vijeća u predmetu Tadić, 1999, paragraf 162, Presuda Žalbenog vijeća u predmetu Celebići 2001, para-graf 50.) Detaljnije pogledati obavezno Presudu Žalbenog vijeća u predmetu Tadić par. 150, 151, 152-fusnota 189, 155, 160.

4. Presuda Perišiću je negativan zaokret u sudskoj praksi MKTJ, kojom se značajno podiže prag za utvrđivanje odgovornosti za pomaganje i podržavanje. A to podriva samu svrhu tog oblika

odgovornosti i omogućava onima koji direktno ili indirektno pomažu užasne zločine da su oslobođeni individualne krivične odgovornosti.

5. U reakcijama na presudu Žalbenog vjeća, eksperti za međunarodnog krivičnog pravo ocjenjuju da tako obrazložena oslobađajuća presuda Perišiću dovodi u pitanje ranije nalaze MKTJ o vezi i odnosima između Vojske Jugoslavije i Vojske Republike Srpske, kao i da bi mogla dovesti do zahtjeva za reviziju nekih ranijih osuđujućih presuda, što bi negativno uticalo na istinu i pravdu u svijetu.

6. Podsjećamo vas na izjavu vašeg ureda u kojoj ste između ostalog rekli, da je oslobađanje Perišića povreda međunarodnog prava, koja ne odražava sudsku praksu MKTJ.

7. Apelaciono vijeće MKTJ je 28. Februara prošle godine poništilo presudu kojom je Perišić proglašen krivim za pomaganje i podržavanje zločina počinjenih u Sarajevu i Srebrenici, te je, praktično, i Srbija izuzeta od bilo kakve odgovornosti za agresiju na Bosnu i Hercegovinu, iako su posljedice destruktivnog i nehumanog djelovanja više nego evidentne u materijalnom - objektivnom smislu. A presuda Tayloru suprotna je odluci tog Apelacionog vjeća prema kojoj je srbijanski general Perišić oslobođen od tačke optužnice za pomaganje i poticanje ratnih zločina.

8. Presuđujući konačno u slučaju bivših srpskih političkih, vojnih i policijskih zvaničnika Nebojše Pavkovića i drugih, MKTJ je konstatovao da je presuda kojom je Perišić oslobođen odgovornosti za zločine zasnovana na pogrešnom pravnom standardu. Odbačen je zaključak vjeća predsjednika MKTJ, sudije Theodora Merona iz presude Perišiću o "konkretnoj usmjerenosti" kao neophodnom uvjetu za osudu za pomaganje i podržavanje zločina. Žalbena vijeća je smatralo da taj zaključak iz konačne presude kojom je Meron oslobodilo Perišića odgovornosti za zločine u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa sudskom praksom MKTJ, odnosno nije u skladu sa presudama Šljivančaninu i Mrkšiću za zločine u Vukovaru, kao i Milanu i Sredoju Lukiću za monstruozna ubistva u Višegradu. « Test konkretne usmjerenosti » ne čini kumulativno propisani pravni element koji je kao takav nužan prilikom utvrđivanja postojanja individualne krivične odgovornosti.

9.Oslobađajuća presuda za Perišića je u neposrednom i bitnom protivrječju sa prevladavajućom sudskom praksom i međunarodnim običajnim pravom. Oslobađajuća presuda postavlja opasan presedan kojim bi se dozvolilo tokom procesa mijenjati uniformirana pravila suđenja što bi moglo rezultirati u apelima na već donešene presude u drugim slučajevima i imalo negativan utjecaj na druge, buduće presude, i time bi se potpuno odvratilo od materijalnosti počinjenih zločina. Time bi MKTJ samom sebi osporio zakonsko postojanje, te postojanje zakona i ravnomjernu primjenu istih.

10.U slučaju da ostane oslobađajuća presuda Perišiću, to bi bio definitivni poraz MKTJ, definitivni poraz međunarodne pravde i definitivni poraz onih koji su podržavali i osnovali MKTJ. Oslobađajuća presuda Perišiću znatno sužava individualnu krivičnu odgovornost nadređenih odnosno zanemaruje i ignoriše učešće visokopozicioniranih vojnih, policijskih i političkih rukovodilaca u izvršenju zločina koji imaju de jure i de facto odgovornost na činjenje u smislu sprečavanja zločina i kažnjavanja počinilaca kad je zločin već počinjen.

Imajući u vidu nabrojane pravne argumente, kao i dobra i vrijednosti za čiju zaštitu je čovječanstvo posebno zainteresovano, imajući u vidu značaj pobjede istine i pravde za budućnost čovjeka i civilizacije, imajući u vidu da je MKTJ oličenje te istine i pravde, u ime žrtava pozivamo vas da predložite reviziju presude u slučaju bivšeg načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije Momčila Perišića i tako vratite MKTJ na put pravde i pravičnosti.

Poštovani kolega Ramić,

Zahvaljujem Vam se na inicijativi da se u predloženom sadržaju i potpisanom od eminentnih međunarodno poznatih ličnosti uputi ovo pismo glavnom tužiocu Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju za reviziju presude Momčila Perišića.

Počašćen sam ponudom da budem jedan od potpisnika.

S poštovanjem,
Akademik Omer Ibrahimagić,

Sarajevo, 31. januar 2014. godine

Prof. dr. Omer Ibrahimagić

Trg ZAVNOBiH-a 16

Sarajevo, 10.04.2014.

Telefon: 033-544-998

Mobitel: 061-208-500

BOŠNJAČKA AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI

Generalni sekretar Muftija Muamer Zukorlić

SARAJEVO

Ul. Štrosmajerova br. 1.

Poštovani gosp. Zukorlić,

Zahvaljujem Vam se na dopisima koje ste mi poslali 21. i 23. marta.

Pažljivo sam pročitao i razumio dokument „Bošnjačka akademija nauka i umjetnosti – uloga i vizija“, s kojim sam u cijelosti saglasan. Smatram da bi bilo korisno u najskorije vrijeme da se na osnovi ovog dokumenta održe preliminarne razgovori u odjeljenjima Akademije o kratkoročnim i dugoročnim temama istraživanja, kao i na Skupštini akademije, na kojoj bi se donio godišnji i srednjoročni plan naučnih istraživanja za svako odjeljenje.

U prilogu Vam šaljem, u traženom roku, svoj autorski tekst za GLASNIK BANU pod naslovom „Nezavisnost i suverenost Bosne i Hercegovine u kontekstu domaćeg i međunarodnog prava“.

Primite izraze moga poštovanja!

Omer Ibrahimagić, s. r.

Sarajevo, 27.05.2014.

N/R prof. dr. Omer Ibrahimagić

Vrlo poštovani kolega, uvaženi prof. dr. Ibrahimagiću,

Želim Vam se zahvaliti na uspješno realiziranoj nastavi na modulu *Dražava i društvo u BiH*.

U junskom i julskom periodu čekaju nas ispitne obaveze koje će, u to sam apsolutno uvjeren, biti izvedene na najvišem akademskom nivou.

Još jednom, primite izraze moje zahvalnosti.

Molim Vas da moju zahvalnost prenesete kolegici i kolegama koji su gostovali kao gostujući predavači na Vašem modulu u okviru ovog doktorskog studija.

Prof. dr. Nerzuk Ćurak, s. r.

Rukovodilac doktorskog studija

Skenderija 72, 71000 Sarajevo, BOSNA I HERCEGOVINA

tel: +387 (0)33 20 35 62, 66 50 18, dekanat: tel: +387 (0)33 66 68 44, fax: +387

(0)33 21 38 15, 66 68 84 e-mail: dekanat@fpn.unsa.ba; www.fpn.unsa.ba

PRILOG

RODOSLOV IBRAHIMAGIĆA U SMOLUĆI

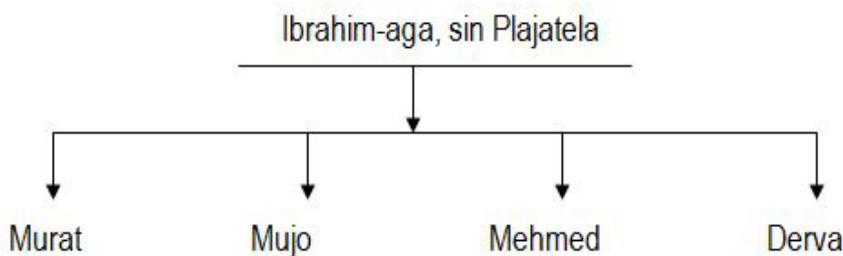
Zaseok Agići smješten je u naselju Smoluća, na manjem uzvišenju između dviju smolućkih rijeka koje se spajaju ispod toga uzvišenja u rijeku Smolućicu koja se ispod sela Kruševica ulijeva u rijeku Spreču. Od Agića vodi vrlo loš put, skoro neupotrebljiv, u selo Cage u općini Srebrenik. Agići se nalaze na oko 370 - 390 m nad morem. Najbliži zaseoci su mu Samari sa sjeverne strane na putu prema Cagama, sa zapadne strane su Cvikići, na putu prema Ratišu (600 m) i Moranjcima u općini Srebrenik, a sa istočne strane su mu zaseoci Jovičići i Majnovići, na putu prema Tinji, takođe u općini Srebrenik. S južne strane Agića završava se Gornja Smoluća, na mjestu gdje se dvije gornjosmolućke rijeke sastaju i prave rijeku Smolućicu prelazi u Srednju Smoluću, na koju se, dalje, nastavlja Donja Smoluća sa svojim zaseocima. Naselje Smoluća, prije 1992. godine, imalo je status mjesne zajednice sa 2.153 stanovnika.

Zaseok Agići je jedini u cijelom naselju Smoluća, nastanjen Bošnjacima muslimanima. Dobio je naziv po **agaluku**, kao posjedu i vlasti na posjedu koju je imao **Ibrahim-aga, sin Plajatela** kao nagradu od turskih vlasti za neke zasluge i odanost Carstvu, negdje početkom 19. stoljeća. Kako se pouzdano ne zna kojem je etnosu pripadao, može se smatrati naturaliziranim Bošnjakom. Bio je oženjen seoskom djevojkom iz porodice Zahirovića, iz susjednog sela Moranjci. Umro je 1867. godine. Mezar mu se nalazi u Agićima i dobro je očuvan.

Ibrahim-agini sinovi, Murat, Mujo i Mehmed, su po njegovom ličnom imenu i statusu **age**, formirali porodično ime **Ibrahimagić**, koje su sinovi počeli dodavati uz svoje lično ime. Tako je nastala porodica Ibrahimagića u Gornjoj Smolući, stara oko 200 godina. Pored tri sina, **Ibrahim-aga** je imao i kćerku Dervu. Njen prvi muž bio je Mehmedalija-beg Zaimović iz Tuzle sa kojim je rodila sina Mehmedaliju. Kako je Mehmedalija-beg brzo umro, ona se preudala u Gračanicu za Muharem-agu Smailbašića. Pored sina, Derva je imala i kćerku Hanumicu, koja je umrla kao djevojka. Dervin sin Mehmedalija imao je kćerku Nuru, koja se udala

u Sarajevo, za trgovca Aliju Haznadara. Nura je imala četvero djece: Aidu, Zijada, Azru i Seada.

Sead je bio ljekar u Zagrebu, gdje je i umro, Azra je bila inž. tehnologije u Pančevu gdje je i umrla, Zijad je diplomirao, a kasnije i doktorirao na Elektrotehničkom fakultetu u Zagrebu, na kojem se kasnije pojavljuje i kao predavač. Danas živi u Zagrebu. Ibrahim-agina kćerka Derva ukopana je u Gračanici.

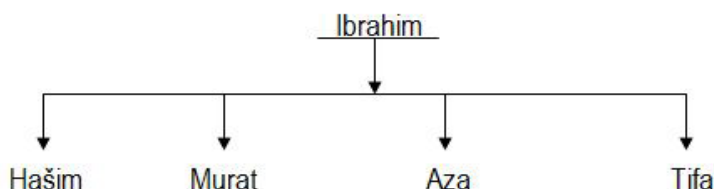
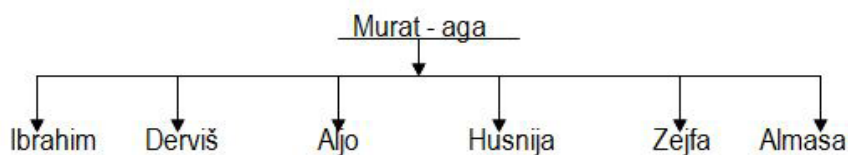
I

Murat-aga sin (Ibrahimov) bio je oženjen iz porodice Horozić iz Gornjeg Bistarca, sahranjen je u Smolući. Murat je imao šestero djece: četiri sina i dvije kćerke. Sinovi su bili: Ibrahim, Derviš, Aljo i Husnija, a kćerke Zejfa i Almasa. Aljo i Husnija nisu imali djece. Dok je Ibrahim imao dva sina - Hašima i Murata, te dvije kćerke Azu i Tifu. Derviš je sa prvom ženom imao sina Ibrahima i kćerke Tifu, Emiru i Hanumicu. Tifa se udala za Mehu Gazibegovića u Orahovici, Emira za Avdu Morankića u Čifluku, a Hanumica u Tuzlu za Hasana Hasanbašića. Ibrahim je živio i umro u Tuzli (1988.), imao je sina Taiba, koji je umro u Tuzli. Iza njega ostala su dva sina.

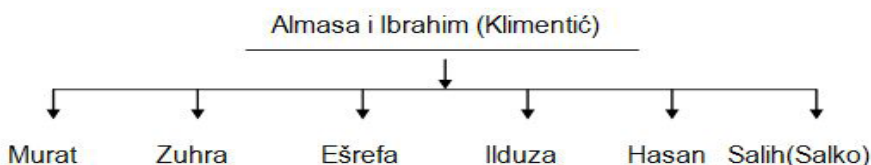
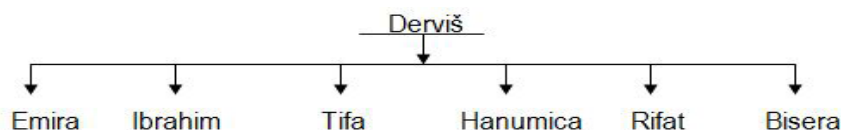
Derviš je sa drugom ženom imao kćerku Biseru i sina Rifata. Bisera se udala u Zepče. Rifat je poginuo na poslu kao električar, nije bio oženjen.

Starija Muratova kćerka Zejfa udala se za Mehmeda-bega Klimentića iz Jasenica (Drafnići). Ona će kasnije svoju mlađu sestru Almasu udati za svoga pastorka Ibrahima Klimentića. Almasa je sa svojim mužem došla u Agiće na očevo imanje koje je dobila u nasljeđe i tu rodila tri sina - Murata (poginuo u Prvom

svjetskom ratu), Hasana i Saliha (Salku). Almasa je imala i tri kćerke: Ešrefu i Zuhru (udate u Moranjke) i Ilduzu, udatu u Brezovo Polje kod Brčkog. Odatle Klimentići u Agićima. Po materinoj liniji su u najbližem srodstvu sa Ibrahimagićima.

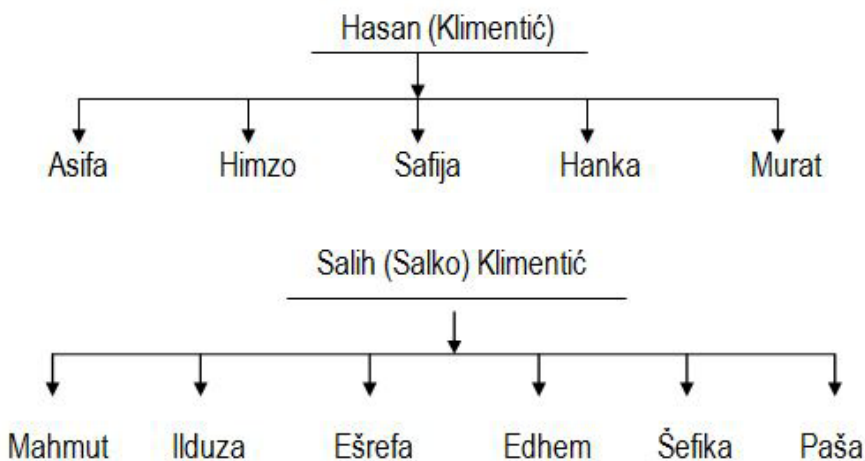
Hašim i Murat su imali svoje porodice, živjeli su u Tuzli i sahranjeni na mezarju Ilinčica. Trebalo bi istražiti gdje žive njihovi potomci. Aza je udata u Tuzli za Kavgića, živjela je u mahali Donje Brdo. Imala je tri sina Vehida (poginuo kao deminer odmah poslije Drugog svjetskog rata) Muharema i Huseina, te dvije kćerke - Zilhu i Sadiju. Za Tifu nisam imao podataka.

Hasan Klimentić bio je radnik Solane u Tuzli i tu je zaradio penziju. Umro je u Tuzli, gdje je i sahranjen. Imao je dva sina, Himzu i Murata koji su radili u Elektrodistribuciji Tuzla i tu zaradili

penzije. Himzo je umro i sahranjen u Tuzli. Hasan je imao i tri kćerke Asifu, Hanku i Safiju. Asifa je bila udata u Čifluk za Juničića i s njim dobila dva sina, Muhameda i Faika. Safija je živjela u Brezovom Polju, a poslije rata 1992. je raseljena, dok Hanka živi u Tuzli.

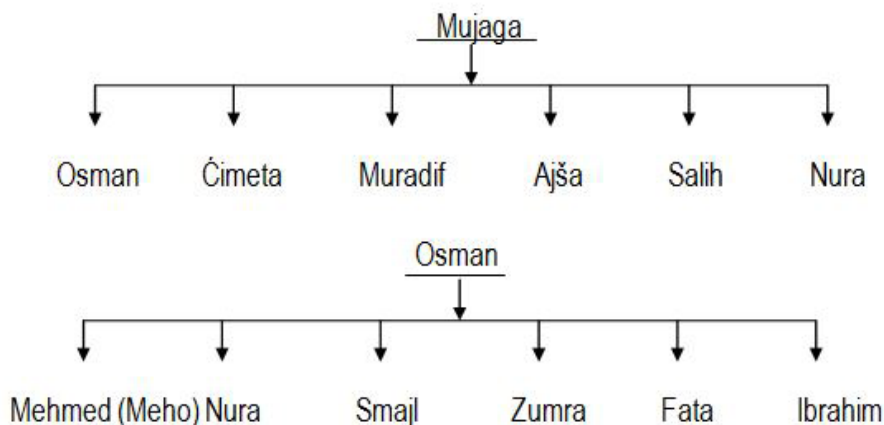
Salko Klimentić je bio samouki majstor za tesanje drveta – pravio je kuće, pušnice, hambare i druge objekte od drveta. Imao je dva sina - Mahmuta (poginuo u Drugom svjetskom ratu) i Edhema, vozača kamiona, koji je sahranjen u Tuzli. Kćerke su mu Ilduza, Ešrefa, Šefika i Paša, udate su i žive u Tuzli.

II

Mujaga, drugi sin Ibrahimagin, imao je šestero djece, tri sina: Osmana, Muradifa i Saliha i tri kćerke: Cimetu, Ajšu i Nuru. Cimeta se udala u Bistarac za Smailagu Horozića, čija je sestra bila udata u Smoluću za Muratagu. Cimeta je imala dva sina: Huseina i Sulejmana i pet kćerki: Hanumicu, Rabiju, Šahziju, Zećiju i Eminu (Ziza). Druga Mujagina kćerka Ajša bila je udata u Tuzlu za Aliju Pašića i sa njim izrodila petero djece, sinove: Mehu, Muhu, Himzu i Alagu i kćerku Azu. Treća Mujagina kćerka Nura udala se za Mehmedbega Isabegovića u Gornji Rahić. Sa njim je rodila sinove Hilmu, Nuriju i Jasina i kćerku Nejru (udata u Rahić za Ahmetbegovića, sa njim rodila sina Avdu, po zanimanju

bio krojač, koji je živio i radio u Lukavcu gdje je i umro, bio je oženjen iz Tarevaca Halidom, čija je mati bila sestra Adema Ahmetbegovića. Jedna Nurina kćerka bila je udata u Doboju.

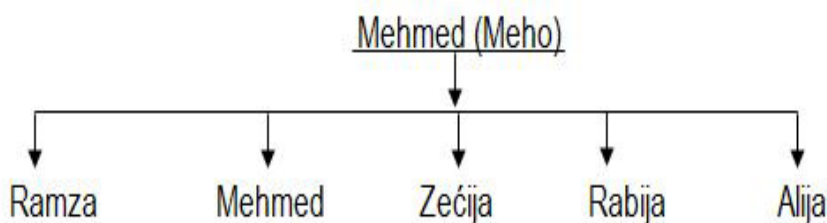
Mujagin sin Osman imao je tri sina - Mehmeda (Meho), Smajla i Ibrahima, i tri kćerke - Nuru, Zumru i Fatu. Fata je bila gluhonijema od rođenja, nije se udavala, umrla je u Smolući. Nura se udala za Mehmedagu Koprića u Rapatnicu, općina Srebrenik i imala sinove Sejfudina, kojeg su kao partizanskog kurira uhvatili četnici i ubili ga, 1943. godine. Iza njega je ostala žena Safeta sa sinovima - Sekibom i Mustafom, oba fakultetski obrazovana, žive u Tuzli. Drugi sin Mehmed ženio se dva puta. Sa prvom ženom Razom Hasanagić imao je dva sina - Sejfudina i Mevludina koji žive u Tuzli, a sa drugom ženom Razijom Jahić, profesoricom biologije, imao je kćerku Aidu, koja je poslije rata 1992. – 1995. iselila i živi u Australiji. Mehmed je živio u Brčkom, a sahranjen je pored roditelja u Rapatnici. Nura je imala i dvije kćerke, Rabiju i Zehru. Rabija je rano umrla i nije imala djece.

Zehra je bila udata za Avdu Ahmebegovića - živjeli su u Lukavcu i izrodili četvoro djece, sinove Saliha i Ahmeta i kćerke Raziju i Rabiju. Rabija je završila Medicinski fakultet u Beogradu i kao ljekar radi u Lukavcu, ima kćerku i sina. Treća Osmanova kćerka Zumra udala se u Gornji Rahić za Rašid-bega Hasanbegovića sa kojim je imala dvije kćerke - Rašidu, a druga joj je kćerka

bila invalidna osoba i dva sina - Fuada i Dževada. Fuad je živio u Banja Luci, a Dževad u Brčkom.

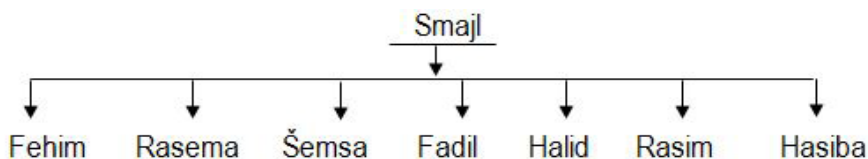
Osmanov sin Mehmed (Meho) bio je oženjen iz Gračanice. Bavio se podučavanjem muslimanske djece iz Agića osnovnim znanjima iz islama. Imao je jednog sina i četiri kćerke. Sin Mehmed je radio u Elektrodistribuciji Lukavac i doživio lijepu starost, imao je dvije kćerke. Jedna od njih živi u Lukavcu sa svojom porodicom, a druga je živjela u Sarajevu do 1992., a poslije sa djecom emigrirala u SAD. Zajedno sa ženom sahranjen je na porodičnom mezarju u Agićima.

Mehine kćeri Ramza, Zećija, Rabija i Alija su se lijepo udale i imaju svoju djecu. Zećija se udala u Tešanj, Ramza u Gračanicu, a Rabija i Alija žive u Lukavcu.

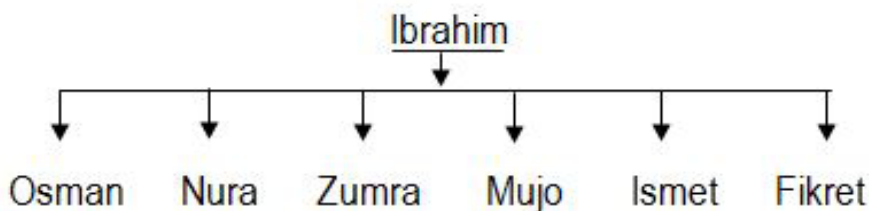

Drugi Osmanov sin Smajl, oženjen je Mejrom Kešetović iz Čifluka, sa kojom je imao sedmero djece: četiri sina i tri kćerke. Bio je jako vrijedan čovjek, bavio se zemljoradnjom i tako ishranjivao svoju višečlanu porodicu. Da bi „izbio“ neki dinar, svoje poljoprivredne proizvode nosio je na leđima (15 km) do Puračića, a odatle vozom na tuzlansku pijacu, koja se održavala petkom. Smajl je uspio kupiti kuću u ulici Donje Brdo i preseliti sa svojom porodicom u Tuzlu.

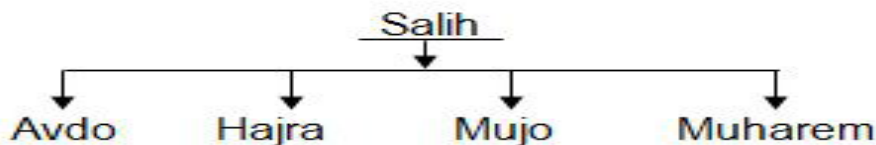
Smajlov sin Fehim je bio u partizanima i svojom hrabrošću i požrtvovanjem stekao čin majora. Živio je sa svojom porodicom u Tuzli. Ostali sinovi su se poženili i imaju svoje porodice. Kćerke su se takođe poudavale u Tuzli i imaju svoje porodice.

Treći Osmanov sin je Ibrahim, oženjen iz Gornjeg Rahića iz porodice Džindo. Imao je četiri sina: Osmana, Muju, Ismeta i Fikreta i dvije kćerke - Nuru i Zumru. Kćerkama je dao imena svojih dviju sestara. On je s porodicom preselio u Lukavac. Djeca su mu se poženila i poudavala. Osman živi u Tuzli, a ostala djeca imaju svoje kuće u Lukavcu.

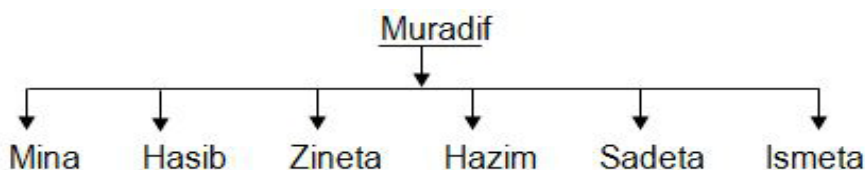

Drugi Mujagin sin Salih (Salko) bio je oženjen Bejtom Pašić, sa kojom je imao četvero djece: kćerku Hajru (nije se udavala, živjela u Tuzli, a sahranjena u Agićima) i tri sina - Muju, Muharema i Avdu koji je umro kao dječak. Mujo je bio oženjen Hankom Čajić iz Gračanice i s njom izrodio dvije kćerke - Asimu i Suadu i tri sina, Saliha, Ibrahima i Kasima. Umro je 1944. godine i sahranjen u Smolući. Asima se udala u Tuzlu za Osmana Džindu, ima sina Ešrefa i dvije kćerke. Suada je udata u Gračanicu. Salih je oženjen i živi u Lukavcu, Ibrahim je, takođe, oženjen i živi u Tuzli. Kasim je rano umro - iza njega je ostala supruga sa dva sina, koji žive u Tuzli. Salihov sin Muharem oženjen je Dudom Fejzić iz Ljubuškog - imali su sina Edina, koji je oženjen, ima sina i kćerku - žive u Tuzli.

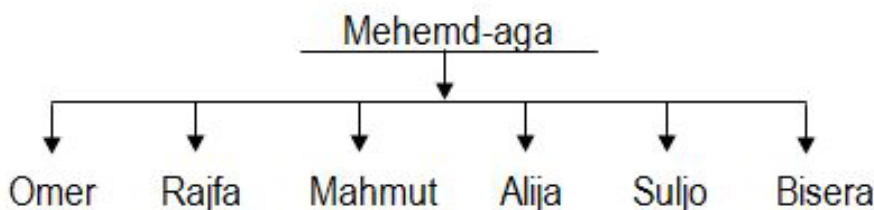
Treći Mujagin sin bio je Muradif, oženjen prvom ženom Šefikom Agić iz Špionice sa kojom je izrodio dva sina - Hasiba i Hazima i tri kćerke - Minu, Zinetu i Sadetu, a sa drugom ženom Hasibom Sinanović iz Moranjaka dobio je kćerku Ismetu.

Hasib i Hazim su sa svojim porodicama živjeli u Smolući, Mina se udala za Mustafu Bešlagića, Zineta za Mehu Bešlagića, a Sadeta u Gračanicu za Čajića. Najmlađa Ismeta udala se u Tuzlu za Ešrefa Omazića, sa kojim ima dvije kćerke - Lejlu i Senadu. Senada je završila Pravni fakultet u Sarajevu i umrla rano - u 51. godini (1956. – 2007.) na dužnosti sekretara Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Tuzli. Hazimovo jedino dijete, Muhamed, živi u Lukavcu.

III

Treći sin Ibrahima-age bio je Mehmed (Meho). Mehmed je bio oženjen Nafom Karabegović iz Modriče. Imali su četiri sina i dvije kćerke. Sinovi su bili Omer, Mahmut, Alija i Suljo, a kćerke Rajfa i Bisera.

Rajfa je bila udata za Hadžimujagića u Doboj. Ona je jednu od svoje dvije pastorkе, kasnije, udala za svoga brata Aliju. Rajfa je imala dva sina - Avdu i Rifata i kćerku Emiru. Avdo je imao kćerku Azru, koja živi u Sarajevu, a Rifat dvije kćerke – Aidu, koja je završila Ekonomski i Maidu, koja je završila Farmaceutski fa-

kultet. Aida s porodicom živi u Sarajevu, a Maida u Tuzli. Rajfina kćerka Emira živi u Zagrebu.

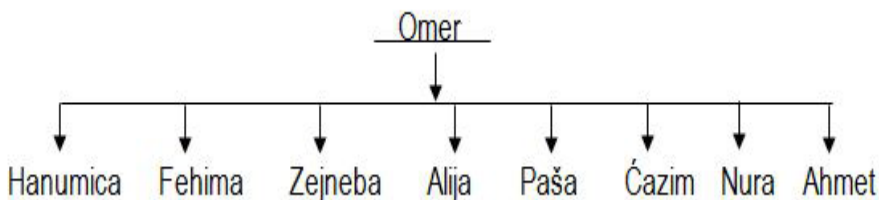
Druga Mehmedova (Mehina) kćerka Bisera udala se u Tuzlu za Bektu Žunića i s njim izrodila šestero djece: Mustafu, Jusufa, Ahmeta, Almasu, Zlatu i Nafu. Mustafa je živio u Banovićima i imao sina i kćerku, Jusuf je živio sa svojom porodicom u Tuzli, Ahmet i Nafa su poginuli u Drugom svjetskom ratu od posljedica bombardiranja bunkera u kojem su se sklonili, a Zlata i Almasa sa svojim porodicama žive u Tuzli.

Mehmedov sin Mahmut je poginuo kao austrougarski vojnik 1914. godine u Prvom svjetskom ratu. Najstariji Mehmedov sin Omer je bio oženjen Lebibom Krdžalić i s njom imao osmero djece: šest kćeri - Hanumica (1900.), Fehima (1903.), Zejneba (1905.), Alija (1909.), Paša (1914.), Nura (1922.) i dva sina - Čazima (1917.) i Ahmeta (1925.). Hanumica se udala za Kadragu Bešlagića u Tuzli i s njim rodila sina Ibrahima i tri kćerke - Hasiću, Mujesiru i Mevidu. Fehima se udala u Bijeljini za Junuza Šabića i s njim imala sinove - Mustafu (koji je bio prvoborac u NOB-i od 1941. godine, kasnije je bio i član Saveznog izvršnog vijeća SFRJ) i Ibrahima i dvije kćerke - Zumretu i Suhretu. Zejneba se udala za Šećerbegovića u Gornji Rahić i imala tri sina - Saliha, Omera i Midhata i kćerke - Dahilu i Lebibu. Alija se udala u Tuzlu za Osmu Latifagića i imala dva sina - Saliha i Sadika (bio rektor Univerziteta u Tuzli) i kćerke Halidu i Vahidu. Paša se udala u Gračanicu za Idriza Čajića i sa njim rodila sina Omera i kćerku Lebibu. Nura se udala u Dobrnju za Muradifa Kunosića i sa njim imala dvije kćeri Sajdiju i Lebibu.

Omerov sin Ahmet je poginuo u svojoj dvadesetoj godini, januaru 1945. godine na Drinjači kod Zvornika u jednom okršaju sa Nijemcima u Drugom svjetskom ratu kao komesar bataljona u jednoj brigadi 28. divizije Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Njegov stariji brat Čazim je također bio učesnik NOR-a u Tuzlanskom odredu. Poslije rata obavljao je neke važne funkcije u lokalnoj upravi i privredi: predsjednik Općine Lukavac, 1952. godine, direktor GP „Gradina“, a potom direktor „Tehnograda“ i predsjednik Privredne komore u Tuzli, gdje je i živio s porodicom. Prva njegova žena Raša umrla je na porođaju, sa drugom ženom

Slavicom Jurić imao je sina Ahmeta (preimenovan poslije razvoda braka u Gorana) i kćerku Sunčicu, sa trećom ženom iz porodice Nadžaković imao je dvije kćerke - Almu i Aidu, koja je umrla od raka na jetri i sa četvrtom ženom Šahzom Mesihović iz Ljubuškog (Vitina) imao je sina Omera koji je doktorirao na Medicinskom fakultetu u Tuzli.

Mehmedov sin Omer je sahranjen u Tuzli na Ilinčici, a njegova žena Lebiba u Dobrnji.

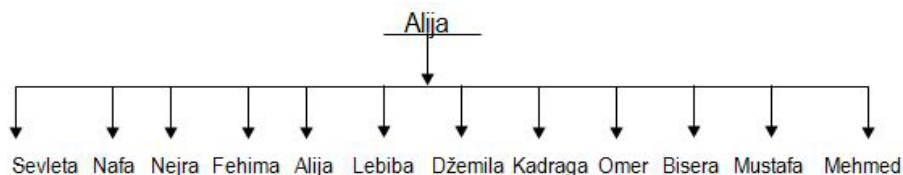
Treći Mehmedagin sin je Alija, rođen 1889. godine, za vrijeme austrougarske uprave u BiH, služio je trogodišnji vojni rok u Trećoj bošnjačkoj regimenti u Tuzli, od 1910. - 1913. godine. Tokom služenja vojnog roka, vjerovatno za vrijeme nekog odsustva, oženio je Esmu Hadžimujagić iz Doboja. Sa njom je imao dvije kćerke Sevletu (1912.) i Nafu (1914.), kojoj je dao ime svoje majke. Iste godine, kao što se zna otpočeo je u julu mjesecu 1. svjetski rat. Alija je zajedno sa svojim bratom Mahmutom (nije imao djece) otišao u rat i prema njegovom pričanju, brat mu je poginuo među prvim vojnicima, čim su prešli Drinu. Tokom Prvog svjetskog rata, njegova regimenta je bila na položajima prema Rusima u Galiciji i na Karpatima, gdje je dospio u rusko zarobljeništvo. U zemlju se vratio krajem 1918. poslije kapitulacije Austro-ugarske i završetka Prvog svjetskog rata. Kod kuće je zatekao na postelji teško bolesnu, skoro nepokretnu ženu, koja mu je predložila i dozvolila da oženi Hanku Koprić iz Rapatnice, sestru Mehmedage Koprića. Taj je Koprić već ranije bio oženjen Smolućankom Nurom, kćerkom Osmanovom.

Najstariji predak Hanke Koprić, za kojeg se zna, bio je Derviš eff., koji je živio u Gračanici i imao tri sina. Prvom sinu je dao svoje ime Derviš - koji je, također, bio eff., drugom sinu je

bilo ime Rešidbeg, a trećem Omerbeg. Oni nisu bili begovi po tituli, već je u to vrijeme bio običaj da se djeci daju takva imena. Po tim imenima, sredinom 19. stoljeća, formirala su se prezimena, odnosno porodična imena: Derviš eff. – Dervišefendić, Rešidbeg – Rešidbegović, Omerbeg – Omerbegović.

Omerbeg Omerbegović imao je tri sina i tri kćerke: Hadži-Hasan hafiz (što znači da je bio na hadžu i imao titulu hafiza, dakle učenog čovjeka koji je pred komisijom izučio napamet Kur'an) koji nije imao djece. Drugi sin je bio Huseinbeg koji je imao tri sina: Ahmeda (pravnika), Mehmeda i Sejdu. Treći sin je Seid-hfz, dakle i on je imao titulu hafiza. Sa dva hafiza u kući, to je, dakle, bila veoma obrazovana i napredna porodica. Omerbeg je kćerakama dao sljedeća imena: Bakša, Beghanuma i Nejra. Bakša se udala za Šabića i imala sinove Muhameda i Sejdu, oba su bili hafizi i dvije kćerke - Nejru i Šefiku.

Treća kćerka Nejra udala se za trgovca Osmana Koprića i s njim rodila sina Mehmeda i kćerke Šuhretu i Hanku. Osman je sa trgovinom u prvoj deceniji 20. stoljeća preselio iz Gračаницe u Rapatnicu kod Srebrenika, oko tri sata hoda od Smoluće. Hanka je ostala bez majke kada je imala šest mjeseci. Odhranjena je i odrasla kod svoje nene (po majci). Otac joj se ponovo oženio Vasvom Kešetović i s njom izrodio sinove Aliju, Salima i Osmana i kćerke Ramzu i Šefku. Hanka Koprić se udala za Aliju Ibrahimagića u Smoluću, 1919. godine. Alija je sa Hankom imao jedanaestero djece, šest sinova i pet kćeri. U 1920. godini dobili su sina Mehmeda (Mehu) koji nije živio ni petnaest dana i umro je na njihovu veliku žalost. Desetero djece je preživjelo i osnovalo svoje porodice. To su kćerke: Nejra (1922. – 2003.), Fehima (1924. – 1991.), Lebiba (1928. – 1977.), Džemila (1930. – 2010.) i Bisera (1936.); sinovi su: Alija-Muhamed (1926. -1998.), Kadruga-Osman (1932. – 1982.), Omer (1934.), Mustafa (1939.) i Mehmed Meho (1942.). Tako je Alija u Agićima imao najbrojniju porodicu od dvanaestero žive djece.

Alija se uglavnom bavio trgovinom, a u prvo vrijeme je držao u Agićima prvu kafanu, kasnije je otvorio i dućan, ali mu je sve to propalo s velikom ekonomskom krizom, 1929. godine. Kraljevom reformom, 1919. godine, Ibrahimagići su ostali bez zemlje i s onim što im je ostalo spali su bili skoro na prosjački štap. Od prihoda sa zemlje koja im je ostala, nije se mogla izdržavati tako brojna porodica. Zato se Alija dao na trgovinu i veliki rizik - hoće li godina dobro donijeti voće ili posijanu ljetinu. I tako iz godine u godinu, jedva se sastavljao kraj sa krajem - a puna kuća ženske i muške nejači. Tako su se ženska djeca, čim bi navršila 18 godina, udavala. Kćerku Sevletu udao je za Ibrahima-bega iz Moranjaka - imala je četvero ženske djece - Seniju, Safiju, Diku i Dahilu. Ona je također imala jedno muško dijete koje je umrlo. Njena porodica se, 1942. godine, preselila u Tuzlu. Nafa se također udala u Tuzlu za Mustafu Žunića, automehaničara i vozača autobusa. Jedno vrijeme živjeli su u Bijeljini, a 1944. preselili u Tuzlu. Nafa je imala dvije kćeri - Raziju i Vildanu i dva sina Vehida i Ahmeta.

Alija se s porodicom preselio u Tuzlu, kupivši kuću u ulici Donje Brdo negdje u oktobru 1942. godine.

Nejra se udala za Sulju Lejlića, kojeg je upoznala u Bijeljini u Nafinom komšiluku. Tom Lejliću umrla je prva žena sa kojom je imao sina Ahmeta i tek rođenu kćerku Raziju. Nejra je sa njim imala sina Murisa (1944.) i kćerku Šemsu (1949.). Živjeli su u Palanki pored Brčkog, a poslije rata, 1945. godine, preselili su u Brčko. Suljo je tada bio potpredsjednik Narodnog odbora Sreza Brčko. Fehima se udala iz Smoluće za Muju Džindu u Gornji Rahić, koji je ubijen za vrijeme Drugog svjetskog rata. Nakon nekoliko godina provedenih kao hudovica u roditeljskoj kući u Tuzli, ponovo se udala u Gornji Rahić za Adema Ahmetbegovića sa kojim je imala troje djece: Husrefiju, Nusreta i Adisu. Njena djeca žive u Tuzli, a ona je sahranjena na Ilinčici.

Lebibica se udala u Tuzli za Hasana Žunića, u ulici Kula. Imala je dvije kćerke Zadu-Azru i Rabiju i sina Nihada. Rano je umrla od posljedica saobraćajne nesreće – ozlijeđena je prelazeći ulicu u Sarajevu, na raskrsnici kod Glavne pošte, došavši iz Tuzle u posjetu svojoj mami. Azra je ranije već radila u Švedskoj kao

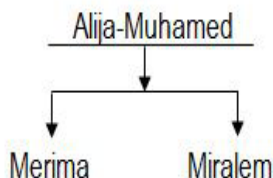
medicinska sestra, a za vrijeme rata u Bosni, 1992. godine, pridružili su joj se sestra Rabija i brat Nihad sa svojim porodicama. Lebiba je sahranjena na Ilinčici, gdje je kasnije (2004.) sahranjen i njen muž Hasan.

Džemila se udala za Ismeta Ismajlovskog, koji se na Sremskom frontu, 1945. godine borio u sastavu neke makedonske brigade, da bi se poslije rata našao u Tuzli. S njim je imala petero djece - tri sina: Redžep, Alija i Enver i dvije kćerke: Munevera-Beba i Indira. Alija je nastradao u 21. godini nesrećnim slučajem kao vozač kamiona, Enver je sebi oduzeo život (2000.) i iza sebe ostavio ženu, sina Adnana i kćerku Asju. Redžep ima sina Damira i kćerku Lejlu, oboje su porodični. Munevera Beba ima dvije kćerke Selmu i Sabinu. One su naslijedile mamin zanat – kao uspješne frizerke. Džemila i Ismet (1926. – 2007.) su sahranjeni na mezarju Ilinčica.

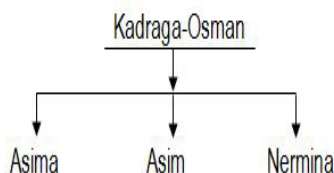
Bisera živi u Sarajevu. Udata je za Džemaila Mešića, inž. tehnologije. Sa njim ima sina Damira, koji živi u Hjustonu (SAD) sa svojom porodicom - ženom i dva sina - i kćerku Nerimanu, koja živi u Torontu (Kanada) sa mužem i dva sina.

Džemail je sahranjen u Sarajevu (2004.) na mezarju Vlakovu.

Svom najstarijem sinu Alija je dao svoje ime, ali smo ga svi u porodici, pa i sam otac zvali Muhamedom. Alija-Muhamed je završio nižu gimnaziju, 1941. godine, a 1945 godine učiteljski tečaj. Radio je kao učitelj 1946. u Čeliću, a 1947. godine u Nahviocima. Najesen iste godine upisao je istoriju i geografiju na Višoj pedagoškoj školi u Sarajevu. Kao apsolvent bio je, u nedostatku kadra, 1949/1950. postavljen za direktora Gimnazije u Gradačcu. Na Višoj pedagoškoj školi diplomirao je mnogo kasnije i bio u Sarajevu nastavnik u osnovnim školama - u Semizovcu i na Kovačima na Vratniku. Alija-Muhamed je bio oženjen Senijom Činara iz Dervente. Živjeli su u Doboju, Jablanici, Brčkom i u Sarajevu. Imali su dvoje djece - Merimu (1956.) koja je završila Medicinski fakultet i Miralema (1957.), koji je završio Višu upravnu školu. Alija-Muhamed je umro 1998. i sahranjen na Barama u Sarajevu. Žena i djeca mu žive u Sarajevu.

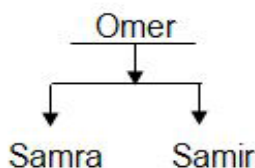
Drugi Alijagin sin je Kadruga, a u porodici su ga svi zvali Osman, vjerovatno po imenu djeda (materinog oca), koji je umro 1916. godine i sahranjen u Rapatnici, na mezarju u blizini kuće u kojoj je živio. Kadruga-Osman završio je srednju saobraćajnu školu i bio šef stanice i prometnik vozova na željeznici u Kreki, Tuzli, Špionici (jedno vrijeme u zamjeni u Brčkom), Žepču, Doboju, Maglaju i Rajlovcu kod Sarajeva. Bio je oženjen Hadžiom Hadžiibrahimbegović iz Gornjeg Rahića. Imali su troje djece: Asimu (1954.), Asima (1955.) i Nerminu (1958.). Sve troje djece su završili fakultete: Asima pravo, Asim tehnologiju i doktorirao tehničke nauke na Rudarsko-geološko-građevinskom fakultetu Univerziteta u Tuzli i Nermina - stomatologiju. Kadruga je sa porodicom živio u Maglaju, gdje je imao porodičnu kuću i u Sarajevu - kao podstanari. Umro je rano, u 51. godini, od srčanog udara.

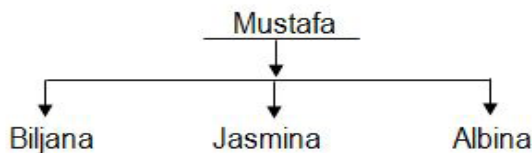
Treći Alijagin sin je Omer. Osnovnu školu je pohađao u Smolući, Lukavcu i Tuzli. U Tuzli je završio Gimnaziju, 1954., i upisao se na Pravni fakultet u Sarajevu, na kome je diplomirao 1959. godine. Radio je u Savezu izviđača BiH, Radničkom univerzitetu u Sarajevu, Rudniku i željezari Vareš, Famosu u Hrasnici i CK SK BIH. Oženio se Emirom Mujkić iz Brčkog, 21. oktobra 1961. godine.

Od 1963. godine, kao asistent, radi na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Na Pravnom fakultetu u Sarajevu, 29. decembra 1965. godine odbranio je na državno-pravnoj katedri dokto-

rat iz oblasti pravnih nauka. Na FPN bio je izabran za docenta, vanrednog i redovnog profesora. Bio je sudija Ustavnog suda SFR Jugoslavije 1988. -1992. godine. Čitavo vrijeme rata u Bosni, 1992. - 1995. proveo je u Sarajevu. Imao je dvoje djece Samru (1982.) i Samira (1983.). Samir je 20. septembra 1992. godine u dječijoj igri, u dvorištu zgrade u kojoj je živio, poginuo u devetoj godini, od granate koju su četnici ispalili iz Nedžarića na Alipašino Polje, Trg Zavnbih-a 16. Samra je bila uz njega, ali je Božijom voljom ostala živa. Tom prilikom su poginula još dva dječaka i troje odraslih ljudi. Na mjestu pogibije postavljena je spomen ploča, da se ne zaboravi. Omer je otišao u penziju 2002. godine, sa dužnosti predsjednika Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine. Sa suprugom Emirom živi u Sarajevu. Kćerka Samra se udala za Jusufa Meševića, 2001. godine i na vjenčanju zadržala svoje djevojačko prezime Ibrahimagić i uz njega stavila i muževljevo prezime Mešević. Samra i Jusuf imaju dva sina Samira (dala mu ime svoga ubijenog brata) i Admira, koji žive u svojoj kući u Otesu, Općina Ilidža.

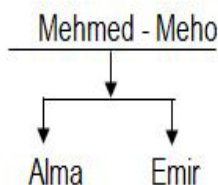
Četvrti Alijagin sin je Mustafa. Mustafa je oženjen Vasilijom (Vaska) iz Bitole Makedonija. Upoznali su se u Ljubljani za vrijeme studija. On je završio Mašinski, a Vaska Tekstilni fakultet. U Sarajevu žive od 1969. godine. Imaju tri kćerke Biljanu (1969.) i blizanke Jasminu i Albinu (1978.). Sve troje djece su završili fakultete: Biljana farmaciju, Jasmina informatiku i Albina ekonomiju. Biljana se udala u Bratislavu u Slovačkoj i ima sina, s mužem živi i radi u Engleskoj. Mustafa sa suprugom i kćerkama živi u Sarajevu.

Peti Alijagin sin Mehmed (Meho) - na poslu su ga zvali Medo – najmlađe je Alijagino dijete. Brinuo je za njegovu sudbinu prije svoje smrti 1953. godine, jer je Mehmed tada imao samo jedanaest godina. Stariji sinovi su ga hrabрили i obećali mu da će se roditeljski brinuti za mlađu braću i sestre. Tako je Alija sa mirom u duši preselio na Ahiret 12. marta 1953. godine, pred ponoć. Sedam dana ranije, obradovao se kad je čuo da je umro Staljin, jedan od najvećih diktatora koje svijet poznaje. Sahranjen je na Ilinčici, a u aprilu 1988. godine posmrtni ostaci su mu ekshumirani i preneseni u Smoluću i sahranjeni na porodičnom mezarju pored žene Hanke, koja je umrla te godine, 13. januara u svojoj 93-oj godini.

Mehmed-Meho je u međuvremenu završio Višu statističku školu u Beogradu, a potom diplomirao na Fakultetu političkih nauka. Čitav radni vijek proveo je u Statističkom zavodu BiH i Zavodu za zapošljavanje BiH i Kantona Sarajevo. Mehmed je oženjen Hikmetom Bijedić iz Sarajeva i s njom imao kćerku Almu i sina Emira.

Alma ima dvije, a Emir jednu kćerku. Žive u Sarajevu.

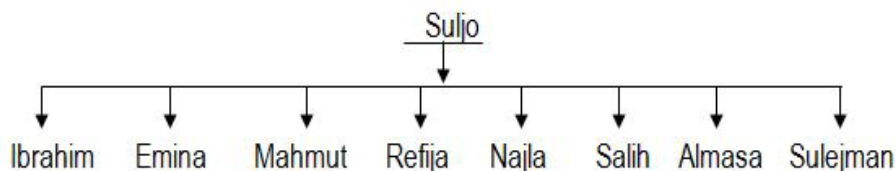

Mehmed-agin sin Suljo je bio njegov najmlađi sin, rođen 1893. godine, a umro 1952. godine. Sahranjen je u Smolući. Suljo je bio oženjen Emirom Hatunić iz Miričine. Imali su osmero djece: četiri sina i četiri kćerke: Ibrahim(1926. – 2010.), Mahmut (1928. – 1943.), Emina (Hanča), Refija, Najla (1934.), Salih, Almasa (1939.) i Sulejman (1941.).

Suljo je živio u Smolući i bavio se poljoprivredom, od toga živio i izdržavao porodicu. Iako maloljetan, Mahmut mu je, 1943. godine, otišao u partizane, učestvovao u prvom oslobađanju Tuzle (1943.) i nakon povlačenja partizana iz Tuzle, u novembru

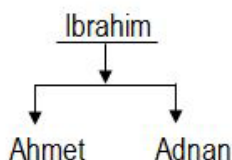
mjesecu, poginuo negdje na Konjuhu. Emina (Hanča) udala se u Tuzlu za Salku Memiševića i s njim imala sina Mahmuta i kćerku Džanu. Oboje su porodični. Mahmut živi u Sarajevu, a Džana u Tuzli. Refija se udala u Tuzlu za Seada Begića i ima sina Nedžada i kćerku Emiru. Najla se udala za Osmana Kunosića i ima sina Nedžada i kćerku Nasihu. Svi žive u Novom Sadu. Almasa se udala za Bekića u Tuzlu i ima dvije kćerke koje su se udale i imaju svoju djecu.

Emina i Refija sahranjene su u Tuzli, a Ibrahim u Smolući.

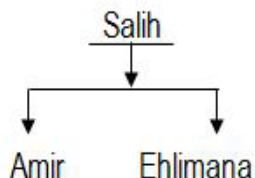

Ibrahim (1926. – 2010.) kao najstarije Suljino dijete je čitav svoj život proveo u Smolući. Bio je oženjen Sajdom Pašić iz Šikulja, kćerkom poznatog trgovca i dobrotvora Muharem-age Pašića, koja je svojom vrjednoćom, skromnim i racionalnim životom znatno doprinijela kvalitetu života svoje porodice.

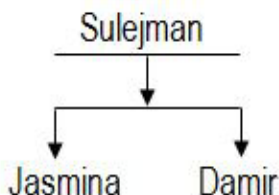
Ibrahim i Sajda su voljeli knjigu i u slobodnim trenucima su se posvećivali knjizi, kako vjerskog, tako i svjetovnog sadržaja. Bili su načitani i to znanje su znali primijeniti u svome svakodnevnom životu. Oba njihova sina - Ahmet (1957.) i Adnan (1959.). su veoma vrijedni ljudi i na njima leži sav posao na održavanju velikog imanja u Smolući. Ahmet je oženjen i ima dva sina. Afan studira pravo, a Orhan je na Prirodno-matematičkom fakultetu.

Salih ima sina i kćerku. Sin živi u Tuzli i ima dvoje djece, a kćerka u Hrvatskoj i ima četiri kćerke. Salih je sahranjen u Tuzli.

Najmlađi sin Suljin, Sulejman završio je Gimnaziju u Tuzli. U Zagrebu je završio studij farmacije. Oženjen je Sekom Kopinič iz Ljubljane, sa kojom ima dvoje djece, kćerku Jasminu i sina Damira. Oboje su završili fakultete, Jasmina historiju umjetnosti, a Damir ekonomiju. Svi žive u Ljubljani.

Sa ovim se završava kratka priča, nepotpuna, ali ipak priča o porodici Ibrahimagić iz Smoluće. Sigurno su utvrđeni njeni kori-jeni zahvaljujući postojećem spomeniku nacionalne kulture Boš-njaka oličenom u nišanu našeg najstarijeg pretka Ibrahima-age iz Smoluće.

Zadatak njegovih potomaka je da ovaj materijalni spome-nik kulture osiguraju i očuvaju od njegovog daljeg propadanja i da ne zaboravimo svoje korijene, stare 200 godina. Da ovu oba-vezu i lijepu dužnost prenesemo na naše potomke, koji trebaju da se ponose što su imali tako vrijedne, sposobne, poštene, hu-mane i nadasve patriotski odgojene pretke koji su čuvali i branili svoju domovinu Bosnu za „buduća neka pokoljenja“.*)

*) Ovaj kratki Rodoslov svoje porodice, napisao sam po kazivanju moje mame Hanke (1977.) i tete Hajre (1987.), te po vlastitim saznanjima, u Sara-jevu u decembru 2010. godine.

Prilog: Spisak Smolućana – Bošnjaka (rođenih u Smolući) i njihovih prvih potomaka (djece) sa visokim obrazovanjem

(priredio: prof. dr. Omer Ibrahimagić)

Ibrahimagić (Alije) Omer, rođen 1934. godine, Pravni fakultet u Sarajevu, doktor pravnih nauka, profesor i dekan na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, sudija Ustavnog suda SFRJ i sudija i predsjednik Ustavnog suda Federacije BiH, živi u Sarajevu,

1. Ibrahimagić (Alije) Mustafa, rođen 1939. godine, Mašinski fakultet u Ljubljani, živi u Sarajevu,
2. Ibrahimagić (Alije) Mehmed, rođen 1942. godine, Fakultet političkih nauka u Sarajevu, živi u Sarajevu,
3. Ibrahimagić (Mustafe) Biljana, rođena 1969. godine, Farmaceutski fakultet u Sarajevu, živi u Engleskoj,
4. Ibrahimagić (Mustafe) Jasmina, rođ. 1978. godine, Elektrotehnički fakultet u Sarajevu, živi u Sarajevu,
5. Ibrahimagić (Mustafe) Albina, rođ. 1978. godine, Ekonomski fakultet u Sarajevu, živi u Sarajevu,
6. Žunić Nihad (Lebibe Ibrahimagić), rođ. 1954. godine, Fakultet političkih nauka u Sarajevu, živi u Švedskoj,
7. Ismailovski Redžep (Džemile Ibrahimagić), rođen 1951. godine, Fakultet političkih nauka u Sarajevu, živi u Tuzli,
8. Mehić Indira (Džemile Ibrahimagić) rođ. 1959. godine, Fakultet političkih nauka u Sarajevu, živi u Tuzli,
9. Ismailovski Enver (Džemile Ibrahimagić), rođ. 1957. godine, Tehnološki fakultet u Tuzli, umro 2000. godine u Tuzli,
10. Ibrahimagić Asim (Kadrage-Osmana) rođ. 1955. godine, Tehnološki fakultet u Tuzli, doktor tehničkih nauka, živi u Sarajevu,

11. Hasanbegović Asima (Kadrage-Osmana) rođ. 1954. godine, Pravni fakultet u Sarajevu, živi u Sarajevu,
12. Krzić Nermina (Kadrage-Osmana) rođ. 1958. godine, Stomatološki fakultet u Sarajevu, živi u Maglaju,
13. Vejsilović Merima (Alije-Muhameda), rođ. 1956. godine, Medicinski fakultet u Sarajevu, živi u Sarajevu,
14. Ibrahimagić Sulejman (Sulje) rođ. 1941. godine, Farmaceutski fakultet u Zagrebu, živi u Ljubaljami,
15. Ibrahimagić Jasmina (Sulejmanova) rođ. 1969. godine, Filozofski fakultet u Ljubljani, živi u Ljubljani,
16. Ibrahimagić Damir (Sulejmanov) rođ. 1972. godine, Ekonomski fakultet u Ljubljani, živi u Ljubljani,
17. Kunosić Nasiha (Najle Ibrahimagić) rođ. 1956. godine, Medicinski fakultet u Novom Sadu, živi u Novom Sadu,
18. Kunosić Nedžad (Najle Ibrahimagić) rođ. 1954. godine, Elektrotehnički fakultet u Novom Sadu, živi u Novom Sadu,
19. Bakić Emira (Refija Ibrahimagić) rođ. 1956. godine, Pravni fakultet u Novom Sadu, živi u Tuzli,
20. Ibrahimagić Ahmed-Goran (Ćazima) rođ. 1948. godine, Medicinski fakultet u Sarajevu, živi u Švicarskoj,
21. Ibrahimagić-Žulić Sunčica (Ćazima), rođ. 1950. godine, Medicinski fakultet u Sarajevu, živi u Makarskoj,
22. Ibrahimagić-Mulahasanović Alma (Ćazima), rođ. 1954. god., Pravni fakultet u Sarajevu, živi u Sarajevu,
23. Sijerčić Aida (Ćazima), rođ. 1956. godine, Tehnološki fakultet u Tuzli, živi u Tuzli,
24. Ibrahimagić Omer (Ćazima), rođ. 1968. godine, Medicinski fakultet u Tuzli, doktor medicinskih nauka, živi u Tuzli,
25. Ibrahimagić Dejan (Muje), rođ. 1970. godine, Filozofski fakultet u Tuzli, živi u Lukavcu,

26. Ibrahimagić Damir (Muje), rođ. 1970. godine, Ekonomski fakultet u Banja Luci, živi u Lukavcu,
27. Juničić Muhamed (Asife Klimentić), rođ. 1944. godine, Pravni fakultet u Sarajevu, živi u Tuzli,
28. Mešković Maja (Edina), rođ. 1981. godine, Ekonomski fakultet u Banja Luci, živi u Tuzli,
29. Omazić Senada (Ismete Ibrahimagić), rođ. 1956. godine, Pravni fakultet u Sarajevu, umrla 2007. godine u Tuzli,
30. Latifagić Sadik (Alije Ibrahimagić), rođ. 1936. godine, Tehnološki fakultet u Tuzli, doktor tehničkih nauka, rektor Univerziteta u Tuzli, živi u Tuzli,
31. Bešlagić Ibrahim (Hanumice Ibrahimagić), rođ. 1922. godine, Ekonomski fakultet u Zagrebu, umro 1996. godine u Tuzli,
32. Bešlagić Ismet (Mine Ibrahimagić), rođ. 1924. godine, Vojna akademija pješadije u Beogradu, umro 1982. godine u Sarajevu,
33. Đumić Nerimana (Bisere Ibrahimagić), rođ. 1967. godine, Fakultet političkih nauka u Sarajevu, živi u Torontu,
34. Kirch Almira (Ibrahima), rođ. 1969. godine, Ekonomski fakultet u Gracu, živi u SAD,
35. Ibrahimagić Mirela (Ibrahima), rođ. 1972. godine, Ekonomski fakultet u Gracu, živi u Sarajevu,
36. Ibrahimagić Jasmin (Kasima), rođ. 1975. godine, Fakultet kriminalističkih nauka u Sarajevu, živi u Tuzli,
37. Ibrahimagić Sanela (Muhameda), rođ. 1979. godine, Filozofski fakultet u Tuzli, živi u Lukavcu,
38. Ibrahimagić Adnan (Ismetov), rođ. 1972. godine, Ekonomski fakultet u Bijeljini, živi u Lukavcu,
39. Memišević Mahmut (Emine Ibrahimagić), rođ. 1953. godine, Mašinski fakultet u Sarajevu, živi u Sarajevu,

40. Ibrahimagić (Muje) Ibrahim, rođ. 1939. godine, Mašinski fakultet u Zenici, živi u Tuzli,
41. Mešić Damir (Bisere Ibrahimagić), rođ. 1966., Kardiova-skularna tehnologija u Hjustonu, živi u Hjustonu (SAD).

RAZGOVOR MAJKE S UBIJENIM SINOM U OPKOLJENOM SARAJEVU

Poštovane dame-i gospodo, dragi prijatelji!

Zahvaljujem vam se na vašem prisustvu promociji moje knjige.*)

Zahvaljujem se i promotorima prof. dr. Enveru Kazazu, prof. dr. Salihu Foči, prof. Fadili Memišević i medijatoru prof. dr. Nedžadu Mulabegoviću. Posebnu zahvalnost dugujem izdavaču knjige Društvu za ugrožene narode za BiH i gosp. Jakupu Meševiću, glavnom direktoru firme "Drvopromet - DP Marketi" koji je pomogao štampanje knjige. Također zahvaljujem domaćinu ove promocije Bošnjačkom institutu, kao i VKBI koji vrši distribuciju knjige.

Knjiga "Razgovor majke sa ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu" je ustvari moj dnevnik kojeg sam vodila u ratu 1992-1995 nakon pogibije mog sina Samira 20.9.1992. Danas 16.12.2009. moj sin Samir bi navršio 26 godina i 6 dana, ubijen je dakle u svojoj nepunoj devetoj godini života. Danas bi bio odrastao čovjek, završio fakultet, bio oženjen i možda imao svoju djecu. Moja tuga za sinom Samirom bila je velika i to me je navelo da pišem dnevnik, da bi na taj način produžila Samirov život i u svakodnevnim razgovorima bila s njim. Moja namjera nije ni u krajnjoj pomislila da ću taj dnevnik kada objaviti, nego kao što sam već rekla da bi bila sa sinom pa makar i na taj način. Prošlo je 17 godina od tada, u tom periodu sam uzimala dnevnik u ruke, ljubila sinovu sliku i ponešto pročitala, i naravno plakala. U dnevniku sam izrazila želju i namjeru da ću dnevnik ostaviti mojoj kćerki Samri, da bi ga ona povremeno uzela i čitala i da nas troje, roditelje i Samira, ne bi zaboravila.

U mojim razgovorima sa sinom opisivala sam i život u opkoljenom Sarajevu, stanju na ratištima i svim problemima koje

*) Obraćanje autorice Emire Ibrahimagić na promociji knjige održane u Sarajevu, 16.12.2009. godine.

donosi život pod ratnim uslovima. Sve to sam pisala jer sam znala koliko je mog sina sve to interesiralo dok je još bio živ. Baš zbog toga, i svih opisanih patnji njegovih najbližih, i svih građana Sarajeva, savjetovano mi je da štampan dnevnik, da bi se time doprinijelo u saznavanju istine o stradanju bošnjačkog naroda, da se nikada ne zaboravi. Smatrano je da je svaki dokaz koristan, jer samo ono što je napisano i objavljeno, ostaje da se pamti i pomogne budućim generacijama da saznaju pravu istinu o događajima 1992-95. godine u Sarajevu i Bosni i Hercegovini.

To me je ubijedilo i to je opredijelilo štampanje ove knjige.

Dnevnik je pisan u veoma emotivnom stilu, jer sam ja tada bila u jednom posebnom stresnom stanju, zbog čega će knjiga možda odbijati čitaoca da je do kraja pročita. Izvinjavam se unaprijed eventualnim čitaocima, ali ih molim, da me razumiju jer u tom periodu košmara u meni su se borile dvije ličnosti. Jedna i previše pogođena gubitkom dragog sina zbog čega je željela da se i njen život okonča, jer nije mogla da se pomiri sa činjenicom da njenog sina više nema. Druga ličnost u meni bila je ona pametnija koja zna da ima još jedno živo dijete za koje vrijedi živjeti. Osim kćerke imala sam žive supruga, majku, sestru, braću i druge moje najmilije za koje je trebalo živjeti. Zahvaljujući opredjeljenju ove moje druge ličnosti da se vrati Islamu, jer joj je hvala dragom Allahu dž.š. pokazao pravi put, ova druga ličnost je pobijedila u meni i smireno sam zatvorila knjigu svoga sina. Doduše ta borba u meni trajala je dvije i po godine, ali hvala dragom Allahu dž.š. shvatila sam Islam, sve njegove vrijednosti i vjeru u ahiret i našla svoj mir.

Još nisam sigurna da li sam ponovo nakon zatvaranja sinovljeve knjige istu trebala otvoriti njenim objavljivanjem. Hvala Vam još jednom što ste prisustvovali ovoj promociji.

SAMIR JE UBIJEN

Tog najcrnjeg dana u mom životu, 20. septembra 1992. godine, u opkoljenom Sarajevu je od četničke granate, u devetoj godini ubijen moj jedini sin Samir.*)

Dan je bio lijep i sunčan, pa je Samir u više navrata izlazio napolje da se igra sa djecom. Dan je bio zloslutno miran, čak se ni snajperisti iz četničkih jazbina nisu oglašavali. Tog dana samo je majka Samirovog druga Zlaje, u vrijeme ručka, rekla svom sinu: "Hajde na ručak, brzo, i nema više izlaska. Strašno me plaši ova tišina". Nisam mogla ni pretpostaviti koliko je bila u pravu i šta su sve u toj kobnoj tišini nevinim Sarajlijama spremali četnički zlikovci.

Nakon ručka, Samir je nekako namolio tatu da ga ponovo pusti ispred zgrade, gdje sam malo kasnije i ja izašla da gledam kako se igra s djecom. Nakon izvjesnog vremena, Samir je došao do mene i rekao mi da je gladan. Poljubila sam ga nježno u zalisak kose, što je posebno volio, i zajedno smo ušli u stan. On mi je tom prilikom rekao: "Baš si dobra mama. Ja sam te danas naljutio i rekla si mi da nećeš sa mnom govoriti, a ti sa mnom govoriš i još me ljubiš". Naravno, objasnila sam mu, da se ja na njega mogu samo kobožagi, a nikada stvarno, naljutiti. Uvijek mu oprostim kada me nasekira.

Kada je završio s jelom, zamolila sam ga da proba džemper koji sam mu plela i koji je, prema njegovoj želji, bio ukrašen zlatnim ljiljanima. Džemper je zaista bio predivan i veoma mu je lijepo stajao. Gledajući se u ogledalo, od radosti i sreće, zapjevao je svoju omiljenu pjesmu "Ljiljani cvjetaju". Pitao me je hoću li moći završiti džemper za tri dana, što sam mu i obećala, ljubeći ga i sijajući od sreće.

Nakon toga, oko 18 sati, Samir je ponovo pošao pred zgradu da se igra, poljubivši se sa mnom na vratima stana. Nisam mogla ni zamisliti da će to biti naš posljednji poljubac. Sletio je

*) Kratak izvod iz knjige Emire Ibrahimagić „Razgovor majke s ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu“, izd. Društvo za ugrožene narode-Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2009.

niz stepenište, pjevajući refren poznate patriotske pjesme: "Jer ja sam vojnik sreće, mene metak neće". Malo zatim je i kćerka Samra izašla pred zgradu da udahne malo čistog zraka, a ja sam ostala u stanu da štrikam Samirov džemper.

Oko 19 sati suprug Omer je otišao kod komšije da sluša radiodnevnik, a ja sam ušla u njegovu malu sobu, gledala kroz prozor i tiho plakala, razmišljajući o svojoj majci Fadili, sestri Eši i Jasminki, koje su bile u okupiranom Brčkom, zatim o braći Muhamedu i Husi, sestriću Saši i drugim svojim. Uvijek sam nekako u to vrijeme plakala, jer sam bila sama u sobi.

Odjedanput, kao iz vedra neba, pod prozorom se čula strahovito jaka detonacija, najprije jedne granate, zatim druge, treće, pa nakon male stanke, i četvrte. Zatim sam čula strašan vrisak, plač i kuknjavu djece i njihovih roditelja. Čini mi se da sam u dva skoka sletila do ulaznih vrata zgrade. Svi stanari bili su u haustoru našeg ulaza. Ulazna vrata su bila pritvorena i pored njih je stajao moj Omer sav izvan sebe. Gurnula sam ga i sva izbezumljena izletila pred zgradu da vidim je li se šta dogodilo našem Samiru.

Na mjestu tragedije prvo sam ugledala Samirovog druga Enesa, koji je od zločinačke granate bio sav izmasakriran, sa prepolovljenom glavom i po betonu prosutim mozgom. Išla sam dalje, kao u nekom bunilu, kroz prolaz gdje sam vidjela mnogo ranjene djece i odraslih ljudi i mnogo, mnogo krvi. Mog Samira nije bilo među tim stradalim osobama.

Sva očajna i unezvijerena, dozivala sam svog sina i tako stigla pred ulaz zgrade njegovog druga Zlaje. Sva sam pretrnula i izbezumila se kada sam vidjela kako moj Omer, koji je do tog mjesta stigao drugim putem, u naručju drži našeg Samira. Bio je bez svijesti, obliven krvlju po licu. Imao je ranu na lijevoj sljepočnici. Stavili smo teško ranjenog Samira na nosila, koja su komšije iz naše zgrade, trčeći, odnijele do ambulante. Nisam mogla tako brzo trčati kao oni, posrćući išla sam za njima i plakala na sav glas. Čini mi se da je moj plač čulo cijelo Alipašino Polje, gdje smo stanovali.

Imala sam loš predosjećaj, što se ubrzo i potvrdilo, kada sam u ambulanti čula bolničara koji je nekome, poluglasno, za mog Samira rekao: "Gotov je on." Te riječi su me bacile u duboko očajanje, izazvale još jači plač, doživjela sam pravi nervni šok. Omer je bio pribraniji pa je kolima Hitne pomoći i ranjenim Samirom otišao u bolnicu. Ja sam se, ne znam ni sama kako, vratila u stan, gdje sam zatekla Samru, kojoj se, hvala Dragom Allahu, nije ništa desilo, iako je i ona u momentu granatiranja bila uz njega.

Mnogo sam plakala, mislila sam na najgore, iako su me komšije tješile, govoreći da je Samir dobio samo malo ogrebotina. Znala sam da to nije tako. Naša kćerka Samra je bila veoma hrabra i ona me tješila riječima: "Pa ovo je, draga moja mama, rat i mnoga djeca ginu."

S velikim strahom, zebnjom i crnim mislima, čekale smo Omerov dolazak iz bolnice. Kada se blijed, iscrpljen, izbezumljen i slomljen pojavio na ulaznim vratima zgrade, gdje smo ga čekale, rekao je: "Nema više našeg Samira". Vrisnula sam, urlala i plakala, gušeći se u suzama. Pala sam u nesvijest i ne znam kako su me unijeli u stan. Kada sam došla sebi, pored mene je bila doktorica Ljilja, ona ista koja mi je tog dana rekla da se "plaši ove tišine".

Strašno je bilo saznanje da nema mog Samira. To nikako nisam mogla pojmiti i zato sam stalno padala u strašna stanja očaja i plača. Ljudi su mi ranije pričali da čovjeku u uspomeni pred očima ostanu lice koje je umrlo, onako kako ga je posljednji put vidio. Uvjerila sam se, i to na najbolnji način, da je to tačno. Mog Samira uvijek vidim onakvog bez svijesti, krvava lica, s ranom na sljepoočnici, tijelom opuštenim, iz hlača izvučenom košuljom i majicom. I takav, na smrti, bio je lijep, kao da je zaspao.

Tog prokletog 20. septembra 1992. godine ubijeno je, sedmero civila - troje djece i četvero odraslih [Samir (Omer) Ibrahimagić, rođ. 1983. godine; Enes (Velija) Muharemović, rođ. 1985. godine; Suljo (Osman) Mušanović, rođ. 1951. godine, Adnan (Suljo) Mušanović, rođ. 1977. godine, Željko (Franco) Lovrić, Žoran (Arsen) Drndelić, rođ. 1949. godine i Rasim (Sulejman) Šaškić, rođ. 1941. godine]. Samra je bila pored brata u trenutku

eksplozije, čak je bila bliže mjestu gdje su pale granate, ali neko čudo ju je ostavilo neokrnutu. Samo su joj farmerice, košulja i potkošulja bile poderane od sitnih gelera. Bože Dragi, i sada me hvata jeza i neopisiv strah pri pomisli da smo mogli ostati bez oboje djece u tom najcrnjem danu našeg života.

Ovo zločinački planirano ubijanje nevine djece i drugih civila, koje su izvele četničke zvijeri i profesionalni krvnici - desilo se na mjestu zvanom Trg Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine. Srpski fašisti su i ovom prilikom na djelu, hiljaditi put zaredom, pokazali da su to što jesu: FAŠISTI, ZLOČINCI koji ubijaju nevino djecu i druge civile, čak i na Trgu koji simbolizuje antifašističku narodnooslobodilačku borbu.

Te zločinačke nemani nisu ni pokušale negirati ovaj zločin, počinjen 20. septembra 1992. godine, u kojem je na zvjerski način ubijeno sedam nevinih civila. To je za njih bio sitan, mali zločinački pir i uvježbavanje za veće i masovnije zločine.

A kada su se ti zločini dogodili u ulici Vase Miskina i na Markalama u Sarajevu, i kada su protiv četničkih ubica - izvršioca tih masovnih zločina, protestovale razne međunarodne organizacije i svjetski državnici, onda su ti isti četnički zlikovci, njihovi generali, znanstvenici, pisci i advokati, zapjenili, tvrdeći da su to učinili muslimani, kao da u Sarajevu i brojnim drugim mjestima i gradovima nije bilo na stotine takvih četničkih masovnih ubistava, i prije i poslije spomenuta dva. Masovna ubijanja i genocid četničkih koljača desio se i u mom Brčkom, Prijedoru, Srebrenici i brojnim drugim područjima naseljenim muslimanima.

U posmrtnici rahmetli Samira, objavljenoj u ratnom sарајevskom "Oslobođenju" od 22.09.1992. godine, zapisano je: "U devetoj godini života, pred kućnim pragom, u dječijoj igri, opsjednut radošću što mu mama dovršava pletenje džempera ukrašenog zlatnim ljiljanima, 20. septembra 1992. godine, od četničke granate, usmrćen je naš Samir (Omer) Ibrahimagić. Neka je vječni rahmet njegovoj mladoj, nevinoj duši".

Ovaj tekst o tvojoj tragičnoj pogibiji, dragi moj sine, pisala sam danima i noćima u svojim mislima sve dok nisam odlučila da

počnem pisati dnevnik o ljubavi i smrti u opkoljenom Sarajevu, koje je još dok si ti bio živ pretvoreno u svojevrsan koncentracijski logor. Smatrala sam da će mi pisanje dnevnika olakšati da kako-tako ublažim neizmjernu tugu za tvojim prerano izgubljenim životom i dati mi snage da, zajedno sa Samrom i Omerom, preživim ratne strahote u Sarajevu, koje svijet, na ovakav način, još nije vidio.

Počela sam pisati dnevnik

05.10.1992.

Danas je 15-ti dan od kako te tvoja mama više ne vidi i od kako nas ovi dušmani sa brda, koji su blokirali naš grad, rastaviše. Stalno mi u mislima pjesma koju si često pjevao: "Hej, vi tamo s brda, idite, idite!". Na tebe tako malog, slatkog, milog, lijepog i punog života prokletnici baciše granatu koja te smrtno pogodi. Tvoja sestra je bila pored tebe, nije joj ništa bilo, neka ti to bude utjeha.

Mnogo mi je teško bez tebe. Ni suze ne pomažu. Krijem se od tvog tate i Samre da plačem, jer i njima je teško. Veliki si nam gubitak. Sve je pusto bez tebe. Žao mi je što još ne znam ni gdje ti je mezar.

Nadam se da će se ova agresija brzo završiti pa ću te posjetiti u tvojoj vječnoj kući. Imam mnogo toga da ti pričam, sunce moje, uzdaničo moja (sjećaš se da sam te tako zvala). Stalno mislim na tebe. Željela sam prije da ti pišem ovako, da barem na ovaj način razgovaramo, ali nisam mogla, nisam imala snage, a ni prilike. Stalno nam je neko dolazio da izrazi sućut za tobom. Svi su te voljeli i svi te žale. Sunce moje, najdraže moje, mnogo te volim i nikada neću prestati misliti na tebe. Drage moje crne okice, trnjinice mamine.

Sjećaš li se posljednjeg dana, 20. septembra 1992. godine? To veče si stradao.

Na sat prije toga rekao si mi da sam divna majka i slatko me poljubio. A tata je ovih dana pronašao tvoje posljednje riječi prepisane iz Čitanke za II razred osnovne škole, koje si napisao desetak sati prije svoje pogibije. Evo tih riječi:

"Velika pomoć

*U gustoj šumi ispod visokog starog drveća skrivalo
se nekoliko baraka. Tu je bila partizanska bolnica."*

Stalno očekujem kad ćeš doći

06. i 07.10.1992.

Osvanuo je oblačan, vjetrovit, kišoviti i, sam od sebe, tužan dan. A četnici granatiraju i noć i dan. Gledala sam djecu sa balkona i to tvoje vršnjake kako se veselo igraju. Jednog trenutka ugledala sam dječaka sličnog tebi kako mu se kosa vijorila na vjetru. Za malo mi srce nije puklo.

Već dugo vremena nemamo ni struje ni vode. Muče nas četnici na razne načine. Elvir od tete Behke je u četničkim rukama, i to nas sve mnogo rastužuje.

Milo moje dijete, zašto su baš tebe ubili? Nikako se ne mogu s tim pomiriti. Stalno očekujem da ćeš veselo uletjeti na vrata i tražiti od mame "nešto slatko".

Moram ti još nešto reći. Mnogo sam pogriješila prema tati i Samri, bila sam veoma sebična, kao da je meni najteže bez tebe. Zvali su me da pođem malo u društvo, dolje u (zajedničku) kuhinju, da slušam vijesti i malo sa komšijama da se vidim. Bio je mrak u kući (stanu), nisu vidjeli da plačem. Meni se samo plakalo, a morala sam to kriti. To mi toliko vrši pritisak na srce da hoće da pukne. Rekla sam im da oni pođu dolje, da ja neću nigdje ići. Samra nije htjela da ide bez mene, rekavši mi kako ne želi da ostanem sama u mračnom stanu. Na to sam joj odgovorila da

ja nisam sama, da sam sa svojim uspomenama (naravno mislila sam na tebe).

Moje riječi su pogodile tatu koji mi je rekao da sam veoma neodgovorna. Vjerovatno je mislio da time ubijam i njega i Samru, koji također neizmjereno žale za tobom. Šta možemo, svi izražavamo svoje boli na različite načine. Kada sam se malo smirila, i da bih njima udovoljila, zajedno smo otišli kod tete Rose da slušamo vijesti u 19:00 sati, ali ih nismo čuli jer Radio Sarajevo nije emitovao program.

Mili moj Samire, sunce mamino... Moram se dobro kriti dok pišem ovaj dnevnik, jer ne želim da tata i Samra to primijete. Možda bi oni smatrali da je ovo ludo što činim?! Međutim, oni pojma nemaju koliko je meni lakše kada makar na ovaj način pričam s tobom. Gigi moj dragi, danas (07.10.1992.) je grozan dan. Bilo je mnogo kiše, a kako vode uopće nemamo, morali smo sakupljati kišnicu, u čemu je posebno vrijedna bila Samra.

Morala sam sa Samrom ići u podrum zbog granatiranja Sarajeva i našeg naselja. Ona je jadnica, od kako se s tobom nesreća desila, veoma uplašena. Mnogo se boji, čak i zvuka granate, a nije ni čudno ako se ima u vidu što je ona ono veče, kada si poginuo, preživjela.

Danas je Bosanski Brod pao u ruke četnika, koji su pojačali napade na svim frontovima u BiH, na Sarajevo posebno. Lete granate, one najgore 155 mm ...

PREDGOVOR KNJIZI

Bilo je to davno kada sam upoznao jednu familiju koja je na mene ostavila dubok trag u mnogim sferama mog ljudskog ponašanja pa i djelovanja. To je familija Ibrahimagić Omera i Emire. Emira izuzetno lijepa žena sa ukusom odjevena, odvažnog stava i neizmjerne topline, mene je prihvatila kao dio svoje familije. Ušao sam u njihovo okrilje i nekako postao pratilac uspjeha i padova i svojih, ali i njihovih. Mnogo sam vremena provodio u razgovoru koji je bio topao, ljudski, sa nijansama lijepog kako samo zna krasiti bosansku ženu. Radost djece, njihovo stasanje, majčinska osjećanja i toplina ne može se suhoparno objasniti, niti ima jezička moć da se iskažu takve emocije.

Stanovao sam u susjednoj zgradi i sa svojom djecom često posjećivao ovu familiju. Moja djeca su bila negdje istih godina i u otuđenom gradskom naselju kao što je Alipašino Polje, prirodno je da se djeca prvo druže s onima čiji se roditelji poznaju. Mada postoji paradoks u otuđenom svijetu i urbanim konglomeratima djeca upoznaju roditelje, jer oni prije i značajnije stiču drugove i drugarice, pa i svoje vršnjake, i tako se roditelji upoznaju preko djece s komšijama i susjedima, sa stanarima ove ili one zgrade. Zarad djece i svojih sklonosti koristili smo trenutke da djecu pazimo i nadgledamo kako se igraju i raduju. Znali smo komentirati kakve li sreće i kako se samo djeca znaju radovati. Stariji su predodređeni ili da tuguju ili da nanose bol, ako ne drugima, onda sami sebi. Rat i kasnija zbivanja kroz koje smo prolazili ne samo stanovnici opkoljenog Sarajeva, već i čitave Bosne i Hercegovine, shvatit će značenja riječi kako je malo potrebno da se bude nečovjek ili zvijer, a kako je mnogo potrebno vrlina da se postane i opstane čovjek. U zlim i teškim vremenima najteže je biti čovjek.

Od Voltera do današnjih dana bit ljudskosti i vrlina su nepromijenjeni bez obzira na spoznaje i rast tehnike. Humanitet je izgleda u nekim situacijama bliži tehnici nego *homosapiensu*. Iskustva generacija nisu doprinijela humanitetu, već izgleda patnji. Kako objasniti zvjerstva u Drugom svjetskom ratu, kako objasniti razvoj tehnike i tehnologije za ljudsko uništavanje ili vojnom terminologijom rečeno "žive sile".

Dok ovo pišem, prisjećam se knjige ili bolje rečeno kazivanja preživjelog logoraša iz Aušvica Viktora Frankla^{*)}. Podnaslov njegove knjige je veoma upečatljiv "Traženje smisla življenja". Nije moguće ova dva djela porediti iako su slični iskazi iskustva i osjećanja. Dva kazivanja iz dva logora, skoro iste dužine trajanja. I jedna i druga knjiga uprkos patnje i iskaza tuge govore o životu, govore o dobroti a ne mržnji. Pisana su u dva različita vremena i sa različitim osjećanjima vrijednosti života i gledanja na smrt. I za jedno i za drugo djelo moglo bi se reći da su namijenjena svima onim koji pate i koji imaju svoje boli i iskaze osjećanja.

Emira u svom dnevniku opisuje ne samo svoja osjećanja, već precizno vodi evidenciju o napadima koje agresor poduzima na Grad, broj ubijenih i ranjenih, stanje na pojedinim pravcima i dijelovima i mnoga druga zapažanja. Dnevnik je tako precizan da bi se svaki vojnički izvještaj mogao korigovati. Dnevnik ilustruje na veoma plastični način zbivanja i na drugim ratištima izvan Sarajeva, prodore i stradanja nedužnih ljudi, opisuje mirovne pregovore koji služe samo za pokriće vojnih akcija koje vode Srbi i pregovori stalno opravdavaju agresorske namjere. Zato i ne čudi zapažanje da su primirja najteža kada ih Srbi zaključe, jer tek tada stanovništvo od njihovih akcija i razaranja strada. Dnevnik koji je pred vama je i hronologija rata i zbivanja koja su plastično i argumentovano do sada najcjelovitije zabilježena. Ona su istinsko kazivanje i bilježenje o tome šta se i gdje na ratištima zbivalo, gdje se ginulo i koliki broj, kakvo je stanje u drugim krajevima i ratištima, Goraždu, Brčkom, Kladnju, Olovu, Doboju, Mostaru... koliko je stiglo i gdje je protjerano nesrpsko stanovništvo. Čovjeku dah da stane od činjenica i podataka, od događaja i stradanja. Zapisani su i drugi događaji političke prirode, pregovori, političke nesuglasice, akteri i gospodari rata i njihove idolatrije. Vrijednost dnevnika je u toliko veća i dragocijenija.

Kad sam počeo čitati rukopis, nisam ni slutio da ću se suočiti sa takvom težinom osjećanja i iskaza tuge, ljepote misli i snage volje i ljubavi koju može čovjek imati. Sada mi je bar jasno kako samo majka može da voli, tuguje, kako osjeća prazninu djeteta, kako se sjeća i opisuje oči, koje su najvedrije od

^{*)} Viktor Frankl. Zašto se niste ubili, Traženje smisla življenja, više izdanja i prevoda.

svih plavetnila i veselije od svega što život može pružiti. Kakvu predodžbu i sliku djeteta može majka vidjeti, to se poklapa sa iluzijom, ali i osjećanjem izgubljenog i nenadoknadivog. Pokušao sam ostaviti rukopis i nečitati ga dalje. To nisam mogao uraditi, ne samo zbog odnosa prema autoru, već i zbog spoznaje da je takvih sudbina na hiljade. Tjerala me ne radoznalost, već spoznaja koliko je majki u ovakvoj situaciji. Iako je ova knjiga razgovor majke sa ubijenim sinom, na hiljade djece je u Sarajevu ubijeno a koliko još u Bosni i Hercegovini. Kako je njihovim majkama i kako one sve pate. Vjerovatno na svoj način. Mnoge majke nemaju snage niti hrabrosti da to opišu i iskažu, da ublaže svoj bol i tugu. Zato smatram da je ova knjiga namijenjena svima onima koji pate i koji su izgubili svoje najmilije. Ta spoznaja me je vukla da čitam i da plačem, da mislim i jecam, da se prisjećam i da tražim alibi u ideji, svijesti, psihi, propagandi. Nakon svake stanke imam drugi sud i mišljenje. Nije lako znati i biti otporan, na bol, tugu. bogatstvo misli i osjećanja.

Prisjećam se jednog jutra kada sam išao devedeset i pete godine u junu mjesecu pored komande Prvog Korpusa Armije BiH, čuo sam ispred zgrade ne plačeve, već duboke jauke i krike. Plač majki, majki koje su izgubile svoje sinove na Nišićkoj visoravni. Tog jutra su one saznale za tu kobnu istinu. Već petnaest godina čujem prizvuk tog jauka. To nije bio plač, već istinski osjećaj majki za izgubljenim svojim sinovima. Danas kad čujem plač žene, on me podsjeća na smijeh ili izraz bezbrižnosti u odnosu na jauk koji može majka iskazati kad osjeti da je izgubila dio sebe, svoje potomstvo, nadu i ponos.

Kako majka može tugovati, Emira iskazuje riječima svoja osjećanja koja je hrabre. Iako kune, ne mrzi, iako pati ne uništava druge. Otklon koji čini zadivljuje, spašava i kćerku i muža, pomaže im hrabri i njih, pokušava zadržati emocije na razini racija. Tone i tuguje, ali u samoći i daleko od pogleda u prikrajku, ne samo duše već i prostora koji je skučen i koji podsjeća na minulo vrijeme, na prazninu i osjećaj nemoći, na nepravdu i besčašće ljudi kojima ništa nije sveto pa ni nedužno dijete.

Kad zastanem zadivim se snazi žene koju ima, da opisuje stanje i da iskazuje osjećanje. Evo samo jedne misli koja potvrđuje moje impresije "Sunce moje drago, suviše kasno sam te

dobila, suviše rano izgubila, a suviše malo uživala u tebi. Uvijek ću biti uz tebe". Stil nije suhoparan već poetski, mitski, esejistički, stilistički. Sve vrijednosti koje pismo ima ova žena upotrebljava. Znam da nije pjesnikinja niti književnik. Pravnici su po svojoj profesionalnoj orijentaciji suhoparnog jezika i male jezičke obrazovanosti. Pitam se odakle znanje dolazi i kako se sve može ukomponovati. Izgleda da ću još dugo odgovor tražiti na tragu da emocije ne trpe klišeje, već su riječi i slova sredstvo pomoću koga se oslikava izgled unutrašnjeg bića, onog koje iskazuje i koje nastoji učiniti nešto dobro i za druge. Ta dobrota je u sjedinjenju osjećanja mnogih majki koje vode svoje razgovore i imaju snove sa svojim najdražim. Emira, samo ime govori o daru i plemenitosti osobe koja ga nosi, pokušava pomiriti nepravdu sa sudbinom, na život gledati kao nadu na dolazak smrti, na božansku datost i ljudsku čudorednost.

I nije samo dijalog, ova knjiga je monolog, ali ushićenog opisa stanja i viđenja duše i tijela, radosti i nade. Ona pruža mnogo više, ona je dnevnik događanja, patnje građana Grada Sarajeva. Čak je patnja individualna, a histerija koja je zavládala kod zločinaca kolektivna. Ubijaju i dalje nedužne ljude, djecu, starce. Granatiraju što stignu. Ništa im nije sveto, čak i svoje bogomolje. Nedužni građani Sarajeva gladuju, tuguju, ginu, brinu za životom sebe i svojih, nisu uspáničeni, znaju da ih brane njihovi sinovi, muževi, očevi. Nema kolektivne histerije, poziva na osvetu, već vapaj za suživotom, ljudskim dostojanstvom, pravom na život i slobodu. Zna da će pravda pobijediti, uz božiju pomoć i pomoć branitelja koji danonoćno u teniskama, gladni i poluobučeni, brane ono što je najsvetije u ljudskoj civilizaciji, čovjeka od nemani. Vjera u ljude, ali i Boga čine bit stvari i čovjeka vraćaju u životnu ravnotežu. To nije stanje ravnodušnosti, već osjećanje da pravda i istina postoje, da će svako za svoja nedjela odgovarati. Stvoritelj je taj koji cijeni i razdvaja djela od nedjela, čini sudbinu nepredvidivom, a ne nepravednom. Sudbinom se bave teolozi, ali i filozofi, istina kod ovih drugih je nirvana supstitucija za neobjašnjivo. Vjernici vjeruju u moć stvoritelja i njegova djela. Sudbinu prihvataju kao neumitnost ljudskog postojanja. Tako čini i Emira, zatvara knjigu ali ne i uspomene, dijalog i sjećanje nadjačavaju i ono što je neumitno.

Sudbinu nema samo čovjek već i knjiga, ona mnogo kazuje i opominje, pomaže da se iskaže osjećanje ali i da istina ostane dostupna i generacijama koje dolaze iza nas. Ova knjiga je istinito kazivanje i mali dug nas živih da istinom svjedočimo za sve one koji su izgubili svoj život u opkoljenom Sarajevu, i ne samo njemu.

Sarajevo, maj 2009. godine

Salih Fočo

POGOVOR KNJIZI

Knjigu "Razgovor majke sa ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu" napisala je autorica Emira Ibrahimagić kao svjedok koji se zadesio na mjestu događaja koje opisuje bez pristrasnosti.

Po svojoj namjeri ova knjiga nije literarno djelo. Ona je autentično svjedočenje o agresiji na Bosnu i Hercegovinu i ličnoj tragediji.

Razgovarajući sa ubijenim devetogodišnjim sinom autorica od 20. septembra 1992. do januara 1995. godine hronološki bilježi događaje i bijedu svakodnevnog življenja pod stalnom minobacačkom i snajperskom vatrom u razrušenom Sarajevu čija je opsada trajala više od 1400 dana .

Ovo je potresno svjedočenje o neizrecivoj boli i ljubavi prema ubijenom Samiru, ali i o ljubavi prema svojim najmilijim, kćerki Samri, suprugu Omeru, majci, sestri i bratu koji se nalaze u Brčkom i sa kojima, zbog ratnih dejstava, nema nikakve veze.

Nalazim da ovo nije svjedočenje samo jedne majke. Čitajući ovaj potresan dnevnik majke Emire u mislima sam bila sa stotinama majki Srebrenice koje smisao svog tužnog života nalaze u prekopavanju masovnih grobnica tražeći kosti ubijenih sinova, muževa, braće, rođaka. Jedina radost ovih majki je da nađu svoje najmilije, te da ih ukopaju po božijim i ljudskim zakonima. Sretne su majke koje nađu kompletne skelete svoje djece. Nažalost većina njih ukopava samo jednu kost pronađenu u više puta prekopavanoj masovnoj grobnici. Ove majke svaki dan obilaze mezarje u Potočarima gdje nalaze olakšanje učenjem Fatihe za sve one koji su ekshumirani, identificirani i tu ukopani.

I Emira je doživjela olakšanje nakon prve posjete Samirovom mezaru. Ona piše u svom dnevniku:

"Pošto na tvom mezaru ima puno kadifica, ja svaki put uberem 5-6 komada i ponesem kući, stavim ih u malu vazicu i držim na polici svog kreveta. Često ih mirišem, jer osjećam da u tom cvijeću ima i tvog mirisa pošto je iz zemlje koja tebe prekriva, ljubavi moja najveća. I tvoja sestra Samra na tvom mezaru

pomiriše i poljubi svaki cvijet kao da želi kroz zemljuposlati tebi riječi ljubavi i pažnje.”

“Razgovor majke sa ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu” predstavlja životnu priču povezanu sa velikom traumom i oralnom historijom. Bez svjedočenja preživjelih mnoga naša znanja o holokaustu i genocidu bila bi nezamisliva. Ova briljantno napisana knjiga predstavlja jedan snažan poziv borbi protiv zaborava. Ona je i ljekovita na način na koji ljekovita može biti samo istina. A istina je u ovom slučaju skoro isto što i ljubav. Ljubav za Samira, koji je od četničke granate usmrćen pred kućnim pragom u nevinoj dječijoj igri. Bio je opsjednut radošću što mu mama dovršava džemper ukrašen zlatnim ljiljanima. To je i ljubav za Bosnu i njene narode, ljubav za koji su je branili i koji su umirali.

Beskrajna nježnost za starce i djecu, za majke i očeve. Ljubav za sve one koji su postali meta užasa razuralenog etničkim i religioznim bijesom ubica.

Ova knjiga govori o emocijama koje su dijeljene sa drugima. Emocijama koje su bile tragične ali ponekad i nježne. Tako je u 16 danu mjeseca juna 1993. godine autorica u dnevniku zapisala: “Posjetila me je radnica koja je sa mnom radila u Zajednici DD. Prenijela mi je pozdrave i izraze saučešća iz Zajednice (tamo imam mnogo prijatelja i dvije dobre drugarice). Ispričala mi je tragičnu sudbinu mog direktora Cvijetić Dušana i njegove supruge, koje su četnici ubili u Trnovu, jer nisu bili istomišljenici. Mnogo mi je žao Cvijetića, veoma sam ga cijenila kao čovjeka i nikada mi nije smetalo što je Srbin, kao ni njemu što sam ja Muslimanka. Četnici na svirep način ubijaju i Srbe koji ne misle i ne rade ono što oni rade.”

Emira nježno saopćava Samiru “Bolesna sam ti sine moj, kada sam sama u stanu dozivam te glasno. Drago moje dijete, kao da gledam tvoje prelijepe okice, uvijek sjajne i vesele, kao da čujem tvoj razdragani glas i živahan hod. Tako si živ u mojim mislima. Tek na tvom mezaru osjetim surovu stvarnost.”

Ova majka ne bježi od bola za izgubljenim sinom i u traženju "utjehe" ili "zaborava".

Naprotiv, pisanjem dnevnika nastojala je produbiti sjećanje i u svakom času s puom sviješću nostiti u sebi Samirov nestali lik. Jer od svih stvari mudrih i prekrasnih najljepša je i najmudrija ljubav. Od svih vjera najvjernija je ljubav. Od svih istina najveća je ljubav.

Za mene ovaj dnevnik predstavlja autentičan dio naše istorije, nije nikakva zavjera ili imaginacija, to je istina koja će onima koji su činili zločine pomoći da se ogledaju u ogledalu vlastite prošlosti kako bi javno priznali da im je žao i da se stide zbog onoga što su učinili. Ili to možda nikada neće učiniti.

Hiljade ljudi je mrtvo, hiljade tuguje, pomirenje za one koji su preživjeli nije moguće bez priznanja i zadovoljenja pravde. Toplo preporučujem ovu knjige s poniznom zahvalnošću što smo se našli dovoljno blizu događaja da ponekad budemo njegov dio.

Fadila Memišević

SJEĆANJA KOJA PRODUŽAVAJU ŽIVOT^{*)}

Promovirana knjiga "Razgovor majke s ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu" Emire Ibrahimagić

U Bošnjačkom institutu, 16. decembra 2009. godine, a u organizaciji Društva za ugrožene narode za BiH, upriličena je promocija knjige "Razgovor majke s ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu" Emire Ibrahimagić. O knjizi autorice govorili su: prof. dr. Salih Fočo, prof. Fadila Memišević i prof. dr. Enver Kazaz, a moderator promocije bio je **prof. dr. Nedžad Mulabegović**.

U uvodnim riječima, prof. dr. Mulabegović je ukazao na to da promovirana knjiga sadrži intimnu ispovijest Emire Ibrahimagić koja u svom promišljanju govori o odnosu ljubavi i mržnje, dobru i zlu kao ispovijesti koja se tiče ne samo majki u opkoljenom Sarajevu, nego i onih majki koje su bile u sličnoj situaciji.

Prof. dr. Salih Fočo, iskreni prijatelj porodice Ibrahimagića i prijatelj prof. dr. Omera Ibrahimagića supruga Emire, istakao je da u knjizi ima obilje prkosa, nježnosti i brige majke o svome sinu Samiru, ali i o svoj drugoj djeci. "Ovu knjigu sam doživio kao knjigu o životu, a ne o smrti. Jer, samo čovjek koji ima toliku volju za životom može i da napiše ovakvu knjigu", rekao je prof. Fočo izdvojivši poruku knjige koja time pokazuje da je život, zapravo, najveće umjeće. Ispred izdavača *Društva za ugrožene narode* za BiH **Fadila Memišević** je govorila o težini čitanja knjige koju će svako na svoj način doživjeti, te naglasila da je pišući ovu knjigu autorica željela produžiti sjećanje na svoga sina razgovarajući sa njime i poslije njegove tragične pogibije od granate u njegovoj devetoj godini života što, opet ima posebnu težinu kod Međunarodnog suda u Hagu.

Govoreći o odnosu spram zločinaca i ne slažući se sa onima koji bi te zločine oprostili, jer se time opraštaju zločini konkretnih ljudi dok oni ideološki i dalje ostaju proizvoditi mržnju i nove zločine, **prof. dr. Enver Kazaz** se osvrnuo na samospoznajni karakter knjige koja progovara o bolu ne samo kao spasonosnom utočištu nego i daleko više kao moralnom metafizičkom aksiomu

^{*)} Preporod, broj 1/915, 1.1.2010/16.Muharema 1431.

u odnosu na zločinački projekat. Prof. Kazaz je ocjenivši knjigu dragocjenom u poratnoj bh. književnosti okarakterizirao je novim žanrom nazvavši je svojevrsnim estetsko-etičkim psihogramom.

I, autorica Emira Ibrahimagić, inače pravница po struci, je imajući potrebu zahvalila se na podršci i savjetima da dnevnik, koji je pisala poslije sinovljeve smrti, uobliči u knjigu zaključila da bi na dan promocije knjige njen sin Samir navršio 26 godina i šest dana i, možda, bio oženjen i imao svoja djecu.

Napominjemo još da je knjiga štampana dvojezično, na bosanskom i engleskom jeziku.

S. SEL.

EMIRINE SUZE U SRCU SKAMENJENE*)

Neka je vječni rahmet velikom humanisti, uvaženom bošnjačkom velikanu, Adil-begu Zulfikarpašiću što je zgradu u srcu Sarajeva predao svom narodu.

Ostavio je Bošnjački institut, kao hram kulture i nepisani amanet da se u njemu ljudi druže i promovišu svoje stvaralaštvo.

Tog 16. decembra 2009. godine bio je snježan prohladan zimski dan i vrijeme iza podne-namaza, kada je čovjeku najudobnije kod kuće u toploj sobi. Ljudi su prekriveni pahuljama snijega hitali ka prostorijama Bošnjačkog instituta.

U organizaciji Vijeća kongresa bošnjačkih intelektualaca najavljena je promocija knjige Razgovor majke sa ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu, autorice Emire Ibrahimagić.

Na svim dosadašnjim promocijama, prilikom ulaska u salu ljudi međusobno pričaju, smiju se. Danas je u sali neobična tišina. Ljudi su ulazili pognutih glava i polahko se smještali u sjedišta. Sam naslov knjige sve prisutne pripremio je na bol i tugu, podsjetio na rat.

*) Šefka Begović-Ličina, Zehra, br. 57 januar/siječanj 2010.

Moderator promocije prof. dr. Nedžad Mulabegović u uvodnom obraćanju ukratko nas je upoznao sa sadržajem knjige.

Prvi promotor bio je recenzent knjige gosp. Salih Fočo, a govorio je o knjizi i povodu njenog nastanka. Sin autorice Emire i njenog supruga Omera, brat Samrin, devetogodišnji Samir Ibrahimagić u ratnom Sarajevu septembra 1992. godine poginuo je igrajući se sa drugovima.

Porodica Ibrahimagić nikada neće zaboraviti taj zlokobni dan, mjesec, godinu. Ispaljenom granatom rasjeklo im se srce, iščupala utroba i vječna rana otvorila. Od tada Ibrahimagići vrijeme mjere jačinom bola, šutnjom, prazninom, sjećanjem. Majka Emira svoju čežnju i želju za sinom pretače na papir, perom i suzama potpisuje svaki ispisani dan.

Promotori dirljivo pričaju o bolu, saburu i hrabrosti autorice. Između njih sjedi gospođa Emira, pravnica, žena, bošnjačka majka. Ličila je na nepomičnu kamenu stijenu u Okeanu, koju neprestano udaraju ogromni talasi. Jaki nalet vode odlomi joj komadić tijela, odnese djelić duše nekud u nepovrat, ali se ona, ipak, snagom sabura i vjere u Svemilosnog održava da ne klone. Opstaje u tom ogromnom prostranstvu, svijetli poput dragulja i putokaz je svima nama.

Promotori su pričali o njenom slikovito opisanom žalu za poginulim sinom. Mnogi u sali su plakali, majka Emira je šutjela.

Tada je sa sinom bila na mezarju duboko sakrivena pod zemljom. Svojim zagrljajem stiska sina, grije ga i uspavljuje. Navlači mu ljiljanima ispleteni džemper, sva sretna što mu pristaje. Ljubi mu kosicu, ručice ovijene oko njenog vrata, smješkice na obrazima, pjevuši mu pjesmice, priča priče i stiska uši da ne čuje gruhanje granata. Opisuje mu proljeće u Sarajevu, behare, mirise, ozelenjelo Darivino šetalište, Bentbašu kada u proljeće oživi. Miljacku kad mladošću i ljubavlju propjeva, kada ćevapi čaršijski zamirišu, zauče ezani, kandilji kad zasvjetle i kad srce bosansko zaigra. Smijala se što mu se sok od zrelih lubenica slivao niz lice, donosila mu trešnje iz nanine bašće, mazala na hljeb tetkin pekmez od šljiva. Sin je čupkao za kosu i grohotom se smijao, sretan kao kad bi s tatom išao gledati utakmicu na Željin stadion. Ona

mu čestita peticu iz matematike, ljubi ga u svilenu kosicu, a on radostan što ona nije više ljuta na njega zbog jutrošnjeg izlaska vani bez odobrenja. Recenzent gospođa Fadila Memišević čita potresne opise iz knjige.

Mi smo tada plakali, majka Emira je šutjela.

Stezala sam Emirinu knjigu na krilu i skretala pogled od korica da ne susretnem pogled nevinih dječaćkkih očiju i ne čitam riječi, kojim je početničkim rukopisom iskazana ljubav ocu i majci. "Mome dragom tati i dragoj mami". Nevještom ručicom prvačića, nacrtao je i njihove figure. Majci crteži vredniji od svih slika poznatih svjetskih slikara. Samir Ibrahimagić, mladi gospodin sa leptir mašnom, nesuđeni liječnik, arhitekta, inženjer, profesor ili naučnik, smješten rukom svoje majke u knjigu kao u kolijevku u kojoj ga je odhranila.

Dječaćkim pogledom i prkosom pitao je cijelo čovječanstvo: Zašto? Zašto su mu prekinuli djetinjstvo, ljubav, nadu, život? Zašto mu nisu dozvolili da se igra? Zašto su ga oteli iz zagrljaja najmilijih? Htjela sam naglas viknuti ubicinoj majci: "Što nisi dušmanska majko, iz utrobe istrгла zametak pogani, da ga psima baciš? Samir i ostali sada bi nam bili živi. Što svom nesoju, kad je mali bio, nisi o ljubavi pričala? Što ga nisi za nedjela Božijim kaznama plašila? Što mu nisi zlo iz duše iščupala? Što ga majka svojim mlijekom ne zakle da ne ubija? Mi bi danas u nekoj sali slušali odbranu Samirovog magistarskog.

Je si li ga makar u lice pljunula kad ti se ubica kući vratio? Mi ga pljunuti nećemo jer se zlikovaca svi gadimo i preziremo ih".

Jecala sam, nesvjesno prekrivala Samirove oči na slici kao njegova majka Emira kad ga je uspavljivala i umivala da se ne plaši mraka. "Danas je Samra pošla u šesti razred. Ti si, mili moj, trebao biti četvrti. Nisam Samru ispratila do škole. Nisam mogla izdržati susret sa tvojim drugovima", čitala je gospođa Fadila odlomke iz knjige. Svi smo u sali plakali, majka Emira je šutjela. Skamenjene suze se sakrile duboko u majčino srce, tu gdje Samir zauvijek živi. "Padala je kiša, a ja drhtala i brinula što ti se mezar vlaži pa ćeš nazebsti", brine majka, piše Emirino srce.

Ne boj se, majko Emira! Samira ćemo mi Bošnjaci pokriti jorganom satkanim od naših srca, namirisat ćemo ga našim ponosom, napojiti ga šerbetom znanja budućih nam generacija. Grijaćemo ga ljubavlju bošnjačkom, čuvaćemo ga srcem i zakletvom da niko više nikada neće ubijati našu djecu i bosansku mladost. Zaljevat ćemo, gajiti i mirisati njegove žute kadifice sa mezara. Ispisat ćemo njegovom i krvlju svih naših šehida povijest bosansku.

“Postoje li na svijetu majke koje se raduju kad sahranjuju svoju djecu”? – postavlja pitanje gospođa Fadila.

To su jedino srebreničanske majke, bosanske heroine. Kada pronađu makar košćicu ubijenog svoga sina i polože je u zemlju, one su sretnе. Znaју mјesto gdje će učiti Fatihu. Zar je čovječanstvo dozvolilo da nam se dese tako stravični zločini i to u dvadesetprvom vijeku? – postavljaju pitanje sve šehidske majke. “Ne možemo zaboraviti, ni oprostiti. Kako da oprostimo a ne zaboravimo? Kako da zaboravimo a ne oprostimo? Nećemo ni oprostiti ni zaboraviti. Ne bi nama šehidi oprostili ako mi zaboravimo i oprostimo”, odlučnim glasom govori uvaženi promotor Kazaz.

“Hvala vam što ste došli danas da sa nama podijelite sjećanje na Samira i naš bol za njim. Naš Samir bi sada imao dvadeset šest godina, završio bi fakultet i možda već bio oženjen. Znam da svi znate kolika je radost doživjeti uspjeh svog djeteta. Da li možete shvatiti kolika je bol kada ga izgubite, pa ga se uželite i pokušate se sjetiti svake crtice njegovog lica? Sve zaboravljam, sem prizora kako Samira blijedog, krvavog, beživotnog suprug Omer nosi na rukama.

Noćima nisam imala sna, skakala noću sam znojava, vri-skala, zatvarala oči, uši zatiskala, samo da izbrišem, da zaboravim. No, ta slika nikako da izblijedi, naprotiv, jednako je jasna baš kao i onog nesrećnog dana. Moj Samir je bio dijete, umiljat, pun ljubavi, pravi dobrica. On i njegovi drugovi su se mirno igrali pred zgradom i svi su odjednom ubijeni. Ubici su oni možda bili poeni, brojevi i tog dana ispunjena norma ispaljenih granata. Dan kada je ta ruka povukla okidač, granata što je pogodila cilj, pa prasak, jauk, uništio je zauvijek naš život. U početku nisam priznavala da mog Samira više nema. Kasnije sam željela da umrem i da se

tako oslobodim bola. Samo me je vjera u Dragog Allaha održala normalnom pa sam se dovom okrenula Njemu. Allah me perom uputio kako da sačuvam razum i lakše izdržim dan. Pisala sam dnevnik svakog dana i tako uvijek bila sa Samirom. Osjećala sam njegov dah, smijeh, zagrljaj. Ta duhovna nit sa njim bila je moja radost i počela sam se radovati novom danu. Dnevnik sam pisala samo za sebe, a ne da bih ga objavila. Sada kada je to zapisano, sabrano i objavljeno u ovoj knjizi, ja sam sretna što sam opisujući moj bol i čežnju za sinom, ustvari pisala tugom i bolom svih šehidskih majki", drhtavim glasom nam se obratila majka Emira. Upinjala je snagu da ne zaplače.

I nije zaplakala!

Oči od suza utonule. Mi smo umjesto Emire plakali. Ona dostojanstvena u svom bolu, izgledala nam je visoka do neba, lijepa poput rascvjetalih ljubičica na šehidskom mezarju, mirisna kao ljljani na Samirovom džemperu, ponosna kao cijela Bosna.

Željela sam umjesto čestitke da je dotaknem, zagrlim, utješim. Prišla sam joj i srela se sa njenim pogledom i u njima za sekundu vidjela svaki proživljeni dan, pročitala cijelu knjigu. Zagrlila sam je bez riječi, jer ona drugo ne traži. Bašun sag olsun, majko Emira! Ili kako mi u Sandžaku kažemo: Glava da vam je zdravo i ostatak. Neka vam Allah da sabura i snage da izdržite teško iskušenje. Samir će ti, inšallah, otvoriti vrata Dženneta. Neka je vječni rahmet njegovoj nevinoj duši. Amin. El-Fatiha.

"Svemilosni! Uputi nas putem onih koje si obasuo svojim blagodatima, a ne putem onih koji su zalutali!"

MAJKA UVIJEK ZNA GDJE JOJ JE SIN!

Emira Ibrahimagić, "Razgovor majke sa ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu", Društvo za ugrožene narode, Sarajevo 2009.*)

Ovu, pažnje vrijednu knjigu, u ruke sam zaprimila i prije no što je ozvaničen njen izlazak iz štampe i njeno javno rođenje, dakle prije prve promocije u Bošnjačkom institutu u Sarajevu, podkraj 2009. godine. Uručio mi ju je moj nekadašnji profesor **Omer Ibrahimagić**, uz ugodan i trajno poučan razgovor u mome kabinetu. Uz prijatno kontrolirani smiješak na licu i izraz teške, suzdržane muške tuge u izrazu očiju moga dragog profesora, shvatala sam: on, autor toliko brojnih i važnih stručnih knjiga, pravno-politološke i političke tematike (također sve knjige sa debelim koricama i hrbatima) ovaj put nudi, u ime svoje supruge, nešto sasvim drugačije. Nešto što ni sam nije umio kazati mi, što će tek moje oči, srce i um pronaći, čim se sastanu sa recima neizmjereno bolnih svjedočenja i uspomena koje je njegova supruga Emira, krijući od svih oko sebe, pa čak i od njega, Omera, potajice u preteškim ratnim sarajevskim danima opsade, gladi, neimaštine, straha, studeni i nevolja svake vrste, ispisivala na malim blokićima, na preostalim listovima teka štono su još bile ostale u životu, u njihovom zamrzlom stanu na Alipašinom Polju, u tih teških 155 dana-dnevničkih-latica majčinske žalosti.

Smrt je bila bliža od džempera

Ovo je forma 'oralne historije', kako ovu formu povijesne refleksije u individualnom iskazu utemeljuje i naziva amsterdamska profesorica **Selma Laydendorff**, profesorica akademske discipline 'oralna historija' na Univerzitetu Amsterdam. Ali, ovo je i nezabilježeno smirena i majčinskom intuicijom opečaćena ljubavna hronika, materinska ljubavna hronika zapretene i sapletene

*) Fahira Fejzić Čengić, Preporod, broj 4/918 – 15. februar 2010.

boli jedne posve iskrene, naizgled obične, ali, vidjet ćete, posve neobične žene, majke, sarajevske i brčanske. Ona svoju naraciju tuge i boli za naprasno ubijenim jedincem, jedinim sinom Samirom, u septembru 1992. jasno naziva 'najcrnjim danom' u svome zemnome životu, protežući svoj dnevnički narativ sve do 1995. godine ne stideći se svojih teško savladivih emocija duše koja još ne zna kako se to, i da li se to uopće bol može trpjeti, nadržati, razljevati i kultivirati. Ne zna, jer, gdje bi se takva lekcija naučila unaprijed?

Gdje se to takve iskustvene forme uopće primaju u ljudskim životima, snovima i javama, biću i tijelu. Posve obična je to bila Bosanka. **Emira Ibrahimagić**, pravnica iz Brčkog, referent zdravstva ili referent općinskih službi, sekretar Više upravne škole, svejedeno je...Tamo se ovakve teške lekcije ne uče...Dobra majka dvoje djece, sina i kćeri. Ona će postati neobična, sasma posebna mati-pisac onoga časa kad joj život ponudi jednu od najtežih lekcija za proučiti, za naučiti, za iskusiti. Lekciju smrti. Smrti prije smrti. Jer, ona će, doživjevši smrt jedinca, nasilnu smrt, granatu-smrt u tijelu jedinca od osam godina, koji je baš to jutro pjevao:

"Jer ja sam vojnik sreće

Mene metak neće!"...

Ali ga je baš metak htio. Tog prekrasnog crnokosog i crnog dječaka, jedan je metak, jedna je granata htjela toga dana za sebe. I ta ga je granata htjela prije no što je jedna mati stigla isplesti cijeli džemper s motivima ljiljana, kako je on žarko želio.

Ima li uopće majke koja ne brine, često se priupitam. Ne, nema takve majke! Sve majke svijeta brinu. To im je kao krvotok i kao pritajena osjećanja radosti što su donijele na svijet potomstvo. Možda neke pseudomajke ne brinu, ali one i ne nose ovo prekrasno ime – majčinsko!

...da i poslije smrti ima života...

Emira, majka je precizna, bilježi svaki dan, ili kad god ima vremena, i kad može da se osaniše, u opkoljenom Sarajevu, zato što pišući pretače svoju bol u mastilo i kalem i što tako produžava sebi svoj jad na papir, a to je već terapija. Time odagnava bol kad ona u svom krešendu pokušava da je dokine, ali time i vida svoju preokrvavljenu majčinsku tugu koju u to vrijeme, niko, ama baš niko, ne može shvatiti. Ni odani suprug, ni preostala jedinica kćer, ni rodbina odsječena od nje...tamo daleko...

I naslovi dnevnčkih crtica i njihov sadržaj je crn, protkan bolom, krik od šoka i bijede koju samo bezizlaz rata i sve nedaće i gubitak sina modu donijeti. Sve tamo dok se majka ne susretne, sasvim slučajno sa "Ilmuddinom", vjerskim priručnikom koji će joj u bitnome promijeniti tok misli, osjećanja, navike života. Osvijestio ju je stavak iz Vječite Istine, Istine svih svjetova i svih riznica mudrosti o tome da *"Život na ovome svijetu nije ništa drugo do igra i zabava a samo budući svijet (Ahiret) je istinski život, kad bi to samo oni znali!"* Taj tako jednostavan stavak, tako čistojasan znak, ta mudra muzika označit će preokret. On će postati sinonim za spas ovoga što u svakodnevnici zaboravljaju - da je doista ovaj život prolazan, težak i kratak, mali treptaj u rasponima Beskraja Gospodareva, i da je ponovni relaks, nastavak vječnosti i mira potpunoga na Ahiretu...kako i priliči...ali je samo jedan problem prisutan – treba moći vjerovati. Treba se odmaći iz čeljusti prolaznoga i zemnoga, treba osjetiti bol jaču od svake druge kušnje, pa i od same smrti. A to je na tragičan način doživjela ova bosanska mati.

Hrabro i iskreno, često nevjernički, ali svaki puta majčinski, autorica zaziva sina, miriše mu odjeću, sjeća se i čuva svaku sitnicu u memoriji, opetuje svaki mig, svaku poznatu kretnju koja bi mogla na sina izgubljenoga podsjetiti...traži ga...gušeći se od emocija preljeva ih na papir. Iskreno. Smjelo. Obično. Neobično. Sve odjedanput. Priznaje – mrtvi su najvoljeniji i onda kada majke izgube djecu, i onda kada noćima joj se pričinja da je njen jedinac živ. Pa onda i mora doista biti živ! Eto zašto je onaj gornji ajet bio toliko prihvatljiv. U Sarajevu. U konclogoru ona uviđa da je sve baš tako, kako naučavaju stoljećima svete knjige, ne umiremo da bismo trajno nestali i puko struhli. Pa šta bi onda uopće imalo smisla ako bi tako priprosto i glupo bilo? Ako ne bi stizale

vijesti radosne i vijesti žalosne, da i poslije smrti ima života, i da valja za sve naše radnje i misli, osjećaje i stanja položiti račun!

Bol i paralelna hronika blokiranog Sarajeva

Onda kada se majka Emira vratila islamu, u jedno sniježno jutro, bez vode, struje, hrane, vatre, majka je zapostila. Sa ranog sabaha zaiskala milosti od onoga koji je sama ta Milost. I naravno, Gospodar Milosti počinje joj odagnavati, kap po kap, tešku majčinsku bol, počinje joj vidati teške tjelesne muke a potom i istirati tugu, muke, nesanicu, košmarne snove, mezarje, djecu koja prerano ostare, počinje tupjeti i na "tajnost pisama koju ne poštuje ni međunarodna zajednica", ni ona najtužnija spoznaja, "izdani smo od cijeloga svijeta".

Na marginama većeg broja datumskih obraćanja sinu Samiru, majka Emira sa izuzetnom preciznošću i hroničarskom preciznošću bilježi bh. ratne događaje i datume koji projiciraju i agresori i međunarodni itinereri. Njene su ocjene i procjene i sa ove vremenske distance dobre. Tačne su, iskrene i sigurne. Gole faktografske činjenice neukaljane nikakvim političkim kalkulacijama ili teorijskim prenapućenostima. Ta paralelna hronika blokiranog Sarajeva je naizgled fusnotirana, ali je sasvim dobar hroničarski kompas koji je ujedno i kontekst lične majčine drame u opsjednutom Sarajevu. Nikoga autorica nije preskočila, sve je subjekte poredala na stubove srama i izdaje, počev od Fikreta Abdića, do pritisaka svijeta na ženevske pregovarače, Mostar koji je potpuno razoren, pobraja sve pojedinačne i zajedničke akcije četnika i HVO-a u Gornjem Vakufu, Mostaru, proglašenje hrvatske republike 1993.,...

Knjiga "Razgovor majke sa ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu", urađena je *bilingvalno*, na bosanskom i engleskom jeziku. Dobra oprema i kvalitetan prijevod omogućavaju ovoj knjizi jedan dug život, smatram. I nakon bh. rata i ovog trusnog poratja, i nakon mnogo više godina i decenija, i nakon nas, njenih savremenika i ovih teških bosanskih dana i događaja. Knjiga je zanimljiva svim čitateljima, diljem Zemlje, posebno tamo gdje ubijaju sinove i ucjvljuju nedužne majke.

Na početku sam spomenula svoga profesora. Mislim da neće zvučati patetično ako konstatiram kako mi je nakon čitanja ove knjige odzvonila ona drevna iskustvena izreka da uz posebne muškarce idu i posebne žene. Ja sam se u to uvjerila i u ovom konkretnom primjeru.

Lada Buturović

UDK 82-312.7 (049.3)

RAZGOVOR MAJKE I SINA¹

CONVERSATION BETWEEN MOTHER AND HER SON

Sažetak

Ovaj članak se bavi svjedočanstvom u formi majčinog razgovora sa sinom, ubijenim tokom rata oktobar 1992 - januar 1995. u opkoljenom Sarajevu. Sam dnevnik je životno svjedočanstvo majke koja pišući i uz pomoć vjere pokušava, u čemu na kraju i uspijeva, prevladati unutrašnje vrenje, duboko u njenom srcu nakon tragičnog gubitka, i konstituirati duševnu ravnotežu unutar svoje ličnosti, a i vlastite porodice u ratom izmučenom Sarajevu. Dalje, moja analiza tekstualno uspostavlja vezu između njenog ličnog iskaza i heroína iz usmene i klasične književnosti, iz mita i usmene tradicije, te ih smješta na isti nivo zajedno sa svim majkama iz šireg kontinuiteta dimenzija vremena i prostora. Majčin dnevnik postaje krikom iskazivanja stoljetne emocije i stavova navedenim u kristaliziranim slikama, prepoznatljivim kao takvim kroz periode neslaganja koji rezultiraju u sukobljavanju pojedinaca sa svijetom.

Ključne riječi: životna priča, lično svjedočanstvo, mit, usmena tradicija, klasična književnost, kristalizirane slike

Summary

This article is concerned with a witnessing story in the form of a mother's conversation with her murdered son during the war from October 1992 to January 1995 in the besieged Sarajevo. The diary is life testimony of the mother who, by way of writing and with the help of religion, tries to establish and succeeds in surmounting her personal turmoil deep down in her heart after the loss and in constituting spiritual balance with her own person and her own family as well in the war Sarajevo. Moreover, the relation establishes itself textually in my analysis

¹ Prikaz knjige *Razgovor majke s ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu* Emire Ibrahimagić, Sarajevo, 2009, PREGLED, broj 3, septembar-decembar 2010.

between her personal testimony and heroines from oral and classical literatures, from myth and oral tradition, and they place them on the same level with all the mothers from grander space-time. The mother's diary becomes an outcry of expressing century long emotions and postures stated in crystalised images recognisable as such through periods of discrepancies resulting in clashes between individuals and the world.

Key words: life story, personal witnessing, myth, oral tradition, classical literature, crystalised images

Društvo za ugrožene narode Bosne i Hercegovine, sa Fadilom Memišević na čelu, promoviralo je 16. decembra 2009. godine u Bošnjačkom institutu tek publikovanu knjigu Emire Ibrahimagić, njen ratni dnevnik pod naslovom *Razgovor majke s ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu*. Knjiga je impozantno opremljena, u tvrdom povezu sa dječijim crtežima, čestitkama majci i ocu u unutrašnjosti njenih korica, sa posvetom autorice ove knjige uspomeni na svu ubijenu djecu u opkoljenom Sarajevu 1992-1995. godine. Odmah iza mota uz ovu knjigu date su od historijskog značaja poruke otpora opkoljenog Sarajeva Leszeka Kolakowskog, poljskog filozofa (u zborniku *Bosna i Hercegovina - jezgro velikosrpskog projekta*, u izdanju Helsinškog odbora za ljudska prava Srbije, 2006). Dat je sadržaj na samom početku kao i predgovor prof. dr. Saliha Foče, fotografija *Opsada Sarajeva* i autoričin tekst koji počinje podnaslovom *Samir je ubijen*. Značajno je što knjiga posjeduje prevod na engleski mr. Amire Sadiković i pogovor o knjizi Fadile Memišević. Knjiga je potresna životna ispovijest jedne majke u opkoljenom gradu 1992-1995. godine. Spisateljica je dnevnik počela da piše 5. oktobra 1992. godine, nakon što je 20. septembra od posljedica granatiranja izgubila sina, a umalo da nije izgubila i drugo dijete, kćerku Samru, koja je ostala nedotaknuta, mada je bila blizu brata. Dnevnik vodi do januara 1995. godine. Dnevnik predstavlja krajnji očaj, stanje pakla majke pred nasilnom, preranom, dječijom smrću - smrću djeteta Samira, umrlog sa nepunih devet godina - *suviše kratko je živio* (kaže majka Emira). Sva majčina bol i njena duboka tuga su se slili u tom dnevniku u rečenice u kojima se osjećaju prolivene suze i očaj što i ona mora da bude ta koja je to doživjela, a

mogla je ostati i bez Samre. Knjiga-dnevnik Emire Ibrahimagić, njen hod žene i majke koja mora i želi da preživi nakon smrti djeteta i da bude uz drugo dijete - kćerku kojoj je potrebna, a isto tako da bude mužu smirena i uravnotežena supruga, koja je naučila da podnosi strahovitu bol, jer ma kako je njoj teško, zna da nije ni sama ni jedina u svom bolu. Dnevnik je svjedočanstvo njenog opredjeljenja da prihvati tu bol kao svoju ličnu, da se nosi sa njom, da bude naizgled normalna, kako život od nje traži. Dnevnik je ispovijest njene beskrajne tuge koju može reći jedino samoj sebi i mrtvom djetetu. Djelić toga dnevnika zna i njena kćerka Samra, kojoj, u strahu da se njoj (Emiri) nešto desi, ostavlja dnevnik kao obavezu da ga čita i sjeća se nje i Samira. Osim pisanja dnevnika ona je našla i spas u religiji, islamu, sjećajući se i spajajući ono što ju je majka učila u djetinjstvu sa onim što je ona čitala o islamu nakon svoje tragedije. Ona se vratila religiji i to ju je spasilo i ojačalo, a učila je i u toku rata. Postila i učila dove tokom mjeseci opsade da bi se održala i bila korisna. Moto dnevnika je citat iz Kur'ana (V/32): *Ako neko ubije nekoga koji nije ubio nikog kao da je sve ljude poubijao*. A to se odnosi na njenog prelijepog, predobrog i pametnog sina, čija slika, djetinje ozbiljna očima se smiješi sa korica knjige i posmatra svakoga ko uzme knjigu. Dnevnik je svjedočanstvo o ratnoj svakodnevnicu, brigama ljudi i smrti koja je postala dijelom njih, sa dnevnim dešavanjima, dok tamo negdje, u bijelom svijetu, Ženevi, Njujorku, Parizu, Londonu, proizvode rezolucije i rezolucije, a PAM-ovi i PAT-ovi svakodnevno grme po sarajevskim ulicama sijući smrt, sve praćeno nedovoljnom pomoći ljudima koji nemaju za goli život u više od hiljadudnevne opsade Sarajeva. Knjiga nije književni čin, kako ga definišu strogi tradicionalni stilisti i teoretičari književnosti, literatura kojoj i ona pripada. Njena knjiga ima referencijalnu funkciju odnosa na stvarnost, to je mimezis ratne svakodnevnice i kao takva značajna je i ima vrijednost za historiju ratnog Sarajeva. Ona je dio historije svakodnevnice jednostavnog čovjeka na vjetrometini ratnih zbivanja. I to treba uzeti u obzir kod proučavanja savremene historije, posebno historijskih zbivanja koncem XX vijeka u postkomunističkim zemljama. Knjiga Emire Ibrahimagić *Razgovor majke sa ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu* je osim razgovora majke sa mrtvim sinom i razgovor autorice sa potencijalnim čitateljem/čitateljicom koji će se prepoznati u

napisanom i na neki način pružiti svoj odgovor ovom dijalogu. Svako novo čitanje može omogućiti da iskustvo Emire Ibrahimagić ne zastari, da dobije novi odgovor u vremenu koje dolazi. Svjedočenja Emire Ibrahimagić u odabranom pisanom obliku vraćaju nas na same početke stvaranja i bilježenja tradicionalno usmene literature, one trenutke kada se ona dodiruje sa umjetničkom, na one nepoznanice početaka (noći vremena). Tako se ne može osporavati i literarni domet ove knjige (literarnost je u materijalnim i formalnim uslovima književne umjetnosti, a to su naročito jezičke činjenice shvaćene u funkcionisanju posebnog režima, sklopa, Georges Molinié). To ne znači da je spisateljica upoznata sa teorijom literature i nošena zahtjevima određenog žanra, ali je ona spontano u literarnom (epistolarnom) razgovoru sa sinom, porodicom i svijetom. Ako bismo književnost i bavljenje književnošću gledali i kroz ljudska prava i njihovu satisfakciju kao savremeni domet u osudi zločina, onda je Emira Ibrahimagić spontano i literarno progovorila epopejom detalja (Michel Chailou) vlastite duše, vlastitih bitnosti koji su joj vratili život i smisao života, vlastitu dušu, približili je zbivanjima oko nje, blizu i dalje. Time ona podsjeća na borbu i otpor antičkih junakinja majki, npr. Niobu ili tradicionalnih majki, npr. majku Morića, majku Jugovića, Hasanaginicu, Majku Margaritu; u ovoj posljednjoj - metaforikom rastanka sa sinom i bratom. Majka Margarita ih daje **zori**, uz strepnju da ih ona ne vrati dostojne njenog velikodušnog dara, a oni je, popivši vodu zaboravku (brat) – a sin je bio omađijan vijencem mlade Primorkinje - zaboravljaju, opčinjeni Drugim svijetom, njegovim čarobnicama i osvajačicama. Poput Odiseja, oni zaboravljaju na Majku Margaritu u njenom bolu, koji je poput smrti i još gore, jer smrt je premostiva za Majku Margaritu, a zaborav od živih nije. Nakon smrti je ritualna kuknjava, a ovdje, snažno, tiha tuga i bol. Bol je podstrekač ženama Srebrenice i majčina bolje povezala "Žene u crnom" sa svim ženama kojima je oduzeta radost rađanja. Njen dnevnik je poput pobune jedne majke, okamenjenog krika Niobe u suzama. Emirino izlaženje iz vlastite ličnosti, nećemo kazati *trajne žalosti*, njeno prebrojavanje granata, njeno dopiranje do neprijateljskih položaja jeste blisko izlasku majke Morića iz zbunjenosti tuge i praktično preuzimanje svih briga iza kojih su želje njenih sinova da njihova imovina bude

zaštićena kroz porodicu i obezbjeđena kroz stoljeća, kao i njeno dopiranje do sarajevskog esnafa i njegove moći, do njenog krika upućenog Carevini i njenoj organizaciji iste i čiju majčinsku snažnu kletvu ona posjeduje. Kletva kod Emire Ibrahimagić je u skladu sa njenom ličnošću i njenim obrazovanjem i modernim dobom kojem pripada. Ona je izraz njene intime i njenog vjerovanja, ona je način njenog negodovanja ili sredstvo njene pobune, bijesa kojeg moderna žena, pravnica, majka i supruga izražava pred smrću, tu pred njenim očima:

*Rat koji mi ubi tebe, rat koji me unesreći. Prokleti da su krvnici za ovaj rat, **želim da** im se sve ovo vrati. Milo moje drago i nedužno dijete plati svojom glavom ove prljave ljudske rabote (str. 156).*

Njena kletva je konkretna, bez snažnih metafora, bez invokacija i uzvika, bez hiperbola. Ona je izražena standardnim jezikom (želim da). Kletva Amine Morić povezana je sa dubokom religioznošću, koja izvire iz njene vjere čovjeka koji vjeruje u religiju u kojoj je rođen, koji je postavljen naspram kosmosa. Religija Emire Ibrahimagić je religija savremene ličnosti kojoj naginje, dijelom svojih postupaka, i majka Morića, dok je religija Eshilovih moliteljica, kao i Niobina, povezani sa njihovim mitskim bićem, ne postoji ništa između njih i kosmosa i djece sa kojim su jedno. A Emira Ibrahimagić je rascijepljena: njen kosmos je rascijepljen na ovaj svijet i svijet mrtvih koji su potpuno odvojeni. Njen razgovor sa mrtvim sinom je njena intimna, spontana želja da premosti taj jaz i da osvoji i taj prostor Drugog svijeta. Tradicija i modernost imaju jedno; one nose bol rastajanja najdražih i živjeti svakodnevnici sadašnjosti bez najdražih stvorenja je čin velikog napora dostojan divljenja, koji je individualan. Majka Emira je ljuta nad mrtvim djetetom, dok majke Amina Morić i Nioba pokušavaju spasiti barem jedno dijete od njihovih tlačitelja, Dizdar-age i boginje Leto; Majka Margarita pokušava saznati šta je sa njima, njenom djecom, da li su živi, i saznanje da jesu i da su je zaboravili, što je njena sudbina. Bol svih majki je u modulaciji i njegovim nijansama: majka Morić gine u pjesmi, Nioba je okamenjena u bol, Majka Margarita čeka, a majka Emira živi bol i ljutnju iz kojeg izvire taj bol. Dijalog Emire Ibrahimagić

sa mrtvim sinom dio je iskonske želje čovjeka da nadvlada smrt i ublaži bol rastanka. Svojom spoznajom, da se vratila religiji kojoj pripada rođenjem, ona je, vjerujemo, istinski prihvatila smrt svoga sina kao *preseljenje*. Put koji prolazi Emira je dio dugačke putanje koju su prošle Bošnjakinje, a i ostale žene koje su živjele u gradovima i područjima odabranim za nestanak. Ova knjiga će biti značajan segment građi (živa riječ) za kulturnoantropološka proučavanja, u kojima žene trpe, od fizičke boli do boli u srcu i duši, i izgrađuju vlastiti sistem odbrane, vezenom maramom ili šamijom, crnom maramom, otvorenim govorom i otvorenim obraćanjem svima koji su ih ugrozili.

Razgovor majke s ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu^{*)}

Ja sam te danas naljutio i rekla si da nećeš sa mnom govoriti, a ti govoriš i još me ljubiš. "Baš si dobra mama!"

Tog najcrnjeg dana u mom životu, 20.septembra 1992. godine u opkoljenom Sarajevu je od četničke granate,u devetoj godini života ubijen moj sin Samir.

5.10.'92.g.

"Dragi moj Samire,odlučila sam pisati Dnevnik o ljubavi i smrti u opkoljenom Sarajevu koji je, još dok si ti bio živ, pretvoren u svojevrsan koncentracijski logor. Smatram da će mi pisanje Dnevnika olakšati da kako tako ublažim bezmjernu tugu za tvojim prerano izgubljenim životom."

^{*)} Sabrina Ahmetović, osvrt pročitan na promociji knjige u Odžaku, 23.11.2013. godine.

11.10.'92.g.

"Danas je nedjelja, tri sedmice od tvoje pogibije. Nazvala sam te, "lutko moja", jer si ti mene tako zvao, drago moje dijete. Mnogo sam danas plakala".

22.10. '92.g.

"Gigi moj, otkad te nisam ovako zvala? Tako sam ti tepala kad si bio sasvim mali. Život mi se ne mili, uopće se ne radujem stvarima što život znače, svejedno mi ima li struje ili vode."

24.10.'92.g.

"Već su popisivali djecu ko je u kojem razredu. Moga Samira nema, a trebao je poći u treći razred. Ko će svojoj mami petice donositi? Odlikašu moj! Kao da si u mom srcu iz kojeg na silu želiš izaći, a moje srce ti ne dozvoljava. Uvijek ćeš ostati u njemu, pa makar još više boljelo.

Sunce moje drago, suviše kasno sam te dobila, suviše rano izgubila, a suviše malo uživala u tebi. Uvijek ću biti uz tebe.

Samo devet godina, i to nepunih, si živio. To je tako malo, pupoljče moj!"

Ova knjiga pokazuje opstanak ljudskosti i dobrote unatoč teškom i zlom periodu nećijeg života. S toliko humanosti i Ijubavi, pisana riječ gospođe Ibrahimagić, ostavlja dubok trag u našim mislima i našim dušama.

Ovo nije literarno djelo, ovo je autentično svjedočenje o agresiji na BiH i ličnoj tragediji. Knjiga je ujedno prevedena i na engleski jezik, pa nek' osluhnu i "drugi".

Razgovarajući sa ubijenim devetogodišnjim sinom u Dnevniku, autorica od 20. septembra 1992. do januara 1995. godine, hronološki bilježi događaje o bijedi svakodnevnog življenja pod stalnom minobacačkom i snajperskom vatrom u razrušenom Sarajevu, čija je opsada trajala više od 1400 dana.

Ovo je potresno svjedočenje o neizrecivoj tuzi i boli prema ubijenom Samiru, ali i ljubavi i brizi prema svojim najmilijima (mužu Omeru, kćerki Samri, te familiji u Brčkom s kojom je u ratu prekinula sve veze).

Čitajući ovu knjigu, preživljavala sam zajedno s majkom Emirom. Duboko me ganula, ali i naučila da jedina vrijednost su ljubav i vjera, prema Bogu, prema porodici i prema ljudima.

U knjizi-dnevniku, Emira iznosi tačne podatke o civilnim žrtvama, pa kaže: "Čitam danas u Oslobođenju da je poslano pismo Prve dječje ambasade predsjedniku Billu Clintonu, gdje piše da je samo u Sarajevu do 1. oktobra 1992. godine poginulo 588 djece, 3401 dijete je teže ranjeno, 3789 je lakše ranjeno, a 750 je nestalo. Pa zar to nije strašno? A šta je s ostatka BiH? Sramota i žalosno da svijet "ne vidi". Ma vidi, ali ništa ne čini!"

Tako lako, jasno i precizno Emira iznosi gomilu iluzija i političkih igrarija koju su nam činili u ratu Međunarodna zajednica, Ujedinjeni narodi, Evropa, Amerika

Citiram: "Danas je u Oslobođenju objelodanjeno kako se general MacKensie provodio u Sarajevu. Iživljavao se nad mladim Muslimankama u kafani "Kod Sonje" u Vogošći. Poslije su bile likvidirane od četnika".

Sve rezolucije su bile mrtvo slovo na papiru. Sajrus Vens, Butros Gali, general Morion i mnogi drugi iz Međunarodne zajednice bili su naklonjeni četnicima. Karadžić se igra sa strancima i Ženevskom konferencijom koja je trajala i trajala i trajala. Čitava ta konferencija u Ženevi, ustvari je bila samo farsa.

Čitavo djelo gospođe Ibrahimagić satkano je na način da nam hronološki pojašnjava i dočarava 3 različita segmenta, koja autorica doživljava i proživljava kroz ovu knjigu.

Jedan i glavni motiv jeste obraćanje poginulom sinu, iz kojeg je očita duboka, majčinska bol zbog gubitka djeteta.

Paralelno, Emira bilježi svakodnevna stradanja kako u Sarajevu, tako i u drugim bosanskohercegovačkim gradovima. Naravno, u onoj mjeri u kojoj su joj informacije bile dostupne.

I treći segment, prisutan u cijeloj ovoj knjizi jeste ponašanje Međunarodne zajednice i njenih predstavnika spram rata u BiH. Prevladava duboka razočaranost u one koji su trebali pomoći, a nisu, u one koji su znali a pravili se da ne znaju, u one koji su trebali spriječiti, a čak su i sami sudjelovali u zločinima. Više je nego očito licemjerstvo ljudi koji su bili prisutni u BiH, s navodnim ciljem, da spriječe agresiju i da u svijet pošalju istinu o ratu u našoj zemlji. Scenarij "istine" je, naravno, četnički. Rezultat takvog licemjerstva jest najveći zločin i genocid koji se događa poslije drugog svjetskog rata- i to ne u prašumama Južne Amerike, niti u zabitima Afrike, nego na pragu 21. stoljeća-u srcu Evrope.

Nažalost, niti danas -18 godina od završetka rata, odnos Međunarodne zajednice spram naše zemlje nije se bitno promijenio. I dalje se žmiri na najfašističnije i najšovinističnije izjave uperene protiv BiH. Predstavnici Međunarodne zajednice su vjerovatno i danas samo "zabrinuti"-dobro poznati izraz kojim su se služili i u ratu u BiH. Danima i mjesecima prije genocida u

Srebrenici, upravo smo najčešće mogli čuti da su Međunarodni predstavnici "zabrinuti".

Ova majka, unatoč svojoj tregediji, suosjeća i žali i za ostalom djecom rata, za gladnima, ranjenima, smrznutima, zarobljenima, a svu svoju tugu i bol dijeli sa svojim Dnevnikom, te na taj način pokušava olakšati svoju bol.

Autorica se vraća vjeri, vraća Islamu, te na taj način nastavlja živjeti sa svojim uspomenama na jedinoga svoga sina.

Citiram: "Sine moj, počela sam intenzivnije učiti ILLMIHAL, želim se vratiti vjeri, svi kažu da je tako lakše. U velikoj tuzi za tobom Allah dž.š. se smilovao na mene i izveo me na pravi put."

Razgovor majke s ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu^{*)}

Knjiga „Razgovor majke s ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu“ autorice Emire Ibrahimagić na oko 240 strana donosi 154 dnevnička zapisa koji su pisani u vidu obraćanja u drugom licu jednine, sinu Samiru, poginulom od granate srpskog agresora ispred stambene zgrade u kojoj je s roditeljima stanovao na Alipašinom polju, 20. septembra 1992. godine. Pojedinačno, zapisi pokrivaju različit vremenski period – od jednog ili nekoliko dana, po jednu sedmicu a neki od njih su duži i protežu se do jednog i više mjeseci potresne hronike autoričinih razmišljanja i događanja u opkoljenom Sarajevu. Ukupno je obuhvaćen period od tog kobnog 20. septembra i pogibije dječaka Samira - dana opisanog u prvom i najdramatičnijem dnevničkom zapisu ove knjige, pa do januara 1995. godine.

Djeca i tinejdžeri počinju pisati dnevnik iz naivne želje da ostave trag i zaustave i trajno ostave za čitaoca, a u glavnom za sebe i u razgovoru sa sobom, nešto što je u glavnom neznakovito, trivijalno i prolazno. Ovaj dnevnik, međutim piše osoba u svojim zrelim godinama i umjesto sa sobom, ona u ovom dnevniku razgovara sa nekim koga nema, i koji to nikad neće pročitati. Ali autorica i dalje piše. Na jednom mjestu u knjizi će napisati: „Najdraži moj Samire, evo i ovaj blok za pisanje dnevnika sam dokrajčila, imam još dvije stranice. Da li da i dalje pišem? Kada sam prošle godine počela pisati ovaj dnevnik, mislila sam da ću ga pisati do kraja rata, a nadala sam se da će se rat brzo završiti. Onda sam odlučila da pišem dok se napuni godina od dana tvoje pogibije. Ali prošlo je i to, a rat nije stao, već se razvio više nego ikada. Dokle?“

^{*)} Saša Leskovic, osvrt pročitao na promociji knjige u Odžaku i Orašju 25. novembar 2013. godine.

Onaj kojemu je namijenjen, ovaj dnevnik nikad neće pročitati. Međutim, taj je dnevnik danas pred nama. Čitaoci, a posebno među njima **majke**, će prepoznati, a očevi **naučiti** iz tih redaka, o tome kako samo majka može da voli, nježno, pravedno, bezrezervno i beskrajno, i kako samo majka može da osjeća bolnu prazninu zbog gubitka djeteta. Samo majka može osjetiti i zabilježiti tako tankočutne detalje kao što je miris kadifica sa Samirovog mezara o kojim autorica kaže „Često ih mirišem, jer osjećam da u tom cvijeću ima i tvog mirisa pošto je iz zemlje koja tebe prekriva“, i samo će majka primijetiti u prizoru poginulog sina „tijelo opušteno, iz hlača izvučenom košuljom i majicom. I takav, na samrti, bio je lijep, kao da je zaspao“.

Hiljade i hiljade majki ožalošćenih agresijom na Bosnu i Hercegovinu pate za svojom djecom i vjerovatno svaka od tih tuga je drugačija, samo njihova, lična. Ali vjerujem da se, uprkos tome, svaka od tih zauvijek tužnih majki može prepoznati u redovima ove knjige. Emira Ibrahimagić govori za sve njih i za sve druge, vas, čitaoce i sve ljude otvorenog srca i želje za istinom.

Sarajevski profesor Salih Fočo uporedio je ovu knjigu sa knjigom „Traženje smisla življenja“ Viktora Frankla, austrijskog egzistencijalističkog psihoanalitičara i preživjelog logoraša iz Aušvica. Fočo primjećuje da su to dva kazivanja iz dva logora – dakle, konc-logora, i grada-logora što je Sarajevo tokom agresije bilo, logora skoro iste dužine trajanja, i jedna i druga knjiga, pisane u dva različita vremena i sa različitim osjećajima vrijednosti života i gledanja na smrt - uprkos patnje i iskaza tuge govore o životu, govore o dobroti a ne mržnji.

Emira Ibrahimagić nije pjesnikinja ni književnica. U životu se nije bavila pisanjem proze, nego su, kao pravnici, njen svijet bili upravni akti i pravnička empirija. Uprkos drugačijim kvalifikacijama i radnom iskustvu jezik ove knjige nije suhoparan. On je poetski, osebujan i esejistički, u duhu najbolje autobiografske proze.

Međutim, ovo nije knjiga laka za čitanje. Težina osjećaja i iskaza tuge prisutna je na svakoj stranici. Ovu knjigu ja sam lično mnogo puta u suzama ostavljao, napuštao, bježao od tuge, govoreći sebi, čemu se izlagati tuzi, i to onoj najvećoj - tuzi majke za djetetom, dosta je tuge i problema u svakodnevnom životu! Međutim, knjizi sam se vratio svaki put. Upravo zbog onoga što se iz te knjige može da nauči o tom životu, o životu svakog od nas, koji je i težak, i komplikovan i nerijetko i tužan... Naime, iz **poetike tuge** ove knjige, iz svakog njenog retka izvire i ljepota misli, snaga volje i ljubavi, hrabrosti kojoj se divimo i koju uzimamo kao vlastiti primjer. Emira Ibrahimagić iako kune – ne mrzi, iako pati, time ne opterećava svoje najbliže nego im pomaže, tješi i hrabri i čini otklon koji zadivljuje. Recenzent će primijetiti i da autorica „tone i tuguje, ali u samoći i daleko od pogleda, u prikraju, ne samo svoje duše već i **prostora** koji je skućen i koji podjeća na minulo vrijeme, na prazninu i osjećaj nemoći na nepravdu i beščašće ljudi kojima ništa nije sveto pa ni nedužno dijete“ (završen citat). Onih ljudi koje nalazimo u ajetu iz Kur’ana s kojim počinje ova knjiga: „Ako neko ubije nekoga koji nije ubio nikoga, kao da je sve ljude poubijao“.

I tu u toj samoći, dubokoj, beskrajno tužnoj, tihoj i ponosnoj, autorica otkriva snagu i nadu u Bogu.

Ova knjiga svjedoči o snazi vjere u Boga. Emira Ibrahimagić je rođena i odgojena od samohrane majke Fadile koja je cijeli život prakticirala svoju vjeru Islam. Emira, međutim, u decenijama koje su prethodile agresiji na Bosnu Emira nije prakticirala vjeru Islam. Nakon smrti sina će se **okrenuti** vjeri u Boga kao ultimativnoj utjehi i izvoru snage za nastavak puta koji je nužan uprkos beskrajnoj tuzi i nemoći da se povrati izgubljeno. „U vjeri nalazim utjehu i mir“, napisaće autorica.

Dodatna vrijednost ove knjige je i dokumentaristička. Naime, uporedo sa ličnim svjedočenjem i hronikom najintimnijih osjećanja jedne beskrajno tužne ali gorde žene, knjiga donosi i veoma preciznu evidenciju o napadima koje agresor preduzima

na Sarajevo – lokacije, vremena, broj ubijenih i ranjenih, stanje na pojedinim dijelovima ratišta – u Sarajevu ali i u ostatku Bosne i Hercegovine. Recenzent Salih Fočo primjećuje da je taj nivo ovog dnevnika toliko precizan da bi se i vojnički izvještaj mogao korigovati. Osim vojnih, zapisani su i drugi događaji političke prirode, pregovori, političke nesuglasice a bilježeni su i oni trenuci kada bi se politički pregovori i ratna dještva ukrstili u najpodmuklijim od svih perioda rata – kratkotrajnim primirjima – u kojima bi uvijek početni optimizam da bi primirje moglo donijeti stvarni mir ubrzo utihnuo. Mnogi od nas pamte da su se upravo u primirjima dešavali najveći zločini i razaranja i zato su se mnogi, kao što se kaže u knjizi, „plašili tišine“. Baš kao i onog dana kada je poginuo dječak Samir o kojemu je i napisana ova knjiga.

O agresiji na Bosnu napisano je desetina hiljada stranica, sjajnih i učenih vojnih, historijskih, političkih analiza. Ali ako bi nekom potpunom strancu i neznancu željeli približiti **pravu, ljudsku istinu** o veličini i dubini tragedije koja je zadesila bosanske narode 1992 – 1995, ova knjiga će tu poruku prenijeti. Između ovih korica je i prevod knjige na engleski jezik i u proteklom periodu knjiga je došla na adrese značajnijih aktera međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini.

Kao što piše Fadila Memišević, druga recenzentica, direktorica Društva za ugrožene narode, koje je i izdavač ove knjige, „ovaj dnevnik je autentičan dio naše istorije, nije nikakva zavjera ili imaginacija, to je istina koja će onima koji su činili zločine pomoći da se ogledaju u ogledalu vlastite prošlosti kako bi javno priznali da im je žao i da se stide zbog onoga što su učinili. Ili to možda nikada neće učiniti“.

Ova knjiga je izuzetno snažan i potreban poziv protiv zaborava, i zbog toga iskreno i toplo preporučujem da je imate u vašim kućnim bibliotekama i vašim srcima.

NAJDRAŽOJ MAJCI^{*)}

Mama, molim te ne plači više,
Tvoje suze me jako bole,
S tobom su tata i Samra
Koji te kao i ja mnoge vole.

Ne plači najdraža mama,
Sa mnom su djeca mnoga.
Mi smo u dženetskoj bašči
Najdraži melec kod Boga.

Prouči nam ponekad Fatihu,
To nam uvijek treba.
Sada smo stanovnici
Preljepog bosanskog neba.

Vi dole živite sretno,
Ne mislite na rat, patnju i tmine.
Čuvajte jedni druge,
Nek za mene niko ne brine.

Često sam mama sa vama,
Skoro svake zvjezdane noći.
Znam da ćete i vi jednom
Zauvijek kod mene doći.

^{*)} **Džemila Mukić**, pjesnikinja, Brčko, maj 2015.

Zato ne plačite nikada više,
Obrišite suze sa lica,
Selame ću vam slati
Po lijepom cvrkutu ptica.

Kada vas vjetrić dodirne
To će biti ruke moje,
Po nebu ću vam predveče
Prosuti najljepše dženetske boje.

Po tek rođenom suncu
U samu zoru ranu,
Pozdrave ću vam slati
Pa se radujte danu.

Proljetne i jesenje kiše
Nek speru suze tvoje.
Niko nikog ne može voliti više
Kao mati dijete svoje.

Ja znam najdraža majko,
Tvoja je bol velika,
Ali znaj najdraža moja
U dženetu tvoj Gigi te čeka.

Zato ne plači mama
Tvoje me suze peku,
Ja sam uvijek sa vama,
Poljubi mi tatu i seku.

Vaš Gigi.

O AUTORU

OMER IBRAHIMAGIĆ, rođen je u Smolući, Općina Lukavac, 21. januara 1934. godine. Osnovnu školu pohađao je u Smolući, Lukavcu i Tuzli. Gimnaziju je završio u Tuzli, a Pravni fakultet u Sarajevu.

U gimnazijskim godinama 1950-54. bio je aktivan u omladinskoj organizaciji u svojstvu predsjednika gimnazijskog komiteta omladine i člana Gradskog komiteta omladine Tuzla. U 1952. godini osnivač je izviđačke organizacije u Tuzli na čijem čelu je bio do odlaska na studije. Kao gimnazijalac bio je saradnik listova "Front slobode", "Omladinska riječ" u Sarajevu i "Omladina" u Beogradu.

Za vrijeme studija na Pravnom fakultetu u Sarajevu 1954-1958. bio je tri puta nagrađivan od Univerziteta u Sarajevu za studentske naučno-istraživačke radove: "Dunavska komisija", "Konzularno pravo" i "Pravno normiranje HTZ u preduzećima". Bio je aktivan u studentskoj organizaciji u kojoj je pored jednogodišnjeg mandata predsjednika fakultetskog odbora bio i član Univerzitetskog odbora Saveza studenata Univerziteta u Sarajevu. U cijelom ovom periodu obavljao je funkciju sekretara Saveza izviđača Bosne i Hercegovine i člana Starješinstva Saveza izviđačkih organizacija Jugoslavije. Bio je saradnik u listovima "Naši dani" i "Oslobođenje".

Poslije poluprofesionalnog rada u Savezu izviđača za vrijeme studija, po završetku studija Omer Ibrahimagić radio je na Radničkom Univerzitetu u Sarajevu, Rudniku i željezari Vareš, Fabrici motora "Famos" u Sarajevu i kao stručno-politički radnik u Centralnom komitetu Saveza komunista Bosne i Hercegovine. Bio je dopisnik "Oslobođenja" iz Vareša, a u "Famosu" i Rudniku Vareš bio je odgovorni urednik fabričkih listova. Kao stručni saradnik u CK objavio je niz stručnih članaka iz prakse samoupravljanja u "Oslobođenju", časopisima "Narodna uprava" i "Pregled".

Na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu Omer Ibrahimagić radio je kao spoljni saradnik zamjenjujući odsutnog asistenta u šk. 1961/62. godini na predmetu „Teorija države i prava“, a primljen je za stalnog asistenta u aprilu 1963. godine na predmetu "Društveno-politički sistem SFRJ". Ubrzo potom je 1965.

godine doktorirao na katedri državnog prava na Pravnom fakultetu u Sarajevu. Prošao je sva zvanja u razvoju kao univerzitetski nastavnik od asistenta do redovnog profesora. Pored predmeta "Društveno-politički sistem SFRJ", biran je i za profesora predmeta „Teorija države i prava“, a bila mu je povjerena nastava i na predmetu "Nauka o upravi". Bio je gostujući nastavnik na predmetu "Sociologija" na Medicinskom i Elektrotehničkom fakultetu.

Kao istaknuti društveno-politički aktivista u vremenu od 1963-1967 bio je izabran za odbornika Skupštine općine Novo Sarajevo i za člana Gradskog vijeća Grada Sarajeva. Na univerzitetu od 1966-1970. godine volonterski je obavljao funkciju člana i sekretara Univerzitetskog komiteta, a od 1968. i člana Gradskog komiteta Saveza komunista Sarajeva, a od 1971. do 1973. godine bio je član Izvršnog odbora Republičke konferencije SSRN BiH. Omer Ibrahimagić je sa jednogodišnjim mandatom 1982-1983. godine volonterski obavljao funkciju predsjednika Skupštine općine Novi Grad u Sarajevu i time povezivao teoriju sa praksom. Na Fakultetu političkih nauka obavljao je dužnost dekana Fakulteta (1973-1975), direktora fakultetskog Instituta za društvena istraživanja (1977-1979), rukovodioca interdiscipliniranog post-diplomskog studija (1984-1988) kao i dužnost šefa Odsjeka za političke nauke (1993-1997) za što je od Fakulteta dobio pisano priznanje za poseban doprinos u razvoju tog Odsjeka.

Pored nastavničke djelatnosti Omer Ibrahimagić radio je na više naučno-istraživačkih projekata u saradnji sa naučnim istraživačima univerziteta u Hartfordu (SAD), Grajsvaldu i Manhajmu (Njemačka), Vroclavu (Poljska), Ljubljani, Zagrebu, Beogradu, Skoplju, Podgorici, Prištini i Novom Sadu.

Kao istaknuti pravnik Omer Ibrahimagić je bio izabran za sudiju Ustavnog suda Jugoslavije u Beogradu, na kojoj se dužnosti nalazio od 1988. do 1992. godine, ne prekidajući svoju saradnju sa Fakultetom političkih nauka u Sarajevu.

Poslije međunarodnopravnog priznanja Bosne i Hercegovine kao suverene i nezavisne države 6. aprila 1992. godine Omer Ibrahimagić je na Fakultetu političkih nauka konstituirao novi predmet "Politički sistem Bosne i Hercegovine" i izvodio nastavu na tom predmetu. Pored ovog predmeta predavao je još i

predmet "Osnovi prava". Omer Ibrahimagić kao gostujući nastavnik više od četiri godine predavao je na Fakultetu kriminalističkih nauka na predmetima: "Državno-pravni razvitak Bosne i Hercegovine" i "Teorija države i prava", a na Filozofskom fakultetu u Tuzli, na Odsjeku žurnalistike predavao je "Ustavni sistem Bosne i Hercegovine". Kao gostujući nastavnik na Pravnom fakultetu Univerziteta u Tuzli predavao je „Teoriju države i prava“, a „Ustavno pravo“ na Pravnom fakultetu Univerziteta u Bihaću. Predavao je na postdiplomskim studijama na svom fakultetu i pravnim fakultetima u Tuzli, Zenici i Bihaću. Na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu predavao je na doktorskoj studiji: **INTERDISCIPLINARNI DOKTORSKI STUDIJ IZ DRUŠTVENIH NAUKA – MODUL: DRŽAVA I DRUŠTVO U BOSNI I HERCEGOVINI**.

Omer Ibrahimagić je kao ekspert za ustavno pravo i politički sistem bio član Komisije za ustavna pitanja Skupštine SR BiH (1971-1974), član Odbora za dodjelu Nagrade AVNOJ-a(1986), član Redakcije „Enciklopedija samoupravljanja“, član Žirija za dodjelu Sestoaprilske nagrade Grada Sarajeva (1988), član Savjeta Društvenog sistema informisanja Bosne i Hercegovine (1986-1990). Danas je član Odbora pravnika u ANUBiH i član Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti.

Od 1993. do 1996. godine Omer Ibrahimagić volonterski je obavljao dužnost predsjednika Pravnog savjeta Vlade Republike Bosne i Hercegovine, a od 1993. do 2000. godine kao nestranački pravni ekspert bio je član Pravnog savjeta SDA.

Kao dobar poznavalac ustavnog prava i ustavnog sistema Bosne i Hercegovine Omer Ibrahimagić je 1994. godine izabran za sudiju Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, na kojoj dužnosti je ostao do 2002. godine, u kom periodu je u dva jednogodišnja mandata obavljao i funkciju predsjednika Suda. Sa ove dužnosti je otišao u penziju, nastavljajući svoju nastavnu i naučnu saradnju sa Fakultetom političkih nauka u Sarajevu u zvanju profesor emeritus.

Omer Ibrahimagić bio je veoma plodan pisac. Pored oko četiri stotine naučnih i stručnih članaka objavljenih u časopisima i listovima, objavio je 23 knjige, a koautor je i nekoliko srednjoškolskih udžbenika „Osnovi nauke o društvu“ i „Marksizam i

socijalističko samoupravljanje". Za knjigu "Bosanska državnost i nacionalnost" od Udruženja izdavača i knjižara Bosne i Hercegovine dobio je priznanje za najbolje publicističko ostvarenje u 2003. godini.

U okviru svoje skoro pedesetogodišnje nastavne i naučne aktivnosti na Fakultetu političkih nauka, Fakultetu kriminalističkih nauka, Pravnom fakultetu u Bihaću i Pravnom fakultetu u Tuzli, Omer Ibrahimagić bio je mentor desetinama magistara i doktora iz oblasti političkih, pravnih, socioloških, žurnalističkih i odbrambenosigurnosnih nauka i time značajno doprinio razvoju kadrova iz oblasti društvenih nauka u Bosni i Hercegovini.

Omer Ibrahimagić je nosilac Šestoaprilске nagrade Grada Sarajeva 2008. godine za višedecenijski naučni rad na proučavanju političkog i državno-pravnog razvoja Bosne i Hercegovine i Dvadesetsedmojulske nagrade za 1987. godinu za djela i ostvarenja iz oblasti političkih nauka. Nosilac je Ordena zasluga za narod sa srebrenim zracima i Ordena rada sa crvenom zastavom. Dobitnik je Plakete Univerziteta u Sarajevu, Zahvalnice za naučni i pedagoški rad na Fakultetu političkih nauka u povodu 50. godišnjice Fakulteta 2011. godine i Zahvalnice za podršku u osnivanju i razvoju Pravnog fakulteta Univerziteta u Tuzli (2004-2014.), kao i nosilac počasnog zvanja profesor emeritus i drugih javnih priznanja i zahvalnica.

Objavljene knjige:

1. Samoupravljanje u radnoj organizaciji, "Svjetlost", Sarajevo, 1968.
2. Informisanje u samoupravnom udruženom radu, izd. FPN, Sarajevo, 1978.
3. Samoupravni odnosi i institucije, "Svjetlost", Sarajevo, 1979.
4. Samoupravljanje i delegatska demokratija, "Svjetlost", Sarajevo, 1987.
5. Socijalni konflikti u samoupravljanju (u koautorstvu sa mr. Salihom Fočom), izd. Vijeće Saveza sindikata BiH, Sarajevo, 1988. godine,
6. Bosna i Bošnjaci-država i narod koji su trebali nestati, "Svjetlost", Sarajevo 1995. prvo izdanje, 1996. drugo izdanje,
7. Državnost i nezavisnost Bosne i Hercegovine, VKBI, Sarajevo, prvo izdanje 1996. i drugo izdanje 1997.
8. Državno-pravni razvitak Bosne i Hercegovine, prvo izdanje SDA, Sarajevo, 1997., drugo izdanje na bosanskom i engleskom, VKBI, Sarajevo, 1998.
9. Supremacija Bosne i Hercegovine nad entitetima, na bosanskom i engleskom, VKBI, Sarajevo, prvo izdanje, 1998.
10. Bosna i Bošnjaci između agresije i mira, El-Kalem, Sarajevo, 1998.
11. Supremacija Bosne i Hercegovine nad entitetima, na bosanskom i engleskom, izmijenjeno i dopunjeno drugo izdanje, VKBI, Sarajevo, 1999.
12. Politički sistem Bosne i Hercegovine, knjiga prva, Magistrat, Sarajevo, 1999. i drugo dopunjeno izdanje 2008.
13. Bosna i Bošnjaci poslije Dejtona, Kult B i VKBI, Sarajevo, 2000.

14. Srpsko osporavanje Bosne i Bošnjaka, na bosanskom i engleskom, Magistrat, Sarajevo, 2001.
15. Dejton=Bosna u Evropi, Pravna suština Dejtona, na bosanskom i engleskom, VKBI, Sarajevo, 2001.
16. Politički sistem Bosne i Hercegovine, knjiga druga (u koautorstvu sa asistentom mr. Suadom Kurtćehajićem), Magistrat, Sarajevo, 2002.
17. Bosanska državnost i nacionalnost, na bosanskom i engleskom jeziku, VKBI, Sarajevo, 2003.
18. Bosna je odbranjena ali nije oslobođena, na bosanskom i engleskom, izd. VKBI, Sarajevo, 2004.
19. Državno uređenje Bosne i Hercegovine, autorovo izdanje, Sarajevo, 2005.
20. Politički sistem Bosne i Hercegovine, knjiga treća (u koautorstvu sa docentom dr. Suadom Kurtćehajićem), autorovo izdanje, Sarajevo, 2007.
21. Državnopravni i politički razvitak Bosne i Hercegovine, autorovo izdanje, Sarajevo, 2009.
22. Politički sistem Bosne i Hercegovine, knjiga četvrta (u koautorstvu sa prof. dr. Suadom Arnautovićem i doc. dr. Zarijem Seizovićem), Promocult, Sarajevo, 2010.
23. Bosanski identitet i suverenitet, izd. Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012.

POGOVOR

Knjiga "*Bosna se bliži svome smiraju*" donosi preko 800 strana do danas neobjavljenih radova profesora Omera Ibrahimagića koji upotpunjuju, odnosno proširuju sliku čitalaca o djelu i životu ovog velikog bh. naučnika i pedagoga. Autor se odlučio u ovu zbirku uvrstiti samo neobjavljene radove koji datiraju iz perioda nakon izbijanja agresije na Bosnu i Hercegovinu. Ovaj pristup možemo pozdraviti, obzirom da se neobjavljeni radovi koji datiraju iz perioda prije 1992. godine, ako ih i ima, ne mogu mjeriti sa ovdje izloženim prilogima po relevantnosti za ono što čini idejnu okosnicu Ibrahimagićevog djela u posljednje 23 godine, i po kojoj je Ibrahimagić danas i najpoznatiji, a to je istorijska utemeljenost i političko-pravna legitimnost samostalne i suverene Bosne.

Rukopis sadrži priloge, koji su od strane autora vrijedno sakupljeni i svrstani prema formi u kojoj su pisani, i to: *Ideje i projekti* (37), *Mišljenja Grupe za strategiju* (38), *Predavanja* (devet), *Jubileji* (šest), *Eseji i osvrti* (19), *Pisma* (33) kao i dva posebna dodatka – "*Rodoslov Ibrahimagića u Smolući*" i "*O knjizi Razgovor majke sa ubijenim sinom u opkoljenom Sarajevu*".

Osim po formi, prilozi su veoma raznoliki i po temama koje obrađuju. Pomenimo samo neke: koncepcija organizacije i funkcionisanja "Merhameta", institut džemata i Islamska zajednica, promišljanje istorijskih i ustavno-pravnih aspekata bosanskohercegovačke suverenosti i samostalnosti (što je ovdje, razumljivo, i najviše zastupljena tema), genealogija, pitanje jezika, obrazovanje, nauka, politički aspekti sporta, revitalizacija sela, pa sve do spoljne politike, uređenja stranih sistema i zemalja i geopolitike.

Osim po formi i tematici, priloge koji sačinjavaju ovaj rukopis možemo klasifikovati i po načinu na koji utiču na naše poznavanje Ibrahimagićevog života i djela, i to: prvo, na one koji *upotpunjuju* naše poznavanje do sad objavljenih Ibrahimagićevih radova, i drugo, na one koji *proširuju* naše znanje o njegovom djelu i životu, otkrivajući nam nova područja autorovog interesovanja i djelovanja.

Prvoj grupi pripadaju prilozi koji predstavljaju ranije, odnosno razvijajuće, verzije tekstova koji će kasnije ugledati svjetlo dana u Ibrahimagićevim objavljenim knjigama. Neki od priloga u

ovom rukopisu doslovno su po prvi put očišćeni od prašine i pre-kucani iz Ibrahimagićevih "ratnih dnevnika". Takvi prilozi u ovom rukopisu će poslužiti čitaocima da saznaju više o izvorištima određenih Ibrahimagićevih teza i da upotpune osnovu teorijske argumentacije koja je vodila zaključcima kasnije objavljenih radova. Pored ostalog, slučaj je to sa ovdje objavljenim prilogom "*Bosna je odbranjena a nije oslobođena*" od kojeg će kasnije nastati, i po kojem je naslovljena, cijela jedna Ibrahimagićeva knjiga. Pored toga, prilog naslovljen sa "*Mogućnost primjene Belgijskog ustavnog modela na Bosnu i Hercegovinu*" prvi je u dugačkom nizu kasnije objavljivanih Ibrahimagićevih tekstova koji će donositi sve širu i temeljitiju argumentaciju u smjeru optimalnog ustavno-pravnog rješenja za uređenje višenacionalne zajednice kakva je Bosna. Iako se radi o najranijem tekstu (juni 1992. godine) već se u njemu mogu uočiti karakteristike, dobro poznate onima koji su pratili Ibrahimagićev rad iz ranijih dekada, a s kojima će se u periodu nakon 1992. godine sresti i širi krug čitalaca, a to su jasnoća i fokusiranost u iznošenju teza, razrade, sinteze i zaključaka utemeljenih u argumentima koji su proistekli iz rezultata minucioznog istraživačkog rada. Neki od dobrih primjera u ovoj knjizi su i prilozi "*Pored priznanja konstitutivnosti naroda nužno je priznati i političko građanstvo građaninu BiH*" (izlaganje u Parlamentarnoj skupštini BiH, 2004), "*Organi i nadležnosti prema Ustavu Bosne i Hercegovine*" (prilog sa idejama i prijedlozima koje je Ibrahimagić poslao 2009. godine radnoj grupi koja je radila na tzv. Butmirskom paketu ustavnih promjena). Mnoga od ovdje uključenih pisama, od kojih ima i polemičkih i oštih (npr. Mufidu Memiji, OHR-u, Suzan Džonson itd.), dokumentovaće i uvjeriti nas s kojom se energijom i uvjerenjem Ibrahimagić bori za svoje stavove, izrečene i (ili) objavljene u elektronskim medijima, odnosno knjigama, časopisima ili dnevnoj štampi.

Pored priloga koji upotpunjuju naše znanje o Ibrahimagiću i njegovom djelu, knjiga nam donosi i veći broj priloga koji to znanje *proširuju*. U ovu grupu priloga ulaze oni prilozi koji po svojoj formi, pristupu obradi ili tematici ulaze u nova područja, koja su bila manje ili nikako zastupljena u do sada objavljenim Ibrahimagićevim naslovima. U ovu grupu se mogu svrstati materijali posvećeni radu "Merhameta", institutu džemata ili organizovanju

Islamske zajednice. Dalje, pronaći ćemo i da je Ibrahimagić, čovjek i intelektualac, preko 20 godina posvetio argumentovanoj pravno-teorijskoj odbrani cjelovite Bosne, imao 1993/94. godine pripremljen tekst Ustava Bosne, spreman "za ne daj Bože", u slučaju da međunarodna zajednica namentne rješenje BiH kao unije triju "republika". Kao i u mnogim drugim slučajevima u ovom rukopisu, veliku pomoć u tumačenju ovakvih priloga će pružiti fusnota koju je autor načinio priređujući ovu knjigu.

Pored toga, ova knjiga donosi po prvi put "Mišljenja" Grupe za strategiju, jednog od prvih bh. *think-tankova*, aktivnog u periodu od 1997. do 1999. godine pri Fakultetu političkih nauka Sarajevo, a osnovanog na Ibrahimagićevu inicijativu i uz njegovo vođstvo. Uvidom u ove priloge imamo priliku uvjeriti se koliko su mnoga od tih "Mišljenja", inače, distribuiranih relevantnim donosiocima političkih odluka u BiH, i danas aktuelna i relevantna, gotovo 20 godina nakon što su nastala.

Više svjetla na naučno-nastavni proces i samu istoriju Fakulteta političkih nauka donosi tekst "*Svako vrijeme nosi breme određenih promjena*" iz 2010. godine, originalno rađen za potrebe monografije Fakulteta političkih nauka povodom 50. godišnjice njegovog rada (1961 -2011) ali nije, kao ni tekstovi sa ostalih prethodnih dekana Fakulteta, bio uvršten u ovu luksuznu ali informacijama «mršavu» monografiju. Srećom, ovaj tekst je priređen za ovu knjigu i obiljem zanimljivih informacija će oživjeti mnoge nedovoljno poznate pojedinosti iz prošlosti ove visokoškolske ustanove, ali i Univerziteta i društva u cjelini. Prilog koji je Ibrahimagić pisao u svojstvu predsjednika Pravnog savjeta Vlade RBiH, "*Paralelne vlasti – kako funkcionirati*" će nam otkriti malo poznate ustavno-pravne stranputice i prepreke s kojima se suočavala legalna bh. vlast u ratnom periodu, kao i prilog "*Organizacija vlasti u Sarajevu za vrijeme ratnog stanja*" kojeg je Ibrahimagić, takođe u svojstvu predsjednika Pravnog savjeta Vlade RBiH, uputio Predsjedništvu R BiH. Pomenuti prilog je proizišao iz potrebe da se bolje uredi odnosi i nadležnosti općine i grada u uslovima rata jer je u doba kad je nastao (ljetu 1995. godine) bilo neizvjesno do kada će rat još trajati a pravni sistem je morao da funkcionise.

Iz knjige možemo otkriti i da se Ibrahimagić bavio i pitanjem totalitarnih elemenata koji su karakterisali prethodni, socijalistički režim, kao u prilogu "*Pravna priroda državnog poretka u kome je moguć politički motiviran sudski proces*" koji se bavi montiranim sudskim procesom prof. dr. Salihu Bureku, 1975. godine u Tuzli. Pojedini tekstovi otkrivaju nam da Ibrahimagić u pisanju vješto vlada i istorijskom alegorijom ("*Republika Srpska kao Bog Janus*") ili da može pisati i slikovito i poetski, kao u rijetko intimnom i toplom obraćanju u povodu dodjeljivanja Sesto-aprilske nagrade, 2008. godine, ili pismu "zavičajcu" Radoslavu Maksimoviću u povodu njegovog istraživanja o Smolući. Konačno, iz jednog pisma iz 1995. godine tvornici Vispak iz Visokog otkrićemo čak i vjerovatni Ibrahimagićev uticaj na danas odo-maćeni naziv najomiljenijeg toplog napitka na našim prostorima "bosanska kafa".

Prilozi u knjizi su objavljeni hronološki u autentičnom obliku kako su napisani, bez dorada i "naknadne pameti", zbog čega su vrijedni u svojoj dokumentarnosti, ali i kao dokaz relevantnosti i nakon, u nekim slučajevima, dvoznaменkastog broja godina proteklog od trenutka kad su napisani. Jedine intervencije u nekim tekstovima su novi naslovi, kao i fusnote uz svaki prilog koje knjizi daju posebnu vrijednost. Zabilježene prilikom priređivanja tekstova za štampu, fusnote kratkim autorovim opisima i pojašnjenjima smještaju dati prilog u istorijski kontekst, relevantan za Ibrahimagićev rad i život.

Prilozi sakupljeni u ovoj zbirci će u prvom redu pomoći budućim istraživačima Ibrahimagićevog djela da spoznaju genezu određenih Ibrahimagićevih stavova, teza i objavljenih djela, kao i da mozaik činjenica raspoloživih iz do sad objavljenih zvaničnih biografija upotpune nekim značajnim novim detaljima. Prilozi u ovoj knjizi će omogućiti istoričarima da iz novog ugla proučavaju određene aspekte novije bh. istorije.

Ibrahimagićevo djelo je i po obimu, a naročito, po svom sadržaju - gigantsko. Činjenica da je postojala količina još neobjavljenog materijala dostatna da ispuni knjigu od preko 800 stranica nam potvrđuje o kakvom se intelektualnom kapacitetu radi. Srećom, i ti su materijali sada ugledali svjetlo dana. Stoga,

sa zadovoljstvom mogu preporučiti čitanje ove vrijedne knjige Omera Ibrahimagića s dubokim uvjerenjem u njegov doprinos bh. društvenoj misli i njenom značaju za naučnu i akademsku zajednicu i širu čitalačku publiku.

Dr. Saša Leskovic

